292544316 101 Københavns kommune

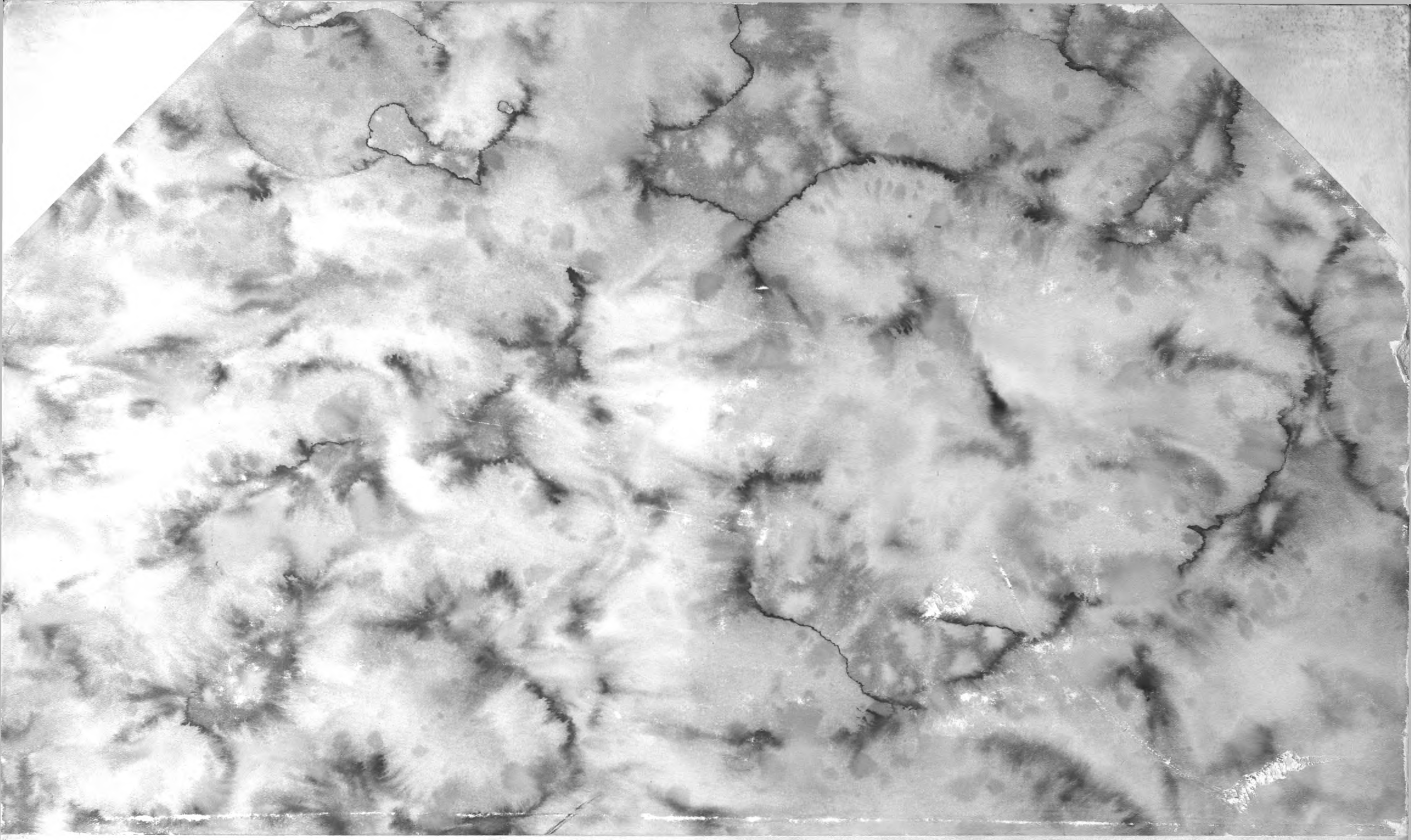

Fol. 95.63 Pu

RHB

Fol
95,63 Pli

KONUNG

CARL X GUSTAFS

BRAGDER

II

FRIHERRE SAMUEL VON PUFENDORFS

SJU BÖCKER

OM

KONUNG CARL X GUSTAFS BRAGDER

ÖFVERSATTA AF ADOLF HILLMAN

II.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
STOCKHOLM

TRYCKT HOS
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.
STOCKHOLM 1915

Ställningen vid årets början.

SÅ HAFVA VI då hunnit till år 1658, hvilket, rikt på ovanliga händelser, skulle gifva konung Carl Gustaf lön för utståndna mödor. Vid årets början befann sig konungen i Wismar, där han gick till råds med sig själf och tänkte på utvägar att undanröja de svårigheter, som dag från dag hopades. Ty ehuru vapenlyckan under det gångna året väsentligen stärkt hans ställning och försvagat danskarnes krafter, och ehuru hans armé i vinterkvarteren i Holstein och Jylland funnit välbehöflig vederkvickelse och vuxit i antal, förutsåg han dock ännu större svårigheter, då fiendernas antal växte, i samma mån som hans lysande tapperhet gaf honom större framgångar. Vänner och fiender stodo också undrande, huru han hädanefter af egen kraft skulle kunna hålla sig uppe.

Moskoviterna, som icke längre ville låta sig gäckas af polacker och österrikare, hade visserligen låtit framskymta någon benägenhet till förlikning, men att återlämna de i Livland eröfrade platserna, därtill kunde de icke förmås, och att köpa freden af dem genom afträdelse af dessa platser vore skymfligt.

Till förekommande af Danmarks underkufvande gjordes ifriga bemödanden af österrikare, polacker, brandenburgare och nederländare, och en stark armé stod redan färdig, hvilken så snart årstiden det tilläte, skulle öfverfalla konungen 1658.
på den trånga cimbriska halfön, där omringa honom och upprifva hans här eller åtminstone hindra vidare rekrytering. Ehuru konungen i klokhet och tapperhet var fullt vuxen sina mäktigaste fiender, hämmades dock hans görande öfverhöfvan af penningbristen, och äfven om statskassan varit än så väl fylld, skulle den icke varit i stånd att betäcka så stora kostnader. Och Frankrike och England voro endast frikostiga på tomma ord och löften. Enda utvägen att komma ur trångmålet var därför att under vintern göra ett anfall på de danska öarna, innan ännu fiendernas trupper hunnit förena sig för att med hela sin styrka bryta in. I denna afsikt hade konungen gifvit Wrangel order att anskaffa så många fartyg han kunde och passa ett tillfälle att sätta öfver trupperna till Fyn, där det smalaste sundet skilde ön från fastlandet. Det hade ingått underrättelse, att polacker och österrikare redan förenat sina trupper vid Netze och stodo redo att göra ett infall i Pommern tillika med brandenburgarne, som dock icke gärna ville deltaga i spelet utan inskränkte sig till uppviglingar. Konungen hade därför befallt sina regementen att hålla sig i beredskap för att, så snart order ingått, sätta sig i marsch.

Konungen söker en väg öfver isen till öarna.

§ 2. Guds försyn hjälpte konungen och banade för honom en jämn väg till de danska öarna. Ty med anledning af den ovanligt skarpa och ihållande kylan beslöt konungen att föra sin armé på den öfver hafvet byggda bryggan rätt in i

1658. hjärtat af Danmark. Därför beordrade han genast de regementen, som lämnats för skyddandet af Pommern, att med all skyndsamhet tåga till Kiel, dit han själf också afreste från Wismar, sedan han gifvit
9 januari. de sina i Pommern order att noga gifva akt på fienden och hindra honom att öfver de frusna vattnen gå till något anfall på de fasta platserna. Konungen var så säker om sin framgång att han meddelade Stenbock, som företagit ett infall, hvilket då öfver de hårdt tillfrusna sjöarne och kärren bekvämligare kunde ske, att han inom tre veckor skulle från Jylland sända honom underbara nyheter.

På konungens order hade Wrangel jämte de förnämste generalerna kommit till Kiel för att rådpläga om planen. Efter anförande af alla skäl för och emot beslöts ett angrepp på Fyn, vare sig kylan skulle gifva sig eller tilltaga. Utgående från denna plan skickade konungen Wrangel i förväg till Frederiksodde för att sammandraga de här och hvar i Jylland i vinterkvarter liggande regementena och för att vid denna stad
26 januari. mönstra trupperna. Omslag i väderleken inträffade emellertid, temperaturen blef blidare, tills plötsligen en skarp kyla åter inträdde. Då gaf konungen pfalzgrefven af Sultzbach order att med femton regementen rycka fram mot Kiel för att bevaka rörelserna i Tyskland. Pfalzgrefven skulle stå i flitig korrespondens med Würtz och Bernhard Müller, hvilka hade uppsikt öfver Pommern, och tillsammans med dem hålla sig beredd att möta anfall, som tilläfventyrs kunde riktas mot detta land af polackerna ensamme eller
27 januari. i förening med österrikarne. Själf begaf sig konungen från Gottorp, där han uppehållit sig några dagar, till Flensburg, dit härtigen af Sachsen-Weimar och Ascheberg med sina regementen i ilmarsch kommit från härtigdömet Bremen. Denna natt rådde skarp kyla, men mot konungens förväntan hade till följd af en våldsam ostlig storm isen bräckts och lossnat från stränderna, drifvits ut och slagits i stycken. Icke desto mindre begaf sig konungen till Hadersleben, sedan Wrangel dagen förut brutit upp från Frederiksodde och fört sina regementen 1658. till Stenderup och följande dag vidare till Heilse, dit också konungen själf begaf sig. Wrangel hade låtit noga undersöka isen såväl ofvanför Frederiksodde som nedanför Assens och befanns den så stark, att, om kylan skulle fortfara ett par dagar med samma stränghet, skulle hela armén kunna föras öfver. Arensdorff skickades ut med femtio ryttare och etthundra fotknektar och anlände till Brandsö, hvarifrån danskarne bortfört såsom fångar till Fyn fem svenske ryttare. Då på hela ön ingen fanns att anträffa, låg det antagandet nära, att man från denna plats skulle kunna komma öfver till Fyn. Sedan visshet härom vunnits och Wrangels råd att gå öfver det smala sundet vid Brandsö vunnit konungens gillande, satte sig äfven konungen själf i marsch dit. Wrangel lät rytteriet stanna mellan Hadersleben och Kolding, men själf fattade han posto vid byn Heils, hvarifrån han skickade etthundra ryttare och lika många dragoner till Brandsö. Af desse skulle en korpral med fem ryttare besiktiga isen vid Iversnæs, en udde på Fyn. Då de hunnit ett bösshåll från stranden, brast isen, och det var med knapp nöd de kunde rädda sina lif, men hästarne gingo till botten. Därpå kom konungen med Wrangel till Brandsö för att själf undersöka isen, innan han företog en så farlig färd. Under det att konungen uppehöll sig på isen, bröt Wrangel upp med några ryttare och red mot Iversnæs, där han kunde se de på stranden uppställda danska trupperna. Han märkte, att solstrålarne starkt verkat på isen och att denna brast under några danskar, som vågade sig för långt ut. På motsatta stranden befunno sig äfven några bönder, som af alla krafter bråkade sönder isen, under det att de på stranden placerade kanonerna gåfvo en oafbruten eld. Kulorna genomborrade isen här och hvar och träffade många af svenskarne, så att om de fortsatt längre på denna isbrygga, skulle de blifvit utsatte för allvarlig fara. Wrangel ansåg därför klokast att föra truppen därifrån, hålla den utom skotthåll och inställa vidare fram-

1658. tågande mot Iversnæs. Detta var emellertid den smalaste passagen, men strömmen, som gick förbi udden, var strid och gjorde isen i icke ringa grad osäker. För närmare undersökning af isen blefvo två löjtnanter utskickade till den södra udden, där vattnet var öppnare. Likaledes läto Erik Dahlbergh och Lindeberg besiktiga isen ofvanför Middelfartssundet. Västgöta regemente blef tillbakaskickadt till Frederiksodde för att hindra danskarne att företaga något mot denna stad, hvilket lätt kunde ske, då den åt hafvet belägna sidan var nästan öppen och lätt tillgänglig. Först sent på natten återkommo de båda löjtnanterna och rapporterade, att de funnit isen på båda sidor om udden tillräckligt stark, men att på vänstra sidan mot Tybring och Fönsskogen syntes en vak, hvilken på sina ställen var två alnar bred; dock var iskanten på båda sidor om vaken ganska stark. Man lät då föra dit bräder och bjälkar samt halm och regementena fingo order att tidigt följande morgon bryta upp till Brandsö.

Under samma natt inträdde åter en skarp kyla och danskarne arbetade af alla krafter på den motsatta stranden med att bråka sönder isen. Oaktadt Dahlbergh, som vid dagens inbrott återkom från Frederiksodde och berättade, att isen där var lika stark, beslöt man att taga vägen öfver Brandsö. Det ansågs nämligen icke klokt att ödsla bort tiden med att göra en omväg af fem mil, då trupperna redan voro i marsch.

Öfvergången på isen till Fyn. 30 januari.

§ 3. Därför bröt konungen upp från Heilse och gaf öfverste Borneman order att marschera förut till Brandsö med förtruppen, och själf följde han tätt efter. Därpå blef den löjtnant, som dagen förut besiktigat isen, ånyo med tjugufyra ryttare skickad till vänstra sidan, följd af etthundra ryttare och dragoner. Då nu denne afgifvit enahanda rapport som tillförene, fick Borneman order att genast följa efter med förtrupperna och göra anfall på Sehesteds regemente, som hade fattat posto på Fyn på motsatta stranden. Emellertid hade konungen ställt sitt folk i slagordning på Brandsö, så att Klas Tott kommenderade den högra och Fabian Berendes den vänstra flygeln, hvars öfverkommando konungen själf öfvertog, under det att öfverkommandot öfver högra flygeln lämnades åt Wrangel. Infanteriet fördes af Jakob Casimir de la Gardie och Vavassour, hvilka emellertid, då de något långsamt framtågade, först efter slutad träffning hunno fram. Konungen hade befallt, att ryttarne skulle leda hästarne efter sig i spridd ordning, tills de hunnit öfver strömfåran, där den största faran var, likaså skulle kanonerna öfverföras på samma sätt. Så snart de kommit öfver strömdraget, skulle de åter sitta till häst och med tätt slutna leder gå löst på fienden, som väntade dem i uppställd slagordning. Emellertid, då fotfolket marscherade något långsamt, lät Borneman, som redan hunnit öfver strömdraget med förtrupperna, afgifva rapport, att de på stranden posterade danskarne oupphörligen förstärktes och ville han därför veta, om han skulle gå till anfall eller invänta mera folk till betäckning. Då lät konungen Wrangel rycka fram med högra flygeln för att understödja avantgardet. Själf höll han för klokast att stanna i stillhet på Brandsö med den vänstra flygeln för att invänta infanteriet, som var på marsch från Stenderup, äfven därför att danskarne, hvilkas största styrka stod vid Iversnæs, icke måtte gå öfver till jutska stranden, där den svenska arméns tross var lämnad utan konvoj. Men då han såg, att danskarne bröto upp, ville han icke längre vänta på infanteriet utan ilade efter. Då han emellertid hunnit halfva vägen mellan Brandsö och Fyn, fick han den goda underrättelsen, att öfverste Schested, som hade fattat posto på stranden icke långt ifrån Tybring och Föns skog, blifvit slagen af Wrangel och Borneman och gifvit sig själf och de fleste officerarne fångne, till bevis hvarpå två fanor medfördes. Däraf fick konungen anledning att påskynda sin marsch för att personligen deltaga i en så god förrättning.

Träffningen vid Iversnæs.

§ 4. Då konungen kommit till Fyn, erfor han, att öfverste Jens von Hadersleben, som under Ulrich Christian Gyldenlöves opasslighet kommenderade trupperna, bru-

1658. tit upp från Iversnæs och uppställt fyra regementen med artilleri på en fördelaktig plats på andra sidan om Fönsskogen bakom häckar nära stranden och att Wrangel redan stod i begrepp att gå till anfall. Därför delade han den högra flygeln sålunda, att åt Wrangel lämnades fyra skvadroner och något fotfolk, under det att han behöll de öfriga för sig själf jämte markgrefven Carl Magnus af Baden och Thott. Wrangel fick order att hålla stånd på högra sidan af stranden så länge, att konungen med sina trupper hunne omringa fienden på vänstra sidan och tillika från hafssidan angripa den genom häckarne. Och då konungen antog, att öfverste von Hadersleben, då han såg sig öfvermannad, för skens skull komme att gifva eld och söka tillfälle att på godt manér och med heder kapitulera, använde han all tid att röja häckar och stängsel ur vägen och på detta sätt arbeta på att kringränna danskarne från alla sidor och icke lämna dem någon väg öppen. Sedan man genombrutit häckarne, lät konungen markgrefven af Baden med tre skvadroner göra ett anfall mot tre mot honom stående danska skvadroner, som han också utan dröjsmål kastade öfverända. Samtidigt gick också Wrangel modigt löst på fienden, men därvid hände, att sedan anfallet skett, brast isen, hvarvid två skvadroner af Waldecks regemente och några ryttare af Conrad Christoffer Königsmacks omkommo och äfven konungens lifkusk gick till botten. Då landet var ganska kuperadt, kunde danska hären icke lämpligen uppställas i slagordning på fast mark utan hade i stället fattat posto på isen. Svenskarne gingo så mycket oförskräcktare till anfall, som de för den djupa snöns skull icke visste om de hade vatten eller fast mark under sig. Men konungen lät sig icke afskräcka af faran, utan lämnade den vänstra sidan, där ryttarne hade omkommit i öppningen i isen, och gick åt höger löst på fienden. Och på det att danskarne icke skulle begagna tillfället att anlägga minor och anfalla Wrangel från sidan, sände han till hjälp Thott, som med Upplands regemente tappert anföll. Från en annan sida bröt öfverste Lübecker fram och slog genast några danska skvadroner. Därpå red Wrangel fram mot danska infanteriet, som fattat posto på isen, och tillropade det ganska barskt att nedlägga vapen. Då öfverste von Hadersleben, som tillförene under tyska kriget hade tjänat under Wrangel, snart kände igen denne, gick han emot honom och, då han icke såg sig i stånd att värja sig, begärde han pardon för sig och sitt folk. Samma blef ock förhållandet med alla danska trupper, som där anträffades; antingen blefvo de utan stort besvär slagna eller, om de undgingo döden, tillfångatagna, med undantag för några, som springande flydde öfver isen eller drunknade, och hvilkas antal knappt uppgick till trehundra. I denna träffning, då danskarne genast gåfvo eld på de antågande svenskarne, slog en kula ned på marken alldeles framför konungens häst, så att den uppkastade snön betäckte konungens och den bredvid honom ridande generalkvartermästaren Dahlbergs ansikten, hvarvid äfven konungens vänstra öga något skadades. Icke långt härefter vid en annan träffning råkade konungen i icke mindre fara. Ty under det att de öfriga trupperna häftigt förföljde fienden, och konungen befann sig tillsammans med Dahlberg, gjorde konungen ensam halt på en liten kulle, som helt och hållet var kringränd af ströfvande fientliga trupper, men faran afvärjdes genom att Dahlberg kallade tillbaka Lübecker med dennes regemente. Strax därefter blef Fabian Berendes utkommenderad åt Svendborg till, som är en midt emot Langeland belägen stad, för att öfverrumpla femhundra ryttare, som där voro förlagde och som blifvit beordrade ut till förstärkning, och detta utförde Berendes med sådan framgång, att alla ryttarne togos till fånga. Ascheberg fick order att skyndsammeligen begifva sig till Middelfart och angripa öfverste Steen Bille, som där stod posterad med sexhundra ryttare. Men denne hade redan dragit sig tillbaka till Odense. Emellertid tog Ascheberg därpå i Faaborg generalmajor Henrichsen med fyrahundrafemtio man fotfolk tillfånga. Danskarne

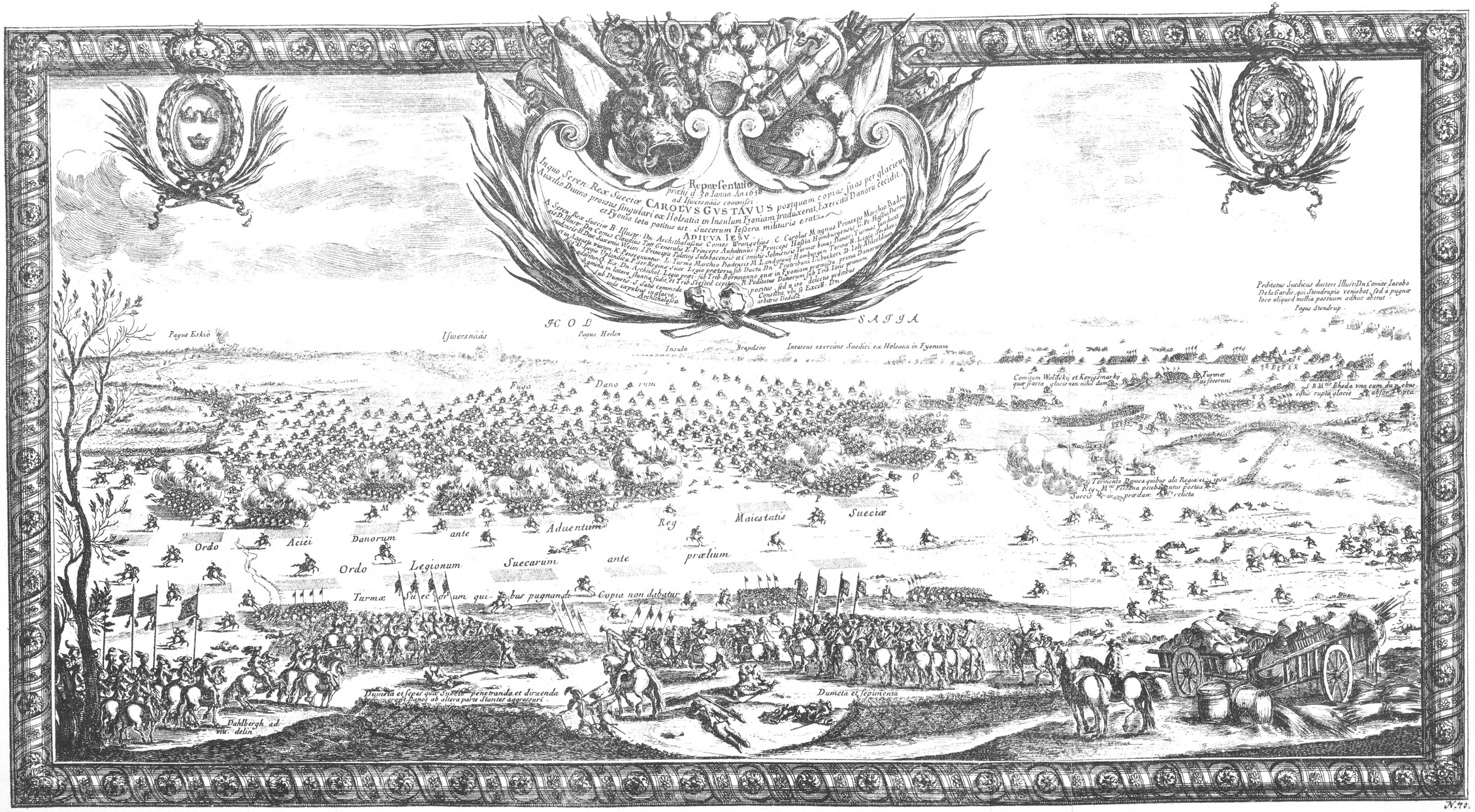
Repræsentatio
Inquo Seren. Rex Sueciæ CAROLVS GVSTAVUS postquam copias suas per glaciem
Auxilio Diuino prouectis singulari ex Holsatia in Insulam Fyoniam traduxerat, Exercitū Danorū recidit
ad Sueceraiias comisit
A Seren. Rex Sueciæ B. Illustr. Dn. Archithalassius Comes Wrangelius C. Carolus Magnus Princeps Maschio Baden
et Fyonia tota potitus est. Suecorum Tessera militaris erat. ADIVVA IESV.
Pagus Eskiö
Iswersnäas
Pagus Heiby
Insula
Brandsoo
Incessus exercitus Suedici ex Holsatia in Fyoniam
Fuga
Danorum
Ordo
Aciei
Danorum
ante
Aduentum
Reg
Maiestatis
Sueciæ
Ordo
Legionum
Suecarum
ante
prælium
Tarmæ Suecorum quibus pugnandi Copia non dabatur
Dumeta et sepes qua Suecis penetranda et diruenda
Dumeta et sepimenta
Dahlbergh ad viv. delin.
Præfatus Suedicus ductore Illustri Dn. Comite Iacobo
Dela Gardie, qui Stendrupio venerat, sed a pugnæ
loco aliquot millia passuum adhuc aberat
Pagus Stendrup
Comitum Wolfeckij et Konigsmarkij
quæ facta glacie non nihil damnum
Turmæ
in fecerunt
Eheda vna cum duobus
eius rupta glacie
absorpta
Tormenta Bellica quibus ala Regia et ipsa
Reg. Mtis Persona petebantur postea
Suecis in
prædam relicta
HOL
SAFJA

N.70.

DER KLEINE BELT.

FRETUM BALTI CUM MINUS

Pedestratus Suedicus ad pugnam non accedens

Insel Bransöö

Baggö Insula

Vulgo

Aßens

Excercitus Suedicus

Mittel fahr

Sont.

Promontorium Ifwernae

Iwernis höft

Castellum

Schans

Sparretorneqärd

Olet höft

Olet Promontorium

Emtekiärr

Tangerup

Auby

Huseby

Dorf Husby

Husby Wyk

Husby Sinus

Fönse Wyk

Fönse Sinus

Rügk

Ole Wald

Fönse

Dorf Fonse

Rons

Rolin

Auby

Höyendorp

Ipryne

Höyemühl

Högbekmühl

INSULÆ FYONIÆ PARS

Tabula exibens situm locorum ubi Serenss: et Potentss: Rex CAROLVS GUSTAVUS superato non sine singulari Numinis Divini auxilio Freto Balthico minori, glacie pontis vicem praebente copias Danorum fudit totaque insula Fionia potitus est, d. 30. Jan. A.V. 1658. Hic denotantur hiatus quos nudarum motu diffracta glacies effecerat, ad quæ nocte præcedente ad obstruendos illos Serenss: Rex adhiberi jusserat stramenta aqua superfusa frigoris vehementia ita induruerant ut facilis exercitui transitus præberetur. Serenss: Rex postquam excercitum super glaciem et per Lyttum colet Duxerat aciem instruxit hostem ubique ad prælium paratos invenit omnem omisit

Dahlbergh. delineauit

Insula

Sialandia

Fretum

Balticum mare

glaciæ undique contectum

Succorum accessus super glaciem ad oppugnationem dictarum navium e solito navalia fugare conantis formas

Tabula depingens tres Danorum naves bellicas Neoburgi Fyoniæ haerentes, quae d. 3, 3, 4 et 5. Febr. a Succorum tormentis petebantur Anno. 1658.

N. 77.

1658. hade före träffningen tre tusen ryttare, sjuhundra tyske fotknektar och ett tusen femhundra egne, hvilka alla, med undantag af ryttmästaren Rumohr, som vid slagets början stupade, föllo i svenskarnes händer. Af svenskarne voro tre tusen till fots och nio tusen till häst, indelade i fyrtiofyra skvadroner, af hvilka ganska få i omnämnda slag satte lifvet till, utom de som drunknade, då danskarne redan vid första anfallet råkade i förvirring och oordning.

§ 5. Genom denna seger blef konungen herre öfver hela Fyn, då intet vidare motstånd kunde göras. I egen hög person satte han sig i marsch till Odense, som var öns hufvudstad, och sände åt skilda håll afdelningar för att förfölja de från träffningen flyende ryttarne, af hvilka tre skvadroner kommit till Själland öfver Stora Belt och där väckt stort allarm och förskräckelse samt af Lübecker förföljts till Sprogö, belägen midt i Stora Belt. Denne berättade, att man från Nyborg öfver Sprogö kunde på isen komma raka vägen till Själland. I Nyborg lågo fyra örlogsskepp infrusna i isen och dessa hade Wrangel god lust att bemäktiga sig. Men de ville icke gifva sig, då de därtill uppfordrades, utan hälsade de framtågande svenskarne kraftigt med sitt artilleri. Och sedan de brutit upp isen rundt om, drogo de sig så långt från land, att de kommo utom skotthåll för svenskarnes kanoner.

Då konungen anländt till Odense, kommo prästerskapet och stadsmyndigheterna honom till mötes och bådo den segrande hjälten om nåd, hvarpå han vänligt svarade, att de skulle vara vid godt mod och intet ondt frukta. Men officerare och gemene soldater, som under slaget flytt dit i stort antal, blefvo fångne, äfvensom Gyldenlöve själf, som där låg sjuk. Fem danska riksråd, Otte Krag, Gunde Rosenkrantz, Henrik Rantzau, Jörgen Brahe och Iver Vind trädde utan värja inför konungen och då de tillfrågades, hvarför de så gjorde, svarade de, att de gjorde det såsom fångar, betygande sin underdånighet. Men konungen tillsade dem att återtaga sina värjor såsom ett deras höga värdighet passande värn. Särskilt vände 1658. han sig till Rosenkrantz med skämtsam anhållan, att denne icke skulle göra honom någon skada med sin värja. Rosenkrantz sökte genom smickrande tal vinna konungens bevågenhet, enär han icke hade rent samvete genom sina mot svenska nationen utgifna skrifter och då han året förut vid mötet i Odense med stor ifver blåst under fiendskapen mot Sverige. Nu nämnda riksråd fingo på paroll och gifven försäkran tillåtelse att afresa hvart de behagade och uppehålla sig hvar de funno för godt. Officerarne åter blefvo som fångar förda till Frederiksodde. Konungen fick här äfven sextio kanoner, mycket ammunition och ett stort förråd proviant, som lände armén till synnerlig vederkvickelse, hvarjämte eröfringen af en så rik ö i icke ringa mån tillförde trupperna byte. Ön hade nämligen icke sett en fiende på öfver hundra år, och dit hade från Jylland och Holstein för säkerhets skull flyttats mycken egendom. För öfrigt var detta tåg öfver isen så mycket märkligare, som icke allenast ingen historia någonsin om något dylikt förmält, utan äfven detta timat på en ort, där några dagar förut blott ett öppet haf var att se, och konungen följande lördag med hela armén gick öfver, sedan ett eljes flytande element inom fyra dagar erhållit nödig fasthet och hårdhet. Därefter fick Fabian Berendes order att förfölja tre skvadroner danske ryttare, som gått öfver till Langeland, och då kölden äunu höll i sig, begaf han sig öfver isen dit, följd af härtigen af Sachsen-Weimar och Ascheberg, hvilka också fått order att gå öfver till Langeland, sedan Dahlberg besiktigat isen mellan dessa båda öar.

Danskarne begära fred. 5 februari.

§ 6. I Nyborg mottog konungen en skrifvelse, för endast två dagar sedan afsänd från engelska sändebudet Meadowe, hvaruti denne förmälde, att konungen af Danmark vore böjd för fred och för detta ändamål befullmäktigat Joachim Gersdorff och Christen Skeel att därom underhandla samt tillika anhållit, att Carl Gustaf å sin sida ville utnämna fullmäktige och därjämte bestämma tid

1658. och plats för förhandlingarna, allt under viss förhoppning att man lätt skulle komma till enighet. Likaledes anhöll han, att konungen måtte låta utfärda lejdebref för de danske underhandlarne. Vidare bad Meadowe i Cromwells namn konungen att icke längre fortsätta kriget och att med moderation begagna sin framgång. Dessa framställningar vunno delvis konungens gehör, och han svarade, att danskarne hittills endast visat föga lust till fred och på allehanda sätt försvårat fredsunderhandlingen, i det att de föreslagit allt för många fredsmäklare och inblandat saker, som icke anginge de nordiska rikena. Likaledes hade de motsatt sig, att förhandlingsplatsen förlades till gränsen, hvilket dock var bestämdt genom fördraget i Stettin. Men freden var i alla fall konungen kärare än utgjutandet af kristet blod och ville han därför gärna ingå på fredsförhandlingen och antaga fransmännens och engelsmännens medling. Och då saken kräfde skyndsamhet och det var åt konungen öfverlåtet att föreslå förhandlingsplats, så behagade det honom att förordna, att fullmäktige från båda sidor skulle åtta dagar härefter sammankomma på Sprogö eller i Rudkjöbing på Langeland, och öfverlämnades valet mellan dessa orter åt konungen af Danmark. Och för att intet vidare hinder måtte uppstå, utfärdades omedelbart pass för de danske fullmäktige, hvarjämte konungen ville, att för svenskarne skulle beviljas full frihet för post och kurirer till Laholm och för danskarne till Tyskland. Till förslaget om ett stillestånd, som skulle väsentligen hämma konungens framgång, ville han icke lyssna, i synnerhet som allt berodde på att handla raskt och begagna det tillfälle, som Gud gifvit, hvilket genom ett uppskof lätt kunde gå förloradt. Ty nu var tiden gynnsam för att gå löst på den uppskrämde fienden och icke lämna honom något andrum för att hämta sig från den första förskräckelsen och hinna få hjälp af sina bundsförvanter, om man ville begagna segerns fördelar. Konungen uppmanade också sin svärfader att skicka ombud till den plats, där förhandlingarna skulle äga rum, för att där 1658. bevaka sina intressen.

Konungen går öfver från Fyn till Langeland.

§ 7. I Nyborg höll konungen med de förnämste generalerna krigsråd, om man skulle gå öfver isen från Fyn till Själland, liksom man gått från Jylland till Fyn. Med anledning af den stora risk man kunde löpa genom att gå öfver den förrädiska isen så lång sträcka som fyra tyska mil, som där var Belts bredd, afrådde generalerna från denna väg. Allt efter som solen steg högre öfver horisonten, blef isen dag för dag svagare, och om blåst inträdde, skulle isbryggan blifva upprifven, och i sådant fall hade man ingen reträtt. Sveriges välfärd var beroende af denna krigshär, och om någon olycka träffade den, vore undergången nära, och man hade att vänta sig efterkommandes spott och hån för att man i förmätet trots kastat sig i afgrunden. Man borde därför snarare dröja några dagar, tills isen smält och man kunde sätta truppen öfver till Själland på fartyg, som man till stort antal eröfrat vid Fyn. Under afvaktan därpå skulle man stanna på denna ö, hvarifrån fienden lätt kunde hållas undan.

Sådant var det tal, som fördes af de generaler, hvilka endast lyssnade till det sunda förnuftets röst och icke, såsom konungar för sed hafva, låta locka sig in i djärfva företag, för hvilka generalerna få bära ansvaret. Men konungen höll för ärofullare att begagna det gynnande tillfället till en bragd, sällsammare än alla, som historien hittills haft att omförmäla. Och för öfrigt om man blott rätt begagnade tiden, kunde planen utföras på en dag. Mera än af alla andra påverkades konungen af Corfitz Ulfeldt, som brann af begär att störta konung Fredrik, hvilken bragt honom i elände och fördärf. Emellertid ansågs det icke klokt att taga raka vägen från Fyn till Själland, oaktadt de danska trupperna efter nederlaget retirerat dit denna väg. Vattnet strömmade nämligen genom dessa trånga pass med stor våldsamhet från Östersjön och tillbaka och gjorde isen mycket osäker. Man ansåg klokare att taga en omväg åt höger, där vattenmassan hade större utrymme

NESDONE

MOTHER

a. Illust: Reg: Mai: CAROLUS GUSTAVUS.
b. Illust. Comes Carolus Gustavius Wrangel Reg: Architalassist.
c. Illust. Princeps Carolus Magnus Marchio Badensis.
d. Ill: Princeps Fredericus Lantgrav: Hassiæ Homburgensis.
e. Ill: Princeps Adolfus Dux Saxoniæ Weimar:
f. Ill: Princeps Georgius Lantgraf: Hassiæ Darmstad:
g. Ill: Princeps Emanuel Princeps Anholtinus.
h. Ill: Comes Gabriel Oxenstierna Supremus Palatij Regij Marescallus.
i. Ill: Dn. Generalis Gustavus Baznerus.
k. Ill: Dn. Comes Claudius Tott locumten: Gen.

NATURA HOC EFFECIT

Expeditio Gloriosa
Potentiss: Regis Svecorum
CAROLI GUSTAVI

quia mare Balticum glacie constrictum transiens cum Exercitu omnique bellico apparatu è Langelandia in Laalandiam et cæteras insulas Danicas penetravit, die 7 februarij Anno 1658

Erich Jonson Dahlbergh Supr. Castr: metat: ad vivum delineavit.

l. Ill: D. Comes Carolus Leyonhufvud Locumtenens Gen.
m. Ill: Comes Dn. Pontus Delagardie, Exeib: Præf: Gen:
n. Ill: Comes Dn. Jacobus Delagardie Loc: Gen:
o. Ill: Dn. Baro Steeno Bielke.
p. Ill: Dn. Wirwisser Exeib: Præf: Gen:
q. Ill: Dn. Comes Ludovicus Leyonhufvud Exeib: Præf: Gen.
r. Dn. Baro Fabianus Berendt Exeib: Præfect. Gen.
s. Dn. Cervitius Uhlfelt.
Dn. Hambal Scestet.
Dn. Koretzki Polonus Gen: Exer.

L a a f a k d e j Villa Grönsvedt s u p a Castrum Nyköw

Semideos quid Roma tuos, quid Græca vetustas
Laurigeros iactas, nomina magna, duces!
Maior in Arctoo consurgit gloria mundo,
Subque Lyæonio sidere vincit honos.
Rex Sueonum CAROLUS GUSTAVUS *vindice ferro*
Hostes prosternens æquora transit equis.
Admittunt placide Regem Neptunia regna
Victoremque stupet Cimbrica vineta Thetys:
Successus tantos veniens mirabitur ætas,
Nec facile inveniet transitus ille fidem.
Calcarunt fluvios alii Mare sternitur illis;
Talis Hyperboreo laurea digna Duce.
Esse DEO *carum quis post hæc ambiget illum*
Naturæ illustrat quem famulantis opus?

J. Bergenhielm.

W: Swidde Sculp. Holmiæ, 1689.

N. 72.

PARS FRETI

BALTHICI MAIORIS

NACKSCHOUIA
Livlandiæ Oppidum, quod
præsidio 1600 Danorum munitu
sine ullo conflictu S.R.M. Sueciæ
arbitrio se permisit. 8. febr. 1658.
R. Rut. 25. 50.

Forum

Templum

Profundæ

Paludes

L.apointe f.

1658. och icke ägde så stor våldsamhet. Ehuru denna plan var väl grundad och, efter hvad utgången visade, lycklig, funnos emellertid de, som varnade därför och hånfullt antydde, att det var en list af Ulfeldt, på det att den svenska armén måtte splittras och icke komma fram med så stor styrka till Själland, där man då så mycket lättare skulle kunna nedgöra den. Men konungen stod fast vid sitt beslut, och han stärktes ytterligare däri af Dahlbergh, som återkommen från en rekognoscering berättade, att isen mellan Fyn och Lolland var så stark, att ingen i mannaminne kunde erinra sig något dylikt. Dahlbergh hade nämligen med en del ryttare trängt fram dit och tagit några soldater till fånga. Efter hans återkomst fick rytteriet order att rycka fram mot Svendborg, under det att fotfolket skulle stanna i Nyborg under Wrangel, som, så snart han fått underrättelse, att konungen från Langeland kommit till Lolland, genast skulle bryta upp från Nyborg till Sprogö och vidare till Korsör. Men om isen icke vore stark nog, skulle han draga sig tillbaka.

5 februari. Innan konungen brutit upp från Nyborg kom en af Meadowe från Själland till Fyn afsänd kurir, hvilken dock genast återskickades för att icke förråda konungens plan. Sålunda gick konungen under natten öfver till Langeland. Tåget gick genom vatten, som på sina ställen steg ända till en fot högt, då kylan under natten slagit sig. På Langeland dröjde han icke länge utan fortsatte dagen därpå till Lolland, en sträcka af tre tyska mil, som ingen kunde erinra sig hafva af ryttare tillförene blifvit tillryggalagd. Därpå drog han vidare till Grimsted på Lolland, hvarifrån han sände en kurir till Wrangel med order till denne att med infanteri och artilleri följa efter samma väg. Nakskov på Lolland var en stad försedd med fem bastioner och en dubbel graf. Den var bestyckad med fyrtio kanoner och hade en besättning af ett tusen femhundra man landtmilistrupper, däribland sjuttiofem skåningar, och dessutom lika många ryttare. På eröfring af denna plats ville konungen emellertid icke spilla tid eller möda; alla hans tankar voro riktade på Själland, efter hvars intagande de öfriga öarna icke skulle vålla honom synnerligt besvär. Emellertid blef i förbigående en trumpetare affärdad med uppfordran till staden att gifva sig. Ulfeldt uppmanade till kapitulation och sökte injaga skräck hos invånarne genom att inbilla dem, att det vore ute med konung Fredrik och att de gjorde klokast uti att söka förvärfva sin nye herres bevågenhet. Vid konungens förbimarsch gåfvo sig också invånarne, hvarvid fyrahundra fotknektar, som sökte komma staden till hjälp, togos till fånga af svenskarne. Följande dag gick konungen från Saxkjöbing på Lolland *8 februari.* öfver till Nykjöbing på Falster utan minsta risk. Under den snabba marschen hade många soldater af lystnad efter byte lämnat fanorna och därför togs en rastdag för att åter samla de kringströfvande, äfvensom för att Wrangel med fotfolket och artilleriet måtte hinna fram, och vid Stubbekjöbing på Falster stötte han också *11 februari.* till konungen. Därifrån fortsatte konungen följande dag med armén till Vordingborg *12 februari.* på Själland, där han väckte ytterlig bestörtning och ingenstädes mötte något motstånd. Några kringströfvande förmälde också, att allt folk flytt till Köpenhamn.

6 februari. § 8. Under dessa lysande framgångar *Rådplägning om fred.* öfverlade konungen med sig själf, huruvida han borde följa lockelserna att afslå fredsanbudet och fortsätta kriget, tills han underlagt sig hela Danmark och i grund förstört detta för svenskarne så förhatliga Kartago, eller om han endast borde frånta Danmark de för Sverige välbelägna landskapen och därigenom reducera Danmarks makt så, att man icke vidare skulle hafva något att frukta från det hållet. För det första alternativet talade, att om Sverige vunne herraväldet öfver nordens alla länder, skulle det icke komma att stå efter någon makt i Europa. Men viktiga skäl talade ock för det senare, såsom varande säkrare och medförande större trygghet. Ty konungen var omvärfd af så många öppna fiender, som så besinningslöst hatade honom, att de icke skulle underlåta något för att åter hjälpa danskarne på benen och sätta dem i stånd

1658. att återtaga de platser, som konungen under sitt snabba framtågande icke kunnat lämna nödigt skydd. Under sådana förhållanden skulle konungen kunna invecklas i ett ännu svårare krig än med danskarne. Han skulle härigenom komma i en ytterst farlig ställning, i synnerhet som ingen utsikt fanns att komma till någon förlikning med Polen, hvaremot österrikarne arbetade af alla krafter och endast väntade på ett gynnsamt tillfälle att med andra makter anfalla Sverige. Svenska armén stod visserligen på Själland, men ännu hade konungen icke i sitt våld de fasta platserna i Skåne, för hvilkas skyddande danskarne kunde anropa engelsmän och holländare och hetsa dem mot svenskarne. I hemlighet höllo också fransmän och engelsmän med danskarne och ville icke tillåta Sverige att med sig införlifva Danmark, och utan dessa båda makters understöd skulle konungen icke kunna hålla stånd mot fiendernas växande styrka. Saken tålde emellertid intet uppskof, utan tillfället måste begagnas. Att anfalla Köpenhamn med samlad styrka vore farligt, ty om detta företag utfölle olyckligt och hären blefve upprifven, skulle med våren den stora svärmen af fiender komma och sätta till alla krafter för att göra den vunna framgången fruktlös. Däremot kunde en fred nu afslutas på sådana villkor, som af svenskarne icke kunnat ernås under hundratals år, då de skulle komma i besittning af så många fasta platser, hvilka liksom en vall kunde skydda det vidsträckta konungariket Sverige. Om konungen icke nu antoge fredsförslaget utan gåfve anledning till ett långvarigt krig, skulle det väcka missnöje hos hans undersåtar, som kunde beskylla honom att af lystnad efter rykte och ära sätta sitt rikes säkerhet i fara. Vidare tänkte konungen i sitt innersta, att om Danmark komme under samma spira som Sverige, skulle många arbeta för att konungens residens blefve förlagdt till Danmark med dess mera leende natur och Sverige på sådant sätt blifva ett biland till Danmark. Komme blott Sverige i besittning af ofvannämnda provinser, skulle Danmark blifva så försvagadt, att det för framtiden frivilligt 1658. skulle ställa sig under Sveriges beskydd. För visso vore det visligen handladt, om man nu läte sig nöja med hvad man vunnit och begagnade detta gynnsamma tilfälle till att sluta fred, innan danskarne drefvos till någon förtviflad åtgärd, eller något hinder utifrån komme emellan, hvilket man stundligen kunde befara.

§ 9. Den smälek, som danskarne lidit af att hafva börjat ett gagnlöst krig och af att nu tvingas att gifva satisfaktion åt svenskarne, som endast motvilligt gripit till vapen, gick dem hårdt till sinnes. Sedan nu genom den ihållande kölden Fyn kommit i svenskarnes våld, hoppades de likväl, äfven om de måste bita i det sura äpplet, att genom fred kunna undgå fullkomlig undergång. Därför beordrades Joachim Gersdorff och Christer Skeel, till hvilka äfven Meadowe slöt sig, att med all skyndsamhet begifva sig till Rudkjöbing på Langeland. Då de redan vid Vordingborg mötte de svenska förtrupperna, blefvo de vid förhandlingar öfliga och med synnerlig stånd förknippade ceremonierna inställda, och efter utväxling af fullmakter skred man genast till verket. Konungen lät sig representeras af Corfitz Ulfeldt, förutvarande rikshofmästare och ståthållare i Danmark samt riksrådet Sten Bielke. Ulfeldt hade på det ifrigaste tillrådt konungen att icke ingå på någon fred utan att lägga hela Danmark under sitt välde. Under förespegling att detta lätt och lyckligt skulle kunna ske, föreslog han, att konungen skulle med armén gå rakt på Köpenhamn, som icke länge skulle kunna hålla stånd. Större delen af rikets adel hade flytt och däribland funnos många, som icke voro tillfreds med konung Fredrik utan gärna ville ställa sig under svensk öfverhöghet. Ulfeldt var en afsvuren fiende till konung Fredrik och hans hus och därför framkastade han denna plan. Men fastän han nödgats vända ryggen åt sitt fädernesland, hyste han dock i sitt innersta kärlek och vänskap för sitt folk och sitt land. Därför, fast han önskade till hvad pris som helst att störta konung Fredrik från tronen, närde han dock det hoppet, att hans

Danska fullmäktige komma för att underhandla om fred.

1658. fädernesland i föreningen med Sverige skulle få öfverhand. Om konungens residens blefve förlagdt till Danmark, skulle hans fädernesland komma i stort anseende och vinna många fördelar, då däremot Sverige så småningom skulle gå förlustigt sitt gamla rykte. Eller om konungen komme att behålla sitt residens i Sverige, skulle Ulfeldt blifva satt som guvernör eller ståthållare öfver Danmark. Men så snart han märkte, att konungen ville gå en annan väg, fylldes hans hjärta af hat och han började motarbeta underhandlingarna och allt, som kunde lända till Sveriges förmån.

Det åt Ulfeldt lämnade uppdraget att vara underhandlare väckte stor belåtenhet hos de danska sändebuden i Holland, då han därigenom kunde komma i tillfälle att göra sig förtjänt om konungen af Danmark och fosterlandet och på detta sätt återvinna konungens nåd. Ty man visste väl, att Ulfeldt endast af egennytta och icke af kärlek till svenskarne öfvergått till dem.

Danskarne hade utom fransmannen Terlon och engelsmannen Meadowe önskat holländska sändebudet van Beuningen såsom medlare. Men i betraktande af sin hållning förut afböjde denne klokt nog denna ära och undgick därigenom skymfen att blifva tillbakavisad. De danske fullmäktige anhöllo emellertid senare, att tillträde såsom medlare måtte lämnas honom, men svenskarne svarade, att han såsom en anstiftare af kriget icke kunde antagas.

Till en början bemödade sig Meadowe att förmå konungen att icke rycka fram längre med armén, förr än man sett, huru förhandlingarna skulle aflöpa. Men konungen, som ansåg detta förslag för sig ofördelaktigt, vägrade att lyssna därtill och uttalade öppet, att han beslutat att gå rakt på Köpenhamn, och därest staden icke öppnade sina portar för honom, skulle han ändå utan mycken möda tränga in i densamma. Danskarne voro icke benägne att erkänna Ulfeldt såsom fullmäktig, då de misstänkte, att han skulle komma att framställa hårda fredsvillkor, men då konungen icke ville ändra sitt beslut, måste de smälta denna skymf. Och det kan icke förnekas, att Ulfeldt 1658. i sitt uppträdande anslog en synnerligen hetsig ton och att han icke kunde afhålla sig från att inblanda många stickord vid behandlingen af de allvarligaste saker.

Strax vid sammankomstens början togo danskarne all sin vältalighet till hjälp för att öfvertala konungen att visa sin storsinthet genom att återlämna de eröfrade provinserna, hvarigenom han skulle göra sig förtjänt af det danska folkets tacksamhet. Då Ulfeldt vid detta tal hånfullt skakade på hufvudet, erbjödo de en betydande penningsumma såsom satisfaktion. Men då denna under sakernas nuvarande läge syntes Ulfeldt allt för ringa, afslog han anbudet och yrkade på förhandlingarnas fortsättande och erbjudandet af något, som verkligen kunde blifva föremål för allvarlig öfverläggning. Då danskarne senare erbjödo Skåne, Halland och Blekinge, lät Ulfeldt påskina, att det vore dock något, som kunde vara värdt att taga i öfvervägande, men på så lindriga villkor vore i alla fall ingen förlikning tänkbar. Härtill måste ytterligare läggas öarna Bornholm, Anholt, Læsö, Hven och Saltholm samt Dithmarschen, grefskapet Pinneberg, Bohus, Trondhjems och Akershus län i Norge jämte hälften af Sundstullen, tolf af de bästa krigsfartygen och en miljon riksdaler. Dessutom skulle danskarne uppsäga alla allianser, som lände Sverige till någon nackdel, icke lämna tillträde till Östersjön för utländska flottor, gifva härtigen af Holstein-Gottorp och Ulfeldt själf satisfaktion, upplåta kvarter åt svenska armén och lämna sina återstående trupper till svensk krigstjänst. Vidare skulle konungen af Danmark förbinda sig att tillse att efter grefvens af Oldenburg död några omkring Lehe på denna sidan om Weser nu till Oldenburg hörande byar skulle med härtigdömet Bremen införlifvas. Konungen ville äfven, att i Trondhjems län skulle inbegripas det till Trondhjems biskopsstift hörande området och de trakter norr om Trondhjem, som hittills varit under danske konungens lydno, såsom Finnmarken, Lappland och Vardö med därtill hörande öar. Svenska fartyg skulle vara skyldiga att uppvisa sjöpass men befriade från

1658. visitering. Danskarne skulle icke äga rätt att till skada för svenskarnes frihet i Sundet med andra folk ingå förbund, såsom tillförene skett vid friköpsfördraget med holländarne. Samma hedersbetygelser, som svenska örlogsfartyg skulle visa Kronborg, skulle danska örlogsfartyg bevisa Hälsingborg, och de svenska fartygen skulle icke vidare vara pliktiga att på förhand för de danska myndigheterna anmäla genomfart genom Sundet, därest fartygens antal icke öfverstege det i Brömsebrofreden stipulerade. Slutligen skulle tullen på Weser efter grefvens af Oldenburg frånfälle upphäfvas.

Inför dessa villkor, som voro väl så hårda och stränga, stodo danskarne förskräckte, och Meadowe uttalade öppet för båda parternas fullmäktige, att svenskarnes fordringar voro obilliga. Konungen lade öppet i dagen sitt missnöje och sade, att Meadowe öfverskridit gränsen för sitt uppdrag, ty det hade väl kunnat gå för sig, om han sagt något dylikt åt svenskarne ensamt, men genom att uttala sådant äfven inför den andra partens öron, hade han gått utom sin uppgift såsom medlare och gjort motparten ännu mera halsstarrig. Då konungen lät genom Peter Julius Coyet skarpt tillrättavisa Meadowe för detta hans uppträdande och hotade att därom tillskrifva protektorn, bad Meadowe om ursäkt och erkände sin obetänksamhet samt framhöll, att hans välfärd låg i konungens händer, och han bad ödmjukt, att intet härom skulle till protektorn inberättas. Konungen tog honom då åter till nåder och begåfvade honom med tio tusen riksdaler. Meadowe, som blott hade rang af envoyé extraordinaire, betraktades hädanefter af konungen såsom ambassadör, och fick han därigenom försteg framför de furstar, som deltogo i konungens kampanj. Men icke desto mindre förmärktes, att han lutade mera åt danskarnes sida, och konungen af Danmark hade också utom andra föräringar förlänat honom elefantorden, hvilket väckte missnöje hos de holländare, män af gammal adel som fått detta nådebevis och som ansågo en dylik utmärkelse för stor för en person i Meadowes ställning. Konung Fredrik förmådde också Meadowe 1658. senare att mot en penningsumma utbyta den höga orden.

Under förhandlingarnas gång gåfvo svenskarne emellertid något efter, så till vida att de afstodo från Dithmarschen, till hvilket ärkebiskopen af Bremen tillförene haft rätt, mot att danskarne afträdde Trondhjem. Då danskarne erbjödo sig att äfven öfverlämna två tusen ryttare och lika många fotknektar, skattade konungen icke detta så högt, att han därför ville eftergifva något af sina öfriga anspråk, i synnerhet som han ej rätt visste, om danskarne hade så mycket utländske soldater, och danskarnes egna trupper aktade han icke högt. Och för öfrigt, när danskarne skulle upplösa sin armé, kunde konungen utan svårighet få i sin sold de utländske soldaterna. Emellertid lät han förstå, att han skulle slå af något på penningbeloppet, om danskarne blott ville påskynda de började förhandlingarna, så att man kunde komma till ett slut. Fredsmedlarnes alla bemödanden att förlika de stridande parterna och förmå dem att jämka på villkoren voro förgäfves, och de danska ombuden drogo sina färde med oförrättadt ärende. De ville vinna tid för att närmare utforska Carl Gustafs mening och föreburo, att de icke hade tillräckliga order att afsluta förlikningen utan måste vända hem för att erhålla ny fullmakt. Därefter skulle de med det snaraste återkomma, och skulle förhandlingarna sålunda icke anses afbrutna.

Då ombuden därefter anhöllo om ett stillestånd på blott tre dagar, svarade konungen, att han icke ville bevilja stillestånd ens på tre timmar, hvilket svar högeligen förskräckte danskarne. Midt för deras åsyn uppställde därpå konungen sin här i slagordning på så utsträckt linje, att hären för danskarne syntes vara mycket större, än den i själfva verket var, och inom hörhåll för ombuden gafs order att gå rätt på Köpenhamn. Samtidigt aflät konungen en skrifvelse till Gustaf Otto Stenbock med order att i Sverige samla så mycket folk han kunde och fatta posto mellan Hälsingborg och Landskrona. Man måste smida, medan järnet

1658. var varmt. Stenbock skulle ock skyndsammast samla två tusen man fotfolk för att användas vid Köpenhamns belägring, därest danskarne skulle sätta sig till motvärn.

Danskarnes rådplägning om fredsförhandlingen. 15 december.

§ 10. Så snart de danske fullmäktige tillika med Meadowe anländt till Köpenhamn, afgåfvo de yttrande om hvad de trodde sig kunna erhålla af Carl Gustaf, hvarjämte äfven Meadowe anförde alla skäl, hvarför man måste ingå på fred. Under hela dagen rådplägade man nu, om man på så hårda villkor borde gå in på fred eller inom stadens murar invänta det värsta, hvarigenom dock konungen, kungliga huset, flottan och hela riket skulle utsättas för ögonskenlig fara. I Köpenhamn fanns då icke mycket öfver två tusen värfvade ryttare, något adelsgarde samt en ringa hop, som kommit öfver isen från Fyn, där största delen af hästarne lämnats kvar. Af fotknektar funnos knappt åttahundra, som kunde föra vapen. Därtill kommo några tusen bönder, hvilka under de senaste dagarne strömmat till rundt om från Själland, men desse utgjorde endast en sammanrafsad hop, som i vapenföring var helt opröfvad. Dessutom funnos ungefär ett tusen matroser, borgare, studenter och handtverksgesäller, som utrustats med vapen. I Skåne hade man icke mera än tre kompanier, som kunde inkallas.

Emellertid framhöllo somliga, att ännu stod nöden icke så för dörren, att man behöfde köpa freden med så stora förluster. De svenske soldaternas antal var icke större, än att man kunde våga sig på ett utfall från staden. Större delen af svenskarne hade förlupit fanorna och gifvit sig ut på byte, resten, som redan tagit sitt byte, kunde lätt skingras, om man ginge modigt löst på dem, ty det var danskarnes egen feghet och dumhet, som gjort svenskarne så dristige. Man måste nu med samma mynt vedergälla dem, som härjat och bränt deras land, och uthungra fienden samt icke fästa sig vid en tillfällig förlust, som inom en kort tid kunde blifva rikligen ersatt. Om man brände upp foderskörden, skulle det snart vara ute med det svenska rytteriet, hvilket vore ett af Sveriges förnämsta maktmedel. Om man blott en liten tid ännu hölle stånd, skulle de rundt om på öarna kringspridde svenskarne vid det vid vinterns slut inträffande tövädret blifva liksom inspärrade i en fågelbur och med lätthet nedgjorde. Äfven om utgången skulle blifva en annan, än man tänkt sig, förestode icke något värre, än hvad man hade att vänta genom att sitta stilla. Ja, man skulle skörda ära af ett kraftigt motstånd, och om man ginge under, berodde det endast på att lyckan icke varit gunstig. 1658.

Generalmajor Trampe erbjöd sig självmant att med två tusen ryttare och lika många fotknektar göra ett utfall, som vid första angreppet skulle bringa de svenska trupperna i oordning. Om svenskarne lede ett nederlag, skulle de betagas af samma skräck, som de hittills ingifvit andra, och de skulle icke våga att med en så ringa styrka gå till anfall på Köpenhamn, om de komme till insikt om att danskarne slogos med förtviflans mod. De närmaste områdena, hvarifrån svenskarne fyllde sitt behof af föda för människor och djur, borde stickas i brand och boskapen drifvas in i staden. Därigenom skulle svenskarne komma att lida brist på allt och lätteligen kunna skingras, och inom kort skulle bundsförvanter till lands och vatten komma för att släcka krigslågan. Denna plan omfattades också af konung Fredrik, som var beredd att med de trupper, som stodo honom till buds, gå löst på fienden. Genom uppsnappade bref erfor man senare, att rådet i Glückstadt tillskrifvit konungen, *24 februari.* att han icke borde ingå på fred på så hårda villkor utan på alla sätt söka vinna tid, då inom kort hjälp vore att förvänta från brandenburgare och andre. Erkännande att konungens och Trampes mod vore värdt allt beröm, menade rådet dock, att det vore besinningslöst att längre spjärna mot udden och kasta sig i en ögonskenlig fara utan ringaste utsikt till framgång.

Carl Gustaf hade emellertid icke vant sin armé att låta sig öfvervältigas af en ringa hop. Sköflandet och brännandet kunde icke försiggå så obemärkt, att icke

1658. svenskarne grepe in och sloge tillbaka danskarne, som oftast drogo det kortaste strået. Om blott danskarne komme att lida ett verkligt nederlag, skulle folket i staden gripas af sådan skräck, att de frivilligt sträckte vapen och utan betänkande öppnade portarne för segraren. Den ihållande kylan betog också alla hoppet om någon hjälp. I Holland var ännu ingen flotta utrustad, och om än brandenburgare och polacker ville komma till hjälp, kunde de icke utan fartyg sända några trupper till öarna.

Allt krigsfolk, som fanns i Sverige, sattes emellertid under vapen i afsikt att försöka det yttersta mot Köpenhamn och vinna en riklig belöning för allt spildt blod och all utstånden möda. Stadens befästningar voro till större delen i förfall, ty under hundra år, som Själland icke sett någon fiende, hade man insöfts i säkerhet och ansett underhållet af befästningarna såsom bortkastade penningar. Borgarne ville icke heller gärna låta sig inspärras inom fästningsverk, hvilkas besättningar gjorde invånarne mycket omak. Äfven adeln ansåg fästningar skadliga för sin frihet och fruktade, att invånarnes halsstarrighet mot adeln skulle vinna näring under skydd af befästningar. Vallen hade här och hvar sjunkit, så att man kunde utan stormstegar lätt klättra öfver den, och kanoner saknades helt och hållet på densamma. Kälen var mycket hård och man kunde icke komma ned i jorden med hackor eller spadar. Vidare var staden öfverfylld af folk, som dit tagit sin tillflykt från landsbygden, och på proviant fanns ingen tillgång, så att om man än velat underkasta sig en belägring, skulle inom få dagar hungersnöd inträffat. Och folket var ingalunda att lita på utan färdigt till uppror, ty det hatade öfvermåttan alla, som hade något att skaffa med regeringen, hvilken genom kortsynthet kastat landet i så stor olycka. Somliga skreko högt om förräderi, bestörtningen var allmän och ingen visste någon råd; endast konung Fredrik visade ståndaktighet och mod under dessa stora vedervärdigheter. Om konungen af Sverige till fullo känt den verkliga ställningen i Köpenhamn, skulle han nog icke dröjt 1658. att bruka våld, i stället för att han nu lät sig nöja med en mindre och säkrare vinst. Till ökande af skräcken i Köpenhamn kom ett rykte, att konungens af Sverige underhandlingar med Polen voro på god väg att afslutas och att han äfven snart skulle ingå förlikning med konungen af Ungern och kurfursten af Brandenburg. Och då svenskarne uppsnappade all post från Tyskland, kunde till danskarnes vetskap ingenting komma om de allierades förehafvanden. Och slutligen kom därtill såsom den största olyckan oenigheten mellan konung Fredrik och adeln samt borgarnes hat mot den senare, hvilket kunde omstörta allt vid första tillfälle.

Freden i Tostrup.

§ 11. Gersdorff och Skeel tillika med Meadowe återkommo nu från Köpenhamn och sammanträffade med de svenske fullmäktige Ulfeldt och Bielke i Tostrup, en by på två mils afstånd från Köpenhamn. Under tiden hade konungen med hela armén framryckt till Kjöge, fyra mil från Köpenhamn, hvarifrån han affärdade den ene kuriren efter den andre till Stenbock för att så mycket som möjligt påskynda hans marsch. Med en betydande truppstyrka till häst närmade sig konungen Köpenhamn, i hvars närhet en vaktpostering af danske ryttare stod på en höjd. Konungen dref bort den och lät de sina fatta posto på höjden för att mota danskarnes utfall från staden. Underhandlingarna i Tostrup bedrefvos *16 februari.* raskt, och samtidigt tog konungen på afstånd Köpenhamn i ögonsikte för att utröna, om han, såsom förut skett med Frederiksodde, skulle kunna taga staden genom öfverrumpling. Ove Juel hade nämligen i Tostrup på konung Fredriks vägnar gjort en anhållan, som väckte misstankar, att danskarne ville uppehålla konungen med gagnlösa förslag, och därför ansåg konungen klokt att hålla danskarne i skräck, på det att de icke måtte frångå sina tankar på fred. I denna afsikt lät han också visitera alla, som passerade Belten, för att hindra brefs sändande till Holstein och Tyskland.

Vid själfva underhandlingarna efter-

1658. skänkte svenskarne mycket af det, som fordrats i Vordingborg, ty fredsmedlarne lutade mera åt danskarnes sida, och man ville icke spilla tiden på vidlyftiga ordtvister. Af förtäckt vänskap för danskarne hade Ulfeldt afprutat mycket och affärdat sina medfullmäktige med att han hade hemliga order af konungen. Exempelvis skulle tio örlogsfartyg hafva kunnat erhållas, om Ulfeldt icke föregifvit, att de alla voro gamla och förbrukade och att det icke vore mödan värdt att föra dem med sig. Man afstod äfven från de två tusen fotknektarne, som till största delen voro danskar och föga skickade för svensk krigstjänst. Danskarne hade tänkt erbjuda konungen del i Sundstullen, på det sätt att de skulle fortfarande uppbära den hittills gällande tullen och konungen fordra ett lika belopp för genomfart. Men detta afslogs af konungen, som därigenom skulle invecklats i krig med holländare såväl som med engelsmän. Rörande afträdandet af Trondhjem gjorde danskarne de största svårigheterna, oaktadt konungen var villig att afstå från en miljon riksdaler, de tjugu örlogsfartygen och ranson för fångarne. Danskarne ville hellre lämna femhundra tusen riksdaler, fem fartyg och betala ranson för fångar samt tillmötesgå konungens anspråk på grefskapet Delmenhorst, om konungen blott afstode från Trondhjems län, ehuru detta vidsträckta område icke gaf mera än tjugu tusen riksdaler i årliga inkomster. Konungen gaf därför Edvard Ehrensten hemliga order, att därest han märkte, att förhandlingarna möjligen komme att stranda på den klippan, ville konungen afstå från denna fordran.

Men Klas Thott, i hvars kvarter de danske kommissarierna vistades, hade, då han låg gömd bakom sängomhängena, hört danskarne säga, att Trondhjem måste afträdas, om svenskarne yrkade därpå; dock borde man ställa sig så, som om man hellre ville afbryta förhandlingarna, ehuru man slutligen skulle gå in på afträdelsen. Thott gaf en vink härom åt Bielke, hvilken, då danskarne hotade att afbryta förhandlingarna, hindrade Ehrensten att meddela konungens 1658.
order. Denne blef i sin ordning mycket bekymrad och fruktade att blifva beskylld för att icke hafva ställt sig konungens order till efterrättelse. Men då man senare reste sig från bordet, var beslutet om Trondhjems läns afträdande till Sverige fattadt.

Danskarne ville gärna, att holländarne och deras vänner skulle få deltaga i förhandlingarna, hvilket svenskarne motsatte sig, då därigenom icke kunnde undvikas, att icke äfven andra makter skulle indragas. Hufvudpunkterna, hvarom man enade sig i Tostrup, blefvo i få ord satta *18 februari.* på papper och af båda parternas fullmäktige såväl som af medlarne undertecknade. Den föga bekväma platsen liksom tidens knapphet tillät nämligen icke ett fullständigt instruments upprättande. Följande dag blef handlingen af Carl Gustaf *19 februari.* i Torslunde Magle ratificerad och likaledes af konung Fredrik i Köpenhamn.

§ 12. Därpå kom man öfverens, att *Fredsinstrumentet uppsatt i Roskilde.* båda parternas fullmäktige skulle begifva sig till Roskilde. Sedan danskarne aflagt ett kort besök i Köpenhamn, afreste de också genast dit med föresats att så mycket som möjligt söka få de hårda villkoren mildrade. Vid Gersdorffs afresa till förhandlingarna i Tostrup hade holländska sändebudet Conrad van Beuningen anhållit, att intet beslut skulle fattas, som vore till nackdel för det mellan Danmark och Holland upprättade förbundet, hvilket också Gersdorff lofvat. Men då det i Tostrup gjorda utkastet blef kändt, afgaf Beuningen ett memorial med klagomål öfver åtskilliga punkter, som danskarne gått in på till skada för öfverenskommelsen mellan danskar och holländare, exempelvis förbudet mot utländska flottors insläppande i Östersjön, hvarigenom utsikten till fred kunde helt och omintetgöras. Danskarne urskuldade sig med att nöden hade ingen lag och förmenade, att dessa ord i fördraget nog kunde tolkas så, att ingen skada vållades förbundet mellan danskar och holländare.

Efter slutade förhandlingar i Tostrup inställdes på konungens befallning alla fientligheter. Och på det att äfven i Roskilde saken med all skyndsamhet måtte

1658. bedrifvas, gaf konungen de sina order att raskt indrifva kontributionerna, så att man efter slutad fred genast måtte kunna lämna Själland. Utan uppskof blefvo också de två tusen ryttarne af Trampe öfverlämnade till konungen, hvilket icke hindrade, att danskarne öfverlade om att under det öfverlämnandet pågick borde man öfverfalla de här och hvar spridda svenska kvarteren. Vid öfverlämnandet uppstod någon tvist, då det befanns, att antalet knappt belöpte sig till tolfhundra och danskarne vägrade att lämna de resterande åttahundra, urskuldande sig med att enligt rullorna antalet var två tusen, och kunde de icke svara för, om officerarne begått underslef, eller om några hölle sig undan. De hade intet skäl att ytterligare minska sina trupper, sedan isen på Stora Belt nu brutit upp och svenska armén nödgades stanna längre på Själland.

Svenskarne invände häremot, att desse ryttare voro nästan obeväpnade, klädde i trasor, många fotknektar, som gjorts till ryttare, och icke så få till börden danskar. Tillräckligt med värfvade soldater funnos, hvilka man dock, såsom det ville synas, tänkte spara för annat ändamål. Bland desse funnos också många, som förut varit i svensk krigstjänst i Polen, men deserterat och nu af fruktan för straff icke vågade återgå till svenskarne.

Så länge isen lämnade öppen väg för aftåg, drefvo danskarne på förhandlingarna i Roskilde, men sedan vädret slagit om, började ånyo förhalningar. Ove Juel kom också till Carl Gustaf med en skrifvelse från konung Fredrik, hvaruti framställning gjordes, att med öfverlämnandet af de skånska städerna måtte anstå, tills svenska hären dragit bort från Själland, och att man till dess skulle nöja sig med utrymmandet af Hälsingborg. Detta skedde på Beuningens anstiftan för att vinna tid och under förhoppning på blidare väderlek, hvarigenom tillfälle skulle betagas svenskarne att något uträtta, och under väntan på att hjälp skulle hinna anlända.

Härunder hade konungen befallt Klas Thott att taga de skånska städerna i besittning och dessförinnan uppvakta konung Fredrik i Köpenhamn och försäkra honom om Carl Gustafs vänskap. Därjämte utkommenderade han fyra regementen till fots och två till häst, hvilka vid värdshuset på stranden midt emellan Helsingör och Köpenhamn skulle gå öfver isen till Hven och därifrån till Skåne. 1658.

Fredsförhandlingarne framskredo endast långsamt. Den listige Ulfeldt yrkade uttryckligen, att svenska hären skulle lämna Själland, innan städerna i Skåne utrymdes, och att detta skulle ske i följande ordning: Hälsingborg den 27 februari, Landskrona den 28 februari, Malmö den 1 mars och Halmstad den 4 mars. Danskarne framhöllo likaledes de stora svårigheterna att kunna underhålla från dessa städer affördа garnisoner, innan svenskarne dragit bort från Själland. Konungen misstänkte, att danskarne endast förhalade tiden för att omintetgöra hela förhandlingen. Han gaf därför Stenbock order att med alla trupper han kunde sammanbringa påskynda sin marsch till Skåne och taga kvarter vid Hälsingborg samt rätta sig efter omständigheterna, om det skulle komma till vapenskifte på Själland. Vidare beordrade konungen, som med armén kommit till Ringsted, markgrefven af Baden att från Kjöge gå med rytteriet rakt på Köpenhamn. Denne passerade också under natten Roskilde och stannade på en mils afstånd från Köpenhamn för att genast kunna börja belägringen. Samtidigt spred sig ett rykte, att Stenbock stod i begrepp att med sex tusen man öfverskrida gränsen till Skåne.

Konungen lyssnade nu icke längre till Ove Juels begäran, att de danske soldaterna efter uttågandet ur städerna skulle få taga kvarter i Skåne för att skona Själland, hvaröfver Juel icke kunde dölja sitt misshag. Konung Fredrik återkallade då denna i sin skrifvelse framställda begäran och försäkrade, att han af alla krafter skulle verka för fredens snara afslutande. Han meddelade också Thott, att han utfärdat order till kommendanterna i städerna om deras utrymmande. Vid tiden för Juels ankomst hade Carl Gustaf från Ringsted skickat Ehrensten såsom kurir till Roskilde för att utan omsvep *28 februari.*

1658. säga de danske kommissarierna, att han för sin säkerhets skull icke kunde afföra sina trupper från Själland, förr än han fått full visshet om att de skånska städerna blifvit öfverlämnade, i synnerhet som den för utrymmandet bestämda tiden nu vore inne. Denna bestämda förklaring, understödd af markgrefvens marsch mot Köpenhamn, hade åsyftad verkan. Utan vidare motspänstighet afgafs nu försäkran, att de skånska städerna skulle afträdas, så snart några vore på respektive platser för att i konungens namn taga dem i besittning. Så snart detta blef bekant skyndade de franska och engelska sändebuden till Ringsted och försäkrade, att danskarne komme att ärligt hålla sina löften, ehuru de nog skulle sökt kullkasta ett och annat, hvarom man enats i Tostrup, om icke fruktan för den svenska armén hållit dem tillbaka.

Ännu var dock härtigens af Gottorp sak icke ordnad. Utom det i Tostrup utlofvade Svavsteds amt ville konungen såsom ersättning för under kriget lidna skador tillförsäkra härtigen suveräniteten öfver Schleswig, hvarförutom samregeringen i Holstein och Rendsburg skulle upphöra. Skulle danskarne emellertid icke vilja tillmötesgå detta, skulle de åtminstone uttryckligen lofva att åt härtigen utrymma vissa platser, som han skulle innehafva såsom pant, tills han erhölle satisfaktion för i kriget lidna skador. Men danskarne vägrade enständigt att ingå vare sig på det ena eller andra, och hvad det gemensamma regementet i Holstein beträffade, kunde ingen ändring därvid ske utan detta lands ridderskaps medgifvande. Häremot framhöllo svenskarne, att denna regementsgemenskap icke var grundad på några rikslagar utan på ett särskildt fördrag mellan härtigarne af Schleswig och icke vidkom ridderskapet, hvadan detta fördrag med full rätt kunde af härtigen själf upphäfvas. Därtill svarade danskarne, att denna angelägenhet kunde lätt ordnas med härtigens sändebud, när de anlände. Då tiden emellertid icke medgaf att invänta dessas ankomst, beslöts att åt härtigen gifva satisfaktion inom nästa 1 maj och innan svenska armén lämnat Danmark.

Konungen påtryckte kraftigt, att förhandlingarne i Roskilde måtte komma till slut, då den holländska flottan nu var rustad och underrättelse ingått, att kurfursten af Brandenburg sammandrog sina trupper samt att garnisonen i Minden hade dragit ut, hvilket allt kunde föranleda danskarne att ändra sig eller ytterligare förhala förhandlingarna i Roskilde. Konungen gaf noga akt på danskarnes rörelser och höll sina trupper ständigt stridsfärdiga, och han gaf order till Stenbock, som var på väg mot Skåne, att äfven vara beredd till strid. 1658.

Ändtligen blefvo då förhandlingarna i Roskilde afslutade och af fredsmäklarne underskrifna. Då Gersdorff skulle teckna under, hviskade han i örat på en närstående, att han skulle önskat att hvarken kunna läsa eller skrifva. Han borde dock mindre tänkt på hvad Danmark förlorade genom denna fred än på hvad det fick behålla. För utväxling af ratifikationerna bestämdes den andra dagen i april månad, hvarvid konungen skulle representeras af Sten Bielke och sekreteraren Henrik Hoghusen.

I Holland ansågo förfarne män, att Ulfeldt och Meadowe räddat Danmark från undergång och att den senare i synnerhet varit för danskarne ett godt stöd. Han hade också antydt för Beuningen, att han mycket tviflade på att en fred på för Danmark så hårda villkor komme att behaga protektorn, i synnerhet som han hade order att verka för en fred på så billiga villkor, att Danmark icke komme att stympas. Ja, han hade äfven eggat Beuningen att uppmana sina landsmän att understödja Danzig, under förespegling att England skulle låta alla sina löften till Sverige fara, om blott denna stad komme i åtnjutande af sin förra ställning.

Freden stadfästes.

§ 13. Såsom det brukar hända med saker, som i hast behandlas, att många brister komma i dagen vid en nogare granskning, så skedde ock i Roskilde, att ett och annat blef förhastadt eller otydligt formuleradt, som med nödvändighet bort tydligen uttryckas till förekommande af framtida klagomål. Så var

1658. exempelvis förhållandet med punkten rörande utrymmandet af städerna. Man hade bland annat glömdt att insätta, att om på den bestämda dagen för öfverlämnandet af städerna i Skåne svenskarne icke vore tillstädes för att mottaga dem, detta icke skulle vara till någon nackdel för konungen, som senare, när det honom behagade, kunde taga dem i besittning. Samma var förhållandet med de svenska truppernas afförande från Själland, i det man glömt tillägga, »så snart ske kunde», för den händelse att väderleken eller förhållandet på hafvet lade hinder i vägen för truppernas afförande. Man hade öfverenskommit, att den svenska garnisonen i Nakskov skulle därifrån afföras den 4 mars och omedelbart lämna Lolland och Falster, men därvid underlåtit att tillfoga, att därest truppen icke kunde på den bestämde dagen afföras från Lolland, skulle den tills vidare underhållas af de adliga godsen. Konungen var naturligen icke tillfreds med att sådant var utelämnadt, som kunde gifva anledning till olika tolkningar och från danskarne framkalla påståenden, att konungen icke ställde sig fredsartiklarne till efterrättelse. I punkten om arméns afförande från Danmark borde uttryckligen tillfogats: »om det läte sig göra». Konungen hade äfven önskat, att i Roskildefreden skulle bestämts angående fartygs salutering vid passerandet af Kronborg och Hälsingborg och att icke i förväg anmälan behöfde ske för svenska fartygs passage genom sundet. Ty denna sak måste en gång för alla fastställas och icke uppskjutas till en senare traktat, som blott skulle få gällande kraft under några få år. Hvad som i Roskilde var glömdt eller försummadt, lände de af konungen till Köpenhamn afskickade sändebuden till icke ringa obehag och besvär, då danskarne ganska hårdnackadt motsatte sig svenskarnes fordringar och förmenade, att de icke kunde tvingas till ytterligare medgifvanden. Vidare höll konungen icke för klokt att afföra sina trupper från Själland, innan han erhållit full försäkran om afträdandet af Skåne, isynnerhet som han väl visste, att Beuningen fortfarande arbetade på att hindra freden. Han gaf därför Wrangel order att låta armén förblifva i sina kvarter, tills man fått säkerhet för att inga vidare svårigheter skulle yppa sig, och såsom skäl för kvarstannandet föregaf man, att isen mellan Lolland och Langeland först måste undersökas, ty vid Korsör var all öfvergång redan omöjlig. Fotfolket fick emellertid order att marschera mot Vordingborg och stanna där, tills man från Skåne fått underrättelse, att allt var i behörig ordning där. Men soldaterna skulle hållas i sträng tukt och icke tillåtas att besvära befolkningen med några utpressningar. Emellertid bröt isen mellan Lolland och Langeland snart upp och trupperna måste därför stanna på Själland, tills fartyg för deras öfverförande hunne anskaffas. 1658.

Sedan underrättelse ingått, att fästningarna i Skåne blifvit öfverlämnade, befallde konungen Wrangel att så fort som möjligt lämna Själland. På konung Fredriks anhållan kvarlämnades i Nakskov alla kanoner. För öfrigt utrymdes på bestämd tid alla städer och provinser i enlighet med fördraget. Från Själland skickades två tusen man, åtföljde af två *26 februari.* danske kommissarier, öfver isen till Skåne för att taga dess städer i besittning. Detta skedde i konungens namn i Skåne af Klas Thott, i Blekinge af Axel Lillie, i Bohuslän af Erik Stenbock och Harald Stake och i Trondhjems län af Lorentz Creutz. Sedan konungen af Danmark och riksråden undertecknat afträdelsebrefven, hvaruti de frånträdde alla sina rättigheter öfver dessa provinser och tillerkände konungariket Sverige evinnerlig besittning däraf samt löste invånarne från deras trohetsed till danske konungen, blefvo brefven till Skåne afskickade. Efter vederbörligen afslutad fred sände konungen en skrifvelse till konungen af Frankrike, däruti han betygade honom sin tacksamhet för hans fredsmedling. I denna skrifvelse hedrade Carl Gustaf franske konungen med titeln majestät, hvarefter han senare af honom hedrades på enahanda sätt. Uppdraget såsom medlare var anförtrodt åt Hugues de Terlon, som med rang endast af envoyé var af konungen af Frankrike afsänd till

Pratu

Paludes

CHRISTIANSTAD

Paludes

Hellige Aa

Hellige Aa

Lillo

Ichnographia

Munitißimæ Urbis CHRISTIANSTAD Seren. Regi Sueciæ vi pactorum Roeschildensium traditæ, vna cum representatione ingressus S. R. M^tis in eandem 20. Martij, A^o 1660.

A. Serenis. Rex, magna Senatorum Regni, Generalium, et Nobilium Scanensium caterua stipatus.

B. Consules, et Senatus Ciuitatis Christianstad.

E. I. Dahlberg. delin.

Lillo

Hellige Aa

A

B

N. Perelle. f.

N. 58.

Ichnographia Oppidi et Munimenti
CHRISTIANOPOLIS

Sereniss: Rege Sueciæ per Pacem Rotschildensem traditæ
Anno 1658.

A. Templum. B. Domus Commeatui asseruandum. C. Terrá inundata.
D. Forum. E Porta vnica.

10 50 120
120 Pert Rhiulandſ.

PARS MARIS BALTICI

Insula Quarnholmdicta

Statio Navium et Portus

Terra depressior et inundata

Runeskiär

Dynesundt

Biörkeskiär

Via Calmarien.

Via Ystad. Ronneby.

BLEKINGIÆ PARS

Dnale och Hollender nabben

N 79

BAHVSIA
Arx Norwegiæ Regi Suecia
CAROLO GVSTAVO
ex pactis Rodschildensibus tra-
et in eandem Sdtis R M tis introitus
Die 30 Martij 1658

Mons Fontin

Turris Fars hatt

Arx Bahusia

Turres Krabbetorn

Oppidum Konghäll

Fl

Giotha Elff

Munimentum

Flv

Norre

Elff

Skardaleby

Regni

Danſk Surle

Sueciæ

Pars

Arx Bahus

Via Wanersburg

Gota Elfw

fl

Lordfall

Pons Danor. 16[illegible]

Röösboo

Pons Suecor. 16[illegible]

Elsbo

Konghell

Oxehagen

Mola

via Gohtenburg

Norwe

Giæ

Pars

Pohs

Gliottered

A Perelle fecit

Dahlstroh ad viv. delinc.

N. 80

chnographia Urbis NIDROSIÆ, vulgo DRONHEEM
In Norwegia eo statu, quo S.R.M. Sueciæ vi Pacis Rothschildicæ
initæ à Ser. Rege Daniæ tradebatur Anno. 1658.
A. Templum Chathedrale. B. Templ. Beatæ Virginis. C. Templ. Nosocomij. D. Aula
Regis. E. Pratum Regium. F. Munitiones. G. Moles Torment. instruct. H. Phæ
rus in gratiam Nauigantium.

Scala 1200. † vlnarum.

OCEANI

SEPTEN:

TRIONALIS PARS

Kuppa

Lyc Ken

Kalfschindet

Drontheims dâ

Tyholt

Nider staffue

Herin

N. 81

Delineatio Pompæ qua Ser: Sueciæ Rex à Ser Daniæ Re[gi]
Receptus et in Arcem Friderichsburgum deductus fuit. die 7. Martij. An. 1658
A Ser: Rege Sueciæ B Ser: Rege Daniæ C Senatores et Officiales Suecici D Sen. et Officiat. Danici
E Ser: Reginæ Daniæ Legio Prætoria sub Tribuno Kellycke F Equitatus Suecicus sub ductu Tribuni

Arx Fridericsburgum

Sparpenning

Oppidum Friderichsburgum

Arx Fridericsburgum

Tabula
exhibens discessum Ser. Regis Sueciæ à Ser. Rege Daniæ d. 5 Martij An. 1658.
A Ser: Rex Sueciæ B Ser: Rex Daniæ C Dn. Philippus Neidon Legat. Anglicus D Dn. Everhardus Isinghausius Dux Holsatiæ E Dn. Co: Gabriel Oxenstierna Regni Suec: Marschallus F Dn: Baro Steno Basseé Regni Suec: Senator & D: Henricus Bielke S. R. Danic. Admiral. H Officiat. Suec. I Senat. et offic. Dani

Erich Dahlbergh General Quartier meister Lieut. ad vivum delineavit

I. b Ouwens sculp.

N. 74.

Repræsentatio Accubitus Regum Sueciæ Daniæq. Fridericiburgi d. 3. 4. et 5. Mart. 1658.

1. Sophia Amalia Regina Daniæ. 2. Carolus Gustavus Rex Sueciæ. 3. Fridericus Rex Daniæ. 4. Augustus Dn. Ernesti Guntheri Ducis Holsatiæ &c. 5. Philippus Medowe Legatus Anglicus.

1. Comes Gabriel Oxenstiern Regni Sueciæ Mareschal. 7. Ernestus Guntherus Dux Holsatiæ. 8. Baro Sten Bielcke Reg. Sueciæ senator. 9. Comes Nicolaus Brahe S.R.M. Sueciæ supremus Cubicularius et Chiliarcha. 10. Schwerderus Henricus Kleyhe S.R.M. ad Aulam Imperator: Residens. 11. Regitzky in exercita. Suec. Generis. 12. Cæcubiarum Præfectus. 13. Senatores Danici. 14. Henricus Bieleke Admiralius Regni Daniæ. 15. Comes Otto Christophorus Sparre Campi Mareschallus. 16. Generalis Locumtenens Schack. 17. Campi Mareschallus Eberstein.

N. 75.

I. Pautre sculp

1658. Polen med några skänker till Carl Gustaf. Men då d'Avaugour kort därpå afled, och Carl Gustaf kommit till insikt om att Terlon var väl skickad för sitt uppdrag, gaf han honom samma ärebetygelser, som tillkommo en ambassadör och anhöll hos konungen af Frankrike, att rang af ambassadör måtte honom tilldelas. Ehuru Mazarin icke väl upptog, att en främmande konung påtvingade honom ministrar, som skickade sig bättre för honom än för den, hvars uppdrag han hade att utföra, förlänades dock Terlon ambassadörsvärdighet, då Mazarin icke ansåg sig kunna afslå konungens önskan.

Konungarne mötas i all vänlighet.

§ 14. Till befästande af den nya vänskapen sände konung Fredrik härtig Ernst Günther af Holstein till Carl Gustaf i Ringsted för att inbjuda honom till Frederiksborg, till hvilket möte Carl Gustaf mycket artigt lofvade att infinna sig. Svaret afgafs utan föregången öfverenskommelse om huru stort följe han skulle medtaga eller hvilken eskort, som skulle ledsaga honom, utan under ömsesidigt fullt förtroende, då hvarken Carl Gustafs storsinthet eller Fredriks godhet gaf anledning till någon fruktan för onda anslag. De funnos visserligen, som afrådde Carl Gustaf från att lita på en nyss försonad vän, för hvilken det skulle gå lättast att återfå det förlorade, om han väl hade Carl Gustaf i sina händer. Men konungen ansåg för sin höga person kränkande att låta förmärka någon fruktan och afböja sammanträffandet, hvilket icke hindrade, att han i hemlighet gaf sina generaler order, för den händelse något oförutsedt skulle hända honom. På

3 mars. bestämd dag bröt konungen med ett litet följe upp från Roskilde, där Henrik Bielke och Ove Juel i kunglig kaross hämtade honom, och en half mil från Frederiksborg mötte honom konung Fredrik själf. Då de båda konungarne kommit inom synhåll för hvarandra, lämnade de karosserna och gingo hvarandra till mötes, hälsande hvarandra med handslag. Därpå togo båda plats i en dansk kaross, i hvilken Carl Gustaf steg upp först och därefter Fredrik, och begåfvo sig till Frederiksborg. Färden gick under utbyte af alla slags vänskapsbetygelser från ömse 1658. sidor, så att man skulle kunnat tro, att alla tankar på fientlighet voro helt och hållet begrafna i glömska. Vid taffeln hade Carl Gustaf drottning Sofia Amalia på sin högra sida och konung Fredrik på sin vänstra. Allas uppmärksamhet var riktad på de båda konungarne, som för få dagar sedan stått som fiender emot hvarandra men nu sutto förtroligt tillsammans vid en festmåltid. Äfven hos den uppvaktning, som från båda sidorna var tillstädes, förspordes icke mindre vänlighet och glädje, hvartill väl också den kosteliga spisen och den härliga drufsaften i icke ringa mån bidrogo. Två nätter tillbragte de båda konungarne under samma tak, och två gånger samtalade de utan vittnen mera än två timmar. Det har påståtts, att Carl Gustaf under denna samvaro umgåtts med tanken på att ånyo anfalla Danmark och på sin resa till Göteborg äfven uppgjort en plan därtill. I kungliga aktstycken saknas emellertid alla spår däraf, men ett rykte gick, att konung Fredrik och hans drottning om Corfitz Ulfeldt yttrat sig på ett sätt, som gått Carl Gustaf djupt till sinnes. Det förmärktes också snart, att konungens bevågenhet gentemot Ulfeldt ganska mycket aftog, då denne tillsammans med Gustaf Otto Stenbock och Johan Gyllenstierna skulle ordna sakerna i Skåne, hvarvid han uppenbart ställde sig in hos den danska adeln. Och då senare ett nytt krig började, blef han öfverbevisad om förräderi mot Sverige, af hvars konung han rönt så många bevis på välvilja.

På Carl Gustafs inbjudning anlände från Köpenhamn kronprins Christian, som af konungen mottogs med mycken vänlighet. Under den muntra stämningen vid taffeln bådo de danske ministrarne Coyet att hos konungen anhålla, att han ville förära kronprins Christian Trondhjem, och framhöllo, hvilken oförvansklig ära han skulle skörda genom en så storsinnad handling. Då Coyet efter mycken tvekan framställde saken för konungen, fick han till svar, att han utan omsvep skulle säga danskarne, att konungen af Sverige vore icke någon Magnus Smek. Denne

1658. konung Magnus hade nämligen låtit fånga sig af danskarnes smicker och skänkt dem Skåne, Halland och Blekinge, hvilket föranledde svenskarne att gifva honom tillnamnet Smek, som betecknade en, den där
5 mars. lät stryka sig om munnen med smicker. Då Carl Gustaf lämnade Frederiksborg, begåfvade han de hofmän, som uppvaktat honom, på det rikligaste och själf fick han af konung Fredrik mottaga präktigt munderade hästar. Därpå blef han med samma ärebetygelser, som gifvits honom, när han anlände, ledsagad öfver en half mil, och sedan han en knapp halftimme uppehållit sig i Helsingör, lät han på en dansk jakt sätta sig öfver till Hälsingborg, där han vid landstigningen af provinsens adel och prästerskap mottogs med alla de hedersbetygelser, som tillkommo deras nye herre. Därefter tillbragte han några dagar med att bese landet och städerna, hvarvid han på det vänligaste underhöll sig med sina nya undersåtar. Från Skåne begaf konungen sig vidare till Göteborg, dit han kallat rådet och ständernas utskott för att med dem rådpläga om hvad som vore att under den närmast tiden företaga.

Konungen, rådet och ständerutskottet i Göteborg.

§ 15. Under konungens vistelse i Göteborg handlades inre riksärenden. För öfrigt befallde konungen, som anade en storm från Holland, att en flotta med det snaraste skulle utrustas. Om hvad dessutom skulle företagas och åt hvilket håll man skulle vända sina vapen, utspunno sig vidlyftiga öfverläggningar. Visserligen hade man ära nog, och icke litet hade ernåtts genom det så lyckligt afslutade danska kriget, som för handeln varit så betungande, men fiender funnos, som icke ville tillåta Sverige att i lugn njuta af en lycklig fred. Man kunde lätt förstå, att konungen icke så snart skulle komma till fred med alla sina fiender, lika litet som han skulle kunna föra krig med alla. Men hvilken af fienderna skulle först finnas benägen för fred? Antagligt vore, att polackerna framför andra skulle bekväma sig till fred, då de haft så dyrköpt erfarenhet af kriget med svenskarne. Hos dem förspordes också en stor kraftnedsättning och från de österrikiska hjälptrupperna, som voro dem till mycken tunga, längtade de att blifva befriade. 1658. Konungen ansåg icke klokt att vidare spilla sina krafter på en kringströfvande fiende, som undvek att inlåta sig på en ordentlig drabbning men däremot ville tvinga till ett långvarigt krig. Polen var ock till större delen ödelagdt och kunde icke lämna tillräckligt underhåll för en armé. Klimatet där var osundt och förorsakade många sjukdomar, som bortryckte mera folk än svärdet. Man hade också svårt att där rekrytera trupperna, då invånarnes språk, sedvänjor och religion voro så olika svenskarnes, och utlänningar ville ogärna draga in i ett så ogästvänligt land, och hade de mot sin vilja väl kommit därin, gjorde de sin tjänst motsträfvigt och liknöjdt. Därför ansågs det lämpligt att söka bringa polackerna på fredstankar, och kunde man hålla en armé i Schlesien och Livland, vore det utsikt att därigenom hos polackerna injaga fruktan för ett infall och på detta sätt förmå dem till en antaglig fred.

Rådplägning om krig med moskoviter eller österrikare.

§ 16. Då det icke ansågs lämpligt att med hela armén ännu en gång göra ett infall i Polen, skred man till rådplägning, om man skulle angripa moskoviterna eller österrikarne. Många skäl funnos att i första hand draga svärdet mot moskoviterna, ty först och främst hade desse gifvit giltig anledning till ett krig, i det att de på ett förrädiskt sätt brutit den eviga freden och på det fruktansvärdaste ödelagt grannländerna samt mot folkrätten kvarhållit sändebuden, och då de voro farlige grannar, måste de framförallt drifvas tillbaka. Moskoviternas opålitlighet var väl bekant, de hade inga bundsförvanter, hvilka man behöfde frukta, och man kunde därför vara viss om seger öfver dem, hvilket för öfrigt icke skulle väcka någon ovilja eller fiendskap från annat håll. Om svenskarne kunde förvärfva ett stycke land på det hållet, vore det af stor betydelse, särskildt som de därigenom skulle kunna behärska all handel på Moskva. Välförtjänte svenske undersåtar kunde också få belöning i gåfvor eller förläningar af jord i de förvärfvade områdena. För soldaterna skulle icke saknas byte, då de moskovitiske höge her-

Ser. Reg. CAROLI GUSTAVI Victoriosus
e Sialandia discessus facta Pace Rothschildensi
d. 5. Martij 1658.
A. Ser. Rex Sueciæ in Celoce Ser. Reg. Daniæ
B. Senatores et officiales Danici Ser. Regi valedicentes
Dahlberg ad viv. delin.

Castel[illegible]um Cronelurgum

Pars Oppidi Helsingöre

Oppidum Helsingburgum in Ducatu Scanensi

FRE[illegible]TVM

OR[illegible]ES UNDIC[illegible]UM

Arx

Oppidum

Helsingburgum

Helsingburgum

Lande Croona

Oppidum

Huena Insula

Hassnia

Ser. Reg. Sueciæ Aduentus
Helsingburgi postquam Ser. Reg. Daniæ
Friderici burgi valedixerat eiusdemque
Celoce fretum traiecerat 5. Martii 1658.
A. S. R. M. Sueciæ currus et impedimenta quæ
præ glacie adhuc constrictum superarunt

N. 87.

Sacræ Regiæ Maj: CAROLI GUSTAVI Solennis Ingressus,
in Urbem Landscronam habitus 7 Martij A: 1658, cum vi Pactorum Pacis Rotschildensium paulo ante per Danos in Sueciorum potestatem venisset.
a. Sacra Reg.ae Maj.is Stipatis nummerosa corona Principum, Belli Ducum aliorumq. Illustrium Virorum. b. Magistratus Urbis et Cives Landscronenses claves præsentantes.
c. Pons navalis et Portus. d. Propugnaculum marinum.

Rannberga. Urbs Landscrona. Arx Subsidium. Saxtorp. Barsebek. Malmoë.

Willem Swidde. Sculp: Holmiæ A. 1689

Templ: S. Nicolai. Curia. Porta orientem versus. Pons Navalis. T. S. Francisci. Porta versus meridiem. Templ: Omn: Sanctorum. Cœnobium. Arx.

Serenissimi ac Potentissimi Regis CAROLI GUSTAVI Solennis
Ingressus in Urbem Malmogiam habitus die 9 Martij A: 1658, cum paucos ante dies secundum tenorem Pactorum Rotschildensium Dani eandem in Sueciorum manus tradidissent. Convocata hic loci ex Ducatu Scaniensi universa Nobilium aliorumq. Ordinium multitudine ad præstandum obsequii et fidelitatis juramentum.
a. Ser. Rex. b. Nobiles et reliqui ex Scandia Ordines S.R.M.tis pedestri gressu obviam properantes.
c. Pons glacie longo ab Urbe inter valla.

N. 90

1658. rarne och klostren voro mycket rika, och plundring däraf kunde icke väcka någon ovilja. Hvarken svenske, finske eller livländske soldater voro heller obenägne för ett krig i moskoviternas land. Om man än icke kunde draga polackerna med in i detta krig, skulle dock kosackerna utan synnerlig svårighet kunna lockas med, då de voro begifne på byte. Under sådana förhållanden syntes detta krig vara för svenskarne framför alla andra fördelaktigt, såvida icke något komme emellan.

Skäl saknades emellertid icke att undvika detta krig. Man borde icke hysa så stort hat till Moskva, då det vore uppenbart, att moskoviterna af danskar och österrikare blifvit hetsade mot svenskarne, och den fiende vore icke att förakta, som med stora massor af folk kunde vålla så mycken skada och så många olägenheter. I moskoviternas land kunde icke heller ett krig med så stor framgång föras, okändt som det var för svenskarne, uppfylldt med kärr och moras, genomskuret af floder och rikt på sjöar, hvilket allt var för moskoviterna synnerligen gynnsamt och underlättade för dem att skada en inryckande fiende. Vid uppkommande luckor vare sig genom svärd eller sjukdom hade man föga möjlighet till rekrytering där, förutom att icke en enda duktig och skicklig knekt kunde i hela landet uppbringas. Dessutom, då tyske soldater icke lätt läte förmå sig att draga bort till så aflägsna trakter, måste man offra på slaktbänken svenskar och finnar, som voro den svenska arméns kärna, och när de en gång bitit i gräset, växte icke så fort lika goda upp igen. För öfrigt var landet på ömse sidor om gränsen utplundradt, hvadan proviant för trupperna icke lätt kunde uppbringas, och att tränga långt in i moskoviternas land vore farligt, därest man icke försäkrat sig om en reträttväg. Och om engelsmän och holländare märkte, att svenskarne hade några planer på handeln med moskoviterna, kunde det lätt hända, att desse gjorde någon diversion mot svenskarne. På kosackernas hjälp kunde man icke mycket lita i betraktande af deras obeständighet och trolöshet. Ja, man kunde icke vara säker för att icke turkar och tatarer komme att blanda sig i detta krig, och äfven polackerna skulle kunna falla svenskarne i ryggen, om de icke hade någon annan fiende på halsen. Om konungen med hela sin armé inläte sig i ett krig med moskoviterna, skulle han öfvergifvas af alla sina vänner, så snart de märkte, att de icke vidare kunde påräkna någon hjälp af honom, som hade användning af alla sina trupper i helt andra trakter af världen, utan därför nödgades se sig om efter hjälp på annat håll. Modet skulle stärkas hos konungens fiender, och de skulle af alla krafetr försöka att få krigsskådeplatsen förlagd till Moskva för att därigenom afskära svenskarne återtåget och därefter få styra och ställa efter eget godtycke. Om lyckan blefve moskoviterna bevågen, skulle de i sitt barbariska högmod icke sluta fred, förrän de återtagit de af svenskarne dem frånryckta provinserna. Då skulle icke heller Sveriges fiender i Tyskland släppa tillfället att anfalla de svenska provinserna där. Allt som allt, det ansågs icke rådligt, att konungen med kärnan af sin armé drog till en sådan afkrok af världen och där ställde allt på sin spets, under det att viktigare saker, som kräfde hans närvaro, skötos åt sidan. Emellertid skulle man icke helt och hållet uppgifva tanken på ett krig med moskoviterna utan skicka öfver en i krigets värf förfaren man, som med bistånd af finnar, ester och livländare kunde gifva moskoviterna fullt upp att göra, ja äfven draga till sig andra folk i dessa trakter. Och slutligen borde man efter slutad fred med polackerna försöka hetsa kosackerna mot moskoviterna.

1658.

Om krig mot österrikarne.

§ 17. Beträffande krig med österrikarne erbjöd öfverläggningen större svårigheter. Ty Österrike var mäktigt, kunde förlita sig på egna krafter, hade på sin sida starka bundsförvanter, såsom Spanien, påfven, kleresiet i Tyskland och flere kurfurstar och furstar, som bundit sig vid detta hus. Österrike hade också förträfflige generaler och utvalde

1658. soldater, icke dessa sammanrafsade hopar, som man träffar hos moskoviter och polacker. En sådan armé kunde icke besegras, äfven om den i en eller annan drabbning skulle draga det kortaste strået, men genom ett långvarigt krig kunde den utmatta sin motståndare. Svenskarne, som ledo af stor penningbrist, hade intet öfverflöd på egna trupper för skyddandet af sina vidsträckta gränser och stora provinser, men däremot mera än en fiende eller opålitlig vän, för hvars försåt man måste vara på sin vakt, och endast få bundsförvanter att lita till. Om än Frankrike och England kunde befinnas villiga att lofva något, värdt att lita på, så kunde det dock lätt inträffa, att de drogo sig tillbaka och lämnade svenskarne i sticket, vare sig på grund af afund öfver svenskarnes framgångar eller i händelse af en olycklig utgång af svenskarnes företag. Det senaste kriget hade gifvit tydligt bevis på hvad man hade att vänta af de tyske furstarne. Men äfven om lyckan blefve svenskarne gunstig och man kunde ernå en ärlig fred på goda villkor, så vunne man dock ingen trygghet för framtiden, med mindre Österrike helt och hållet krossades och katolikernas makt genom någon oförutsedd händelse kufvades, hvilket man emellertid icke kunde räkna på. Därför syntes det under alla förhållanden rådligast att så vidt möjligt undvika ett krig med Österrike, svälja förtreten öfver lidna oförrätter, icke låta märka något groll utan tvärtom erbjuda vänskap och förbund med Österrike, hvartill konungen redan tagit första steget. Skulle detta åter icke leda till önskad påföljd, utan Österrike vore fast beslutet att börja krig, skulle man icke fördraga skymfen eller låta fruktan taga öfverhand utan med all kraft gå fienden till mötes. Och det fanns för öfrigt icke heller några orsaker att fälla modet. Sverige hade rätten på sin sida, då österrikarne i strid mot ingångna traktater hade anfallit svenskarne, under det att desse voro invecklade i krig med andra fiender. De hade dessutom hetsat danskar och moskoviter och brandenburgare mot svenskarne och förhindrat fred med Polen. 1658. Österrikarne måste betraktas såsom fiender och afundsmän, ty det låg i deras intresse att försvaga svenskarne, så att desse icke vidare skulle kunna inblanda sig i de tyska angelägenheterna, och för detta ändamål underläto de aldrig att öppet eller hemligt, själfve eller genom andre, arbeta på svenskarnes utdrifvande ur Tyskland. De hade sökt bevisa både Frankrike och de tyska staterna, att man icke kunde komma till rätta med svenskarne, de hade understödt deras fiender, öppet hånat den westfaliska freden och förtryckt både den ena och den andra af de tyska ständerna. Dag från dag ökades deras förföljelser af protestanterna, hvilket var verkligt upprörande. Tillfället till ett krig mot Österrike var nu synnerligt gynnsamt, i det att Ferdinand med döden afgått och Leopold var en ung herre och i regeringsärenden föga förfaren. Han var ingalunda snabb i rådslag, och särskildt då det gällde krigsangelägenheter, ledde hans beslut sällan till handling. Och då han ännu icke fått kejsarkronan på sitt hufvud, kunde han icke vara säker på någon hjälp från Tyska Riket. Hans arfländer voro utarmade och invånarne missnöjde med de ständiga religionsförföljelserna, hvilket missnöje lätt kunde blossa upp till uppror. Då mycket folk behöfdes för försvar af gränser och fästningar, skulle det icke blifva lätt för österrikarne att nu mobilisera en armé, och någon synnerlig hjälp från påfven och Spanien vore nu lika litet som under förra kriget att vänta. Katolikerna i Tyskland voro icke ense, och Frankrike skulle nog för öfrigt hålla dem i tygeln. De protestanter, som skulle känna sig manade att göra något kejsaren till behag, voro icke så ifrige att tjäna konungen af Ungern, isynnerhet i betraktande af att det var han, som var upphofvet till detta krig mot svenskarne, hvilka icke hade några tvister hvarken med Tyska Riket eller de särskilda tyska ständerna. Sverige hade en klok, tapper och af lyckan gynnad konung, som stod i spetsen för en armé, där ingen brist på utmärkte fältherrar

1658. förefanns, en armé som segrat öfver två konungariken. Soldaterna, som icke hade någon lust till krig mot moskoviter eller polacker, längtade efter en dust med österrikarne, de kände deras länder och förstodo språket där. I Tyskland fanns också öfverflöd på allt, som behöfdes för underhållet af en armé, hvilken redan stod vid Tysklands gränser, och man behöfde således icke med stora kostnader föra trupper öfver hafvet. Om man nu läte tillfället att göra ett infall i Österrike glida sig ur händerna, skulle österrikarne senare, när Sverige väl afrustat, gå till anfall, och svenskarne få ångra, att tiden nu förspillts. För öfrigt var konungen icke öfvergifven af sina vänner i Tyskland, ty hela Pfalziska Huset vid Rhen, härtigen af Würtemberg, markgrefven af Baden, landtgrefven af Hessen, härtigen af Holstein, fursten af Anhalt, de sachsiske furstarne i Weimar och Gotha och ännu flere skulle af hat till Österrike och af fruktan för de svenska vapnen stå på konungens sida. Utom Tyskland skulle äfven Frankrike och England gå med i detta krig, om man med allvar grepe saken an, då dessa gärna såge, att Österrike blefve kufvadt. Armén kunde också bekvämligen rekryteras med många gamle officerare och soldater, som erinrade sig det byte de hemfört från föregående krig, ja, kanske lika många furstar skulle nu erbjuda sina tjänster som under polska kriget, då femton gingo med i fält. För öfrigt skulle detta krig föras långt bort från de svenska gränserna och föranleda mindre olägenheter än de krig, som fördes med grannar. Såsom satisfaktion kunde man också få en eller annan tysk provins, liksom man förut fått Preussen, Pommern och Wismar. Därför om icke fred kunde ernås, måste man modigt gå till krig. För detta ändamål vore det bekvämast att, sedan armén lämnat Danmark, småningom avancera mot Brandenburg och Schlesien, såsom om man hade för afsikt att inträngа i Polen, hvarigenom polackerna i sinom tid skulle förmås till fred. Därjämte skulle man utforska kurfurstens af Brandenburg sinnelag och antingen förmå honom att afgifva en förklaring eller ock gifva honom en eftertrycklig stöt, och under kriget draga nytta af hans länder samt besätta vissa platser för att förvissa sig om en säker reträtt. Sedan kunde man utsträcka kvarteren öfver Schlesien, Böhmen och Mähren, hvarefter det snart skulle visa sig, om ställningen gåfve anledning till att gifva dödsstöten åt Österrike. 1658.

Konungens tankar om Frankrike.

§ 18. Ehuru rådets ofvannämnda förslag under nuvarande förhållanden var fattadt på riktiga grunder och nöden tvang till denna väg, hade konungen ingen lust till ett krig i Tyskland, då han var oviss på de tyska riksständerna men däremot hoppades på lön för mödan i kriget med Polen, om han blott kunde stämma österrikarne försonligare. Han var därför betänkt på att om möjligt snarare förnya vänskapen med dem än att mot dem gripa till vapen. Af detta skäl var det viktigt att erhålla kännedom om hvar man hade Frankrike för att därefter rätta sina planer. För detta ändamål aflät konungen order till Björnklou att i Frankfurt med all flit söka förmå de franska sändebuden de Gramont och de Lionne till förnyande af en allians under framhållande af den fara, som kunde uppstå genom ett förbund mellan Sverige, Österrike och Brandenburg. Under nuvarande svåra förhållanden kräfde hans rikes välfärd, att man vunne full visshet, hvar man hade sina fiender. Med det obetydliga penningebelopp, som de franska sändebuden skulle utbetala i Frankfurt, vore konungen i hufvudsak föga hulpen. Om Frankrike ville ingå en allians med konungen, skulle vidmakthållandet af freden i Tyskland befordras, hvilket vore det bästa. Men sanningen att säga, de förhoppningar, som fransmännen ingifvit, bleknade dag från dag. Penningfrågan var den mest oroväckande, då fransmännen icke ansågo sig skyldige att af resterande subsidier betala mera än tjugu tusen thaler, enär alliansen enligt deras förmenande upphört den dag, då freden undertecknades. Konungen invände häremot, att subsidierna måste utbetalas, ända tills den westfaliska fredens bestämmelser kommit till verk-

1658. ställighet, ja westfaliska freden skulle varit helt ock hållet fruktlös, om icke en ny sammankomst kommit till stånd i Nürnberg.

Emellertid borde man icke så enträget yrka på subsidierna, då konungen trodde sig förmärka, att fransmännen umgingos med tankar på att ingå fred med sina grannar, om desse kunde förmås därtill, hvilket dock icke kunde blifva af någon varaktighet, äfven som att fransmännen gjorde försök att hetsa svenskar och österrikare mot hvarandra. Visserligen hade Mazarin för länge sedan tillskrifvit Terlon, att han gifvit sändebuden i Frankfurt order att återupptaga förhandlingen om en allians med Sverige, men konungen förstod af denna skrifvelse, att fransmännen icke önskade något krig i Tyskland och att de endast afsågo en defensivallians af samma innebörd som den, hvarom då förhandlades inom Rhenförbundet, till hvilket äfven Frankrike ville ansluta sig. Konungen ansåg emellertid, att fransmännen därvid icke handlade klokt och att de icke gjort sig riktig reda för de tyska riksständernas afsikter och planer utan slutligen skulle blifva öfverlistade. Det vore också af vikt att se till, att icke tyska ständerna genom detta förbund afsåge att föreskrifva konungen lagar och af hänsyn för Österrike styra och ställa efter behag utan att fästa något afseende vid konungen. Och för öfrigt, då fransmännen i första rummet hade sina blickar fästa på Flandern och Italien, kunde man däraf antaga, att de beslutat att mera med klagovisor än med vapenmakt svara på österrikarnes hjälpsändning till Spanien. De ville därför icke heller hålla någon armé i Tyskland utan traktade förnämligast efter att svenskarne skulle gå till anfall på Österrike, för att dess vapenmakt måtte delas. Men detta kunde Sveriges ställning icke tillåta. Björnklou fick därför order att framhålla för de franska sändebuden, att konungen hade af alla krafter bemödat sig att uppehålla den dyrt förvärfvade freden i Tyskland och vore icke alls sinnad att framkalla någon oro, liksom han också vore öfvertygad om att fransmännen alls ingen lust hade till ett krig i Tyskland. Frankrike måste taga i betraktande sakernas nuvarande ställning och båda rikenas välfärd. Det vore ju uppenbart, att många punkter i fredsinstrumentet ännu icke kommit till verkställighet, ja att till och med mycket helt öppet företagits i strid däremot. Frankrike hade från Flandern och Italien anfallits med krig, mot Sverige smiddes mångenstädes onda anslag, i all synnerhet i Polen, mot hvilket man måst gripa till vapen. För att motarbeta allt detta måste verksamma medel tillgripas. Men något krig i Tyskland ville konungen icke börja, så länge han kunde uppehålla freden och få åtnjuta utlofvad vänskap. Då nu hittills till buds stående medel för att komma till en försoning med österrikarne visat sig fruktlösa, måste man för tryggande af sin säkerhet försöka något annat. För Sverige återstod nu blott att antingen förnya den förra alliansen med Frankrike, så att båda konungarne med förenade krafter stäfjade österrikarnes anslag — ensam hade konungen hvarken lust eller förmåga att angripa österrikarne —, eller också måste han på hvad sätt som helst förlika sig med detta hus för att icke digna under bördorna. Sedan han nu ernått en så fördelaktig fred med Danmark, hvilken han trodde skulle blifva bestående, hyste han, därest Frankrike med allvar ville gripa saken an, intet tvifvel att kunna förödmjuka Österrike, så att det icke vidare skulle våga att trotsa de båda rikena. Därigenom skulle ock läggas hinder för Leopolds val och kejsarkronan kunna sättas på pfalzgrefvens af Neuburg hufvud. Men för detta ändamål måste konungen vara säker på en allians med Frankrike. Skulle konungen åter besluta sig för att förlika sig med österrikarne och vidmakthålla freden i Tyskland, måste österrikarne draga sina trupper från Flandern, Italien och Polen och konungen inrätta sig på annat sätt för uppehållandet af en varaktigare vänskap med österrikarne. Han kunde emellertid intet företaga i Polen, innan han visste, om man hade att vänta krig eller fred med Österrike. Sin armé ville han icke upplösa och därefter stå värnlös, och hans trupper kunde icke underhållas i hans egna länder. 1658.

1658. *Konungens försök att vinna Österrikes vänskap.*

§ 19. I ändamål att förebygga vidare tvister med österrikarne hade konungen under förra året i Frankfurt och Prag erbjudit dem vänskap, men de ville icke tro, att något verkligt allvar låge därunder. Björnklou fick därför nu order att undanröja denna misstro och befordra saken, så mycket han kunde, under framhållande af att tillfället nu vore synnerligen gynnsamt att förnya vänskapen och genom ömsesidigt tillmötesgående befästa den. Om österrikarne ville hysa tillit till honom och ärligen förena sig med honom, skulle freden i Tyskland förblifva orubbad, och båda parterna skulle af denna vänskap hafva verklig nytta. Men för båda var det af vikt att icke länge betänka sig; man måste handla raskt, innan den ene eller andre inläte sig i något annat förbund. Ännu hade emellertid konungen fria händer.

Under alla förhållanden skulle Björnklou gå klokt och försiktigt tillväga, på det att inga misstankar skulle väckas hos fransmän och engelsmän, och desslikes öfvertala fransmännen att ingå en allians och befordra fred med polackerna. För samma ändamål skulle icke endast österrikiska sändebuden påverkas utan äfven kurfursten af Mainz, som borde söka afhålla konungen af Ungern från att föröfva några fientligheter i Tyskland, på det att Tyska Rikets fred måtte förblifva orubbad. Om hos österrikarne icke förspordes någon lust till vänskap med Sverige, skulle han icke desto mindre kraftigt arbeta för saken, på det att riksständerna måtte inse, huru angelägen konungen vore att obrottsligen hålla freden och huru mycket han därigenom gjorde sig förtjänt af deras välvilja.

Sedan de svenska vapnens anseende väsentligen återvunnits efter freden med Danmark, lät konungen Björnklou förstå, att han icke gärna ville, att bestämmandet af den satisfaktion och afgifvandet af den försäkran, som riksständerna såväl som österrikarne vore honom skyldige, skulle anstå, tills förhandlingarna med Polen kommit till stånd, i synnerhet som dessa saker icke alls hörde ihop. Den oförrätt och skada, som konungen vållats af Huset Österrike, stode i strid med fredsinstrumentet, i kraft hvaraf konungariket Sverige vore försäkradt mot all skada och oförrätt vare sig inom eller utom Tyska Riket. Ville österrikarne åter förena sig med konungen, vore det af vikt att öfverenskomma om en plats i Tyskland, där man kunde underhandla om den konungen tillfogade skadan och fastställa en satisfaktion och försäkran, så att för framtiden dylik förolämpning undvekes. Denna försäkran skulle ske sålunda, att fredsinstrumentet ånyo bekräftades mot en hvar fredsstörare så inom som utom Tyska Riket samt att ständerna åtoge sig att lämna garanti därför. 1658.

Men huru därmed än månde gå, skulle Björnklou på allt sätt påskynda en förlikning med Österrike, på det att konungen icke längre måtte sväfva i ovisshet, i synnerhet om tilläfventyrs fransmännen skulle ställa sig tveksamme beträffande förnyandet af alliansen med svenskarne. Rörande polska kriget kunde man föreslå österrikarne, att de skulle skaffa Sverige satisfaktion i hela Preussen eller en del däraf eller Hinter-Pommern, mot att konungen skulle tillmötesgå deras önskningar. I sådant fall skulle vapnen nedläggas å ömse sidor. Men om österrikarne utan undanflykter önskade lämna åsido den polska affären, skulle konungen i stället för en försäkran åtnöja sig med att österrikarne droge sina trupper ur Polen och antingen aftackade dem eller förde dem till någon plats utom Tyskland.

Dessutom anbefalldes Björnklou att affordra riksständerna ett svar angående den satisfaktion de ville lämna konungen för uppehållandet af freden i Tyskland, och skulle han desslikes fästa ständernas uppmärksamhet på vikten af att moget öfverväga och icke obetänksamt upphöja på kejsartronen någon, som på ett eller annat sätt komme att störa den dyrt förvärfvade freden eller vore fientligt sinnad mot Sverige, med hvilket dock i främsta rummet denna fred blifvit afslutad. Framförallt borde han emellertid af riksständerna utverka en ny försäkran, att konungen erhölle rimlig satisfaktion och

1658. att ingen skada tillfogades honom vare sig inom eller utom Tyskland.

Konungens planer för framtiden.

§ 20. Innan allt detta kunde komma till verkställighet, ansåg konungen af högsta vikt att genom vapenmakt trygga sig, så länge som Polen ännu visade så ringa lust till fred och österrikarne icke ville antaga den erbjudna förlikningen. Härunder lefde konungen i det hoppet, att hans plan så mycket lyckligare skulle kunna genomföras, ju förr han satte den i verket och innan österrikarne ännu hunnit göra några öfverenskommelser på andra håll och innan riksständerna kommit till något afgörande beslut samt innan förhandlingarna med Frankrike och England fått sin afslutning. Den tvingande nöden tillät intet uppskof och det skulle för konungen icke innebära någon större fara, om hela Tyskland reste sig mot honom, än om han försummade tiden och tvunges att minska sin armé. Äfven om österrikarne kunde bringa ordning i sina förhållanden, skulle de ensamme icke vålla konungen stor skada, hvaremot om det lämnades dem tid att göra rustningar och ingå förbund med andra, sakerna skulle ställa sig helt annorlunda. Under det att den ene och andre höllo på att rådpläga, hoppades konungen kunna med sina vapen uträtta något af betydelse. Han beslöt därför att med det snaraste genom Mecklenburg föra armén till Mark Brandenburg och med godo eller ondo tvinga kurfursten till en förlikning och att därefter fatta posto vid Havelberg och Elbe. För att stämma riksständerna försonligare skulle för dem under tiden framhållas konungens fienders orättmätiga förfarande, enär de utan giltig orsak anfallit honom, under det han gärna velat uppehålla freden, och vidare skulle de uppmanas att befordra fred mellan honom och Österrike. Därest österrikarne därutinnan ställde sig afvisande, måste man med stöd af fredsinstrumentet anhålla om hjälp emot dem, och om denna icke beviljades, kunde det icke förtänkas konungen, om han under förhandenvarande förhållanden själf tryggade sin ställning. På detta sätt trodde sig konungen kunna i Tyskland få underhåll för sin armé, hvilket för Sveriges väl vore af största vikt. Vid sådant förhållande måste man emellertid, så godt sig göra läte, sluta fred med moskoviterna, på det att gränserna på detta håll såväl som mot Danmark måtte blifva tryggade och för att hindra tyska riksständerna att ställa sig på Österrikes sida. Vidare måste ett förbund ingås med Hessen, Würtemberg och kurfursten af Pfalz för att likaledes afhålla dem från att förbinda sig med Österrike. Framförallt ansågs riktigt att draga pfalzgrefven af Neuburg på svenskarnes sida, och för detta ändamål skulle man ingifva honom förhoppningar på polska kronan eller framställa något för honom behagligt förslag rörande Jülich, mot det att han gjorde konungen en återtjänst rörande Preussen. Härigenom skulle Brandenburgs makt splittras och de tyske katolske furstarnes sammanhållning rubbas. Framförallt skulle man arbeta på att kurfursten af Brandenburg åter anslöte sig till konungen och uppsade det förbund, som han mot honom ingått, samt antingen ställde sin armé till konungens förfogande eller ock upplöste den. Men om kurfursten icke ville bekväma sig därtill, måste man gå till anfall mot honom och kufva honom. Därpå skulle krigsskådeplatsen förflyttas till de österrikiska länderna, där man kunde få godt tillfälle till arméns underhåll. Och för att hindra polackerna från att komma österrikarne till hjälp, skulle man med mindre truppafdelningar uppträda i Preussen och Livland. Om äfven polackerna skulle föra i fält en fullt utrustad armé, komme de att förhärja de österrikiska länderna mycket mera än konungen, hvilket skulle uppreta sinnena till ytterlighet. 1658.

För detta ändamål skulle Wrangel med en del af armén gå sjöledes till Livland för att från det hållet hos österrikarne injaga skräck; konungen själf åter skulle fortsätta sin marsch till lands för att underhålla armén på tysk botten och på samma gång kunna utröna, hvart fienden tänkte vända sig, för att i tid kunna mota honom. Pommern var så utblottadt, att det icke kunda underhålla sina egna garnisoner, men konungen ville det oaktadt icke prisgifva det åt fienden.

1658. Sådana voro de stora och vidtgående planer, som konungen nu af tvingande nöd uppgjorde; deras genomförande kunde icke på förhand beräknas, utgången lämnades i Guds hand. Efter den med Danmark afslutade freden hade konungen ingen lust att släppa ifrån sig Preussen, men han aktade sig för att gifva någon antydan i den riktningen till fransmännen, hvilka han låtit förstå, att han vore benägen att sälja det till polackerna för en viss summa penningar. Detta belopp kunde sättas så högt, att polackerna icke hade någon möjlighet att betala det utan skulle nödgas afträda landet till konungen. Utan tvingande nöd vore det ju icke heller klokt att lämna de uppnådda fördelarne obegagnade.

Konungens obenägenhet för krig med Österrike.

§ 21. Då konungen emellertid icke ville sätta dessa planer i verket, med mindre han därtill vore af omständigheterna nödgad, gaf han ännu en gång Björnklou order att i Frankfurt fästa riksständernas uppmärksamhet på det förut öfverlämnade memorialet, hvarvid han äfven skulle erinra om att genom kurfursten af Mainz en utväg till förlikning i godo föreslagits. Österrikarne hade nämligen icke gifvit något klart besked men väl sökt förhindra fred med polackerna, och nu förbjöd klokheten och konungens egen säkerhet honom att längre låta sig gäckas af deras listiga påfund. Då det framförallt låge i riksständernas intresse att uppehålla freden, ville konungen vända sig till dem för att få anvisning på utvägar till vidmakthållandet af fred i Tyska riket och till undvikande af att de många kristne, som kände sig trygge genom denna fred, skulle invecklas i ett krig, hvilket kanske skulle blifva af svårare art än det förra. Det tillkomme riksständerna att arbeta för det gemensamma bästa och att med klokhet och kraft afvärja österrikarnes onda anslag, och man borde framhålla, huru lönlöst det vore för desse att invagga sig i den förhoppningen, att de ostraffadt och i strid mot westfaliska freden kunde oroa Sverige utanför Tyskland, samtidigt med att det på grund af samma fred icke skulle vara konungen tillåtet att anfalla deras länder till hämnd för den hjälp, som de lämnat polackerna. Björnklou skulle äfven utforska, hvad konungen kunde hafva att vänta, i händelse han nödgades gripa till vapen för att värja sig mot österrikarnes förolämpningar. 1658.

Men för att underlätta freden med Österrike gaf konungen sitt sändebud åtskilliga hemliga instruktioner att efter omständigheterna tillämpa. Om österrikarne visade tecken till att vilja i all vänlighet förhandla med Sverige och Frankrike, skulle Björnklou biträda detta såsom varande fördelaktigast. Om de ville förhandla särskildt med Sverige med uteslutande af Frankrike, kunde Björnklou också gå in därpå, förutsatt att det skedde ärligt och utan skada för Frankrikes säkerhet. I sådant fall önskade konungen, att österrikarne skulle verka för fred med polackerna, hvilka icke borde kunna ställa sig afvisande däremot, då de icke längre hade stödet af österrikarnes trupper. Om de skulle tveka att arbeta för fred med polackerna på så förmånliga villkor, som konungen föreslog, utan skulle föredraga att ingå en separatfred, vore det nödvändigt, att de åtminstone droge sina trupper tillbaka från Polen och förbunde sig genom en ny traktat, hvaruti äfven Tyska Riket skulle inbegripas, att icke störa freden i Tyskland, icke inblanda sig i kriget i Polen och icke vare sig direkt eller indirekt skada Sverige. Dessutom gjorde konungen anspråk på satisfaktion med hänsyn till investituren för de tyska provinserna och yrkade att de inskränkningar, som intagits i investiturakten, undanröjdes och fram förallt att affären med Bremen och dess kapitel bragtes till afgörande till Sveriges förmån samt bremarne ålades att ställa sig konungens önskningar till efterrättelse. Men om Björnklou märkte, att österrikarne i förhoppning att få sätta polska kronan på sin herres hufvud ställde sig afvisande och icke unnade konungen Preussen, skulle han framhålla, att de skulle ådraga sig mycken afvoghet genom att eftersträfva den polska kronan och att de nog funnos, som skulle skaffa dem full sysselsättning, om de började

1658. ett krig, hvars utgång ingen kunde förutse. Men om de hade så stor lust till Polen, vore det lättast och säkrast att med konungen öfverenskomma om en delning af detta rike, så att österrikarne toge Lill-Polen, brandenburgarne Stor-Polen tillika med en del af Kujawien och Pommerellen och svenskarne hela Preussen, resten af Kujawien och Pommerellen tillika med Samogitien och Kurland. Litauen kunde delas mellan moskoviter och kosacker, och i Ryssland, Ukraina, Mazowien och Podlachien kunde små självständiga furstendömen upprättas. På detta sätt skulle alla tvister med ens utjämnas och icke så mycken afundsjuka uppstå, som om hela konungariket Polen fölle i österrikarnes eller moskoviternas händer. Efter Johan Casimirs frånfälle skulle i alla fall Polen komma till en annan ätt.

Emellertid skulle Björnklou tills vidare hålla dessa tankar hemliga och icke yppa dem, förrän han kommit till full visshet om österrikarnes ståndpunkt, och då med klokhet och varsamhet handla för att icke väcka Brandenburgs misstro. Detta lands minister måste öfvertygas om konungens vänskap för kurfursten och om hans föresats att icke vålla Brandenburg någon skada, om brandenburgarne å sin sida visade samma benägenhet tillbaka och icke läte sig lockas till några onda anslag. Slutligen skulle Björnklou för fransmännen framhålla nödvändigheten af att de förenade sig med konungen för upprätthållandet af en stadigvarande fred, eller därest de icke ville lyssna därtill, anhålla, att de åtminstone ville yttra sig om hvilken hjälp konungen hade att vänta af dem. Hans nuvarande ställning tillät icke, att han längre sväfvade i ovisshet därutinnan.

Konungens planer för den närmaste tiden.

§ 22. Ju närmare den tid nalkades, då konungen måste draga sina trupper från Danmark, desto mera fylldes hans sinne af bekymmer, hvart han i första rummet skulle vända sina vapen. Att gå till anfall mot moskoviterna ansåg han oförnuftigt, och om han åter skulle gå mot Polen, skulle han prisgifva de rikaste länderna, hvilkas delning fienderna redan planerat, och österrikare och brandenburgare skulle icke låta något tillfälle gå sig ur händerna att angripa honom. Att hålla en armé på fältfot till skydd för dessa länder skulle också blifva till olidlig tunga för den svenska kronan. 1658.

Efter mogen öfverläggning om ställningen stannade de närvarande riksråden enhälligt vid den mening, att man icke nu borde inträngа med någon armé i Polen utan, då af tvingande skäl underhåll och värfning af trupper måste ske i Tyskland, skulle man någon tid framåt stanna på brandenburgiskt område, tills man kommit till visshet om hvad man hade att vänta af kurfursten och österrikarne. Ty emedan österrikarne flerfaldiga gånger brutit freden med svenskarne och nu med Brandenburg och Polen slutit ett förbund mot dem i akt och mening att anfalla deras tyska provinser, så snart tillfället blefve gynnsamt, ansågo de det icke rådligt att hafva sådana fiender i ryggen, i synnerhet som dessa provinser genom tunga pålagor och polackernas infall vållats en så stor kraftuttömning, att deras garnisoner icke kunde underhållas af egna tillgångar. Man hade fullt giltiga skäl att hos riksständerna besvära sig öfver österrikarnes fientligheter och begära tillbörligt skydd för de svenska provinserna samt att fordra, det ständerna icke vidare blandade sig uti de polska affärerna på annat sätt än att söka åvägabringa en antaglig fred. Kurfursten åter måste uppsäga alla förbund, som han ingått till Sveriges nackdel, och återknyta den vänskap med konungen, som tillförene ägt rum. För sakens bedrifvande skulle med det snaraste sändebud afgå till tyska riksständerna. Men innan dessa åtgärder hunnit vidtagas, kunde armén ingenstädes hafva bekvämare och lämpligare kvarter än på brandenburgiskt område mellan Elbe och Oder, då hvarken Pommern eller Mecklenburg kunde betungas med så besvärande inkvarteringar. På detta sätt skulle fienden småningom dragas till dessa trakter och hindras från att begifva sig till en eller annan ort i Preussen eller att göra infall i Sveriges tyska provinser,

1658. hvilka sålunda blefve skyddade, på samma gång som garnisonerna i Pommern kunde skaffa sig proviant och foder från närliggande kurfurstliga områden. Ingen annan utväg syntes möjlig för att bringa kurfursten på andra tankar och skilja honom från hans bundsförvanter. Ty om svenskarne sloge en bro öfver Elbe, måste han vända hela sin uppmärksamhet åt Halberstadt- och Mindenkretsarne och förstärka garnisonerna där, som för närvarande voro ganska svaga. Han skulle nog betänka sig, innan han anropade polackerna och andra om hjälp och indroge i sitt land sammanrafsade hopar af löst folk. Konungen skulle låta sig angeläget vara att hålla sin armé i stånd, och om en starkare fientlig styrka skulle inbryta, snart kunna på en bro öfvergå Elbe, och därest fienden delade sina trupper, kunde man från ena eller andra hållet göra dem skada.

Till fullföljande af dessa planer gaf konungen Wrangel order att efter afslutad fred med Danmark sammandraga sina trupper vid Oldesloe och göra en låtsad manöver mot Polen för att tvinga fienden till en diversion. Och för att med så mycket större utsikt kunna öfverlista fienden skulle man icke blott i Parchim och Neu-Brandenburg låta anskaffa förråd af bröd och öl för trupperna utan låtsa rycka fram mot Pommern och vidare mot Polen och kringgå Schwerin-sjön till Parchim. Därifrån kunde han med lätthet iakttaga fiendens förehafvanden och bedöma, hvad som vidare vore af nöden att företaga. Framförallt skulle han slå en bro öfver Elbe vid Werben, bemäktiga sig Garlebsen och söka vinna anslutning af Magdeburg. Men om icke tiden medgåfve detta, skulle han vända sig åt Brandenburg och fatta posto antingen vid Oder eller Peene, allt efter som det vore förmånligt för operationerna. Om han komme att inträngа i kurfurstens land, skulle han låta förljuda, att han icke ville göra någon skada eller förtret, utan att han endast afsåge att få underhåll för sina trupper, tills man blifvit fullt säker på kurfurstens vänskap. Härvid skulle han anhålla, att befolkningen i godo ville lämna under- 1658.
håll åt hans soldater, men därest detta vägrades, skulle han uppträda med vapenmakt. Och om kurfursten visade sig fientlig, skulle han gifva de pommerska garnisonerna order att från Hinter-Pommern hämta, hvad de behöfde.

Konungens framställning till ständernas utskott.
8 april.

§ 23. Förutnämnda planer, om hvilka vid flere tillfällen rådplägats och till hvilka alltjämt nya fogades, gjorde konungen nådigst kunniga för det i Göteborg samlade Rikets Ständers utskott samt framställde därutöfver följande: Ständerna hade redan tillfyllest vetskap om österrikarnes onda anslag och orättfärdiga förfarande, hvaraf framgick, att desse icke ville ställa sig till efterrättelse westfaliska fredens bestämmelser. Ja, de hade till och med försökt att helt och hållet kullkasta denna fred, som vore ett hinder för det af dem eftertraktade herraväldet. Därför hade de också hittills motarbetat den så ofta sökta investituren af de tyska provinserna, hetsat den ene fienden efter den andre mot konungen, förhindrat all förlikning i godo med konungens fiender och med dem ingått förbund. Det oaktadt hade de icke dragit i betänkande att genom Isaak Volmar i Frankfurt beskylla konungen för att hafva brutit freden i Tyskland och låtit antyda, att de icke ansågo sig bundne af fredsartiklarne, hvarigenom de svenska provinsernas i Tyskland ställning blifvit mycket osäker. Vidare hade de låtit en armé inrycka i Polen, tagit Krakau, gjort ett försök mot Thorn, tillfångatagit svenske officerare, med ett ord öppet föröfvat fientligheter och handlat i strid med fördragen, så att ingen säkerhet längre förefanns. Och då konungen af Ungern, efter att hafva försökt förmå kurfursten af Brandenburg att bryta vänskapen med Sverige, öfvertalat honom och andra att ingå en offensivallians mot Sverige, vore det för konungen förenadt med stora svårigheter att bryta in i Polen för att tvinga fienden till fred, ty han måste för skydd af sina länder kvarlämna betydande garnisoner, hvarigenom hans armé i icke ringa mån försvagades. Dessutom, då österrikarne handlade mycket listigt, måste man noga

1658. tänka på möjligheten af att, under det att konungen vore på marsch från Danmark till sina egna länder, konungen af Ungern tillsammans med kurfursten af Brandenburg under sken af att vilja förhandla, komme att uppehålla honom och bringa de tdärhän, att han nödgades stanna inom sina egna områden, hvilket skulle blifva till tunga för hans länder och småningom verka upplösande på hans trupper.

Därför ville konungen nu veta ständernas mening, då han förgäfves försökt alla medel genom förhandlingar och föreställningar för att vinna österrikarnes vänskap och dessutom äfven gjort framställning hos Tyska Rikets ständer. Ehuru hittills därigenom intet vunnits, vore han icke desto mindre besluten att icke afvika från den väg, på hvilken han slagit in, och icke lämna något oförsökt, som kunde befordra en önskvärd försoning. Därest konungen af Ungern fortfarande skulle vägra hvarje form af förlikning och att öfvergifva Johan Casimirs parti och draga sina trupper från Polen samt lyssna till rimliga förslag utan fortsatte att lämna fienden hjälp, så uppstode den frågan, huruvida konungen längre borde fördraga dylikt eller besluta sig för handling.

En annan sak framställde också konungen till ständerna: Då genom den nyligen med Danmark afslutade freden några provinser blifvit med Sverige införlifvade, åt hvilka man i fredsfördraget förbehållit deras gamla fri- och rättigheter, uppstod den frågan, huruvida det vore klokare för att vinna undersåtarnes kärlek och på samma gång befordra fosterlandets väl att regera dem efter de lagar, vid hvilka de hittills varit vane, eller att söka tillämpa konungariket Sveriges lagar, seder och bruk och huru i ena eller andra fallet deras ställning till ständerna skulle bestämmas.

21 maj. Härpå afgaf ständernas utskott den förklaring, att det efter noggrann öfverläggning ansåg, att såväl konungen af Ungern som kurfursten af Brandenburg genom sitt fientliga uppträdande gjort fördragen så kraftlösa, att konungen icke kunde hysa något förtroende för dem och icke vågade utsätta sig för att hafva 1658. dem i ryggen, förr än båda gåfve honom en försäkran att för framtiden icke oroa honom samt tyska riksständerna därför gåfve den garanti, hvartill de enligt westfaliska freden voro förpliktade. Och vidare, då Sveriges nuvarande ställning icke tillät, att armén delades, och då utgifterna ökades genom underhållet af garnisonerna, ansåg utskottet, att konungen, som i detta krig sett icke så få exempel på den nytta man kunde hafva af Pommern och härtigdömet Bremen, måtte vinnlägga sig om skyddandet af så viktiga provinser och icke lämna dem till byte åt någon annan eller blottställa dem för infall af mäktige fiender, som under sken af förhandlingar där endast skulle vålla krigets tunga. Då kurfursten af Brandenburg genom alla slags fientligheter gifvit konungen fullt fog att skydda sig för honom, hade han också full rätt att med sin armé rycka in i kurfurstens länder och där skaffa sig underhåll för sina trupper, tills kurfursten gåfve honom full satisfaktion genom en antaglig förlikning eller genom ett tydligt och säkert bevis på ärlig vänskap eller genom afgifven försäkran att icke vidare göra honom någon skada. Om kurfursten, såsom det vore att antaga, fortfarande skulle framhärda i förbundet med österrikarne och polackerna, möta konungen med våld, motsätta sig hans intåg i landet, där förvägra honom kvarter eller på annat sätt uppträda hindrande för konungens säkerhet, kunde ingen förtänka Sveriges konung, om han genom ett öppet krig värnade om sina intressen i första rummet och tänkte på att skydda sina provinser och hålla sina trupper i godt stånd.

Utskottet hoppades emellertid, att konungen icke skulle underlåta att begagna alla medel för att på godt manér komma till enighet med de ofvannämnda makterna och betyga sin lust till fred och vänskap med dem. Men därest detta icke kunde lyckas, utan de med öppet hån mottoge erbjudandet och förhalade tiden utan att något med godo kunde ernås, då måste man med Guds hjälp gripa till vapen mot fredsstörarne. För öfrigt öfverlämnades

1658. hela saken åt konungen för att han efter sitt godtfinnande och sitt upplysta förstånd skulle handla allt efter som fosterlandets väl kräfde. Beträffande de nyförvärfvade landskapens undersåtar skulle konungen förfara såsom hans klokhet bjöd och rikets säkerhet fordrade.

Ambassad till Köpenhamn. § 24. Danskarne gåfvo emellertid konungen anledning att ändra sina planer och vända sina vapen åt annat håll. De hade nämligen i Roskilde uttryckligen förklarat, att de icke blott voro benägne att hålla en bestående fred med svenskarne, utan de ville desslikes med dem ingå en närmare defensivallians, då de nu sett ett så sorgligt exempel på att förbund med Sveriges fiender bragt alla slags olyckor öfver dem. Kunde det åter komma till en förening med svenskarne, skulle de tillsammans kunna bjuda alla fiender spetsen. Detta var för Carl Gustaf så mycket angenämare att erfara, som han fann denna vänskap för sig fördelaktig, och då han därigenom hoppades att kunna utestänga holländarnes flottor från Östersjön. Holländarne skulle aldrig underlåta att motarbeta konungens planer, men om de blott blefve afspärrade från vägen genom Sundet, skulle han icke hafva så mycket att frukta af deras makt.

Emellertid visade det sig sedan, att danskarnes förslag till ett förbund endast var en list för att komma ifrån just de punkter i Roskildefreden, hvilka konungen ansåge såsom de viktigaste. Ty då danskarne icke längre kunde undandraga sig fullgörandet af fredsvillkoren, på hvilket svenskarne höllo så strängt, och desse därför läto sina trupper stanna i Köpenhamn, hittade danskarne på att framställa förslaget om förbund, hvarigenom de trodde sig få tillfälle att framkomma med allehanda klagomål och omintetgöra hela freden. Under sken af att vilja ingå ett förbund och under meningslösa ordstrider uppehöllo de de svenska sändebuden, och genom försåtligt tal sökte de göra de öfverenskommelser värdelösa, hvilka de tillförene högt bedyrat sig vilja obrottsligen hålla. Ja, då efter fredsslutet de svenska sändebuden något dröjde att infinna sig, läto de förmärka, att de med otålighet väntat deras ankomst och att 1658. de fruktat, att konungen kunde komma att ändra tankar och uppgifva förbundsplanen.

Svenska sändebudens order. 13 mars. § 25. Så snart de danska angelägenheterna gåfvo konungen någon tid, skickade han till Köpenhamn Sten Bielke och Peter Julius Coyet såsom sändebud. Konungen hade velat gifva uppdraget åt Corfitz Ulfeldt och Bielke, men på uppmaning af de franska sändebuden i Frankfurt, de Gramont och de Lionne, hade Hugues de Terlon för konung Fredriks skull förhindrat Ulfeldts utnämnande. Det skulle naturligtvis varit för den danske konungen smärtsamt att i sitt residens mottaga och hysa en af sina undersåtar, som så djupt kränkt honom och så nyligen varit hans fiende, samt att förhandla med en, som skulle komma att uppträda trotsigt mot sin olycklige konung och herre. Därför ersattes han af Coyet, som medförde följande order: Vid den första officiella audiensen hos konungen af Danmark skulle sändebuden anföra, hvad de danske kommissarierna i Roskilde föreslagit angående ett närmare förbund mellan de nordiska rikena, hvilket borde komma till stånd för att mot en och hvar uppehålla säkerhet och lugn på Östersjön. Konungen af Sverige ville gärna biträda ett sådant förbund, om det inriktades på att gemensamt bekämpa hvarje fredsstörare, att förebygga alla tvister mellan grannar och befordra vänskap och förtroende mellan båda parterna.

I detta syfte skulle sändebuden förnämligast verka, men vidare skulle de vid sammankomsten med de danske fullmäktige först söka utforska deras mening om det föreslagna förbundet, för att konungen måtte få någon ledning för sina planer. Och emedan man genom freden i Roskilde förpliktat sig att befordra ömsesidiga förslag och förhindra all skada, måste man först och främst bestämma, huru man bäst skulle kunna skydda hvarandra genom den föreslagna alliansen. För detta ändamål skulle man inrikta hela sin uppmärksamhet på att det förbund, som skulle afslutas, måtte upprättas till skydd för båda rikena och för uppehållandet af den

1658. nyss ingångna freden mot en och hvar, som ville göra något angrepp mot denna fred eller detta förbund. Vidare skulle båda bundsförvanterna motsätta sig utländska flottors inträngande i Östersjön, då det strede mot båda rikenas intressen att åt någon, vare sig vän eller fiende, medgifva rätt att besitta hamn vid detta haf eller där hålla flotta, hvaremot utlänningar icke skulle vara förhindrade att för konvoj af sändebud skicka ett eller annat örlogsfartyg till Östersjön. Om den ene af konungarne blefve angripen, skulle den andre efter skedd anmodan vara förpliktad att till hjälp sända tjugu örlogsfartyg, af hvilka det minsta skulle vara bestyckadt med minst tjugufyra kanoner. Öfver denna flotta skulle den konung hafva att befalla, som om hjälpen anhållit, dock efter rådplägning med flottans amiral och med iakttagande af att hvarje fartygsbefälhafvare skulle behållas vid kommandot af sin besättning. Kostnaderna skulle bestridas af den, som hjälpen lämnat, och icke af den, som hjälpen erhållit, dock så att den senare skulle underlätta inköp af erforderliga förnödenheter. För ett krig till lands åter skulle ingen hjälp lämnas, då Danmark icke kunde blifva anfallet till lands annat än från Tyskland, för hvilket fall bestämmelser redan voro fattade. Men om danskarne yrkade på hjälp äfven till lands, skulle sändebuden till skyddande af Danmark och Norge utlofva fyra tusen man till fots eller fyra tusen riksdaler för hvarje tusende soldat. Till gengäld skulle danskarne, om nöden kräfde, till svenskarne månatligen utbetala ett tusen sexhundra riksdaler. För öfrigt gjorde konungen icke anspråk på del i Sundstullen, då därigenom obehag kunde vållas för svenske undersåtar samt afundsjuka framkallas hos andra folk. Utlänningar skulle uteslutas från detta förbund men få åtnjuta handelsfrihet på Östersjön. Dock skulle de icke få utöfva något skydd i detta farvatten eller där hålla örlogsfartyg utan båda konungarnes medgifvande. Om den, som dragit ut till den andres hjälp, för denna saks skull råkade i krig med en tredje, skulle det icke för den, som fått hjälp, vara tillåtet att förlika sig, med 1658.
mindre satisfaktion eller försäkring gåfves den hjälpande från den anfallandes sida. Förbundet skulle ingås för en tid af tolf eller femton år och efter denna tid kunna förnyas. Utom detta förbund ville konungen till förekommande af framtida tvister vid sidan däraf afsluta en traktat i och för ändringar af vissa punkter i Brömsebrofreden, hvilka man i anseende till den knappa tiden icke hunnit formulera i Roskilde, såsom exempelvis rörande hälsning med flaggan vid passerandet af Sundet och anmälan tre veckor i förväg af svenska krigsflottors genomfart, hvilket i Brömsebrofreden var stipuleradt men hädanefter vore obehöfligt, då Sverige nu ägde hälften af detta sund. Äfvenledes skulle man öfverenskomma om formulär för sjöpass och certifikat för svenska varor, som fördes med utländska fartyg, på det att dessa fartyg icke skulle behöfva deklarera i de städer, där dessa certifikat utfärdades. Vidare skulle man aftala om de afgifter för underhåll af fyrar till ledning för sjöfarande, som skulle erläggas i Helsingör, och om hvad som skulle iakttagas vid öfverfart af Sundet. Slutligen skulle man söka utfinna medel för att undanröja de olägenheter, som kunde komma att uppstå vid tillämpning af freden, och de klagomål mot svenske soldater, som kunde komma att förebringas. Dessutom skulle de svenska sändebuden stödja de gottorpska rörande satisfaktion åt härtigen, arbeta för att åt konungen måtte inrymmas resten af Trondhjems län, nämligen nordliga delen och Vardöhus, och därför lämna danskarne ersättning på annat håll samt bestämma, att båda konungarne hädanefter skulle gifva hvarandra titeln majestät. Då den svenske konungen i ratifikationen gifvit konungen af Danmark titeln *Stormäktigst,* ville han af konungen af Danmark äfven blifva hedrad med samma titel. Emedan konungen af Danmark icke ägde något kvar af Götaland, skulle sändebuden på godt manér erinra honom om att han borde bortlägga titel däraf. Men i händelse danskarne enständigt yrkade på bibehållandet af denna titel, skulle bru-

1658. kandet däraf medgifvas konung Fredrik men icke hans efterträdare. Kunde de icke komma till enighet i denna angelägenhet, skulle de åtminstone låta saken i handlingarna inflyta. Slutligen skulle de allvarligt försäkra Beuningen om konungens vänskap för holländarne och att han icke alls ville betunga deras handel eller göra någon skillnad mellan svenskar och utlänningar i Preussen samt att han vore benägen att på billiga villkor bevilja holländarne burskap i de preussiska städerna, om holländarne ville upphöra med sina fientligheter och visa konungen vänskap. Och för öfrigt skulle de försöka att på ett eller annat sätt draga Beuningen öfver på svenskarnes sida.

Förhandlingarna i Köpenhamn.

19 mars.

§ 26. Efter att hafva erhållit dessa order begåfvo sig de svenska sändebuden från Skåne åter till Roskilde och därifrån vidare till Köpenhamn. En och en half mil från denna stad mottogos de af riksråden Axel Urup och Peder Reedtz med några adelsmän och fyra skvadroner till häst samt en lång fil af karosser, bland hvilka dock Beuningens saknades. Till en början betygade danskarne stor glädje öfver svenskarnes ankomst, hvarpå de börjat tvifla. Men snart förebragte de många klagomål öfver de svenske soldaternas framfart på Själland och framhöllo, att det för Fyn vore omöjligt att utgöra den fordrade brandskatten. Och på Möen huserade härtig Johan Georg af Sachsen-Weimar väldeligen och hotade att icke draga därifrån förrän i början af maj, föregifvande att denna ö icke uttryckligen omnämnts i fredsfördraget. Ön måste emellertid betraktas såsom en del af Själland.

Vid audiensen hos konungen, hvartill sändebuden hämtades i kunglig kaross af riksråden Henrik Rantzau och Axel Urup, anförde de, att på initiativ af de danske fullmäktige i Roskilde hade de infunnit sig för att förhandla om ett närmare förbund, och med anledning däraf förordnade nu konung Fredrik Axel Urup och Peder Reedtz till ombud vid dessa

29 mars.

förhandlingar. Efter utväxling af fullmakter och efter utbyte af öfliga artighetsbetygelser anhöllo de danska ombuden, att de svenska skulle framlägga förslag till för- 1658.
bundet, allt under det att de icke alls låtsades om att förslaget först hade utgått från dem. Detta afböjdes af svenskarne, enär de danske ministrarne i Tostrup och Roskilde och till och med konungen själf på Frederiksborg så nyss förut gifvit uppslaget till ett närmare förbund och danskarne sålunda bäst kände anledningen och hvad ställningen under förhandenvarande förhållanden förnämligast kräfde. Det vore därför i sin ordning, att danskarne här först framställde sitt förslag, hvarefter svenskarne ville uttala sin mening. Då man emellertid från båda sidor syftade till samma mål, borde man snart kunna vänta en god utgång utan att behöfva förnöta tiden med vidlyftiga meningsutbyten. Däruti instämde danskarne och utlofvade desslikes att affatta ett förslag till allians, men anhöllo tillika, att saken tills vidare skulle hemlighållas, så att de utländske ministrarne och framförallt Beuningen icke måtte få någon vetskap därom. Därpå upprättade danskarne ett förslag *31 mars.*
men ansågo sig icke böra öfverlämna det, förrän de samtidigt finge ett dylikt från svenskarne. Häremot invände desse, att vid första sammankomsten hade man öfverenskommit, att danskarne skulle först aflämna sitt förslag, för att svenskarne lättare skulle få klarhet i deras afsikter. Men danskarne gjorde undanflykter och vägrade att skriftligen tillkännagifva sin mening, föregifvande att vid första sammankomsten, då talet var om sättet för förhandlingarna, svenskarne icke antydt något annat, än att båda parterna skulle upprätta förslag, som skulle dryftas, tills enstämmighet ernåtts. Därför hade man hoppats, att svenskarne nu också skulle afgifva ett förslag, som kunde ställas emot deras. Då nu icke detta skett, ansågo de icke lämpligt att förete sitt förslag, förr än visshet om konungens af Sverige mening vunnits.

Härpå svarade svenskarne, att man visserligen hade önskat, att båda parterna skulle skriftligen affatta förslag, men på samma gång ansett, att danskarne, från hvilka tanken på förbundet först utgått, också först skulle framställa förslag. Men

1658. på det att förhandlingarna måtte komma i gång, voro de benägne att muntligen angifva sin mening. Danskarne förklarade då slutligen, att förbundet måste förnämligast grundas på tre villkor, nämligen skydd för båda parterna mot alla och en hvar, därest den ene eller andre blefve anfallen, skyddandet af handelsfriheten och värnandet om båda konungarnes rätt öfver Östersjön.

Svenskarne tillkännagåfvo, att detta var i full öfverensstämmelse med konungens mening, och framhöllo, att förbundet borde inskränkas till de båda rikena men icke omfatta de till Tyskland hörande provinserna, hvilka inbegripits i den westfaliska freden. Om danskarne godkände detta, vore de nu benägne att föredraga sitt förslag. För hvarje särskild punkt anfördes skäl och med eftertryck framhölls den stora nöd, hvaruti båda rikena befunno sig, och vikten af att med förenade krafter värna rätten öfver Östersjön mot en och hvar, som dristade göra ingrepp däri. Danskarne voro mycket angelägne om den fria samfärdseln på Östersjön, ehuru de icke särskildt framhöllo denna sak, som svenskarne genom täta rådplägningar bättre satt sig in uti. Men danskarne hemställde att få höra svenskarnes åsikt, om det icke skulle lända till båda folkens fördel, att danskar i Sverige och svenskar i Danmark åtnjöte samma tullfrihet. Härpå svarade svenskarne, att liksom förhållandet var i England hade en svensk köpman i Sverige ingen förmån framför en utlänning, enda skillnaden vore, om varorna fördes med svenska eller utländska fartyg. För öfrigt funnes mångahanda sätt att befordra köpenskapen, men med anledning af de oroliga tiderna hade det icke kunnat göras i den utsträckning, hvartill båda rikenas naturbetingelser gåfvo anledning. Därför vore det nu bäst att tills vidare endast hafva denna sak i minne för att vid bättre tider verksamt gripa den an. Då Carl Gustaf på Frederiksborg talat med konung Fredrik om handelsförhållandena, hade han icke ansett klokt, att man nu vidtoge några åtgärder i denna sak för att icke väcka oro hos utlänningar, hvilket man särskildt vid denna tid borde undvika. Härmed 1658. voro också danskarne tillfreds.

Därnäst uppstod spörsmålet om huru man skulle förfara med andras anslutning till förbundet, hvarvid svenskarne förklarade, att hvem som helst, som därom anhöll hos båda konungarne, kunde efter deras gemensamma medgifvande få ansluta sig till förbundet, för så vidt icke vänskapens eller köpenskapens fria utöfvande på Östersjön däraf rubbades. Men beträffande skyddet för handeln så tillkom detta uteslutande de båda rikena, och därför kunde ingen utländsk makt tillåtas att sända en flotta in i Östersjön, vare sig under förevändning att konvojera handelsfartyg eller lämna hjälp åt bundsförvanter. Då danskarne icke berört förbundets giltighetstid, frågade svenskarne, om de föredroge ett evigt förbund framför ett på viss tid. Båda parterna ansågo, att det senare alternativet vore att föredraga, ty ehuru ändamålet var att uppehålla båda rikenas självständiga rätt oförkränkt, så kunde dock förutsättningarna därför icke alltid blifva desamma, i det att understundom förändringar inträffade, efter hvilka man måste rätta sig. Därför vore det lämpligare att ingå ett förbund på vissa år, hvilket efter utlupen tid kunde förlängas eller förnyas, allt efter som det befunnes gagneligt. Då emellertid svenskarne funno, att danskarnes förslag icke i alla afseenden öfverensstämde med konungens afsikter, ville de, att några punkter skulle mera ingående dryftas, särskildt danskarnes motstånd mot att konungen skulle hålla en flotta på Danzigs redd för att tvinga denna stad till lydnad.

Vid den andra sammankomsten föredrogo svenskarne sitt förslag, mot hvilket danskarne invände, att det innehöll ganska underliga saker, som skulle väcka utlänningarnes ovilja, samt att danskarne icke voro i stånd att utrusta tjugu fartyg till skydd på Östersjön. Svenskarne nämnde också något om ett särskildt aftal angående vissa i Roskildefreden uteglömda saker, hvarpå danskarne svarade, att de ville närmare öfverlägga härom såväl som om utkastet till förbundet. *6 april.*

Vid en senare sammankomst tillkänna- *12 april.*

1658. gåfvo de, att efter moget öfvervägande af punkterna i Roskildefreden, där det var uttryckligen bestämdt, att man skulle strängt hålla på Brömsebrofreden i allt, som icke blifvit genom Roskildefreden ändradt, funno de allt vidare tal om dessa saker onödigt. Svenskarne svarade då, att de ville skriftligen öfverlämna sitt yrkande, på det att billigheten däraf måtte tydligen framstå, framhållande tillika att genom afträdandet af Skåne många saker i Brömsebrofreden undergått förändring. Danskarne anförde klagomål öfver att den svenska armén handlade mot fördraget, då den för sitt underhåll fordrade en kontribution eller krigsskatt. Häremot genmälde svenskarne, att det var en väsentlig skillnad mellan Själland och öfriga provinser, ty på Själland voro kvarter upplåtna åt de svenske soldaterna, mot villkor att de själfve där skulle förskaffa sig proviant och foder. I andra provinser åter skulle de svenske soldaterna åtnjuta icke blott inkvartering utan äfven sold. I Tyskland hade också nära två år efter slutad fred kontribution eller krigsgärd uppburits. Då danskarne icke kunde utrusta mera än tio fartyg, åtnöjde sig svenskarne därmed, i synnerhet som det icke vore till någon fördel, att de danska vapnen finge någon större betydelse i Östersjön.

Emellertid drogo danskarne alltjämt ut på tiden och voro ganska påstridige, oaktadt de alltid talade om sin benägenhet att snart bringa saken till afgörande, hvilket de icke alls underlättade trots svenskarnes ifriga bemödanden att påskynda underhandlingen. Ganska misstänkt föreföll också ankomsten af i Holland värfvade soldater, hvarigenom garnisonen i Glückstadt förstärktes upp till tre tusen femhundra man, och att af öfriga värfvade trupper ingen enda soldat blef hemförlofvad.

Holstein-Gottorpska saken.

§ 27. Om den satisfaktion, som skulle gifvas härtigen af Holstein-Gottorp, hade i Roskilde intet blifvit uttryckligen bestämdt, då härtigens sändebud där icke voro närvarande, och man vid detta förhållande icke ville besluta något, som kunde misshaga eller skada härtigen. Emellertid hade man muntligen öfverens- 1658.
kommit om Svavsteds amt, om upphäfvandet af samregeringen i Holstein och om suveräniteten öfver härtigdömet Schleswig, hvilket icke blifvit intaget i fredsinstrumentet, därför att konungen velat begära något mera för sin svärfader, därest danskarne skulle vägrat att till honom äfven öfverlämna staden Rendsborg. Danskarne uttalade helt oförbehållsamt, att af alla förluster, som deras konung lidit i detta krig, var det ingen, som gick honom så djupt till sinnes som den satisfaktion han nödgades gifva sin kusin härtigen.

Efter afslutad fred kommo från härti- *27 mars.*
gen kanslerna Johan Kielmann och Levin Klaus Moltke för att öfverlägga med de danske kommissarierna Henrik Rantzau och Fredrik Ahlefeld, hvilka emellertid förhöllo sig ganska afvisande och föregåfvo, att saken icke kunde afgöras i Köpenhamn utan af regeringen i Holstein, och för öfrigt vore detta en kvistig fråga, som kräfde tid och icke hunne lösas före maj månads ingång. Dessutom tillintetgjorde de danske herrarne genom alla möjliga invändningar och utflykter på sidan om saken allt hopp om satisfaktion, och Ahlefeld tillät sig till och med hotfulla och skymfliga yttranden om härtigen, mot hvilken han af enskilda skäl var fientlig.

Svenskarne erinrade danskarne om att ett dylikt uppträdande alls icke vore värdigt. Härtigens sak var i fredsfördraget omnämnd och satisfaktion måste därför gifvas honom, och för öfrigt borde danskarne afhålla sig från skymfliga ord, som icke alls passade, om man önskade fred. Icke desto mindre begagnade danskarne alla slags undanflykter för att uppehålla tiden, tills terminen för Danmarks utrymmande skulle hinna inträda, på det att de därefter helt godtyckligt måtte kunna befria sig från härtigen. Efter en lång tids gagnlös utväxling af skrifvelser bragte svenskarne det ändtligen därhän, att saken skulle afgöras i närvaro af dem samt af de franska och engelska sändebuden, hvarvid båda parterna skulle anföra sina skäl. Då dan-

1658. skarne icke kunde afslå detta, blef saken
7 april. företagen till behandling på en sammankomst i det svenska kvarteret, hvarvid danskarne förklarade sig benägne att i alla afseenden tillfredsställa härtigen. Om någon meningsskiljaktighet mellan konungen af Danmark och härtigen uppstode, skulle den fördragsenligt afgöras af skiljemän, och hvad desse bestämde, skulle efterkommas. Däremot invände holsteinarne, att de af Christian IV aldrig kunnat erhålla något besked i Svavstedsaken, och i betraktande af att danskarne alltid ställt sig fientlige mot dem, undrade de, om de nu kunde lita på deras ord. I freden mellan de båda rikena var det ju bestämdt, att denna sak skulle vara ordnad före de första dagarne af maj, men om skiljemän skulle användas, kunde saken icke blifva afgjord till den bestämda tiden. Häremot invände danskarne, att den satisfaktion, som i Roskildefreden omnämnts, afsåg endast de i detta krig lidna skador. Därvid anmärkte svenskarne och fredsmedlarne, att i Tostrup och Roskilde hade dock utlofvats något mera. Då danskarne emellertid vidhöllo sitt yrkande på skiljedom, framställde svenskarne förslag att till skiljemän utse Terlon och Meadowe, men danskarne undanskyllde sig med att de därutinnan icke hade några order och föregåfvo, att det icke rubbade Roskildefreden, om konungen af Danmark gjorde ett tillägg, att han ville gifva härtigen satisfaktion i enlighet med skiljemännens beslut. Men svenskarne, hvilka hade konungens befallning att noga aktgifva på denna sak, förklarade, att ett tillägg eller löfte vore något helt annat mot att verkligen bevilja och att den svenska armén icke kunde lämna Danmark, förr än densamma blifvit afgjord. På anmodan af svenskarne hade Meadowe senare talat med konungen af Danmark därom, hvarvid denne till en början ställde sig ganska kylig men slutligen förklarade, att han af vänskap för konungen af Sverige ville lösa härtigen från länsplikten i härtigdömet Schleswig och åt honom utrymma hälften af Svavsteds amt, ehuru han icke ansåg härtigens anspråk därutinnan befogade. Genom Fredrik Ahlefeldt lät konung Fredrik också hos svenskarne anhålla, att de måtte låta sig nöja härmed, under förklaring att han genom edlig förpliktelse till ridderskapet i Holstein, hvarigenom äfven härtigen vore bunden, vore förhindrad att upphäfva samregeringen öfver detta land. Då holsteinarne icke voro tillfredsställde därmed, afgåfvo svenskarne en protest, hvarpå holsteinarne för att icke ännu mera uppreta sinnena på inrådan af svenskarne icke svarade. Slutligen slogo danskarne för att blifva kvitt holsteinarnes anspråk in på en annan väg och föreställde dem, att konungen af Danmark gärna ville gå dem till mötes på annat sätt, exempelvis genom ett giftermål mellan konungens dotter och härtigens son. Detta vann härtigens gillande och inberättades till konungen af Sverige, utan hvars medgifvande härtigen intet ville företaga. Men konungen af Sverige ansåg, att detta förslag endast var ett försök att föra härtigen bakom ljuset och befallde därför Kielmann att undanhålla härtigens skrifvelser i saken och samtäldt med de svenska sändebuden yrka på att danskarne skulle infria sina i Tostrup gifna löften. 1658.

Danskarnes förehafvanden förefalla konungen misstänkta.

§ 28. Danskarnes besynnerliga uppträdande förekom konungen allt mera misstänkt, ju närmare tiden för arméns afförande från Danmark nalkades. Han hade en gång hoppats att efter sluten fred komma i åtnjutande af den så efterlängtade trygghet, hvarpå alla hans åtgöranden varit riktade. Men nu hade danskarnes alla bestridanden och ständiga förhalningar föranledt, att han icke kunde sätta sina planer i verket utan måste söka förebygga, att danskarne eller deras vänner ånyo skulle falla honom i ryggen vid en tid, då han vore fullt sysselsatt på annat håll. Det viktigaste var emellertid att kunna känna sig trygg från den danska sidan, hvarförutan man icke kunde lefva ostörd i eget land eller utom detsamma företaga något af betydenhet. Ständernas utskott fäste också uppmärksamheten på Danmarks grannskap, och därför borde konungen se sig före och icke förhasta sig

1658. eller draga för langt bort utan vara till hands, om danskarne ånyo ville börja tvister. Ett förbundet och med plåster betäckt sår vore icke fullt läkt. Man kunde icke draga i tvifvel, att danskarnes djupt rotade hat till svenskarne vid första tillfälle skulle med ännu större våldsamhet än tillförene bryta fram, då det genom händelsernas gång så länge måst döljas.

Genom det sista kriget hade Sverige bragt Danmark till branten af undergång. Trots alla olyckor i Holstein och Jylland hade danskarne dock aldrig haft minsta tanke på fred, förrän Gud slagit en bro öfver hafvet och för svenskarne banat vägen till hjärtat af Danmark. Då först tvang nöden danskarne att erbjuda fred, men deras sinne förändrades icke, utan de väntade endast på tillfälle för att gifva luft åt sitt hat. Deras illvilja märktes ock däraf, att de lyssnade till dem, som ville drifva dem till hämnd, och särskildt till Beuningen, hvars onda anslag voro väl bekanta. Konungen hade också talat om denna illvilja med Ove Juel, som af konungen af Danmark afsändts till Göteborg för att betyga Fredriks glädje öfver freden och anhålla om svenska truppernas snara aftåg från de danska öarna samt tillika råda till att den holsteinska saken icke måtte drifvas till sin spets. Juel anförde också en hel följd af klagomål, såsom att kontributionerna voro alltför tunga och brandskatten för folket olidlig och omöjlig att betala. Han bad konungen att uttänka något medel till undanröjande häraf. Konungen svarade, att, så snart fredsvillkoren fullgjorts, skulle han draga sina trupper från de danska områdena, men det vållade honom mycken förtret, att saken till Sveriges skada så länge drog ut på tiden och hindrade honom från att fatta vissa beslut, hvilket han icke kunde göra, förr än fredsvillkoren blifvit villigt och uppriktigt uppfyllda.

Konungens förnyade order till sina sändebud.

§ 29. Af dessa anledningar gaf konungen sina sändebud nya och bestämda order, nämligen att alldenstund tiden nu vore inne att lämna Danmark, så ville konungen i enlighet med fördragen vid den bestämda tidpunkten afföra trupperna 1658. från Danmark. Men danskarnes uppträdande var sådant, att man måste noga aktgifva på alla deras handlingar, och innan man utrymde dessa områden, måste man skaffa sig full säkerhet om fredens bestånd till konungariket Sveriges säkerhet. Jämte de täta, alltjämt fortgående sammankomsterna mellan de danske ministrarne och Beuningen, hvars intriger voro nogsamt kända, hade danskarnes förhalning af den holsteinska saken, hvarom man redan i Tostrup blifvit ense, väckt konungens misstankar. Härtill kom vidare, att danskarne så lamt bedrefvo förhandlingarna om den föreslagna alliansen och därvid sökte kullkasta, hvad de tillförene med konungen aftalat. Det var äfven att bemärka, att danskarne icke blott kvarhöllo de värfvade soldaterna, som de icke af egna medel kunde underhålla, utan äfven fortsatte sina värfningar i Holland. Det gick också ett rykte, att de voro betänkte på att hålla en stående soldatesk af tio tusen fotknektar och sex tusen ryttare, för hvilket ändamål och mot hvem visste man icke. Konungen anmodade sina sändebud att söka afvända danskarne från dylika förehafvanden samt förmå dem att påskynda förhandlingarna, på det att tiden icke måtte gagnlöst förspillas.

Wrangel beordrades emellertid att med *22 april.* det snaraste föra sina regementen från Själland och Lolland och därvid gå fogligt tillväga, men från Fyn och Frederiksodde skulle intet uppbrott ske, förr än nya order uttärdats. Om danskarne emellertid gjorde några svårigheter vid afträdandet af Bremervörde, skulle Wrangel icke låtsa därom eller däröfver föra några klagomål men under alla förhållanden hålla sig marschfärdig, och om sakerna i Köpenhamn ginge sin gilla gång, fatta posto vid Oldesloe. För öfrigt skulle soldaterna från de första dagarne af maj månad låta nöja sig med viktualier och icke vidare utpressa några penningar eller visa något öfvermod, och de, som läte sådant komma sig till last, skulle straffas till lifvet. Emellertid skulle Wrangel små-

1658. ningom låta regementena bryta upp från Jylland och tåga till Holstein, på det att de, om förhandlingarna afstannade, så fort som möjligt måtte kunna intaga sina gamla kvarter.

Konungens förhållningsorder till sina sändebud i Köpenhamn. 23 april.

§ 30. För att påskynda förhandlingarna förelade konungen sina sändebud några punkter, öfver hvilka de skulle infordra danskarnes yttrande, och som borde intagas bland tilläggsartiklarne till freden, nämligen: då danskarne efter afslutandet af Roskildefreden tillåtit sig att förhala saken och vägrat ingå på några punkter, som i fredsinstrumentet ej uttryckligen stipulerats, vore en förklaring af nöden. Sändebuden skulle framhålla för danskarne, att deras förhalning kunde föranleda missnöje och att konungen fordrade, att före aftåget allt skulle vara i god ordning enligt fördraget. Äfven den holsteinska saken måste blifva klar och bragt till slut och ratifikationen utväxlas, innan armén bröte upp från Danmark. Och då danskarne icke allenast underlåtit att hemförlofva de tyske soldaterna utan äfven sträfvade att genom nya värfningar ända upp till elfva tusen man förstärka sina trupper, syntes detta konungen mycket misstänkt. Man kunde icke tro, att sådant skedde utan afsikt, i synnerhet som därtill kräfdes stora kostnader, hvilka måste vara betungande nog under för Danmark så hårda tider. Danmark hade ju för öfrigt icke att frukta någon fiende, och därest nöden kräfde, skulle konungen skydda det. Därför skulle sändebuden utan omsvep tillkännagifva, att konungen icke kunde tillåta de tyske soldaternas kvarstannande i Danmark eller att nya värfningar bedrefves, hvarigenom den önskade och i fredsslutet utlofvade säkerheten äfventyrades. Inför det förhållandet att Danmark stod i vapen kunde konungen icke föra den svenska armén från landet, utan han måste fordra, att dessförinnan den tyska soldatesken hemförlofvades. Emedan danskarne visat sig så tröge i uppfyllandet af fredsvillkoren, icke återställt de bortsnappade fartygen, icke lämnat de två tusen ryttare, som felades, och tvistat med de svenske officerarne om det före fredens afslutande eröfrade bytet, skulle sändebuden ännu kraftigare påyrka, 1658. att fredsvillkoren utan motstånd uppfylldes, samt tillhålla danskarne att icke vidare utslunga några beskyllningar mot svenskarne för fredsbrott, under det att de själfve ansågo sig oförhindrade att angripa svenskarne, när tillfälle därtill erbjödes. De skulle för öfrigt icke uppträda så att anledning gåfves att tro, att svenskarne icke ville ärligt hålla freden, i synnerhet som man både tillförene och nu hade bevis för den stora fara, som svenskarne löpte, när Danmark vore i vapen. Beuningens förehafvanden till fredens kullkastande såväl som Henrik Rosenvinges förbindelser med de polske, österrikiske och brandenburgiske ministrarne i Haag voro också väl kända. Vidare skulle de fordra återställandet af de tre med salt lastade fartyg, som före krigets förklarande bortsnappats, samt ersättning för värdet af saltet. Emedan danskarne besvärat sig öfver att de svenske soldaterna orättmätigt tillägnat sig saker, ett tilltag som konungen icke gillade, skulle sändebuden upprätta en birecess, hvarigenom anledning till dylika klagomål kunde undanröjas. Vidare skulle icke som fredsbrott anses eller som orsak till krig gälla, om med anledning af danskarnes dröjsmål att uppfylla fredsvillkoren svenskarnes trupper nödgades stanna i Danmark utöfver den bestämda tiden och därunder fordrade underhåll af danskarne, hvarom recess skulle upprättas, som af konungen af Danmark och dess råd skulle ratificeras. Så snart Wrangel fått denna ratifikation i handom, skulle han oförtöfvadt anträda återtåget. Om den norra linjen och Vardöhus skulle de icke vidare orda, på det att danskarne icke skulle med orätt kunna förebära, att konungen icke vore nöjd med fördragen utan hade lust att bryta freden. Ty när de svenska sändebuden hade giort framställning i denna sak och i vederlag erbjudit att betala tull för de svenska varor, som fördes af främmande fartyg, upptogo danskarne detta, liksom konungens allt görande och låtande, med misstro och tänkte sig möjligheten af att fiskhandeln komme att dragas från Bergen till Trondhjem.

1658. Sändebuden skulle icke underlåta att fordra ön Hven såsom hörande till Skåne och fasthålla vid hvad som i Roskildefreden stipulerats beträffande fartygs salutering vid passage genom Sundet och andra saker. Och då nu hälften af Sundet tillhörde Sverige, vore det billigt att konungen komme i åtnjutande af den tillbörliga hedersbevisning, hvarom i traktaterna vore officiellt förordnadt. Om danska fartyg icke saluterade Hälsingborg eller ströke toppseglet, skulle de svenska fartygen underlåta detta vid passerandet af Kronborg. I Roskilde hade tiden icke medgifvit att så utförligt sätta allt dylikt på papper. Detta skulle icke uppskjutas till det blifvande förbundet, såsom danskarne önskade, utan ordnas före arméns aftåg, i synnerhet som danskarne så motvilligt uppfyllde fredsvillkoren och framkommo med så många ogrundade klagomål. Slutligen då danskarne visade allt mindre lust att ingå ett förbund, skulle sändebuden icke fästa sig därvid, då i fördragen det redan vore fastslaget, att ingen utländsk flotta skulle släppas in i Östersjön. Men om, sedan allt till freden hörande blifvit uppfyldt, danskarne dock skulle visa sig benägne för ett förbund, skulle sändebuden därvid gå till mötes utan att inlåta sig på några detaljer, på det att icke någon inskränkning i konungens rättigheter måtte ske.

Rådet i Glückstadt hade hos konung Fredrik hemställt, att han icke skulle inlåta sig i något förbund med Carl Gustaf. Denna sak vidrörde konungen också senare med Ove Juel, då denne i Göteborg å sin konungs vägnar anhöll, att Ulrik Fredrik Gyldenlöve måtte antagas i svensk krigstjänst och åtnjuta afkomsten af ön Bornholm, hvilken konung Fredrik förlänat Joakim Gersdorff under dennes lifstid. Till det första gaf konungen sitt bifall och ville gärna gifva Gyldenlöve befälet öfver de trupper, som danskarne ännu voro skyldige att lämna konungen. Beträffande Bornholm åter urskuldade sig konungen med att han behöfde inkomsten från ön för underhållet af garnisonen där. Däremot skulle Gyldenlöve få åtnjuta afkastningen af Börringe eller Lindholm i Skåne samt fyra tusen riksdaler årligen af tullen i Malmö. 1658.

De långsamma förhandlingarna i Köpenhamn. 24 april.

§ 31. De svenska sändebudens ansträngningar i Köpenhamn att få ett förbund till stånd voro förgäfves, då de framförallt yrkade på, att danskarne skulle förbinda sig till att angripa och hindra hvarje utländsk flotta, som ville intränga i Östersjön, tills båda rikenas flottor hunnit blifva sammanslagna. Till denna fordran hade Beuningen gifvit anledning genom sitt yttrande, att danskarne visserligen åtagit sig att vara dörrvaktare för Östersjön men därför icke kunde ställas till räkenskap, om en utländsk flotta med våld inträngde i detta haf. På hans anstiftan försökte också danskarne att blifva befriade från all förbindelse att försvara Östersjön, åtminstone så länge nuvarande krig pågick.

Sedan svenskarne tagit i närmare öfvervägande det af danskarne afgifna förslaget till förbund, funno de, att de tre första artiklarne i Roskildefreden stympats och väsentligen ändrats samt att sväfvande uttryck inflickats, hvilka stodo i strid med gifna löften och konungens mening. Svenskarne önskade därför, innan de aflämnade sitt förslag, att komma till tals med danskarne för att vinna närmare kännedom om deras mening och skälen därför. Man sammanträffade alltså, och svenskarne erinrade beträffande första artikeln, att innebörden af den genom Roskildefreden ingångna förpliktelsen genom detta förslag tycktes inskränkas till den plats, de stridskrafter och det tillvägagångssätt, som stipulerats i fördraget, hvilket icke vore öfverensstämmande med konungens mening. Och vidare var punkten om det ömsesidiga skyddet så otydligt affattad, att den ovilkorligen lämnade rum för olika tolkning. I den andra punkten hade danskarne inflickat, att ingen tull skulle affordras på öppen sjö, hvilket svenskarne ansågo obehöfligt, då exempel därpå icke förekommit, utom när Christian IV fordrat tull vid ön Rügen. Svenskarne önskade därför att få veta, hvad som låg förborgadt under dessa ord.

Slutligen framhöllo då danskarne, att de uteslutande afsågo att betaga utlän-

1658. ningar all misstanke, alldenstund blotta namnet förbund hos många väckte stor misstro, ty då man sett, att konungen af Sverige höll en flotta på Danzigs redd, kunde lätteligen den misstanken uppstå, att båda konungarne under en eller annan förevändning äfven på någon annan ort ville hålla flottor. Därigenom kunde konungariket Danmark utsättas för ej ringa ovilja och nya fiender uppträda mot de allierade konungarne till stor fara för Danmark, som i denna stund vore så utmattadt och endast hade föga kraft att värja sig. Ja, om engelsmän och holländare gemensamt skulle föresätta sig att afskaffa tullen, vore det ganska ovisst, om de nordiske konungarne med förenade krafter skulle vara i stånd att mota Englands och Hollands flottor.

Härpå svarade svenskarne, att det nog vore godt och väl att afvända andra folks hat och fiendskap, men man kunde icke se, att här vore något att frukta, då det endast gällde de nordiska rikenas rätt öfver Östersjön. Ty om än en svensk flotta låge på Danzigs redd, kunde ingen däraf hafva orsak att beklaga sig, enär detta skedde med krigets rätt. Det kunde icke komma under rubriken tull på öppen sjö, att en flotta låg i en fientlig hamn för att hindra tillförsel till fienden, eller då man belade med tull där in- och utförda varor. Engelsmän och holländare, hvilka voro de ende, som kunde taga anstöt i detta fall, ägde i kraft af vissa fördrag icke rätt till tillträde till någon af konungen belägrad ort. Men då desse tillåtit konungen att fullständigt spärra en hamn, hvarför skulle de då motsätta sig att tull lades på varorna? Och då de själfve alltid brukade afspärra fientliga hamnar, hvarför ville de icke tillåta andra att följa deras exempel? Sålunda anhöllo svenskarne, att punkten om upptagandet af tull på öppen sjö måtte utgå. I fjärde punkten anförde danskarne, att de i brist af penningar icke kunde utrusta flere än tio fartyg. Däremot invände svenskarne, att ju större båda rikenas utrustning vore, desto mera skulle man afhålla sig från att angripa dem. Hvarpå danskarne svarade, att om en utländsk flotta dristade att med våld tränga in i Sundet eller 1658. Belten, voro de båda rikena i kraft af förbundet pliktiga att af alla krafter söka hindra detta, och för öfrigt vore detta förbund inriktadt med tanke på ett kommande krig och icke på de krig, som svenskarne nu förde. Och de tillfogade, att om svenskarne på Östersjön oroade en annan stats undersåtar, måste man billigtvis gifva denna stat rätt att på samma haf utkräfva hämnd. Hvad för öfrigt af svenskarne nu förts på tal, lofvade ombuden dels att godkänna, dels att inberätta för sin konung. Gentemot svenskarnes åsikt, att ön Hven hörde till Skåne, förfäktade danskarne, att den skulle räknas till Själland. Slutligen öfverlämnade svenskarne skriftligen sin konungs fordringar tillika med förslaget till förbund.

Danskarnes förklaringar öfver svenskarnes fordringar.

§ 32. På nämnda förslag anhöllo svenskarne enträget om svar, under det att danskarne dag från dag uppsköto saken, urskuldande sig med att de hade så mycket annat att syssla med eller att de måste invänta sin konungs utlåtande. Sedan en rundlig tid förlupit, framlämnade de öfver ofvannämnda förslag en förklaring, hvaruti konungen af Danmark såsom sin vilja och mening uttalade, att när danska fartyg närmade sig Hälsingborg skulle de salutera fästningen, och skulle samma hedersbevisning gifvas honom af svenska fartyg vid passerandet af Kronborg. Vid svensk flottas passage genom Sundet skulle i enlighet med Brömsebrofreden anmälan ske i förväg för undvikande af all misstanke, som kunde uppstå vid en flottas oväntade passerande. Denna flotta måste alltid segla förbi den kungliga residensstaden, och föreskriften om anmälan därom hade icke blifvit upphäfd i Roskildefreden. Denna anmälan var grundad på mellan båda rikena träffadt fördrag, utan tanke på hvem som hade äganderätten till Skåne. Svenskarne höllo emellertid före, att sedan Skåne blifvit införlifvadt med Sverige, vore sådan anmälan obehöflig. Ty då tillförene Sundets båda stränder tillhörde konungen af Danmark, var det för att undvika misstankar i sin ordning att icke passera

1658. därigenom utan att på förhand därom göra anmälan. Af samma skäl kunde danskarne icke numera underlåta att göra anmälan hos svenskarne, då de ärnade sända en flotta ut på hafvet. Af hänsyn till konungen af Sverige och för att förekomma tvister i framtiden samtyckte slutligen danskarne till upphäfvandet af all anmälan vid passage vare sig genom Sundet eller andra förbindelseleder med Östersjön. Beträffande certifikat kunde icke bestridas, att många missbruk insmugit sig, men svenskarne protesterade mot att sådant skett med konungens vetskap, och hade det varit önskvärdt, att danskarne långt förut anmält klagomål däröfver, då det i sådant fall skulle varit mycket lättare att råda bot däremot, innan det öfvergått till vana hos sjömännen. Man enades därpå om ett formulär till certifikat, som icke borde lämna rum för bedrägeri. Svenskarne anhöllo också, att konungen af Danmark ville lösa från deras ed de soldater, som han öfverlämnat åt Sverige, under det att danskarne ansågo det tillfyllest att enrollera dem i den svenska hären. Beträffande de nya värfningar, hvaröfver Carl Gustaf beklagat sig, framhöllo danskarne, att de endast värfvat sex tusen man, tilläggande att de icke kunde aftacka de trupper, som de hade kvar, då de behöfde dem för garnisonstjänst, och försäkrade de samtidigt, att de icke hade någon ond afsikt därmed eller någon lust till ett krig. De fartyg, som tagits från svenskarne under kriget, skulle återlämnas, med villkor att svenskarne äfven lämnade tillbaka de fartyg, som de tagit vid Fyn, så mycket mera som det vore i sin ordning, att då man återlämnade provinser, skulle fartyg som tagits där, äfven följa med. Beträffande de nordliga områdena förklarade sig danskarne icke kunna undvara dem, på grund af de stora inkomster, som därifrån inflöto af fisket, och för öfrigt kunde konungen af Danmark icke utan tvingande nöd afhända sig dem. Därpå framhöllo de svenska sändebuden, att den svenske konungen icke hade för afsikt att mot danske konungens vilja sätta sig i besittning af dem och att förslaget framkommit icke så mycket för 1658. inkomsten från dessa områden som för att undanröja tvister, som kunde uppstå under samfärdseln länderna emellan. Danskarne sporde vidare, om svenskarne komme att tillåta utlänningar att äga del i svenska fartyg, som åtnjöto frihet i Sundet, ty om detta skulle blifva förhållandet, komme holländarne icke att sända sina varor med egna fartyg utan söka att förvärfva sig del i svenska fartyg. Härpå svarade svenskarne, att då deras fartyg genom fördrag fått förmånen af tullfrihet, skulle desto flere fartyg komma att byggas i Sverige och att det icke därför vore lämpligt, att svenske skeppsredare inginge kompaniskap med utlänningar. För att tillförsäkra danskarne rätt att visitera svenska fartyg yttrade Peder Reedtz tvifvel om tolkningen af fjärde artikeln i Roskildefreden, där det stod, att fartyg, hvilka varor de än förde, skulle vara fria. Han frågade nu, om här afsågęs ägarne af varorna, vare sig de vore svenskar eller utlänningar, eller om det menades själfva varuslagen, såsom vin, kläde eller siden. Reedtz förfäktade den senare tolkningen, under det att svenskarne höllo före att i traktaterna i Tostrup och Köpenhamn den förra tolkningen åsyftades. Beträffande ersättning för det felande antalet ryttare gjorde danskarne ständigt undanflykter, och rörande förbundet antydde de till och med, att de aldrig haft tid att tänka därpå.

Tvisten om Hven.
4 mars.

§ 33. En häftig tvist uppstod om ön Hven, hvilken danskarne ansågo tillhöra Själland, förnämligast af det skäl, att i ingen del af Danmark utom på Själland och därtill hörande områden funnos lifegne bönder, och af denna grund hade Hven för en tid sedan judiciellt tilldelats Själland. Och vidare framhöllo de, att i Vordingborg hade Hven särskildt omnämnts men icke hvarken i Tostrup eller Roskilde, hvaraf framgick, att svenskarne afstått från sina anspråk därpå; att i Arild Huitfeldts historia ön endast en enda gång omnämndes och då i samband med Skåne, hvilket skulle varit öfverflödigt, om den varit en del af Skåne; att i skatteregister denna ö alltid upp-

1658. förts under Själland; att öns invånare såväl i ecklesiastiskt som administrativt hänseende lydde under Själland; att Christian IV endast af gunst och nåd tillåtit Hvens invånare att vända sig till Skånes landsting såsom appellationsdomstol, emedan Lund låg dem närmare än Ringsted, men då öns invånare velat missbruka detta privilegium och befria sig från lifegenskapen, hade genom en kunglig förordning bestämts, att ehuru de fått rätt att i juridiska mål hänvända sig till Skåne, skulle de i öfrigt sortera under Själland och ställa sig denna provins' lagar till efterrättelse.

Häremot invände svenskarne, att omnämnandet af Hven i Vordingborg hade alls ingen betydelse, och att intet särskildt omnämnande af ön skett i fredsfördraget, berodde på att den ansetts såsom en del af Skåne. Däraf att Huitfeldt omnämnt Hven i samband med Skåne, följde alldeles icke, att denna ö icke vore en del af denna provins, ty i samma krönika omtalas på samma sätt Lister, som dock ostridigt var en del af Blekinge. Om Hven äfven en tid i juridiskt afseende sorterat under Själland, följde icke däraf, att ön var en del af Själland, lika litet som Fyn och Falster voro delar af Jylland, fastän dess lagar och förordningar voro gällande för dessa öars invånare. Af samma skäl skulle då för framtiden i Halland, Skåne och Blekinge, som nu voro med konungariket Sverige för evigt införlifvade, också dansk lag och rätt fortfarande blifva gällande. Af böndernas på Hven ställning kunde man lika litet draga någon slutsats som af den omständigheten, att bönderna på Fyn hade samma ställning som bönderna i Skåne.

Vidare vägrade danskarne att ingå på utväxling af de svenska och danska fartygen eller att godkänna de af svenskarne anförda skäl för att fartygen skulle betraktas som lösöre. Ty då skulle ju också de svenske soldaterna hafva rätt att bortföra böndernas husgeråd, såsom bord, bänkar och plogar, som redan genom brandskatten voro inlösta. En helt annan sak vore, om någon skänkt konungen dessa fartyg, eller om konungen på något alldeles särskildt sätt kommit i besittning af dem. Svenskarne bemötte detta med att konungen kommit i besittning af dem, i och med detsamma han inregistrerat dem bland de fartyg, som han förvärfvat i kriget. 1658.

Beträffande förbundet voro danskarne alltjämt obeslutsamme, och man visste icke rätt, antingen de saknade lust därtill eller om de umgingos med andra planer. Emellertid, om de komme att fortsätta sin förhalningspolitik, voro svenskarne beslutne att antaga de punkter i förslaget, som kunde tjäna till befrämjandet af verkställigheten af Roskildefreden, och för att få ett slut på saken insätta dem i separatfördraget.

Efter oändliga tvister gingo danskarne slutligen in på att härtigen af Gottorp löstes från länsplikten och erhöll suveränitet öfver Schleswig och Svavsteds amt med undantag af fyra prebenden. Däremot nekade konungen af Danmark att upphäfva samregeringen öfver Holstein, förebärande såsom skäl den ed, som han svurit detta lands ständer. Härtigens representanter ansågo sig icke heller böra vidare påyrka denna sak, i tanke att afgörandet, om det lämnades åt Holsteins ständer, skulle blifva mindre förmånligt för danske konungen, och att han själf skulle komma att göra framställning om upphäfvandet, så snart han märkte, att saken gick honom emot. Säkert är emellertid, att härtigens representanter skulle kunnat ernå större förmåner för sin herre, om de visat mera fasthet och om de icke låtit skrämma sig af danskarne och den holsteinska adeln.

Nya tvister om Hven. 6 maj.

§ 34. Konungen blef slutligen utledsen på alla uppskof, och då det stod utom allt tvifvel, att Hven tillförene hört till Skåne, lät han genom där inkvarterade trupper taga ön i besittning och tog hyllning af invånarne. Ön som låg midt för Landskrona, var också af vikt för skyddandet af dess hamn. Han aflät ytterligare en allvarlig skrifvelse till sina sändebud med förständigande att bringa saken till slut, då han eljes icke kunde bryta upp från Danmark. Då Beuningen så häftigt motarbetade det föreslagna förbundet

1658. och oupphörligen hos sina landsmän misstänkliggjorde konungen, gaf han tillika order, att sändebuden på godt manér skulle afbryta underhandlingarna om förbundet. Det vore tillfyllest, om man ställde sig Roskildefreden till efterrättelse. Konungen hade för öfrigt förnämligast för att visa danskarne vänskap ställt sig benägen för det af danskarne erbjudna förbundet.

7 maj. Danskarne syntes bestörte öfver att svenskarne under pågående underhandlingar satte sig i besittning af Hven och anförde hos de svenska sändebuden allvarliga klagomål däröfver samt läto otvetydigt förstå, att de skulle gå till det yttersta, förr än de läto tvinga sig att afträda denna ö. Vidare besvärade de sig öfver att Wrangel ännu icke fört sina trupper från Frederiksodde och kvarteren på Fyn.

Härpå svarade svenskarne, att ön Hven ansågs af konungen såsom hörande till Skåne, och att de skäl, som danskarne anfört mot denna åsikt, voro fullkomligt betydelselösa. Beträffande svenska härens aftåg hade de tillräckligt yttrat sig. De måste emellertid uttala sin förvåning öfver danskarnes långsamhet att bringa sakerna till ett slutligt afgörande. Ännu var exempelvis den holsteinska öfverenskommelsen icke satt på papper, och mycket annat återstod äfven. Rörande Hven gjorde Coyet en ingående framställning. Han framhöll, att då denna ö, såsom danskarne själfve erkände, icke var en särskild provins, måste den höra till någon annan, antingen till Själland eller Skåne. Då ön emellertid låg närmare Skåne, så hade svenskarnes åsikt mera skäl för sig, och att bevisa motsatsen tillkomme danskarne, hvilket dock torde blifva dem synnerligen svårt, då ingen historieskrifvare förmält, att Hven någonsin ägts af danskarne annat än i förening med Skåne. Dessutom hade denna ö städse varit förenad med Skåne, såväl då detta förpantades till grefven af Holstein, som när det med danskarnes goda minne af svenskarne inlöstes och när det af Magnus Smek åter utrymdes åt danskarne. Att ön räknats till Själlands stift förändrade icke saken, ty äfven 1658.
Falster och Langeland tillika med en del af Als hade i ecklesiastikt afseende hört under biskopen i Odense. Ja, i gamla tider hade hela Sverige och Danmark i kyrkliga ärenden sorterat under biskopen i Hamburg. Vidare begagnade sig Fyn, Lolland och Langeland af de jylländska domstolarne. Lifegne bönder funnos äfven annorstädes än på Själland och att invånarne på Hven kallades till Själlands landsting, bevisade icke att denna ö utgjorde en del af Själland. Vid afträdelser hade Blekinge alltid hört ihop med Skåne, men dock alltid varit en själfständig provins. Hven och Lister hade visserligen särskildt omnämnts, ehuru alldeles onödigt, då danskarne själfve erkände, att Lister hörde till Blekinge. För öfrigt hade historien uppdragit gränsen mellan Götaland och Danmark »midt i Öresund», såsom den danske historieskrifvaren Pontanus uttryckte sig. Under Christoffer I hade Hven hört till Lunds stift, tills ön förpantades till Holstein. I den afträdelseakt, som konungen af Danmark nu upprättat, omnämndes särskildt alla platser, hvilka nu tillhörde eller tillförene tillhört Skåne, och var det konungens af Sverige afsikt att återförvärfva allt, som tillförene hört under Sverige. Danskarne borde därför hafva gjort ett särskildt undantag för denna ö, för att den skulle kunna stanna i deras besittning. Att Hven blifvit särskildt omnämnd i Vordingborgutkastet, men senare icke omnämnts, inverkade icke på saken. Svenskarne hade nämligen då ingen absolut visshet, att ön var en del af Skåne och därför hade man helt enkelt begärt Skåne utan att tala om hvad därtill hörde. Därför ansågs det lika onödigt att begära Hven och Saltholm som Anholt och Læsö. Om danskarne ansett, att ön icke tillhörde Skåne, dit den dock alltid hört, skulle de tydligt sagt ifrån detta. Invånarne på Amager voro frie liksom skåningarne, icke lifegne såsom själländarne, men icke var Amager därför en del af Skåne.

Danskarne hyste emellertid stor fruktan för att konungen af Sverige skulle till

1658. men för sjöfarten i Sundet anlägga en fästning på Hven, hvaremot de försäkrade, att om Hven förblefve i deras ägo, skulle de icke där bygga någon fästning till nackdel för Landskronas hamn.

Då nu den holsteinska saken blifvit afgjord, började danskarne ifrigt yrka på svenska arméns aftåg, enär återstående punkter icke voro af den vikt, att de för dessas slutbehandling fortfarande skulle behöfva bära en sådan tunga. Men det var alltför tydligt, att, därest danskarne väl blefve befriade från den bördan, skulle de till en oviss framtid uppskjuta öfriga saker. Anledningen till att de reste så många hinder för uppsättandet af ett separatfördrag var, att de trodde, att Carl Gustaf skulle nödgas att snarast möjligt lämna Danmark för att motarbeta förbindelsen mellan österrikare och polacker.

Danska rådet gick endast motvilligt in på att gifva åt konungen och hans familj full suveränitet eller ett af konungariket Danmark oafhängigt öfverherrskap öfver härtigdömet Schleswig. Ja, många af adeln sågo med oblida ögon denna konung Fredriks sträfvan och ogillade, att rådet utan tvingande skäl därtill gifvit sitt bifall.

Dansk förhalningspolitik.

11 maj.

§ 35. Vid en senare hållen sammankomst ville danskarne i andra artikeln af fördraget inrycka orden, att handeln icke blott skulle vara ostörd utan äfven fredad för nya pålagor, hvilket uttryck svenskarne icke godkände, då dem därigenom skulle betagas rättigheten att i sina hamnar höja tullen efter omständigheterna. Tredje artikeln om främmande flottors utestängande från Östersjön hade danskarne affattat i sväfvande ordalag, under föregifvande af att de icke ville uppväcka någon misstro. Härvid visade sig Beuningen mycket ifrig, emedan han insåg, att holländarne härigenom skulle förhindras att komma sina bundsförvanter på Östersjön till hjälp. Beträffande de omnämnda områdena i norr anförde danskarne, att det icke vore brukligt att sälja länder för penningar, men de kunde utbyta dem mot andra eller, om nöden kräfde, förpanta dem. De af svenskarne erbjudna förmånerna gällde för öfrigt blott viss tid, hvaremot här var fråga om ett afyttrande af dessa länder för evärdlig tid. 1658.

Ett annat tvisteämne voro de Norrköpingsfartyg, som före krigets förklarande vid Rügen bortsnappats af pirater. För dessa vägrade danskarne att lämna någon ersättning, urskuldande sig med att fartygen blifvit bortsnappade på order från Polen. Det var dock väl bekant, att desse pirater utrustats i Köpenhamn, att bytet äfven förts dit och att någon hög herre i Danmark fått sin del af detta rof. För att icke afslutandet af traktaten måtte förhindras föreslogo danskarne beträffande Hven i enlighet med Stettinfördraget en sammankomst af riksråd på gränsen mellan rikena, hvarvid danskarne skulle förebringa giltiga skäl för sina anspråk. Ehuru danskarne genom sitt förhalningssätt buro skulden till de långsamma förhandlingarna, påyrkade de icke desto mindre afförandet af de svenska trupperna. *14 maj.* Däremot invände svenskarne, att allt *15 maj.* måste först vara ordnadt beträffande Hven, och att man dessförinnan borde få tydligt besked om hvad som i separatfördraget menades med fientliga flottor samt huru ett verksamt försvar af Sundet skulle ernås, så att holländarne måtte förhindras att under förevändning af att konvojera handelsfartyg sända en flotta in i Östersjön. Detta ville danskarne icke förstå utan stämde upp den gamla visan, att de icke ville väcka några misstankar. Men i själfva verket ville de endast hålla en väg öppen för sig för att, när det passade, kunna slingra sig undan med hjälp af de sväfvande ordalagen i Roskildefreden. Beuningen underblåste elden och underhöll genom löften om holländarnes hjälp danskarnes hårdnackenhet, och desse gjorde sig all möda att i allt använda sväfvande uttryck.

Emellertid förflöto dagarne, och dan- *20 maj.* skarne fasthöllo alltjämt sin mening angående Hven, men slutligen gingo de in på att svenskarne skulle upprätta ett förslag rörande skydd af Sundet. Detta skedde, och till förslaget fogades några ännu oafgjorda punkter, som hittills icke *23 maj.*

1658. blifvit dryftade. I sitt svar härå berörde danskarne alls icke frågan om Hven, och om de öfriga punkterna yttrade de sig endast i sväfvande ordalag. Vid
24 maj. en senare sammankomst kom det till en häftig ordväxling mellan svenskar och danskar, hvarvid de förre yrkade på, att man måtte en gång komma till ett slut på saken och gå raka vägen utan allt slingrande. Danskarne sände då till svenskarnes bostad en hel laddning böcker, ur hvilka bevis kunde hämtas, att Hven var en del af Själland. Det förnämsta beviset skulle vara Janssonii atlas.

Men däremot invände svenskarne, att desse utländske skribenters bevis voro af mycket underhaltigt värde, och betygade på stående fot, att deras uppgifter vittnade om stor okunnighet. Då nu danskarnes skäl för svenskarne saknade all beviskraft, togo de Gud till vittne och bedyrade på samvete, att de aldrig vetat annat än att Hven hört till Själland, och yrkade enträget, att frågan skulle lösas af skiljemän. Men härpå ville svenskarne icke ingå, under framhållande af att de af danskarne förebragta skälen icke voro af någon betydelse. Det gällde här icke någon ny fråga eller tvist utan endast tillämpning af Roskildefreden, och för öfrigt skulle det kräfva lång tid, om man skulle vänta på en skiljedom. Det fanns punkter i Stettinfördraget, som först efter fyrtio år fått sin lösning på en sammankomst i Sjöared.

Härefter framställde svenskarne till danskarnes begrundande, huruvida det icke skulle vara lika så godt att låta med förbundet anstå till lämpligare tid, i synnerhet som någon verklig nytta icke kunde ernås genom detta förbund, förr än de krig, uti hvilka Sverige var invecklad, blifvit bragta till slut. Genom Roskildefreden hade ju båda rikena förbundit sig att ömsesidigt skydda hvarandra, och konungen hade för öfrigt erfarit, att engelsmännen med misstro betraktade detta förbund. Detta förslag tycktes vara danskarne till behag. Vid svenskarnes fortsatta påtryckningar förklarade slutligen konungen af Danmark, att han ville afträda Hven, utrymma Bremervörde och lämna 1658. ersättning för de felande ryttarne. Svenskarnes förhoppningar att få separatfördraget afslutadt stärktes härigenom, i synnerhet som Terlon verksamt arbetade för samma mål.

§ 36. För konung Carl Gustaf blefvo danskarnes ständiga undanflykter allt mera besvärande, då tiden gick gagnlöst förbi, utan att han kunde något uträtta. Saker tillkommo också, som väckte hans misstro, såsom till exempel att danske tulltjänstemän af gammal vana fordrat certifikat af två fartyg från Stralsund, ehuru enligt Roskildefreden svenska fartyg icke voro skyldiga att låta visera pass. Kommendanten i Bremervörde, Eggerich Lubbes, uttalade helt öppet, att han var i österrikarnes tjänst och ämnade till dem öfverlämna fästningen, och ehuru tiden för utrymmandet redan var förliden, lät han fortfarande proviantera, såsom om han tänkte stanna kvar länge. Konungen gaf därför sina sändebud order att omtala detta för danskarne och tillika tillkännagifva, att Wrangel icke komme att aftåga med armén, förrän Bremervörde blifvit utrymdt. När Wrangel redan gifvit regementena order att bryta upp från Vendsyssel och ämnade aftåga mot Oldesloe för att skaffa proviant och foder från omkringliggande trakter, kom från konungen kontraorder att låta trupperna stanna i sina kvarter, tills allt blifvit ordnadt i Köpenhamn, detta egentligen därför att ett tåg till Tyskland nu skulle väcka tyska riksständernas misshag och gifva anledning till illasinnade tolkningar. Om till äfventyrs österrikare eller brandenburgare komme att göra ett infall i Pommern, var konungen dock besluten att icke draga från Danmark utan blott skicka några regementen dit till förstärkning af garnisonerna. Vidare, då danskarne icke ville lämna ersättning för de tillförene och under pågående krig bortsnappade fartygen, gaf konungen Wrangel order att vedergälla lika med lika och icke återställa de vid Fyn tagna fartygen. Dessutom fordrade han, att amnestien skulle förlängas, tills aftåget från Danmark skett, på det att danskarne icke

Konungens missnöje med danskarnes förhalningspolitik.

1658. ånyo måtte få anledning till klagomål öfver att freden stördes genom arméns kvarstannande utöfver den bestämda tiden. Slutligen befallde konungen såväl under sin vistelse i Göteborg som under det han befann sig i Jylland genom upprepade skriftliga order sina sändebud att arbeta för fredens fulla tillämpning och för separatfördraget i enlighet med konungens förslag.

4 juni. Vilhelm Lange hade meddelat Sten Bielke, att konung Fredrik förehade något mot sina ständer. För att förebygga dylikt gaf konungen Bielke order att framhålla, att det nuvarande regementet i Danmark vore för konung Fredrik det tryggaste och att han icke kunde hafva någon tilltro till Fredriks vänskap, om denne komme att regera med åsidosättande af råd och ständer.

Olika meningar mellan de svenska sändebuden. 11 juni. § 37. Under arbetet i Köpenahmn på uppsättandet af tilläggsfördraget ansåg sig Coyet böra strängt hålla på konungens order, under det att Bielke framförallt ville komma till ett slut på de eviga ordstriderna. Några timmar före ankomsten af konungens närmare order från Göteborg hade Bielke låtit antyda, att han trots Coyets motstånd ville med uteslutande af många punkter, hvilka tillkommit blott af misstro mot danskarne, afsluta fördraget samt taga detta på sitt ansvar. Han ville gå i god för, att hvad som icke komme att inryckas i fördraget, icke desto mindre komme att hållas. Detta upptogs emellertid af konungen så onådigt, att föga fattades, att Bielke blifvit rappellerad från Köpenhamn, om icke personer trädt emellan till Bielkes förmån. Denne handlade också sedan försiktigare och ville icke eftergifva något i konungens uttryckliga order.

Frågan om Hven blef nu också afgjord, hvarvid dock danskarne icke ville medgifva, att denna ö vore en del af Skåne, då de så envist förfäktat motsatsen, och för att det icke skulle se ut, som om de gjort sig skyldige till lögnaktiga uppgifter mot Coyets mening fastställdes i enlighet med Bielkes förslag, att Hven *hädanefter* ostridigt skulle anses såsom en del af Skåne, hvarigenom det liksom underförstods att öns ställning hittills varit omtvistad. 1658.

Härefter afgåfvo danskarne sitt förslag till tilläggsfördraget, hvilket i många stycken var afvikande från det förslag, som svenskarne afgifvit. Häraf framkallades nya anledningar till tvister, särskildt rörande Sundets försvar, som danskarne af fruktan för grannarnes ovilja ej ville hafva i fördraget omnämndt. Ett annat tvisteämne föranleddes af Peter Vibe, som icke ville afträda Romsdal jämte öfriga delar af Trondhjems län, i det han sökte fram alla möjliga bevis för att Romsdal icke var någon del af detta län. Men då svenskarne åberopade sig på den tydliga ordalydelsen i Roskildefreden, lofvade danskarne att icke för Romsdals skull vidare förhala saken och urskuldade sig med att Vibe handlat utan sin konungs order. Att detta emellertid icke var med sanningen öfverensstämmande fick man bevis för vid danska residentens vid polska hofvet resa genom Berlin. Denne hade nämligen där låtit antyda, att ännu kunde många hinder resas för verkställigheten af freden, i synnerhet rörande Trondhjem, hvarigenom tillfälle erbjödes att afbryta förhandlingarna.

20 juni. Slutligen ingick man äfven på att utrymma Bremervörde, under framhållande af att Eggerich Lubbes handlat mot konungens order. Denne hade dock framvisat konungens order om uppskjutande af utrymmandet, tills vidare instruktioner ingått. Beträffande andra omstridda punkter afgåfvo danskarne sin konungs förklaring, hvilken i många stycken icke behagade svenskarne, som emellertid icke gjorde några invändningar.

Konungens förbittring mot danskarne. § 38. Emellertid ankom konungen till Flensburg och uttröttad på danskarnes krokvägar gaf han därifrån sina sändebud befallning att affordra danskarne ett bestämdt svar; det vore honom likgiltigt, om han förde krig i Danmark eller annorstädes. Om danskarne fortfore med sina slingrande undanflykter, vore han fast besluten att ej längre tåla dylikt gäckeri. Sändebuden skulle därför inlägga en kraftig protest mot danskarnes förhalningspolitik och med första gifva honom

1658. besked, hvarefter han ville rätta sitt beslut; dock skulle de icke förhasta sig med undertecknandet utan afvakta konungens vidare order. Han satte icke mindre värde på Danmark än på Preussen; nu gällde det blott att komma till ett afgörande. Han tillfogade några instruktioner rörande tilläggsfördraget, särskildt att danskarne icke skulle tillåtas att visitera de svenska fartyg, som passerade Sundet, och att de danske tulltjänstemännen icke finge afgifva bevis om visering af sjöpass. Om något i dessa befunnes uteslutet eller otillbörligt inryckt, skulle icke danskar utan en svensk i Helsingör stationerad tjänsteman däröfver afgifva utlåtande. Bielke erhöll skriftligen en skarp tillrättavisning för att hafva danskarne till behag låtit i förslaget inflicka vissa ord rörande afträdandet af Hven, och konungen uttryckte sin stora förtrytelse öfver danskarnes och holländarnes öppna uttalande, att denna fred icke komme att räcka längre än tre år.

Guinea-affären.

§ 39. Liksom om icke nog med anledningar till osämja och missförstånd vore förhanden, syntes, just som underhandlingarna voro nära sitt slut, ett nytt hinder uppstå från Afrika med anledning af fordrad ersättning för den egendom, som frånhändts svenskar i Guinea. Härmed var förhållandet följande: Då under Christinas regering den svenska skeppsfarten var i uppsving, hade några personer bildat ett kompani för bedrifvande af handel på Guineakusten och för detta ändamål uppfört en och annan fästning där. En direktör för detta kompani vid namn Henrik Carloff hade råkat i konflikt med sina meddelägare med anledning af en mot honom riktad beskyllning för att i strid mot kompaniets ordning hafva för egen räkning drifvit handel. Sedan genom Laurens De Geers bemedling förlikning kommit till stånd, ställde sig Carloff skenbarligen såsom om han vore tillfredsställd med utgången. Emellertid afflyttade han med familjen från Hamburg till Emden för att därifrån taga hämnd för den skymf, som han ansåg sig tillfogad. Sedan han vid julmånadens inträde af konungen af Danmark fått tillstånd att drifva kaperi, lämnade han med ett danskt fartyg, som var bestyckadt med aderton kanoner och bemannadt med fyrtio matroser, Emden och anlände till Gemoree, där kompaniet hade sitt säte. Där skaffade han sig närmare underrättelser om svenskarnes förnämsta fästning Cabo Corso och seglade vidare till fästet Cabo Tres Puntas, där han kastade ankar. Sedan han af holländarne lånat fyra stora båtar med fyrtiosex slafvar, gick han med tjugutvå matroser följande natt i land vid fortet Mina och marscherade mot Cabo Corso, som var beläget på en half mils afstånd. Efter att hafva lockat till sig ett antal morer och det svenska kompaniets slafvar angrep han på morgonen under en tät dimma fästningsportarne, som han utan möda sprängde, tog till fånga guvernören Johan Filip von Krusenstierna, bortförde alla varor och bohag tillika med ett fartyg, som låg förankradt vid kusten. Därpå hissade han på fästningen den danska flaggan och gaf på danskt manér salut. Härefter gåfvo sig äfven de mindre forten Johannisburg och Annamabo tillika med Akkara, hvarvid kompaniets sammanlagda förlust ansågs belöpa sig till trehundra tusen thaler. När så förbemälde Carloff på ett med byte lastadt fartyg anländt till Glückstadt, gick han i land och anmälde sin ankomst för guvernören Eberstein. Sedan ryktet härom nått Hamburg, skickade svenske ministern där Vincent Möller genast Georg Barsen till regeringen i Glückstadt med skriftlig anhållan om arrestering af Carloff, som var svensk adelsman och undersåte. Eberstein lät lägga beslag på de fartyg, som Carloff medförde, men antastade ej Carloff själf, föregifvande att han därvid handlade enligt danske konungens order. Härtill genmälde Barsen, att Carloff var en svensk undersåte, och att ett rykte gick, att han öfverlämnat fästningen i främmande hand, hvarför det var så mycket nödvändigare att hålla honom fast, tills man återfått denna plats. Eberstein gaf då en öfverstelöjtnant order att efterspana Carloff och inrapportera, när han funnit honom. Barsen ansåg då allt vara väl beställdt och återvände till

1658. *25 januari.*

1658. Hamburg. Men så snart Carloff fått vetskap om Barsens ankomst och ärende, hade han lyckats ombord på ett fartyg under natten komma undan till Emden, sedan han förut satt sina penningar och dyrbarheter i säkerhet ombord på en jakt.

Då emellertid den danske ministern gynnat Carloffs flykt och låtit honom undkomma med sina skatter, fordrade Carl Gustaf ersättning och affärdade från
21 juni. Flensburg till konung Fredrik en skrifvelse, hvaruti han anförde besvär öfver denna handling och begärde satisfaktion samt yrkade tillika på uppfyllandet af åtskilliga artiklar i freden, på det att han måtte kunna befria landet från den tyngande inkvarteringen. I Roskildefredens elfte artikel hade för öfrigt stipulerats, att allt byte, som före fördraget i Tostrup icke blifvit återfördt till danska och holsteinska hamnar, skulle tillfalla svenskarne. Däremot ville danskarne till en början häfda, att denna sak hörde under fjortonde artikeln af fördraget, i kraft hvaraf endast de intagna platserna skulle återlämnas, men allt byte såväl som fartyg skulle blifva i nuvarande innehafvares besittning. Häröfver blef konungen högeligen för-
17 juni. bittrad och kallade Wrangel från Fyn för att med honom rådslå om hvilka åtgärder man med anledning däraf borde vidtaga. Konungens första tanke var att ånyo angripa Danmark, och till sina sän-
21 juni. debud i Köpenhamn skref han, att de vid öfverlämnandet af hans skrifvelse till konungen af Danmark skulle framhålla de onödiga uppskofven, huru de öfriga punkterna, som i och för sig icke erbjödo några svårigheter, kunde lösas och att Carloff rättstridigt släppts ut ur Glückstadt. Därför fordrade konungen full satisfaktion, och om inga penningar funnes, kunde danskarne till honom förpanta vissa områden norr om Vardöhus samt afgifva förbindelse, att därest penningarne icke inom en viss tid erlades, dessa områden skulle stanna i svenskarnes händer. Dessutom skulle sändebuden förbehålla konungen rätt att återinträda i besittning af fästningarna i Guinea och ånyo upprätta kompaniet trots Carloffs öfverlåtelse af detsamma på andras händer. Därtill fogades besvär öfver att Bremervörde icke ännu blifvit utrymdt, i det att kommendanten sagt, att han därutinnan icke hade några order. 1658.

På allt detta skulle de fordra ett snabbt svar, då ställningen icke längre tillät konungen att sväfva i ovisshet.

§ 40. Enligt konungens order fordrade sändebuden genom Terlon ett snart svar och anförde besvär öfver förhandlingarnas långsamhet. Detta föranledde ett besök af Gersdorff, som lofvade att tillmötesgå deras fordringar. Endast en sak begärde han, att svenskarne icke skulle hindra konungen af Danmark att fritt göra värfningar, då i motsatt fall konungens anseende skulle kränkas. Konung Fredrik var benägen att i en skrifvelse till Carl Gustaf utfästa sig att genom sina värfningar aldrig störa vänskapen dem emellan eller gifva anledning till missnöje. Han lofvade också satisfaktion i Guinea-affärren, blott så mycken tid lämnades honom, att man kunde försäkra sig om Carloff. Icke desto mindre skulle konung Fredrik hafva öfverlistat svenskarne, därest icke Coyets skarpsinne förhindrat det. Beträffande skyddet af Östersjön afgafs en sådan förklaring, att man icke med någon säkerhet kunde förlita sig därpå. Ja, Beuningen hade uttryckligen försäkrat sina landsmän, att danskarne icke i minsta mån skulle lägga något hinder i vägen för främmande flottors insläppande i Östersjön. Detta sporrade ytterligare svenskarnes ifver att afskära danskarne möjligheter till undanflykter. Beträffande Romsdal lofvades muntligen, att inga svårigheter skulle resas, men något skriftligt vägrade de att lämna. *Förhandlingarna i Köpenhamn påskyndas.* *22 juni.*

Af detta sätt att förhandla kunde man nogsamt förstå, att danskarne af allt hvad de lofvat icke tänkte hålla något, så snart de kunde få ett tillfälle att genom förtolkning göra hela fördraget kraftlöst. Man kunde också märka, att de danska ombuden icke för konung Fredrik förebragt alla de skäl, som svenskarne anfört. Beträffande borgarne i Norrköping, från hvilka man bortsnappat ett fartyg, ville danskarne icke medgifva,

1658. att något särskildt därom skulle intagas i fördraget, utan begärde, att svenskarne skulle nöja sig med konungens muntliga löfte, att rättvisa skulle vederfaras desse borgare. Men svenskarne invände, att då den kände sjöröfvaren föregifvit sig hafva handlat efter polska order, vore det uppenbart, att saken måste blifva föremål för undersökning, huruvida det tillkomme Polen någon rätt att öfva kaperier på Östersjön, såsom nu skett, och därför vore det så mycket viktigare, att saken intoges i fördraget. Konungen kunde icke finna annat än att konungens af Polen förfarande vore en kränkning af de nordiska rikenas rättigheter på Östersjön, och man måste därför så mycket mera förundra sig öfver att danskarne här kunde stillatigande åse, huru polske sjöröfvare dristade att begagna sig af danska hamnar, liksom det väckte förvåning, att danske undersåtar kunde ostraffadt tillåtas att betjäna polackerna.

Guinea-affären väckte en häftig ordstrid. Det omförmälda bytet hade redan före Tostrupfördraget blifvit bragt i afrikansk hamn, som redan då var i dansk besittning. Wrangel hade också vid Korsör tagit ett danskt fartyg, kalladt Delmenhorst, som icke före Tostrupfördraget blifvit fördt i någon svensk hamn. I enlighet med Roskilde-freden vore man icke förpliktad att återställa annat än fästningen i Guinea; det öfriga måste betraktas såsom lösöre, hvilket tillkomme konungen af Danmark, då fästningen föll i hans händer. Carloff hade bemäktigat sig sagda fästning icke såsom korsar utan i egenskap af krigsbefälhafvare, som handlade på konungens af Danmark order. De saker, som i konungens namn eröfrats ombord på det vid fästningen liggande fartyget, hörde under kapareratten, och svenskarne kunde icke till sin förmån åberopa Roskildefredens elfte artikel.

Härpå svarade svenskarne, att mellan civiliserade folk vore det brukligt, att en kryssare, som icke ville anses såsom kapare, förde de eröfrade sakerna till en plats, där de kunde förklaras såsom rättmätigt byte. Men detta hade Carloff icke kunnat göra, då där icke fanns någon 1658. med befogenhet att erkänna sakerna såsom rättmätigt byte, och för öfrigt kunde Carloff icke döma i egen sak. För danskarne vore det därför icke tillfyllestgörande, att de saker, som blifvit tagna före Tostrupfördraget, förts till en afrikansk hamn, ty för att få besittningsrätten erkänd, måste de föras till dansk hamn. Dessutom vore det en väsentlig skillnad mellan hvad krigförande konungar och deras ställföreträdare företoge och hvad en enskild person på eget bevåg tillåte sig. Sålunda kunde icke Wrangels eröfring af fartyg jämställas med Carloffs rofferi i Afrika. Man kände fullväl, att Carloff på egen räkning och risk företagit detta sjötåg, och danskarne kunde icke framdraga något bevis för att konung Fredrik lämnat något bidrag därtill eller att de, som åtföljde Carloff, voro bundne vid honom genom ed. Af allt detta framgick, att Carloff icke vore annat än en kapare eller sjöröfvare. Man hade visserligen förut hört talas om att fästningar och städer blifvit intagna af kapare, som vållat mycken skada så till lands som vatten. De ost- och västindiska kompanierna i Holland förde inga andra krig än för annans räkning. Engelske kapare hade under senaste spanska kriget i Amerika till lands tillfogat spanjorerna stor skada. I Roskildefreden hade gjorts en väsentlig skillnad mellan hvad som af krigförande konungar och deras officerare eller soldater eröfrats och hvad en enskild person till egen fördel tagit på egen risk och kostnad. I det förra fallet hade stipulerats, att allt hvad som under pågående krig bortsnappats, skulle stanna hos eröfraren utan afseende på om taget lösöre blifvit fördt till svensk eller dansk hamn före Tostrupfördraget, endast platsen skulle afträdas. Men beträffande kapare hade man öfverenskommit, att allt hvad af sådane blifvit bortsnappadt och icke blifvit fördt till dansk hamn skulle ersättas.

Slutligen afgåfvo svenskarne skriftligt utlåtande angående de ännu icke dryftade punkterna, hvaröfver danskarne sent omsider på Terlons ifriga uppmaningar ytt-

1658. rade sig. Konungen af Danmark medgaf de svenska sändebuden full frihet att skriftligen uppsätta hvad dem behagade, och voro de danska ombuden befullmäktigade att underteckna allt, som icke stode i strid med Roskildefreden eller kränkte konungens höga värdighet. Men svenskarne förmenade, att här dolde sig en list och ett försök att göra svenskarne förhatlige, då det skulle se ut, som om danskarne tvungits att underteckna, vare sig det vore rätt eller orätt. Därför ville svenskarne icke gå in på hvad danskarne erbjödo utan anhöllo hos Terlon, att han skulle förmå dem att afgifva en skriftlig förklaring rörande de oafgjorda punkterna, då man därefter lätt kunde enas om ordalydelsen i artiklarne. Emellertid voro sändebuden i tvifvel om hvad som vore att göra, om danskarne läte förmärka verkligt allvar att afsluta affären, enär de hade konungens order att genomdrifva satisfaktion för Guineasaken, innan armén aftågade. Nu tvekade de, om de skulle underteckna eller invänta ytterligare order från konungen. Vägrade de att underteckna, skulle de af hela världen anklagas för att med flit förhala saken. Då Coyet emellertid höll före, att konungen hade skäl för att ännu en tid stanna i Danmark, gick hans mening ut på att afsluta saken, och att man nog skulle finna en förevändning att så länge uppskjuta själfva undertecknandet, tills man hunnit få konungens närmare order.

Ett annat förslag till biläggande af Guinea-affären. 25 juni.

§ 41. För att hårdare ansätta danskarne anhöllo de svenska sändebuden på konungens befallning om audiens hos konung Fredrik i akt och mening att få ett bestämdt besked i Guineasaken. Konung Fredrik lät svara, att han ville gifva dem audiens i trädgården. Därvid gaf han dem stora löften, men plötsligen afbröts förhandlingen under bar himmel af ett häftigt regn, och någon ingående dryftning af saken kom icke i fråga. Emellertid erfor man, att danskarne voro benägne att afträda Bremervörde, om Frederiksodde samtidigt utrymdes. Men svenskarne vidhöllo sin mening, att danskarne först skulle uppfylla Roskildefredens bestämmelser. Efter taffeln talade konung Fredrik enskildt med Coyet och bedyrade 1658. ifrigt sin uppriktiga vänskap för konungen af Sverige, åt hvilken han ville gifva full satisfaktion i Guineasaken, endast det lämnades honom tid att finna en utväg därtill. Dock vidhöll han, att i Roskildefreden endast talats om europeiske sjöröfvare och att man icke alls då haft någon tanke på Guinea. Han önskade därför, att allt nu skulle uttryckas i klara och tydliga ord, så att ingen anledning skulle gifvas till uppskof med fredens tillämpning. Han beklagade, att många ställde sig afvoge mot en närmare förbindelse mellan de nordiska rikena och ville misstänkliggöra honom hos den svenske konungen. Men det vore i alla händelser tydligt, huru nödvändigt ett närmare förbund med konungen af Sverige vore för hans rike.

Så mycket märkte emellertid Coyet, att konung Fredrik nästan icke hade någon skuld uti det, som hittills företagits från dansk sida, och att hans ministrar fört honom bakom ljuset. Detta kunde man förstå bland annat af att han beklagade, att konungen af Sverige icke hade lust till det förbund, som han förut föreslagit Durell. Därpå svarade Coyet, att för denna angelägenhet voro de i första rummet komne och hade för detta ändamål gjort en framställning, hvarpå det af dem öfverlämnade utkastet till förbund vore ett bevis. Häremot hade de danska ombuden på anstiftan från utländskt håll icke allenast afgifvit ett förslag, som skulle göra Roskildefreden kraftlös, utan äfven velat, att förpliktelserna däri skulle göras beroende af den tvifvelaktiga utgången af det krig, i hvilket svenskarne voro invecklade, ja, de hade till och med förklarat detta förbund helt och hållet olämpligt. Ett sådant syfte hade det af Durell föreslagna förbundet alls icke, hvarom en hvar, som toge del däraf, lätt kunde öfvertyga sig.

Det föreföll, som om konungen med förundran åhörde detta, och han tillstod, att saken icke framställts på detta sätt af hans ministrar. Därefter förklarade *29 juni.* Gersdorff gentemot Coyet, att han vore ense med honom i afseende på satisfaktionen i Guineaaffären, men rörande den

1658. försäkran, som Coyet begärde, ville han först inhämta konungens mening. Konung Fredrik gick nämligen in på att gifva satisfaktion, men vägrade att därför ställa en giltig kaution, då han enligt Roskildefreden icke vore därtill pliktig, och Carl Gustaf icke heller i sitt bref till honom hade gjort någon hänsyftning därpå, och Frankrike och England hade ju för öfrigt ställt sig såsom garanter för fredsfördragets uppfyllande. Någon del af sitt land hvarken kunde eller ville han pantsätta. Då nu konung Fredrik alltjämt vidhöll sin mening, skickades till konungen af Sverige Ove Juel, som skulle erbjuda en satisfaktion, men om Carl Gustaf icke vore nöjd därmed, skulle Juel framställa det förslag, att visse köpmän i Hamburg och Amsterdam skulle ansvara för skulden. Därest Carl Gustaf icke ville åtnöja sig därmed, återstod intet annat än att befalla saken i Guds hand.

Coyet fann denna beskickning underlig, och svenske konungen kunde heller icke betrakta den annat än som en förevändning för att hala ut på tiden. Coyet hade order att afsluta saken och var benägen att ingå på förslaget rörande köpmännen i Hamburg. Konung Fredrik kunde visserligen pantförskrifva vissa områden men icke till konungen af Sverige, från hvilken han icke trodde sig kunna återfå dem, då alltid något skäl kunde förebringas för att få behålla dem. Juels beskickning hade emellertid till påföljd, att hoppet om ett slutligt afgörande fjärmades.

28 juni. Kort förut hade kommendanten i Bremervörde förklarat sig beredd till aftåg, och då det syntes, som om förhandlingarna i Köpenhamn nu voro nära sitt slut, hade konungen beredt sig på att lämna Danmark. Men danskarnes uppträdande blef dag från dag alltmera misstänkt, så att man kunde med säkerhet antaga, att, så snart de blifvit kvitt konungen af Sverige, skulle de icke sky att ohöljdt visa sina onda anslag. Ehuru Peter Vibe i Trondhjem förevisat sin konungs befallning, förklarade man i Köpenhamn, att han beträffande Romsdalen handlat mot gifna order. Arten af Beuningens förbindelser med de danske ministrarne kunde man se af hans skrifverier, hvaruti 1658. han ideligen hetsade danskarne mot svenskarne och eggade dem att göra Roskildefreden verkningslös, en fred som dock var af så stor vikt för båda rikena. De tyske soldaterna blefvo icke hemförlofvade och de österrikiska, polska och brandenburgiska sändebuden i Köpenhamn drefvo ett oafbrutet intrigspel.

Med anledning af allt detta gaf konungen sina sändebud en erinran att icke förhasta sig med undertecknandet af traktaten utan se till, att allt dessförinnan vore klart och tydligt, då det låge vikt uppå, att svenskarne kunde känna sig trygge från den danska sidan. Framförallt skulle de skaffa sig vetskap om huru många fartyg danskarne ville utrusta till skydd mot en främmande flottas inträngande i Östersjön. Att förebygga detta vore af stor vikt för båda rikena, och skulle de därför i denna sak icke låta afspisa sig med tomma löften utan fordra en skriftlig förbindelse. Vidare skulle de föra danskarne till minnes Beuningens och andra fientligt sinnade sändebuds i Köpenhamn onda anslag och framhålla, att därest konungen af Danmark ville, såsom han ofta betygat, stå i ärlig vänskap med konungen af Sverige, skulle han icke hafva hemliga underhandlingar med dessa sändebud, som endast ansträngde sig att hetsa svenskar och danskar mot hvarandra. Men i händelse de märkte, att danskarne utan vidare utredningar vore benägne att ingå på allt för att dymedelst blifva de svenska trupperna kvitt, skulle sändebuden vara betänkta på någon förevändning för att uppskjuta afslutningen och fordra en realsäkerhet för Guinea-affären samt härom gifva konungen meddelande.

Danskarnes hårdnackenhet.

30 juni.

§ 42. Danskarne reste emellertid allt flere svårigheter för afslutandet af förhandlingarna. Då de svenska sändebuden ånyo för Guinea-affären kommo tillsammans med de danska ombuden, togo dessa tillbaka hvad de förut medgifvit beträffande ersättningen och framdrogo saker, som många gånger blifvit vederlagda. Carloff vore ingen kapare utan en eskaderchef, som af konungen af Danmark haft tydliga

1658. order att i hans namn intaga svenska tästningar på Guineakusten. Denna order vägrade emellertid danskarne att framvisa trots svenskarnes fordran att få se den. Svenskarne framhöllo ingående det orätta uti att framkalla onödiga ordstrider om redan afgjorda saker, ty beträffande satisfaktionen hade man ju redan enats och nu återstod endast att bestämma sättet, på hvilket den skulle lämnas, och danskarne hade ju till och med tydligen låtit påskina, att äfven härutinnan skulle man blifva ense.

Härpå svarade Gersdorff, att konungen af Danmark visserligen beslutat att till bevis på huru högt han skattade konungen af Sverige ersätta allt, och framhöll, huru ifrig hans önskan vore att med honom hålla en ärlig vänskap. Men då man hittills hyst förhoppning, att svenskarne skulle åtnöja sig med detta, märkte man nu, huru ringa det skattades, då nya fordringar framställts, såsom beträffande en realsäkerhet, hvarom Roskildefördraget rakt intet omnämnde.

Svenskarne invände, att detta fördrag likväl förband konungen af Danmark att gifva full satisfaktion och tillerkände konungen af Sverige rätt att med sin armé stanna i Danmark, tills alla löften blifvit infriade. Men om konungen af Danmark, icke genast kunde gifva full satisfaktion i Guinea-aftären, och då det vore till stor nackdel för Danmark, att den svenska armén så länge stannade i landet, hade konungen till lättnad för danskarne och för att på samma gång trygga sin rätt anvisat utvägen, genom en realsäkerhet, hvilket icke alls vore till skada för Danmark, då efter undfången satisfaktion panten skulle återlämnas. De borde icke förvånas öfver att konungen af Sverige fordrade en säkerhet, då de icke dragit i betänkande att släppa Carloff, fast de blifvit uppmanade att kvarhålla honom.

Härtill genmälde Gersdorff, att denna sak skulle enligt Stettinfördraget hänskjutas till skiljedom, och då svenskarne icke kunde inse detta, begärde han att få veta, huru högt skadan kunde beräknas, och
4 juli. hvilket område man fordrade såsom pant, hvarpå svenskarne svarade, att beloppet kunde anslås till mellan trehundra tusen 1658.
och fyrahundra tusen riksdaler. Något visst område kunde de icke yttra sig om, utan torde danskarne själfva bäst veta, hvad de ville erbjuda och hvad de helst ville undvara under någon tid. Några dagar senare förklarade de för Terlon, *7 juli.*
att köpmän ville ikläda sig borgen, men detta sade de icke till de svenska sändebuden utan begärde uppskof, tills Ove Juel återkommit från konungen af Sverige. Juel hade nämligen fått i uppdrag att meddela konungens af Danmark mening om de omtvistade punkterna samt på samma gång anhålla, att de svenska trupperna fortast möjligt måtte afföras från Danmark, som redan vore utarmadt. Juel fick emellertid af konungen af Sverige samma svar, som det sändebuden öppet meddelat i Köpenhamn, nämligen att trupperna skulle afföras, så snart konungen fått meddelande om att Roskildefredens villkor blifvit uppfyllda. Men vid taffeln hade konungen låtit undfalla sig, att hans flotta under de närmaste dagarne skulle komma till Kiel, hvilket, då det icke rätt stämde öfverens med truppernas aftåg från Danmark, väckte Juels misstankar, att något fientligt förehades mot Danmark. Konungen insåg genast, att han sagt för mycket, och klok och förslagen som han var, vände han samtalet på andra ämnen. Men genom skrifvelser såväl som muntligen vid sin återkomst till Köpenhamn lät Juel förstå, att det vore att befara, att svenskarne skulle åter upptaga kriget, om danskarne icke med det snaraste infriade sina löften.

Emellertid hade danskarne lämnat de svenska sändebuden i Köpenhamn en skriftlig förklaring, hvaruti de meddelade, att de icke voro skyldige till annat än att återlämna fästena i Guinea, hvaremot lösöre och fartyg med krigets rätt var danskarnes byte. Någon realsäkerhet ville de i alla händelser icke lämna, och om svenskarne icke vore nöjde, måste saken afgöras genom skiljemän. Då det var Peter Reedtz, som uppsatt detta svar, hvilket var ett uttryck för hans enskilda åsikt och åsyftade att få anledning till att framkomma med ett motförslag, fick det

1658. emellertid icke betraktas såsom ett ultimatum. Men Coyet tillkännagaf öppet, att konungen icke komme att draga sina trupper ur landet, med mindre full satisfaktion lämnades, och danskarnes vacklande fram och åter genom återtagande af hvad de tillförene erbjudit måste af konungen med nödvändighet illa upptagas. Gersdorff sade nu, hvilket var osant, att det icke stått i hans makt att utlofva satisfaktion annat än för fästningarna i Guinea och för hvad som fanns i Glückstadt. För hvad som af Carloff bortförts, dolts undan eller afyttrats, kunde han icke ställas till räkenskap.

Terlon hade flere gånger framhållit, att danskarne icke längre borde spjärna emot utan genom fullgörande af fördraget betaga svenskarne all förevändning för att stanna kvar i Danmark, i synnerhet som den polske ministern Morsztyn såväl som Beuningen på grund af Sveriges ställning förutspådde ett nytt krig. Men Gersdorff sökte bemantla förhalningen med att svenskarne, äfven om allt beviljades dem, alltid skulle framkomma med nya anspråk och om de också erhölle allt, icke skulle draga bort från Danmark. I alla händelser kunde man vara säker på, att de åtminstone icke före augusti månad och innan säden mognat skulle begifva sig i väg, och därför aktade man icke nödigt att dessförinnan tillkännagifva sin mening. Ingen förståndig människa kunde finna detta troligt, ty om blott danskarne snart och godvilligt fullgjorde hvad dem ålåge, kunde konungen icke underlåta att draga bort ur Danmark. Han skulle i motsatt fall ådraga sig hela Europas ovilja. Nu föreslog Beuningen Meadowe, att de gemensamt skulle inlägga protest mot svenskarnes fordran på utestängning af utländska flottor från Östersjön, då denna sak äfven berörde engelska intressen. Och då Meadowe däremot invände, att han för denna sak icke hade några order, svarade Beuningen, att i dylika fall vore order icke af nöden. Han hade icke heller några order härutinnan men i förvissning om sin regerings gillande hade han handlat i många fall på eget bevåg.

I början af juli syntes det, som om 1658. *22 juli.* danskarne slutligen ville gå närmare in på saken, då de erbjödo sig att inom ett år utbetala penningbeloppet genom några köpmän i Hamburg, hvilka gått in på att lämna trehundrafemtio tusen thaler, hvarigenom man hoppades, att kunna bringa saken till slutligt afgörande under två eller tre sammankomster. Men beträffande antalet fartyg till skydd af Sundet ville de icke uttala sig; om svenskarne också flådde dem in på bara kroppen, såsom de uttryckte sig, så stode det icke i deras makt att yttra sig därom. Sedan nu förhandlingarna i Köpenhamn kommit så långt, afreste Coyet till konungen för att gifva honom en fullständig redogörelse för hela förloppet och förmå honom att åtnöja sig med det utlofvade penningbeloppet samt öfverlämna hela Guineaföretaget åt danskarne. Men innan han hann fram till konungen, hade denne redan uppgjort andra planer. Några danskar hade fått för sig, att Coyet i sina skrifvelser till konungen eggat honom till ett nytt nytt angrepp på Danmark och att han anträdt sin resa för att försäkra konungen, att det endast berodde på honom själf, om han ville sätta den danska kronan på sitt hufvud. Att sådant falskeligen påbördats Coyet kan af ännu förvarade bref bevisas, och att han vid sin afresa från Köpenhamn ingen vetskap hade om konungens planer, kan man också antaga däraf, att han kvarlämnade i Köpenhamn en rätt ansenlig penningsumma såväl som bref af stor vikt och andra saker, hvilket allt han lätt kunnat föra med sig. Men det falska ryktet härledde sig däraf, att han var illa tåld af danskarne, därför att han höll så strängt på konungens order, under det att Bielke var mera eftergifven.

Konungen planerar ett nytt krig mot Danmark.

§ 43. Det sätt, på hvilket danskarne bedrefvo förhandlingarna, var icke något tecken på verklig vänskap och upprik-tighet, och konungen kände sig mycket illa till mods med att lefva i ständig ovisshet under sina viktiga förrättningar. Af deras orimliga förslag till förbund såväl som af Beuningens förehafvanden och skrifverier märkte konungen genast från bör-

1658. jan, att planen var att kullkasta Roskildefördraget, i det att en hel följd af klagomål förebragtes dels för sändebuden i Köpenhamn, dels för honom själf i Göteborg genom Juel. Däraf framgick, att de ville resa alla möjliga hinder för fredsvillkorens uppfyllande, ja, att de till och med, om tillfälle yppades, icke skulle sky att ånyo gripa till vapen. Däraf att de vid alla punkter gjorde svårigheter och endast efter häftiga ordstrider och genom hot läto förmå sig till eftergifter, syntes det, som om de ville förhala det slutliga afgörandet, tills konungen blifvit angripen af andra fiender och nödgats aftåga från Danmark efter en endast till hälften afslutad fred, som icke kunde gifva honom någon trygghet. Eller också väntade de på hjälp från någon af grannarne för att hämnas de lidna förlusterna. Det var alltför troligt, att de icke skulle med tålamod så länge fördragit bördorna af den svenska arméns uppehåll i landet, om de icke närt hoppet att få ersättning därför.

Under detta dröjsmål kunde konungen ingenting uträtta och fienden fick tid att belägra Thorn, till hvars undsättning man för danskarnes skull icke kunde komma. Konungens önskan var att ju förr desto hellre få begifva sig från Danmark för att kunna vara bättre i tillfälle att aktgifva på fiendens rörelser. Af denna anledning anhöll han i två skrifvelser till konung Fredrik om förhandlingarnas snara slutförande, och han gaf också Wrangel order att efter slutad fred bryta upp med armén. Kort därefter hade Ulrik Fredrik Gyldenlöve ankommit till Flensburg för att öfverlämna den återstående delen af rytteriet, hvarvid han högtidligt försäkrade, att konungen af Danmark med det första skulle bringa saken till slut. Konungen af Sverige fick däraf anledning tro, att nu menades fullt allvar, och drog därför en stor del af trupperna ur kvarteren för att låta dem tåga mot Pommern eller in i Lauenburg. Det väckte missnöje bland riksständerna, att deras länder skulle betungas med svenska trupper, och missnöjet ökades af det från Brandenburg utspridda ryktet, att konungen ville störa freden i Tyskland. Men 1658. Gyldenlöve lämnade blott hälften af de felande ryttarne, och bland dem funnos dels danskar, dels en hop obeväpnade, i trasor klädde utlänningar, som aldrig gjort tjänst till häst och som snart skuddade stoftet af sina fötter.

När nu den svenska armén började framryckningen mot den tyska gränsen, råkade förhandlingarna i Köpenham i fullkomlig stockning och allt återtogs, som man förut lofvat. Därför återstod för konungen intet annat än att åter taga i *20 april.* öfvervägande, hvad som af rådet beslutats i Göteborg, nämligen att man skulle noga aktgifva på hvad som förehades af grannen Danmark, som hade ett så gynnsamt läge för att lura på Sverige och tillfoga det den största skada. Genom noggranna iakttagelser kunde man märka, hvad klockan var slagen och att danskarne åter ville bryta löst mot svenskarne. Det svenska rådets mening hade därför varit, att sändebuden skulle allvarligen åläggas att kraftigt påtrycka danskarne till fredsslutets snara afgörande, i synnerhet sedan danskarne låtit så öppet komma i dagen, att de under skenet af ett förbund ville göra Roskildefreden verkningslös. Sex veckor efter Brömsebrofreden hade man ännu rådslagit, om man icke åter borde gripa till vapen mot svenskarne. Då nu danskarne icke blott underlåtit att aftacka sina trupper utan Ove Juel öppet sagt ifrån, att de utländske soldaterna icke kunde öfverlämnas till svenskarne, enär konung Fredrik önskade använda dem för sitt lifgarde, hade svenskarne all anledning att vänta, att danskarne i förbund med holländare och brandenburgare skulle börja ett ännu farligare krig. Säkert var, att sedan Brandenburgs sändebud begifvit sig från Flensburg, blefvo danskarne dag från dag allt djärfvare och trotsigare och ville icke infria sina tillförene gifna löften. Ja, den danska adeln hade låtit invagga sig i det bedrägliga hoppet, att endast ett fåtal af dem, som ägde gods i Skåne, komme att hylla konungen af Sverige. Då nu konungen icke kunde komma till ett slut på förhandlingarna med danskarne och väl insåg, huru mycket ondt som

1658. kunde vållas af denna förhalning, skickade han Dahlbergh med hemliga order till Wrangel för att delgifva honom, hvilka följder danskarnes oresonlighet kunde medföra samt uppmana honom att rätta sina åtgöranden på Fyn såväl som i Jylland och Holstein efter förhållandena.

Ännu en gång upptog konungen öfverläggningar med sina riksråd och därvid infunno sig Carl Gustaf Wrangel, Gabriel Oxenstierna, Gustaf Banér, Wilhelm Taube, Klas Thott och Schlippenbach, hvilka efter att hafva diskuterat saken kommo till den öfvertygelse, att danskarne hade något fientligt i sinnet och att de endast väntade på lämpligt tillfälle att bryta löst. Då danskarne så motvilligt gingo in på sakerna, borde man vara på sin vakt, att icke skulden för ett nytt fredsbrott kastades på svenskarne. Konungen
5 juli. skref därför till sina sändebud i Köpenhamn, att om än danskarne komme att gå in på att utrusta ett visst antal fartyg till skydd mot utländska flottor i Sundet, skulle de nog finna en eller annan förevändning för att uppskjuta undertecknandet. Ty då de endast med hot kunde tvingas att ingå på svenskarnes fordringar, kunde man antaga, att de icke skulle hålla sina löften, och därför måste man tillgripa andra medel för att skydda sig. Genom Leopolds val till kejsare vore också nu större försiktighet af nöden, ty under förhandenvarande förhållanden komme de flesta riksständerna att ställa sig på den nye kejsarens sida under ett krig i Tyskland. Den förut fattade planen läte sig därför icke verkställas utan risk att få hela Tyskland emot sig. Kriget med polackerna och moskoviterna vållade en splittring af konungens trupper, som kunde medföra fullständig ruin. Därför ansågs klokare, att, medan konungen ännu vore i Danmark, försona sig med österrikare och polacker och icke lämna en hemlig fiende i ryggen på sig. Skulle man inlåta sig i ett krig med Österrike, vore det af nöden att dessförinnan förvissa sig om hjälp från Frankrike och England vare sig i penningar eller folk. Vidare skulle man behålla de fördelar man nu hade och se till, att man icke hade 1658.
någon fiende i ryggen, samt därför försöka på underhandlingens väg skilja Österrike från Polen. Härigenom kunde man lättare ernå fred med moskoviterna, hvilket mycket skulle befordra framgången af allt öfrigt. Och ehuru de danska förhandlingarna kanske slutligen skulle komma till afgörande, så vore det dock icke längre rådligt att vidtaga andra mått och steg, då det icke kunde vara klokt att i statsangelägenheter oupphörligen uppgöra nya planer. Sommarens snart förestående slut medgaf icke heller att längre uppskjuta krigsoperationerna.

Konungen var särskildt förtretad öfver att danskarne reste så många hinder för genomförandet af den fjärde artikeln i Roskildefreden, som var af största betydelse för Sveriges rätt öfver Östersjön, ty om man icke hade någon säkerhet därutinnan, kunde på annat håll intet företagas. Ehuru omförmälda artikel var till gagn likaväl för Danmarks som Sveriges gamla rätt på detta haf och man därför kunde antaga, att danskarne i betraktande däraf skulle frivilligt ansluta sig till svenskarne, så ville de dock icke ingå på denna artikel utan gjorde mycket väsen öfver handelsfriheten, som till äfventyrs komme att lida, då danskarne för denna frihets skull icke kunde hindra, att en holländsk flotta komme till Östersjön för att bistå danzigarne eller andra Sveriges fiender, som bodde vid detta haf. De danska ombuden hade icke ens skytt att öppet uttala, att det vore icke mera än billigt, om de, som af konungen af Sverige tillfogats oförrätt utanför Östersjön, sökte därför taga hämnd inom detta hafs område. Och vidare de hetsiga anfallen från Beuningen, som af alla krafter sökte kullkasta denna artikel och som alltid fann ett villigt öra hos de danske ministrarne. Han var mycket säker att nå sitt mål hos danskarne och försäkrade i alla sina bref till generalstaterna, att svenskarne icke skulle komma någon väg med förhandlingarna och att den fjärde artikeln i Roskildefreden icke skulle komma att gå igenom. Alla svenskarnes förslag motarbetades alltid af denne holländske mi-

1658. nister, som städse hade en allians mellan Danmark och Holland i tankarne.

Konungen tager saken i förnyadt öfvervägande.

§ 44. Ännu hade konungen icke kommit till ett så definitivt beslut om nytt krig med Danmark, att han icke åter och åter grundade på saken. Medan han var i Gottorp, dit han begifvit sig från Flensburg, beslöt han, att därest danskarne icke fäste afseende vid den skrifvelse, som skickats till sändebuden i Köpenhamn, och påskyndade afslutandet af förhandlingarna, skulle man af dem fordra ersättning för den skada, som dröjsmålet vållat. Från Gottorp begaf sig konungen till Oldesloe, där de flesta regementena sammandragits för att därifrån rycka vidare in i Tyskland, så snart sakerna i Danmark blefve ordnade. Men då ankom underrättelse från Köpenhamn, att danskarne fortfarande spjärnade emot, och att under tre veckor ingen sammankomst mellan de svenska sändebuden och danskarnes ombud ägt rum, då man ville afvakta Ove Juels återkomst. Detta dröjsmål betog konungen ytterligare tillfälle att något företaga och vållade honom stor skada.

15 juli. Då med anledning häraf rådplägning med Gabriel Oxenstierna, Carl Lewenhaupt, Vilhelm Taube, Arvid Forbus, Klas Thott och Schlippenbach hölls, kom man till det beslut att stanna vid hvad

23 juli. man i Gottorp enats om. I Wismar företogs med samma riksråd ny rådplägning, hvarvid äfven Jakob de la Gardie och Erik Stenbock voro närvarande. Till förut anförda skäl för ett nytt krig med Danmark kom nu ytterligare, att Corfitz Ulfeldt berättat för Stenbock, att i Köpenhamn rådplägats om ett öfverfall på Wrangel på Fyn, där soldaterna lågo spridde i många kvarter. Men det mest vägande skälet för ett anfall på Danmark var kejsarvalet och Tyska Rikets ständers ringa intresse för den oförrätt från österrikarnes och brandenburgarnes sida, hvaröfver konungen anfört klagomål. Genom valet hade också förhållandena i Tyskland helt och hållet förändrats till danskarnes förmån. Tidpunkten för ett krig i Tyskland var icke heller längre lämplig, då därtill kräfdes mycken tid och stora kostnader. Riksständerna fäste icke något afseende vid hvem som af den ene eller andre blifvit förolämpad, eller mot hvilken allianser slötos, utan ansågo en hvar såsom fiende, som väckte och framkallade strid, hvilka giltiga orsaker han än kunde förebringa. Det fanns för öfrigt icke någon protestantisk furste, som vågade stödja svenskarne eller till fullo insåg vikten af att vidmakthålla Sveriges ställning. Alla kurfurstarne stodo på sin kollegas, kurfurstens af Brandenburg, sida och voro benägne att stödja honom, ja, den tanken var dem icke främmande att officiellt återkalla de officerare, som tjänstgjorde i den svenska armén. 1658.

Då man sålunda var omgifven af fiender på alla håll, var det bäst att på lämplig ort gå till strid mot en, i synnerhet som man icke kunde förlita sig på någon hjälp från Frankrike eller England, hvarförutan intet krig kunde föras i Tyskland. I den händelse åter att de svenska provinserna komme att anfallas af fienden, skulle protestanterna i sitt eget välförstådda intresse nödgas ansluta sig till svenskarne, då saken också med mera eftertryck skulle kunna bedrifvas. Danskarne hade icke dragit i betänkande att för Terlon antyda, att freden icke länge kunde äga bestånd, och i betraktande däraf borde man icke längre tveka att gå till anfall mot dem, från hvilka fara hotade, i synnerhet som för närvarande ingen annan fiende kunde med utsikt till framgång angripas. Sålunda hade konungen grundade skäl att åter gripa till vapen mot danskarne, hvartill också nöden tvang honom. Men därvid lät man sig angeläget vara att med all flit framhålla, att det icke var något nytt krig utan en fortsättning af det förra, som danskarne själfva börjat. På grund däraf skulle man kunna hos Tyska Rikets ständer göra anspråk på garanti, för den händelse konungen af Danmark och hans bundsförvanter till äfventyrs komme att göra infall i de svenska provinserna i Tyskland. Danskarne skulle då göra sig skyldige till anfallskrig, hvaremot svenskarne hade att försvara sig. Då Roskildefreden af danskarne icke bragts till afslutning, hade kriget i själfva verket icke upphört, och

1658. om danskarne icke först gripit till vapen, skulle svenskarne icke nu nödgats göra det för att bringa freden till stånd.

Konungens beslut i saken meddelades guvernören i Skåne Stenbock och sändebuden i Köpenhamn genom Dahlbergh, som dessutom hade hemliga order att kalla Coyet till konungen, hvaremot Bielke skulle stanna i Köpenhamn. Under denna resa kom Dahlberg till visshet om det usla tillstånd, hvaruti Köpenhamns fästningsverk befunno sig, och hvilken sakkunnig som helst kunde lätt se, att de vid första anfall utan svårighet skulle kunna genombrytas. Men genom vissa omständigheter, hvarom närmare härnedan, gick en plan i denna riktning om intet.

Nytt fälttåg mot Danmark.

§ 45. Sedan beslutet var fattadt, lät konungen draga alla fartyg från Wismar och från holsteinska och jylländska hamnar till Kiel, under det man lät utsprida ett rykte, att ett tåg till Preussen skulle företagas för att undsätta den belägrade staden Thorn. Detta delgafs också sändebuden i Köpenhamn i akt och mening att gifva ryktet fart. Kort förut hade konungen anmodat Terlon att från Köpenhamn komma till honom för något hemligt meddelande angående politiska angelägenheter. Konungen ansåg det nämligen olämpligt, att konungens af Frankrike representant längre uppehöll sig såsom fredsmäklare i Köpenhamn under ett nytt krig. Då Terlon ankommit till Holstein, fick han af de svenska regementenas rörelser liksom af andra tecken genast klart för sig, att något var i görningen mot Danmark, och han aflät af denna anledning till Gersdorff en skrifvelse, som föranledde, att folk från kringliggande orter drogs in till Köpenhamn.

Då konungen trodde att konung Fredrik vid underrättelsen om hans återkomst till Själland skulle begifva sig bort från Köpenhamn, befallde han Wrangel att stationera några brigantiner eller spejarfartyg på Belt mellan Falster och Själland för att hindra konung Fredrik att resa till Lübeck och på samma gång bevaka västkusten af Själland för att förekomma en reträtt till Norge. Vidare skulle alla fartyg, som påträffades, särskildt holländska, anhållas och föras till Landskrona. Ingen skada finge emellertid tillfogas dessa fartyg, som endast tills vidare skulle behållas såsom säkerhet, för den händelse holländarne skulle röra på sig och för att hindra alla budskap till Holland. Men innan vidare skall förmälas om detta härtågs förlopp, torde det för att kasta ett klarare ljus öfver händelserna vara nödvändigt att redogöra för hvad konungen annorstädes företog för realiserandet af sina fredsplaner. 1658.

Fåfänga försök att hindra valet af en österrikare till kejsare.

§ 46. I den förra boken hafva omförmälts de åtgärder, som i Frankfurt vidtagits för att utesluta österrikarne från kejsarvärdigheten. För detta ändamål hade de andlige kurfurstarne till München afsändt Johan Christian von Boyneburg och Vilhelm von Fürstenberg och från konungen af Frankrike kom i samma ärende Antoine de Gramont. Men på grund af kurfurstens af Bayern misstro mot kurfursten af Mainz kunde intet uträttas, ehuru Boyneburg högt bedyrade, att den senare hade fullt allvar med att kejsarvärdigheten borde flyttas från Österrikiska Huset till kurfursten af Bayern samt att denne ej skulle låtit sig afskräckas från företaget, om icke hans moder, Kurtz och Hasslang med händer och fötter arbetat däremot. Icke desto mindre kunde kurfursten af Mainz haft förhoppning om pluralitet vid valet, om blott kurfursten af Brandenburg varit ense med kurfursten af Köln och ännu stått i godt förhållande till svenskarne. Fransmännen hade emellertid i otid börjat att arbeta för valet af pfalzgrefven af Neuburg, hvilket icke kunde annat än stöta kurfurstarne af Bayern och Brandenburg för hufvudet. Kurfursten af Mainz hade visserligen erkänt, att pfalzgrefven af Neuburg var i besittning af alla de egenskaper, som pryda en stor furste, och därför vore väl skickad för kejsarvärdigheten. Många skäl stodo dock i vägen för hans val. Kort därefter hade de franska sändebuden något förhastadt gått öfver till kurfursten af Bayern, hvarvid de icke tagit i betraktande, hvad kurfursten af Mainz yttrat om bayerska hofvet, utan följt bröderna Franz och

1658. Vilhelm Fürstenbergs råd, hvilka båda läto sig ledas af personliga tycken och icke af opartiska grunder.

Emellertid fingo österrikarne tillfälle att under motpartens vacklande förehafvanden förvärfva sig de fleste kurfurstarnes bevågenhet. De föregåfvo, att de försäkrat sig om kurfurstarnes af Trier, Bayern och Sachsen röster, och hotade, att om kurfursten af Mainz icke ändrade tankar, skulle de förfoga sig till Regensburg eller någon annan ort för att med desse kurfurstar välja kejsare. För öfrigt kunde kurfursten af Mainz knappast hindra, att Leopold efter uppnådda aderton år skulle komma till Frankfurt. Då nu alla kurfurstarne voro samlade, ville han emellertid icke, att främlingarne skulle lämna staden, utan anmodade alla sändebuden att stanna öfver valdagen för att vid valkapitulationen bevaka sina herrars intressen, men ansåg han icke rådligt att skrida till val, innan alla klagomål och besvär från de främmande och riksständerna blifvit pröfvade.

5 januari. När de Gramont återkommit från München, fann Boyneburg af hans meddelanden, att kurfursten af Bayern handlat ganska oförsiktigt, då han från början låtit fransmännen märka sin åtrå efter kejsarkronan. Detta hade föranledt dem att med mycket stora kostnader skicka sändebud till Frankfurt, hvilket stegrat hans lystnad efter den höga värdigheten. I följd af kurfurstens af Bayern ansträngningar och fransmännens påtryckningar hade österrikarne sedan ett halft år nästan uppgifvit alla förhoppningar att få behålla kejsarkronan. Men nu, då kurfursten af Bayern icke längre sträfvade därefter, komme han äfven att stöta sig med fransmännen och desse gåfvo honom också ensam skulden till att deras sträfvanden icke krönts med framgång och anklagade honom för att under hela tiden hafva stått i hemlig förbindelse med österrikarne, som likväl icke saknade medel såväl genom kurfurstens moder som genom Kurz att något dämpa hans åtrå. Då de Gramont sökte affordra kurfursten af Bayern ett klart besked, frågade denne, hvarför franmännen så gärna ville hafva honom till kejsare. hvarpå de Gramont svarade, att det var för att få frid och för att Frankrike måtte kunna lefva i vänskap med sina grannar. Därtill genmälde kurfursten, att om han blefve kejsare, skulle ett krig utbryta, i hvilket han icke kunde för närvarande obetänksamt inkasta sitt land. Kurtz tillstod, att österrikarne hade försäkrat sig om kurfurstens af Mainz röst, och sade, att om kurfursten af Bayern öppet aspirerade till kejsarvärdigheten, skulle han ådraga sig hela världens spott och spe. I själfva verket hade kurfursten af Mainz fört båda konungarne bakom ljuset. Fransmännen bedrefvo underhandlingar med pfalzgrefven af Neuburg, alldeles så som om de med bistånd af en del polacker, som icke voro gynnsamt stämde mot österrikarne, skulle kunna sätta Polens krona på hans hufvud, och det syntes äfven, som om konungen af Sverige icke vore obenägen att befordra denna sak. Då nu emellertid pfalzgrefven af Neuburg såg, att han härigenom skulle få österrikarne till fiender och äfven kunde komma att röna obehag från Spaniens sida, afslöt han en allians med Frankrike till skydd för Jülich och för att få några subsidier. Denna plan röjde franske ministern de Gravel för kurfursten af Mainz, och Boyneburg afreste till pfalzgrefven af Neuburg för att utforska, om denne eftersträfvade kejsarkronan. För att uppmuntra honom ordade Boyneburg utförligt om de förvecklingar, som skulle inträffa, om han eftersträfvade Polens krona, hvaraf med nödvändighet skulle följa, att han blefve inblandad i ett allvarligt krig. Tyskland behöfde en fredsälskande kejsare, som icke ville betunga det med något krig, och då pfalzgrefven hade alla egenskaper, som denna höga värdighet kräfde, kunde han påräkna många röster vid valet. Framförallt borde han afhålla sig från inblandning i några stridigheter, hvarigenom hans förhoppningar kunde minskas. På detta sätt öfvertalad, afstod pfalzgrefven från att med hjälp af svenskarne söka förvärfva sig polska kronan och började i stället eftertrakta kejsarvärdigheten. Detta hindrade icke att den listige Boyne-

1658. burg med många skäl sökte öfvertyga de Gravel, att pfalzgrefven icke kunde hafva några utsikter att upphöjas på kejsartronen. De hufvudsakligaste af dessa skäl voro, att han skulle blifva alltför beroende af Frankrike, att han skulle börja ett krig i Flandern och därigenom tvinga Österrike att sända hjälptrupper dit samt sålunda inveckla Tyska Riket i ett nytt krig. Om han ernådde kejsarvärdigheten, skulle också katolikerna i Tyskland komma att dela sig i olika partier. Tillräckligt med inkomster för uppehållandet af kejsarvärdigheten kunde han heller icke få utan Frankrikes hjälp, och detta beroende vore för Tyska Riket skymfligt. Och för öfrigt, om än Frankrike till en början skulle befinnas villigt att gifva något, skulle det snart draga sig undan, och då komme hela tungan att hvila på riket. Om Österrike blefve skjutet åt sidan, skulle otvifvelaktigt ett krig utbryta, och Frankrike, som vore sysselsatt på annat håll, skulle åsidosätta Tyska Rikets angelägenheter. Pfalzgrefvens af Neuburg alltför välkända hängifvenhet för katolicismen gjorde honom icke heller synnerligt behaglig för en del protestanterna. Hans val skulle framkalla ett parti i Tyskland af österrikare och protestanter, som skulle anfalla honom. För Jülichaftärens skull komme utan tvifvel både kurfursten af Sachsen och kurfursten af Brandenburg att motsätta sig hans val. Dessutom vore pfalzgrefven alltför stormodig och i sitt uppträdande häftig och oförvägen; han vore icke heller behaglig för påfven, och kurfursten af Köln skulle icke utan harm se honom föredragen framför kurfursten af Bayern. Troligen komme äfven riksstäderna i Nederländerna såsom Cambrai att vägra att erkänna honom såsom kejsare, hvilket skulle gifva anledning till ett krig. Genom dylika intriger arbetades mot pfalzgrefvens af Neuburg kandidatur till den polska kronan såväl som till kejsarvärdigheten, på samma gång som för österrikarne banades väg till båda.

Under sken af att hålla andaktsöfningar uppehöllo sig vid den tiden i Mainz två spanske munkar, som voro ganska listige och förslagne i sitt arbete till Österrikes förmån. Kurfurstens broder var det österrikiska partiet mycket tillgifven, hvilket äfven var förhållandet inom det kurfurstliga rådet, där meningsskiljaktigheterna blott voro skenbara för att man desto säkrare skulle kunna arbeta för österrikarne. Desse hade sålunda icke längre någon orsak att oroa sig för utgången, och för ytterligare säkerhets skull hade de begåfvat kurfursten af Sachsen med etthundra tusen dukater för att han personligen skulle begifva sig till Frankfurt. Sedan kurfursten af Bayern äfven numera uppgifvit all tanke på kejsarvärdigheten, tänkte fransmännen nu blott på sin egen säkerhet och läto för detta ändamål i valkapitulationen inrycka en särskild artikel och underhandlade med de andlige kurfurstarne om en allians för uppehållande af freden i Tyskland. 1658.

Fåfänga försök till åvägabringande af en försoning mellan konungen och österrikarne. 8 januari.

§ 47. En försoning mellan konungen och österrikarne syntes trots alla försök omöjlig. Kurfursten af Mainz, Johan Filip von Schönborn, arbetade ifrigt för denna sak af kärlek till freden i Tyskland såväl som af fruktan för Frankrike. I denna afsikt hade han också skrifvit till konungen af Ungern, att konungen af Sverige förklarat sig benägen att uppehålla fred i Tyskland, och uppmanat honom att äfven verka för biläggandet af såväl danska som polska kriget. Denna skrifvelse behagade emellertid icke Björnklou, dels därför, att det syntes, som om konungen icke haft något giltigt skäl att afvisa den genom Pötting erbjudna medlingen, dels därför att Leopold skulle medla i båda krigen. Men Boyneburg antydde, att kurfursten här endast afsåg att gifva ett uppslag för att få saken i gång. Isak Volmar åter yttrade i uppretad ton, att Leopold under alla förhållanden skulle veta att hämnas de oförrätter, som af svenskarne tillfogats hans bundsförvanter, polacker och danskar, hvilket obetänksamma yttrande mycket misshagade kurfursten af Mainz, som ansåg Volmar för en gammal narr. Kurfurstens af Mainz skrifvelse misshagade emellertid icke Leopold, hvilket Plettenberg uttryckligt försäkrade, men man betviflade likväl, att saken var allvarligt menad, då fransmän-

1658. nen utspridt det ryktet, att de till konungen af Sverige utbetalt en betydande summa penningar och att denne ingått en allians med dem. Och då franska trupper samtidigt närmade sig Rhen, föreföll det, som om meningen var, att de antingen skulle stöta till svenskarne eller också tvinga fienden till en diversion.

I själfva verket var fransmännens mening och önskan icke alls att söka åvägabringa fred i Polen, ehuru de Lumbres gaf sig sken att arbeta därför. De Lionne ville icke heller höra talas om några subsidier eller någon allians, som Björnklou föreslagit honom, och fransmännen öfverdrefvo alltid, hvad de gjort för Sverige. Det förspordes också, och detta icke utan grund, att fransmännen voro benägne för fred med spanjorerna, hvartill de påtrycktes af påfven. Genom fransmännens förehafvande hindrades konungen både från att få fred och från att med eftertryck föra krig. Å andra sidan uppbjödo österrikarne alla krafter för genomförandet af sina planer i Polen, hvilka rönte ett starkt motstånd af drottningen af Polen, hvilkens inflytande österrikarne sökte rubba genom att stifta oenighet mellan henne och hennes gemål Johan Casimir. Österrikarne sökte äfven öfvertyga ständerna i Frankfurt, att Leopold stod i godt samförstånd med konungen af Sverige och utforo i mycket hårda ord mot de franska sändebuden i akt och mening att insöfva ständerna i säkerhet och utså missämja mellan Sverige och Frankrike. Österrikarne hade att kämpa med ganska många svårigheter: Leopold var ännu så ung och hofvet var deladt i partier. Porcia och Ferdinand Kurtz betygade de spanska sändebuden, att man endast hade Huset Österrikes enskilda intressen i sikte, under det att furst Auersperg och grefve Pötting jämte andra framhöllo, att man äfven skulle taga hänsyn till Tyska Riket. Men ärkehärtig Leopold Vilhelm och Schwarzenberg gingo en helt annan väg, som otvifvelaktigt skulle leda till krig. Ärkehärtigen, som icke längre hade någon utsikt att ernå kejsarvärdigheten, insåg nu, att han genom sträfvandet därefter gjort sig förhatlig hos konungen af Ungern och Spanien, och han önskade framförallt 1658. ett krig, där hans hjälp skulle visa sig oundgänglig. Under dylika förhållanden var det icke lätt för Leopold att fatta några bestämda beslut. Premierministerämbetet förestods af Porcia, som icke var vuxen denna ansvarsfulla post, och Kurtz, som i statsangelägenheter var väl förfaren, var hans underordnade, men hade många saker att sköta och var dessutom till hög ålder kommen samt besvärad af podager, hvilket föranledde, att han många gånger måste uteblifva från rådets öfverläggningar. En trogen anhängare af ärkehärtigen var Schwarzenberg, som vållade mycken förvirring i Prag och verkade för ett krig med Sverige. Han satte sig visserligen till slut icke emot freden, men med det villkor att österrikarne skulle fullständigt uppgifva sina anspråk på Polen och Sverige sina på Preussen. Förhandlingarna med Sverige skulle bedrifvas på det sätt, att polackerna icke behöfde taga någon hänsyn hvarken till svenskarne eller österrikarne.

Kurfurstens af Mainz planer åter gingo ut på stiftande af vänskap mellan Carl Gustaf och Leopold, men han ville, att man icke skulle skrida till val, förr än säkerhet för freden i Tyskland vunnits från polackernas såväl som från fransmännens sida, samt att man skulle hindra österrikarne att skicka Spanien hjälp till skada för valet. Frankrike hade icke heller någon lust till ett nytt krig i Tyskland, då mångåriga krig försvagat dess ställning, då österrikarne genom smicker vunnit ständerna på sin sida och Sverige, på hvilket Frankrike för öfrigt mest kunde lita, var omgifvet af så många fiender utan att kunna komma till förlikning med någon och dessutom hade ett dåligt infanteri samt var i behof af mycket penningar, om något betydande skulle kunna uträttas. Om fransmännen uppnådde sitt mål genom Rhenförbundet och valkapitulationen, komme de icke att fråga mycket efter en allians med Sverige. Frankrike hade också svårt att smälta hvad som passerat i Prag vid ett meningsbyte mellan Habbæus och Björnklou, hvarvid den senare yttrat, att fransmännen upp-

1658. trädde såsom om de gärna ville skilja sig från svenskarne. Trots Björnklous alla protester läto de protestantiska makterna allt, som företogs mot svenskarne, passera, i akt och mening att hindra desse från att börja ett nytt krig, fastän de å andra sidan icke ville, att svenskarne skulle så eftertryckligt kufvas, att de vid trängande nöd skulle vara urståndsatte att lämna protestanterna hjälp och stöd.

Under sådana förhållanden föredrogo österrikarne krig med svenskarne framför fred, i den förhoppning att danskarne, därest fred med svenskarne icke komme till stånd, skulle kunna hålla sin flotta rustad och att holländarne skulle öppet ställa sig på deras sida. I förening med polackerna hoppades de utan svårighet då kunna förjaga svenskarne ur Tyskland. I detta syfte hade också Leopold under sin resa från Prag till Frankfurt gifvit Montecuccoli order att med sina trupper stöta till polackernas och brandenburgarnes och angripa svenskarne i Pommern. Samtidigt aftärdades tre kurirer, en till Danmark för att afråda från fred med Sverige, en till Polen för att verka för sammanslutning af trupperna och en till Brandenburg för att anmoda kurfursten att taga öfverbefälet öfver den samlade armén. Och då ett rykte gick, att Carl Gustaf gått öfver till Själland, fick Montecuccoli ytterligare order att påskynda sin marsch, och uppmaning sändes till Polen och Brandenburg att göra infall i Pommern. Under tiden motarbetade Lisola i Polen freden för att österrikarne skulle kunna fortsätta kriget, tills valet skett, och därigenom framkalla oro i Tyskland.

Dessa österrikarnes förehafvanden misshagade i hög grad kurfursten af Mainz. Leopold hade för honom i mycket älskvärda ordalag uttalat sig för förlikning med Sverige och genom furst Lobkowitz framhållit, att han ville uppskjuta vidare åtgärder till sin ankomst till Frankfurt, hvilket icke hindrade honom att under resan gifva sådana order, som bevisade hans fientlighet mot svenskarne. Skulden härför sköt kurfursten på ärkehärtigen, som åtrådde öfverbefälet i kriget, och på spanjorerna, som genom ett krig i Tyskland hoppades få fria händer i Neder- 1658. länderna. Men österrikarne blefvo emellertid något betänksamme vid budskapet om den med Danmark afslutade freden, som gifvit Sverige så stora fördelar, trots Leopolds alla försök att bearbeta danskarne för att de skulle vägra att ingå på de förnämsta villkoren däri. Kurfursten af Mainz arbetade på att få Leopolds order återkallade och uppmanade äfven andra att verka därför, hvartill också Auersperg och Lobkowitz förbundo sig. Därefter lät han genom Boyneburg underrätta Björnklou om hvad som försiggick och gifva honom anvisningar på medel att kunna omintetgöra österrikarnes planer. På Boyneburgs uppmaning ingaf då Björnklou till kurfurstekollegiet ett memorial, hvaruti han framställde den fara, som hotade Tyskland, och detta memorial tillställdes äfvenledes de öfriga ständernas sändebud.

Konungen har ringa förhoppning på fransk hjälp.

§ 48. Freden med Danmark nödgade båda parterna till andra åtgärder. Konungen lät sig angeläget vara att utforska, hvad han hade att vänta af Frankrike, innan han fattade sitt beslut om hvad som skulle företagas mot Österrike. Frankrike hade oafsedt polska kriget velat indraga Sverige i det Rhenförbund, som då planerades. Konungen var också benägen därtill, med villkor att förbundet blefve riktadt mot en och hvar, som ville inblanda sig i polska kriget, framförallt Österrike och Brandenburg. Men emedan konungen icke genom detta förbund blefve tillfyllest hjälpt, skulle Björnklou för de franska sändebuden framhålla, att det vore antagligt, att konungen skulle vända sig med sin armé åt Tyskland till, och om han finge förvissning om en allians med Frankrike, syntes tillfället vara kommet att taga hämnd på Österrike. Härtill svarade fransmännen, ett de hade order att förhandla om en allians med Sverige, och öfverlämnade ett utkast till densamma. Men det tillfredsställde icke konungen, att fransmännen ville afsluta alliansen först efter sedan fred med polackerna blifvit sluten, hvilken fred de dock visste, att österrikarne af alla krafter motarbetade. Däraf kunde man nogsamt inse, att fransmän-

1658. nens planer gingo ut på att med anledning af polska kriget hetsa konungen mot Österrike, för att de med anslutning af engelsmännen måtte få så mycket friare händer i Flandern. De hade också i väsentlig mån litat på Rhenförbundet, hvarigenom de skulle hindra österrikarne från att sända någon hjälp till Nederländerna. Dessutom tillkom, att de voro böjde för fred med Spanien, hvaraf det föreföll, som om alliansen med Sverige icke vore för dem nödvändig. Snart därefter blef det också kändt, att sändebuden icke hade några order att afsluta en allians, utan de skulle endast framställa de hinder, som förefunnos för Frankrike att inlåta sig i ett krig i Tyskland. Sedan därefter de
3 april. Lionne låtit förstå, att han icke var synnerligen angelägen om en allians med Sverige, förklarade Björnklou öppet, att under sådana förhållanden hade konungen endast två utvägar, antingen att anfalla Österrike under förutsättning af en allians med Frankrike eller ock, därest fransmännen vägrade att ingå på en antaglig allians, förlika sig med Österrike, så godt sig göra lät. Då först skulle Frankrike komma att inse, att de släppt tillfället ur händerna för att hålla de österrikiska vapnen från Nederländerna. Inför detta uttalande kände sig de Lionne något tveksam och afsände till Paris en kurir, till hvars återkomst han uppsköt vidare konferenser med Björnklou. När dessa sedan upptogos, syntes de Lionne benägen för en allians med Sverige, men under förhandenvarande förhållanden kunde icke freden brytas och krig föras i Tyska Riket, under hvilken benämning Österrike och konungariket Böhmen dock icke vore att inbegripa. Skälet därtill var, att de fleste kurfurstarne och furstarne, katoliker såväl som protestanter, låtit förstå sitt misshag med Österrikes brott mot fredsartiklarne och att de hade planer på ett förbund med Sverige och Frankrike till uppehållande af fred och för åvägabringande af en rättfärdig valkapitulation. Ett sådant förbund skulle blifva mycket menligt för Österrikes intressen och till gagn vid den blifvande riksdagen samt för öfrigt stäfja kejsarens ärelystnad och enskilda planer. Skulle 1658.
man däremot anfalla någon af Tyska Rikets stater, vore det att befara, att protestanter såväl som katoliker skulle öfvergå till det österrikiska partiet och Sverige såväl som Frankrike inblandas i ett långvarigt och farligt krig, om ständerna märkte, att man föreslagit dem ett förbund och därvid drifvit gäck med dem. För öfrigt, då de katolska och protestantiska makterna allt sedan det sista kriget varit mycket nära sammanslutna, vore det icke lätt att skilja dem åt för att vinna deras anslutning till ett förbund med Frankrike och Sverige, då här icke religionen kunde tagas till förevändning. Dessutom framhöll de Lionne, att då Frankrike hade krig med Spanien och i förening med Cromwell ville fullfölja sina planer i Flandern, kunde det icke utan att för mycket splittra sina krafter och utan att släppa det gynnsamma tillfället att på allvar ansätta Spanien, nu företaga ett krig i Tyskland. Han ansåg vidare, att Carl Gustaf hade fullt giltiga skäl att anfalla Österrike och att Frankrike därvid kunde vara till nytta, men det låg icke i dess intresse att operera i Österrike tillsammans med Sverige, såväl af de skäl som redan anförts, som därför att de franska trupperna då måste taga sig väg tvärsigenom Tyskland, under det att svenskarne lättare kunde inträngа i Österrike från Pommern. Med ett ord, de Lionne ansåg icke, att fransmännen borde företaga ett krig eller störa Tysklands fred för några platser, som Österrike ännu ägde i Elsass.

Efter att hafva anfört dessa synpunkter förklarade de Lionne, att konungen af Frankrike vore benägen att förhandla med Sverige under två villkor, det ena att Carl Gustaf efter sina fåfänga försök till förlikning med Österrike anfölle detsamma, hvarvid Frankrike skulle i subsidier lämna honom en summa penningar, det andra att för den händelse kurfurstarne och de öfrige furstarne droge sig undan alliansen med Frankrike och Sverige, som de likväl nu tycktes vilja ingå på, eller därest de efter att hafva anslutit sig till densamma skulle bryta den, skulle man från båda hållen gripa till

1658. vapen mot dem. Emellertid gingo de Lionnes order icke ut på att afsluta alliansen genast och det var lätt att se, att Frankrike ville draga ut på tiden, i förhoppning att konungen af Sverige skulle råka i krig med Österrike, i hvilket fall konungen af Frankrike skulle besparas penningutgifter och på samma gång det klander, som från religionssynpunkt kunde riktas mot honom, om Carl Gustaf utginge som segrare ur detta krig, då han icke skulle underlåta att proklamera större samvetsfrihet i de österrikiska arfländerna. Björnklou, som genomskådade fransmännens afsikter, förklarade, att konungen var besluten att icke anfalla Österrike, därest han icke hade Frankrikes stöd, hvarpå de Lionne svarade, att fransmännens alla planer nu gingo ut på att ansätta Spanien i Flandern och att de därför ville uppehålla freden i Tyskland samt att han icke tviflade på, att Carl Gustaf komme att förklara Österrike krig, hvartill Frankrike skulle förse honom med penningar. Beträffande alliansen i den form, som Björnklou föreslagit, yttrade han sig däremot icke.

Trots Antoine de Courtins bemödanden hos kardinal Mazarin vann allianstanken icke heller vid franska hofvet någon anklang. Kardinalen betygade, att han hvarken inför Gud eller människor med godt samvete kunde bryta med Österrike. I själfva verket knotade påfven redan öfver förbundet med Cromwell och öfver uppgifvandet af Dunkerque åt engelsmännen. Kardinalen hade under fyra år förhandlat om fördraget med Cromwell och icke gått in därpå, förrän Cromwell låtit honom veta, att det fattades blott ett penndrag för att spanjorerna skulle lämna Calais i engelsmännens händer. Ett hinder för alliansen med Sverige låg i kardinalens girighet, men för att icke helt och hållet stöta Carl Gustaf ifrån sig erbjöd kardinalen honom tvåhundra tusen thaler i subsidier, hvilka konungen ägde använda enligt godtfinnande. Det hade väckt kardinalens förtrytelse, att de Courtin skrifvit till Sverige, att för att ernå något af kardinalen måste man injaga fruktan hos honom.

Utledsen på allt detta beslöt Carl 1658. Gustaf att rappellera de Courtin, hvilket framkallade ett vredesutbrott af Mazarin, hvarvid han icke sparade på smädeord och bland annat yttrade, att en sådan åtgärd passade endast för ohyfsade nordbor, att svenskarnes fordringar voro oförsynta, att de icke voro nöjda med hvad helst, som erbjöds dem, att fransmännen voro förtjänte att kastas för hundarne, om de längre läte behandla sig på detta sätt och att om de Courtin lämnade sin post, skulle Terlon också rappelleras samt att saker kunde inträffa, som svenskarne aldrig kunnat vänta. Dessutom beskyllde han svenskarne för ombytlighet: inga vore lättare att förhandla med under motgångens dagar än svenskarne, men inga vore heller mera öfvermodige under medgången, hvarför också deras bästa vänner fruktade deras framgångar.

Detta tal uppretade Carl Custaf högeligen, och han befallde Björnklou att för de franska sändebuden i Frankfurt uttala konungens stora misshag samt ålade honom att icke vidare pådrifva alliansen med Frankrike, på det att han efter omständigheterna måtte kunna hafva fria händer beträffande Österrike. Han ansåg nämligen, att man icke kunde påräkna något stöd af fransmännen, så länge Mazarin satt vid rodret, hvilken alltjämt var frikostig på löften, som aldrig infriades. Men finge konungen blott lefva tillräckligt länge, skulle han ingalunda underlåta att utkräfva hämnd. Björnklou fick äfven order att för de franska sändebuden framhålla, att vid valkapitulationen Sveriges säkerhet icke blifvit tillräckligt tillgodosedd, att man måste uppehålla freden, som af riksständerna skulle garanteras, och att dessa skulle tvinga Österrike att skilja sig från Polen.

Österrike synes fogligare.

§ 49. Fransmännens motspänstighet vållade Carl Gustaf stora bekymmer, ty ehuru freden med Danmark i icke ringa mån förryckt fiendens planer, kunde intet verksamt uträttas, sedan österrikare, polacker och brandenburgare slutit ett förbund riktadt mot konungen såsom deras gemensamme fiende. Emellertid för att fria sig från misstanken att något hafva

1658. underlåtit för uppehållandet af fred i Tyskland förnyade han sina order till Björnklou rörande förlikning med Österrike och anbefallde honom att därvid icke försumma något samt att uppmana kurfursten af Mainz att verka för samma ändamål. Utom detta önskade konungen, att Björnklou skulle förevisa de franska sändebuden en afskrift af det förbund, som nyss blifvit afslutadt mot honom, och framhålla för dem Sveriges ställning och hvartill de voro förpliktade, för att däri genom aftvinga dem ett klart besked om hvad konungen hade att vänta af dem. Däremot skulle Björnklou icke delgifva riksständerna afskriften af omförmälda förbund, på det att kurfursten af Brandenburg icke i otid skulle få vetskap om att konungen visste något därom. Om kardinalen hvarken ville hålla en armé i Tyskland eller ingå på en allians, skulle Björnklou söka förmå honom att betala ett visst belopp i subsidier under ett eller två år, tills man hunnit enas om villkoren för en allians, men alltid under förutsättning att konungen ägde frihet att förlika sig med österrikarne, om tillfälle därtill skulle yppas. Konungen tillade, att om Tyska Rikets väl låge riksständerna om hjärtat, borde de också verka för en sådan förlikning. Och detta kunde man förvänta, i betraktande af att konungen lidit mycken oförrätt, hvarför han icke fordrat annan satisfaktion, än att westfaliska freden strängt uppehölles och att han måtte komma i åtnjutande af den säkerhet, som denna fred tillförsäkrat honom så inom som utom Tyskland. Skulle Björnklou icke vinna något med sina framställningar, hade han order att spörja riksständerna, hvad konungen hade att vänta af dem såsom garanter för westfaliska freden.

Efter konungens af Ungern ankomst till Frankfurt använde Björnklou allt sitt inflytande hos kurfursten af Mainz, som för öfrigt var mycket välvilligt stämd, för att förmå denne att verka för saken hos Leopold, och kurfursten gjorde också därvid sitt bästa. Leopold å sin sida lät grefven af Oettingen och Volmar antyda, att han hvarken hade för afsikt att hjälpa Danmark eller befallt Montecuccoli att 1658. anfalla Pommern, utan vore han helt benägen för en förlikning med Sverige samt skulle därför skicka sändebud till Polen för att underhandla om fred.

Emellertid visste man från tillförlitligt håll, att Montecuccoli affärdat en kurir till Berlin för att begära fritt genomtåg för sina trupper och anhålla om dessas sammanslagning med kurfurstens trupper. För att urskulda sig lät han utsprida det ryktet, att kurfursten af Brandenburg uppmanat honom att föra sina trupper mot Pommern. Polackerna å sin sida beskyllde österrikarne för att gynna Carl Gustaf, då de genom sin långsamhet att hjälpa Danmark lämnat Polen till rof åt Sverige. Kort därefter försäkrade emellertid Leopold själf kurfursten af Mainz, att han vore fullt benägen att lefva i godt förstånd med Sverige, på samma gång som intet låge honom mera om hjärtat än att uppehålla freden inom Tyska Riket och bidraga till fred i Polen. Men för att icke själf blifva ställd utanför hade han nödgats ingå en allians med polackerna och kurfursten af Brandenburg. Förbundet med kurfursten afsåge emellertid endast ett gemensamt försvar, i händelse svenskarne skulle anfalla kurfursten. Han försäkrade för öfrigt, att han icke eftersträfvade successionsrätten till polska kronan, att den icke heller blifvit honom erbjuden och att han icke fört några underhandlingar i denna sak. Han gjorde desslikes icke anspråk på några områden i Polen, sträfvade endast att upprätta fred där och att tillförsäkra sig själf och kurfursten af Brandenburg lugn och trygghet.

Dock visste man mer än väl, att detta endast var fagert tal, som var fjärran från hans verkliga tankar. Lisola hade hittills förhindrat alla preliminärer till en fred med Polen, i det att han motsatt sig fransmännens medling, oupphörligt förvrängt fakta och föregifvit, att man kunde väcka misstankar hos moskoviterna, om man skrede till någon allvarligare förhandling. Med anledning af allt detta framhöll Björnklou eftertryckligt för kurfurstekollegiet, att då den aflidne

1658. kejsaren hade i många afseenden kränkt westfaliska freden till skada för Sverige, vore det nödvändigt att få dess säkerhet garanterad i valkapitulationsakten och att man, om man nödvändigt ville göra Leopold till kejsare, måste före valet arbeta på en god fred för Sverige. Denna framställning beledsagade Björnklou med uppräknandet af alla oförrätter, som Sverige lidit, och han tillade, att man åtminstone borde uppskjuta valet, tills konungen hunnit ordna sina affärer i Danmark och kommit närmare för att stödja de kurfurstar, som ville verka till förmån för allmänt väl. Han framhöll, att detta vore enda utvägen att förmå österrikarne att taga reson, i motsatt fall skulle de icke underlåta att underhålla krigslågan i Polen, tills de finge Tyskland invecklad i detta krig, ty det vore tydligt, att deras politik ginge ut på att påskynda Leopolds val för att få fria händer i Polen så väl som i Tyska Riket. I denna afsikt vägrade också österrikarne att förhandla i Frankfurt utan ville, att saken skulle behandlas i Preussen.

Då de franska sändebuden hade vunnits af kurfurstarne af Mainz och Trier och förmåtts till tystnad genom löfte om satisfaktion, hade i själfva verket endast föga aktning visats för Sverige. Men för åstadkommande af en ackommodation med Sverige arbetade dock utom kurfursten af Mainz äfven kurfursten af Sachsen hos Leopold, och denne visade sig fullkomligt benägen därför, och för underlättande däraf skickade han order till Montecuccoli att återföra alla sina trupper till Schlesien och Böhmen och uppdrog samtidigt Lisola att försöka få till stånd ett sammanträffande med Schlippenbach på någon plats i Mark Brandenburg för att underhandla om en allians vare sig med eller utan polackerna.

Försök att uppskjuta kejsarvalet.

§ 50. Emellertid hade kurfurstarne af Mainz, Köln och Pfalz gått in på Björnklous begäran om uppskof med valet och desslikes kommit öfverens att innan de skredo till val betrygga Tyska Rikets säkerhet och fred. Kurfursten af Brandenburg bearbetades af Björnklou för anslutning till dem och till förlikning med konungen. Å andra sidan påyr- 1658.
kade kurfurstarne af Trier, Bayern och Sachsen, att valet skulle utan dröjsmål företagas, hvilket emellertid icke så lätt skulle kunna genomdrifvas, om blott kurfursten af Brandenburg ville ansluta sig till det förra partiet. Säkert är, att efter den oväntade freden med Danmark denne länge stod tveksam och öfverlade med sig själf, till hvilket parti han skulle sluta sig. Af denna anledning bragte hans ministrar till stånd en sammankomst i Magdeburg med de lüneburgiske ministrarne för att för desse framställa förhållandet mellan konungen och kurfursten. Samtidigt afgick från härtigarne af Lüneburg en ambassad till konungen för att söka åvägabringa en förlikning mellan honom och kurfursten af Brandenburg. De i Frankfurt sig uppehållande brandenburgiske ministrarne uppmanade äfven de franska sändebuden att genom Terlon inverka på konungen. Likaledes önskade alla i Frankfurt närvarande ständerrepresentanter en försoning och rådde därtill på det kraftigaste.

För ständerna framställde Björnklou, att ehuru kurfursten flerfaldiga gånger öfverskridit gränsen för fördragen, ville konungen för det allmänna bästa icke fästa afseende därvid, så länge en icke öfver alla mått gående fientlighet komme till synes. Men då österrikarne helt öppet erkänt, att en allians mot Sverige mellan dem och kurfursten blifvit afslutad, måste kurfursten, för att vara ärlig mot de evangeliske, helt och hållet skilja sig från desses fiender och låta sig angeläget vara att stödja protestanternas gemensamma intressen. För visso hade kurfursten ännu icke intagit en bestämd ståndpunkt, hvilket man kunde antaga däraf, att konungen af Polen och Montecuccoli beklagade sig öfver att han icke uppfyllt villkoren i förbundet, då han fortfarande tvekade att bevilja polacker och österrikare fritt genomtåg och ännu icke förenat sina trupper med deras, och yrkade de på, att han af alla krafter skulle ansätta svenskarne.

Det polska sändebudet Morsztyn hade från Köpenhamn inrapporterat, att ehuru

1658. det kommit till fred mellan svenskar och danskar och ehuru den ena och andra fästningen kapitulerat, voro danskarne beslutne att ånyo börja krig, förnämligast till sjöss; att holländarne stodo i begrepp att sluta en allians med österrikare, spanjorer, polacker och danskar, hvarigenom de senare skulle få ett så kraftigt understöd, att de icke blott skulle vinna full upprättelse utan äfven kunna gifva svenskarne tillräcklig sysselsättning i deras eget land genom att från Norge skicka dem trupper på halsen. England vore afundsjukt på Sveriges makt och Frankrike hade nog att göra med inbördes tvister. Montecuccoli skulle så snart som möjligt bryta upp mot Holstein, medan konungen ännu vore kvar i Sverige, Wrangel uppehölle sig på Själland och de svenska regementena vore spridda på öarna. De Souches skulle med fem tusen tyskar och en del polacker operera i Preussen. Kurfursten af Brandenburg måste därför snart fatta sitt beslut, till förekommande af att hans länder skulle öfversvämmas af trupper. Morsztyn tillade, att han visste mycket väl, att konungen af Sverige icke önskade någon fred med polackerna, med mindre han finge både Väst- och Ostpreussen. De holländska och danska flottorna i förening vore starka nog att instänga svenskarne i Skåne och moskoviterna skulle med all säkerhet komma att göra ett infall i Livland. Kurfursten måste därför bestämma sig och välja sin ståndpunkt.

Men kurfursten höll sig fortfarande afvaktande, förebärande att freden med Danmark redan vore afslutad och att genom ett fälttåg i Holstein Danmark skulle lida mera skada än skörda fördel. Därjämte uppmanade han i hemlighet kurfursten af Mainz att från kurfurstekollegiet aflåta en skrifvelse till konungen af Polen för att afhålla denne från ett infall i Tyskland och att låta Leopold förstå, att ständerna skulle mycket illa upptaga ett infall i Tyskland. En lika lydande skrifvelse skulle för syns skull äfven aflåtas till konungen af Sverige, för att man icke skulle tro, att det endast vore till Polen, som man ställde en dylik vädjan. Kurfursten af Brandenburg hade 1658. också gifvit sina ministrar i Frankfurt order att söka uppskjuta valet, tills han hunnit förvissa sig om han kunde komma till någon förlikning med Carl Gustaf. Hittills hade nämligen hans ministrar varit ganska tveksamme. De Lionne var af den mening, att konungen borde förlika sig med kurfursten, om det med god reputation kunde ske, och för det gemensamma bästa glömma, hvad som passerat. Om en förlikning komme till stånd, skulle österrikarnes utsikter vid valet blifva ganska ringa. Ja, kurfursten hade också låtit antyda för den franske envoyén Blondel, att om konungen af Sverige i förtroende ville yppa för honom, hvad han önskade för uppgifvandet af Preussen, skulle kurfursten inom några timmar förskaffa honom fred utan allt afseende på Österrike. Däremot läto österrikarne förljuda, att om polackerna antoge fransmännens medling vid förhandling med Sverige, skulle de ingå en separatfred med svenskarne och med dem dela Polen.

Fransmän och spanjorer ställa sig hindrande för konungens planer.

§ 51. Spanjorer såväl som fransmän voro skuld till att konungen icke nådde sitt mål i Frankfurt. Fransmännen hade icke velat sammankomma med svenskarne för att förhandla och söka afhjälpa de klagomål, som båda rikena anfört. De åtnöjde sig med att på hvilket sätt som helst få satisfaktion samt ställde de svenska önskemålen i bakgrunden, allt under förlitande på den klausul, som skulle inflyta i valkapitulationsakten, och på Rhenförbundet. För öfrigt hade de ingen lust till ett krig i Tyskland och påstodo, att de alls inga order hade rörande en allians med Sverige. Endast något penningar erbjödo de, vare sig på grund af ett förbund, eller mot en förbindelse eller såsom en ren gåfva.

Spanjorerna voro intagne af ett dödligt hat till svenskarne, och ehuru intet krig pågick mellan Sverige och Spanien, underläto de spanska sändebuden Peñaranda och de Fuentes att gifva Björnklou meddelande om sin ankomst till Frankfurt, liksom Esteban Gamarra i Haag notificerade alla utländska sändebud utom svenske ministern födelsen af en infant

1658. af Spanien. I verkligheten hade också spanjorerna icke försummat något tillfälle att tända krigslågan i Tyskland och de hade städse afhållit österrikarne från alla tankar på fred. Öfvertygade om att man omedelbart efter Leopolds ankomst till Frankfurt skulle skrida till val af honom, hade de beslutat att förklara Sverige krig utan att lyssna till några förslag om förlikning. Kurfursten af Mainz åstadkom emellertid genom sin fasthet uppskof med valet och yrkade på en förlikning mellan Sverige och Österrike. Men till kurfurstens stora missnöje gjorde Leopold ständiga undanflykter, och österrikarne försökte dessutom att stifta osämja mellan honom och kurfurstarne af Köln och Brandenburg.

Österrikarne och spanjorerna tillbakavisade högdraget alla försök till närmande till Sverige, på den grund att de voro öfvertygade, att moskoviter och polacker komme att bemäktiga sig Ingermanland och Livland, och i vetskap om att danskar och holländare smidde planer mot Carl Gustaf, hvilka skulle sättas i verket, så snart denne väl kommit i vapenskifte med österrikare och polacker. För att draga moskoviterna på sin sida, tillrådde österrikarne samtidigt polackerna att erbjuda tsaren polska kronan. Österrikarnes förhoppningar stärktes äfven af spanske ambassadören markis Ormondes intrigspel, som troddes leda till oroligheter riktade mot Mazarin i Frankrike såväl som mot Cromwell i England.

Kurfurstens af Mainz kraftiga yrkanden på fred.

§ 52. Emellertid satte kurfursten af Mainz alla krafter i gång för att åvägabringa en förlikning mellan konungarne af Sverige och Ungern, innan den senare komme i besittning af kejsarvärdigheten. För detta ändamål beslöt kurfurstekollegiet, att kejsarvalet och säkerställandet af skydd för Tyska Riket skulle i ett sammanhang företagas och att valet icke skulle ske, förr än man vunnit visshet, om man hade att vänta fred eller icke. Därför anmodade kurfurstekollegiet kurfurstarne af Mainz och Sachsen att inverka på Leopold i fredssyfte, hvilket också desse gjorde med stor ifver. Framförallt begärde kurfursten af Mainz af Leopold bestämdt svar på följande frågor: 1658. Om han ville utan uppskof verka för fred i Polen? Om han såsom satisfaktion önskade en del af Polen? Leopold kunde emellertid icke omedelbart lämna svar på dessa frågor utan skickade en af de följande dagarne till kurfursten af Mainz *10 maj.* Porcia och Kurtz, hvilka i stället för det väntade svaret endast förmälde, att Leopold icke vore säker på om konungen af Sverige vore så böjd för fred, som Björnklou påstod vara förhållandet. Detta väckte kurfurstens af Mainz förtrytelse, och ansåg han, att Leopold härigenom försummat ett tillfälle att betrygga freden. Mot sin vana utfor kurfursten här i hårda ord, hvilket slutligen föranledde sändebuden att i sväfvande ordalag försäkra, att konungen af Ungern vore beredd att förhandla med konungen af Sverige för åvägabringandet af fred i Polen; under tiden borde kurfursten emellertid verka för påskyndandet af valet. Med detta svar lät kurfursten sig icke nöja, hvadan de kort därefter afgåfvo ett annat svar, *30 maj.* nämligen att Leopold redan för sju veckor sedan skickat sändebud för förhandlingar med Polen och äfven utfärdat pass för de svenska sändebuden samt befallt Lisola att hos polackerna anhålla om detsamma för svenskarne. Med anledning af att de erfarit, att öfverläggningarna om valkapitulationen blifvit uppskjutna, anhöllo de på samma gång, att kurfursten ville påskynda valet, enär Leopold icke utan stora kostnader längre kunde uppehålla sig i Frankfurt och hans länder voro utsatta för faror från alla håll. Då kurfursten pressade dem att svara på de andra frågorna, anförde de, att Leopold ingalunda ville ställa sig i beroende af Frankrike, hvarpå kurfursten invände, att svenskar och polacker, som hade det största intresse i denna sak, icke desto mindre antagit Frankrikes medling. Därtill svarade de, att Leopold endast tänkte på sin egen säkerhet, hvarvid kurfursten af Mainz frågade, hvad vidare behöfdes, då konungen af Sverige erbjudit sig att gifva honom full säkerhet. Ty, tillade han, om Leopold hvarken gjorde anspråk på successionen i Polen eller på någon

1658. del af detta land, kunde han icke hafva någon orsak att motsätta sig Frankrikes medling.

Efter erhållen del af österrikarnes svar anmärkte Björnklou för kurfursten af Mainz, att Lisolas kollega, Kolowrat, ännu första dagarne af maj uppehållit sig i Breslau och att de svenske kommissarierna hade ännu icke den fjärde af sagda
26 april. månad hört något om passen. Ja, Johan Casimir hade nyligen i Posen för det holländska sändebudet Isbrandt uttalat sin tvekan i valet mellan konungen af Frankrike eller konungen af Ungern såsom medlare, men han kunde väl icke afslå Frankrikes medling. Lisola hade också genom polackerna sökt öfvertala de Lumbres att resa till konungen af Sverige för att under hans frånvaro få tillfälle att omintetgöra fransmännens medling, ehuru drottningen af Polen alltjämt var benägen för fransmännen. Konungen af Polen hade också i rådet i Warschau fattat beslut, att denna medling skulle antagas, hvadan de Lumbres afrest för att utverka Carl Gustafs medgifvande af tillträde till förhandlingarna äfven för Polens allierade, bland hvilka Leopold var den förnämste. Då Kurtz förhastadt yttrade, att spanjorerna komme att illa upptaga fransmännens medling, invände kurfursten af Mainz, att man finge fästa mindre afseende vid hvad Peñaranda kunde tycka än vid hvad de tyska riksständerna skulle säga, om Leopold med åsidosättande af goda råd och välmenande förslag lyssnade till främmande rådgifvare och afsloge omförmälda medling. Peñaranda var icke behaglig för kurfursten af Mainz, emedan han tillåtit sig yttra, att kurfursten tillmätte sig alltför stor auktoritet, i betraktande af att han var utgången ur en helt obetydlig adlig ätt. Vidare erinrade kurfursten af Mainz Kurtz om att spanjorernas planer gingo ut på att inveckla Tyskland i ett krig och på bekostnad af tyskt blod bevara åt sig Flandern. Under dylika förhållanden var valet nog så osäkert, och österrikarne läto förstå, att de föredrogo att lämna Frankfurt med oförrättadt ärende framför att förplikta Leopold att icke skicka någon hjälp till Flandern. Kurfurstarne af Trier 1658.
och Sachsen, som mottagit mutor af spanjorerna, yttrade sig mycket gynnsamt om desse och gjorde tid efter annan försök att få de utländske furstarnes sändebud aflägsnade från staden, men kurfursten af Mainz fick pluralitet för att de skulle få kvarstanna till dagen före valet. Såsom skäl för sitt yrkande anförde kurfursten, att de främmande ministrarne hade att vid kurfurstekollegiet bevaka sina herrars angelägenheter och att vid Ferdinand IV:s val spanska sändebudet Castello-Rodrigo hade dröjt i Augsburg ända till dagen före valet. Samtidigt tillrådde kurfursten af Mainz kurfursten af Brandenburg att icke ratificera den allians, som han afslutat med Österrike mot Sverige.

Då kurfursten af Brandenburg på eget bevåg förhindrat Montecuccoli och Czarniecki att inbryta i Holstein, beklagade sig österrikarne däröfver, öfvertygade, som de voro, att om kurfursten icke så gjort, skulle det hafva varit lätt att öfverrumpla och helt och hållet nedgöra de svenska trupperna, som voro spridda rundt Holstein, under det att konungen och Wrangel voro på Själland.

Hoppet om en förlikning mellan Sverige och Österrike bleknade mera och mera. Österrikare såväl som spanjorer visade ett tydligt missnöje öfver att konungen ville behålla Preussen och göra sig till herre öfver hela östersjökusten, hvarifrån han kunde oupphörligen oroa de österrikiska arfländerna. Desse voro emellertid icke de ende, som afundades konungen besittningen af Preussen, äfven fransmännen och de protestantiske furstarne sågo med oblida ögon, att Preussen komme i svenskarnes händer, enär de befarade, att detta land skulle blifva en ständig källa till tvister med grannarne. Å andra sidan önskade icke heller de tyska riksständerna, att några delar af Polen skulle tillfalla Österrike, af fruktan att denna maktökning skulle skada deras frihet.

Vid denna tid kom till Frankfurt såsom polskt sändebud drottningens kansler Wladyslaw Rej för att meddela kurfurstarne, att polackerna visserligen ville

1658. göra fred med svenskarne, men så länge ingen förhoppning förefanns att återvinna Preussen, kunde man icke se, huru fred skulle kunna komma till stånd, utan nödgades de antingen underkasta sig österrikarnes eller moskoviternas herravälde. Sändebudet klagade också öfver att konungen af Ungern afböjt fransmännens medling, ställt hinder i vägen för förhandlingarna och därigenom bragt polackerna till förtviflan. Detta gaf kurfurstarne af Mainz och Sachsen anledning att å kurfurstekollegiets vägnar för Leopold anmäla, att därest han icke ville antaga fransmännens medling och verka för fred i Polen, kunde de icke skrida till val, för hvars uppskjutande kurfursten af Mainz ville uppbjuda sina krafter, tills freden i Polen blifvit tryggad. Trots kurfurstens alla påtryckningar och de många tillfällen till förlikning, som Björnklou lämnat, förspordes hos österrikarne ingen benägenhet för fred, utan de yrkade alltjämt på ett oförtöfvadt skridande till val. De hoppades nå sitt mål beträffande Polen med hjälp af tsaren, som öppet efterträfvade successionsrätten till polska kronan för sin son under förespegling att till Polen afträda Livland. Ehuru denna traktan efter successionsrätten hvarken behagade österrikarne eller polackerna, påstods det, att jesuiterna arbetade för att tsaren vid nästkommande riksdag skulle utkoras till tronföljare för att polackerna sedan i förening med moskoviterna skulle vända sig mot svenskarne. Emellertid skulle saken så bedrifvas, att österrikarne i kraft af det ingångna förbundet skulle kvarstanna i Polen såsom bundsförvanter och beskyddare af den katolska religionen mot moskoviterna såväl som mot protestanterna. De sträfvade också för att spela den polska kronan i händerna på Leopolds broder efter Johan Casimirs frånfälle. Holländarne voro äfven att räkna med, då de förr eller senare komme att sammandrabba med svenskarne för Danzigs skull.

Då emellertid de österrikiska sändebuden väl insågo, att deras vägran att ingå på en förlikning var den klippa, på hvilken valet skulle stranda, läto de förmärka en viss benägenhet till försoning 1658. med svenskarne och skickade för detta ändamål Konrad Lützow till Hamburg för att vid Carl Gustafs ankomst till Tyskland spörja honom om hans mening i förlikningssaken. Men då omförmälde Lützow alltid låtit ett fientligt sinnelag mot svenskarne komma till synes och man vid denna mission förbigått Plettenberg, som tillförene hade från Stockholm skrifvit om Carl Gustafs klokhet, makt och vänskap i mera berömmande ordalag, än man ville sätta tro till, kunde man lätt inse, att saken icke var allvarligt menad, utan att Lützow komme att affatta sin rapport så, att Leopold kunde gifva kurfurstarne den uppfattningen, att Carl Gustaf i sitt hjärta icke vore benägen för fred. Hvad nu än sändebudet i själfva verket velat, var besöket uteslutande angenämt för konungen, som alls ingen lust hade att anfalla Österrike och draga hela svärmen af katoliker öfver sig, ehuru gärna fransmän och engelsmän sett detta, då det endast skulle varit till fördel men till alls ingen skada för dem.

Frankrike drager sig tillbaka från konungen.

§ 53. Hvad fransmännen förde i skölden kunde man tydligt se af det svar, som från dem ingick på det af Björnklou och de Lionne upprättade alliansförslaget. Detta svar innehöll, att alla opartiske måste erkänna, att österrikarne genom sitt tillvägagående mot konungen brutit freden i Tyskland, men att Böhmen, Schlesien och Mähren icke kunde inbegripas under Tyska Riket. Då nu Leopold därifrån börjat öfva fientligheter mot svenskarne, vore det i sin ordning att förlägga krigsskådeplatsen just till dessa länder. Konungen af Frankrike kunde emellertid af riksständernas hållning icke se annat, än att de skulle upptaga ett anfall på dessa länder såsom ett fredsbrott och att konungarne af Frankrike och Sverige genom ett sådant anfall förspillde fredens välsignelser. Han tyckte äfven, att det vore till båda rikenas bästa att icke förhasta sig och vålla sig skada genom ett krig i Tyskland. Ty för att börja ett krig i Tyskland vore det för konungen nödvändigt att hafva åtminstone största delen af riksständerna på sin sida,

1658. liksom förhållandet var med Gustaf II Adolf, då han anropades till skydd för protestantismen. Nu ställde sig saken helt annorlunda, då katoliker och protestanter inför österrikarnes förehafvande sågo sig nödgade att hålla tillsamman. Trots den påflige nuntiens hos spanska hofvet stämplingar hade Spanien icke ens kunnat förmå katolikerna att gripa till vapen mot protestanterna. Själfva offensivalliansen mot Österrike vore i strid mot defensivalliansen med riksständerna, ty den senare afsåg upprätthållandet af den westfaliska freden, under det att den förra skulle tända krigslågan i Tyskland. Under sådana förhållanden måste Frankrike antingen skilja sig från konungen eller från riksständerna och gifva dem full frihet att sluta sig till Österrike. Då Frankrike emellertid måste låta sig angeläget vara att bevara freden och behålla riksständerna på sin sida, kunde det icke ingå någon allians mot Österrike, enär detta skulle leda till en brytning med riksständerna och till ett fredsbrott. Härtill komme ännu flera orsaker, som berörde såväl Frankrike självt som andra europeiska makter och icke tilläte att inveckla landet i ett krig. Konungen af Frankrike hade dagligen påtryckningar att verka i fredssyfte, och då han högt bedyrat sig vara därtill benägen, kunde han icke i handling visa motsatsen utan att ådraga sig hela kristenhetens hat och ovilja. Framförallt de, som icke förstode konungarnes ställning och intressen, skulle icke underlåta att misstänkliggöra hans handlingssätt. Man måste också taga i betraktande, att spanjorerna af alla krafter arbetade på att kullkasta westfaliska freden, och om Frankrike och Sverige genom ett fredsbrott bidroge därtill, skulle Österrikes sak gagnas. Allt detta öfverlämnades nu till konungens mogna öfvervägande, men ville han nödvändigt ingå en allians, så kunde detta ske endast med hänsyn till hvad ofvan sagts, eller om Frankrike och Sverige genom kapitulationsakten icke finge satisfaktion eller därest den nye kejsaren själf öfverträdde valkapitulationsartiklarne. Om något af dessa fall inträffade, vore Frankrike beredt att förena sig med Sverige för att tvinga 1658. kejsaren att iakttaga valkapitulationsvillkoren och ställa sig westfaliska fredens bestämmelser till efterrättelse. Och då vore det också nödvändigt att förmå alla med konungarikena förbundna makter att ingripa till upprätthållandet af valkapitulationen och Tyska Rikets fred, ty om man försummade detta, kunde dessa makter komma att sluta sig till Österrike och Spanien, för hvilka de hittills åtminstone icke visat sig benägna.

Björnklou bemötte alla dessa skäl under betygande af konungens ledsnad öfver att Frankrike öfvergaf den gemensamma saken, i synnerhet som man icke kunde vara i okunnighet om den behandling, för hvilken Carl Gustaf varit utsatt af Leopold i Polen såväl som i Tyskland. Men den tid skulle nog komma, då fransmännen finge anledning att ångra, att de öfvergifvit Sverige, och då de skulle komma till insikt om att de byggt på lösan sand. För öfrigt vägrade fransmännen icke endast att förena sig med konungen mot Österrike, de nekade också att utbetala de subsidier, hvartill de genom fördrag förbundit sig, af fruktan att detta skulle betraktas såsom fredsbrott. De erbjödo sig visserligen att lämna något, som skulle betraktas såsom restantier, och de Lionne utlofvade på eget bevåg etthundra tusen thaler årligen. Det var alldeles uppenbart, att fransmännen endast afsågo att för sig behålla full handlingsfrihet och att de önskade, att Carl Gustaf ensam upptoge striden med Österrike, allt i den hemliga afsikten att stödja honom, för såvidt det skulle visa sig förenligt med deras intresse. Konungen kände sig för öfrigt mycket sårad af att de Lionne sagt, att fransmännen godt kunde undvara svenskarne, men däremot svenskarne icke fransmännen; ty han ansåg, att svenskarne mycket väl kunde vara fransmännen förutan. För att injaga någon oro hos fransmännen sade konungen till Terlon, att han skulle skicka Björnklou till Wien för att erbjuda kejsaren polska Preussen i utbyte mot Pommern eller härtigdömet Preussen.

Emellertid svarade Björnklou de Lionne, att då man märkte, att Frankrike var så

1658. njuggt på subsidier, återstode för konungen intet annat än att, så godt sig göra läte, förlika sig med Österrike. Han kunde visserligen se, att österrikarne för närvarande icke skulle af kurfurstarne förmås till förhandling med konungen, men när kejsarkronan väl kommit på en österrikares hufvud, skulle denne nog självmant inleda förhandlingar och när det väl kommit dithän, skulle Mazarin ångra sin njugghet. På detta sätt gick fransmännens och svenskarnes gemensamma sak i Tyskland isär, och de förre läto sig nöja med en förbindelse, af innehåll att Österrike icke vidare skulle sända några trupper till Flandern, och skulle denna förbindelse intagas i valkapitulationsakten. Fransmännen betraktade visserligen konungens tvister med Österrike såsom en enskild angelägenhet, men ansågo dock det vara fullkomligt i sin ordning, att han hämnades honom tillfogade oförrätter, på det att de, under det konungen stred mot österrikarne, desto mera ostördt måtte kunna sköta sina affärer i Flandern. Och då tiden för alliansen, som var afslutad på tio år från westfaliska freden räknadt, nu var i det närmaste utlupen, förmenade de sig icke i något afseende hafva några vidare förpliktelser mot svenskarne.

Kurfurstliga kollegiets beskickning till konungen.

§ 54. Då det föreföll såsom om österrikarne blifvit något mera medgörlige, afskickade kurfurstarne sändebud till såväl konungen af Sverige som till konungen af Polen för att söka befordra freden. Initiativet till denna beskickning togs af kurfursten af Mainz, som också hade en hemlig afsikt därmed, nämligen att något dämpa österrikarnes och spanjorernas öfvermodiga uppträdande och att därigenom få valet uppskjutet samt vålla Leopold ytterligare kostnader. Allt detta i förening med den fara, som hotade Leopold från Carl Gustafs sida och ovissheten om polackernas och brandenburgarnes hållning kunde också förmå honom att mera tänka på Tyska Rikets intressen. Beskickningen till Carl Gustaf utgjordes af Filip Kasper Beck, Niklas Gersdorf, Henrik Julius Blume och Christian Ernst Kaune, hvilka till konungen från kurfurstekollegiet aflämnade en skrifvelse af följande innehåll: Kurfurstarne såge med bekymmer kriget mellan Sverige och Polen, och om man icke med allvar arbetade på att bringa det till slut, vore det att befara, att Tyskland blefve invecklad däri. Då det vore en af kurfurstarnes uppgifter att tillse, att staten icke toge någon skada, anhöllo de, att konungen ville försona sig icke endast med Polen, som också befunnes villigt till fred, utan äfven med Leopold och kurfursten af Brandenburg, hvilka icke kunde undvika att blifva invecklade i detta krig. Öppet ville de nu uttala önskvärdheten af att konungen skonade Tyska Rikets provinser från genomtåg af trupper, eller att han åtminstone förbjöde dessa att våldföra sig mot rikets lagar och göra skada. Framförallt anhölle de, att konungen icke måtte inträngа på kurfurstens af Brandenburg områden. 1658.

Konungen, som icke fann denna skrifvelse affattad efter förhandenvarande förhållanden, svarade ganska kallt och sväfvande, att uteblifvandet af en uppgörelse med Polen hade icke berott på honom utan på Österrike och Brandenburg. Han anförde skarpa klagomål öfver båda dessa makters intriger och tog både Gud och hela världen till vittnen, att, om freden i Tyska Riket blefve störd, skulden vore deras och icke hans. Han visade sig också mycket missnöjd öfver att Ober-Sachsen beviljat polackerna fritt genomtåg, under det att sådant nekats svenskarne. Kurfurstekollegiets sändebud hade äfven i uppdrag att söka utforska, om konungens afsikt var att icke endast anfalla Österrike utan äfven hela Tyska Riket på grund af den nekade garantin. I senare fallet var man besluten att påskynda valet och rikta Rhenförbundet mot honom.

Kurfursten af Mainz ägnar sin omsorg åt valet. 22 maj.

§ 55. Då Leopold såg, att freden i Polen låg kurfurstarne mycket om hjärtat och att äfven freden i Tyskland var beroende däraf, förklarade han sig sig villig att till befordrande däraf antaga fransmännens medling. I själfva verket afsåg han att genom visad benägenhet för freden stämma kurfurstarne till sin förmån och smickra dem, tills han väl kommit i besittning af kronan, hvarefter han

1658. skulle handla allt efter som hans intresse kräfde. I alla händelser komme kurfurtarne att behålla öfvertaget, om de blott kunde blifva ense om målet. Hos kurfursten af Sachsen förspordes både öppet och enskildt en afgjord fredskärlek, hvadan han också så mycket som möjligt bemödade sig om att aftvinga Leopold antagliga förslag. Men han motarbetades af några bland sina egne ministrar, isynnerhet af Henrik von Friesen, som afgjordt stod på österrikarnes och spanjorernas sida. Kurfurstarne af Mainz, Köln och Pfalz anslöto sig också till kurfurstens af Sachsen mening, under det att kurfursten af Brandenburg höll sig mera reserverad. Peñaranda undvek närmare beröring med kurfursten af Mainz, Leopold och ärkehärtigen sammanträffade sällan med honom, och de österrikiske ministrarne föreföllo mycket afvisande. Kurfursten af Mainz arbetade för att vid valkapitulationen få en fredsgaranti och att man för öfrigt skulle handla så, att man vid nästkommande riksdag måtte kunna aflägga räkenskap för alla sina åtgöranden. Han ansåg också, att den höga kejsarvärdigheten borde behållas åt Österrikiska Huset, som var mäktigt nog att bära därmed förenade utgifter, försvara Tyskland mot turkarne och skydda den romersk-katolska religionen. Det vore heller icke så lätt att utesluta detta hus från en värdighet, hvaraf det så länge varit i besittning, utan att därvid ofred skulle stiftas, hvilket man framförallt borde undvika. Om han därvid kunde vinna sina kolleger för sin mening, ville han, att valet af person skulle vara fritt, och att man icke skulle vara så bunden af arfsföljden, att man vore pliktig att välja den aflidne kejsarens förstfödde son. Den valde kejsaren skulle emellertid vara skyldig att styra riket enligt dess allmänna lagar och undandraga sig spanjorernas inflytande såväl som andra förbindelser, som voro till Tysklands skada. Och vidare skulle riksständerna sättas i tillfälle att efter dem tillkommande rättigheter bistå honom i råd och handling vid rikets förvaltning.

Men alla ärliga och goda uppslag motarbetades af jesuiterna och af några af hans rådsherrar, som stodo i Österrikes sold och icke underläto att framhålla för kurfursten, att hans familj kunde efter hans död blifva utsatt för förföljelser, samt faran för honom själf att såra påfven, hvars nuntie icke var honom bevågen. Kurfursten å sin sida skydde icke att reta nuntien genom att beklaga, att Carl Gustaf icke var katolik, i hvilket fall ingen skulle stå närmare kejsarvärdigheten och ingen vara mera skickad än han att reformera kurian. Denne prelat hade för öfrigt ett starkt stöd i Boyneburg, som högt älskade sitt fosterland, som var klok och kunskapsrik och af oförskräckt mod, alltid redo, när det gällde gemensamt väl och fosterlandets frihet, och af stort inflytande under förhandenvarande förhållanden. 1658.

Betänkande rörande Rhenförbundet.

§ 56. Kurfursten af Mainz ansåg ingen faktor af större betydelse i denna angelägenhet än Rhenförbundet. Han betraktade detta såsom det förnämsta medlet för bevarande af freden, och i händelse Carl Gustaf ville föra ett krig i Tyskland, skulle detta förbund kunna göra honom stor skada. Om han däremot skulle gå till anfall på Österrike enbart och utan att störa freden i Tyskland, borde han icke tveka att ansluta sig till förbundet för att bidraga till fredens upprätthållande och mota dem, som ville störa den. Och de, som ville ingå i detta förbund, hade intet att frukta af Österrike, då deras länder voro så långt aflägsna från detta land, utom kurfursten af Brandenburg, som för öfrigt icke kunde inträda i detta förbund, förr än han försonat sig med konungen af Sverige. Frankrike och Sverige skulle härigenom få på sin sida stater af både den ena och andra trosbekännelsen och kunna mera oberoende vid riksdagen uttala sig för ständernas fri- och rättigheter. Därför anhöll kurfursten af Mainz enträget hos Björnklou, att denne skulle söka förmå konungen att icke uppskjuta att ansluta sig till detta förbund. Men då konungen hade föga lust för saken, gick Björnklou försiktigt tillväga och föregaf, att han måste afvakta valkapitulationen för att

1658. se, om den komme att stå i öfverensstämmelse med fredsfördragen och Sveriges intresse. Emellertid anhöll han, att konungens tyska provinser måtte utan undantag inbegripas i förbundet. Ehuru kurfursten af Mainz syntes missnöjd med ytterligare uppskof, ansåg sig dock Björnklou böra invänta konungens slutliga yttrande. Konungen skulle helst sett, att förbundet satts något på framtiden eller helt och hållet gått om intet, då dess parter på intet sätt ville intressera sig för hans krigsplaner. Men då han icke ansåg klokt att åsidosätta vänskapen med så många furstar, gaf han Georg Snoilsky order att underteckna fördraget, under den förutsättning att konungen förbehölles handlingsfrihet gentemot Tyska Riket rörande fordran på garanti mot fredsstörare samt att från förbundet måtte uteslutas kurfursten af Brandenburg, som redan ingått en allians med österrikarne i syfte att angripa de svenska provinserna, hvilket också redan skulle hafva skett, därest icke freden med Danmark kommit emellan. Då kurfursten af Brandenburg måste räknas till konungens fiender, borde han icke komma ifråga såsom medlem af detta förbund. Konungen fordrade dessutom rätt för sig att förplikta kurfursten af Brandenburg att gifva honom säkerhet för framtiden. Men för att utestängningen från förbundet icke skulle synas afse endast kurfursten af Brandenburg, begärde konungen, att man från förbundet skulle utesluta alla, som hade ingått, eller som man väntade kunde komma at ingå förbund mot Sverige. I själfva verket hade kurfursten af Brandenburg själf utestängt sig från detta förbund, i och med detsamma han slutit en separatallians med österrikarne, hvilka af alla krafter arbetade emot förbundet.

För öfrigt skulle man äfven utesluta Pommern från förbundet, med det villkor att denna provins efter krigets slut skulle kunna däri inbegripas, om konungen det önskade. Detta vann konungens gillande, under förutsättning att Tyska Rikets garanti rörande denna provins blefve orubbad. De förbundne förpliktade sig ock att försvara konungens provinser i Neder-Sachsen och Westfalen, om de 1658. skulle af Brandenburg anfallas, men däremot skulle de förhålla sig neutrala, i händelse konungen anfölle kurfurstens områden i dessa kretsar. Tillika uppmanade de kurfursten att afhålla sig från hvarje fientlighet mot dessa provinser och varnade Montecuccoli, som framträngt mot Holstein, för att passera Elbe. Samtidigt förenade de i enlighet med föreskrifterna i fördraget alla trupper i Neder-Sachsen för att skydda Bremen och Verden under det krig, som konungen förde.

Då emellertid Björnklou på konungens befallning anhöll om ständernas garanti för fredens bevarande, därest ingen förlikning med Österrike kunde komma till stånd, invände Boyneburg, att kurfursten af Mainz redan i Nürnberg väckt förslag om en sådan garanti, men andra hade motsatt sig detta, då de icke ansett lämpligt att därmed betunga ständerna, som i händelse af fara ändå hade tillräckliga krafter att försvara sig. Då nu dessutom riksständerna icke voro fulltaligt samlade, skulle ett beslut därom svårligen kunna fattas af dem, men väl tills vidare af Rhenförbundet, till hvilket också fransmännen satte sin lit, oafsedt om konungen af Sverige komme att ansluta sig därtill.

Österrikarne visa sig benägne till vänskap med konungen.

§ 57. Då emellertid kejsarvalet alltjämt fördröjdes, visade österrikarne till förekommande af vidare uppskof stor lust till försoning med konungen. Kurtz lät därför Boyneburg förstå, att Leopold befallt honom att för kurfursten af Mainz antyda, att med konungen af Sverige skulle underhandlas icke blott om vänskap utan äfven om ett förbund, om sådant vore konungen till behag. Anledningen till denna förklaring från österrikarnes sida var uppskofvet med valet, och att Rhenförbundet stod nära sin afslutning. Österrikarne kände sig också i icke ringa grad förolämpade af det ringa afseende, som polackerna fäste vid deras erbjudanden, hvilka endast lönades med otack. Kurfursten af Brandenburg hade visserligen ratificerat fördraget med dem men under vissa förutsättningar, som gåfvo anledning att befara, att han

1658. kunde komma att ansluta sig till Sverige, om detta kunde ske på för honom förmånliga villkor. Ryktet om fred med moskoviterna hade äfven i viss mån bidragit till en omkastning i deras planer.

Detta närmande från Österrikes sida skulle hafva varit till stort behag för Carl Gustaf, om det varit ärligt menadt och om icke österrikarne enligt gammal vana endast haft för afsikt att utforska konungens mening för att sedan gifva däråt en förvrängd tolkning. Emellertid gaf han Björnklou order att mottaga erbjudandet under följande villkor: Österrikarne skulle icke vidare anfalla honom i Polen utan draga tillbaka sina trupper därifrån och aftacka dem; de skulle uppgifva alla förbund, som de ingått mot honom och låta honom utan all inblandning från deras sida ostördt fortsätta kriget mot hans fiender; westfaliska freden skulle bekräftas så att hvad som däruti rörde Sverige finge ytterligare eftertryck till betryggande af freden i Tyskland, hvarigenom Sverige blefve likställdt med andra ständer med hänsyn till värfningar, genomtåg af trupper och andra saker; hvad som i westfaliska freden rörande Sverige icke kommit till verkställighet, skulle utan uppskof tillämpas; Österrike skulle icke längre motsätta sig investituren för de tyska provinserna utan undanröja de hinder, som hittills rests däremot; Sveriges anspråk i afseende på staden och stiftet Bremen skulle erkännas och frågan om tullen vid Mecklenburgs kust bringas i ordning.

Då i westfaliska freden protestanternas gemensamma sak mycket flyktigt berörts och trots Sveriges yrkanden och riksständernas tillstyrkan protestanterna icke kommit i åtnjutande af några af de förmåner, som utlofvats i denna fred, skulle Björnklou framställa yrkande därutinnan, om han märkte, att de österrikiske ministrarne ville förhala underhandlingen. Men om desse åter visade god vilja att ärligt afsluta affären, skulle Björnklou lämna denna sak åsido och nöja sig med ett bekräftande af fredens allmänna bestämmelser. Om österrikarne under förhandlingarnas gång komme att fråga, hvad konungen skulle fordra för uppgif- 1658.
vandet af Preussen, skulle Björnklou i allmänna ordalag svara, att konungens syftemål förnämligast var att af denna fred vinna säkerhet, och i sin ordning fråga, till hvem polackerna beslutat gifva polska kronan efter Johan Casimirs frånfälle, om åt en österrikare eller en moskovit? Han borde framhålla, att konungen icke kunde känna sig trygg hvarken från det ena eller andra hållet, men att han lätt skulle kunna komma öfverens med hvilken annan som helst, och detta skulle vara till fördel för alla, som hade intresse af att Preussen hvarken fölle i händerna på österrikarne eller moskoviterna. Om österrikarne ville gynna konungens plan att behålla Preussen och kuststräckan, ville han i sin ordning förhjälpa dem till besittningen af Krakau med omnejd. För öfrigt lofvade konungen att ansluta sig till österrikarne och i alla afseenden lefva med dem i så nära förbund, att han icke vidare skulle vara i behof af någon allians med Frankrike. Om kurfursten af Brandenburg ville såsom satisfaktion nöja sig med härtigdömet Preussen och en del af Stor-Polen, skulle man gå in därpå, i motsatt fall skulle man anhålla, att österrikarne åtminstone icke understödde kurfursten af Brandenburg mot Sverige utan läte honom ensam uppgöra sitt mellanhafvande med konungen. Då konungen uppriktigt önskade fred med österrikarne, var han starkt benägen för en allians med dem, under förutsättning att den riktades mot polacker och moskoviter eller Brandenburg och icke mot någon mot honom vänligt sinnad makt, vare sig protestantisk eller katolsk, såsom Frankrike eller England, ehuru han visserligen ansåg sig oförhindrad att skilja sig från fransmännen, som öfvergifvit honom i nödens stund. Björnklou skulle söka påverka österrikarne till denna allians äfven med risk att ådraga sig fransmännens hat. Desse hade visserligen redan gifvit konungen subsidier, men han ansåg icke som någon dödssynd att taga deras penningar.

Det var emellertid lätt att se, att öster- *8 juni.*
rikarnes ifver för freden endast var en

1658. fint för att påskynda valet, och i själfva verket gick också saken raskt framåt, oaktadt konungen ännu icke klargjort sitt mellanhafvande med österrikarne. Desse hade redan dragit på sin sida bröderna von Fürstenberg, hvilka fått gratifikation för att äfven söka vinna kurfursten af Köln. Men penningnöden var tryckande för kurfurstarne likaväl som för Leopold, och alla tänkte endast på att få vända hem. Å andra sidan arbetade fransmän, svenskar och polacker af alla krafter på att få valet uppskjutet. Rej intrigerade hos kurfursten af Sachsen för uppskof, tills fred mellan Sverige och Polen blifvit ingången, under det att österrikarne sökte vänskap och förbund med moskoviterna mot Polen. De försökte att förmå moskoviterna att afstå från anspråken på Polens krona till förmån för Carl Josef, Leopolds broder, mot att de skulle få en del af Litauen. Men en sådan styckning af Polen kunde medföra ledsamma följder för adelns frihet och för grannfolken. Björnklou arbetade också ifrigt för uppskof med valet, tills konungen skulle hinna få satisfaktion, och därvid understöddes han af kurfurstarne af Mainz och Köln. Detta skulle också nog hafva lyckats, därest kurfursten af Sachsen velat förena sig med dem.

15 juni. Österrikarne menade emellertid icke allvar med sina underhandlingar med konungen. Björnklou hade kommit öfver en skrifvelse, som han genast förevisade kurfursten af Mainz, hvilken i sin ordning visade dem för Kurtz, med uppmaning att begagna tillfället att afvända en fara, som hotade Österrike. Samtidigt spridde Björnklou bland riksständernas ombud en skrifvelse, som konungen låtit sända kurfursten af Mainz, hvaraf desse togo sig anledning att uppmana österrikarne till en förlikning i godo med konungen. Men österrikarne föregåfvo, att Björnklou listigt utspridde rykten om svenskarnes benägenhet för fred, under det att desse i själfva verket vore fast beslutne att anfalla Österrike. Nils Brahe, som då väntades såsom sändebud till Frankfurt, skulle helt säkert medföra andra order, ty hvarför skulle han komma, om Björnklou hade bestämda order? På detta sätt 1658. pådrefs valet, medan fredsförhandlingarna trädde i bakgrunden.

Emellertid gick ett rykte, att konungen *22 juni.* vore att återförvänta till Tyskland, hvilket mycket gladde dem, som önskade fredens vidmakthållande. Men detta väckte ej ringa bestörtning hos österrikarne, hvilka voro upprörde öfver spanjorernas nederlag vid Dunkerque och nu befarade ett förestående krig med konungen, under det att de icke hade någon vidare förhoppning att kunna draga Danmark med på sin sida. Österrikarne voro också mycket missnöjde med att valet genom kurfursten af Mainz åtgöranden hittills uppskjutits. Högeligen uppbragt var Peñaranda, som påstod, att kurfursten sagt, att han icke skulle tillåta, att en kejsare kreerades af en spansk minister, och han återfordrade efter valet af Boyneburg och af kurfurstens broder, von Schönborn, en anvisning på lyftande af en viss summa, som lämnats till dem för befordrandet af Leopolds val. Österrikarne beskyllde också kurfursten af Mainz för att hafva dragit fransmän och svenskar till Frankfurt och påverkat dem till valets uppskjutande samt för att hafva under sistlidne vinter afrådt Leopold från att angripa konungen, då denne med hela sin armé var sysselsatt i Danmark. Då härigenom österrikarne dragit sig tillbaka och riktat hela sin uppmärksamhet på valet, hade kurfursten af Brandenburg icke heller kunnat komma danskarne till hjälp. Skulden till Danmarks olyckor och till att konungen nu stod redo att med en stark armé rycka in i Tyskland hvilade därför i verkligheten på kurfursten af Mainz. Men mot denna beskyllning hade kurfursten icke svårt att försvara sig. I förening med kurfursten af Sachsen uppmanade han ännu en gång allvarligen österrikarne till förlikning med Sverige. *26 juni.* Men desse läto allt gå in genom det ena örat och ut genom det andra, och alla deras tankar voro framför allt annat riktade på räddandet af Flandern. Ett fredsbrott i Tyskland skulle tjäna denna sak, och spanjorerna skulle sedan lätt få hjälp af österrikarne såväl som af

1658. af andra vänner. För att så mycket bättre kunna bemantla ett sådant fredsbrott, hoppades de, att konungen först skulle anfalla Brandenburg, då de därigenom skulle få anledning att beskylla honom att hafva brutit freden under pågående förhandlingar. Då de försäkrat sig om Polens såväl som Brandenburgs stöd, ansågo de tidpunkten synnerligen gynnsam för denna plan. Dessutom hoppades de, att såväl moskoviter och kosacker som danskar och holländare skulle anfalla Sverige till lands, så snart konungen blifvit invecklad i krig med Österrike. Deras förnämste ministrar talade också öppet och utan hänsyn därom. På Österrikes sida stodo kurfurstarne af Trier, Bayern och Brandenburg. Hvad beträffade kurfursten af Sachsen motarbetades hans lofliga och välmenta förehafvande af hans minister Henrik von Friesen, som var köpt med spanskt guld och så föga aktade sin herres onåd, att han, då han i närvaro af kurfursten af Sachsen, som satt sida vid sida med kurfursten af Köln, i kurfurstekollegiet skulle afgifva Sachsens votum, förklarade sig af helt olika mening med sin herre, som icke nog kunde förundra sig öfver denna djärfhet. På detta sätt blef kurfurstarnes af Mainz, Köln och Pfalz kloka förslag utan all verkan.

Valet påskyndas.

§ 58. Emellertid hade österrikarne nu helt och hållet dragit på sin sida kurfursten af Brandenburg, som hittills vacklat mellan båda partierna, hvarigenom de nu hade fått pluraliteten för sig. De började därför resa hufvudet och utslungade hotelser för att drifva kurfursten af Mainz att bestämma dag för valförrättningen. Leopold gaf också sina representanter order att hålla sig beredde för afresa, liksom om han icke stort aktade kejsarvärdigheten, och då tiden förspillts i Frankfurt utan ändamål, ville han äfven själf begifva sig därifrån och vänta, tills de af egen fri vilja skulle bedja honom att mottaga kejsarkronan. Kurfursten af Trier drog icke heller i betänkande att säga rent ut till kurfursten af Mainz, att om denne icke påskyndade valet, skulle han med de med honom enige kollegerna och Leopold draga till Nürn- 1658.
berg för att där förrätta valet och sätta kronan på Leopolds hufvud. Härtill svarade kurfursten af Mainz, att han skulle göra, hvad han icke kunde underlåta, men icke annat än hvad han kunde stå till svars för inför Tyska Riket. Och om kurfursten af Trier dristade att i Nürnberg välja Leopold, skulle han med de öfrige kollegerna i Frankfurt välja pfalzgrefven af Neuburg, och vore han förvissad om att de flesta skulle stå på hans sida. Helt visst var han i detta fall påverkad af Carl Gustaf, som lofvat att *29 juni.*
med all kraft stödja pfalzgrefvens af Neuburg val. Men sedan den värsta upphetsningen lagt sig, ernåddes inom kurfurstekollegiet pluralitet för att valet skulle ske den åttonde juli. Icke ens de franska sändebuden ville längre motsätta sig detta, under förutsättning att i valkapitulationen infogades en klausul, som skulle inför fransmännen rättfärdiga Mazarins krig och åtgärder och öfvertyga dem, att han önskade fred, hvilken endast af spanjorerna förhindrades. Fransmännen beredde sig också till uppbrott utan att hafva med svenskarne aftalat något vidare om deras gemensamma sak. För syns skull och alldeles försent erbjöd de Lionne sina tjänster, hvarvid han onödigtvis klagade öfver att missämjan mellan konungen och kurfursten af Brandenburg alldeles förändrat förhållandena och att så ringa afseende fästs vid den gemensamma välfärden. Emellertid lät han förstå, att han hade order att lofva konungen tvåhundra tusen thaler i årliga subsidier, om det skulle komma till krig, och skulle han därpå afgifva skriftlig förbindelse, hvarpå Björnklou svarade, att man under förhandenvarande förhållanden fordrade åtminstone åttahundra tusen thaler.

Sista försöket till försoning.

§ 59. Kurtz hade emellertid ej blott för kurfursten af Mainz utan äfven för kurfursten af Sachsen förklarat, att Leopold vore benägen icke blott för vänskap utan äfven för förbund med Sverige. Men detta tilltalade icke synnerligen kurfursten af Mainz, som i sin sträfvan att skydda sig mot de af honom städse misstrodde spanjorerna räknade på Frankrikes och

1658. Sveriges hjälp och därför icke gärna såg ett närmande mellan Carl Gustaf och Leopold. Emellertid företog sig Björnklou att genom kurfursten af Sachsen och dennes minister Georg Rechenberg arbeta för denna sak, ehuru utan synnerligt hopp om framgång utan mera för att framhålla österrikarnes oresonlighet, då de afslagit den erbjudna vänskapen. Det föreföll också, som om kurfursten af Sachsen med ifver tog sig saken
1 juli. an, då han kort därefter gaf Björnklou antydan om ett sammanträffande med Kurtz i och för underhandlingar. Dag blef också utsatt för förberedande öfverläggning mellan Björnklou, Kurtz och grefven af Oettingen. Men då Kurtz af flere anledningar antog, att polska sändebudet Wladyslaw Rej ville påskynda freden mellan Sverige och Polen, underrättade han pfalzgrefvens af Neuburg kansler Franz Giese om den förestående underhandlingen, på det att denne i förtroende skulle därom meddela Rej, som i sin ordning skulle inberätta saken till Warschau och råda de sina att sluta fred före österrikarne. De Lionne försäkrade också, att polackerna voro beredde att till konungen afträda Livland, Kurland och Semgallen, om de blott kunde blifva kvitt österrikare och moskoviter inpå sina gränser.

Allt hvad Björnklou fick tillfälle att
4 juli. uträtta vid sammankomsten med österrikarne inskränkte sig emellertid till en framställning af orsakerna till polska kriget, hvilka för dem icke voro till fullo kända, samt af kurfurstens af Brandenburg erbjudande genom grefven af Waldeck i februari 1655 att förena sig med konungen för anfall på Polen. Vidare anförde Björnklou, att hvarken konungen af Sverige eller konungen af Polen haft för afsikt att anfalla Österrike, och af denna anledning hade Carl Gustaf icke heller ingått någon allians med Frankrike utan ställt sig fullkomligt oberoende för att vid lämpligt tillfälle kunna förena sig med österrikarne. Konungen var emellertid icke i okunnighet om att han af kejsaren misstänktes för anfallsplaner mot Österrike och att det befunnits omöjligt att betaga kejsaren denna misstanke, som 1658.
saknade all grund men underhållits genom en del skrifvelser bland andra från Lisola, hvars förbindelser med Radziejowski voro dikterade af ondt uppsåt. År 1656 hade i konungens händer fallit två till Lisola adresserade brefpackor, hvilka han emellertid icke velat öppna utan obrutna öfverlämnat till Lisola. Man visste dock, att i dessa paket fanns ett bref, uti hvilket kejsaren utlofvade tjugu tusen man hjälptrupper åt Johan Casimir, om denne vägrade att förhandla med Sverige. Så snart Lisola erhållit dessa bref, afreste han utan att taga afsked af konungen från Elbing till Danzig och afbröt all vidare förhandling, oaktadt saken var nära sin afslutning, hvilket också polackerna erkänt. Trots allt detta hade konungen förblifvit ståndaktig i sin föresats att lefva i godt förhållande till Österrike, under förutsättning att vänskapen utan misstro besvarades. Österrikarne syntes mycket tillfredsställde af dessa upplysningar och lofvade att därom afgifva rapport till Leopold.

Efter denna konferens ansågo några
5 juli. af kurfurstarne lämpligt att uppskjuta valet, tills denna sak blifvit slutbehandlad, men kurfurstarne af Trier, Bayern, Sachsen och Brandenburg satte sig däremot. Detta gaf Björnklou anledning att till kurfurstekollegiet ingifva ännu en skrifvelse, hvaruti han begärde svar på konungens bref såväl som på sina egna memorial, men denna skrifvelse ledde icke till någon påföljd. Boyneburg sade, att Björnklou kunde efter valet återkomma till Frankfurt för att med de österrikiske ministrarne slutbehandla saken. Men desse ville endast öfverlista konungen, och Rej sade helt öppet, att österrikarne gifvit sitt ord på att hvilka framställningar de än kurfurstarne till behag gjorde i Frankfurt, skulle de icke vålla någon rubbning i deras allians med polackerna eller deras planer mot Sverige. Kurfurstarne afgåfvo visserligen ett svar till Björnklou, men det öfverlämnades först i Hanau, dit de dragit sig tillbaka vid tiden före valet. Detta svar var mycket kyligt och tvetydigt. Man gillade

1658. ganska oförbehållsamt Leopolds handlingssätt och gick med tystnad förbi alla hans stämplingar mot freden. Det hade varit i kurfurstarnes makt att bevara freden, men nu släppte de ifrån sig denna makt åt dem, som ingenting mindre önskade än fred, och det var tvifvelaktigt, om man efter detta hade att vänta sig någon förlikning.

Oaktadt österrikarne och spanjorerna fått mera än en stöt, hade de icke förlorat hoppet på öfverväldet i Europa och att kunna lägga fjättrar på Tyska Rikets ständer. I själfva verket hade Österrikiska Huset aldrig vågat smickra sig med att deras anspråk på rätten till kejsarkronan hade så starkt stöd hos kurfurstarne, som under detta interregnum visat sig, eller att Leopolds val skulle kunna genomdrifvas, utan hinder af Österrikes egenmäktigheter eller riksståndernas klagomål. För öfrigt kunde österrikarne icke öfvertygas om att Sveriges intressen någonsin kunde sammanfalla med deras vidsträckta planer. En sak bidrog emellertid i icke ringa mån att gifva dem tillförsikt, de räknade nämligen på understöd af polacker, moskoviter, danskar, brandenburgare och holländare för att förjaga svenskarne från Tyskland och bryta deras förbindelse med Tyska Riket. Österrikarne hoppades dessutom, att Frankrike och England, som voro tillräckligt sysselsatta på andra håll, icke skulle vara i tillfälle att hjälpa Sverige, i hvilket fall det icke skulle blifva svårt att besegra det. Ehuru österrikarnes affärer icke voro i så synnerligt godt stånd och ehuru den svenska armén var i utmärkt skick, voro de icke mycket benägne för fred med konungen af Sverige. De hade visserligen ingått på underhandling men mera för att vara kurfursten af Mainz till behag än af verklig lust till fred. Emellertid saknades icke anledning till förhoppning om en uppgörelse i godo. Den första sammankomsten hade också aflupit ganska väl, och grefve Kurtz betygade kurfursten af Mainz sin tillfredsställelse därmed. Han brast för öfrigt icke i ifver för saken, då han därigenom trodde sig vinna Leopolds bevågenhet och blifva utsedd till underhandlare mellan honom och konungen af Sverige. Österrikarne visade sig ganska medgörlige och fordrade af konungen intet annat, än att han äfven måtte sluta fred med Polen och Brandenburg. De eftersträfvade ingalunda polska kronan utan sökte blott sin egen säkerhet, hvartill tvingande nöd och den nuvarande ställningen manade. Orsaken hvarför de i Frankfurt icke velat inlåta sig på något vidare var, att Rej och de brandenburgiske ministrarne ständigt lågo i bakhåll. 1658.

Då fransmännen stodo i begrepp att lämna Frankfurt, förebrådde Björnklou dem, att de uteslutande sett på sina egna intressen, hvarvid alla deras sträfvanden lönats med ett stycke papper, samt att de hållit sig väl med kurfurstarne och riksständerna men icke med ett enda ord verkat för satisfaktion åt konungen. De Gramont afreste också både ledsen och skamsen öfver att så betydande penningsummor offrats utan annan ersättning än en klausul i valkapitulationsakten för att lugna Frankrike och inbilla dess folk, att dess konung vore böjd för fred och ingen lust hade att föra krig för krigets skull. Emellertid försäkrade fransmännen, att de icke skulle lämna Mainz, dit de begåfvo sig från Frankfurt, utan att gifva Carl Gustaf försäkran om Frankrikes stadigvarande understöd. Att döma efter hvad tillförene passerat, kunde man emellertid icke fästa mycket afseende vid dessa löften.

Förnyade men fåfänga försök till försoning med kejsaren.

§ 60. Ehuru Björnklou nedlade ett så kraftfullt arbete i Frankfurt, uppnådde han intet annat än att några få ord utan vidare betydelse inflöto i valkapitulationsakten, och från österrikarnes sida syntes intet annat vara att förvänta än krig. Konungen ansåg icke desto mindre, att tanken på en försoning icke borde uppgifvas, på det att han åtminstone skulle förvärfva sig världens erkännande för hofsamhet och jämnmod. Han befallde därför Björnklou att, därest någon utsikt till framgång skulle yppa sig, begagna sig af Peñarandas förmedling, under framhållande af att det vore för Spanien och Österrike till fördel att hålla vänskap med Sverige. Han skulle försäkra, att konungen

1658. vore benägen icke allenast till vänskap med Leopold utan äfven med spanjorerna. Om han hos desse funne en liknande böjelse, så ville konungen skicka en ambassad till Spanien till ytterligare befästande af vänskapen. Men om österrikarne ställde sig afvisande, skulle han erinra riksständerna och särskildt kurfursten af Pfalz, härtigen af Würtemberg, landtgrefven af Hessen och härtigarne af Braunschweig och Lüneburg om de oförrätter, som tillfogats konungen af österrikarne, framhålla, huru konungen utan sin förskyllan råkat i tvist med dem och utforska, hvad han af dem hade att vänta samt anhålla, att de åtminstone skulle blifva neutrale och tillåta honom värfningar af trupper och genomtåg samt att de måtte rusta till eget försvar.

Men efter valet förändrades förhållandena helt och hållet i Frankfurt, i det att österrikarne genast började att umgås med stora planer och föga aktade på någon förlikning med Sverige samt satte stor lit till moskoviter och holländare, med hvilkas hjälp de hoppades krossa Sverige. Då emellertid kurfursten af Mainz enträget bad, att förhandlingarna med Björnklou måtte fortsättas, hvarför tiden vore synnerligen lämplig, då konungen ännu vore kvar i Holstein, svarade Kurtz, att österrikarne ej kunde öfvertygas om att konungen menade allvar i fråga om förlikningen utan ansågo, att han därigenom endast sökte framkalla misstro mot Polen och Brandenburg och gifva dessa anledning att skilja sig från österrikarne, hvarefter konungen skulle kunna sända hela sin krigsmakt mot Österrike. Kurtz framhöll vidare, att Björnklous fullmakt var ställd endast till Leopold och att baron von Schwerin fått ett ganska kyligt afsked i Flensburg, hvaraf man kunde till fullo inse, att konungen vore ganska missnöjd med kurfursten af Brandenburg och icke saknade lust att komma i delo med honom, i hvilket fall kejsaren ansåge som en hederssak att hjälpa kurfursten. Emellertid var Kurtz för sin del icke alls obenägen för försoning, om han blott för sin mening kunde vinna anslutning af Porcia, hvilken dock liksom ärkehärtigen och Schwartzenberg helt och hållet tillhörde det spanska partiet. Porcia var likväl föga skickad för sitt viktiga uppdrag och lyssnade icke gärna till dem, som ville gifva honom kloka råd. Kurtz, som i klokhet och rättskaffenshet icke stod efter någon vid hofvet, var vid framskriden ålder och därför icke i stånd att sköta allt och ägde dessutom icke kraft att göra motstånd mot dem, som fikade efter kejsarens gunst och ville styra och ställa med allt. 1658.

Hos kurfurstekollegiet kunde icke heller något verksamt uträttas till Sveriges fördel, då dess flertal, kurfurstarne af Trier, Bayern, Sachsen och Brandenburg, arbetade emot. De evangeliske nästan bönföllo hos kurfursten af Sachsen, att han skulle verka för fattandet af för freden gagneliga beslut, men de bestuckne ministrarne omintetgjorde helt och hållet hans ärliga bemödanden. Kurtz sökte både med hotelser och smicker förmå Rhenförbundet att ej åtaga sig skyddandet af Pommern mot Österrike och Brandenburg. Han framhöll tillika, att kejsaren på inga villkor kunde tillåta, att svenskarne finge besätta Preussen, hvarifrån de ej blott kunde behärska Polen och stödja dissidenterna i kampen mot de romersk-katolske utan äfven ofreda de österrikiska länderna. Kurfursten af Brandenburg bad äfven enträget den nye kejsaren, att han, därest konungen af Sverige anfölle honom, skulle genom skrifvelse uppmana kurfurstekollegiet att hjälpa honom. Häremot aflät Björnklou en skrifvelse, i hvilken han beklagade sig öfver kurfurstens tillvägagående och framhöll, att skulden för fredsslutets förhalande icke berott på konungen.

Slutligen sammankommo ånyo Kurtz, grefven af Oettingen, Volmar och Björnklou. Österrikarne betygade högtidligen kejsarens sträfvan för fred, men en stor svårighet förefanns i förbindelsen till bundsförvanterna Polen och Brandenburg, från hvilka kejsaren icke kunde skilja sig. Björnklou invände häremot, att om blott kejsaren och konungen komme till enighet med hvarandra, skulle man äfven finna en utväg rörande bundsförvanterna. *20 juli.*

1658. De kejserlige svarade, att om de blott finge kännedom om hvilken satisfaktion konungen åstundade, skulle de försöka att förmå polackerna till fred, men i Preussen skulle kurfursten icke tillåta svenskarne att få fast fot. Härtill genmälde Björnklou, att om de insåge, hvilka farliga planer kurfursten af Brandenburg hade i sinnet, skulle de säkerligen blifva öfvertygade om att han förverkat Preussen. De kejserlige antydde, att de nu närmast skulle tänka på en utväg att komma till rätta med sina bundsförvanter. Efter att å ömse sidor hafva betygat sitt intresse för freden åtskildes man. Det tycktes, som om de kejserlige framförallt sökt att utforska Björnklou, fastän de icke gärna ville höra talas om konungens sträfvan för fred, och de låtsades under flere dagar icke heller om utväxling af fullmakterna, ehuru de af Nils Brahes ankomst till Frankfurt väl kunde förstå, att konungen menade
21 juli. allvar med förhandlingarna. Det förnämsta skälet, som afhöll dem från förhandling, syntes vara fruktan för att Polen och Brandenburg i anledning häraf skulle fatta några misstankar och före dem ingå förbund med Sverige, hvarefter österrikarne skulle blifva lämnade i sticket. Detta yttrade Kurtz helt oförtäckt, hvarpå Björnklou svarade, att om förlikning låge kejsaren om hjärtat, vore denna fruktan obefogad, ty polackerna kunde icke lita på egna krafter utan hade behof af andras skydd, och om österrikarne nu gjorde slag i saken, skulle polackerna aktningsfullt böja sig. Kejsaren hade icke heller någon anledning att fästa afseende vid de till Brandenburg gifna löftena. Fredrik von Jena hade såsom kändt yttrat: Furstar hålla ej aftal längre, än som är fördelaktigt för dem själfve. Kurtz lofvade emellertid att tala närmare med kejsaren om denna sak i Würzburg. Samtidigt sade han till Boyneburg, att om kurfursten vid början af valet som villkor för Leopolds val framställt förslag om fred med Sverige, så skulle denne blifvit tvungen att antaga detta villkor, därtill nödgad för att uppehålla skenet inför bundsförvanterna. Men då kurfurstarne försummat detta tillfälle, måste kejsaren 1658.
härefter gå försiktigare tillväga för att ej anklagas för att lämna bundsförvanterna i sticket och endast se på egna fördelar.

Emellertid yrkade kurfursten af Brandenburg fortfarande på att kejsaren skulle utfärda *mandata avocatoria* mot konungen af Sverige. Kejsaren hänsköt saken till kurfurstekollegiet, som fortfarande vidhöll, att konungen hade sökt förlikning med Österrike mera ifrigt än som strängt taget öfverensstämde med hans värdighet. Icke desto mindre röstade kurfurstarne af Trier, Bayern, Sachsen och Brandenburg för mandatets publicerande, dock i sväfvande ordalag, mot alla, som toge tjänst i krig mot någon af Tyska Rikets ständer. Däremot opponerade sig kurfurstarne af Mainz, Köln och Pfalz, emedan det var tydligt för en och hvar, att endast konungen af Sverige åsyftades genom ett dylikt påbud, då ingen inom Tyska Riket utom kurfursten af Brandenburg hade någon strid med konungen af Sverige. Det vore ej rätt, att konungen särskildt utpekades i dylika edikt, då han erbjudit sig att underhandla om fred och förlikning. Man kunde ej heller döma om hvem som här varit anfallande, då brandenburgarne icke förebragt några orsaker till tvisten. Konungen hade lika rätt som kurfursten af Brandenburg att räknas till Tyska Rikets ständer, och då den förre beklagat sig, att den senare börjat underhandlingar för angrepp på Sveriges tyska provinser, vore ett i sväfvande ordalag affattadt edikt mera till konungens förmån än till kurfurstens af Brandenburg; sådana beslut kunde för öfrigt icke anses lagliga, då affären rörde Brandenburg och kurfursten röstat i egen sak. Emellertid då de fyra kurfurstarne enständigt vidhöllo sin mening, och de utgjorde pluralitet, öfverlämnades beslutet till kejsaren.

Kejsaren hade haft för afsikt att ännu åtta dagar kvarstanna i Frankfurt, men sedan han fått vetskap om Brahes ankomst, begaf han sig skyndsamt i väg och afbröt underhandlingarna, framkastande att han hittills haft tillräckligt med

1658. obehag och besvär af en svensk och nu hade ytterligare en tillkommit, som antagligen skulle bereda honom nya svårigheter och obehag. Då kejsaren sålunda afrest från Frankfurt, kom Brahe icke i tillfälle att för honom framlägga, hvad konungens order innehöllo. Samma skäl hade äfven kurfursten af Trier att påskynda sin affärd från staden, hvarigenom han också undvek att i kurfurstekollegiet behöfva deltaga i vidare öfverläggningar om de svenska affärerna. Brahe öfverlämnade emellertid konungens skrifvelse till kurfurstekollegiet med bifogande af ett utförligt memorial, af innehåll att konungen förgäfves sökt förlikning med österrikarne, jämte en anhållan att riksständerna skulle gifva konungen garanti för freden. Denna skrift delgafs visserligen ständerna men kom ej till behandling, än mindre föranleddes däraf något beslut, då kurfurstarne stodo resfärdige och deputerades sammankomst blifvit uppskjuten till oktober månad. Detta var allt hvad Carl Gustaf då ernådde af riksständerna. Någon ersättning erhölls i Rhenförbundet, om hvars bildande kurfurstarne af Mainz och Köln mycket vinnlade sig, i akt och mening att skydda sig mot kejsaren. För konungen kunde detta förbund icke blifva utan nytta, då han därigenom skulle vinna några af de katolske på sin sida. Oaktadt de kejserliges alla bemödanden att motarbeta förbundet kom det likväl till stånd och biträddes af kurfurstarne af Mainz, Köln, Trier, pfalzgrefven af Neuburg, biskopen af Münster, konungen af Sverige i egenskap af härtig af Bremen och Verden och herre till Wismar, härtigarne af Braunschweig och landtgrefven af Hessen-Kassel. Ändamålet var skydd för respektive länder mot inkvarteringar, genomtåg, pålagor och militära våldsgärningar. Skydd för konungens af Sverige tyska provinser utom Pommern utlofvades äfven, om dessa blefve anfallna, men icke om konungen infölle i de brandenburgiska besittningarna i Neder-Sachsen eller Westfalen och för den skull blefve anfallen, i hvilken händelse bundsförvanterna skulle förhålla sig neutrala. Detta förbund var för kejsaren mycket misshagligt, då det 1658. skulle kunna leda till en vänlig samverkan mellan olika trosbekännare, hvilka på detta sätt skulle få tillfälle att ömsesidigt försvara sin frihet och sina rättigheter mot Österrikes och Spaniens öfvermakt. Allt sedan reformationstiden hade icke funnits något exempel på ett förbund mellan katoliker och protestanter inom Tyska Riket. Emellertid skulle nog icke saknas möjlighet att spränga detta förbund, då katoliker hade för sed att anse allt, som företogs af protestanter, vara till katolicismens och kurians skada. På konungens befallning förklarade Björnklou för kurfursten af Mainz, att konungen icke kunde af kejsaren mottaga investituren, innan förlikning dem emellan inträdt, då det vore honom ovärdigt att svära trohet åt den, som förde vapen mot honom, och att det vore i sin ordning att konungen först finge fred inom och utom sitt rike, innan han förpliktade sig till trohet mot kejsaren.

29 juli.

Förhandlingar med fransmännen efter valet. 10 augusti.

§ 61. Då det syntes, som om fransmännen efter valet icke vore rätt tillfreds med Björnklous förbindelser med de kejserlige, framhöll han, att Sverige allt ifrån westfaliska freden städse rådfört sig med fransmännen för uppehållandet af en varaktig fred, och då Ferdinand III i strid med westfaliska freden tillåtit sig många saker till skada för Frankrike såväl som för Sverige, hade konungen af Frankrike gifvit d'Avaugour order att förhandla om en närmare allians med Sverige mot Österrike till skydd för westfaliska freden, och hade också mellan honom och Sveriges sändebud förhandlingar inledts i Elbing. Därefter, då Johan Casimir för d'Avaugour, som då försökte åstadkomma fred mellan Sverige och Polen, framkastat, att fredsförhandlingarna icke lågo Carl Gustaf om hjärtat och yrkat på krigets fortsättande, hade d'Avaugour svarat, att konungen af Sverige hade tillräcklig orsak att förklara Österrike krig. Sedan Ferdinand afgått med döden och Leopold inryckt i Polen, hade konungen velat genom vänlig öfverenskommelse förskaffa sig ersättning för lidna skador och oförrätter. Man hade emellertid snart kunnat

1658. märka, att intet stod att vinna hvarken hos riksständerna eller hos österrikarne, med mindre konungarne af Sverige och Frankrike för ändamålet afslöte en allians. Därtill hade också de franska sändebuden till en början förklarat sig benägna, men senare åtnöjt sig med något slags försäkran af kurfurstekollegiet och icke vidare talat om hvarken allians eller förening af stridskrafter. Ja, de hade icke ens velat erkänna, att österrikarne genom infallet i Polen kränkt westfaliska freden utan påstått, att detta var en Sveriges privatsak, som icke förpliktade dem till något. Härefter hade Björnklou i sina memorial rättat sig, hvilket haft till följd, att kurfurstarne gjort skillnad på de båda rikenas intressen och gifvit Frankrike satisfaktion men lämnat Sverige åsido. De franska sändebuden hade visserligen gjort några uttalanden till förmån för Sverige, men dessa skulle haft en bättre verkan, om en allians kommit till stånd. Inför österrikarnes förhalningspolitik hade fransmännen haft två utvägar att välja: allians eller subsidier utan allians. Fransmännen hade ingifvit förhoppningar om både det ena och andra alternativet, men i verkligheten blef intetdera af. Man borde därför icke förundra sig, att konungen sökte förlikning med Österrike, då det var alldeles tydligt, att fransmännen endast önskade se konungen invecklad i krig med österrikarne för att de mera ostörde skulle kunna göra sig till herrar i Flandern. Konungens intressen fordrade emellertid andra åtgärder.

Efter denna förklaring läto fransmännen förmå sig att framställa ett förslag till allians, hvaruti de endast erbjödo sig att årligen lämna tvåhundra tusen thaler, som skulle anses såsom Sverige tillkommande restantier från den förra alliansen och utbetalas under tre år mot en förbindelse, hvaruti fransmännen erkände sig skyldige svenskarne sexhundra tusen thaler af de förra subsidierna. Däremot skulle svenskarne afgifva en skriftlig förklaring, att de icke hade något mera att fordra af fransmännen och äfven att dessa sexhundra tusen thaler vore en af fri vilja af fransmännen gifven hjälp, att konungen icke skulle utan fransmännens 1658.
vetskap och godkännande ingå någon fred och att efter ingången fred skulle dessa subsidier upphöra. Därjämte förmälde fransmännen, att konungen af Frankrike hade låtit verkställa undersökning angående de resterande subsidierna och funnit, att svenskarnes anspråk i detta fall saknade all grund. Emellertid hade uttrycket "restantier" användts för att lättare kunna bemantla den hjälp, som Frankrike lämnade Sverige mot Österrike. Ehuru villkoren syntes Björnklou något hårda, kunde han icke motsätta sig dem, då han gärna ville erhålla dessa penningar äfven utan några vidare förpliktelser från fransmännens sida. Och då påfvens inverkan på kardinal Mazarin såväl som dennes egen snikenhet hindrade honom att bispringa svenskarne med penningar, var konungen nöjd med att åt sig bevara handlingsfrihet gentemot Österrike, på det att han efter förhållandena måtte kunna ingå förlikning, om sådan erbjödes, eller anfalla det. Men dessa förhandlingar afbrötos genom de franska sändebudens afresa.

De kejserliges mening om konungens nya krig med Danmark.

§ 62. Då underrättelsen om konungens nya anfall på Själland anlände till Frankfurt, fröjdade sig visserligen Volmar, att konungens vapen vändts från Österrike men han framhöll tillika, att vänner såväl som fiender måste vara på sin vakt för att svenskarne icke måtte komma att blifva herrar öfver både Danmark och Norge. Då kort före valet kurfursten af Mainz uppmanade Leopold till förlikning med konungen, sade Kurtz, att denna uppmaning vore väl befogad och att Leopold helt visst vore benägen till vänskap med Sverige. Men under det man öfverlade om tidpunkten för förlikningen, uppstod svårighet vid valet af densamma, om förlikningen borde ske genast och utan polacker och brandenburgare för att hindra konungen från att anfalla österrikarne, eller med dessa båda makter på någon annan plats än Frankfurt. Kurtz antydde därvid, att österrikarne ansågo Carl Gustaf alltför klok för att under förhandenvarande förhållanden i Danmark lämna detta land och inveckla

1658. sig i ett annat krig, innan han besegrat Danmark. Man skulle i alla fall icke sakna tillfälle att försona sig med svenskarne och äfven vinna sina bundsförvanters anslutning därtill.

Det kunde emellertid icke förnekas, att onda anslag mot Sverige bedrefvos i Köpenhamn, hvilket ingaf österrikarne mod att afslå den erbjudna vänskapen. Då underrättelsen om dessa stämplingar anlände till Linz, blefvo österrikarne särdeles belåtne och trodde sig utom all fara, så länge som kriget i Danmark varade. Då emellertid nu så ringa utsikt förefanns för förhandling i Frankfurt med österrikarne, återkallade konungen Brahe, enär han ansåg det icke vara hvarken nödvändigt eller passande att hafva två sändebud på platsen. Däremot skulle Björnklou ännu någon tid stanna kvar för att vara till hands, om tillfälle till förhandling skulle yppas och om deputationsdagen möjligen skulle åter sammanträda i oktober. Han skulle ock verka för Rhenförbundets ingripande, i händelse fienden skulle anfalla de svenska provinserna.

Enligt aftal sammanträffade Björnklou någon tid därefter utanför staden med Volmar, hvarvid båda parterna visade mycken benägenhet för freden och rörande Polen ansåg man, att konungen och kejsaren borde komma till enighet. Volmar antydde därvid bland annat, att förlikningssaken nog skulle kommit till stånd i Frankfurt, om icke fransmännen så ifrigt bearbetat Rej, att denne skulle yrka på fransk medling, som af österrikarne icke kunde antagas. Från det kejserliga hofvet kom emellertid intet svar på Volmars skrifvelse, utan allas tankar syntes riktade på vädjandet till vapnen, och särskildt uppträdde Brandenburg hotfullt och yrkade på att kejsaren skulle sammandraga sina trupper för ett fälttåg i Holstein, hvartill Montecuccoli till en början ställde sig afvisande. De förenade trupperna skulle uppträda under formen af en riksarmé, ehuru det öppet förkunnades, att man ginge till vapen för att hindra konungen af Sverige att blifva allt för mäktig, på samma gång man betygade, att man icke vore sinnad att angripa konungens tyska provinser. Björnklou anhöll hos kurfurstarne af Mainz, Köln, Pfalz, båda landtgrefvarne och härtigarne af Braunschweig om förbud för officiellt kungörande af något härom, då därmed icke afsågs något annat än en krigsförklaring, som kejsaren utan ständernas hörande och i strid mot valkapitulationen ämnade företaga. Skrifvelser affärdades äfven från Rhenförbundet till kejsaren och kurfursten af Brandenburg med anhållan att de skulle hålla sig borta från de i Neder-Sachsen belägna svenska områdena. 1658.

Förhållandet till Brandenburg.

§ 63. Mellan konungen och kurfursten af Brandenburg ökades missämjan dag från dag, såsom vanligen brukar inträffa mellan dem, som efter att hafva varit vänner blifva fiender. Kurfursten var så mycket angelägnare att erhålla skydd, som hans områden lågo närmare till för anfall från svenskarne, i synnerhet som han fruktade, att han, därest konungen finge öfverhand, skulle blifva så mycket hårdare ansatt, då han beskyllts för att hafva brutit vänskapen. Konungen visade också öppet sitt missnöje med kurfursten genom att icke bekväma sig till något närmande, hvilket möjligen kunde tolkas såsom varande dikteradt af fruktan.

Vid slutet af förlidet år hade till Pillau anländt ett med krut lastadt svenskt fartyg, som på grund af ishinder icke kunde komma fram till Elbing. Lorenz von der Linde anhöll därför hos kommendanten i Pillau om skydd för detta fartyg. Under förevändning af skydd lade kommendanten emellertid beslag på fartyget. Då klagomål däröfver gjordes hos guvernören öfver Preussen furst Radziwill, urskuldade denne åtgärden med att fartyget tagits i skydd, men tillade att han icke kunde återlämna det. Konungen blef mycket missnöjd med von der Lindes sätt att sköta denna sak, han borde hafva lagt upp krutet på Frische Nehrung och låtit fartyget fortsätta, då han kunnat förstå, att man icke hade att vänta något tillmötesgående från brandenburgarne. Genom detta von der Lindes förfarande kunde man tilläfventyrs komma i tvist med kurfursten, då det icke anstode ko-

1658. nungen att smälta dylikt och låta det det passera. Kurfursten var visserligen hatfull i sitt sinne, men någon öppen fientlighet mot konungen hade han ännu icke tillåtit sig. Konungen lät emellertid genom sin minister vid kurfurstliga hofvet göra hemställan om ersättning för krutet och på samma gång anhålla om förklaring öfver kvarhållandet af fartyget. Svaret blef, att krutet blifvit taget i förvar inom fästningen och skulle på därom gjord framställning åter utlämnas men med afdrag af sextio centner, som kurfursten tillförene i Nowydwor lånat konungen och icke återfått. Detta svar väckte konungens stora förtrytelse, då han vid öfverlämnandet af staden Posen afstått åt kurfursten en vida större mängd krut. Saken var emellertid icke af så stor vikt, att man därför genast borde taga repressalier. Af vida större betydelse var, att i Berlin vid denna tid planerades ett förbund mellan konung Leopold af Ungern och kurfursten mot Sverige, hvarvid Leopold till en början tillrådde en defensivallians, då han såsom aspirant till kejsarvärdigheten icke ansåg sig böra öppet bryta freden. Men kurfursten hade ingen lust att gå så varsamt till väga och då det danska sändebudet Ditlev Ahlefeldt antydde, att det till sitt fall lutande Danmark icke vore hjälpt med ett så klent understöd, blef i all hast en off- och defensivallians afslutad. Hufvudpunkten i densamma var, att inom en månad efter undertecknandet skulle till Danmarks hjälp sändas en armé af trettiotvå tusen stridsduglige män, hvilka kurfursten såsom generalissimus skulle i egen hög person föra till Holstein. På begäran af konungen af Polen fogades emellertid till traktaten en försäkran, att ehuru de svenska provinserna i Tyskland, där alla vapen smiddes mot de allierade, komme att öfverfallas med krig, de allierade likväl icke hade i sinnet att på något sätt störa lugnet eller bryta riksfreden. Framför alla andra visade sig kurfursten ifrig att så fort som möjligt gripa saken an, innan Danmark skulle få dödsstöten, under det att österrikarne samtidigt genom sin långsamhet lämnade danskarne på pinbänken. Detta hindrade icke, att man fortfarande talade om vänskap och Otto von Schwerin företog en resa mot gränsen för att sammanträffa med Schlippenbach. Om denna resa underrättade han Leszczynski och den danske ministern för att betaga dem alla misstankar och försäkra dem, att han gjorde detta endast för att förekomma, att svenskarne skulle misstänka, att kurfursten icke vore böjd för fred.

26 januari.

5 februari.

1658.

Då man icke kunde veta, huru tåget öfver isen komme att aflöpa, befallde konungen Schlippenbach att försäkra kurfursten om sin vänskap, om blott denne ville förhålla sig neutral och fortsätta den gamla förbindelsen med konungen, hvilket vore nödvändigt för det gemensamma bästa och protestantismens sak. Men Schlippenbach, som i ord såväl som i handling mera följde sitt eget hufvud än konungens order, hade vid audiensen utlåtit sig om mycket, som konungen aldrig haft någon tanke på, hvilket högeligen förtörnade konungen, som befallde honom att återkalla åtskilligt, som var för Sveriges rike skadligt. Underrättelsen om freden med Danmark framkallade emellertid i Berlin en allmän bestörtning. För att förekomma, att något brådstörtadt skulle företagas till Sveriges skada, skickade Schlippenbach, som uppehöll sig i Pommern, Christian Habbæus till Berlin för att lugna kurfursten och hans ministrar, under afvaktan på att konungen kunde bryta upp från Danmark med hela armén. Men kurfursten svarade, att omständigheterna tvungit honom att fatta för konungen misshagliga beslut, att han icke ville vålla någon oförrätt, men man borde icke förtänka honom, att han vakade öfver sin egen säkerhet, och han skulle gärna se, att konungen komme till fred med både polacker och österrikare. Intet krig kunde föras i Polen, utan att Preussen berördes däraf. Och han tillade, att om kriget i Schlesien och Böhmen komme att för svenskarne få ett lyckligt förlopp, skulle desse nog för sig såsom satisfaktion behålla Kolberg och låta kurfursten skaffa sig ersättning på annat håll. Skulle saken komma att

9 februari.

1658. aflöpa olyckligt för svenskarne, komme krigsskådeplatsen att förflyttas inpå de kurfurstliga områdena. Man kunde af alla tecken märka, att kurfursten och hans ministrar voro något vacklande i sina beslut och fruktade att väcka misstankar hos sina bundsförvanter, men de försäkrade, att intet af betydenhet skulle företagas mot konungen, ehuru de måste tjuta med ulfvarne och understundom utsprida falska rykten för att lugna den ene eller andre.

Till bevis på kurfurstens vänskap för konungen önskade denne, att Pillaus och Memels hamnar skulle stå öppna för svenskarne, att fritt genomtåg för konungens trupper skulle medgifvas, om nöden det kräfde, och att värfningar icke förhindrades. Vidare skulle alla mot konungen riktade förbund upphäfvas och kurfursten bemöda sig att skaffa konungen fred och satisfaktion af polackerna. Konungen hade heller icke något emot, att österrikarne begagnade sitt inflytande i samma syfte, och önskade att saken bedrefves utan svek och falskhet. Men om österrikarne fortsatte sina onda anslag och polackerna visade sig motsträfvige, borde kurfursten ingå ett förbund med konungen för att de med samlade krafter måtte bringa det polska kriget till slut. På detta sätt skulle det för kurfursten blifva lätt att vinna suveräniteten öfver Preussen samt besittningen af biskopsstiftet Ermeland i enlighet med det förra fördraget Om kurfursten allvarligt önskade att förena sig med konungen, skulle han till honom skicka sändebud, då det icke kunde anses passande, att konungen sände en budskickning till kurfursten, som hade inlåtit sig med hans fiender.

Konungen upptog mycket onådigt, att Schlippenbach utan hans order haft en sammankomst med Schwerin i Prenzlau, hvarvid bland annat underhandlats om utbyte af Pommern, om öfverlämnande af Pillau och Spandau och en stor del trupper. Denna obetänksamhet väckte konungens stora förtrytelse, däraf kunde framkallas misstro och fientlighet och kurfursten genom dylika tilltag väntas påskynda ratificeringen af den mellan honom och konungen af Ungern afslutade alliansen. Från kurfursten anlände emellertid en egenhändig skrifvelse, som andades idel välvilja och som föranledde ett svar från konungen af lika vänligt innehåll. I handling blef emellertid förhållandet ett annat. Det i Pillau beslagtagna krutet blef trots Wolfsbergs anhållan icke återlämnadt. Såsom skäl förebragtes, att fördraget med Polen utgjorde ett hinder därför, men man ville med penningar ersätta krutets värde. Alla värfningar inom kurfurstens områden förbjödos genom offentliga kungörelser, öfverlöpare togos i skydd och alla konungens förehafvanden, särskildt med engelska sändebudet Jephson, misstänkliggjordes. Under sådana förhållanden ansåg konungen det icke passande, att Wolfsberg längre uppehölle sig vid det kurfurstliga hofvet, utan befallde honom att under förevändning af ett uppdrag till administratorn af ärkestiftet Magdeburg, härtig August, begifva sig därifrån. Wolfsberg skulle stanna någon tid i Magdeburg för att hålla borgarne vid godt mod, hvilka för ej länge sedan hos konungen anhållit, att han skulle hos kurfursten inlägga en förbön för dem, i syfte att befria dem från en hyllning, som de ansågo strida mot deras rättigheter. Men konungen ansåg icke klokt att nu taga sig an deras sak, då hans krigsstyrka var upptagen på annat håll, och därigenom väcka misstankar hos kurfursten och gifva honom anledning att förlägga en garnison i staden. Vid ett sådant förhållande skulle det vara af vikt för konungen att kunna förfoga öfver staden, och han uppmanade därför invånarne att hålla sig på sin vakt och lofvade dem hjälp, i händelse några våldsåtgärder komme att mot dem företagas. Från Magdeburg skulle Wolfsberg begifva sig till Halle för att närmare utforska härtig August, huruvida han i händelse af krig skulle befinnas sinnad att sluta sig till konungens parti mot löfte att erhålla härtigdömet Magdeburg såsom besittning. Vidare skulle han resa till kurfursten af Sachsen och härtigen af Lüneburg för att hindra dem att sluta sig till kurfursten

1658. af Brandenburg och sammandraga trupper för att mota konungens genomtåg, såsom planen var.

Brandenburgs sändebud återvända med oförrättadt ärende.

§ 64. Konungen hade icke underlåtit något för att vinna österrikarnes vänskap, och hans bemödanden hos kurfursten af Brandenburg voro icke mindre i samma syfte. Han insåg, att om han nödgades fortsätta kriget med Polen, skulle han, äfven om det komme till försoning mellan honom och kurfursten, icke så fritt som förr få röra sig på Brandenburgs områden, och då han väl kände arten af kurfurstens vänskap, höll han det för nödvändigt att binda honom ytterligare och hindra, att hans makt blefve en fara för Sverige. Han brukade också säga, att kurfursten skulle aldrig upphöra att ofreda honom och hans efterträdare. Och för öfrigt, då Carl Gustaf eftersträfvade herraväldet på Östersjön, måste han ovillkorligen göra sig till herre öfver de af kurfurstens länder, som gränsade till detta haf, hvilket icke kunde ske annat än med vapenmakt. Hans förhoppning om ett snart slut på kriget i Danmark födde hos honom tanken på att med hela sin krigsmakt, så till lands som vatten, kasta sig öfver kurfursten. Denne hade genom åtskilliga allianser försäkrat sig mot den annalkande stormen, och han hade äfven lyssnat till det råd, som Schlippenbach gifvit Otto von Schwerin vid deras konferens i Prenzlau, nämligen att förekomma stöten genom att till konungen affärda en beskickning, innan denne hunnit inträngа på brandenburgiskt område. Kurfursten afskickade därför Schwerin och Daniel Weimann till Flensburg, hvarest konungen uppehöll sig. Då konungen emellertid misstänkte, att de skulle yrka på afträdandet af Preussen och vid ett afslag på denna framställning möjligen hota med krig, ansåg han icke med sin värdighet förenligt att personligen sammanträffa med dem. Dessutom hade han ett hemligt skäl att icke genast bevilja dem audiens. Han ansåg nämligen, att om han uppträdde afvisande mot kurfursten, skulle han betaga danskarne hvarje misstanke, att han hade några planer på att ånyo anfalla dem. Han fann därför lämpligt att, innan han gaf sändebuden audiens, sända dem deputerade för att utforska kurfurstens afsikter och sändebudens sinnelag samt på samma gång låta dem veta de anledningar till klagomål, som han hade, och söka utfinna ett medel att undanröja dem. Då dessutom sändebud från Lüneburg och från landtgrefven af Hessen-Kassel samtidigt infunnit sig för att åvägabringa enighet mellan konungen och kurfursten, ansåg konungen lämpligt, att äfven desse voro närvarande vid underhandlingarna med brandenburgarne för att kunna vittna om hans goda afsikter och ärliga sträfvan. Därigenom skulle Brandenburgs sändebud också betagas tillfälle att förneka eller vantolka hvad som blifvit sagdt vid denna konferens. Brandenburgarne vägrade emellertid att deltaga i en dylik konferens, innan de fått audiens. Af denna vägran fann sig konungen mycket öfverraskad och ansåg, att man ville föreskrifva honom regler för hans handlingssätt. Han stod fast vid sin mening, då han icke ansåg med sin värdighet förenligt att mottaga sändebuden, innan han fått kunskap om huruvida kurfursten vore vän eller fiende, och han icke ville blifva utsatt för en krigsförklaring midt i ansiktet. Detta förklarade han dem slutligen i tydliga ordalag. Men det oaktadt motsatte de sig en konferens i närvaro af Lüneburgs och Hessen-Kassels sändebud, och ehuru konungen visade benägenhet att släppa efter denna fordran, reste de följande morgon till Hamburg utan att för någon tillkännagifva sin afresa eller taga afsked af någon.

19 juni.

Schlippenbach, som tycktes hafva förutsett deras afsikt, hade skrifvit till dem och rådt dem att väl öfverväga sina mått och steg. Han sade dem, att konungen gjort svårighet att bevilja dem audiens endast därför att de icke låtit honom veta, om de kommit i afsikt att underhandla om förlikning. Utan att på förhand känna detta kunde konungen icke veta, huru han skulle mottaga dem, då man icke kunde göra någon skillnad mellan en fiendes sändebud och fienden själf. Romarne ansågo icke heller med repu-

1658. blikens värdighet förenligt att i senaten höra dess fienders sändebud. För öfrigt framhöll Schlippenbach för dem, att om deras afsikt vore att söka åvägabringa förlikning med polackerna och andra Sveriges fiender, skulle de få karakter af medlare, hvilket icke passade ihop med de allianser, som kurfursten ingått med Sveriges fiender. Om de ämnade att för konungen framställa några fredsförslag, skulle de nödgas ställa sig på polackernas sida enligt fördraget mellan Brandenburg och Polen och kunde icke vara medlare. Med ett ord, Schlippenbach förförklarade, att konungen icke ville höra något annat af dem än hvad som kunde befordra förlikning med kurfursten, och innan han beviljade audiens, måste han veta, hvad han hade att förvänta. Härpå svarade Schwerin endast, att han skulle i Hamburg afvakta vidare order från kurfursten. Däraf antog konungen, att de icke hade andra order än att förhandla om förslag till fred med Polen genom kurfurstens medling. Men för fred med Polen voro redan andra med uttryckligare order utrustade kommissarier utsedde, ehuru polackerna hittills visat föga lust till förlikning. Den mellan kurfursten och dem afslutade alliansen gjorde honom omöjlig såsom medlare. Konungen vidblef att på förhand få veta, om kurfursten ville skilja sig från konungens fiender och förhandla om förnyad vänskap och fred, innan han mottog sändebuden i audiens. Om de hade fullständiga order härutinnan, kunde förhandlingarna genast börja, i motsatt fall måste sådana order inväntas i Flensburg, Kiel, Schleswig eller Hamburg.

Tvist om sändebudens audiens.

§ 65. Då bemälta sändebud ej mottagits i audiens, ansågo de sig därigenom tillfogade en stor skymf och aflät en skrifvelse, hvaruti de försvarade kurfurstens åtgärder och klandrade konungens, särskildt därutinnan att de mot folkrätten blifvit förvägrade audiens. Denna skrifvelse besvarades af David Mevius sålunda, att folkrätten ingenstädes förpliktade till skyldighet att utan vidare gifva audiens, att ingenting var vanligare, än att ett sändebud finge vänta därpå, att man aldrig sett exempel på att sändebud tagit anstöt af att icke få företräde redan andra 1658. eller tredje dagen, i synnerhet såsom här var förhållandet, att man haft anledning att förut infordra några upplysningar af dem, och att en så brådstörtad afresa var högst egendomlig. Det tillkom icke sändebuden utan konungen att bestämma dag för audiens, och man kunde icke föreskrifva konungen några lagar i afseende på sättet att lämna sådan. Den gamla såväl som den nyare historien kunde uppvisa otaliga exempel på konungars och republikers rätt, att när det dem behagade, gifva audiens. Om sändebud vid sin ankomst önskade att tillfälle till öfverläggning måtte dem beredas, måste det alltid vara tillåtet att först undersöka, om de vore skickade af vän eller fiende, om de ville förhandla vänligt och uppriktigt eller om de vore komna i ond afsikt. Nu hade dessa sändebud anländt från en bundsförvant till konungens fiender och hade haft hala ord på tungan. Därför hade det varit nödvändigt att på förhand förvissa sig, om man hade att göra med vän eller fiende. Man måste äga frihet att mottaga eller vägra att mottaga en fiendes sändebud. Hvarken konungar eller republiker hade någon skyldighet att lämna sändebud företräde utan att dessförinnan hafva förvissat sig om, för hvilket ändamål de voro komna. Därför brukade man fråga dem därom, och man hade icke brustit i hänsyn för kurfursten af Brandenburg, enär man i ovisshet om ändamålet med dennes beskickning dock visat sändebuden all möjlig hänsyn. Det vore vanligt och helt naturligt, att man icke inläte sig i förhandlingar med den, som tillfogat en orätt, innan man vore säker på hvad denne hade att anföra. Man vore visserligen skyldig att taga hänsyn till den, som afsände en beskickning, men man kunde därför icke eftersätta sin egen värdighet, och man finge icke kompromettera en för att vara en annan till behag. Mevius tillade ytterligare, att under sådana förhållanden vore det orimligt att begära, att man skulle utsätta sig för tusen beskyllningar, ja kanske för en krigsförklaring, därest sändebuden icke finge det

1658. svar, som de önskade. När sändebud kommo till Rom från en fientlig makt eller från en furste, som icke stod i någon förbindelse med republiken, fingo de icke audiens i senaten utan mottogos utanför staden i Bellonas tempel. Det hade till och med händt, att romarne utvisat från staden, ja från republikens område, sändebud från sådane, till hvilka de icke hyste tilltro, men kommo sändebud från allierade, hvilka gjort sig misstänkte, hade dessa inför sittande senat blifvit utsatta för allvarlig näpst, skymfligt utvisade, ja till och med dömda till straff. Mevius slutade med att säga, att kurfurstens af Brandenburg sändebud icke blifvit förvägrade audiens, utan man hade endast fordrat en på förhand afgifven förklaring, att de kommit i fredligt syfte och icke i fientliga afsikter.

Dag från dag växte emellertid upphetsningen, så att man befarade en öppen brytning. I verkligheten började också brandenburgarne att skrida till fientligheter i Preussen. Man tog fast alla svenske soldater, hvar man än träffade dem, och stack in dem i de brandenburgiska regementena. I Pillau lade man beslag på alla varor, som kommo från Elbing, och utbjöd dem till salu; köpingar och byar plundrades och konungen gaf order om repressalier.

Förhandlingar med Holland.

§ 66. Från holländarne var heller icke något godt att vänta och att söka vinna deras vänskap var fåfängt, så länge de fruktade, att konungen ville göra ingrepp i deras handlingsfrihet på Östersjön. För att stämma dem vänligare hade konungen låtit de holländska sändebuden i Wismar, van Dorp, de Huijbert och Isbrandt veta, att i de blifvande traktaterna med Danmark skulle kraftigt påyrkas, att all tull i Sundet skulle upphäfvas, i synnerhet som tullen var roten och upphofvet till alla tvister mellan de nordiska rikena. På detta sätt skulle äfven holländarne blifva befriade från dylika pålagor, och hyste man förhoppning, att sändebuden äfven ville arbeta för detta mål, hvarpå dessa svarade, att generalstaterna af hjärtat önskade, att en ärlig fred måtte komma till stånd, som icke skulle vålla någondera parten skada. Men då Sunds- 1658.
tullen sedan urminnes tider utgjorde den mest betydande af Danmarks inkomster och vore af alla folk erkänd, vore det knappt troligt, att man kunde verka något för dess upphäfvande.

Därpå svarade svenskarne, att danskarne icke hade någon större rätt att fordra tull i Östersjön, än de folk, som bodde på sidorna om Engelska kanalen eller Gibraltar sund, hade rätt att fordra tull där. Öresund och Belten voro att betrakta såsom fria vägar mellan två haf. Danskarnes utkräfvande af tull var obefogadt och hade kunnat fortgå endast genom andra folks slapphet och tålamod. Svenske undersåtar åtnjöto visserligen tullfrihet men fingo utstå alla slags trakasserier genom undersökning huruvida utländska varor fördes med svenska fartyg. Alla underslef, som bedrefvos med utländska varor under svensk flagg, skedde förnämligast på det sätt, att holländske köpmän skickade till Stockholm och andra städer sina tjänare, som där förvärfvade burskap. Af detta handlingssätt hade holländarne hela vinsten, hvaremot Sverige däraf hade alls ingen fördel, och det var upprörande, att underslef, som begingos af enskilda personer, hvilka däraf ensamme drogo all vinst, alltid hade gifvit anledning till fientligheter och krig med Sverige och alltid vid tider, då Sverige var invecklad i andra krig och hade tillräcklig sysselsättning på annat håll. Och dessa förhållanden hade väckt tvister under fyrtiofem år. Det var omöjligt att förebygga köpmännens alla knep, och anledningar till klagomål skulle alltid kvarstå.

Sändebuden hänsköto saken till generalstaterna, hvilka gåfvo till svar, att sändebuden icke skulle vidtaga några åtgärder för tullens upphäfvande af det enkla skäl, att holländarne i kraft af ett fördrag frivilligt bundit sig att under en viss tid betala tull och icke ville bryta sitt ord. De hade för öfrigt aldrig erkänt denna tull såsom något konungariket Danmarks regale eller höga rätt och kunde icke heller nu erkänna det, på det att, om svenskarne komme att bemäktiga sig Sundet, de icke skulle kunna fordra denna

1658. rätt. Konungens förslag hade visserligen hos många väckt stor glädje, men deras antal var dock öfvervägande, som förmenade, att Danmark genom tullens borttagande skulle blifva alldeles maktlöst och utsatt för ständiga anfall från Sverige. Dessutom funnos äfven de, som trodde, att konungens erbjudande icke var ärligt menadt, då han samtidigt icke velat antaga holländarne såsom fredsmedlare. Konungen ville nämligen icke antaga deras medling, med mindre Elbingfördraget först ratificerats, fastän holländarne uttryckligen förklarat detta vara omöjligt, då det vore mot deras intresse att bidraga till Danmarks förtryckande. Ja, Johan De Witt uttalade öppet, att ratificeringen af fördraget icke skulle erbjudit någon svårighet, om icke danska kriget kommit emellan, då man just i kraft af detta fördrag skulle nödgats bistå Sverige mot Danmark. Men då förhållandena ändrats, hade ratifikationen under afvaktan på förklaringar måst uppskjutas. Konungen frågade under förhandenvarande förhållanden icke heller mycket efter ratifikationen, då han i fördraget icke utan nackdel för sig beviljat holländarne åtskilliga förmåner i Preussen, under den förhoppning att när fördraget en gång blifvit en verklighet, danskarne skulle hålla sig stilla. Men detta skäl förelåg ej längre. För öfrigt betygade holländarne, att hvad som försiggick hade ingen grund i fiendskap mot konungen utan vore dikteradt af kärlek till deras land, hvilket konungen med sitt upplysta förstånd icke kunde tyda illa. Med stor ifver arbetades för hjälp åt Danmark, som lutade till sin undergång, och i synnerhet från provinsen Hollands sida bedrefs arbetet med kraft. Man förvånade sig öfver att österrikarne dröjde att förklara Sverige krig, men missämjan mellan österrikare och polacker och kurfurstens af Brandenburg betänksamhet fördröjde emellertid holländarnes beslut att skicka danskarne hjälp. Då de brandenburgiska sändebuden i Haag begärde, att generalstaterna skulle garantera ett fördrag mellan Polen och Brandenburg för att betaga konungen af Sverige möjlighet att hämnas, ville de icke ingå därpå, 1658.
då åsikterna därom voro mycket delade.

Konungens försök att stämma polackerna försonligare. 13 januari.

§ 67. Emellertid hade Hieronymus Beverningk i förtroende gjort Appelboom följande förslag: Om konungen genom holländarnes medling ville ingå på fred med villkor att återlämna allt, hvad han med väpnad hand tagit i Danmark och Polen, skulle holländarne icke göra några svårigheter att lämna konungen en betydande summa i subsidier, därest han ville öppna krig mot Österrike. I sådant fall skulle de arbeta för en skyndsam fred och utverka åt honom en nöjaktig satisfaktion af Danmark och Polen, på det att han så mycket förr skulle kunna gå till anfall på Österrike. Skulle konungen åter icke vilja lyssna till detta förslag, måste holländarne uppbjuda alla sina krafter för att stödja Danmark.

Konungen ansåg sig visserligen icke kunna riktigt lita härpå och märkte tydligt, att holländarne mera ville tillgodose sina egna intressen än verka för att Sverige skulle få fred. För att ostörde kunna drifva sin köpenskap, ville de drifva konungen till krig med Österrike. Konungen befallde det oaktadt Appelboom att ingenting försumma för att vinna holländarne. Han skulle därför låta Beverningk förstå, att konungen ville underlätta den holländska handeln mera än den danska och gärna ingå på fredsförhandlingar, då han icke hyste något tvifvel, att alla svårigheter kunde undanröjas, om fullmäktige från båda parterna komme tillsammans. Särskildt låge det honom om hjärtat att sluta en allians med holländarne mot österrikarne, förutsatt att holländarne ville förhjälpa honom att med heder sluta danska kriget. Kriget med Polen vore däremot af en helt annan natur, emedan österrikarne vore invecklade däri, hvadan det vore omöjligt att förhandla med den ene med förbigående af den andre. Appelboom borde också antyda, att konungen tillsvidare afstode från hvad han ernått genom föregående fördrag och i Elbing, tills ett lyckligt slut på danska kriget genom holländarnes medling blifvit åvägabragt. Holländarne skulle icke allenast hvarken öppet eller hemligt lämna Dan-

1658. mark någon hjälp utan äfven förmå danskarne att icke tänka på någon allmän fred utan endast förhandla om en separatfred med Sverige, hvilket skulle vara till större gagn för de nordiska rikenas lugn och handel. Under dessa villkor vore konungen böjd att antaga holländarnes medling, dock under förutsättning att de handlade fullt ärligt och icke af afundsjuka öfver konungens framgångar läte förleda sig att gynna konungens fiender, såsom skett under kriget med Danmark.

På detta sätt sökte konungen att afhålla holländarne från att hjälpa danskarne, men holländarne hade å sin sida ingen annan afsikt än att hetsa konungen mot Österrike, sedan krigen med Danmark och Polen väl blifvit afslutade. De fruktade alltid, att sedan fred en gång inträdt och konungen kommit i tillfälle att ordna sina inre angelägenheter, skulle Sverige blifva alltför mäktigt, under det att, om konungen vore invecklad i ett krig djupt inne i landet, de skulle få bättre tillfälle att motarbeta honom.

Holländarne gynna danskarne. 7 januari.

§ 68. Hvad holländarnes planer gingo ut på, kunde man se af generalstaternas beslut, att man skulle bemöda sig om att åvägabringa fred mellan Sverige och Danmark, under villkor att hvad båda parterna tagit under kriget, skulle återlämnas, så att allt komme i samma status som före kriget och att Brömsebrofreden blefve bekräftad, hvarför generalstaterna skulle ikläda sig garanti. Efter vapnens nedläggande skulle klagomål och besvär från båda parterna i godo afgöras genom generalstaternas medling. Därpå skulle fred med Polen ingås, på villkor att svenskarne skulle afstå Preussen och därför erhålla vederlag på annat håll. Detta skulle delgifvas fransmän och engelsmän för att desse måtte arbeta för samma mål.

På konung Fredriks befallning anhöll emellertid den danske ministern Rosenvinge enständigt hos holländarne om hjälp för att för det gemensamma bästa börja ett krig i ändamål att tygla Sveriges maktbegär och ingrepp i handeln på Östersjön. Trots Appelbooms alla invändningar vidhöllo holländarne sin en gång fattade åsikt om jämvikt mellan de nor- 1658.
diska rikena, och denna åsikt förfäktades särskildt af provinsen Holland, som under kriget lidit öfvermåttan stor skada genom att dess handel med indiska varor mycket försvårats. Om de skickade Danmark hjälp, hoppades de bringa kriget till ett för dem fördelaktigt slut och kunna betinga sig förmåner för sin handel, i synnerhet om Brandenburg äfven ville lämna sitt stöd åt saken. De öfriga provinserna däremot voro icke så villiga att gifva hjälp, då de ansågo, att republiken därigenom kunde komma att invecklas i svårigheter, medan den redan hade nog däraf i de portugisiska affärerna. Det kunde då hända att äfven fransmän och engelsmän komme att uppträda på Sveriges sida. Provinsen Holland hade en särskild orsak att skicka hjälp till danskarne. Man hade nämligen där redan värfvat fem regementen för Danmarks räkning för att tillförsäkra konung Fredrik absolut makt och betaga rådet och adeln allt inflytande, och Rosenvinge utfor i smädelser och beskyllde adeln för förräderi och illvilja samt sade, att Andreas Bille förtjänat galgen för länge sedan.

De franska och engelska sändebuden afrådde emellertid holländarne att sända hjälp till Danmark, framhållande att denna hjälp endast skulle förlänga kriget och att Frankrike och England i sådant fall vore pliktiga att hjälpa Sverige. De rådde holländarne att med det snaraste förena sig med dem i arbete på en förlikning mellan de båda rikena, hvartill holländarne förklarade sig benägne, under den förutsättning att engelsmännen icke skulle skaffa sig några ytterligare privilegier på Östersjön. De Thou lofvade för fransmännens räkning detsamma. Därpå föreslogo holländarne, att danskarne skulle betala en större summa penningar till svenskarne men icke göra några landafträdelser, då Danmark under det föregående kriget förlorat så mycket, att intet mera borde afhändas detta rike. Samtidigt underläto de intet för att väcka ovilja mot Carl Gustaf, framhållande att om man icke hejdade hans framfart, skulle hans makt blifva alltför fruktansvärd.

1658. Engelska sändebudet Georg Downing arbetade i Haag med ifver för Sveriges intressen och tillkännagaf på Cromwells befallning, att engelsmännen skulle sända svenskarne hjälp i samma utsträckning, som holländarne komme att sända danskarne. Ehuru det franska sändebudet Jacques Auguste de Thou sade sig hafva sin konungs order att befordra Sveriges intressen, förebragte han inför generalstaterna intet för detta ändamål utan fullgjorde sina mottagna order i hemlighet med De Witt och andre förnäme herrar. Någon verkan häraf förspordes emellertid icke alls, vare sig nu att han var undfallande för holländarne, eller att han icke hade några bestämda order. I själfva verket visade också de Thou krypande smicker för holländarne, då han gärna ville förvärfva holländarnes vänskap för att fransmännen måtte kunna blifva kvitt Cromwell, som de icke fullt trodde på. Ja, man visste till och med, att fransmännen i hemlighet uppmuntrade holländarne att skicka danskarne hjälp för att lättare tvinga Carl Gustaf till fred med Danmark och förmå honom att därefter med hela sin styrka bryta upp mot Österrike. Holländarne hade redan gjort en god början för utrustande af en flotta, då underrättelsen ingick om svenskarnes anfall på de danska öarna och om fredsunderhandlingar, hvarefter vidare rustningsåtgärder inställdes.

Holländarnes förhållande till Danmark efter freden.

§ 69. Emellertid framkallade konungens framgångar stor bestörtning hos holländarne, och då Appelboom till generalstaterna afgaf ett skriftligt meddelande om konungens seger på Fyn, underläto de mot vanligt bruk att uttala någon lyckönskan. Budskapet om freden kort därefter ökade ytterligare deras bestörtning, men då de icke hade rent samvete och sålunda hade föga hopp att kunna vinna den, tvekade de, om de skulle söka konungens vänskap. Skulden för att Elbingfördraget icke blifvit ratificeradt välte de helt och hållet på danskarne. Johan De Witt, Jakob Obdam, Barthold van Gent och andre uttalade högt, att det skulle hafva varit konung Fredrik värdigare, om han vågat sitt lif och vunnit en ärofull död på slagfältet framför att 1658. underteckna en fred, som vore förknippad med så stora förluster för Danmark. Några riddare af elefantorden skämdes att öppet bära ordenstecknet utan dolde det under rocken, andra lade alldeles af det. Under tårar beklagade Rosenvinge, att de holländska sändebuden underblåst krigslågan. Å andra sidan voro många förnäme herrar af den mening, att konung Fredrik bort draga sig undan till någon ort utanför sitt rike och under tiden försvara en eller annan plats med all kraft. Därvid skulle hans vänner kunnat verksamt komma honom till hjälp. Det vore för öfrigt icke ovanligt, att konungar under någon tid begåfve sig utom sina riken. Nu var saken emellertid bragt så vida, att ingenting kunde ändras och att den afslutade freden icke kunde kullkastas, i synnerhet som England och Frankrike iklädt sig garanti därför. De beklagade, att man icke kunnat kvarhålla Carl Gustaf i Polen, fjärran från den Nederländska Republiken, liksom man en gång i tiden hindrat Gustaf II Adolf att bemäktiga sig Köln. För öfrigt ville de icke vidgå, att deras sändebud i Köpenhamn på officiella order uppeggat till detta krig, utan hela skulden låg i Beuningens hetsighet.

Emellertid, innan man visste ordet af, *5 mars.* hade holländarne beslutat att, i händelse Själland kunde hålla stånd, skyndsamt skicka två tusen fotknektar till Sundet och därefter så fort som möjligt ytterligare fem tusen. Som om det gällt hela Hollands väl, arbetades i Amsterdam med all ifver därför, och under förutsättning att Köpenhamn och Kronborg skulle kunna hålla stånd ännu i tre veckor, var man besluten att sända tjugufem krigsskepp till Sundet. Hvad som i Roskildefreden i synnerhet väckte holländarnes förtrytelse var, att Sverige genomdrifvit sin fordran på utestängandet af främmande flottor från Östersjön, hvarmed de ansågo sig företrädesvis vara åsyftade. De upptogo också mycket illa, att von Beuningen icke medgifvits tillträde till förhandlingarna. I någon mån tröstades de af den brandenburgiske minis-

1658. terns tillkännagifvande för generalstaterna af en allians mellan Polen och Brandenburg, hvarigenom de hoppades framdeles kunna vidtaga nödiga mått och steg mot Sverige.

Holländarnes ringa tillmötesgående mot konungen. 21 mars.

§ 70. För att i någon mån dämpa holländarnes hetsighet mot konungen, gaf denne Appelboom order att inför generalstaterna afgifva officiell berättelse om afslutandet af freden med Danmark, om hans genom Guds nåd vunna seger, huru hofsamt han begagnat sig däraf och huru han mot sin vilja invecklats i detta krig, som förts uteslutande till skydd för egen säkerhet, hvilket också var enda syftemålet med freden. Man hyste nu förhoppning, därest freden genomfördes i enlighet med båda parternas önskan, att hädanefter en uppriktig vänskap mellan båda rikena skulle blifva beståndande, ty konungen ville ingalunda tillfoga sin granne någon oförrätt, då hans länder nu vunnit trygghet. Konungen ville lika litet lägga några fjättrar på handel och sjöfart utan fastmera på alla sätt befordra deras frihet. Han satte desslikes sin lit till de Förenade Nederländerna såsom till gamla vänner och hoppades, att de skulle gilla hvad som mellan de båda konungarikena blifvit öfverenskommet och icke låta förleda sig till något, som skulle störa det gamla förtroendet och det goda förhållandet mellan konungariket Sverige och Republiken. Appelboom anbefalldes äfven att icke vidröra något om ratifikation af Elbingfördraget utan, om holländarne från sin sida skulle yrka därpå, fastmera söka afböja saken. Ty vid närmare betraktande var detta fördrag egentligen intet annat än ett förnyande af fördragen från 1640 och 1645, som ingåtts mot Danmark. Kanske nödgades man också till båda rikenas och Östersjöns säkerhet sluta ett förbund med Danmark, hvilket till äfventyrs kunde komma att strida mot Elbingfördraget. Därför ville konungen under nu förändrade förhållanden icke binda sina händer genom en förhastad ratifikation af ett fördrag, af hvilket konungen icke hittills haft någon fördel, då holländarne genom list och falska uttydningar förtagit dess verkan. Emellertid, innan sakernas nya ordning vunnit stadga, skulle Appelboom i vänlighet söka stämma generalstaterna försonligare, så att de lånade sitt öra till goda förslag och icke inläte sig på något, som kunde vålla både dem själfva och konungen svårigheter. 1658.

Men med allt detta uträttades hos holländarne intet, då de alltjämt ansågo konungens planer för sig skadliga och höllo före, att ju vänligare Carl Gustaf visade sig i sitt tal, desto större groll bar han till dem i sitt hjärta. Van Beuningen, som var roten och upphofvet till all missämja, upphörde aldrig att underblåsa holländarnes fientliga stämning och sade, att konungens afsikt var att anfalla Danzig till lands och vatten, för hvilket ändmål också tjärde artikeln i fredsfördraget tillkommit. Det förefanns all utsikt, att freden skulle stranda förnämligast genom förbundet med Österrike, Polen och Brandenburg, och därtill skulle också bidraga Frankrikes och Englands afundsjuka öfver Carl Gustafs framgångar. En flotta på fyrtioåtta fartyg utrustades för att sändas till Danzigs hjälp, för den händelse konungen komme att företaga något mot denna stad. Af denna flotta lågo i maj tjugufyra fartyg för ankar vid Doggersbank för att hålla utkik på konungens rörelser.

Emellertid beordrades van Dorp att *5 maj.* förfoga sig till konungen i och för förklaringarna till fördraget och för att därjämte framföra generalstaternas lyckönskningar till det slutade kriget. Men i själfva verket var Dorps uppgift att utspionera, hvart konungen skulle vända sina vapen, för att holländarne skulle kunna inrätta sig därefter. Under tiden fördes en hemlig korrespondens med de danska sändebuden, hvilka trots den med svenskarne afslutade freden stodo i nära beröring med de österrikiska, polska och brandenburgiska gesanterna. Till England afsändes också Nieupoort i beskickning för att ställa svenskarne i misskredit hos Cromwell samt anhålla, att denne måtte vara behjälplig för återafträdandet af Preussen och skyddandet af Danzig. Därjämte skulle Nieu-

1658. poort förbereda Cromwell för en närmare allians till skydd för handeln på Östersjön samt motarbeta det förbund som var å bane mellan Sverige och Danmark, då detta skulle vara till skada för England och Holland.

Beuningens förehafvanden i Danmark.

§ 71. Framför alla andra upphetsade Beuningen såväl sina egna landsmän som danskarne mot Sverige. De svenska sändebuden hade anhållit, att förhandlingarna om förbundet skulle hemlighållas, men Beuningen motsatte sig detta och yrkade envist på deras offentliggörande samt påtryckte Meadowe att verka i samma syfte. Och då han erfor, att man förhandlade om skydd för Östersjön, framhöll han med mycken hetsighet för danskarne, att svenskarnes intressen i detta hänseende voro stridande mot det allmänna bästa och i all synnerhet mot Danmarks. Detta land, som nästan icke hade någon annan hamn vid Östersjön än Köpenhamn, skulle på detta sätt tvingas att skydda ett stort antal svenska städer och hamnar, under det att hamnarne vid oceanen lämnades utan skydd. Denna allians skulle för öfrigt väcka stort missnöje hos grannfolken och för svenskarne öppna utsikt att med ringa styrka till sjöss bringa i sitt våld länder och städer vid Östersjön. Då Beuningen var öfvertygad om att svenskarne ifrade för fredens snara afslutande endast i afsikt att kunna så fort som möjligt lämna Danmark, rådde han danskarne att draga ut på förhandlingarna under förespegling af hjälp från holländarne. Han trodde också, att konungens plan var att genast kasta sig öfver Brandenburg och han öfvertygade danskarne om detsamma. Då det föreföll, som om denna plan syntes för konungen viktigare än allt annat, trodde danskarne knappt, att de skulle kunna kvarhålla honom i Danmark. Alla krafter sattes emellertid i gång för att hindra verkställandet af freden. Beuningen hade dock icke alla på sin sida i denna sak. De fleste ansågo det högeligen oklokt att genom förhalande gifva svenskarne anledning att med en armé af tjugu tusen man stanna i hjärtat af Danmark. Beuningen berömde sig i sina bref af att hafva räddat Danmark och korsat Carl Gustafs planer på en allians med detta land, under det att han i själfva verket invecklade Danmark i ett nytt krig genom sina illasinnade råd, som afhöllo danskarne från att ingå på svenskarnes förslag. 1658.

Fåfängt tal om ratifikation af Elbingfördraget.

§ 72. Holländarne bevarade emellertid till det yttre skenet af vänskap med Sverige under afvaktan på klarhet om konungens planer. Efter konungens ankomst från Göteborg till Flensburg fick van Dorp order att inställa sig där och anmäla sig till audiens. Sedan han framfört vidlyftiga och meningslösa komplimanger, började han orda om förklaringar tlll Elbingfördraget och om danzigarnes anslutning till detta fördrag. Men konungen, som icke var synnerligen angelägen att tala om denna sak, gaf för att vinna tid det svar, att generalstaterna måste först lofva att icke skicka konungens fiender någon hjälp, hvarom Appelboom skulle hos dem närmare anhålla. Detta svar upptogs icke väl af holländarne, som genom De Witt läto antyda, att om konungen icke inom en månad tydligen gifvit tillkänna sin mening, skulle holländarne ingå förbund med Österrike och Brandenburg för att ändtligen få ett slut på förhandlingssaken. Ty om de ofta omförmälda förklaringarna blefve afgifna, skulle förhandlingen kunna afslutas, alla anledningar till missnöje undanröjas och hvarje tillfälle för illasinnade att väcka split mellan de båda staterna försvinna. Några fordringar utöfver hvad konungen redan medgifvit i Thorn och sistlidne sommar i Flensburg skulle icke uppställas. *11 juli.*

Därtill svarades, att holländarne hade icke gått in på hvad som då erbjudits, och konungen hade efter dessa erbjudanden förväntat att de skulle bistå honom mot danskarne och andra fiender. Nu vore emellertid tiderna förändrade, och då holländarne icke tillmötesgått konungens önskningar, vore han icke heller förpliktad att inrymma åt dem så stora förmåner utan någon fördel för sig själf. Holländarnes uppträdande för öfrigt visade tydligen, att de icke skulle underlåta

1658. att under förevändning af handelsintressen hindra konungens förehafvande. Deras yrkande på förklaringar hade sin grund i fruktan för att konungen i afseende på tullen skulle bevilja sina egna undersåtar eller vissa utlänningar en frihet, som skulle lända till skada för holländarne. Därefter fick Appelboom order att till generalstaterna ingifva ett skriftligt meddelande af innehåll, att de handlat i strid med det förra förbundet och genom sina ministrar motarbetat Elbingfördraget samt nu stodo i begrepp att Brandenburg till behag skicka en flotta till Östersjön till skydd för handeln, hvilken ingen haft någon tanke på att oroa. Därigenom hade de förhindrat konungen att något företaga mot sina uppenbara fiender och mot dem, som icke ville gå med i detta förbund. Konungen ville visserligen ratificera Elbingfördraget men önskade dessförinnan veta, om holländarne vore sinnade att i handling visa sig vara hans vänner, hålla fördragets bestämmelser och icke skicka hans fiender hjälp. Ty om de framdeles skulle handla såsom hittills, hade han ingen lust att ratificera fördraget.

Därpå svarade holländarne, att det vore intet förnuft uti att gifva en dylik försäkran på förhand, innan konungen likaledes lofvat tillmötesgå dem i afseende på handeln, förklaringen och annat i enlighet med Elbingfördraget. De voro icke sinnade att företaga några nya ovissa förhandlingar. Men efter erhållen förklaring af Elbingfördraget skulle holländarne icke lämna något understöd åt konungens fiender och i alla stycken rätta sig efter fördragets punkter. Likväl skulle det stå kurfursten af Brandenburg och Danzig fritt att gå med i fördraget, om de därom tillkännagåfve sitt beslut inom en månad efter förklaringens undertecknande. För öfrigt lade de mera vikt på förklaringen än på själfva fördraget.

För att bringa saken till slut erbjöd Downing sin tjänst efter att hafva framställt det förslag, att holländarne skulle strax ratificera fördraget och gifva konungen försäkran att icke bistå hans fiender, österrikare, brandenburgare och danzigare. Men själfva förklaringen skulle 1658. underställas Cromwell. Detta vann De Witts godkännande och han anhöll, att Appelboom skulle gifva konungen meddelande härom. Enligt sin vana betygade holländarne i vänliga ordalag, att de icke vidare skulle motarbeta konungen, om han ginge dem tillmötes beträffande förklaringen, på det att det icke skulle se ut, som om de farit med falska utläggningar och nu af fruktan tvingats att mottaga konungens vänskap. Cromwell hade allvarligen förehållit dem att icke under förevändning af skydd för handeln uppträda hindrande för konungens planer, hvartill holländarne svarade, att de skulle ärligen hålla fördragen och icke lämna konungens fiender hjälp, därest han blott ville gå dem till mötes beträffande förklaringen. Detta tillstyrktes äfven af Downing, som ansåg, att om holländarne komme i åtnjutande af en längre fred, skulle deras krigsmakt försvagas och de komma i större beroende af sina allierade.

Men under det att Downing på Cromwells uttryckliga order använde all flit att återupprätta vänskapen mellan konungen och holländarne, försökte De Witt, liksom Beuningen gjort med Meadowe, att besticka Downing och förmå honom att öfvertyga Cromwell, att konungen till Englands och Hollands nackdel ville skaffa sig herraväldet öfver handeln på Östersjön, så att det hädanefter icke skulle stå i någons makt att ändra detta, om man icke nu afvärjde faran. Då Appelboom därefter af generalstaterna begärde en försäkran, att de icke skulle lämna konungens fiender hjälp, affattade generalstaternas församling ett svar, hvaruti de vidhöllo yrkandet på förklaring och att Brandenburg och Danzig skulle inbegripas i fördraget, på det att holländarne i kraft af fördraget icke skulle nödgas komma konungen till hjälp mot desse. Men detta svar skulle icke aflämnas, förr än visshet vunnits, hvarthän konungen ämnade vända sina vapen. Emellertid betygade De Witt Appelboom sin stora benägenhet för vänskap med Sverige och anmodade honom att påverka ko-

1658. nungen att hänskjuta förklaringen till Cromwell. Konungens uppbrott förorsakade holländarne mycken oro, då de trodde, att han åter skulle företaga något mot Danmark. Anledningen till denna förmodan var, att konungen visat sig mera högdragen mot van Dorp, än han vanligen brukade, och att han höll kvar alla fartyg i Danmark. Då kort därefter underrättelse ingick om konungens landstigning på Själland, lämnades Elbingfördraget och förklaringen alldeles ur räkningen, och man tänkte endast på huru man till hvad pris som helst skulle kunna rädda Danmark från ögonskenlig undergång.

Konungens fruktlösa försök till förbund med England och anhållan om subsidier. 4 juni.

§ 73. Omgifven af så många fiender hade konungen låtit sig angeläget vara att med Cromwell få till stånd ett fast förbund, hvaraf han kunde efter så långvarigt och hittills gagnlöst förhandlande draga någon verklig vinst. Men Cromwell fäste sig icke synnerligen vid den fara och de svårigheter, hvaruti konungen befann sig, och iakttog som vanligt mycken betänksamhet såväl beträffande den föreslagna alliansen som rörande de subsidier, som han för länge sedan utlofvat. Emellertid fanns ingen anledning att längre betvifla, att Österrike och Brandenburg vid första tillfälle skulle sätta i verket sin plan att tillsammans med polackerna gå till anfall på Pommern eller låta krigets hela tunga drabba Holstein. Då konungen icke var i stånd att afvärja en sådan olycka, återstod för honom intet annat än att vädja till en omedelbar hjälp från sina allierade eller ock att på ett eller annat sätt förlika sig med Österrike. Men då detta senare alternativ syntes honom alltför stridande mot protestantismens sak, gaf han sina sändebud i England order att pådrifva afslutandet af alliansen med Cromwell, då ovissheten i detta hänseende vållade honom mycken skada. Han önskade, att denna allians skulle riktas mot Österrike och Polen och mot alla, som med österrikarne sammanslutit sig eller komme att sammansluta sig mot Sverige. Han tänkte därvid närmast på danskarne, som sammangaddat sig med Österrikes allierade polacker och brandenburgare och hvilka icke 1658. endast velat förmå de senare att söka splittra konungens krigsstyrka utan äfven helt öppet i Prag anfört klagomål öfver dröjsmålet med hjälpsändningen. Om trots alla dessa skäl Cromwell likväl skulle visa sig obenägen att gå till öppet anfall mot Danmark, borde dock danskarne räknas bland österrikarnes bundsförvanter, då de ingått ett separatfördrag med dem. Konungen befallde sina sändebud att föreslå Cromwell, att han skulle hindra holländarnes förehafvande, vare sig de med penningar eller fartyg, öppet eller hemligt inblandade sig i kriget med Danmark, att han gåfve Sverige sitt stöd och framförallt förmådde Danmark att gifva konungen satisfaktion och försäkran, att konungen icke skulle hafva något att frukta från detta håll, i händelse han på grund af alliansen med England nödgades att uppträda utom sitt rike. I fördraget skulle stipuleras, att anfallet på Österrike skulle ske från Preussen och Polen och icke från Tyska Rikets område till undvikande af obehag för konungen från tyska riksständernas sida. Till konungens förfogande skulle England ställa fyra tusen fotknektar, som skulle landstiga i Preussen, och skulle allt efter behof rekrytering ske, så att detta antal alltid vidmakthölles. Cromwell skulle förbinda sig att försvara Wästpreussen i enlighet med fördraget med Brandenburg, äfvensom att uppehålla expektansen på Ostpreussen såväl under pågående krig, som i händelse det komme till förlikning. Framför allt skulle sändebuden söka förmå Cromwell att lämna konungen tio tusen pund sterling i månaden, men på denna summa kunde något afprutas, om Cromwell ginge in på de öfriga villkoren, särskildt om han ville lämna omförmälda antal fotknektar och om han ville punktligt utbetala det penningbelopp, hvarom man kunde komma öfverens, för att snabbt kunna vidtaga rustningar, som vore jämnstarka med fiendens.

Allt detta skulle de allvarligen framhålla för Cromwell, med tillägg att konungens ställning tilläte intet vidare förhalande, utan antingen måste Cromwell

1658. afgifva ett snart besked eller också nödgades konungen tillgripa utvägar, hvilka han hittills icke tänkt sig och på hvilka han högst ogärna inläte sig. Om Cromwell antoge konungens förslag, skulle med större eftertryck kunna handlas, i synnerhet om Frankrikes anslutning till alliansen kunde vinnas och en ärlig fred ernås. För öfrigt skulle man noga taga vara på tiden, så att den icke gagnlöst förspilldes. Men om sändebuden märkte, att parlamentet för inre angelägenheter åsidosatte utrikesaffärerna eller att engelsmännen endast inskränkte sig till onödiga förslag, skulle Friesendorff antyda att han ville afresa och åtnöja sig med det förra förbundet. Fleetwood skulle emellertid söka att genom parlamentets bemedling befordra saken, ehuru konungen hellre ville förhandla med Cromwell än med parlamentet. Man skulle heller icke glömma löftet om subsidier, och om Cromwell i detta hänseende hyste någon fruktan för folkets missnöje, skulle sändebuden framhålla, att en närmare förbindelse med konungen vore för Cromwell till så mycket större gagn, som konungen kunde vid behof göra honom en återtjänst.

Kort därefter, då konungen efter intagandet af Fyn gått öfver till Själland, befallde han sina sändebud att föreslå Cromwell en allians till skyddandet af Danmark, som han skulle intaga och för hvilket företag England kunde lämna honom en verksam hjälp genom att hålla holländarne tillbaka, hvilka framför alla andra voro i stånd att hindra en sådan plan. Om Cromwell för detta ändamål ville bistå konungen med trupper och en flotta, skulle Friesendorff erbjuda honom en del af Danmark eller Buxtehude och Leheskans, om det senare behagade honom mera. Om konungen komme att eröfra hela Danmark och Norge, skulle Cromwell erhålla hela härtigdömet Bremen och engelsmännen komma i åtnjutande af betydande förmåner för alla i Sverige tillverkade varor samt tullfrihet i Sundet, om han icke föredroge, att sådan frihet beviljades alla folk. Dessa order blefvo emellertid återkallade, sedan freden med Danmark kommit till stånd.

§ 74. Cromwell tröstade de svenska sändebuden med att, om parlamentets förhandlingar finge ett gynnsamt förlopp, kunde de vara förvissade om en lyckig utgång för sin sak. Han lät därjämte förstå, att härtigdömet Bremen anstode honom väl, ehuru han icke kunde något bestämma utan parlamentet, som inom kort skulle samlas, då han hoppades kunna uträtta något till nytta för konungen. Han underlät heller icke att eftertryckligt anbefalla konungens sak åt parlamentet, därvid framhållande religionsskäl såsom tyngst vägande. Han passade också samtidigt på att gifva ett sting åt holländarne, för hvilka egna intressen och vinningslystnad komme i första rummet, religionen i det andra. Men förhoppningarna om en lyckig utgång af saken inom parlamentet grusades snart, enär några medlemmar af underhuset icke ville erkänna öfverhusets giltighet, då blott tre af den gamla adeln kommit tillstädes och de öfriga föregåfvo, att något öfverhus kunde icke finnas utan en konung. Detta uppsåtliga försök att bringa allt i oordning föranledde Cromwell att upplösa parlamentet.

1658. *Fortsatta förhandlingar med Cromwell.* *20 januari.* *5 februari.*

Svenskarnes sak bragtes då ånyo inför rådet, som tillsatte en kommission för att förhandla med dem. Det franska sändebudet uttalade för kommissarierna, att han hade order att till det bästa anbefalla svenskarnes förslag, hvilket uttalande jäfvades af det portugisiska sändebudet, som påstod, att fransmännen fastmera sökte motarbeta svenskarnes förehafvande i England. Två månader förspilldes nu utan ändamål, dels genom Thurloes opasslighet, dels genom parlamentets upplösning och dels genom inre strider med anledning däraf. Och då Cromwell icke hade några penningar till sitt förfogande, begärde konungen af enskilde köpmän ett lån af etthundra tusen pund sterling, hvaremot de skulle få förmånsrätt till handeln med beck, hvilket var till stort förfång för holländarne. Denna förmånsrätt skulle åtnjutas, tills kapitalet blifvit till fullo guldet, och räntan skulle afdragas från tullen för det utskeppade becket. Men köpmännen ville icke undvara sina penningar

1658. så länge, enär de då kunde få en snabbare vinst på sitt kapital.

24 februari. Sedan den inre oron i England blifvit stillad, upptogos åter förhandlingarna och de svenska sändebuden framlade förslag till en allians mot Österrike, hvilket till större delen var grundadt på det förbund, som Sverige haft med Frankrike under tyska kriget, och anhöllo om ett bestämdt svar därå inom tjorton dagar. Vid den sammankomst, som därefter blef afhållen, beklagade svenskarne det hittills brukade, onödiga ordprålet, hvarpå engelsmännen svarade, att de ville nu med allvar gripa saken an. Den första meningsskiljaktigheten gällde de fiender, mot hvilka alliansen skulle riktas. Svenskarne yrkade uttryckligen på detta: *Mot Huset Österrike och mot alla och en hvar, som med detta hus stode eller komme att stå i förbund.* Engelsmännen förfäktade däremot, att de med detta hus förbundne skulle särskildt angifvas och att de, som icke angåfvos, skulle betraktas såsom stående utanför. Genom svenskarnes sväfvande formulering skulle vållas mycken oreda och tvifvel uppstå, om därvid underförstodes alla romersk-katolske furstar, ja till äfventyrs själfve turken, och misstankar skulle äfven kunna väckas hos fransmännen, att förbundet också vore riktadt mot dem såsom katoliker.

Svenskarne invände häremot, att formuleringen var betingad af alliansens ändamål, som var upprätthållandet af båda rikenas säkerhet och skyddandet af gemensamma vänner, till hvilka Frankrike räknades. Under begreppet fiender skulle icke förstås hvarken katoliker eller evangeliske, annat än i den mån de voro emot detta förbund och den allmänna friheten, hvadan äfven katoliker voro oförhindrade att vinna anslutning till alliansen. Däraf följde, att för närvarande inga namn kunde angifvas, då till äfventyrs efter ett börjadt krig somliga komme att sluta sig till fienden, under det att andra skulle ställa sig på svenskarnes och engelsmännens sida, och man kunde icke sluta nya allianser, allt efter som förhållandena ändrades. Därför vore det bäst att använda sväfvande uttryck. Däremot hade engelsmännen intet annat att invända än att de ville med fiender förstå spanjorerna men icke danskarne. Det vore visserligen intet tvifvel, att de efter afslutandet af denna allians skulle råka i krig med danskarne, men att på förhand uttryckligen stämpla dem såsom fiender ville de icke, så länge som ett engelskt sändebud uppehölle sig i Danmark för att verka för fred. För närvarande gynnade visserligen österrikarne Danmark, men man kunde icke säga att danskarne gynnade österrikarne. Efter långt meningsutbyte beslöts, att spanjorerna och polackerna skulle särskildt omnämnas i fördraget; formuleringen blef sålunda: *Mot hela Huset Österrike, mot konungarne af Spanien och Polen samt mot alla, som lämnade hjälp åt någon af dessa makter mot detta förbund eller mot dem, som komme att biträda detsamma.* Det utspann sig ock en strid om betydelsen af ordet "anhängare", hvarunder svenskarne ville inbegripa alla, som lämnade hjälp i trupper, penningar eller krigsförnödenheter i akt och mening att skada de allierade. Häremot invände engelsmännen, att detta vore ett ingrepp i handelsfriheten, i rättigheten att utlåna penningar och äfven i andra förrättningar, som i och för sig icke vore af fientlig art utan fullt berättigade och oskyldiga. Om till exempel österrikarne skulle samtidigt föra krig med turkar och svenskar och därunder använda penningar, som de upplånat för krig med Turkiet, för sitt krig med svenskarne, skulle då de, som utlånat penningarne, betraktas såsom fiender? Härpå svarade svenskarne, att detta vore hårklyfveri, då det vore lätt att i hvarje fall döma om afsikten, och uttrycket "som lämnade hjälp" behölls. Härefter uppstod fråga om hvem som skulle anses och antagas som vän eller bundsförvant, hvarvid engelsmännen föreslogo, att fransmännen skulle såsom part genast ingå i förbundet, då de skulle kunna illa upptaga, om de först efter förbundets stiftande blefve anmodade att däri inträda. Härtill anmärkte svenskarne, att man icke kunde därom underhandla

1658. i London, då franska sändebudet där icke hade någon fullmakt för detta fall och fransmännen antagligen icke ville skicka till London något särskildt sändebud, hvilket alltid skulle föranleda tvist i afseende på rang, då det ena konungariket icke ville lämna försteget åt det andra. Engelsmännen hade också själfve till en början sagt, att de och svenskarne måste vara de förnämsta parterna i detta förbund för att icke gifva fransmännen anledning till några anspråk, men om det befunnes lämpligt, kunde före förbundets afslutande meddelande därom gifvas dem. Svenskarne förmenade, att holländarne, som öppet höllo med motparten, icke skulle särskildt inbjudas. Men engelsmännen voro af annan mening, emedan holländarne förklarat för Cromwell, att de icke skulle sända någon hjälp till Danmark, och Cromwell hade sagt dem, att lika mycket som de hjälpte Danmark, lika mycket skulle han hjälpa Sverige. Emellertid medgåfvo svenskarne, att holländarne skulle inbjudas, om de ville bekräfta Elbingfördraget och uppträda så som det anstode vänner. Likaså skulle man inbjuda Brandenburg, ehuru endast ringa förhoppning om dess anslutning förefanns. Sålunda blef beslutadt, att man till förbundet skulle inbjuda fransmännen, portugiserna, generalstaterna, Brandenburg, Siebenbürgen, tyska riksständerna af evangelisk bekännelse och hansestäderna. Engelsmännen ville därtill lägga Danzig och Danmark, hvilket förslag endast väckte svenskarnes löje.

Alliansens villkor.

§ 75. Största svårigheten vid denna allians var att komma till enighet om de förpliktelser, som England i kraft däraf skulle ikläda sig gent emot Sverige. Svenskarne ville såsom förebild för denna allians taga alliansen med Frankrike, men detta motsatte sig engelsmännen. De förklarade, att Huset Österrike måste anses såsom båda parternas hufvudfiende. Detta hade två grenar, den spanska och den tyska. Den förra var den mäktigaste och hade sitt förnämsta maktmedel i det amerikanska guldet, utan hvilket kejsaren aldrig kunnat uträtta något af betydenhet. Om engelsmännen kunde besegra den spanska grenen och afskära 1658. denne fiendes pulsåder, skulle de därmed hafva utfört ett stordåd, som icke kunde nog högt skattas och svårligen af bundsförvanterna återgäldas. En krigsflotta, som alltid måste hållas rustad, kostade mera i underhåll än två arméer till lands, i synnerhet som denna armada alltid måste förstärkas och sjökriget föras med all kraft. Men det skulle vara obilligt att begära, att man skulle bistå konungen af Sverige äfven till lands och icke allenast hålla en egen armé på krigsfot utan äfven dessutom på annat sätt understödja honom uteslutande till hans nytta och för att skydda honom mot Österrike. Konungen hade icke blott det allra bästa tillfälle att till lands anfalla Österrike utan dessutom stort intresse att kunna skydda sina tyska provinser och draga fördel af sina framgångar, så mycket mera som någon varaktig fred med Österrike icke vore att vänta. England däremot, som icke hade en fotsbredd land, hvarifrån det kunde gå till anfall på Österrike, kunde icke utan otroliga kostnader öfverföra sina trupper till Tyskland, då en flotta måste utrustas för truppernas öfverförande och till deras skydd, i händelse holländarne skulle vilja hindra öfverfarten. England hade icke heller någon sträfvan åt det hållet och saknade för öfrigt giltigt skäl att sammandrabba med österrikarne, från hvilka det icke hade att befara någon oförrätt. Annorlunda hade förhållandet under tyska kriget varit med fransmännen, som därvid mera sett på sina egna intressen än på den gemensamma saken och svenskarnes fördel. Frankrike stred då med Spanien om herraväldet i Europa, hvarvid konungen af England mycket litet ingripit, oaktadt han därvid hade familjeintressen att bevaka. Holländarne och de tyske furstarne handlade i eget intresse, hvilket gifvit anledning till klagomål från svenskarnes sida. Men engelsmännen sågo endast på det gemensamma bästa och Sveriges fördel och voro beslutne att hålla, hvad de lofvade, och med kraft föra kriget, hvilket emellertid icke var så lätt nu som under det tyska kriget, då Sverige upp-

1658. trädde till försvar för trosfriheten och därför vann hela världens gillande. Nu åter uppträdde Sverige för sitt enskilda intresse och utsatte sig därigenom för hat och afund från ett stort antal hemliga fiender. Det vore ock att befara, att Sveriges fiender under sken af nitälskan för allmänt lugn skulle kasta hela skulden för oron på Carl Gustaf. Genom denna allians skulle engelsmännen i stället för en fiende, som de nu hade, få äfven polacker, moskoviter och holländare öfver sig, då desse komme att kasta sig öfver Carl Gustaf. Då engelsmännen för närvarande icke voro nödgade att fortsätta kriget med Spanien längre än behöfligt var för att snart komma till en förmånlig fred, ville de tillråda konungen att icke nu företaga något mot Österrike, med mindre hans intressen tvingade honom därtill.

Härtill svarade de svenska sändebuden, att dessa skäl visserligen vore ganska fyndiga, men deras ohållbarhet vore tydlig. Det gällde icke nu att undersöka fiendens kvantitet eller kvalitet, icke heller det intresse man kunde hafva af detta krig, framgång eller nederlag, ty det skulle icke vara någon svårighet för Sverige att draga sig ur detsamma, och Carl Gustaf skulle icke sakna bundsförvanter, hvart han vände sig. Utan här vore det fråga, om det skulle befinnas lämpligt, att utom de fiender, som de båda folken redan hade att strida mot, man skulle förena sina krafter för att äfven gå till strids mot den farligaste af alla och kufva honom, så att han urståndsattes att i förening med Polen utföra de planer, som han smidde mot den gemensamma saken. Detta vore enda sättet att upprycka det onda med roten. Visserligen hade de svenska vapnen under tyska kriget hejdat det ondas framfart, men sedan österrikarne börjat röra på sig och länge uppträdt hotfullt, stode de nu färdige att urladda all sin ondska. Då det ingalunda kunde bestridas, att Huset Österrike vore Sveriges fiende, ville Carl Gustaf af denna anledning i tid taga sina mått och steg för skyddandet af den gemensamma saken och Europas fred. Men Österrike vore icke mindre fientligt mot England, ja kanske 1658.
ännu mera än mot något annat land. Engelsmännen kunde icke vara okunnige om de tankar, som österrikarne hyste om dem, och att de förr eller senare hade att vänta sig oväder från detta håll. Men om engelsmännen icke fruktade Österrike, hade de så mycket mera att befara från Spaniens sida. Detta land, som icke vore oroadt från något håll, skulle med alla sina krafter kasta sig öfver England, och det behöfdes blott den minsta anledning för att spanjorerna skulle uppträda mot England nu på samma sätt som under drottning Elisabeths tid. Ju mera England isolerade sig från andra makter, desto mera utsatte det sig för anfall från en och hvar. Österrike kunde också skada England på flerehanda sätt, genom kejsarens inflytande, genom många anhängare, genom den utvalda tyska soldatesken, som spanjorerna icke heller kunde vara förutan, lika litet som österrikarne kunde undvara det spanska guldet. Österrikarne skulle blifva ännu mera i stånd att med kraft stödja Spanien, Stuartarne och holländarne, om de en gång kunde vinna Sverige på sin sida eller åtminstone förmå det till neutralitet. Engelsmännen voro på villospår, om de trodde, att Carl Gustaf redan beslutat att anfalla Österrike eller att han skulle ruinera sig, om han undveke ett krig med detta land. Hvilka obehag konungen än haft från Österrikes sida, vore förhållandet dock icke sådant, att det uteslöte förlikning, då freden i Tyskland ännu icke vore bruten. Och för öfrigt, då österrikarne understödt polackerna, vore anledningen därtill mera att söka i anbudet af polska kronan än i några onda afsikter mot Sverige, och de skulle säkert icke komma att underlåta att ställa sitt förhållande till Danmark i gynnsam dager samt ursäkta andra sina åtgöranden. Man borde inse, att konungen från sin sida icke sökte något krig med Österrike; hans framgångar manade honom snarare att lefva i fred med detta land såväl som med Tyska Riket. I själfva verket tillåte icke de nya eröfringarna konungen att nedlägga vapnen, men det var i alla

1658. händelser mera med hans intressen förenligt att förhandla med Österrike och rikta sin uppmärksamhet på Sveriges öfrige fiender än att riskera den nuvarande ställningen för ett ovisst framtidsmål, så mycket mera som det fanns all anledning att tro, att österrikarne utan svårighet skulle förmås till underhandling och att de hellre såge krigsskådeplatsen förlagd till sina grannars områden än till sina egna. Sålunda vore det långt ifrån att denna allians skulle blifva till större fördel för Sverige än för England, då det förra såsom närmare granne till Österrike än det senare riskerade mycket mera. Om konungen mera sett på sitt eget intresse än på det allmänna bästa, skulle han hafva vidtagit helt andra mått och steg. Han ville icke tillråda engelsmännen att med honom ingå ett förbund mot Österrike; för sin egen del behöfde han det icke, ehuru han nog känt de oförrätter, som tillfogats honom, och därför till skada för sina planer tåligt väntat på engelsmännens förklaring. Men nöden hade ingen lag, och då det för Carl Gustaf vore omöjligt att hålla stånd mot så många fiender på en gång, finge han fördraga och afvakta en tid, när han med mindre fara för sig själf kunde handla för den gemensamma sakens bästa. Slutligen tillkännagåfvo sändebuden, att konungen icke begärde af engelsmännen annat än penningar, hvaraf han var i stort behof och hvarmed de utan svårighet kunde förse honom, så mycket mera som det gällde deras egen säkerhet. Konungen skulle mycket lätt kunna bereda den engelska armén tillfälle till en landstigning, hvilken skulle aflägsna fienden från deras egna kuster och i icke ringa mån bidraga att skydda deras eröfringar i Flandern. Om engelsmännen icke ville dela faran, borde de åtminstone hjälpa konungen med penningar, då han måste ensam draga krigets tunga. För öfrigt kunde det krig, som engelsmännen förde till sjöss mot Spanien, icke betraktas såsom en kompensation, jämförlig med hvad Frankrike lämnat under kriget i Tyskland, då det, ehuru i krig med spanjorerna, icke undandragit sig att gifva Sverige subsidier och äfven understödt det med vapen. Då hade Frankrike endast stridit för sin ära, under det att England nu skulle kämpa för sin säkerhet. Af engelsmännens sjökrig med spanjorerna hade man icke försport något gagn för den gemensamma saken, hvadan det syntes, som om de förde detta krig mera för egen vinnings skull och för sin handel än för det allmänna bästa. Då krig kräfde kostnader, skulle engelsmännen icke föra det, om de icke däraf droge vinst. Holländarne hade därvid visat, att de förstodo konsten att förtjäna penningar utan att utsätta sig för någon risk, och spanjorerna brydde sig så föga om detta krig, att de, medan det pågick, gjorde ett nytt anfall på Portugal. Det vore för öfrigt likgiltigt, om spanjorerna inhöstade penningar; svenskarne hade under förra kriget icke haft något men af det spanska guldet. Men genom ett krig med Österrike skulle den gemensamma saken, som engelsmännen alltid talade så mycket om, i väsentlig mån stärkas, den protestantiska läran främjas i Polen, en mäktig fiende afvärjas och engelsmännen utan motstånd kunna fullfölja sina intressen i Flandern, ty konungen ville aldrig göra fred med den gemensamme fienden, innan England först fått satisfaktion. För öfrigt kunde han äfven bevilja engelsmännen några särskilda förmåner, om han blefve förvissad om tillmötesgående från deras sida. Efter att hafva åhört detta syntes engelsmännen något öfverraskade och orolige och förklarade, att de skulle närmare öfverlägga om saken. Underrättelsen om den med Danmark afslutade freden föranledde, att man icke vidare talade om någon allians mot detta land. 1658.

Förhandlingar med England efter freden med Danmark. 19 mars.

§ 76. Efter afslutandet af Roskildefreden anhöll konungen om Cromwells garanti för densamma samt att han måtte söka hålla holländarne tillbaka, så att de icke skulle störa freden, enär det vore kändt, att danskarne förväntade hjälp ifrån dem. Då numera genom freden med Danmark det största hindret för alliansen var undanröjdt, var konungen beredd att gå till anfall mot Österrike,

1658. därest han för utförandet af ett så viktigt värf kunde påräkna hjälp af sina vänner. Därför borde alliansens artiklar, som så länge varit under öfverläggning, nu komma till slutlig behandling.

Härpå afgaf Cromwell ett mycket insockradt svar, hvarvid han beklagade, att det icke stått i hans makt hittills att gifva något mera. Garantin ville han gärna ikläda sig, på holländarne skulle han hafva ett vaksamt öga, på det att de icke skulle vålla någon skada, och om alliansen ville han af alla krafter beflita sig och gifva sina ombud order i detta afseende. Allt detta var nu mera, än man vågat hoppas, om blott handling skulle följa på orden. Men hvarken alliansen eller penningsaken kom till något närmare afgörande. Vid påföljande sam-
23 mars. mankomst beklagade sig engelsmännen, att de svenska sändebuden icke ärligt framfört sin konungs förslag. Det gick nämligen ett rykte, att fred med Polen skulle vara nära förestående och att underhandlingarna i Köpenhamn bedrefvos med framgång, hvarom engelsmännen saknade underrättelser. Engelsmännen hade också gått förlustige holländarnes vänskap, i och med detsamma som de så afgjordt slutit sig till svenskarnes sak. De svenska sändebuden förebrådde äfven engelsmännen deras förtegenhet.

Engelsmännen ville icke tillråda konungen att anfalla Österrike, men om han på eget initiativ gjorde det, skulle de bistå honom så mycket deras egna angelägenheter det tilläte, tilläggande att de hade alls ingen ärelystnad att uppträda med en armé i Tyskland, hvilket för öfrigt vore emot deras intresse och öfver deras krafter. Hvad man sålunda kunde hoppas af engelsmännen inskränkte sig till ett gynnande af konungens planer, att de skulle hålla holländarne i tygeln, i händelse de skulle företaga något mot Sverige, att de med all kraft skulle fullfölja kriget mot Spanien för att hindra, att hjälp därifrån skulle sändas till Österrike, med ett ord, engelsmännen ville vara fiender till konungens fiender och vänner med konungens vänner, ville garantera freden med Danmark och skulle icke afundas konungen besittningen af 1658. Preussen.

Hvad som mycket bidrog att fördröja saken var konungens af Skottland planerade infall i England. Då franska alliansen mot Österrike fortskred mycket lamt, visade engelsmännen icke heller någon synnerlig ifver för den dem föreslagna alliansen och Mazarins uppmaning till sina sändebud i London att påskynda alliansen mellan Sverige och England togs af engelsmännen icke på allvar. Det för länge sedan gifna löftet om trettio tusen pund sterling upprepades oupphörligen, men penningarne utbetalades aldrig, då spanska kriget slukade allt och soldatesken icke kunde förnöjas annat än med penningar. Sedan parlamentet med oförrättadt ärende upplösts, vågade man icke betunga folket med några nya pålagor. Engelsmännen förklarade, att svenskarnes anhållan om subsidier kom för dem mycket olägligt, och de ansågo sig göra mera än nog genom att med alla krafter fullfölja kriget i Flandern. Dessutom läto de förstå, *9 april.* att deras inre förhållanden icke tillåto dem att lämna så mycken hjälp, som de önskade och saken i sig själf fordrade. De önskade visserligen en allians med konungen, men afslutandet däraf måste de uppskjuta, tills de af den inre ställningen kunde se, huru mycket subsidier de voro i stånd att lämna. Man måste försöka att vinna folket därför och undvika att kränka rikets lagar. Och denna hjälp skulle blifva mera regelbundet lämnad, om man först fått de inre angelägenheterna ordnade. Under hela sin regering hade Cromwells största bekymmer varit saknaden af pengar för att kunna uppfylla, hvad han lofvat.

Cromwells afsikt var emellertid att fortsätta kriget med Spanien och att alltid hafva en flotta rustad för att hålla holländarne i tygeln. Om desse bedrefve några stämplingar, skulle han låta det komma till konungens vetskap. Han rådde för öfrigt konungen att icke underlåta något för att komma i närmare förbund med Danmark, då intet vore verksammare för att korsa holländarnes pla-

1658. ner än ett förbund mellan de nordiska rikena. Slutligen förklarade han sig villig att gynna konungens önskningar i afseende på Preussen. Konungen nöjde sig med dessa förklaringar men önskade icke desto mindre att få närmare visshet i alliansfrågan, penningsaken och trupphjälpen, emedan han, om han icke hade något att förvänta i dessa afseenden, önskade att förhandlingarna afbrötes och Friesendorff återvände hem.

Svenska sändebudens öfvertalningsförsök hos Cromwell. 30 april.

§ 77. De svenska sändebuden voro ingalunda overksamma. De framhöllo med kraft, att genom dessa ständiga uppskof konungen förlorade många tillfällen att handla, och att det vore för honom af största vikt att snart få visshet om hvad han kunde hoppas för att därefter rätta sig. De vidrörde också Beuningens och Meadowes hemliga förehafvanden. Det fanns bref från Beuningen, som bevisade, att Meadowe sagt, att Cromwell icke med blida ögon såg konungens planer beträffande Österrike, och att han icke heller fullkomligt gillade freden med Danmark eller det förbund mellan nordens båda riken, hvarom förhandlades. Slutligen tillfogade de, att holländarne endast sökte utså tvistefrön mellan Sverige och England.

Häremot försäkrade Cromwell högtidligt att långt ifrån att hysa minsta afund öfver konungens framgångar, önskade han honom tvärtom alltjämt nya. Han förklarade långsamheten med förhandlingarna bero på att han uteslutande måst hafva sina tankar riktade på sin egen säkerhet, men att hans affärer nu stodo på den punkt, att han hädanefter skulle vara i stånd att verka för den gemensamma saken och till sina vänners fördel och att han hoppades mycket af det nya parlamentet, som snart skulle samlas. Han skulle vidare förordna kommissarier med obegränsad fullmakt och gifva dem order att påskynda förhandlingarna, så mycket som republikens angelägenheter för öfrigt det tilläte, och skulle han af egna medel förse konungen med penningar. Allt detta framställdes så öfvertygande, att man icke kunde tro annat än att han talade fullt ärligt. Till yttermera visso meddelade han svenskarne hvilka af hans ministrar som voro mera eller mindre gynnsamt stämde mot dem. Han slutade med att säga, att så snart han fått ordning i de inre affärerna, skulle han vara den förste att pådrifva förhandlingarna, utan att man behöfde vidare påminna honom därom. Då emellertid en rundlig tid förflöt, utan att något åtgjordes åt saken, anhöllo de svenska sändebuden om afskedsaudiens. 1658. *7 maj.*

Engelsmännen urskuldade sig med den inre oron och lofvade att inom tre veckor utbetala trettio tusen pund sterling i reda penningar samt att inom de närmaste dagarne afgifva yttrande om alliansen. Dessutom antydde de, att de beslutat att med svenskarne träffa öfverenskommelse att antingen på tro och lofven utfästa sig att, så mycket i deras förmåga stod, hjälpa konungen eller ock, om detta icke skulle befinnas tillfyllest, utgifva en viss summa, som förhållandena kunde tillåta, med villkor att om mot all förväntan de icke skulle blifva i stånd att betala beloppet, de icke måtte hållas som löftesbrytare, då de icke ville lofva mera än de kunde hålla. Vid sitt fälttåg i Flandern fäste de stor vikt, då spanjorerna därigenom skulle förhindras att komma Österrike till hjälp. Men då svenskarne icke läto afspisa sig med fagra löften utan yrkade på bestämdt besked om huru mycket engelsmännen ville lämna, ställde desse i utsikt, att det nya parlamentet skulle visa sig välvilligt i fråga om bidrag; utan parlamentets beslut kunde Cromwell icke förplikta sig till några subsidier. Det stod emellertid i vida fältet, huruvida icke det nya parlamentet liksom det senaste skulle komma att lämna saken oafgjord. *21 maj.*

Ännu en sammankomst mellan svenskarne och engelsmännen kom till stånd, hvarvid de senare som vanligt sökte öfvertyga de förre om sina goda afsikter, hvarjämte de ville utverka sig ett erkännande af konungen, att han skulle åtnöja sig med hvad England redan uträttat till sjöss mot spanjorerna och hvad de för närvarande gjorde i Flandern till *25 maj.*

1658. lands. Därest konungen icke vore därtill villig, anhöllo de, att han ville afvakta det nya parlamentets sammankomst för att Cromwell därefter skulle kunna afgiva en närmare förklaring. Men svenskarne framhöllo, att allt detta icke kunde gälla såsom något vederlag, då kriget med Spanien börjats af särskilda orsaker, innan konungen ännu framställt något förslag om allians, och att engelsmännen skulle till och med ännu kraftigare kunna ansätta spanjorerna, om konungen komme att anfalla Österrike. Och vidare, konungen var ännu icke i krig med Österrike, när han framställde sitt förslag om allians, ett krig med detta land var icke oundvikligt utan kunde tvärtom förekommas genom försoning med kejsaren, hvadan konungen mycket väl kunde lämna planen på ett krig åt framtiden, därest han icke funne stöd af allierade. Nu hade redan nio månader utan ändamål förspillts genom att engelsmännen icke afgifvit ett bestämdt svar. Konungen skulle väl kunna bida ännu en tid, om hans ställning det medgåfve, men nu var det honom omöjligt att förblifva i ovisshet, och om han icke nu finge ett bestämdt besked, skulle han anse minsta uppskof såsom ett afslag. Engelsmännen frågade, hvilken hjälp konungen förväntade af dem; därtill svarade svenskarne, att han begärde tio tusen pund sterling i månaden, att engelsmännen skulle skydda honom mot holländarnes fientligheter och att, om nöden det kräfde, engelska trupper skulle sändas till härtigdömet Bremens hjälp, hvilkas underhåll dock skulle af konungen bestridas. De tillade, att under tyska kriget hade konungen af England mycket mera afsevärdt understödt Danmark.

De engelske kommissarierna lofvade att gifva Cromwell rapport om saken, men samtidigt yttrade de, att de helst skulle velat genast lägga hand vid saken, om blott konungen ville gifva dem en utgångspunkt för ett krigståg; hvad konungen erbjudit kunde de emellertid icke fästa något afseende vid. Man hade uteslutande för denna sak skickat Jephson till konungen, som likväl icke befunnits hågad att närmare inlåta sig på saken. 1658. Då de svenska sändebuden märkte, att saken icke hade någon framgång, hotade de att draga hem.

De långsamma förhandlingarna misshaga konungen.

§ 78. Med dessa ständiga uppskof och upprepade undanflykter var konungen alls icke tillfreds, och alldeles särskildt var han missnöjd med att engelsmännen beskyllt honom för att hafva handlat i strid mot vänskapen, då han underlåtit att delgifva dem sina åtgöranden i Danmark och förhandlingarna med polackerna. Han insåg väl, att dessa klagomål härledde sig endast af deras obenägenhet att afgifva ett bestämdt besked om sina afsikter och af att de lyssnade till holländarne, hvilka uteslutande hade till mål att för hela världen misstänkliggöra konungens förehafvande.

Emellertid gaf han sina sändebud order att med afseende på förbundet med Danmark svara, att detta icke utgick på att förorätta någon utan endast afsåg båda rikenas säkerhet, och redan vid förhandlingarnas början hade också danskarne framhållit, att de genom kriget voro så utmattade, att de fruktade att blifva ett rof för sina fiender. Konungen hade genast ställt sig välvillig gentemot detta förbund, emedan det vore af stor vikt för Sverige, att Danmark icke blefve utsatt för främmande inflytande, och det vore klokare att hjälpa Danmark än att utlämna det åt holländarnes intriger. För öfrigt, då detta förbund endast anginge de två nordiska rikena, fanns ingen anledning att därom gifva meddelande åt någon, och dessutom hade Sveriges sändebud hittills så uteslutande varit upptagna af fredens bringande till verkställighet, att de icke haft någon tid att ägna sig åt annat. Beträffande förhandlingarna med Polen skulle sändebuden säga Cromwell, att ännu var ingenting åtgjordt i denna sak, hvilket de utan alla omsvep skulle bevisa honom. Men då konungens vänner, engelsmän, fransmän och några protestantiske furstar i Tyskland, öfvergifvit den gemensamma saken och inskränkt sig till fagert tal, var han besluten att hellre ingå fred icke allenast med Polen utan äfven med Österrike

1658. än att utsätta sina länder för en öfversvämning af fiender, hvilka han icke vore i stånd att motstå. Cromwell borde inse, huru farligt det vore för honom att draga öfver sig hela den katolska ligan, hvilket han kunde undvika genom att understödja Sverige med en måttlig summa. Af alla dessa skäl befallde konungen sina sändebud att fordra ett bestämdt svar, på det att han måtte kunna taga sina mått och steg, och samtidigt skref han också själf till Cromwell på enahanda sätt.

Cromwells förklaring.

§ 79. De svenska sändebuden framförde utan dröjsmål till Thurloe konungens order, hvarpå den engelske ministern svarade, att han föreställt sig Carl Gustaf vara alltför fientligt sinnad mot österrikarne för att vilja ingå någon förlikning med dem, och han hade stärkts i den tanken däraf att konungens intressen icke kunde medgifva en afväpning eller en förläggning af trupperna inom egna landamären. Öfverraskningen var för Thurloe så mycket större, som de svenska sändebuden antydt, att de ville draga sin färde. Några dagar därefter afgaf han emellertid å Cromwells vägnar det svar, att denne icke kunde hindra konungen att efter sitt godtfinnande förfoga öfver sina sändebud, och att om han vore besluten att rappellera dem, måste man finna sig däruti. Icke desto mindre syntes det honom mycket smärtsamt att efter så många underhandlingar icke hafva kommit längre. I stället för att anklagas för en afsiktlig förhalningspolitik hade han väntat sig ett beklagande öfver att hans ställning icke tillät honom att handla efter hans önskan. Han hade dock för att gagna konungen utsatt sig för holländarnes och andras missnöje och ådragit sig från dem större fiendskap än de visade Sverige. Han var emellertid besluten att hellre stöta sig med hela världen än öfvergifva konungens sak, och det fanns intet, som han icke ville riskera för att stödja den. Orsaken hvarför han uppskjutit att gifva ett bestämdt besked var endast, att han arbetade för att af alla krafter kunna hjälpa Sverige. Om sålunda Friesendorff ärnade draga sig tillbaka och afbryta 1658. förhandlingarna, kunde han icke dölja, att det misshagade honom högeligen och att han väntat sig något helt annat. Han öfverlämnade åt svenskarne själfve att döma om hvad hela Europa skulle säga om ett plötsligt afbrytande af en så lång underhandling och hvilken glädje det skulle göra holländarne att få en anledning att förolämpa båda rikena. Han slutade med att säga, att några veckors tidsutdräkt i en så viktig sak vore icke att fästa sig vid, och för öfrigt hoppades han, att konungens sändebud funnit anledning att öfvertyga Carl Gustaf om hans intresse för Sverige.

Härpå svarade svenskarne, att hos konungen icke fanns minsta afsikt att störa det goda förhållandet mellan rikena eller rubba vänskapen med Cromwell. Men då han icke längre kunde uppskjuta att antingen gå till anfall på Österrike eller ock att förhandla med det, var det för honom oundgängligen nödvändigt att veta, hvad han hade att vänta af England. Till detta land hade han först vändt sig, då det vore den mäktigaste af de protestantiska staterna och till hvars vänskap han hade den största lit, enär denna vänskap icke som många andras kunde rubbas på grund af några enskilda intressen, och emedan det för engelsmännen vore af sådan vikt, att den protestantiska trosbekännelsen skyddades. Och Tysklands protestanter såväl som holländarne följde gerna Englands exempel. För visso skulle det icke hafva vittnat om klokt förutseende, om konungen utan att vädja till hjälp skulle ensam såsom hittills strida mot så många fiender. När konungen en gång kommit till förhandling med Österrike, skulle England komma att inse betydelsen af att vara i samförstånd med sina grannar och fördelen för England, om konungen kunnat splittra dess fienders krafter. Här gällde icke att gå in i någon undersökning af Englands nuvarande eller kommande ställning; det fanns väl ingen i hvilken ställning han än befunne sig, som vore urståndsatt att fatta ett beslut eller vidtaga några mått och steg. Engelsmännen borde

1658. nu rätta sig efter förhandenvarande förhållanden och säga ifrån, hvad de för närvarande kunde göra eller framdeles trodde sig kunna göra, enär det vore omöjligt att afsluta en allians på så sväfvande och ovissa villkor.

Engelsmännen syntes öfvertygade och försäkrade, att de ville handla som ärlige och redlige män samt anhöllo, att sändebuden tills vidare ville hemlighålla sin afsikt att afresa och kvarstanna, tills de ännu en gång hunnit inhämta sin konungs mening. Härpå svarade svenskarne, att om de inom tre dagar erhölle en skriftlig förklaring, skulle de gifva sig till tåls, men att skrifva till konungen och invänta hans svar vore alldeles obehöfligt, då deras fullmakt vore fullt tillräcklig. Engelsmännen erkände detta och försäkrade desslikes, att de inom åtta
11 juni. dagar äfven skulle lämna penningar. Efter förloppet af några dagar begärde svenskarne svar, hvarvid engelsmännen läto förstå, att de med det snaraste ville afsluta en allians med dem och anse konungens vänner som sina vänner och konungens fiender som sina fiender. De hoppades äfven att kunna enas om en viss penningsumma i subsidier och om andra punkter, såvida de blott finge tid att förhandla och om ett svar från konungen kunde inväntas. Under tiden ville de flitigt öfverlägga, huru de på bästa sätt skulle kunna tillfredsställa konungen. Penningar hade de icke, visste icke heller, huru de skulle kunna uppbringa sådana, om än det skulle kosta deras lif, förr än parlamentet sammanträdt, hvilket skulle äga rum under september månad. Emellertid förgick ett helt år, utan att de utlofvade trettio tusen pund sterling utbetalades, hvilket icke hindrade dem att lofva guld och gröna skogar och tillskrifva konungen äran af sin seger i Flandern och förvärfvet af Dunkerque. Mazarin, som själf varit ombord på den engelska flottan, hade däröfver haft idel beröm och sagt, att utan en sådan flotta kunde Frankrike icke hafva utsikt till några framgångar mot spanjorerna. I själfva verket hade engelsmännen aldrig kunnat finna sig uti att Frankrike skulle äga någon flotta af betydenhet. Då fransmännen planerade för att bygga och utrusta en flotta, gjorde engelsmännen sig underrättade om afsikten därmed och erbjödo sig därefter att till fransmännen uthyra sina fartyg om Frankrike hade behof af en flotta. Sedan uppsnappade och brände engelsmännen alla franska fartyg, som de påträffade i öppen sjö. 1658.

Engelsmännen fortsätta att förhala underhandlingarna.

§ 80. Då svenskarne icke lämnade engelsmännen någon ro, svarade Thurloe, att det skulle vara orätt mot konungen att lofva något, innan man med säkerhet visste, om det kunde hållas. En del punkter i alliansförslaget kunde i alla fall afgöras, om blott penningfrågan hänskötes till parlamentet, där han ville gifva den sitt stöd, så att den skulle få den lösning, som svenskarne önskade. Svenskarne erinrade, att penningfrågan just var den grund, på hvilken hela saken hvilade, och om den ramlade, skulle hela förslaget stranda. Efter åtskilligt tal hit och dit förklarade engelsmännen, att de visserligen voro villige att underhandla därom, men att det i en så viktig fråga var dem alldeles omöjligt att något besluta före parlamentets sammankomst. Efter
18 juni. några dagar förklarade Cromwell själf, *25 juni.* att god vilja felades honom ingalunda, men det kostsamma sjökriget, fälttåget i Flandern, rikets inre ställning och det senaste parlamentets halsstarrighet hade urståndsatt honom att lofva något visst subsidiebelopp. Han kunde naturligtvis icke tadla, hvad konungen af nöden tvingades att till sin egen säkerhet företaga. Svenskarne måste gifva sig till tåls för att det icke skulle se ut, som om de ville tvinga protektorn öfver förmågan. Desse måste emellertid beklaga, att icke denna förklaring förut afgifvits. Hela långa tiden hade de invaggats i förhoppning om ett tillfredställande svar, men genom denna förklaring måste konungens planer nu helt och hållet ändras. Cromwell endast höjde på axlarne och beklagade, att han icke kunnat handla annorlunda, men tillade, att om svenskarne ville nöja sig med hvad som vore rimligt, skulle han ånyo öfverlägga om saken med rådet. Han hade dessutom skrifvit till konungen, att

1658. han vore benägen att afsluta alliansen, förutsatt att sändebuden icke plötsligen återkallades.

Då konungen erfor förloppet, sade han, att engelsmännen voro förblindade och att, om de kände förhållandena utomlands, skulle de icke på detta sätt försumma sina egna intressen. Det föreföll, som om de trodde, att hela världen behöfde dem, men att de behöfde ingen, som om de ansåge, att de kunde anfalla hela den öfriga världen utan någon risk att själfve blifva anfallne. Erfarenheten bevisade dock motsatsen, då England mera än någon af fastlandets stater varit utsatt för täta invasioner. Om nu än icke detta inträffat sedan normandernas dagar, så voro orsakerna därtill helt andra än engelsmännens egna krafter, som voro splittrade genom inre söndring och därför icke i stånd att möta utländskt våld. För visso var det lätt att märka, att den framgång, som följt Cromwell, fyllt honom med så stor självtillit, att han nu tycktes tro, att han kunde befalla öfver lyckan. Det föreföll, som om engelsmännen icke mycket bekymrade sig om framtiden, blott de hade lugn för stunden. Konungen tviflade icke på engelsmännens vänskap för Sverige, men de ville icke offra mycket för den. Det syntes, som om de endast väntade på att se konungen invecklad i krig med Österrike, under förhoppning att däraf skörda någon fördel. Engelsmännen tycktes också fästa mycket afseende vid fransmännens vänskap, ehuru desse vidtagit mått och steg för att hindra Englands maktutveckling. Ty de hade fått till stånd en öfverenskommelse, i kraft af hvilken engelsmännens vinst i Flandern skulle inskränkas till Dunkerque och Mardyck, under det att resten stannade i fransmännens händer, framför allt Bergues-Saint-Winoc, som låg helt nära Dunkerque. Denna sista plats var egentligen endast till tunga för engelsmännen, då för underhåll af dess garnison ingen kontribution kunde utkräfvas från Flandern. Fransmännen hade samtidigt stipulerat, att engelsmännen icke skulle tillåtas att till Flandern skicka trupper till större antal än sex tusen man. För öfrigt var det också 1658. kändt, att fransmännen hemligt underhandlade med holländarne i akt och mening att hindra en allians mellan Sverige och England.

Engelsmännen synas vilja fortsätta förhandlingarna med Sverige. 21 juli.

§ 81. Efter några dagar infunno sig de engelske kommissarierna hos svenskarne sent på aftonen, såsom deras sed var, och kort före postens afgång, för att icke rapport öfver förhandlingen skulle kunna hinna afsändas till konungen af Sverige. De anförde, att de enligt protektorns befallning ville fortsätta underhandlingarna och om möjligt bringa dem till slut. Men sedan man först inledt dessa underhandlingar, hade förhållandena så till vida ändrats, att konungen i stället för att rikta sina vapen mot Österrike nu förnämligast, som man sade, ville vända sig mot Brandenburg, Danzig och Lübeck. Däraf skulle följden blifva, att krigslågan skulle tändas mellan protestanter till stor fördel och glädje för motparten, och ändamålet med alliansen, som afsåg skydd för den evangeliska läran och allmän frihet, därigenom förfelas. Detta kunde hvarken Cromwell eller parlamentet gilla. Det vore därför nödvändigt att få kännedom om konungens planer i detta hänseende, så att man kunde arbeta för en förlikning eller finna ett annat medel att kunna bistå konungen, i den mån hans sak vore rättvis. Man önskade också veta, hvad konungen ärnade företaga till det allmänna bästa, innan alliansen afslötes och hjälp lämnades. Det vore lika viktigt att ömsesidigt delgifva hvarandra sina planer som att förena sina krafter.

Härpå svarade svenskarne, att man borde icke till rättesnöre för sina handlingar taga sannolikheter utan fastmera lita på konungens försäkringar och en gång bringa förhandlingarna till slut. De planer, som engelsmännen omnämnt, voro för de svenska sändebuden fullständigt obekanta, och för de åtgärder, som konungen på grund af engelsmännens långsamhet nödgats företaga, kunde han icke klandras. Engelsmännen borde erinra sig, hvad under förliden vinter uttalats, nämligen att i alliansen icke endast skulle

1658. inbegripas protestantiska makter, hvilket vore en sak, som man icke kunde ernå, och att man icke kunde rikta alliansen mot alla katolska makter af hänsyn för fransmän, portugiser och andra. Därför ansågo båda parterna förmånligast att endast tala om gemensamma fiender utan afseende på trosbekännelse, och med gemensamma fiender afsåg man då Österrike, Spanien, Polen och deras anhängare. Om man fasthölle detta, kunde brandenburgare, danzigare och holländare icke komma under begreppet evangeliske utan måste betraktas som anhängare till Österrike. Beträffande brandenburgare och danzigare hade de ingen annan anledning till fruktan, än hvad deras eget samvete bjöde dem. De brandenburgiska sändebudens utlåtelser andades icke den vänlighet, som de velat låta påskina, då de sökte förplikta konungen att på för dem lämpliga villkor förlika sig med polackerna såväl som med österrikarne, hvarvid de velat förskaffa sig säkerhet för att deras områden icke skulle komma att besväras af konungens trupper. Det vore dock tydligt, att konungen icke kunde anfalla de gamla eller nya fiender, med hvilka Brandenburg stode i förbund, utan att passera dess områden och brandenburgarnes förslag hade endast framkommit för att gifva ett sken af berättigande åt deras orättrådiga handlingssätt. Om konungen därför på grund af ländernas läge nödgades först gå till anfall på Brandenburg, vore det icke för att konungen ansåge detta såsom sin förnämste fiende och satte Österrike i andra rummet, utan därför att det naturligtvis icke vore möjligt att i krigstid hoppa öfver Brandenburg och sålunda lämna en fiende i ryggen på sig. Men om Cromwell genom sitt inflytande kunde bringa kurfursten af Brandenburg på andra tankar, vore det mycket önskvärdt. För öfrigt vore det för tidigt att fordra vetskap om konungens planer, innan alliansen vore afslutad, och äfven om alliansen vore afslutad, skulle det vara orimligt att vilja tvinga konungen till omöjligheter och utsträcka försvaret för den gemensamma saken längre, än 1658. som vore förenligt med de nuvarande konjunkturerna. Det vore för konungen nödvändigt att komma till en uppgörelse med sina gamla fiender, innan han ginge till anfall på nye, och att han finge själf därför välja tid, som vore för honom lämpligast. Han kunde ju icke draga öfver sig hela Tyskland, med mindre Frankrike och England förenade sig att stödja honom, och han kunde icke gå till anfall på Österrike annat än från Preussen och Polen. Och för öfrigt kunde man icke, utan att menligt inverka på den allians hvarom förhandlades, hindra konungen att afvärja onda anslag eller att kasta tillbaka dem, som öppet anfölle honom.

Engelsmännen syntes tillfredsställde med detta svar och lofvade att med all kraft arbeta på afslutandet af alliansen. Vid nästa sammankomst stannade man *9 juli.* vid det beslut, att alliansen icke skulle afslutas uteslutande i religionssyfte och mot katolikerna utan äfven i afsikt att hämma de fördärfliga planer, i hvilka några protestantiska makter inlåtit sig till skada för protestantismen, friheten i Europa och freden i Tyskland. Därpå förhandlades om sättet för uppträdande mot fienden. Engelsmännen ansågo, att i fördraget skulle uttryckligen stipuleras, att det vore förnämligast mot Österrike, som man skulle rikta sina vapen, till förekommande af att Brandenburg och andra områden skulle blifva krigsskådeplats. De ville äfven, att man skulle fastställa antalet trupper till trettio tusen man och att man skulle bestämma tid för uppbrottet. Häremot framhöllo svenskarne, att det icke vore billigt att binda konungen vid så bestämda villkor, ehuru visserligen armén vore fullt rustad och icke saknade något i afseende på underhåll. Man måste nämligen först underhandla med moskoviterna och taga sina försiktighetsmått gent emot dem, som man hade i ryggen. Emellertid förklarade de, att konungen skulle med fem tusen man gå i fält tre månader efter ratifikationen af alliansen, förutsatt att engelsmännen punktligt infriade sina löften

1658. och att konungen skulle äga frihet att öka eller minska sina trupper. Men då svenskarne sporde, hvad engelsmännen tänkt göra, frågade de senare i sin ordning, om icke det krig, som Cromwell förde i Spanien och Flandern kunde betraktas som full kompensation för konungens expedition. Och då svenskarne svarade, att detta icke vore tillfyllest, tillkännagåfvo de engelska ombuden, att de skulle underrätta Cromwell därom. Några dagar därefter afgåfvo de till de svenska sändebuden en förklaring, som de emellertid endast ville hafva betraktad såsom provisorisk. Häremot framhöllo svenskarne nödvändigheten af att icke förspilla tiden, i synnerhet som man från Holland väntade Nieupoort, som ovillkorligt komme att motarbeta alliansen. Men engelsmännen kunde icke besluta sig för att öppna på pungen och skulle helst velat få slut på saken, utan att det kostat dem något. De voro så öfvermodige, att de ansågo sig kunna fordra subsidier af andra utan att själfve behöfva lämna

16 juli. några. Vid den tiden begaf sig Cromwell till Hampton Court, hvilket vållade ytterligare uppskof. Svenskarne underläto emellertid icke att pådrifva penningsakens afgörande, hvarvid engelsmännen bragte affären med kurfursten af Brandenburg på tal, framhållande, att då konungen vägrat kurfurstens sändebud audiens, var detta ett tecken att han tänkte anfalla honom, hvilket Cromwell icke kunde tillåta. Sedan de blifvit lugnade i detta afseende, utlofvade de en ny förklaring. Det var för öfrigt ingen hemlighet, att kurfursten af Brandenburg begagnade sig af holländarne för att för engelsmännen misstänkliggöra konungens planer.

Då Cromwells uppehåll på Hampton Court syntes de svenska sändebuden allt-

23 juli. för långt, begåfvo de sig dit för att anhålla, att Cromwell skulle med trupper och fartyg bistå konungen, i händelse holländarne sökte hindra hans planer. Cromwell lofvade det, ehuru han uttryckte sig i ganska allmänna ordalag, och då svenskarne önskade, att han skulle uttala sig något närmare om alliansen, låtsade han okunnighet om hvarpå saken 1658. hakat upp sig samt befallde Thurloe allvarligen att afsluta den, men denne fann sig föranlåten till ännu längre uppskof. Då Cromwell frågade honom, hvarpå allt detta berodde, svarade han, att svenskarne begärde penningar, och man måste undersöka, om man hade någon skyldighet att lämna sådana, om man vore i stånd därtill och om man borde lofva något utan att vara viss på att kunna hålla sitt löfte. Samtidigt insjuknade Cromwells dotter, hvilket gaf anledning till ytterligare uppskof. Nieupoorts ankomst från Holland bidrog i sin mån att afkyla engelsmännen och minska Carl Gustafs utsikter. Engelsmännen uppträdde nu mycket afvisande, i synnerhet när talet föll på penningar. England var också mycket utmattadt, hade att underhålla en armé till lands och hade gjort fruktlösa expeditioner till sjöss. Enskilda, som ägde förmögenhet, ville icke utsätta sig för risk utan först se, huru Carl Gustafs företag skulle utfalla, och handla därefter. Thurloe omtuggade ständigt, att engelsmännen icke kunde utfästa sig till några subsidier före parlamentets sammankomst, men om man ville lämna åsido penningfrågan, stode han redo att reglera de andra punkterna. Vid denna tid afled Cromwells dotter och hans egen hälsa var vacklande. Nieupoort fortsatte alltjämt att misstänkliggöra Carl Gustaf för engelsmännen, framhållande att denne ville behålla Preussen och underkufva Danzig och Lübeck för att göra sig allhärskande på Östersjön. Och mindre tyngande skäl skulle varit tillräckliga för engelsmännens tvekan, då de i det stora hela icke voro benägne för alliansen.

Konungen ledsnar på de långsamma förhandlingarna. 2 augusti.

§ 82. De omständliga förhandlingarne med engelsmännen och desses upprepade undanflykter hade för länge sedan uttröttat konungen, och han förehöll Meadowe i häftiga ordalag denna förhalning af saken. Vid underrättelsen härom syntes engelsmännen något bestörte och bragte åter förhållandet med Brandenburg och Danzig på tal, men rörande subsidier inskränkte de sig till tomma ord. Slutligen frågade de, om man icke utan vidrörande

1658. af punkten om subsidierna kunde bringa saken till afgörande. Svenskarne svarade, att frågan var öfverflödig, då den otaliga gånger blifvit besvarad. Engelsmännen frågade då, hvilka förmåner skulle beviljas dem i afseende på handeln och tullen. Härtill svarade svenskarne, att den frågan var för tidigt väckt.

Emellertid hade Cromwell genom Meadowe erbjudit sin medling mellan konungen och polacker och brandenburgare, hvilken konungen afböjde såsom olämplig, under det att man förhandlade om en allians mot polacker, österrikare och deras anhängare, och då polackerna, påtryckte af österrikarne, nekat att antaga fransmännen såsom medlare, vore det på grund af olikhet i trosbekännelse ännu mindre antagligt, att de skulle mottaga engelsmännens medling. Det var icke svårt för konungen att se, att Cromwell icke hade något allvar med alliansen utan endast sökte förhala tiden med fagert tal, då han var öfvertygad om att konungen i alla fall skulle råka i krig med Österrike. Han gaf därför sina sändebud order att för Cromwell framhålla, att de icke kunde afsluta någon allians, därest den icke riktades äfven mot Huset Österrikes anhängare och att det på grund af ländernas läge vore konungen bekvämare att strida mot Brandenburg och Polen tillsammans än mot Österrike ensamt. Det vore detsamma, som om Cromwell skulle anfalla Burgund och Luxemburg och lämna städerna i Flandern och Brabant i ryggen på sig. Konungen skulle icke godvilligt afstå från Preussen, men då polacker och brandenburgare, som voro förbundne med Österrike, icke ville ingå på fred, med mindre Preussen afträddes, kunde konungen icke komma till någon fred med polackerna utan att på samma gång afsluta fred med Österrike. Därför ville konungen icke vidare mot Cromwells vilja yrka på någon allians med honom, men önskade veta Cromwells bestämda mening för att därefter kunna vidtaga sina mått och steg. Om icke något klart besked erhölles, skulle Friesendorff anhålla om afskedsaudiens. Till Meadowe hade konungen yttrat, att han kunde gärna antaga Cromwell till medlare, 1658. om denne hade så stor lust därtill, men från samma ögonblick, som Cromwell blifvit medlare, vore all tanke på en allians dem emellan utesluten. Om konungen komme att ingå fred med Polen och nödgas afstå Preussen, måste han också förlika sig med Österrike. Härpå svarades, att med förslaget till medling afsågs endast att för holländarne och andra dölja ändamålet med alliansen och att engelsmännen för öfrigt icke önskade något högre än att vara konungen till tjänst, vare sig det gällde krig eller fred med polackerna. Och Thurloe yttrade, att då konungen så strängt höll på subsidierna vid en tidpunkt, då det för engelsmännen vore så svårt att skaffa penningar, och då det syntes som om penninghjälp vore absolut nödvändig, föreföll det, som om konungens tankar vore mindre riktade på Österrike än på Östersjön och att han ville indraga engelsmännen i denna plan. Sedan Friesendorff vederlagt detta, utspann sig ett långt samtal, hvarunder engelsmännen bland annat försäkrade, att de under alla förhållanden skulle athålla holländarne från att angripa konungen. Men orsaken till att de icke för närvarande ville inlåta sig på någon allians var, att de icke visste, huru långt det blifvande parlamentet ville gå i afseende på subsidier och annan hjälp.

Cromwell försöker förgäfves att medla mellan konungen och kurfursten af Brandenburg.

§ 83. Emellertid hade Cromwell skickat Jephson till kurfursten af Brandenburg för att tillråda honom att återknyta förbindelsen med konungen och arbeta för att få kejsarvärdigheten förflyttad från Huset Österrike, som så länge förtryckt och oroat Tyskland. På detta erhöll Jephson det svar, att kurfursten visserligen gärna ville träda i närmare förbindelse med konungen, men då han redan ingått förbund med Polen, måste han tänka på att dessförinnan på godt manér lösgöra sig från detta förbund, och för detta ändamål skulle han till konungen afsända Schwerin med nödiga förslag. I kurfurstekollegiet hade han ju endast en röst och de öfriges röster kunde han icke svara för, dock skulle han beträffande kejsarvalet göra, hvad som stod i hans förmåga.

1658. *20 juli.* Vid Jephsons uppbrott för återresa till England framhöll konungen för honom nödvändigheten af att förmå Cromwell att hålla holländarne i tygeln, då desse missunnade honom hans framgångar i Flandern. Cromwell borde äfven intaga Emden, hvartill konungen ville vara honom behjälplig. Om detta aflupe lyckligt, borde han gå längre inåt landet och äfven angripa Meppen. Därigenom kunde österrikarnes värfningar förhindras i Westfalen, hvarifrån de brukade skicka folk till spanjorerna i Nederländerna. Och på detta sätt skulle äfven konungen blifva hulpen och få trygghet från det hållet, så att han med desto större kraft kunde gå löst på Österrike. Emellertid inträffade händelser, som omintetgjorde denna plan.

Förhandling med Polen. 22 januari. § 84. Vid ingången af detta år hade konungen tre krig på halsen och dessutom hade han att vänta fientligheter från Österrike. För att blifva befriad från en del af bördorna och afvända faran från sitt eget rike ansåg han klokast att fortsätta underhandlingarna med Polen. Blefve han kvitt polackerna, kunde han med desto större kraft gå till anfall på Danmark. Då skulle också modet hos moskoviterna sjunka och de kunna bekvämas till fred, hvarigenom äfven österrikarnes onda anslag skulle förebyggas. Denna plan hade konungen under några månader förberedt genom franska sändebudet de Lumbres, som skickat Akakia tre resor till polska hofvet, hvarifrån denne berättat, att Johan Casimir och polska ständerna voro böjda för fred, för hvilket ändamål de också antagit fransmännens såväl som holländarnes medling. Senare meddelade Akakia äfven polackernas mening rörande preliminärerna.

Till kommissarier vid dessa förhandlingar förordnade konungen Magnus Gabriel de la Gardie, Bengt Oxenstierna, Carl Christoffer Schlippenbach och Anders Gyldenklou. Till förhandlingsplats föreslog kurfursten af Brandenburg Frankfurt an der Oder, men af åtskilliga skäl var konungen mera benägen för någon plats i Preussen. Kommissarierna hade order att icke begifva sig af, förr än de erhållit vederbörliga pass från 1658. Polen, Österrike och Brandenburg och konvoj af svenske och polske soldater ordnats. Såsom fredsmäklare skulle de Lumbres i första rummet fungera och holländarne, om de därom hos konungen gjorde vederbörlig anhållan. Kurfursten af Brandenburg hade icke begärt att vara medlare och han ansågs icke så oumbärlig vid förhandlingarna, att han därför af konungen borde anmodas. Likväl såg konungen gärna, att han blefve satt i tillfälle att vid förhandlingarna bevaka sina intressen, samt att han blefve i freden inbegripen, hvarom konungen också vid sammankomsten mellan Schlippenbach och Schwerin hade låtit gifva kurfursten förhoppning. Beträffande förhandlingsplats i Preussen var det konungen likgiltigt hvilken valdes, blott hans värdighet icke därvid kränktes, full säkerhet gåfves sändebuden och platsen icke valdes så, att förhandlingarna utsattes för störande inverkningar samt att där alla hedersbetygelser blefve lika för båda parterna, hvarom sändebuden ägde att öfverenskomma med medlarne. Konungen önskade att förhandlingarna skulle taga sin början u förr desto hellre. En omkrets af några mil rundt om förhandlingsplatsen skulle vara fredad för alla krigsoperationer, på det att sändebudens följen äfven som postiljoner måtte kunna fritt och säkert passera fram och åter. I passen skulle uttryckligen stipuleras, att, därest förhandlingarna visade sig fruktlösa, det skulle stå sändebuden fritt att afresa hvart de behagade. Vidare skulle till förekommande af otillbörliga anspråk ifrån polackernas sida man komma öfverens om sigill och titel. Till ytterligare säkerhet skulle båda parterna tillåtas att såsom skyddsvakt medtaga ett- eller tvåhundra soldater. Ehuru man till dämpande af hetsigheter från parternas sida begagnade sig af medlare, skulle det stå sändebuden fritt att ensamme sammankomma för påskyndande af förhandlingarna och utredande af saken. Beträffande den fullmakt, som skulle afgifvas af Johan Casimir, gjorde polackerna det skenbart riktiga förslaget, att den icke skulle affattas så

1658. detaljeradt, och önskade de, att förhandlingarna skulle börja, så snart man kommit till enighet i hufvudsaken, och att ur denna synpunkt skulle fullmakterna från båda sidor upprättas. Då man många gånger erfarit, att polackerna i sina fullmakter oftast inryckte ord och meningar, afseende att åt deras konung förbehålla anspråk på Sverige och beskylla svenskarne för affall från och uppror mot den rätte konungen — ja de hade till och med ofta i fullmakter satt Sveriges ständer i stället för konungens namn eller, där de utsatt konungens namn, uteslutit titeln — vore det af största vikt att tillse, att fullmakternas stilisering blefve sådan, att dylika anspråk icke förekomme. Svenskarne måste iakttaga stor försiktighet därvid, då äfven den minsta småsak kunde vara till skada för konungen och Sverige och till nackdel för förhandlingarna. Och för detta ändamål hade svenskarne tillförene fäst uppmärksamheten på att fullmakter och titel framförallt måste vara i god ordning. År 1629 hade de bragt det så vida, att Sigismund under vidhållande af sina förmenta anspråk likväl måst gifva Gustaf Adolf hans fulla titel. År 1635 hade man kommit ett stycke längre, så att klausulen om vidhållande af de polska anspråken strukits och att vid titeln å ömse sidor användes abbreviaturtecken. Men man måste befara, att polackerna skulle föregifva, att detta förfarande blott kunde äga rum under stillestånd men icke under krigstid. Därför skulle sändebuden se till, att samma förfaringssätt blefve tillämpadt beträffande titlar och sigill, som ägt rum år 1655 i fullmakten för Leszczynski och Naruszewicz, i synnerhet som Johan Casimir under nuvarande krig icke gifvit Carl Gustaf hans hela och rättmätiga titel hvarken i den skrifvelse, som af Przemski öfverlämnats vid Kolo, eller vid Warschaus kapitulation. För öfrigt ansåg konungen onödigt, att sändebuden under pågående förhandlingar inläte sig i något meningsutbyte angående rätten till svenska kronan, därest de icke därtill nödgades af polackernas uppträdande, ty denna rätt borde betraktas såsom oomtvistelig och polackernas anspråk såsom en öfver- 1658.
gifven ståndpunkt. Om vidare en fullmakt af polska ständerna skulle befinnas erforderlig men icke kunna erhållas, då ingen riksdag vore samlad, skulle konungen i dylikt fall åtnöja sig med en af senaten i behörig form i ständernas namn utfärdad fullmakt, hvilken af dessa senare skulle ratificeras. Då Johan Casimir vägrat att inlåta sig på annat än en allmän traktat med inbegripande af sina bundsförvanter, särskildt österrikare och danskar, förklarade Carl Gustaf, att då danska kriget haft en helt annan grund och varit af en helt annan natur än det polska, måste man därom förhandla särskildt. Då österrikarne invecklats i det polska kriget, fanns det skäl att inbegripa dem i förhandlingarna, ty om man vägrade dem tillträde, kunde de söka motarbeta freden. I händelse polackerna icke ville skrida till förhandling utan danskarne, kunde konungen emellertid tåla deras anslutning, dock endast med det villkor att danskarnes sak fördes af Cromwells eller härtigens af Gottorp sändebud, åt hvilka polackerna och danskarne skulle utfärda pass i vederbörlig ordning. Likaledes skulle pass utfärdas för kosackerna och Rakoczy, i händelse desse ville bevaka sina intressen vid förhandlingarna. Så fort preliminärerna blifvit undangjorda, skulle man skrida till hufvudfrågan. Om polackerna därvid sin vana trogne komme att anklaga svenskarne för att hafva brutit stilleståndet, skulle sändebuden icke ingå i något svaromål däråt utan framhålla, att man icke borde uppreta sinnena, då det gällde att underhandlå om fred, hvadan det vore klokast att nu lämna denna sak åsido. Om man icke desto mindre skulle envisas att upprifva detta sår, skulle sändebuden framhålla, att det vore ingen svårighet för svenskarne att rättfärdiga sitt handlingssätt, om man närmare tänkte på andemeningen i stilleståndsfördraget och på polackernas uppträdande under kriget i Tyskland såväl som vid förhandlingarna i Lübeck, där man giort svenskarne fullkomligt oantagliga förslag och där polackerna tydligt visat, att intet låg dem mindre om hjärtat än en rimlig fred.

1658. Detta hade nödgat konungen att begagna sig af sin naturliga rätt att försvara sina länder och skydda sig mot de planer, som smiddes emot honom.

Konungens önskan var, att man skulle börja fredsförhandlingarna med att bevilja en allmän amnesti och garantera säkerhet till lif, gods och värdighet åt alla, som fört vapen för honom, samt att man skulle besluta, att de fördrag, som han ingått med wojewoderna och kvartianerna, icke skulle lända till någon skada för dem. Samma försiktighetsmått skulle också iakttagas rörande städer och invånare i Preussen, så att allt skulle återställas i samma skick som före kriget utan kränkning af någons privilegier. Den egendom, som deponerats i Preussens städer och hvilken konungen bortskänkt, emedan den var konfiskerad, skulle icke vara underkastad restitution, då den blifvit tagen med krigets rätt. Beträffande religionssaker skulle ingen förändring ske och i traktaten skulle Rakoczy och kosackerna inbegripas.

Då härtigen af Croy hade på konungen öfverlåtit sin fordran hos polska kronan och konungen därför gifvit honom adelsgodset Schlochau i Pommerellen, påyrkade konungen, att härtigens rätt till denna besittning skulle i traktaten konfirmeras under Sveriges beskydd samt att släkten Radziwill skulle återinsättas i besittning af sina egodelar, värdigheter och förmåner, som den innehaft före kriget, i händelse den sådant önskade. Vidare skulle Wittenberg och hans son såsom skadestånd för sin orättvisa fångenskap tilldelas besittning på lifstid af kastellaniet Gronau. Konungen anbefallde också tillgodoseende af de polske och preussiske adelsmännens intressen, då många af desse ännu icke kommit till förlikning med Johan Casimir. Framförallt skulle Przemski, Korycki och Niemirzyc återinsättas i sina rättigheter och återbekomma sina privilegier. Beträffande Radziejowski fordrade också konungen, att han skulle återfå sina arfgods och kungliga privilegier samt åtnjuta dem, äfven om han vistades utomlands och vore i tjänst hos någon främmande furste, förutsatt att denne icke låge i öppen fejd med Polen. 1658. Beträffande Radziejowskis befattningar vore det emellertid nödvändigt att ställa sig till efterrättelse konungens af Polen och republikens bestämmelser.

Konungen ville visserligen, att sändebuden först skulle bringa på tal de enskildes angelägenheter, men han befallde icke desto mindre att tills vidare lämna dessa å sido, om de märkte att därigenom något hinder kunde uppstå för konungens och rikets viktigare angelägenheter, och i stället behandla titelfrågan och konungens af Polen anspråk på Sverige, hvarom man i nära sextio år stridt. Om polackerna började tala om konungens af Polen påstådda rätt till Sveriges krona, som de så djärft gjort i Lübeck, därvid de fordrat upphäfvandet af ständernas dekret rörande uteslutning af Sigismund och hans efterträdare från arfsrätt till svenska kronan, skulle sändebuden framhålla, att hvilken vikt polackerna än tillmätte denna sak, fäste svenskarne därvid så ringa afseende, att det tjänade alls intet till att därpå spilla några ord. Sigismund hade visserligen varit konung af Sverige men endast under vissa villkor och i kraft af vissa lagstadganden, och då han lämnat Sverige och invecklat det i ett blodigt krig, hade han uppträdt såsom sitt fäderneslands fiende och förverkat all rätt till kronan för sig såväl som för sina arftagare. Johan Casimir hade aldrig varit konung af Sverige, och då han aldrig haft någon som helst rätt till denna krona, vore det orättfärdigt att taga sig titel däraf. Carl IX, Gustaf II Adolf och Christina hade regerat i Sverige efter Sigismund, hvilken af Sveriges ständer blifvit afsattt. Nu regerade Carl Gustaf, hvilken ständerna svurit tro och lydnad, och de hvarken kunde eller ville erkänna en annan konung än mindre tillåta, att man våldförde sig på det af dem utfärdade dekretet, hvars upphäfvande vore ett afsiktligt försök att omstörta riket och att resa hinder för freden. Konungen hade dessutom icke gifvit sina sändebud några order att ingå i diskussion om denna sak, som mera än hvarje annan uppre-

1658. tade sinnena å ömse sidor och fördröjde fredsslutet. För öfrigt funnes inga skiljedomare till hands, inför hvilka denna sak kunde framläggas, och det vore utan ändamål att bringa den på tal, då den enligt folkrätten endast kunde afgöras med svärdet. Om polackerna uppriktigt önskade fred, vore det nödvändigt, att deras kommissarier afstode från alla önskningar i detta afseende och att Johan Casimir själf hvarken uppställde några anspråk på konungariket Sverige eller på de egodelar, som hans förfäder där besuttit. Därförutan vore det omöjligt att komma till ett slut på detta långa och grymma krig, i synnerhet som dessa anspråk saknade allt berättigande. Men det vore icke tillfyllest, att uppgifvandet af dessa anspråk intoges i traktaten, det kräfdes äfven, att Johan Casimir afgåfve en autentisk, skriftlig, af honom själf undertecknad och med hans eget sigill försedd förbindelse, genom hvilken han för sig och sina arftagare afstode alla anspråk på Sverige, på alla till detta rike hörande provinser, på alla detta rikes undersåtar och på all egendom, hvaraf hans förfäder varit i besittning, och att han nu och allt framgent afstode från titeln konung af Sverige. Och skulle sändebuden noga tillse, att i denna förbindelse icke insmöge sig något sväfvande uttryck, som kunde gifva Johan Casimir minsta förevändning att framkomma med anspråk på Sverige och hans förfäders egodelar där.

Vidare skulle sändebuden fordra, att polackerna afträdde hela Livland till Sverige. Ty liksom svenskarne vid det förra sexåriga stilleståndet med krigets rätt behållit det eröfrade Livland med Marienburg, Elbing, Pillau och Haupt, kunde konungen nu, då polackerna på flerehanda sätt brutit det tjugusexåriga stilleståndet, billigtvis såsom skadeersättning fordra återstoden af Livland, Kurland och Semgallen under iakttagande af härtigens af Kurland rätt. Sändebuden skulle så mycket kraftigare påyrka detta, som Leszczynski och Naruszewicz 1655 i kraft af ett dekret från polska riksdagen haft order att afträda Livland och, om detta icke skulle befinnas tillfyllest, tillägga 1658. tre miljoner thaler, hvarom Niemirzyc och Mierczynski i förtroende berättat. Polackerna skulle desslikes förbinda sig att med sina trupper och på sin bekostnad återtaga den del af Livland, som moskoviterna eröfrat, för att öfverlämna den till Sverige. Polackerna skulle emellertid icke förpliktas att vid någon bestämd tid öfverlämna denna del af Livland, men önskade konungen under afvaktan därpå såsom säkerhet någon annan plats eller, om någon sådan icke kunde lämnas, en skriftlig förbindelse.

Då svenskarne voro berättigade till satisfaktion för sina stora kostnader i och för befriandet af Polen ur moskoviternas våld, ville konungen, att sändebuden därom skulle göra framställning, ehuru till en början i mera allmänna ordalag för att utforska polackernas mening därutinnan, och så bedrifva saken, att polackerna själfve toge initiativ till ett erbjudande. Med fullt fog kunde anspråken på satisfaktion utsträckas till erhållande af hela Preussen. Vid stilleståndet i Stuhmsdorf hade svenskarne återlämnat hela Preussen i förlitande på polackernas öppet gifna utfästelse att obrottsligt hålla stilleståndsfördraget. Men polackerna hade kränkt fördraget och tvingat svenskarne att till egen säkerhet återtaga detta område, och nu kräfde rättvisan, att svenskarne hölles skadeslöse för de kostnader och de förluster, som förknippats med återtagandet. Om polackerna skulle invända, att konungen, ehuru han endast yttrat sig i allmänna ordalag och utan att angifva hvarken villkor eller skadeersättning, förklarat sig benägen att afstå Preussen, skulle sändebuden i kompensation begära en viss summa penningar, till en början tjugu miljoner thaler, för att därefter gradvis sänka sig till sex miljoner att på en gång utbetalas. Under afvaktan på likviden skulle konungen såsom hypotek behålla allt hvad han innehade i Preussen och domsrätten däröfver utan all inskränkning, hvarigenom Sverige skulle få samma rätt däröfver som öfver den del, som det innehaft under sexårsstilleståndet, och därtill skulle ytter-

1658. ligare läggas kastellaniet Bromberg i närheten af Thorn med tillhörande område. Om polackerna skulle vägra att såsom hypotek för Thorn, skeppsfarten på Weichsel eller kyrkogodsen lämna wojewodskapet Kulm, ville konungen, att man i stället skulle begära hela Frische Nehrung eller åtminstone det, som Gustaf Adolf innehaft, och att därtill lades en summa penningar. Thorn skulle tillförsäkras dess förra privilegier, ecklesiastiska som borgerliga, och intet ingrepp finge göras i där disponerade egodelar. Denna stad skulle bibehållas vid de rättigheter, som konungen beviljat densamma; bland annat skulle det kloster och den kyrka, som Sigismund frântagit dess invånare, återlämnas. Polackerna skulle icke tillåtas att där förlägga garnison, äfven om magistraten i strid mot stadens privilegier därtill skulle gifva sitt bifall.

Konungen ville icke lämna något större antal platser i polackernas händer, förr än han knutit en närmare förbindelse med dem. Och om de med hänsyn till Danzig skulle återfordra Haupt för att få fri sjöfart, skulle sändebuden framhålla, att detta fäste med de två skansarne midt emot och byarne Käsemark och Schmerblock icke kunde afträdas, så länge konungen icke hade någon hamn i Preussen. Då vidare de områden, som skulle lämnas konungen såsom säkerhet, icke voro tillräckliga för underhåll af så starka garnisoner som tolf tusen eller fjorton tusen man, begärde han, att honom skulle tillerkännas tulluppbörden vid Danzig, Pillau och Memel till sådant belopp, hvartill den varit taxerad under sexårsstilleståndet, eller att dessa tullafgifter delades mellan Sverige, Polen och herremännen på de platser, där tullen uppbures, och att tullumgälderna skulle vara lika för alla tre orterna, allt efter som konungen behagade fastställa dem. Om polackerna och kurfursten af Brandenburg vägrade att låta honom få del i tullinkomsterna i Memel, skulle de dela dem sinsemellan enligt den taxa, som var gällande för Danzig och Pillau. Konungen begärde desslikes, att man skulle tillerkänna Sverige tronföljden i härtigdömet Preussen, i händelse den kur- 1658.
furstliga grenen på manslinjen utslocknade, hvilket icke borde möta något motstånd från polackernas sida, då desse aldrig ägt denna provins. Om polackerna skulle anse, att detta skulle väcka afund, och för att komma ifrån saken framhålla, att det fanns platser i det härtigliga Preussen, hvilka det polska Preussen för deras bekvämliga läge icke kunde undvara, skulle sändebuden fordra, att konungen åtminstone tillerkändes platserna vid Frisches Haff och framförallt Königsberg, Samland med Tapiaus' och Labiaus' amt och att han tillätes att utan trumning värfva trupper i Preussens städer, hvarvid konungen utfäste sig att icke värfva soldater, som stode i polsk sold eller som redan vore på annat håll enrollerade, och att icke låta soldater, som han värfvat, framtåga i större mängd på en gång. Konungen tillade, att, för att lättare utrymma platserna, vore det lämpligt att man läte freden föregås af ett stillestånd, att han stannade i besittning af allt, som han eröfrat i Preussen, tills ratifikation af fredstraktaten ägt rum, att hvar och en likaledes skulle behålla, hvad han eröfrat, såsom brukligt är under stillestånd, och att man efter ratifikationen skulle utrymma de platser, som icke skulle stanna i svenskarnes ägo, vare sig som evärdlig besittning eller såsom hypotek. På de platser, som skulle återställas, skulle kvarlämnas allt artilleri och alla krigsredskap, som där funnits före kriget. Men hvad som från andra orter blifvit ditfördt, skulle åter bortföras genom polackernas försorg. Båda parternas fångar skulle utväxlas, och polackerna skulle förpliktas att inom viss tid utlösa och återföra svenska fångar från Tatariet. Traktaten finge icke på något sätt kränka kosackerna, som däri skulle inbegripas, och på det att de måtte kunna infinna sig till förhandlingarna, skulle de af polackerna förses med vederbörliga pass, men om de ville förhandla på någon annan plats, skulle konungen tjäna dem som medlare. Rakoczy skulle icke endast inbegripas i amnestin utan äfven befrias från de förbindelser, som han iklädt sig till polackerna, så mycket

1658. mera som desse icke hållit sitt ord till honom. Dessutom skulle till honom återlämnas de arfgods, som han innehaft i Polen. Om moskoviterna önskade gå med i denna traktat, kunde detta låta sig göra, med villkor att de återlämnade alla de platser, som däri uppräknades och allt, som de tagit i Livland, förutom att de skulle afstå från alla anspråk, som de inbillade sig, att polackerna godkänt, på besittningsrätt till dessa platser samt betalade en viss summa penningar till svenskarne för den skada, som desse lidit under detta krig.

Beträffande österrikarne befallde konungen sina sändebud att se till, att deras mellanhafvande med Polen blefve uppgjordt, för att man däraf måtte kunna döma om deras sinnelag, om de ville gå med i traktaten eller ännu närmare sluta sig till konungen mot polackerna. Sändebuden skulle icke motsätta sig förhandling med österrikarne, men desse måste därvid lofva, att hvarken de eller deras bundsförvanter skulle vare sig direkt eller indirekt i Tyskland oroa konungen. Ej heller skulle de företaga något mot fredsvillkoren stridande, icke inblanda sig i kriget med Danmark och icke taga parti för staden eller stiftet Bremen. Protestanterna skulle tillförsäkras fri religionsutöfning i de österrikiska arfländerna och rättighet att sälja sina egendomar, om de ville lämna landet. Carl Gustaf ålade vidare sändebuden att icke lofva österrikarne någon skadeersättning för deras kostnader under kriget och att icke på minsta sätt gifva dem något understöd i deras anspråk på polska kronan.

Rörande danskarne, som gärna ville deltaga i förhandlingarna, skulle den satisfaktion, som de begärde, inskränkas till hvad som i Roskildefreden stipulerats. Staden Hamburgs fördel skulle man beakta, och då härtigdömet Mecklenburg lidit stor förlust under detta krig, föreslog Carl Gustaf att konungen af Danmark skulle afstå från alla sina anspråk på härtigen och till honom återställa den förbindelse, som han erhållit som säkerhet för en lånfången summa.

I händelse polackerna framställde anhållan om restitution af Warschaus arkiv, 1658. skulle sändebuden svara, att man icke kunde därtill förbinda sig, enär dess handlingar kunde hafva af polackerna själfve blifvit bortförda, innan svenskarne kommo till Warschau, eller ock blifvit stulna efteråt af soldater.

§ 85. Till ofvannämnda instruktioner, *Hemliga order.* som kunde betraktas såsom officiella, tillade konungen äfven några hemliga. Då man icke kunde hysa något tvifvel om drottningens af Polen och de fleste stormännens fruktan för den fara, som hotade från österrikarne och som de själfva dragit öfver sig i förhoppning på österrikarnes hjälp, var det lätt att förstå, att de blott afvaktade ett gynnsamt tillfälle för att komma loss från en så fruktansvärd makt. Det var också utom allt tvifvel, att fransmännen icke skulle underlåta att stödja polackerna, såväl ur synpunkten af egen säkerhet, som icke tillät Huset Österrikes maktutveckling, som ock af konungens enskilda intresse, i händelse Johan Casimir skulle inom närmaste tiden med döden afgå. De svenska sändebuden fingo därför order att icke resa några svårigheter för österrikarnes tillträde till förhandlingarna, då det fanns anledning att tro, att de skulle inverka på polackerna till förmån för freden och för satisfaktion för svenskarne i Preussen. Emellertid anbefalldes sändebuden att så mycket som möjligt draga fördel af den missämja, som började gro mellan Österrike och Polen, och att intet underlåta för att vinna de österrikiska sändebuden, om de märkte, att desse voro gynnsamt stämde för Sveriges anspråk på Preussen och tullen. Ja, sändebuden skulle till och med lofva österrikarne, att konungen icke komme att ingå i några förhandlingar hvarken med fransmän eller engelsmän, om österrikarne kunde förmå polackerna att tillfredsställa konungen härutinnan. Emellertid skulle denna sak icke afhandlas genom alla sändebuden utan endast genom ett par af dem, och man skulle gå mycket försiktigt tillväga. Men om de svenska sändebuden märkte, att österrikarne endast ville gäckas med dem, skulle de hetsa fransmän och polacker mot öster-

1658 rikarne. Om polackerna syntes luta åt Frankrikes sida och ville väcka missämja mellan Sverige och Österrike, skulle de svenska sändebuden icke yttra sig därom vidare, än att det vore nödvändigt att på förhand veta, hvilken grund vänskapen med Polen skulle byggas på. Samtidigt skulle sändebuden underhålla splittringen såväl mellan polackerna själfve som emellan dem och österrikarne samt genom för polackerna lockande förslag göra dem benägne för förhandlingar och på samma gång underblåsa missämjan, så att polackerna af oro för dessa misshälligheter själfve skulle drifvas att vända sig till konungen. Därför borde man till en början icke tala med de polska sändebuden om någon allians utan endast om afträdandet af Preussen eller dess utrymmande mot en summa penningar.

Man skulle först träffa förlikning med dem, som framställde de för svenskarne gynnsammaste förslag, men hellre ville man ingå förlikning med polackerna än med österrikarne. Skulle österrikarne visa sig mera tillmötesgående, borde sändebuden hetsa polacker och fransmän mot hvarandra, om de ansåge det lämpligt. Om polackerna ville sluta en allians med konungen, med villkor att han tillerkändes evärdlig besittning af wojewodskapet Marienburg och Danziger Nehrung samt tullinkomsterna äfvensom expektans på härtigdömet Preussen eller en del däraf, vore konungen benägen att afträda wojewodskapet Kulm mot en summa penningar, till det belopp som polackerna kunde vara i stånd att betala. Men skulle konungen icke vara förbunden att återlämna Danziger Haupt och Nehrung, förr än han kommit i besittning af Pillau och Memel eller genom fred med kurfursten af Brandenburg erhållit förhoppning därom. Men han föredrog att till en början taga som pant platser i Preussen, då han icke tviflade på, att polackerna med tiden skulle nödgas begära hans hjälp, i hvilket fall han skulle få tillfälle att förvärfva sig suveräniteten öfver Preussen. Om polackerna skulle vilja tillerkänna kurfurstens släktingar i Franken successionsrätten i Preussen, skulle sändebuden verka för att åt desse tillförsäkrades afkomsten af inlandet af denna provins, men att suveräniteten stannade hos konungen samt att suveräniteten öfver det vid kusten liggande området och afkomsten däraf förbehölles honom. De skulle också fordra Kurland och Semgallen, eller om detta icke kunde ernås, skulle Sverige åtminstone få expektans därpå, i händelse härtigens af Kurland ätt komme att utslockna. Slutligen, om wojewodskapet Marienburg såsom evärdlig besittning afträddes till konungen eller Pillau och Memel till honom förpantades, skulle kurfursten få ersättning i Kulm och konungen genast låta rasera Haupt och de två midt emot liggande skansarne, under villkor att desse icke vidare skulle uppbyggas hvarken af polacker elller danzigare. 1658.

Konungen förtydligar sina order till sändebuden.

§ 86. Efter uppnådd fred med Danmark var konungen icke obenägen att slå af på sina fordringar, om därigenom förhandlingarna kunde påskyndas, så att han snart skulle kunna fatta beslut, hvart han skulle sända sina trupper från Danmark. Men påverkade af österrikarne, som hade intresse af att kriget i Polen fortsattes, drogo polackerna ut på saken.

25 februari.

Inför svårigheten att komma till allvarliga förhandlingar med polackerna gaf konungen sina sändebud nya order att icke afvika en tum från de förra fordringarna beträffande titel, lejdebref och fullmakten vid preliminärförhandlingarna samt att icke börja förhandlingarna, förr än polackerna uppfyllt dessa fordringar, utan hellre afvakta Guds hjälp till framgången af denna sak. Polackerna ville nämligen, att samma tilar skulle brukas nu som 1629 och 1635, men då de genom sina sändebud i Stockholm och under pågående krig hade eftergifvit ganska mycket härutinnan, ansåg konungen det i sin ordning att hålla på hvad som redan medgifvits. Ehuru förhållandena visserligen mycket ändrats genom det danska kriget och den fordrade satisfaktionen på välgrundade skäl kunde sättas mycket högt, beslöt konungen dock, då han ifrigt önskade att blifva befriad från detta krig, att gifva efter i åtskilliga punkter, hvarigenom förhandlingarna skul-

1658. le underlättas, om man blott komme så
22 april. långt, att dag för sammankomsten blefve bestämd. Om polackerna ställde sig afvisande beträffande lejdebref för kosackerna, skulle sändebuden framhålla, att konungen genom ett fördrag med dem vore bunden att icke utan dem ingå på några förhandlingar, samt att det för republiken Polen själf skulle vara till fördel att lämna kosackerna tillträde, då nu ett så godt tillfälle erbjödes för Polen att få lugn. Satisfaktionen skulle man icke ställa högre än till kuststräckan, tullen, expektans på härtigdömet Preussen med Pillau, Memel och Braunsberg i ersättning för wojewodskapet Kulm. Men därest kurfursten af Brandenburg och härtigen af Kurland skulle visa sig fientlige mot konungen, ville han göra anspråk på alla deras provinser utan undantag, och hoppades han, att polackerna skulle göra mindre svårighet härutinnan än vid hans anspråk på polska Preussen, då de aldrig ägt dessa provinser. Den bekvämaste och snabbaste utvägen att nå målet vore att snabbt och i tysthet bedrifva förhandlingar med Polen, så att intet därom nådde kurfurstens af Brandenburg öron, och borde Schlippenbach, som icke lärt att bevara hemligheter, icke ens få vetskap därom. För öfrigt skulle konungens ankomst med hela sin armé gifva icke ringa eftertryck åt saken. Och drottningen af Polen, som var missnöjd med Österrike såväl som med Brandenburg, var icke obenägen för en hemlig traktat. Till förandet af dessa förhandlingar förordnades Gyldenklou med uttryckliga order att gå mycket försiktigt till väga samt att framförallt gifva noga akt på, att polackernas fullmakter vore i tillbörlig ordning, och taga reda på hvad slags folk polackernas ombud vore. Om nämligen fullmakterna icke skulle befinnas sådana, att de gåfvo säkerhet för att Johan Casimir komme att hålla sina löften, vore det att antaga, att polackerna önskade förhandla endast för att utforska konungens planer. För att locka polackerna till förhandlingsplatsen vore det bästa sättet att ställa i utsikt för dem idel förmånliga förslag. Ty om de trodde, att de skulle 1658.
ställas inför oantagliga förslag, skulle de i sitt förtviflade läge antingen komma att ingå förlikning med moskoviterna eller ock sluta sig närmare till österrikarne. Nu skulle blotta ryktet om en sammankomst drifva moskoviterna till fred med Sverige, hvilket för Sveriges väl vore af stor vikt. Konungen ansåg emellertid icke klokt att helt och hållet lämna Preussen, ty man visste icke ännu, hvem som komme att blifva konung i Polen efter Johan Casimirs frånfälle. Det skulle då nämligen kunna inträffa, att Preussen fölle i händerna på en furste, som blefve ännu besvärligare för Sverige än polackerna varit och skulle resa större svårigheter att lämna ifrån sig denna orättmätiga besittning. Hufvudsaken vid förhandlingarna blefve därför konungens förklaring att vilja afträda Preussen och fiendens förslag till satisfaktion därför. Konungen ansåg emellertid, att under förhandenvarande förhållanden i Polen fred med detta land mera hörde till de fromma önskningarna, än att någon grundad förhoppning därpå förefanns, men hans förnämsta omsorger gingo alltid ut på att skaffa sig och sitt rike lugn och säkerhet. Därför ville han, att man undveke att beröra frågan om afträdandet af Preussen och sökte tvinga fienden att framkomma med förslag, som, om han icke kunde antaga dem, befriade honom från att afgifva ett bestämdt svar. Genom denna fint skulle han undgå sina vänners såväl som sina fienders ovilja, i händelse desse skulle genomskåda hans plan beträffande Preussen. Han befallde därför sina sändebud att framhålla, huru viktigt det vore för honom att nu och för framtiden kunna känna sig trygg för polackerna, samt säga, att han icke kunde afgifva någon förklaring, förr än han fått kännedom om den satisfaktion, som han hade att vänta af polackerna. Och då polackerna voro allierade med några af Sveriges fiender, skulle det vara af intresse att få vetskap om hvad de hade i sinnet, om de icke ville gå med på en rimlig fred utan ansätta konungen med obilliga fordringar. Komme polac-

1658. kerna i sådant fall att lösgöra sig från sina bundsförvanter? Konungen kunde icke för framtiden binda sig att afträda något, om icke polackerna tillkännagåfve, till hvilken de efter Johan Casimirs frånfälle komme att öfverlämna kronan, så att konungen kunde få någon visshet, att Johan Casimirs efterträdare äfven skulle hålla de nu ingångna fördragen. Ty innan konungen visste, att ingen af hans fiender skulle komma i besittning af denna krona, kunde han icke på ett stycke papper förbinda sig till afträdande af några under detta krig eröfrade länder eller släppa sig ur händer några fördelar. Han måste hafva säkerhet för att Polen icke skulle komma till hans fiender, vare sig österrikare eller moskoviter.

Polackernas ovillighet att ingå förlikning.

§ 87. Polackerna hvarken kunde eller ville tro, att Carl Gustaf hade allvar med freden, utan förmenade, att hans ändamål med en sammankomst af ombuden endast vore att skilja polackerna från deras bundsförvanter och skrämma moskoviterna till fred. Därför ville de icke gå med på en sammankomst, förr än konungen förklarat, hvad han önskade för afträdande af Preussen. Konungens planer hade ock misstänkliggjorts af Schlippenbach, som efter sitt hufvud gjorde uttalanden stridande mot konungens, såsom till exempel att konungen skattade Preussen högre, än allt hvad han vunnit i det tyska kriget. Å sin sida hade konungen ingenting underlåtit för att hetsa moskoviterna mot polackerna, och samtidigt med att han visat sig benägen att afträda Preussen, hade han föreslagit Leopold en delning af Polen, på sådant sätt att denne skulle på sin del få den polska kronan men Preussen stanna i Sveriges ägo. För öfrigt erbjöd han sig att återställa Preussen på villkor af en satisfaktion, som han skulle bestämma efter sitt behag, och hvarigenom han komme i tillfälle att bryta freden, när det honom lyste. Konungen af Ungern var dessutom icke benägen att antaga fransmännens medling, förebärande därvid såsom skäl att hans sändebud icke kunde lämna försteget åt Frankrike och att han måste såsom fiende betrakta fransmännen, de där hade hos kurfursten af 1658. Brandenburg sökt motarbeta hans val till kejsare. Och för öfrigt vore det väl kändt, att Frankrike ingalunda åsyftade att tillförsäkra Polen en varaktig fred utan endast att rikta Sveriges vapen mot Österrike. Freden mellan Sverige och Polen berodde uteslutande på punkten om Preussen, och österrikarne befarade, att genom fransmännens medling skulle en snar fred komma till stånd. Polackerna vägrade också att skicka sina ombud till Brandenburg, där man skulle öfverenskomma om preliminärerna, och anhöllo om en försäkran af Carl Gustaf, att denne icke skulle öppna några andra underhandlingar, under det sådana pågingo med Polen. Samtidigt sammandrogos polska och österrikiska trupper vid Schlesiens gräns för att observera svenskarnes rörelser.

De franska och holländska sändebudens bemödanden för fred. 8 maj.

§ 88. Emellertid ansträngde sig franska sändebudet de Lumbres och holländska sändebudet Isbrandt att åvägabringa fred och konfererade med polske underkanslern i Posen angående den satisfaktion, som konungen af Sverige fordrat för återlämnandet af Preussen. Ehuru underkanslern i Johan Casimirs namn vägrade att ingå på satisfaktion, ville han dock gärna veta, hvad Carl Gustaf fordrade, för att däraf kunna döma, huruvida fredsförslaget vore allvarligt menadt. Ty om fordringarna ställdes alltför höga, vore det ju tydligt, att svenskarne icke hade någon lust till fred utan endast afsåge att få en sammankomst till stånd i akt och mening att väcka misstro hos Polens bundsförvanter och skilja dem från polackerna. Härpå svarade sändebuden, att de icke visste något närmare om satisfaktionen, och trodde icke heller, att svenskarne ville inlåta sig vidare på den saken, innan man skridit till förhandling, då det vore brukligt att öka eller minska anspråken allt efter vapenlyckans växlingar och de olika parternas ställning. Emellertid lofvade de att söka framkalla en förklaring, tillägganде att man icke skulle tro, det konungen icke önskade fred, därför att han till en början begärt en så stor summa penningar, då man

1658. ju ofta fordrar mycket för att ernå hvad som är rimligt. Underkanslern svarade, att Johan Casimir vore besluten att icke börja förhandlingarna, med mindre han hade utsikt till en lycklig utgång, och då han icke ville inlåta sig på en så viktig sak under nuvarande ovissa förhållanden på krigsskådeplatsen, vore det nödvändigt, att konungen uttalade sig bestämdt, på det att, så snart ombuden sammankommit, aftären måtte kunna bringas till slut.

Då emellertid någon tid erfordrades för erhållande af förklaring från Carl Gustaf, och då Johan Casimir önskade påskynda saken, medgaf kanslern, att sändebuden finge sammankomma ej blott för preliminärerna utan äfven för hufvudfrågan, under förutsättning att sändebuden kunde svara för att freden blefve afslutad, hvarför äfven deras principaler skulle ställa garanti.

Sändebuden svarade, att det var dem omöjligt att förbinda sig till detta, men lofvade att med all flit och efter bästa förmåga arbeta därför. Härtill svarade kanslern, att principalernas goda vilja vore nog känd, och de skulle visserligen icke underlåta något för att få ett slut på kriget. Men polackernas nuvarande ställning kräfde en försäkran om en lyckosam utgång af förhandlingarna, innan de inläte sig på sådana, på det att de icke måtte blifva gäckade och utsatte för risken att förlora sina bundsförvanter, framförallt tsaren, som stod med en stor armé nära Litauens gräns och allvarligt motsatte sig, att man skulle ingå fred med Sverige, samt nu fordrade ett klart besked, om de ville bekräfta fördraget i Wilna eller icke. Af denna anledning hade också kallelse utgått till riksdag, som skulle öppnas inom två månader, hvarvid ratifikation af detta fördrag skulle ske, satisfaktion skulle gifvas tsaren och en evig fred med honom afslutas, såvida man icke dessförinnan fått en betryggande försäkran från Sveriges sida. Tsaren hade för öfvrigt lofvat, att om man tillförsäkrade honom eller hans son den polska kronan, skulle han lämna Livland åt republiken Polen och konungariket Sverige åt Johan Casimir samt 1658. tillika utverka fred med kosackerna. Trots allt detta fortsatte de svenska sändebuden sina ansträngningar för att få till stånd en sammankomst i Braunsberg för öfverenskommelse om preliminärerna, men därvid hufvudfrågan icke skulle vidröras, på det att icke några misstankar skulle väckas hos Polens bundsförvanter. Därest polackerna icke ville lyssna härtill, måste Carl Gustaf antaga, att freden icke låg dem om hjärtat och att alla deras åtgärder endast gingo ut på att utforska konungens planer. Ehuru detta tal föga behagade underkanslern, lofvade han att gifva Johan Casimir rapport om saken. Freden syntes sålunda ytterst bero af den förklaring, som Carl Gustaf komme att afgifva.

Polen sväfvade emellertid i stor fara att förlora sin självständighet. Från ena sidan ansattes det af moskoviterna, från den andra af österrikarne. Båda ville åt dess frihet, mutade med falska löften, injagade skräck med hotelser. De polacker, som ville sitt lands bästa, började luta åt en god fred med Sverige och voro icke obenägne att såsom säkerhet därför lämna en del af Preussen åt Carl Gustaf; att öfverlämna hela Preussen vore, så att säga, att uppgifva Polens existens. Men lejdebref för de svenska sändebuden ville man icke gifva, i tanke att om Carl Gustaf väl hade sådana i sin hand, skulle han skicka sändebuden till moskoviterna för att söka med dem åvägabringa ett förbund, som efter all sannolikhet skulle medföra Polens undergång. I själfva verket skulle polackerna föredragit att förhandla med Sverige framför att komma under moskoviternas ok, men förhållandet var icke detsamma med litauerna. Desse lutade mycket mera åt moskoviternas sida och sökte förmå polackerna till förhandling med tsaren.

Så snart de franska och holländska *22 juli.* sändebuden fått visshet om polackernas mening, afreste de till Wismar för att förmå Carl Gustaf till att afgifva en närmare förklaring. Till de Lumbres sade konungen, att för att vinna fred med moskoviterna och kunna påskynda saken

1658. i Danmark, skulle han nöja sig med fem miljoner thaler, ja sänka sig till tre, med villkor att ombuden genast sammankomme. Från detta belopp skulle man äfven kunna få afdraga Rakoczys skuld till polackerna, för hvilket belopp konungen kunde såsom pant behålla wojewodskapet Marienburg. Med detta konungens förslag syntes de Lumbres nöjd.

25 juli. Isbrandt afhandlade också i Wismar samma sak, hvarvid han sade, att hvad som hindrade de polska ombuden att komma till Braunsberg var, att de fruktade att därigenom väcka misstankar hos ina allierade och att de på förhand ville hafva säkerhet för en lyckosam utgång af förhandlingarna. Det var därför som de yrkade på att få vetskap om hvad Carl Gustaf fordrade för Preussen. Om summan vore måttlig och stode i rimligt förhållande till Polens nuvarande betalningsförmåga, skulle icke blott preliminärerna utan äfven hufvudfrågan få ett lyckligt förlopp. För att nå målet föreslog han en miljon thaler och erbjöd sig att på denna bas underhandla med polackerna, om konungen så funne lämpligt. Tillfället för en dylik underhandling var nu gynnsamt, då riksdagen ännu var samlad i Warschau och affären med Brandenburg ännu icke utmynnat i öppen fientlighet.

Konungen framhöll, att det icke berott på honom, att icke förhandlingarna långt för detta börjats och hunnit afslutas, och att hans ombud länge väntat i Stettin. Men den förklaring, som man fordrade af honom, stode icke i öfverenstämmelse hvarken med hans värdighet eller hans närvarande ställning. Det funnes ingen tvingande anledning för honom att uppgifva Preussen; för att förmå honom därtill måste man göra honom sådana förslag, som kunde hålla honom skadeslös, och han vore så långt ifrån att vilja antaga en miljon thaler, att han skulle vara benägen att gifva 3 miljoner för att behålla Preussen. Skriftligen afgaf konungen det svar, att Johan Casimir måste helt och hållet afstå från sina anspråk på konungariket Sverige och från allt, som af detsamma var beroende samt att republiken Polen likaledes skulle afstå 1658. från Livland äfven med inbegripande af den del däraf, som hittills ägts af Polen. Suveräniteten öfver Kurland, såsom varande af Livland afhängigt, skulle tillkomma Sverige, så att för framtiden härtigen af Kurland skulle träda i samma förhållande till Sverige, som det hvaruti han hittills stått till Polen, eller ock skulle härtigen i stället för Kurland få Samogitien. Det minsta, som konungen kunde fordra i ersättning för Preussen, var fem miljoner, men skulle konungen icke vara bunden vid detta belopp, förr än förhandlingarna börjat. Vidare uppställde konungen de villkor, att den polska kronan hvarken skulle gifvas åt österrikare eller moskoviter, på det att Preussen icke måtte falla i händerna på så mäktige herrar och Sveriges fiender; att han icke skulle vara skyldig att utrymma denna provins, förr än hela den bestämda summan blifvit gäldad; att Braunsberg bestämdes till förhandlingsplats och att hans ombud med det snaraste måtte afresa till Preussen. Därtill fogade konungen det rådet angående lejdebrefven, att de skulle affattas i vederbörlig form men med utelämnande af titel och Sveriges vapen.

Isbrandt svarade härpå, att polackerna icke komme att erkänna Kurlands beroende af Livland, då de ansågo det vara en del af Litauen, att fem miljoner thaler öfverskredo polackernas betalningsförmåga och att genom uppställandet af dylika villkor skulle polackerna i förtviflan drifvas att öppna förhandlingar med moskoviterna. Hvaremot Schlippenbach invände, att Johan Casimir hade ingen anledning att förtvifla, att en fred med moskoviterna vore en illusion och att polackerna aldrig skulle vara så obetänksamme, att de af egen vilja underkastade sig moskoviternas ok. Det berodde endast på Carl Gustaf att flytta den polska kronan på tsarens hufvud, hvilket på mycket förmånliga villkor kunde ske genom att öfverlämna till honom de platser, som konungen eröfrat. Med de fem miljonerna hade han endast förbundit sig att icke begära mera men icke uttalat, att han obevekligt höll på detta

1658. belopp. Ty om polackerna i andra punkter visade sig medgörlige, kunde konungen något efterskänka.

Med denna förklaring återvände de båda sändebuden till Polen. Men i den ställning, hvaruti Polen för närvarande befann sig, kunde ingenting företagas utan främmande makters inblandning. I Warschau hade emellertid beslutats, att om tsarens son ville komma i besittning af den polska kronan, måste han öfvergå till romersk-katolska läran, hvilket af moskoviterna betraktades som ett öppet hån.

Tilldragelserna i Preussen.

§ 89. I Preussen blef i början af året intet af betydelse uträttadt, och sedan konungen begifvit sig till Danmark och Rakoczy blifvit slagen, hade polackerna icke gjort något anfall på de af Carl Gustaf tagna platserna inom denna provins. De fruktade nämligen, att österrikarne då skulle bemäktiga sig dem, liksom de förut gjort med Krakau, där de aftvingat befolkningen trohetsed. Polackerna föredrogo att se dessa platser i svenskarnes händer, framför att de skulle falla i österrikarnes. Emellertid hade två tusen österrikare under Gottfrid Heister trängt in i Ermeland för att där lägga sig i vinterkvarter. Denne general råkade komma för nära Marienburg och blef gripen af svenskarne, som förde honom såsom krigsfånge till staden. För att befria honom erbjödo polackerna hans utväxling mot Johan Wrangel, som hölls fången i Zamojsce, och senare mot Lars Cantersten och Schlangenfelt, men konungen ville hellre att Israel Ridderhielm, som tillfångatagits af tatarerna skulle utväxlas. Härunder fann emellertid Heister tillfälle att fly och kom lyckligt tillbaka till de sina. Såsom ursäkt för flykten, som företagits mot gifven paroll, anförde han, att hans bevakning varit allt för sträng och att man så länge uppskjutit frågan om hans utväxling.

Österrikarne hade posterat sig vid Frauenburg men dessförinnan förlorat ett icke ringa antal soldater, som dels fallit för svenska kulor, dels deserterat och frusit ihjäl. Deras plan gick ut på att ödelägga hela Preussen för att svenskarne icke skulle hafva någon nytta däraf. 1658. Med danzigarne fördes hemliga underhandlingar angående tillstoppning af dammarne vid Weichsel och återfående af Haupt, men konungen ville icke lyssna därtill, förr än Köningsmark satts på fri fot. Danzigarne tördrogo emellertid hellre de skador, som de genomborrade dammarne förorsakade, än de släppte ifrån sig en så berömd fältherre. För öfrigt önskade konungen helst, att dylika hemliga underhandlingar, som hans broder förde, inställdes, då han trodde, att danzigarnes mod väsentligt skulle sjunka efter danska krigets slut.

Emellertid ansträngde sig polackerna, som lågo i vinterkvarter i wojewodskapet Kulm, att uthungra garnisonerna i Thorn och Strasburg genom att afskära dem från all tillförsel. De hade gått till anfall på slottet Lipinka men blifvit med en förlust af fyrtio man tillbakaslagne af öfverstelöjtnant Bonsdorff, som där förde kommandot. Samtidigt bemäktigade de sig en öfvergifven skans vid byn Lissau på denna sida om Weichsel och började anlägga befästningar för att därifrån kunna angripa Werder. Men härtig Adolf Johan sammandrog några trupper och tvang dem att gifva sig, dock först efter ett kraftigt motstånd, hvarvid de understöddes af ett tusen danzigare, som gåfvo eld från den andra sidan. Befälet lösgafs, men omkring fyrahundra soldater instuckos i de svenska lederna. Å den andra sidan gjorde öfverste Johan Pleitner tid efter annan utfall från Strasburg, tog mycket byte och ett stort antal fångar, som fördes in i staden. Emedan polackerna hade uppbränt kvarnen där, användes desse fångar att mala mjöl med handkvarnar. Vid denna tid tågade också kommendanten i Thorn Barthold Hartwig Bülow tillsammans med öfverste Drake mot Bromberg och gjorde vid dagningen ett anfall, hvarvid två kompanier till största delen nedgjordes och fyrtio fångar togos jämte mycket byte.

Under maj månad anlände tolf kompanier fotfolk, som af konungen afsändts för att förstärka garnisonerna i Preussen. De landsattes på Frische Nehrung, där

1658. härtig Adolf Johan vid stranden placerat en rytteriafdelning för att skydda dem vid landstigningen. Af fotfolket voro trehundrasextio man afsedde för Thorn, men de kommo icke längre än till Graudenz, då polackerna kamperade på båda sidor om floden och dessutom bemäktigat sig ön, som låg midt i floden. Då generalmajor Würtzburg beredde sig att tränga fram med en rytteriafdelning, mötte han vid Marienwerder Czarniecki, och då denne hade till sitt förfogande ett vida större antal, nödgades Würtzburg, som i det längsta envist försvarade sig, retirera till Stuhm med förlust, dock endast af sex man. Men då desse fotknektar begåfvo sig från Graudenz på femtiotvå båtar och desse strandade vid Mera, råkade de i fiendens våld.

Allt efter som sommaren framskred, började österrikarne lämna sina kvarter i Ermeland och närma sig Thorn, dit äfven andra fientliga trupper kommo för att belägra staden. Äfven Johan Casimir själf anlände dit efter riksdagens afslutande. Adolf Johan hade beslutat att brandskatta Ermeland, så snart österrikarne lämnat det, men han blef förekommen af brandenburgarne, som bemäktigade sig Frauenburg och höllo passet öfver Passarge besatt för att hindra svenskarnes inträngande. Brandenburgarne föröfvade oupphörligen våldsamheter, plundrade byarne kring Elbing, lade beslag på alla slags lifsförnödenheter och tillfångatogo kringströfvande soldater. De ville likväl icke blifva betraktade såsom öppne fiender till svenskarne; de väntade på att först blifva anfallne af desse. Härtig Adolf Johan hade emellertid låtit slå en bro öfver Weichsel vid Mesolentz för att man skulle få den föreställningen, att han och konungen skulle mötas där vid dennes tåg från Kiel till Preussen. Detta föranledde brandenburgarne att bemäktiga sig Frische Nehrung för att kunna hindra konungens passage. Men kort därefter erfor man, att konungen var på Själland. Denna underrättelse nedslog i icke ringa grad de svenska truppernas mod, ty deras hopp hade stått till konungens återkomst för afvärjandet af anfall från de fiender, som 1658. stodo dem närmast. Borgare och bönder började också visa sig upproriske, då bristen på lifsmedel och pengar alltmera ökades, och de endast sågo för sig hungersnödens och krigets alla fasor. Under allt detta voro förhållandena mycket gynnsamma för polacker och österrikare, som under de Souches' kommando kunde ostördt fortsätta belägringen af Thorn.

Konungen åstundar fred med moskoviterna.

§ 90. Sedan konungen genom bref från sina i Moskva kvarhållna sändebud förnummit, att utsikt till fred med moskoviterna förefanns, beslöt han att söka ernå detta mål. Han gaf därför Magnus Gabriel de la Gardie order att begagna tillfället och bortse från alla betänkligheter, som han hyste, och noga ställa sig konungens bud till efterrättelse. De bref, som af konungen afsändes till sändebuden, voro skrifna utan chiffer eller hemliga tecken, för att moskoviterna, som alltid brukade bryta dem, måtte kunna förvissa sig om huru allvarligt konungen önskade fred. Till en början ville konungen gärna ingå ett stillestånd, men hans trupper borde därunder icke låta insöfva sig i någon säkerhet. De la Gardie skulle emellertid icke ändamålslöst uttrötta trupperna eller draga till sig mera folk från Finland och därigenom blotta dess gränser. Han förstod mycket väl, att de la Gardie behöfde rekrytera sina trupper, men huru detta skulle ske, visste han icke. När man hade många fiender på halsen, borde man icke splittra sina krafter, ty då kunde ingenstädes något fruktbärande uträttas. Man måste under sådana förhållanden så mycket som möjligt koncentrera sina krafter på en fiende för att därefter vara i stånd att kunna försvara sig på annat håll.

Om moskoviternas benägenhet till fred blefve bekant för konungens fiender, skulle desse utan tvifvel anstränga sig för att vända moskoviternas tankar därifrån. Konungen gaf därför Schlippenbach och Wolfsberg order att öfvertyga berlinarne om motsatsen och tillika säga, att den af konungens sändebud i Moskva afsände kuriren från dem endast medfört en anhållan om penningar för deras under-

1658. håll i Moskva. Efter afslutandet af freden
20 februari. med Danmark skref konungen till sändebuden, som skulle förhandla med moskoviterna, att de icke genom för obilliga villkor skulle göra tsaren obenägen för freden, hvilken konungen framför allt annat önskade få till stånd. Och på en af Conrad Berner öfverlämnad skrifvelse afgaf konungen det svar, att han ville gärna ingå fred med moskoviterna, och för detta ändamål borde hans sändebud nu frigifvas för förhandlingarnas företagande, hvartill de skulle erhålla nya fullmakter och särskilda order. Förhandlingarna borde förläggas till gränsen på ort, som man funne lämpligast. Man hade ingen anledning att tvifla på en lycklig utgång, då båda parterna önskade fred, så vida icke utomstående af själfviska intressen komme emellan och störde förhandlingarna. För öfrigt skulle sändebuden försäkra tsaren, att konungen, lämnande å sido allt öfrigt, var fast i sin föresats att ernå fred och vänskap med tsaren och lefde i den goda förhoppningen, att denne ville vidtaga mått och steg för att hindra polackernas förehafvanden. Han misstrodde icke mindre polackerna än danskarne, som försäkrat, att de icke skulle ingå fred med Sverige utan polackernas samtycke. Men framför allt skulle de framhålla för tsaren det goda tillfälle hvilket nu erbjöds att hämnas den skymf, som blifvit honom tillfogad genom anbudet af Polens krona, hvilket anbud sedan återtagits.

15 mars. Konungens förhoppning på fred med moskoviterna rubbades emellertid genom deras anfall på Ingermanland och företaget att med en betydande styrka belägra Jama. Sedan freden med Danmark redan var afslutad, visade sig också, hvad moskoviterna verkligen hade i sinnet, då de öppet ställde sig på fiendens sida.
2 april. Konungen beslöt då att gå till anfall mot dem och gaf därför Wrangel order att hålla sig redo, förstärka trupperna i Livland och eröfra Kockenhusen för att korsa moskoviternas planer, som gingo ut på att anfalla Riga och Reval, samt tvinga dem till fred genom att bortföra allt artilleri och krigsredskap, som de hade där. Emellertid gaf konungen guver- 1658.
nören i Riga, Helmfelt, order att icke öppna några fientligheter mot moskoviterna, förr än visshet vunnits, om de ville ärligt förhandla.

Moskoviterna äro benägna för fred. § 91. Emellertid hade efter ett infall i Ingermanland fem tusen moskoviter i mars månad omringat Narva och begärt, att någon från staden skulle förfoga sig till dem för underhandling. Med anledning häraf skickade Krister Horn till dem Lode, för hvilken den moskovitiske fältherrn Chovanskij framhöll, att detta härliga land, som var med så starka fästningar försedt, från urminnes tider tillhört tsaren och måste till honom återlämnas samt att, därest icke sådant godvilligt skedde, man skulle skrida till våld. Härpå fick han på öfligt krigsmanér af Lode ett stolt svar. Följande dag hölls till firandet af *16 mars.* freden med Danmark en tacksägelsefest, hvarvid i Narva såväl som i Ivangorod alla kanoner spelade. Denna ståtliga kanonad, som hördes rundt om i Livlands alla städer, väckte icke ringa bestörtning hos moskoviterna, hvilka mera än andra folk togo intryck af yttre sken. Moskoviterna trodde nu, att Magnus Gabriel de la Gardie var på väg från Livland för att deltaga i förhandlingarna med polackerna, och de fruktade att blifva förekomna af desse. Man hade också anledning att förmoda, att moskoviterna verkligen hade lust till fred, emedan de, sedan engelska ambassadören tagit afsked, läto söka efter honom i Kurland och Preussen och gärna ville, att han skulle återvända, samt däraf att de med stor längtan motsågo Berners återkomst från konungen. *15 mars.*

Emellertid hade moskoviterna börjat belägra Jama, hvilken stad efter stor manspillan måste kapitulera, då kommendanten saknade tillräckligt förråd af krut. Enligt kapitulationsvillkoren skulle staden efter sex timmar öfverlämnas åt moskoviterna, hvilka dessförinnan emellertid plötsligen öfverraskades af Krister Horn, som brutit upp från Narva. Efter fyra timmars fäktning drefvos moskoviterna bort, hvarvid tvåhundra af dem stupade. Fem fanor togos af svenskarne, af hvilka

1658. endast fjorton dragoner pliktade med lifvet. En stor del tross föll likaledes i svenskarnes händer och resten stacks i brand. Sedan Horn försett fästningen med nödigt krigsmateriel, drog han sig tillbaka med sina trupper, och icke långt därefter var hela trakten rensad från moskoviter. Efter sex veckors fåfäng belägring af Narva anhöll Chovanskij, att någon skulle komma till honom för underhandling, hvilket Krister Horn till en början afslog men efter upprepad anhållan slutligen gick in på. Den moskovitiske fältherrn tillkännagaf då, att han hade tsarens order att draga bort från Narva och återvända till Ryssland samt inställa alla fientligheter. Tillika anhöll han om utväxling af fångar, på hvilken anhållan han fick ett välvilligt svar. Vid afskedet pokulerades väldeligen för framtida vänskap, och under dryckeslaget sade Chovanskij, att polackerna umgingos med upprorsplaner och icke hållit till tsaren gifna löften. Han uttalade också sitt missnöje med att österrikarne sändt polackerna hjälp. Emellertid hade svenskarne, under det att moskoviterna ännu lågo utanför Narva, gjort ett utfall och under en skarp skärmytsling nedlagt många moskoviter. Desse å sin sida hade gjort ett anfall på Nyen, hvarifrån de dock icke utan förlust blefvo modigt tillbakaslagne.

Stillestånd med moskoviterna. 16 april.

§ 92. Sedan Berner återkommit till Moskva och medfört underrättelsen om freden med Danmark, väcktes hos moskoviterna stor lust till förnyande af vänskapen med Sverige. Men däremot ville de ånyo försöka en dust med polackerna, därest desse icke ville ratificera fördraget i Wilna och gifva tsarens son försäkran om den polska kronan. Därför beslöts att genast öppna förhandlingar med de i Moskva kvarhållna svenska sändebuden. Moskoviterna anhöllo, att dessa skulle begifva sig till förhandlingsplatsen och där tillsammans med de moskovitiske kommissarierna afvakta sina kollegers ankomst; dock skulle de dessförinnan för moskoviterna förete sina order. Då denna fordran ansågs orimlig, kunde svenskarne icke ingå därpå, utan framhöllo för moskoviterna, att det icke vore bruk att fordra sådant, 1658. och dessutom hade de inga andra order än rörande preliminärerna; hvad hufvudfrågan anginge skulle de i Narva få order af sina kolleger. Och för öfrigt vore de icke sändebud utan fångar och sålunda icke skickade att förhandla, så länge som de voro i moskoviternas våld och icke komna tillbaka inom sin konungs område. Härpå förklarade tsaren, att han ville under alla förhållanden börja förhandlingarna och lösgifva dem samt skicka sina ombud till gränsen. Därpå lät han för dem öppna portarne till det hus, där de hållits i förvar, och med ett ståtligt följe beledsaga dem till det palats, där de kejserliga sändebuden förut haft sitt residens.

Följande dag blefvo de afhämtade till *29 april.* slottet för underhandling om preliminärerna, hvarvid tsaren först förklarade, att tillägget till hans titel icke vore till någon skada för konungen, då därmed icke afsåges något, som han icke tillförne ägt. Konungen hade sedan icke heller några betänkligheter vid erkännandet af detta tillägg i titeln. Man kom öfverens om att Gustaf Bielke, Alexander von Essen och Filip Krusenstierna skulle begifva sig till Narva för att med de öfrige kommissarierna Bengt Horn och Johan Silfverstierna förhandla med tsarens ombud. Underhandlingen skulle föras icke långt från Narva där Pljusa sammanflyter med Narova, men skulle denna ort likväl icke betraktas såsom gränsort så länge förhandlingarna pågingo. Sändebuden skulle utom af betjäning icke åtföljas af mera än etthundra ryttare och tvåhundra fotknektar och med hvarandra pläga fredligt umgänge, hvarom instruktion skulle utfärdas och af båda parterna med ed bekräftas. Förhandlingarna skulle börjas den 1 juni, om sändebuden till dess med Guds vilja hunnit anlända. Emellertid skulle vapenstillestånd inträda alltifrån den 21 maj och fortfara icke endast under den tid, som förhandlingarna räckte, utan, därest de visat sig fruktlösa, äfven ytterligare fyra veckor, hvilket skulle för alla garnisoner kungöras. De svenska sändebuden skulle hellre

1658. velat utsträcka stilleståndet till ett år eller till en bestämd dag, men då moskoviterna däraf drogo misstankar, att svenskarne icke hade fullt allvar med freden, måste desse låta sig nöja med moskoviternas förslag. Till förhandlingsplatsen skulle båda parterna hafva fri tillförsel, och godt samförstånd skulle råda dem emellan. Om allt detta hade man kommit muntligen öfverens, men då man nu skulle skrida till skriftligt affattande af punkterna, sökte moskoviterna inflika mycket, som lände svenskarne till nackdel och hvarifrån de efter långa ordväxlingar måste afstå, hvarefter förhandlingsinstrumentet uppsattes och utväxlades. Moskoviterna ville icke begagna sig af medlare, då de trodde sig lättare kunna förhandla direkt med svenskarne. Därefter blefvo sändebuden af tsaren begåfvade med skänker, som dock inskränkte sig till fyra knippen sobelskinn. Någon officiell afskedsaudiens fingo de icke.

Emellertid drogo de gladeligen bort ur en förtretlig fångenskap och anlände lyckligt till Narva, men de hade knappt hunnit en half timmes väg från Sapska, omkring tio mil från Narva, och kommit ombord på fartygen, förr än en kurir anlände från tsaren med order att föra dem tillbaka, men till sin lycka hade de hunnit sätta sig i säkerhet. Orsaken till denna order kom aldrig till deras vetskap.

Den för förhandlingen aftalade tiden var redan för länge sedan förliden, men några moskovitiska ombud syntes icke till, hvilket vållade uppskof. Skälet var antagligen, att moskoviterna först ville se, huru sakerna i Wilna skulle aflöpa, för att därefter rätta sina planer. Samtidigt med att de svenska sändebuden afreste från Moskva, begåfvo sig nämligen de moskovitiska ombuden till Wilna för att börja förhandlingarna med polackerna.

För att icke förevändning att åter blåsa upp krigslågan måtte saknas, om det skulle befinnas lämpligt, framkommo moskoviterna med många obefogade klagomål. Men i glädjen öfver att se sina sändebud åter i frihet och i hopp om att återfå sina länder befallde konungen dem att pådrifva fredssaken, hvilken låg honom synnerligen om hjärtat. Därjämte gaf han dem order att erbjuda moskoviterna en allians mot polackerna, under framhållande af huru bedrägligt desse handlat mot moskoviterna. Sändebuden skulle därvid icke fästa sig vid småsaker, och för den händelse moskoviterna skulle anmärka något på att Skåne var inflikadt i konungens titel, fanns en fullmakt till hands, i hvilken denna provins var utesluten ur titeln. Då franska sändebudet Jacques de Minières för medling afrest till Reval, men tsaren förklarat, att han ville förhandla utan medlare, skulle man höfviskt antyda, att konungen icke kunde afböja denna medling. Då moskoviterna hoppades på en lycklig utgång af förhandlingarna i Wilna, enär polackerna på grund af sin ställning skulle nödgas gå in på allt, trodde konungen, att förhandlingarna med honom skulle dragas ut på tiden. Konungen befallde därför sina sändebud att icke förhasta sig och att, om freden icke komme till stånd, afsluta ett stillestånd för att bereda de svenska provinserna någon lättnad, utan att likväl däruti inbegripa Litauen. Denna försiktighetsåtgärd var föranledd af att Nastjokin ville få Wolmar och Ronneburg däri inbegripna, hvilka städer Gosiewski bemäktigat sig. Men om moskoviterna visade sig benägna för fred, skulle sändebuden för att afhålla dem från förhandlingar med polackerna erbjuda dem de städer i Preussen, af hvilka konungen var i besittning, hvaremot konungen ville få sig tillförsäkrade Livland, Kurland, Semgallen och en landsträcka i Kexholms län till Hvita hafvet. Samtidigt gaf konungen Helmfelt order att icke företaga något mot Kockenhusen, så länge stilleståndet varade och så länge förhoppning fanns om en lycklig utgång af förhandlingarna, på det att moskoviterna icke måtte uppretas och ställa sig afvoge mot freden, som konungen så ifrigt åtrådde och hvarom de moskovitiska sändebuden, som i augusti anträdt sin resa, också gifvit förhoppning, trots polackernas förklaring, att de

10 juli.

25 augusti.

1658. komme at ställa sig till efterrättelse alla villkor, som framställts i Wilna.

Förhållandena i Livland.

§ 93. Det olyckliga Livland, där fiender och pest så jämmerligen grasserat, såg ändtligen en ljusning till det bättre i sina förhållanden, sedan litauerna, som förlidet år under Gosiewski gjort ett infall, innevarande år nödgats göra ett skymfligt återtåg. För att afskära all tillförsel till Riga, som led brist på de nödvändigaste lifsmedel, hade Gosiewski förlagt trupper på båda sidor om Düna. Vid Ulenbrogs landtgård icke långt från Cobron-skansen hade han posterat fem skvadroner dragoner och fem skvadroner ryttare, i Kirkholm likaledes fem skvadroner och nio i Neu-

6 januari. mühl. Sedan Helmfelt skaffat sig noggranna underrättelser, som gifvit honom anledning att tro på en lycklig utgång, skickade han under nattens mörker allt rytteri, som han kunde sammandraga, under befäl af öfverstarne Alvendehl och Rosen samt tvåhundra fotknektar under öfverste Sass öfver Düna för att angripa skvadronerna vid Ulenbrog. Dessutom tillkommo tolf grenadierer, som kunde kasta beckkransar, och en kapten med tjugo soldater, beväpnade med yxor och pikar. Dagen förut hade emellertid från Neumühl anländt fem skvadroner till nämnda läger, hvarom Helmfelt icke fått någon vetskap. Då svenskarna vid midnatt hunnit fram till fiendens läger, ertappades fyra litauer, som voro ute på spaning. Af desse greps en, under det att de öfrige

7 januari. flydde undan mot lägret, men svenskarne förföljde dem ända fram dit, och funno där åtta skvadroner ryttare. I bestörtning öfver det plötsliga framryckandet kvarlämnade desse hästar och vapen och retirerade till närmaste lägerplats, hvilken var skyddad af en graf med bröstvärn och spanske ryttare, bakom hvilken funnos dragoner och artilleri. Här uppstod en skarp skärmytsling under kraftigt motstånd från litauernas sida. Men Helmfelt bröt med fotfolket in i lägret och öppnade väg för sitt rytteri. Lägret stacks i brand, tre metallkanoner och tolf fanor togos, och majoren, ryttmästaren, tre löjtnanter, fyra fänrikar, några underofficerare och ett trettiotal gemene måste gifva sig fångne. På svenskarnes sida 1658. stupade en löjtnant, två korpraler och tio gemene, hvarjämte sjuttioen sårades. Under det att striden pågick, hade tre skvadroner ryttare från baksidan af lägret gjort ett utfall för att falla svenskarne i ryggen, men stötte på en skvadron svenske ryttare och måste taga till flykten. De, som med lifvet undkommo vid denna strid, spriddes rundtom, och den i lägret befintliga provianten fördes till Riga, där den kom svenskarne väl till pass. Genom detta nederlag betogos de vid Neumühl stående af skräck och grepo till flykten, hvarefter skansen af Helmfelt raserades. Denna seger stärkte modet hos Rigas invånare, som, inneslutne från alla sidor, börjat misströsta.

Gosiewski hade icke bättre lycka vid Pernau, där han vågat en stormning men blifvit med stor förlust tillbakaslagen, sedan vid åtskilliga utfall många omkommit, bland andra kommendanten Aderkas, och många bortrycktes äfven genom köld och pest. Därefter måste belägringen på grund af den skarpa kylan upphäfvas. Emellertid intogo litauerna *1 februari.* med storm Oberpahlen, som stacks i brand, hvarvid de förlorade etthundra man. Från Riga hade en afdelning brutit ut och eröfrat slottet Treiden, där tjugu- *25 januari.* fyra fotknektar nedhöggos. Sedan Gosiewski drifvits bort från Pernau, tog han vägen åt Kirkholm, hvarifrån han efter utväxling af fångar genom Kurland begaf sig till Warschau. Resten af hans trupper tågade till Wolmar och Ronneburg, sedan Kirkholm öfvergifvits, men eftersattes af en afdelning af Helmfelts trupper och förlorade därvid mera än etthundra man, förutom att ett stort antal bönder nedhöggs. Slutligen drog också återstoden af litauernas rytteri, som bestått af femtusen man stridsdugligt folk, bort, kvarlämnande endast några fotknektar och dragoner i Wolmar och Ronneburg. Därpå utsände Magnus Gabriel *25 maj.* de la Gardie en trupp under befäl af öfverste Glasenap, som eröfrade den af polackerna besatta fästningen Helmet, hvarvid de fleste af besättningen nedgjordes, de öfrige togos till fånga och

1658. fästningen stacks i brand. Å andra sidan tog Nastjokin, efter att hafva legat några veckor framför Marienburg, denna stad, som icke kunde försvaras af de tjugusex, som pesten där skonat. Nastjokin försökte äfven att bemäktiga sig Wolmar och Ronneburg, som voro besatta af litauer, för att öfverlämna dessa platser till tsaren. Guvernören, som var polack, vägrade emellertid att öfverlämna platserna, trots Nastjokins erinran, att dessa voro inbegripna i det nyss med svenskarne afslutade stillestånd, och trots försäkran att icke företaga några fientligheter mot
3 juli. svenskarne. Detta hindrade icke, att han skickade trehundra tatarer och etthundrafemtio dragoner för att öfverfalla svenskarne i deras kvarter. Men desse fingo af Fredrik Löwe, som fått vetskap om deras plan, ett sådant mottagande, att de fleste icke blefvo i tillfälle att göra någon retirad.

Senare uppgaf Nastjokin sin fordran på öfverlämnandet af de båda städerna, då det befanns, att desse icke blifvit i stillestånds fördraget omnämnde, men lät i hemlighet förstå, att om svenskarne ville taga dem, skulle han icke resa något hinder däremot.

18 juli. Så snart Douglas, som konungen skickat för att ersätta Magnus Gabriel de la Gardie, anländt till Riga, sän-
29 juli. des några skvadroner för att blockera Wolmar, och själf följde han snart efter och började beskjuta staden. Kommendanten öfverstelöjtnant Lambeck gjorde till en början ett kraftigt motstånd och försökte ett utfall, men då svenskarne ryckt när-
2 augusti. mare och anlagt en mina, erbjöd han kapitulation. Douglas begärde då, att han själf eller några af de förnämsta officerarne skulle komma Douglas till mötes utanför staden. Under första bestörtningen skickade han utan gisslan två ryttmästare och några kaptener, hvilka genast fördes till det svenska lägret, hvarefter en trumpetare sändes med kapitulations-
3 augusti. förslag in till staden. Följande dag blefvo efter något meningsbyte kapitulationsvillkoren skriftligen uppsatta. Under rusets inflytande lät sagde kommendant bortföra många saker, som enligt kapitulationsvillkoren icke tillkommo honom, men detta 1658.
lät Douglas passera och fick han medtaga femhundra dragoner och tvåhundra tatarer, hvaremot alla, som tillförene tjänat under de svenska fanorna, skulle kvarlämnas. Sedan aftåget skett, förehölls de kvarlämnade deras otrohet, vapnen frántogos dem och de fördes först till Riga och sedan till Pommern. Fyra officerare befunnos emellertid oskyldige och beviljades fritt aftåg.

Därefter gick man löst på Ronneburg, *5 augusti.*
hvars kommendant försvarade sig tappert under tre dagar, men därefter, slagen af skräck, plötsligt lämnade staden och ut- *8 augusti.*
rymde fästningen. Han beviljades jämte några hundra man fritt aftåg; de, som tillförene varit i svensk tjänst, kvarhöllos. Då icke tillräckligt med folk till försvar af fästningen fanns, nedrefs den. Härmed voro nu alla litauer utdrifne ur Livland, och Douglas begaf sig åter till Riga, till synes *12 augusti.*
för att därifrån företaga ett fälttåg till Litauen men i själfva verket för att utföra konungens order angående härtigen af Kurland.

§ 94. Då härtigen af Kurland, som *Underhandlingen med härtigen af Kurland.*
förklarat sig neutral, likväl för länge sedan brutit mot neutraliteten, gaf konungen Helmfelt order att i Kurland proviantera sina trupper utan att därvid fästa afseende vid härtigens åberopande af sin neutralitet, hvilken konungen för öfrigt icke erkände längre, än som härtigen uppfyllde sin plikt. Nu hade härtigen emellertid afgjort tagit parti, i det han nekat nödiga lifsmedel för de svenska truppernas underhåll, samtidigt med att han tillhandahållit konungens fiender, polackerna, sådana, förebärande tvingande nöd såsom skäl därtill. Douglas hade också fått order, af innehåll att alldenstund härtigen genom lönliga anslag mot konungariket Sverige och genom hemliga underhandlingar med polacker och moskoviter motarbetat konungens förehafvande, gjort stämplingar med moskoviterna, sökt draga kurfursten af Brandenburg från svenskarne öfver på polackernas sida och brutit mot det fördrag, han ingått med Bengt Skytte, skulle Douglas, då man nu hade viss förhoppning på ett

1658. stillestånd med moskoviterna, af härtigen fordra en försäkran att icke vidare motarbeta konungen och att öfverlämna Mitau och Bauske. Därest härtigen icke skulle befinnas därtill villig, skulle Douglas bemäktiga sig dessa städer, ja hela landet och alla härtigens fartyg samt, om det utan larm kunde ske, härtigen själf, hans familj och egendom, hvarvid dock vederbörlig aktning och höfviskhet skulle iakttagas. För öfrigt skulle han icke, såsom tillförene skett, sprida trupperna så långt från hvarandra, att han därigenom utsatte sig för risk. Då Douglas' ankomst till
10 juli. Livland fördröjdes, fick Helmfelt befallning att utföra konungens order rörande härtigen och Mitau. Innan denna skrifvelse hann komma Helmfelt till handa, hade denne redan öfverenskommit med härtigen om utlämnandet af en viss kvantitet proviant, hvaremot härtigen tillförsäkrats befrielse för sina undersåtar från alla inkvarteringar, kontributioner och utpressningar, allt under förutsättning af konungens bifall därtill. Ehuru konungen helst sett, att Helmfelt icke gjort en dylik öfverenskommelse med härtigen, befallde konungen honom icke desto mindre att handla i enlighet
23 augusti. därmed. Till Douglas åter skref konungen att icke inlåta sig i några underhandlingar med härtigen rörande öfverlämnandet af de fasta platserna utan med all kraft angripa Mitau, innan härtigen hunne få förstärkning. Sedan han väl fått Kurland i sina händer, skulle han vända sig mot Samogitien och Litauen samt afvända moskoviternas misstankar och icke oroa dem, som ställt sig under deras skydd.

Konungen går till nytt anfall på Själland.

§ 95. Sveriges nuvarande ställning nödgade konungen att ånyo angripa Själland. Enär man väl insåg, att för ett sådant företag ingen hjälp vore att påräkna från vänner och att alla fiender skulle sätta alla krafter i gång för att hindra detsamma, fordrade klokheten ett raskt angrepp, så att planen och utgången blefve samtidigt kunniga. Då i Kiel rådplägades om sättet för utförandet af denna plan, ansågs klokast att med hela flottan inträngа i Köpenhamns hamn och landsätta trupperna i själfva staden. Man behöfde icke hysa någon misstro till före- 1658.
tagets lyckosamma utgång, om man djärft och med kraft grepe sig an, då befolkningen i Köpenhamn i första förskräckelsen icke skulle vara skickad att göra något motstånd. Denna plan förkastades emellertid af alla generalerna enstämmigt såsom outförbar, då, i händelse man vid första anfallet skulle lida nederlag, hela fälttåget komme att misslyckas. Det blef då beslutadt, att man skulle verkställa landstigningen vid Korsör, ehuru några voro af den mening att hålla till höger, gå förbi Möen och landsätta trupperna vid Kjöge på tre mils afstånd från Köpenhamn. Därigenom kunde trupperna helt plötsligt stå framför hufvudstadens murar, under det att man ifrån Korsör hade en marsch på sexton mil fram till Köpenhamn. Under en så långvarig marsch skulle Köpenhamn kunna få tid till hjälp ur nöden, och borgarne hinna hämta sig från första förskräckelsen och sätta sig till motvärn, sedan de fått förstärkning från den närmast staden belägna trakten.

När det blifvit färdigt till uppbrott, *6 augusti.*
steg konungen ombord och afseglade med en flotta, sammansatt af elfva örlogsfartyg och sextio andra större och mindre fartyg, ombord å hvilka fyra tusen fotknektar och tolf tusen ryttare inskeppats. Ett rykte spreds, att målet var Preussen. Då vinden icke var gunstig, måste man dröja en dag i hamnen, men så skedde en omkastning, och under förlig vind seglade flottan snabbt till Korsör. Folket land- *6 augusti.*
sattes, och man föregaf sig vara kommen för att hjälpa konungen af Danmark mot adeln. Carl Gustaf hade strängeligen förbjudit, att någon oförrätt skulle tillfogas befolkningen eller rof och plundring öfvas. På Själland lågo tolf skvadroner tyske ryttare, utgörande omkring ett tusen man, i kvarter. Mot desse utkommenderades Klas Thott med fyrahundra ryttare, som öfverrumplade tyskarne. Större delen gick i svensk tjänst, men tre skvadroner undkommo till Köpenhamn, dit äfven Thott följde efter och hann fram samtidigt med att den svenska örlogsflottan kastade ankar i hamnen. Alla vägar, så till lands som vatten, voro nu afspärrade. Den

1658. öfriga armén kunde dock icke avancera med den snabbhet, som företaget kräfde.

9 augusti. I Ringsted möttes Carl Gustaf af konung Fredriks sändebud Mogens Hög och Christen Skeel, hvilka med anledning af nattens inbrott dock icke kunde få audiens förr än dagen därpå. Sedan sändebuden öfverlämnat skrifvelser från konungen af Danmark och Sten Bielke, började de ett långt anförande, af innehåll att genom Roskildefreden voro icke allenast striderna mellan de två rikena bilagda och allt förutvarande glömdt utan förhandlingar i Köpenhamn hade också förevarit, hvarigenom enighet uppnåtts i tvistiga punkter och alla svårigheter blifvit undanröjda, hvadan nu intet återstod att tvista om. Under sådana förhållanden kunde konungen af Danmark icke nog förundra sig, att han, som från sin sida gått in på allt, nu helt plötsligt utan föregående förklaring i fientlig afsikt anfallits. Då konung Fredrik emellertid var besjälad af stor fredskärlek, hade han skickat dem för att söka undanröja allt missförstånd, som kunde gifva anledning till ett nytt krig, och anhöllo de af denna anledning, att kommissarier för detta ändamål måtte förordnas. De kunde för öfrigt försäkra, att konung Fredrik var fjärran från all tanke på återupptagande af kriget.

Efter erinran om hvad under förra kriget sig tilldragit sade Carl Gustaf, att han hade fullgiltig orsak att återupptaga fientligheterna, då han tillfogats så många oförrätter af danskarne, hvilka aldrig upphörde att arbeta på Sveriges undergång. Därpå funnos tillfyllestgörande bevis i ertappade bref, i ingrepp i handelsfriheten i Sundet, i de otaliga försöken att kringgå Roskildefredens bestämmelser, af hvilket allt framgick, att han icke kunde lefva i större säkerhet för Danmark nu än tillförene. Härigenom hade han nödgats stanna kvar i Danmark utöfver den bestämda tiden och lämna sina fiender tid att befästa sin ställning. På detta sätt hade han på annat håll lidit stor skada, och årstiden var nu så långt framskriden, att han icke kunde annorstädes uträtta något väsentligt. Genom Roskildefreden voro danskarne förpliktade att 1658. hindra främmande flottors inlöpande i Östersjön, hvilken förpliktelse de underlåtit att uppfylla, förskansande sig bakom sina svaga krafter. Och slutligen hade de afvisat konungens erbjudna vänskap och hellre framhärdat i sina gamla onda anslag till Sveriges skada.

Danskarne betygade sin oskuld och försäkrade, att de i alla stycken ställt sig fredsbestämmelserna till efterrättelse, de visste intet om några uppsnappade bref och anhöllo att få dem sig förevisade. Guineaaffären hade redan före Coyets afresa blifvit ordnad, men det stod icke i deras förmåga att återlämna de af konungen återfordrade fartygen och de kunde icke inlåta sig på ett så vanskligt förbund, som föreslagits. Därför anhöllo de ännu en gång, att kommissarier måtte förordnas för att bilägga möjligen återstående tvister och för att dämpa den krigslåga, som för båda rikena var så farlig, innan den hunne slå ut i full brand. Detta tal framfördes under strida tårar. Härpå svarade konungen endast med att fråga, om de önskade något skydd för sina egna personer, och då de därtill svarade nej, hade konungen intet vidare att säga. Sändebuden togo afsked och begåfvo sig till sin bostad, dit de på konungens befallning ledsagades af Gabriel Oxenstierna och Schlippenbach. På deras förfrågan om danskarne hade något vidare att förebringa för konungen, svarade dessa nekande, hvarefter Schlippen bach framhöll, att danskarne hade genom sina undanflykter och sin förhalningspolitik icke allenast föranledt, att polacker, moskoviter och brandenburgare sattes i tillfälle att i lugn förstärka sina krafter och förbinda sig med Sveriges fiender, utan därigenom hade också kejsarvalet genom öfverrumpling påskyndats. De visste nogsamt, hur dyrbar tiden var, och en gång förliden kunde icke ens Gud själf vända den tillbaka. Danmarks undergång stod för dörren, konungen af Sverige var herre öfver en stor del af landet, landets öppna platser och fästningar skulle snart falla i hans händer, och därför var det säkrast att förvärfva

1658. sig segrarens nåd och ställa sig under hans beskydd. Det vore likgiltigt, om deras konung hette Carl Gustaf eller Fredrik; Gud allena befallde öfver konungariken. Danmarks stund var kommen, men man borde förekomma, att så många tusen människor skulle begrafvas under spillrorna vid en så härlig stads undergång. När konungen kommit i besittning af hela Danmark, skulle det för honom icke vara någon svårighet att för hela världen bevisa rättvisan af sin sak.

Då sändebuden stodo redo att afresa, öfverlämnades till dem en till konung Fredrik ställd skrifvelse, af innehåll att det vore lätt förklarigt hvarför den svenska armén måst åter öfvergå till Själland. Äfven till Sten Bielke affärdades en skrifvelse, som återkallade honom från Köpenhamn med föreläggande, att, därest konung Fredrik skulle hafva något att erinra däremot, Bielke skulle låta detta komma till konungens vetskap. För sändebuden tillkännagafs, att, om de hyste någon oro för utgången, kunde de för Bielke framställa förslag lämpade efter förhandenvarande förhållanden. Men danskarne ville icke släppa Bielke utan höllo honom i en anständig arrest i konungens trädgård, under förvändning att skydda honom för den rasande pöbeln, som till äfventyrs gåfve honom skulden till det nya kriget.

Belägringen af Köpenhamn.

§ 96. Ryktet om svenskarnes ankomst spred sig som en löpeld i Köpenhamn och hofvet och hela staden grepos af skräck och bäfvade för den olycka, som komma skulle. Landtbefolkningen, som, under föreställning att fiendens styrka var större, än den i själfva verket var, i stora hopar skyndade in i staden, ökade oron. Man hviskade, att allt hopp var ute, och att man borde gifva sig på nåd och onåd. Bestörtningen inom hofvet var i synnerhet stor, och många rådde konung Fredrik att i hemlighet, medan tid var, rädda sig till Holland eller Norge och där afvakta bättre tider. Om detta råd följts skulle Köpenhamn icke dröjt en timme att gifva sig. Men Fredrik svarade med kunglig värdighet, att han ville dö på sin post och icke längre lefva, om han ginge förlustig sitt rike. 1658. Då han icke ville lyssna till ett om feghet vittnande förslag, steg modet hos de räddhågade, och de förklarade, att de ville lefva och dö med sin konung. Det påstods, att konung Fredrik för Carl Gustaf låtit tillkännagifva, att han personligen skulle vara tillstädes på den plats, där drabbningen skulle stå, och hellre dö med svärdet i hand än bereda honom den fröjden att med sin familj lefvande falla i svenskarnes händer. Ja, om det så behagade Carl Gustaf, skulle han med svärdet i hand på öppna fältet möta honom för att genom tvekamp utkämpa striden. Härpå skulle Carl Gustaf hafva afgifvit det svar, att då han hade större plikter mot sitt rike än mot sig själf, kunde han icke förfara med sin person efter eget behag men skulle icke sin plikt likmätigt underlåta att våga sitt lif för sitt land. Att afgöra striden på sätt, som föreslagits, läte sig emellertid icke göra, då saken mera gällde hans rike och hans undersåtar än honom själf. Han var för öfrigt van att vid träffningar gå i spetsen, och när det komme till fäktning, skulle man finna honom, där striden var hetast. Där skulle konung Fredrik träffa honom, om han hade lust till en dust med honom.

Detta vill jag dock lämna därhän, då jag vid forskningen i riksarkivet icke funnit något därom, ej heller kan jag erinra mig, att jag, som var närvarande vid Köpenhamns belägring, vare sig då eller senare i Sverige hört något därom från trovärdigt håll.

Från Köpenhamn utskickades emellertid några för att föra in till staden de i närmaste kvarteren liggande soldaterna och till krigstjänst dugligt landtfolk. Joachim Gersdorff uppmanade stadsbefolkningen till ståndaktighet och till tappert försvar för konung och fädernesland under löften om härliga förmåner, som konungen ville gifva dem. Köpenhamnarnes försvarsifver stegrades äfven genom hörsagor om förhållandena i Skåne, där befolkningen redan från första början af det svenska regementet betungats af stora pålagor. Beuningen satte sitt hufvud

INSULÆ SEELANDIÆ

Accurata delineatio
Castrorum Suecicorum, ut et
HAFFNIÆ,
Regni Daniæ Metropolis.
Operâ El. Dahlberg Locum
Supr. Castr. Metat.

DISTRICTUS HAFNENSIS

PARS

Pars Sinus Koagi-ensis.

AMAGER INSULÆ

PARS.

Wallby
Klåtoft
Trangille
Trangille weit
Wallebro
Wallußbeck
Hac transitur exstate
Wredtløse lille
Rotschilder krug
Leedöge
Ballerup
Herløwe
Hiortholm
Herrsted westet
Rißby
Harestrup
Glostrup
Herrsted öster
Egeby
Brönby westet
Baggesween
Norum
Sollerod
Pulvermuhl
Owerød
Kuhlwatsmuhl
Kupfermuhl
Trya
Kongslundby
Stubbemuhl
Hwessinge
Pröndöy öster
Löllehuus
Glasax
Röögager
Hulum
Mörkeye
Lundtorf
Pappirmuhl
Audöör
Pass
Damm
Wannlööß
Hac transitur a Juste
Rolschilder Damm
Huidager
Castra Suecorum
Stockerup
Huitagersby
Wißtof
Pass zu reiten
Kronsthor
Wangede
Ibstrupp
Boo Schog
Kalthus mühl
Damm und Brucke
Larmschanze primaria
Ierntorf
Wallby ubi Statio primaria Marschalli Steenbocky
Immerdrup
Soelburg
Generalis Tolly Stationis
Damm
Auerdrup
New Aymager
Generalis Gust. Banneri Stationis
Damm
Palus
Thiergarten
Laagarden
Spital
KOPENHAGEN
Palus
Classis Hollandica
Classis Danica
Christianshafen
Lundby
Tornby
Ullerupp
Marbolille
Kastrupp

Scala 1000. pertic: Rhinl. vel dimid: milliar: german:
100 200 300 400 500 600 700 800 900 1000

Stationes Exercitus Suedici durante obsidione.

Equitatus —
1. Uplandica legio. 2. Ostrogothica. 3. Fab. Berns finnon. 4. Trib. Galle finnon. 5. Pr. Hassiæ Homburg. 6. legio Gen. Bannerij. 7. Bornmanni legio. 9. Excubiæ circa-prætorium. 10. Excubiæ remotiores.

Peditatus —
11. Uplandica legio. 12. Smalandica. 13. Helsingica. 14. Nericorum L. 15. Com. de la gardie. 16. Fenoeni et Hestrig. 17. Ducis Saxoniæ. 18. Pr. Sultzbacj. 19. Com. Waldeci. 20. Prior S. Reg. Stativ. 21. posterior Regis Stat.

Dispositio Legionum in Castris Urbi imminentibus soluta arctiori obsidione.
22. Legio Uplandica. 23. Ostrogothica. 24. Fab. Berns finn. 25. Trib. Galle finnon. 26. Pr. Hassiæ Homburg. 27. L. Gen. Bannerij. 28. Bornmanni. 29. Owerbekij. 30. leg. Uplandica. 31. Smalandica. 32. Helsingica. 33. Sudermanica. 34. Delwecij. 35. Hestrigij. 36. Douglasij. 37. Prætoriana. 38. Dalekarliorum. 39. Quotidianæ velitationes cum Danis sub ipso urbis Vallo. 40. Sueor: excubiæ versus urbem. 41. Tormenta bellica. 42. Ponto tormentis instructus vulgo Prám.

N: 83

1658. i pant på att hjälp från Holland skulle komma, om blott staden kunde hålla stånd, tills en flotta därifrån hunne anlända. Då ett fartyg låg i hamnen färdigt för afsegling till Holland, begaf sig Beuningen ombord och följde med till Holland för att påskynda hjälpsändningen. Under vägen landsteg han i Flekkerö i Norge, berättade, att kriget åter utbrutit, och uppmanade norrmänen att hålla sig beredde.

Emellertid återkommo sändebuden från Carl Gustaf med det besked, att ingen utsikt till fred förefanns, och äfven Bielke meddelade, att konungens skrifvelse till honom innehöll inga order i detta afseende, hvadan man i Köpenhamn insåg, att staden endast genom vapenmakt kunde räddas. Man ansträngde sig därför till det yttersta att vidtaga åtgärder för ett kraftigt försvar och då de svenska trupperna redan voro i antågande, stuckos förstäderna i brand, utanverken utrymdes och alla togo skydd bakom vallarne. Inom själfva staden funnos icke mera än tolf kompanier fotfolk, men alla borgare och öfriga invånare grepo utan undantag till vapen.

11 augusti. Carl Gustaf ryckte emellertid närmare och efter att hafva intagit Vartovskansen, det kungliga fortet och andra utanverk fattade han posto och började, sedan han uppfört bröstvärn på båda sidor åt sjösidan, innesluta förstaden. Ehuru konungen beslutat att genom stormning genast bemäktiga sig staden, som endast var omgifven af en smal uttorkad graf och på sina ställen nedrasade vallar, som tillåto vagnar att passera, nödgades han på inrådan af generalerna att afstå från det djärfva anfallet och gå en säkrare väg. Man hade nämligen fått vetskap om det kraftiga motstånd, som var att vänta af invånarne, hvilka till antal öfverstego konungens trupper, och om det förtviflade mod, som besjälade alla, hvilka voro fast beslutne att hellre dö än underkasta sig en annan herre. Man visste ju för öfrigt icke, huru en stormning komme att utfalla, och man kunde befara hela arméns undergång, om planen icke lyckades. Därtill framhölls, huru farligt och med krigsskäl föga öfverensstämmande det vore att hafva i ryggen det så nära Sundet belägna Kronborg, under det att genom dess eröfring vägen till Köpenhamn blefve spärrad för den från Holland väntade flottan. Om Kronborg åter komme i holländarnes händer, skulle svenskarnes företag lida oersättlig skada, då konungen i sådant fall icke kunde hafva någon reträtt på Själland. För denna plan talade i synnerhet Wrangel, som genom Hannibal Sehested fått den föreställning, att Kronborgs slott var uppfylldt af alla slags dyrbara klenoder, som skulle gifva ett rikt byte, om man lyckades genom belägring taga det. Sehested hade, sedan han fått underrättelse om svenskarnes ankomst till Själland, begifvit sig från Köpenhamn, med tillåtelse att vistas på sina gods. Han ställde sig öfvermåttan in hos Carl Gustaf genom en skenbar uppriktighet, som fördröjde anfallet på staden och gaf danskarne andrum. Och Terlon, som förut uppmanat de danska sändebuden till ståndaktighet och tappert motstånd, afrådde konungen från stormningen, framhållande att det fanns många flere inom stadens murar i stånd att skydda den, än utan för staden att storma den. Man borde icke för en ögonskenlig fara utsätta en armé, som visserligen var stark men fienden underlägsen till antal. 1658.

Af dessa skäl blef belägringen af Köpenhamn uppskjuten, och erfaret folk hyste också endast ringa hopp om en lycklig utgång, då svenskarne, som nog voro duglige vid träffningar, icke i samma mån voro skickade till belägringar med ty åtföljande konstgrepp. Dessutom fanns hvarken tillräckligt artilleri eller krigsredskap för att injaga skräck hos de belägrade. Och många voro också emot denna belägring af det skäl, att om följden skulle blifva en förening af Sverige och Danmark, skulle residenset komma att förläggas till Danmark. Det påstods äfven, att konungens plan var att efter eröfringen af Köpenhamn rasera staden och endast lämna kvar en fästning för skydd af hamnen men öfverflytta privilegierna till Malmö och Lands-

1658. krona och förlägga residenset till Skåne. Det kan ju hända, att konungen hvälfde dylika planer i sitt hufvud, men då saken tog en annan vändning, vet man icke, huru mycken sanning låg därunder.

Krigsutbrott på annat håll. § 97. Krigsoroligheterna inskränkte sig icke endast till Själland. Pfalzgrefven af Sultzbach, som fått kommandot öfver de i Holstein kvarlämnade trupperna, hade hemliga order att, så snart konungen landstigit på Själland, söka bemäktiga sig alla fasta platser i Holstein och garnisonerna. Här och hvar blefvo också danske officerare, som icke gjort sig skyldige till någon fientlighet, tillfångatagne. Anfallen på Rendsborg och Krempe blefvo emellertid genom danskarnes vaksamhet tillbakaslagna, men Ebersteins fotregemente, som låg i kvarter i det mossuppfyllda landet, blef öfverrumpladt och taget tillfånga. Härtigen af Gottorp ville senare bringa Rendsborg under sin lydno, i det han föreslog stadens kommendant och landsständerna en förlikning. Dessa lofvade att åt härtigen öfverlämna Glückstadt och Krempe, mot att konungen läte afföra sina trupper från Holstein och icke vidare betungade landet med några krigsgärder. Men innan konungen gaf sitt bifall härtill, önskade han veta, på hvilka villkor dessa städer skulle öfverlämnas till härtigen och hvilken förvissning han kunde hafva, att inga fientligheter vidare företoges mot honom från denna sida. För öfrigt såg konungen gärna, att hans svärfader komme i besittning ej blott af hela Holstein utan äfven af Schleswig. Här och hvar blefvo icke blott danska utan äfven andra folks fartyg af svenskarne anhållna och förda till Landskrona, där de skulle kvarhållas, tills man tagit Kronborg, för att därigenom hindra postmeddelanden om förhållandena i Danmark. Till och med härtig Johan Fredrik af Lüneburg, som skulle aflägga ett besök hos sin svåger konung Fredrik i Köpenhamn, blef af den svenska flottan förd till Malmö. Denna åtgärd lät konungen genom Balthasar Marschalk, som han afsände till Malmö, urskulda med krigsskäl, och sedan härtigen bevisats alla ärebetygelser, blef han ombord på ett örlogsfartyg förd till Lübeck. 1658.

Eröfringen af Kronborg 16 augusti. § 98. Följande icke så mycket sin egen som sina generalers mening skickade konungen Wrangel med tre tusen man för att taga Kronborg. Wrangel fattade först posto ett stycke framför slottet, ryckte därpå fram till portarne och kringrände detsamma på landsidan. Därjämte planterade han icke långt från vallgrafven tre mörsare, som till de belägrades förfäran dag och natt utspydde bomber och stora stenar. Därigenom blefvo slottets bastioner, hvilka åt landsidan icke voro så fasta, nedskjutna och sjönko i grafven. Därpå raserades vallens bröstvärn och större delen af artilleriet blef obrukbart, sedan man banat sig väg genom grafven och anlagt en mina, hvarefter allt var färdigt för stormning. Och denna försiggick också med stor snabbhet och underlättades mycket genom de tätt under fästningen uppförda byggnaderna, hvilka de belägrade icke vid svenskarnes plötsliga antågande hunnit nedrifva. Garnisonens mod sjönk, man började knota och ville nedlägga vapen, hvilkas brukande till ingen nytta tjänade. Förvirringen ökades af det af Wrangel utspridda ryktet, att Köpenhamn gifvit sig, och för att gifva bevis för ryktets sanning lossades glädjesalfvor, lusteldar tändes och jubelrop skallade. Wrangel skickade ock ut en trumpetare, som antydde för några soldater, att om de längre spjärnade emot, skulle de icke kunna påräkna någon pardon, då Carl Gustaf nu vore herre öfver hela Danmark. Förskräckelsen gjorde garnisonen klenmodig, ehuru det hvarken saknades proviant, krut eller annan ammunition och åtta grofva kanoner funnos på platsen. Då upprorsandan bland soldaterna fortfor, beslöto kommendanten öfverste Poul Beenfeldt, öfverstelöjtnanten Carl Brunow och Christoffer Bille att uppgifva fästningen på de villkor, att besättningen på krigsmanér skulle få aftåga, medtagande sju kanoner. Af slottets besättning, som vid belägringens början utgjorde fyrahundra man, till hvilka från Köpenhamn sjöledes ankommit etthundrasextio, aftågade tvåhundrafemtio, de öfrige hade stupat. Det kvarlämnade artilleriet användes sedan mot Köpenhamn, och de kanoner, *16 augusti.* *6 september.*

Ichnographia HELSINGORÆ et Arcis CRONEBURGENSIS

Quæ auspicio Regis Sueciæ, à Comite Carolo Gust: Wrangelio Regni Sueciæ Archithalasso, die 15. Aug. oppugnari cepta est, die a.6. Sept. A. 1658. deditionem fecit.

A. Tormenta bellica Suecorum quæ propugnaculum B. destruxerunt. C. Tormento quæ duo latera propugnacul. BD. euerterunt. E. Alia IIa collocata vt propugnacul. B. commodius diuerberarent. F. Suggestus dimidiatæ lunæ G. et tormentis Danicis. H. Oppositus. I. Octo tormenta maiora quæ frontispicium propugnaculi K. dejecerunt. L. Suggestus ex quo turris M. continuis ictibus petebatur. N. Tria mortaria bellica. O. Munimenta exteriora à Danis incepta, sed mox ab ipsis relicta, et à Suecis occupata. P. Accessus obsidionales eo ducti. Q. Alij accessus ad dimidiatam lunam G. R. Alij ad fossam S. promoti. T. Agger continuus Danorum. V. Cuniculi, et incepta vinea. W. Statio excubiarum equitatus Suecorum.

Fretum Navigia Dan. Öresund dictum

PARS OCEANI

Propugnaculum Portus

Ara

Murus

Equile

Templum

Oppidum Helsingora

Oppid.

Murus

Hortus Regis

La Pointe fe

N. 84

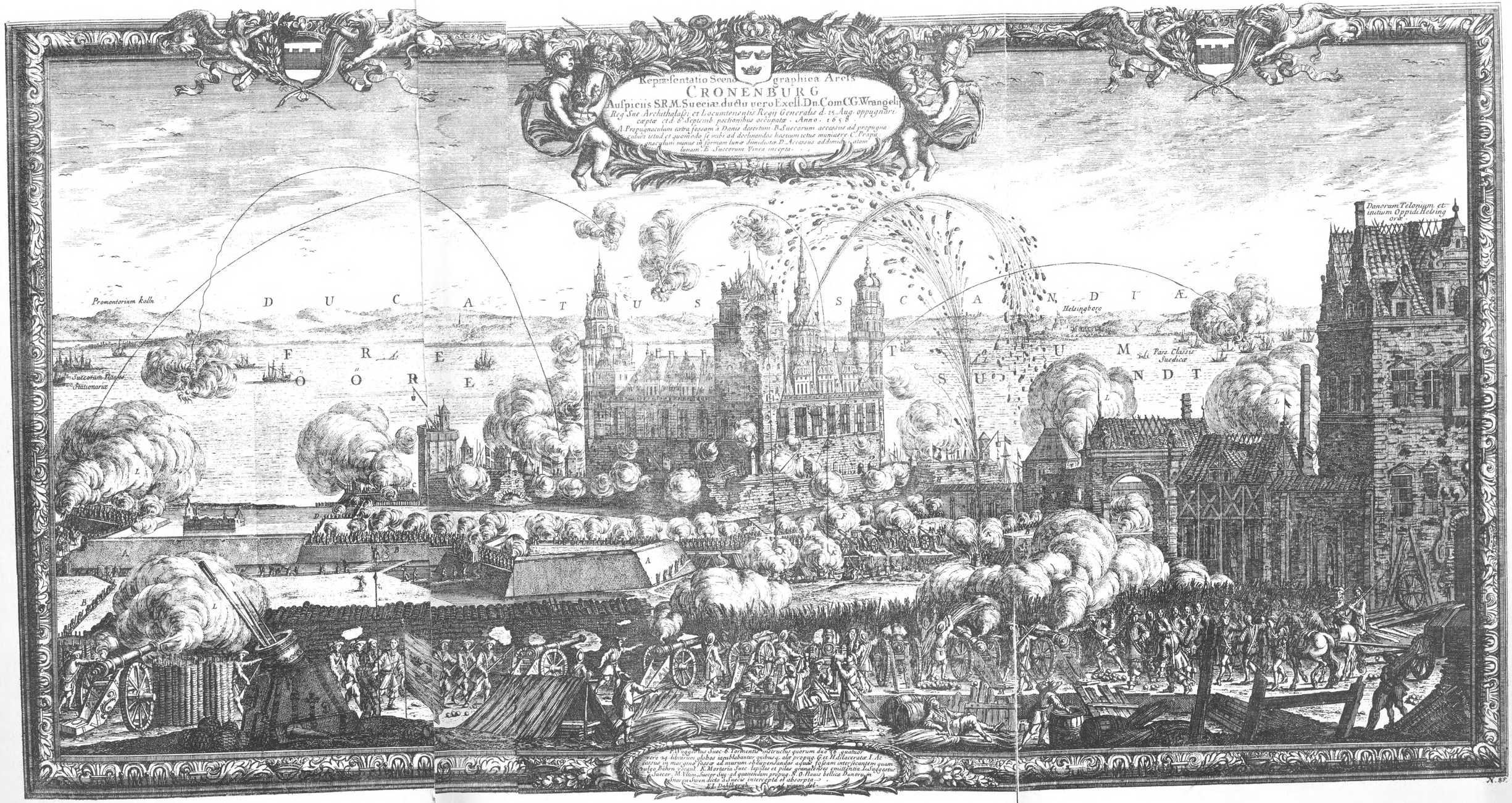
Repræsentatio Scenographica Arcis
CRONENBURG
Auspiciis SR.M. Sueciæ ductu vero Excell. Dn. Com. C.G. Wrangelij
Reg. Sue. Archithalassi et Locumtenentis Regij Generalis d. 15. Aug. oppugnari
captæ et d. 8. Septemb. pactionibus occupatæ. Anno. 1658
A. Propugnaculum extra fossam à Danis desertum. B. Suecorum accessus ad propugna
culum istud et quomodo se inde ad declinandos hostium ictus muniere. C. Propu
gnaculum munus in formam lunæ dimidiatæ. D. Accessus addimidiatam
lunam. E. Suecorum Vinea incepta.
Promontorium Kolln
D U C A T U S S C A N D I Æ
F R E T U M
O R E
Helsingbora
Pars Classis Suedicæ
Danorum Telonium et
inutum Oppidi Helving
ore
Suecorum Navis
Stationaria
A. Aggestus Suec. b. Tormenta instructa quorum duo 40. quatuor
vero 24. librarium globos iaculabantur quibus g. alia propug. & et H. dilacerata I. Ac
cessus in margine fossæ ad murum oblique ducti ad quos sedem ostendit secantem quam
cubo Bahrn. dicant. K. Mortaria Suec. lapidibus et pilis granatibus conspirata. L. Insidentes
Suecor. M. Vlum. Suecor. Sup. qd quantendam propug. N. O. Naus bellica Danorum
Solmar en Sweu dicta à Suecis intercepta et abrepta
P. Q. Dahlbergh delin. et sculp. cum suo priuil.

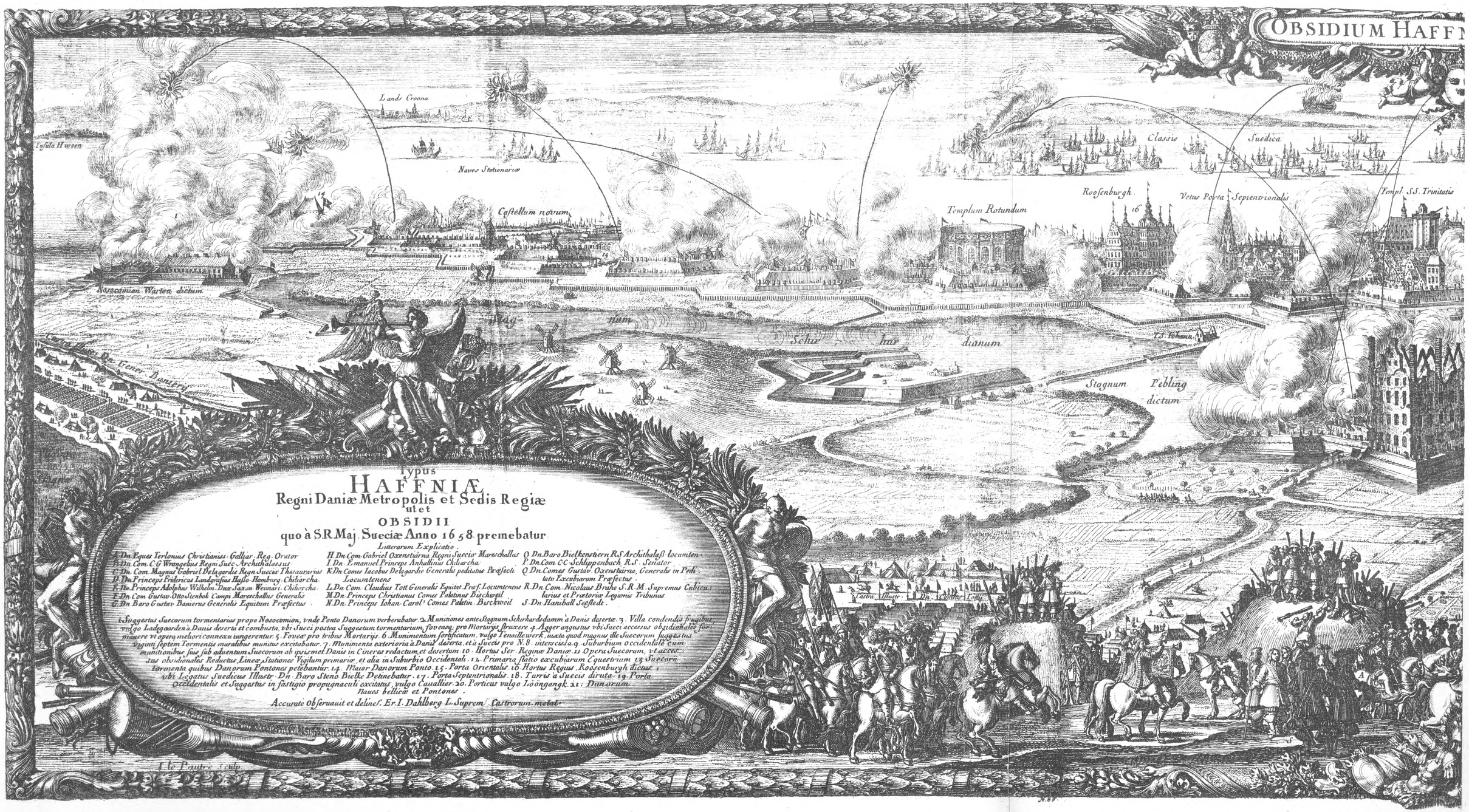
OBSIDIUM HAFFN
Insula Hween
Lands Croona
Naves Stationariæ
Castellum novum
Nosocomium Warten dictum
Templum Rotundum
Classis
Suedica
Roosenburgh
Vetus Porta Septentrionalis
Templ SS. Trinitatis
Stagnum
Pebling
dictum
Typus
HAFFNIÆ
Regni Daniæ Metropolis et Sedis Regiæ
utet
OBSIDII
quo à S.R.Maj. Sueciæ Anno 1658 premebatur
Litterarum Explicatio.
A Dn. Eques Torlonius Christianus: Galliar. Reg. Orator
B Dn. Com. C.G. Wrangelius Regni Suec. Archathalassus
C Dn. Com. Magnus Gabriel De la gardie Regn Suec. Thesaurarius
D Dn. Princeps Fridericus Landgrafius Hassо-Homburg. Chiliarcha.
E Dn. Princeps Adolphus Wilhelm. Dux Saxon. Weimari. Chiliarcha.
F Dn. Com. Gustav. Otto Stenbok Campi Marschallus Generalis
G Dn. Baro Gustav. Banierus Generalis Equitum Præfectus
H Dn. Com. Gabriel Oxenstiærna Regni Sueciæ Marschallus
I Dn. Emanuel Princeps Anhaltinus Chiliarcha.
K Dn. Comes Iacobus Delagardie Generalis peditatus Præfecti Locumtenens
L Dn. Com. Claudius Tott Generalis Equitat. Præf. Locumtenens
M Dn. Princeps Christianus Comes Palatinus Bischweil
N Dn. Princeps Iohan. Carol. Comes Palatin. Buschweil
O Dn. Baro Bielkenstiern R.S. Archithalass. locumtenens
P Dn. Com. C.G. Schlippenbuch R.S. Senator
Q Dn. Comes Gustav. Oxenstiærna, Generalis in Peditatu Excubiarum Præfectus.
R Dn. Com. Nicolaus Brahe S.R.M. Supremus Cubicularius et Prætoriæ Legionis Tribunus
S Dn. Hanibal Seefstedt.
1. Suggestus Suecorum tormentarius prope Nosocomion, vnde Ponto Danorum verberabatur. 2. Munitiones ante Stagnum Schurhardamm à Danis desertæ. 3. Villa condensis frugibus vulgo Ladegoarden à Danis deserta et combusta, vbi Sueci postea Suggestum tormentarium, foveasq. pro Mortarijs struxere. 4 Agger angustus vbi Sueci accessus obsidionales formauere vt operi meliori connexu iungerentur. 5. Foveæ pro tribus Mortarijs. 6. Munimentum fortificatum, vulgo Tenaillewerk, iuxta quod magnus ille Suecorum Suggestus viginti septem Tormentis muralibus munitus excitabatur. 7. Munimenta exteriora à Danis deserta, et à Suecis pro N. 8. interscusa. 9. Suburbium occidentale cum munitionibus suis sub aduentum Suecorum ab ipsismet Danis in Cineres redactum, et desertum. 10. Hortus Ser. Reginæ Daniæ. 11. Opera Suecorum, vt accessus obsidionales Reductus, Lineæ, Stationes Vigilum primariæ, et alia in Suburbio Occidentali. 12. Primaria statio excubiarum Equestrium. 13. Suecorum tormenta quibus Danorum Pontones petebantur. 14. Maior Danorum Ponto. 15. Porta Orientalis. 16. Hortus Regius, Roosenburgh dictus: vbi Legatus Suedicus Illustr. Dn. Baro Steno Bielke Detinebatur. 17. Porta Septentrionalis. 18. Turris à Suecis diruta. 19. Porta Occidentalis et Suggestus in fastigio propugnaculi excitatus, vulgo Cauallier. 20. Porticus vulgo Loongangk. 21. Danorum Naues bellicæ et Pontones.
Accurate Obseruauit et delineat. Er. I. Dahlberg L. Suprem. Castrorum. metat.
Castra Illustr. Dn. Comitis Lewis
L. de Pautre fecit.

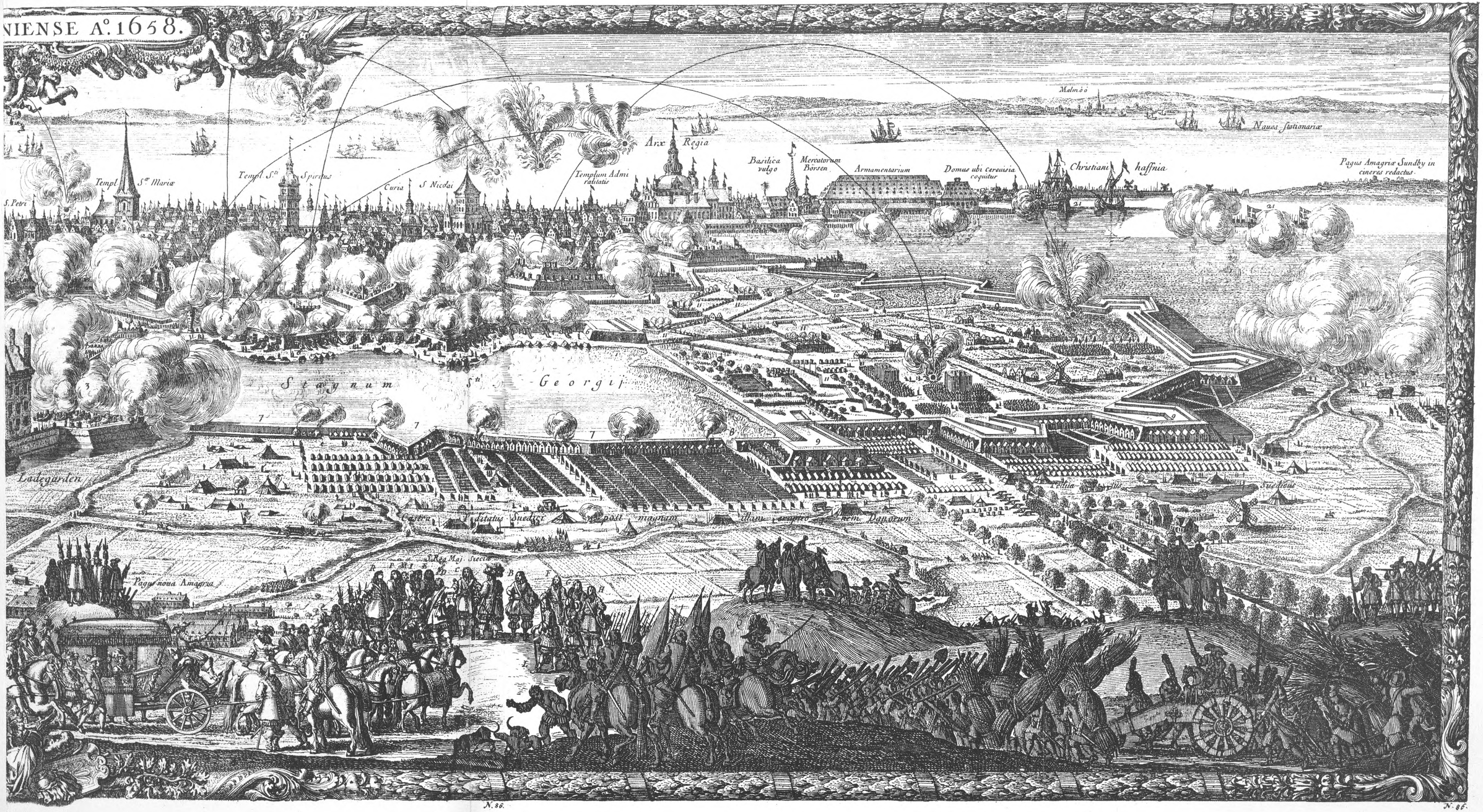
NIENSE A°. 1658.
Malmöö
Naues stationariæ
Arx Regia
Templum Admiralitatis
Basilica vulgo Börsen
Mercatorum
Armamentarium
Domus ubi cerevisia coquitur
Christiani haffnia
Pagus Amagriæ Sundby in cineres redactus
Templ S. Petri
Templ S.ta Mariæ
Templ S.ti Spiritus
Curia
S. Nicolai
Stagnum S.ti Georgij
Ladegiurden
Pagus nova Amagria
Regia Maj. Suecie
Castra Equitatus Suecicæ
Suecorum
Danorum

N. 86.

N. 86.

Nomina operum Suecicorum
quibus à militibus vulgò denotabantur . /

1. die Brill .
2. petite Royalle .
3. Wohl bedacht .
4. Natelmacher tasch .
5. Scarfe eok .
6. Allzufrüh .
7. leüs im pelz .
8. erst verderb .
9. Kijk in de pott .
10. Naasswijs .
11. Vltimus reductus .
12. Suggestus Suecorum .
13. Excubiæ equestres .
14. Opera fere destructa inter ueterem et nouam vrbem .

Scala 100. pert. Rhinl.

INSULÆ AMAGRIÆ PARS

SINUS MARIS BALTHICI

PORTUS

Moles extrua cepta

Brevia

Danorum

Classis

Christians hafen

Insula Admiralitatis

Porticus pro conficien dis funibus nauticis .

Via Navium

Castellum novum

URBS NOVA

Hortus Regis

Porta Orientalis

Suburbium Orientale

Paludes

Porta Septentrionalis

Suburbium Septentrionale

Wartou nosocomium

Schurhards Damm

Stagnum Pebling

Stagnum Stⁿ Georgij

Via Roeschildensis

Via Coagiensis

Stationes pedestres Sueci

Ponto Danorum

Via nauigantium

coagium versus et frotum

Balthicum

Arenosa

Arx

Aedes Cereris

Burgi Armamentarium

Hortus Regius

Subur. Occid.

Subur. Orientale

Porta Occiden

Via Croneburgensis

INSULÆ SELANDIÆ PARS

Delineatio Geometrica
URBIS HAFFNIÆ DANIÆ REGUM
Sedis, vtet munitionum nuper exstructarum, Castelli quoq; et Suburbiorum, vti erant cum à Ser. Rege Sueciæ ab 11. Augusti A. 1658. vsq; in 29. d. Octob. eiusdem anni obsiderentur: et vti ampliari debuerant secundum Architypum Seren: Regi Daniæ A°. 1649. exhibitum .
Accurante E. I. Dahlberg Locumt: sup: Castr: Metat:

a. Templum S. Nicolai. b. Forum Amagriæ. c. Templum S. Spiritus. d. Templum Academicum vulgo Regens kirck . e. Templum B. Virginis. f. Templum Germanorum. g. Forum vetus. h. Templum Admiralitatis. i. Templum novum. k. Stadthudi tudiculsris vulgo maillebahn . l. Templum rotundum. m. Rosenburg. n. habitationes nautarum . o. Telonium . p. Munitiones à Danis desertæ et à Suecis occupatæ. q. Suecorum excubiæ equestres . /

P. Lapointe fec .

N.88.

Castra Suedica ad HAFFNIAM,

Figi cæpta d 29. Octobr. An. 1658. et soluta d. 27. May An. 1660.
quibus Haffnia *Metropolis* Daniæ *et Regum sedes vno Anno sex mensibus et* 27. *diebus obsessa fuit.*

Accuratissime delineata per E. I. Dahlbergh L. General. Castror. Met.

Notarum Explicatio.

1. Ser. Regis Sueciæ Statio primaria. 2. Nova Domus pro S. R. M.tis ex structa. 3. Statio Excell. Dn. Campi Mareschalli Com. Steenbockij. 4. Celsiss. Principis Palatini Sultzbacensis Statio. 5. Excell. Dn. Com. Erici Steenbockij supremi Rei tormentar. Præfecti Statio. 6. Excell. Dn. Gen. Gustavi Banerij Statio. 7. Ex. Dn. Com. Caroli Leuenhaup Statio. 8. Excell. Dn. Gen. Comitis Claudij Tottij Statio. 9. Templum Pagi Brönshöy.

Agri elatiores

Ager Sativus

elatior.

Agri elatiores

Scala 80. perticæ Rhinl.

STATIO REGIS.

Pagus Brönshöy

Landtgr. Homburg

Gen. Bornman

Trib. Querbeck

Trib. Bonnde Franc.

Ostrogothi

Uplandi

Dux Friderich

ORTHOGRAPHIA CIRCUMVALLATIONIS CASTRORUM.

1658. som under Carl IX:s tid eröfrats i Kalmar och hvilka danskarne försett med för svenskarne skymfliga inskriptioner, återföllo i svenskarnes händer. Det ansågs såsom ett stordåd, att ett så väl befästadt slott inom tjugufyra dagar eröfrats. Äran tillkom Wrangel och ett rikt byte blef lönen. Den danske kommendanten dömdes af krigsrätt till döden men benådades till lifvet af konung Fredrik.

Belägringen af Köpenhamn.

§ 99. För eröfringen af Kronborg användes stora krafter, och belägringen af Köpenhamn gick därför långsammare. Sedan alla vägar till staden blifvit afspärrade utom de, som ledde från Amager, och sedan fotknektar såväl som ryttare placerats på alla ställen, började svenskarne att anlägga approcher mot Vesterport, där de på högra sidan hade betäckning af hafvet och på den vänstra af den så kallade St. Jörgens sjö. Men danskarne hade två stora med många kanoner bestyckade prâmar, liggande på det breda vattnet nära approcherna. Dessa prâmar, som blott föga höjde sig öfver vattenytan, förorsakade svenskarne stor olägenhet, i synnerhet som de allt efter bekvämlighet flyttade sig från den ena platsen till den andra. Trots kraftig beskjutning från de svenska batterierna kunde de icke drifvas bort, då kulorna från svenskarnes högre belägna platser gingo öfver dem och sjönko i vattnet. Dessa prâmar voro danskarne till stor nytta under belägringen genom den oafbrutna kanoneld, som därifrån utspyddes, hvarvid bland andra generallöjtnanten Jacob Casimir de la Gardie stupade. Under tiden hade danskarne i icke ringa mån hunnit förstärka stadens inre fästningsverk, hvarvid konung Fredrik genom löften om utvidgade privilegier i hög grad stärkte försvarsviljan. Invånarnes mod lifvades, och de gjorde med två skvadroner ryttare och tvåhundra fotknektar, beväpnade med morgonstjärnor, yxor och liar, ett plötsligt utfall mot approcherna vid Vesterport. Genom detta oväntade utfall drefvo de bort svenskarne från approcherna, nedhöggo några, togo andra till fånga, under det att de icke förlorade mera än en kapten och tre soldater. Denna framgång stärkte ytterligare deras mod. Därför fäste de icke heller något afseende vid 1658. en skrifvelse, som Terlon affärdade till dem och hvaruti han uppmanade dem att förhandla med svenskarne och framställa förslag, som den nuvarande förtviflade ställningen bjöd att antaga.

13 augusti.

Svenskarne å sin sida ansträngde sig för att reparera de skador, som det plötsliga anfallet på approchen vållat, men arbetet var mödosamt och gick långsammare än man tänkt sig, dels i följd af markens sanka natur, dels i följd af beskjutningen från tornet vid Vesterport. För att demolera detta torn uppfördes ett batteri med fem kanoner, men danskarne själfve nedrefvo tornet, emedan de sönderspringande murstyckena tillfogade de belägrade stor skada. Dessutom blef den uttorkade stadsgrafven genom från hafvet inpumpadt vatten fylld, till hvilket arbete man kommenderade svenske fångar, till hämnd för att svenskarne vid uppförandet af sina bastioner användt danske fångar. Danskarne sökte locka till sig öfverlöpare från de svenska trupperna genom att skrika ut, att de till hvarje tysk ryttare i städjepenning ville lämna femtio och till hvarje fotknekt tio thaler, men därmed vunno de emellertid intet. Svenskarne hade borttagit rören, som ledde vattnet till staden, hvilket skulle vållat de belägrade stora olägenheter, om icke regnvatten och gamla upprensade brunnar ersatt bristen. Med belägringsarbetena hade svenskarne avancerat på en muskötkulas afstånd från vallgrafven, då danskarne, upplifvade af den framgång de hittills haft och inför den fara, som hotade dem, såsom en sista utväg försökte ett utfall för att hejda svenskarnes vidare *23 augusti.* framfart. Till detta företag utkommenderades hela rytteriet under Christian Ulrik Gyldenlöves anförande samt ett manskap af sjuhundra fotknektar, bestående af studenter, matroser, handtverkslärlingar och några soldater. Desse angrepo med sådan häftighet approchen, att öfverste Svante Banér, som där förde kommandot, icke kunde hålla stånd, utan svenskarne blefvo med stor förlust bortdrifne från approchen. Etthundrafemtio fotknektar, som utgjorde besättningen på närmaste skans, betogos af skräck och gåfvo sig på nåd och onåd

1658. åt general Schack, hvilken hotade en hvar med döden, som gjorde minsta motstånd. Alla fördes såsom fångar till staden, dit äfven fem kanoner medtogos, under det att de öfriga förnaglades. Öfverste Per Sparre gjorde emellertid sitt bästa och intog åter den ställning, hvarifrån han blifvit fördrifven. Anledningen till nederlaget var konungens frånvaro ombord på flottan och rytteriets skärmytsling på annat håll. Svenskarne förlorade emellertid mera än fyrahundra man, som dels stupade, dels tillfångatogos, bland desse Svante Pederson Banér och andre officerare. Då svenska trupper kommo till undsättning, retirerade danskarne nästan utan förlust in i staden, lämnande endast omkring ett trettiotal på valplatsen utom några sårade. Man ansåg, att, om danskarne sprängt bron till det kungliga utanverket och därigenom hindrat svenskarne att komma öfver, skulle de kunnat bemäktiga sig alla de svenska kanonerna, då det svenska rytteriet endast på en lång omväg kunde komma fram. Följande natt, som var beckmörk, gjorde danskarne åter ett utfall, hvarvid de stucko i brand större delen af de små fartyg, på hvilka svenskarne skulle sättas öfver till Amager, och återstoden fördes till staden på grund af svenskarnes bristande vaksamhet. Dylika förluster manade emellertid svenskarne till mera klokhet och större vaksamhet, bättre ordnande af vakthållningen, nogare tillsyn af bröstvärn, grafvar, palissader och redutter, för att hindra vidare utfall. Danskarne å sin sida nedhöggo alla träd i de kungliga parkerna och annorstädes och raserade de murar, som ännu stodo kvar i de nedbrända förstäderna, för att därigenom betaga svenskarne alla gömställen. Vid ett förnyadt utfall från tornet var lyckan dem icke bevågen, utan måste de vid svenska rytteriets antågande med oförrättadt ärende draga sig tillbaka. Härpå började svenskarne under natten inkasta massor af glödande kulor i staden, hvilka dock förorsakade mera skräck än skada, då öfverallt inom staden vakter blifvit utställde, som genast släckte uppkommande brand. Likaledes gjorde de inkastade granaterna ingen synnerlig skada. Svenskarne drogo sina approcher närmare staden, men de förforo 1658. därvid med större försiktighet än tillförne och skyddade dem bättre. St. Jörgenssjön försågs med bröstvärn och palissader, och från ett batteri med tjugutvå kanoner bombarderades den midt emot liggande bastionen. Ett annat batteri med nio kanoner anlades vid det kungliga fortet och ytterligare ett med tolf kanoner vid Vartov, hvarifrån stadens fästningsverk utan uppehåll bombarderades. De belägrade utsände till skydd af stadens ostsida två pråmar, hvilka förorsakade svenskarnes approcher vid Vartov icke ringa skada och af svenskarne icke kunde drifvas bort, *30 augusti.* oaktadt pråmarnas öfverbyggnader blefvo bortskjutna. Emellertid gjorde danskarne från norra tornet med fyrahundra man ryttare och fotknektar ånyo ett utfall och ansatte hårdt och med stor snabbhet vaktposten på andra sidan om Peblingesjön, hvarvid svenskarne vid första attacken måste vika, men då ryttare ryckte fram till deras undsättning, jagades danskarne tillbaka till vallen med förlust af en kapten och sjutton soldater. Danskarne läto likväl icke afskräcka sig utan gingo med femtio man löst på nästa approche. Detta anfall tillbakastades af svenskarne, som efter att hafva dragit sig undan till närmaste redutt, tills hjälp hunnit anlända, slogo danskarne, hvarvid öfverstarne Urne och Brehmer dödligt sårades och följande dag uppgåfvo andan i staden, dit de blifvit förda. Denna skärmytsling åsågs från vallen af konung Fredrik, som emellertid snart drog sig tillbaka och satte i sitt ställe öfverste Lange, hvilken, träffad af en kula i bröstet, stupade. Då danskarne nu insågo, att de med sina utfall ingenting kunde uträtta, började de förstärka befästningarna på andra sidan, särskildt Holmenbastionen, där staden var svagast skyddad. Svenskarne å sin sida fortsatte sina belägringsarbeten vid banken mellan St. Jörgens- och Peblingesjöarna, skyddade med all ifver sina approcher och inneslöto alla sina poster inom en kommunikationslinje. Under tiden fortsattes bombardemanget från båda hållen, och dagligen ägde skärmytslingar rum, hvilka dock icke å någondera sidan vållade stor skada.

1658. De belägrade började nu att på flere-
handa sätt lida brist. Konung Fredriks
föredöme stärkte visserligen modet och
utdelningen af proviant, ehuru knapp, lin-
drade i någon mån nöden. Underrättelsen
om en hjälpsändning till lands såväl som
till vatten ingaf äfven icke ringa förhopp-
ningar. Men å andra sidan sjönk modet
genom förlusten af Kronborg, där sven-
skarne kommit öfver artilleri och ganska
mycket krut, hvaraf de hittills icke haft
något öfverflöd. Detta gaf särskild anled-
ning till stor och allmän oro. Men då
svenska flottan, som fått vetskap om
holländska flottans närmande, begaf sig
till Sundet, smögo sig några fartyg, loc-
kade af vinst, in till staden, hvarigenom i
någon mån brist afhjälptes. Dessutom
25 september. lyckades etthundrasextio soldater, som in-
skeppats från Lolland, under natten kom-
ma in i staden, och ett med byte från
Kronborg lastadt fartyg blef vid passe-
randet af Köpenhamn genom förräderi af
en af Wrangels underordnade, dansk till
börden, och genom hjälp af sexton själ-
1 oktober. ländska bönder fördt in till staden. Ett-
hundrafemtio danskar gjorde därpå ett an-
fall på den närmaste approchen och ned-
höggo etthundra skansgräfvare, som hvi-
lade efter dagens arbete, samt några
soldater. Snart anlände emellertid hjälp
och danskarne tillbakadrefvos med förlust
af en kapten och sju gemene. Kort där-
efter gjorde de åter ett utfall mot en
icke färdig redutt och nedsablade därvid
några skansgräfvare men tillbakaslogos
genast med någon förlust.

Svenskarnes landstigning på Amager 7 oktober.

§ 100. Sedan den svenska flottan nå-
gon tid legat stilla i Sundet, utan att
holländska flottan visade sig, retirerade
den till Köpenhamns redd, och då den
hunnit på höjden af Dragör, landsattes,
gynnade af en tät dimma, elfva kompa-
nier fotfolk och trehundra ryttare på
Amager, där en vaktpost af några sol-
dater och bönder vid svenskarnes plöts-
liga ankomst i all hast skyndade in i sta-
den. Konung Fredrik hade tillåtit invå-
narne att med boskap och husgeråd få
stanna kvar på ön, då de lofvat att hafva
ett vaksamt öga på tillträdet till densam-
ma. De kunde icke heller tänka, att de
skulle blifva utsatta för ett så plötsligt 1658.
anfall, att de icke skulle hinna föra bo-
skap och proviant in i staden. Men sven-
skarnes oväntade ankomst lämnade ingen
tid hvarken för människor eller djur att
komma undan till staden. Svenskarne bör-
jade genast att med all skyndsamhet upp-
kasta skansar på den plats, där de land-
stigit, för att där hafva en retirad vid
danskarnes angrepp. Konung Fredrik
ryckte med en rytteriafdelning mot ön,
men då han såg, att svenskarne förskan-
sat sig så väl vid Dragör, och att de
voro honom i antal öfverlägsne, dristade
han icke att anfalla dem utan vände åter
till staden, sedan han stuckit Sundby i
brand.

Då Carl Gustaf kort därefter fick un-
derrättelse om holländska flottans annal-
kande, beslöt han öfvergifva ön, sedan
den blifvit plundrad och husen lagts i aska.
Detta utfördes af pfalzgrefven af Sultz-
bach, som därefter skulle med fotfolk
och rytteri rycka närmare staden för
att afvärja danskarnes utfall. Men då
danskarne fått vetskap om att sven-
skarne voro spridde öfver ön för att
plundra och lätteligen kunde öfverrump- *10 oktober.*
las, beslöto de att göra ett anfall på dem.
Fredrik bröt själf upp med sina draban-
ter och tvåhundrafemtio ryttare under
Gyldenlöves och Johan Ahlefeldts befäl.
Dessutom medtogos några dragoner och
utvalde fotknektar med fyra små kano-
ner, och en brigad fotfolk stod i bakhåll.
När svenskarne märkte danskarnes antå-
gande, fattade de med trehundra ryttare,
nästan alla ungt folk, och etthundra fot-
knektar posto vid Store Magleby, den
så kallade Holländarbyn. Mot desse gingo
nu danskarne till anfall och tvungo dem
efter en skarp fäktning att i full oord-
ning fly. Därvid sväfvade Carl Gustaf
själf, pfalzgrefven af Sultzbach och Wran-
gel i verklig lifsfara, som endast afvärjdes
genom att major Baaz Leijonhielm vände
anfallet mot sig och fotfolket. Därvid fingo
konungen, pfalzgrefven och Wrangel till-
fälle att sätta sig i säkerhet, hvaremot
Leijonhielm efter en skarp träffning blef
fången och de fleste af hans trupp ned-
gjorde. På svensk sida stupade vid denna

1658. skärmytsling öfver etthundra, men på den danska föllo eller sårades endast ett trettiotal. Konungen begaf sig med återstoden ombord på fartygen och lämnade ön. Få dagar därefter råkade konungen åter i stor lifsfara, i det att den båt, på hvilken han färdades öfver från Själland till Skåne, under storm och hög sjö törnade emot en fregatt och kantrade, hvarvid alla föllo i vattnet, där de fleste omkommo. Konungen grep en utkastad tross och blef med förlust af hatt och käpp dragen ombord på fregatten. På enahanda sätt räddades äfven Schlippenbach, som också befann sig i båten.

Samma dag, som träffningen på Amager ägde rum, gjorde trehundra danskar ett utfall ur staden mot förskansningarna vid Peblingesjön, men måste med oförrättadt ärende draga sig tillbaka. På vallen vid sjön uppförde svenskarne nu ett nytt batteri med åtta kanoner och två mörsare, hvarifrån oafbrutet stenar och bomber inkastades i staden. Sedan svenskarne lämnat Amager, gjorde fyrahundra danskar ett anfall på redutten vid Vesterport och drefvo med handgranater bort de belägrande, men så snart desse fått undsättning, jagades danskarne tillbaka till staden med obetydlig förlust å ömse sidor. Trots svenskarnes ansträngningar gick deras företag mycket långsamt framåt till följd af de ständiga utfallen och det oafbrutna skjutandet från vallen. Icke desto mindre skulle företaget krönts med framgång, om de blott hunnit genomborra vallen, som kvarhöll vattnet i grafven, från hvilken de icke stodo längre bort än femtio fot. Om detta kunnat ske, skulle grafven snart blifvit torrlagd, hvarefter de lätt kunnat ändra vallen. Men då holländska flottan närmade sig, visade sig konungen benägen för fred och lät genom en trumpetare tillkännagifva detta för danskarne, hvilka dock inför den sig närmande hjälpen vägrade förhandling, liksom de tillbakavisade det förslag om stillestånd, som af de franska och engelska sändebuden framställdes. Kanonerna affördes då från batterierna och allt gjordes färdigt för upphäfvandet af belägringen, på det att trupperna i tysthet måtte kunna aftåga, i händelse icke tillfälle skulle yppas att hindra holländska flottans inträngande i Köpenhamns hamn. 1658.

Konungens fåfänga försök att vinna holländarnes vänskap. 18 augusti.

§ 101. På det att holländarne måtte kunna afhållas från att sända danskarne den hjälp, som de utlofvat, gaf konungen Appelboom order att meddela generalstaterna orsaken till och nödvändigheten af det ånyo började kriget med Danmark. Han skulle desslikes försäkra dem om konungens vänskap, om de ville vara ärlige mot honom och icke inblanda sig uti svenskarnes företag och icke, vare sig öppet eller hemligt, hetsa eller understödja Sveriges fiender. Konungen hade aldrig varit sinnad att störa holländarnes handel och sjöfart, utan fastmera ville han gynna både den ena och den andra och med dem öfverenskomma om en tullnedsättning. Han ville äfven medgifva en del af de elucidationer, som de fordrat, men icke alla, som i Thorn varit på tal, då de endast muntligt utlofvats och med villkor af hjälp i kriget mot Danmark och icke heller blifvit på papper uppsatta och undertecknade. Konungen försäkrade, att han ville tillmötesgå dem i andra afseenden, hvaraf de skulle få se verkliga bevis på hans vänskap. Appelboom skulle också urskulda anhållandet af de holländska fartygen utanför Köpenhamn med att detta vore brukligt och att för öfrigt ingen skada skulle vållas dem. Vidare hade Appelboom att till generalstaterna öfverbringa en konungens skrifvelse, hvaruti klagomål anfördes öfver att Beuningen i Köpenhamn blåst upp krigslågan och gifvit danskarne hopp om holländsk hjälp, hvarigenom deras öfvermod växt och fördragen kränkts.

På denna skrifvelse ingick ett mycket artigt svar, hvaruti bland annat omnämndes, att holländarnes flotta icke hade något annat syfte än att lämna Danmark den hjälp, hvartill holländarne genom fördrag voro förbundne, och icke alls hade till ändamål att göra konungen någon skada. Därefter skickade konungen Appelboom tjugutvå tusen thaler för att söka inverka på de höge herrarne i ändamål att af-

1658. hålla holländarne från att till Danmark skicka den utlofvade hjälpen. Appelboom skulle för öfrigt icke underlåta något, som kunde tjäna att minska den ovilja, som mot det nya fälttåget förmärktes från flere håll och särskildt från holländarne, hvilka vid denna tid voro danskarne särdeles bevågne men mycket fientligt sinnade mot svenskarne.

Vid eröfringen af Kronborg befann sig där en holländsk minister, Lamaire, hvilken utan allt skäl gömt sig undan i slottet. Konungen lät kalla honom till sig, meddelade honom orsakerna till kriget, framhöll för honom, huru viktigt det vore för holländare och svenskar att lefva i vänskap och för båda parterna fördelaktigt att stå i förbund med hvarandra samt försäkrade, att han alls icke ville oroa deras handel utan tvärtom göra allt för att gynna dem. För detta ändamål öfverlämnade också konungen åt Lamaire en skrifvelse att tillställas generalstaterna.

Holländarne besluta att hjälpa Danmark.

§ 102. Vid underrättelsen om konungens landstigning på Själland råkade holländarne i stor bestörtning, som hade till påföljd, att Holland och de öfriga mot Sverige ovänligt sinnade provinserna i generalstatsförsamlingen genomdrefvo ett beslut att sända Danmark hjälp. Det tjänade ingenting till för Appelboom att göra några invändningar, då han icke hade någon riktig kännedom om orsakerna till fälttåget och konungens förehafvande, enär konungens skrifvelse icke anlände, förr än efter sedan beslutet var fattadt, och saken då icke stod att ändra. Konungens stora penningbrist var väl bekant, och med anledning däraf voro holländarne öfvertygade, att han komme att höja tullen i Sundet. Cromwells död kom också väl till pass för holländarne, som icke nu ansågo sig behöfva hysa några farhågor från Englands sida. De afskickade också Nieupoort dit för att hetsa engelsmännen mot Carl Gustaf och söka förmå dem att rusta till Danmarks försvar.

Ehuru konungens fiender saknade mod att under det pågående danska kriget anfalla honom, var det oaktadt hans börda så tung och hans ställning så bekymmersam, att han icke såg någon utväg att 1658. komma ur de svåra förhållandena. Någon hjälp kunde han icke hafva att förvänta hvarken från Frankrike eller England, med hvilkas goda minne den holländska flottan beredde sig att hindra hans företag. Dessa makter väntade blott på ett tillfälle att medla fred till förmån för Danmark och till hämmande af Sveriges maktutveckling. Mazarin sade visserligen till Courtin, att konungen gjort rätt och att han själf icke skulle handlat annorlunda, om han varit i konungens ställe. Men hans innersta mening var nog riktigare uttryckt i hans yttrande till holländska sändebudet Boreel, nämligen att konungen af Frankrike icke vore tillfreds med svenskarnes anfall på Danmark och icke gärna såge, att Sverige ökade sin makt. Man märkte också, att franska sändebudet i Haag de Thou visade sig mycket orolig vid underrättelsen om svenskarnes anfall på Danmark och var mycket angelägen att af Appelboom få veta orsakerna till fälttåget. Ingen af de utländska sändebuden i Haag framförde heller till Appelboom, såsom bruket var, några lyckönskningar med anledning af Kronborgs eröfring utom Portugals sändebud, som sade, att hans konungs välfärd berodde på framgången af svenskarnes företag, hvarigenom holländarnes öfvermod kunde stäfjas.

Å andra sidan visade holländarne mycken förbindlighet gentemot engelska sändebudet Downing, sökte inbilla honom allt möjligt och läto honom förstå, att om engelsmännen ville förhålla sig stilla, skulle holländarne vara i stånd att drifva svenskarne ur Danmark. Downing varnade holländarne för att förifra sig, men till Appelboom sade han, att Cromwell icke hade någon tanke på att skaffa engelsmännen några förmåner beträffande handeln på Östersjön, utan att han uteslutande hade i sikte protestanternas gemensamma sak, som skulle lida mycken skada af detta krig. Handeln på Östersjön vore för engelsmännen af underordnad betydelse, då de kunde få alla varor, äfven mastträd, som de hittills brukat taga från Östersjön, från Nya England.

1658. Konungen skulle med all säkerhet icke kunna öfvertyga världen om rättmätigheten af detta krig, med mindre han kunde förete klara bevis för att Danmark inlåtit sig i en ny allians.

Holländarnes fientlighet mot Sverige underblåstes i hög grad af österrikare, polacker, danskar, brandenburgare, och vid sin återkomst till Haag löpte Beuningen omkring och siade om framtiden och sade, att han kunde spricka af förargelse, då han såg att en så mäktig republik hotades af ett så maktlöst rike som Sverige, hvilket satte allt på sin spets i tanke att icke möta något motstånd. Lika hänsynslöst upphetsade Johan De Witt sina landsmän, då han i generalstaternas församling öppet uttalade, att om man icke toge sina försiktighetsmått, kunde svenskarne komma att låta samma öde drabba holländarne som det, som nu förestod danskarne. Holländarne borde därför genom en allians förbinda sig att hjälpa Danmark, och det låge fara i uppskof. Holländarne kunde icke låta sig afstängas från handeln på Östersjön, i hvilken årligen ett kapital af åttio miljoner nedlades, och enbart frakten för de fartyg, som där gingo i fraktfart, skattades till fyra miljoner thaler. Därför borde man utan tvekan lämna danskarne hjälp med pengar såväl som med folk och krigsredskap; men att först söka åstadkomma en förlikning, därom yttrades icke ett ord. Man beslöt då att sända sex tusen man fotfolk, men då Beuningen framhöll bristen på proviant i Köpenhamn, nedsattes antalet till två tusen, som skulle öfverföras på trettio örlogsfartyg. Detta kunde holländarne med så mycken större tillförsikt göra, som hvarken det franska eller engelska sändebudet gjorde något inlägg till svenskarnes förmån. De urskuldade sig hos Appelboom med att konungen af Sverige icke gifvit deras herrar något meddelande om sitt företag, hvadan de icke kunde vara till någon tjänst, på samma gång de beklagade, att detta nya krig skulle mycket skada den gemensamma saken, till hvars förmån de eljes mycket lätt skulle kunnat medverka. Nu vore den fred, som tillkommit genom deras medling och för hvilken de ställt garanti, 1658. kränkt, och de kunde icke dölja sitt missnöje öfver Carl Gustafs uppträdande. Och Downing lät också tydligt förstå, att konungen mera såg på sin egen fördel än på protestanternas gemensamma intresse och att det skulle varit ganska lätt att komma till en förlikning med Brandenburg såväl som med Holland, om Cromwells erbjudande af medling med Polen antagits. Emellertid, när holländarne frågat, hvad Cromwell ansåg om detta krig, hade Downing svarat, att protektorn icke kunde yttra sig därom, innan han fått kännedom om konungens skäl. Äfven däraf att de Thou plägade mycket ringa umgänge med Appelboom kunde man antaga, att konungens företag i Danmark icke var fransmännen till behag. Och det förtröt också högeligen fransmännen och engelsmännen, att konungen för dem hemlighållit sina planer, och de uttalade öppet sitt ogillande, att konungen, först när nöden stod för dörren, tänkt på sina vänner, och de sågo icke ogärna, att konungen tvingades till en förlikning med Danmark, som de icke ville se under konungens välde. De Thou hade visserligen Mazarins order att se på Sveriges bästa, men då han icke ställde sig denna order till efterrättelse, föreföll det, som om den vore utfärdad mera för syns skull. Genom sitt fjäsk för holländarne gjorde de Thou dem endast allt mera öfvermodige, och engelsmännen, som hittills uppträdt kraftigare till svenskarnes förmån, blefvo äfven kallsinnigare.

De danske ministrarne gjorde kraftiga ansträngningar för att förmå holländarne till ett anfall på Bremen för att därigenom tvinga konungen till att splittra sina krafter, men holländarne ville icke inlåta sig därpå, af fruktan att de kejserlige skulle få anledning att blanda sig i saken, utan beslöto att inskränka sig att understödja danskarne utan att företaga någon öppen fientlighet mot svenskarne. Emellertid lät konungen lösgifva de vid Kronborgs eröfring anhållna fartygen, på det att det icke måtte se ut, som om han gjort början till någon fientlighet. Många hade dock tillrådt honom att

1658. kvarhålla fartygen, tills holländarne gifvit bestämdt besked, huruvida de skulle skicka danskarne hjälp eller icke. I förra fallet skulle man med fullt skäl kunna behålla fartygen såsom byte, hvilket kunde uppskattas till ett värde af öfver fyra miljoner. Men konungen skattade detta byte icke så högt, att han till det priset ville öka förbittringen. Däremot gaf han för att stämma holländarne mildare Appelboom order att erbjuda dem tullfrihet i Sundet, om de ville afstå ifrån att skicka Danmark hjälp, samt dessutom befrielse från halfva tullafgiften i de nyeröfrade länderna för de varor af holländskt ursprung, som dit infördes, äfvensom för de varor, som de utförde därifrån till sitt eller andra land med undantag för Sverige. Detta borde för holländarne vara till stor fördel, i synnerhet för varor, som fördes till Norge. Och om de önskade något därutöfver, kunde man därom senare underhandla. Vidare skulle tjärhandeln frigöras, sedan kompaniets privilegier utlupit. Om konungen komme att behålla Preussen, skulle holländarne där likställas med svenske undersåtar. Om konungen blefve herre öfver Danmark, ville han betala holländarnes fordran af detta land. Därest allt detta ändå icke skulle befinnas tillfyllest, ville konungen äfven i alla svenska hamnar bevilja dem frihet från halfva tullen för de varor, som de förde mellan svenska och holländska hamnar men icke för varor förda mellan svenska hamnar. I ersättning för alla dessa förmåner begärde konungen icke annat, än att den gamla vänskapen troget vidhölles, att Elbingfördraget ratificerades och att holländarne icke under någon form lämnade hjälp åt Sveriges fiender eller inblandade sig i konungens affärer. Dessa erbjudanden gjordes emellertid endast med det villkor, att holländarne skulle på förhand gifva försäkran att låta konungen ostörd handla i Danmark, ty utan vidtagande af detta försiktighetsmått skulle dessa erbjudanden endast gifva holländarne anledning att framdeles fordra mera eller att motarbeta konungens planer. Men förslagen vunno intet gehör hos holländarne, som nog funno dem för sig mycket förmånliga, men dock icke ansågo sig kunna lita på deras förverkligande, om konungen skulle upp- 1658.
nå sitt mål.

Holländska flottan afseglar till Danmark.

§ 103. Sålunda vidhöllo holländarne sin afsikt att hjälpa Danmark, hvartill i synnerhet visades mycken villighet af staden Amsterdam, som för utrustning af flottan och underlättandet af hjälpsändningen lämnade ett lån af tre miljoner floriner mot en mycket låg ränta. Kommandot öfver landtrupperna uppdrogs åt öfverste Püchler och öfver flottan åt Jakob van Wassenaer Obdam, som närmast under sig hade Witte Wittenszoon och Pieter Floriszoon. Deras order lydde att, om Kronborg och Köpenhamn skulle vara eröfrade, stanna på vägen i någon säker hamn och där afvakta nya order. Flottan bestod af trettiofem starka, väl utrustade örlogsfartyg; något därmed jämförligt hade icke i Holland varit sedt på åttio år. Med örlogsflottan följde ett stort antal fartyg medförande trupper och proviant. Holländarne trodde icke, att svenska flottan skulle våga inlåta sig i en sjöstrid, ty i händelse den blefve slagen, skulle konungens provinser komma att stå öppna för många fiender. Blefve åter holländarne slagne, vore de tillräckligt mäktige för att utrusta en ny flotta. Ja, om det hela skulle aflöpa olyckligt, återstode det alltid att genom Frankrikes och Englands medling få tillfälle att på billiga villkor förlika sig med Sverige. Sedan flottan länge af motiga vindar kvarhållits vid Vlieland, löpte den slutligen ut i öppna sjön. *7 oktober.*

Sjödrabbning med holländarne. 21 oktober.

§ 104. Då den holländska flottan hunnit några mil från inloppet till Sundet, måste den kasta ankar under Lappen och där i sex dagar vänta på god vind. Emellertid hade också Carl Gustaf sammandragit sin flotta, som var lika stark som den holländska, men öfverträffade den i antal fartyg, bemannade med tappert folk. Då träffningen skulle försiggå i ett trångt sund, hade konungen befallt, att man skulle äntra fiendens fartyg och strida liksom till lands, hvartill de gamle fotknektarne voro synnerligen användbare. Då man fick den holländska flottan i sikte, och den svenska, som gynnades af vind och ström, ganska lätt kunde gå löst

1658. på densamma, tillrådde flere att genast gå till anfall på holländarne, som hade vinden emot sig. Det vore icke mera anfallskrig mot holländarne att tillbakaslå den hjälp, som de sände en af konungen belägrad stad, än desses hjälpsändning till Danmark vore ett krig mot Sverige. Man skulle så plötsligt angripa dem, att de skulle nödgas kapa ankartrossarne och lämna sina ankare kvar i djupet. Om också träffningen skulle aflöpa med lika förlust för båda parterna, måste dock holländarne segla bort och söka hamn, som de icke kunde finna annorstädes än i Norge eller Holland. På sådant sätt skulle den tillämnade hjälpen till intet gagna och Köpenhamn vid vinterns inbrott råka i ytterlig nöd, hvilket skulle sänka invånarnes mod och bringa dem till förtviflan. Om däremot den holländska flottan för god vind komme in i Sundet, skulle svenskarne, äfven om de ansträngde sig till det yttersta, dock icke kunna förhindra större delen af fartygen att tränga fram ända till Köpenhamn. Denna plan vittnade om vist förutseende, och skulle konungen sedan få ångra, att han ej lyssnat till detta förslag.

Men andra råd gåfvos, hvilka syntes hafva mera utsikt att leda till målet. Utan tvifvel skulle holländarne, innan de dristade löpa in i Sundet och genombryta den svenska flottan, erbjuda fredsförhandlingar och en god förlikning. Ty de utsatte sig för stor risk att blifva bombarderade af de på ömse sidor om Sundet befintliga fästningarna. Om än holländarne hade stor erfarenhet i sjöväsendet och voro i sjökrig öfverlägsne svenskarne, hade dock de svenska fartygen skydd af fästningar och en säker reträtt till Landskrona. Af denna anledning väntade svenskarne, tills holländarne först skulle
29 oktober. göra anfall. Då holländarne den 29 oktober fingo en stark akterlig vind, lyfte de ankar och seglade i god ordning mot Sundet. Deras flotta var delad på tre afdelningar. Den första, bestående af elfva fartyg, fördes af Witte Wittenszoon, centern, tretton fartyg, kommenderades af Wassenaer Obdam och reserven, elfva fartyg, stod under Pieter Floriszoons befäl.

Den svenska flottan var fyrtiotvå fartyg stark och delad i fyra afdelningar, af hvilka den första fördes af Henrik Gerdtsson, till börden själländare, som länge varit i svensk tjänst och stannade där, trots att han måste strida mot sina landsmän. Hufvudafdelningen kommenderades af Carl Gustaf Wrangel, hvilken som närmaste man hade Bielkenstierna. Reserven, åtta fartyg, höll sig under Gustaf Wrangels befäl vid Hven. Mellan klockan åtta och nio hade den holländska flottan hunnit midt emellan de båda fästningarna Kronborg och Hälsingborg utan att, såsom mellan vänner brukligt är blifva saluterad. Några skott aflossades, dock utan kulor, hvarefter den holländska flottan seglade rätt på den svenska. Från båda fästningarna bombarderades holländarne, men utan att någon annan skada vållades dem, än att en kanonkula från Hälsingborg träffade Pieter Floriszoons fartyg och dödade tre man. Den allmänt gängse villfarelsen, att denna fästning vore i stånd att hindra en flottas inträngande i Östersjön, blef nu skingrad. Sundets bredd, uppmätt till nio tusen alnar, var för stor för att man säkert skulle kunna beskjuta passerande fartyg. Under det att den holländska flottan var gynnad af god vind, hade den svenska flottan vinden emot sig, hvilket vållade rubbning, hindrade fartygen att hålla kurs och komma hvarandra till hjälp. Men de holländska fartygen fingo i alla fall ett kraftigt mottagande af svenskarne. Wrangel gick i spetsen och inlät sig i fäktning med Obdam, men då de öfriga fartygen, som endast genom kryssning kunde följa efter, icke i rätt tid kommo till hjälp, blef Wrangel omringad af sju holländska fartyg. Från alla sidor skarpt beskjuten, nödgades han med bräckt roder draga sig ur striden och retirera till Kronborg för att reparera skadan. Detta kräfde så lång tid, att han icke vidare kom att deltaga i striden. Därpå sammandrabbade Bielkenstierna med Witte och tog med understöd af ett annat fartyg efter en skarp fäktning det holländska fartyget, hvarvid Witte och de fleste ombord varande omkommo. Bielkenstiernas fartyg fick

PVGNA NAVALIS

in ipsis faucibus Freti ÖRESUND SVECOS inter et Belgas Fœderatos Commissa d. 29. Octob. An. 1658.

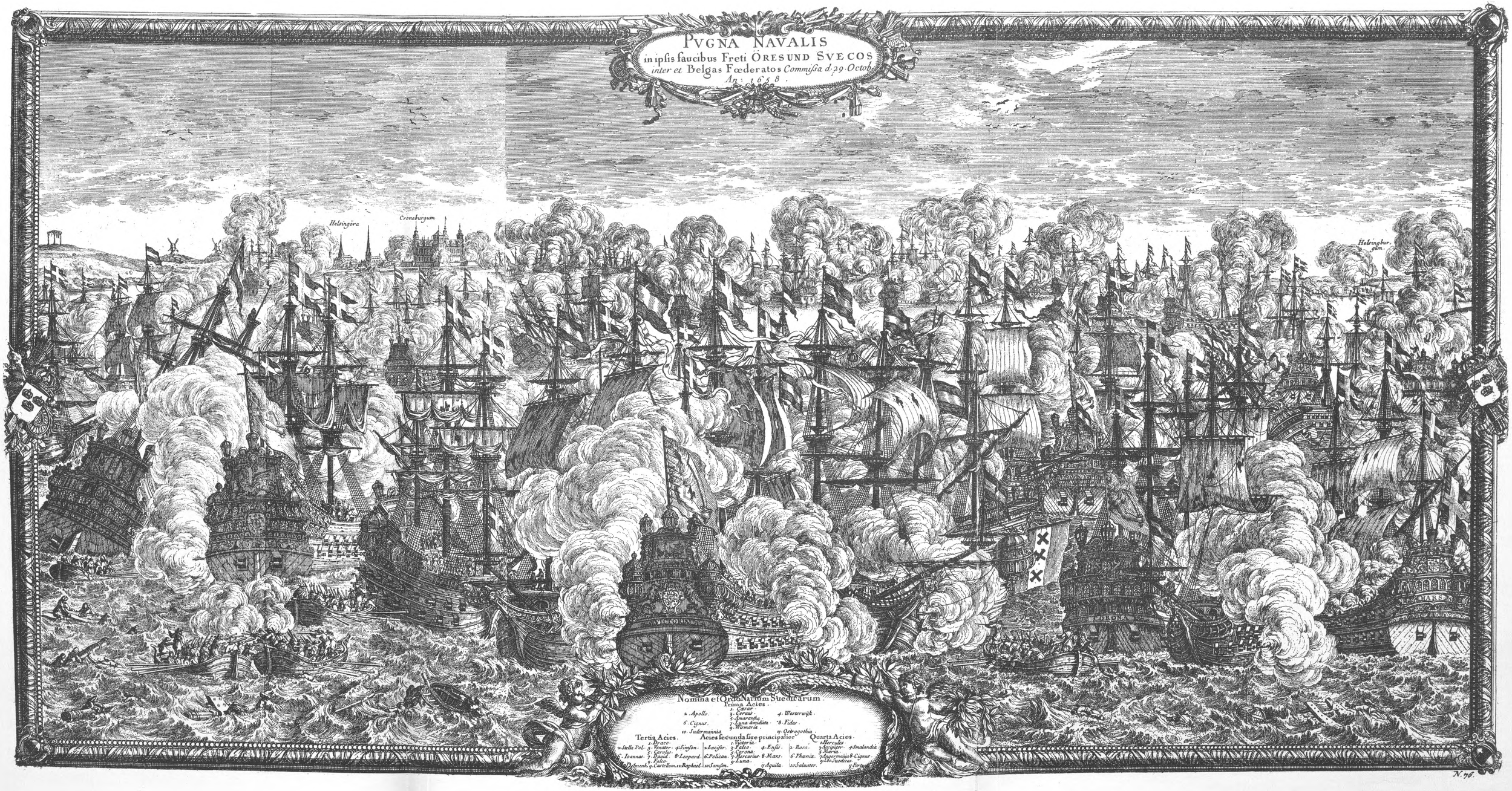

Nomina et Ordo Navium Suecicarum.

Prima Acies.

1. Carus
2. Apollo. 3. Ceres. 4. Wateruijk.
5. Amaranthus.
6. Cygnus. 7. Luna dimidiata. 8. Fides.
9. Wismaria.
10. Sudermannia. 11. Ostrogothia.

Tertia Acies.	Acies secunda siue principalior	Quarta Acies.
1. Draco.	1. Victoria.	1. Hercules
2. Stella Pol. 3. Venter. 4. Simson.	2. Lux. 3. Leo. 4. Ensis.	2. Rosa. 3. Accipiter. 4. Smalandia.
5. Carolus.	5. Corona.	5. Maria.
6. Ioannes. 7. Pavo. 8. Leopard.	6. Pelicanus. 7. Mercurius. 8. Mars.	6. Phœnix. 7. Leo marinus. 8. Cygnus.
9. Falco.	9. Luna.	9. Elg Speditus.
10. Dyamond. 11. Carteldum. 12. Raphael.	10. Samson. 11. Aquila.	12. Salvator. 13. Fortuna.

N. 76.

Delineatio Eorum quæ d. 10. Novemb.
Anno 1658 ad Landscronam gesta sunt, cum Dano-
Hollandis nunci nauium aliquod demersionis ostium por-
tus Lands Coronensis obstruere satagentes a Suecis forti
repellerentur.

A Nauis Prætoria, et reliqua Suecorum classis, quæ in portu Lan
Coronensis durante conflictu in anchoris immota steht.
B. Naues Suecorum stationariæ. C. Cymbæ et scaphæ longiores
Suecorum tormentis minoribus armatæ, quæ bellicas et incendia-
rias Danorum et Hollandorum naues è portu arcebant, quarum
una ipsemet Serenissi: Sueciæ Rex cum illustr. Regn. Archithalass
Wrangelio vehebantur. D. Nauis Danica Magnus Curlandus
dicta quæ mergebatur. E. Danor. et Holland. naues ignifuræ rejiciebant
diffidentes.

Landz Crona Trbs.

Malmogia Trbs

Brenda

F. Classis Dano = Hollandica nauibus igni-
feris et demersioni destinatis suppetias ferre vollens
sed sine fructu reuertebatur.

N. 777.

1658. emellertid därvid så allvarsamma skador, att det kräfde reparation, och kom därför icke mera med i striden. Enahanda blef förhållandet med Gerdtssons fartyg, som blef ur stånd att vidare deltaga i drabbningen. Härigenom voro nu tre af den svenska flottans förnämsta fartyg försatta ur stridbart skick. Det oaktadt höllo de öfriga tappert stånd, så att holländarne måste erkänna, att de aldrig varit med om en så hård dust.

Då holländarne märkte, att svenskarne ville genom ombordläggning komma i handgemäng, undveko de, så mycket de kunde, ett närmande och styrde kurs rakt på Köpenhamn, alltjämt eftersatte af svenskarne ända till Hven, och skulle blifvit än vidare förföljde, därest icke nio danska fartyg från Köpenhamn kommit dem till hjälp. Under striden blef Obdams fartyg illa åtgånget, då det äntrades från de svenska fartygen Morgonstjärnan och Pelikan, hvilka likväl, sedan ett holländskt fartyg kommit till undsättning, blefvo borrade i sank och gingo till botten. Obdams fartyg hade emellertid fått sex fots vatten i rummet, så att man nödgades tillstoppa de undre kanonportarne. Utan svårighet skulle det kunnat tagas, om Wrangel haft djärfhet att angripa det, hvartill han ock råddes af de sina. Hans räddhåga blef nu Obdams räddning. Utom förutnämnda fartyg förlorade svenskarne intet, men de flesta blefvo dock svårt skadade. Af holländska flottan gingo, utom Wittes med sextio kanoner bestyckade fartyg, fyra till botten eller stuckos i brand. Witte Wittenszoon, Pieter Floriszoon, fem kaptener och öfver åttahundra matroser stupade.

Sedan den holländska flottan kommit Köpenhamn till undsättning, drog Carl Gustaf sina soldater från approcherna och uppställde dem i slagordning längre bort från staden vid Valby backe för att vara redo, i händelse danskarne skulle våga en träffning. Men då danskarne icke syntes till, slog han en half tysk mil från staden vid Brönshöj läger och uppbyggde nästan en hel stad, där han kunde förblifva i stillhet, sedan alla vägar in till staden från Själland blifvit afspärrade.

Efter slutad drabbning hade den svenska flottan lupit in i Landskrona hamn för att där reparera lidna skador. Men sedan holländarne, till hvilka danskarne slutit sig, förgäfves försökt att locka ut svenskarne till en ny fäktning, beslöto de att stänga in den svenska flottan genom att vid inloppet sänka några gamla fartyg. Planen lyckades emellertid icke, då svenskarne i tid förde åt sidan de sänkta fartygen, hvilka därigenom kommo att tjäna såsom batterier till betäckning af hamnen. Därunder råkade Carl Gustaf i icke ringa fara, då han under tät dimma var ute på spejning nära den fientliga flottan. Solen skingrade nämligen helt plötsligt dimman, och han märkte då, att han befann sig endast på en muskötkulas afstånd från fienden, från hvilken ett riktigt kulregn nedstörtade öfver honom. Han led emellertid icke vidare men, än att han vid kulornas fall i vattnet blef genomvåt. 1658.

Danmarks bundsförvanter komma till undsättning.

§ 105. Kurfursten af Brandenburg var icke mindre än holländarne angelägen att komma danskarne till hjälp. Sedan han med österrikare förstärkt sina trupper, bröt han upp i tanke att med bistånd af den holländska flottan anfalla de på de danska öarna kringspridde svenskarne. Efter svenska arméns undergång skulle det blifva honom så mycket lättare att senare drifva bort svenskarne ur de tyska provinserna. Men konungen lät däraf icke alls afskräcka sig från att ännu kraftigare gå danskarne inpå lifvet; det var också för honom af den allra största vikt att för Sverige vinna trygghet från den danska sidan. Till försvårande af en landstigning på öarna lät han därför förstärka befästningarna i Nyborg, Fåborg och andra orter. För att möta de allierade lämnade han kvar i Holstein pfalzgrefven af Sultzbach och grefven af Waldeck med sex tusen ryttare och två tusen fotknektar och befallde dem att så länge de kunde, hålla stånd vid Eider, men därest en öfvermäktig styrka skulle inbryta, draga sig tillbaka till Frederiksodde, som starkt befästes och förseddes med en riklig mängd proviant från den kringliggande trakten. Likaledes förlades några regementen på Als och Ärö till skydd

1658. för Sonderburg. Konungen såg icke ogärna, att fienden vände sig åt Holstein, då de från alla håll sammanrafsade trupperna snart skulle konsumera det lilla, som svenskarne lämnat kvar, hvarefter hungersnöden skulle hindra dem från att uträtta något af betydenhet.

Då brandenburgarne lämnat Pommern oantastadt, befallde konungen guvernören i Stettin, Würtz, att icke företaga några fientligheter inom kurfurstens områden, förr än denne tagit första steget. Med anledning af klagomål öfver att kommendanten i Wismar, Conrad Marderfelt, från denna stad skickat ut några afdelningar, som tillfångatagit några af de allierades folk, lät konungen återförsätta desse i frihet, då han fruktade att, därest han beskylldes för att vara den först anfallande, han skulle blifva beröfvad den hjälp, som han eljes enligt Rhenförbundet hade att fordra.

Kurfursten, åt hvilken öfverbefälet öfver de allierades trupper var anförtrodt, gick emellertid med ett starkt rytteri mot Holstein; återstoden af armén, omkring tjugufyra tusen man, följde långsamt efter. Då härtig Fredrik af Holstein på grund af sitt svågerskap med konungen måste blifva hårdt ansatt, lät denne genom pfalzgrefven af Sultzbach uppmana härtigen att hålla stånd mot fienden, så mycket han kunde, och låta alla tankar på neutralitet fara, hvilka under förhandenvarande förhållanden till intet skulle tjäna. Han behöfde för öfrigt icke hysa någon fruktan för kejsaren, då denne utan ständernas samtycke inlåtit sig i detta krig. Danskarnes stora hat till Huset Gottorp mildrades på intet vis trots alla bevis på vänlighet och artighet, som från det senare visades dem. Mot de kejserlige och brandenburgarne kunde härtigen icke bättre skydda sig, om han ställde sig som vän eller förklarade sig neutral än om han gjorde motstånd, ty en fientlig armé måste söka på hvad sätt som helst medel att uppehålla sig, om den icke skulle lida hungersdöden. Skulle han förklara sig neutral, måste han vara betänkt på att som säkerhet lämna Tönningen och betunga sitt land med inkvartering. Tidpunkten vore nu rätt gynnsam för att hålla fienden tillbaka, då man hade förhoppning på en förlikning med Polen och då konungen icke skulle förhandla med de kejserlige på andra villkor, än att hans svärfader skulle därvid inbegripas. Dessutom, om konungens planer med Danmark komme att krönas med framgång, hade härtigen utsikt att komma i besittning af hvad Danmark ägde i Holstein, hvilket emellertid icke skulle komma att ske, om härtigen förhölle sig neutral. Konungen hyste intet tvifvel, om blott förhandlingar med Polen komme till stånd, att de skulle slutas väl, därest han icke gjorde några svårigheter beträffande afträdelsen af Preussen, hvarför han skulle få ersättning i Danmark. 1658.

Konungens tillgifvenhet behagade härtigen mycket, men då pfalzgrefven af Sultzbach såg, huru obenägen för krig härtigen på grund af sin höga ålder var, föreslog han till undvikande af krigsolägenheter den utvägen, att härtigen skulle taga hela Holstein under sitt skydd och därtill söka vinna landständernas samtycke, med villkor att de svenska trupperna skulle afföras från landet. Men de holsteinska landständerna ville icke gifva sitt bifall härtill, föregifvande såsom skäl att de svurit konung Fredrik tro. De satte dessutom sin lit till holländarne, hvilka skickat penningar såväl som folk och krigsredskap till Glückstadt. Icke ens de adelsmän, för hvilka pfalzgrefven af Sultzbach hyste stort förtroende, ville lyssna till detta förslag. Då kort därefter de allierade inbröto i Holstein, lämnade pfalzgrefven landet och drog till Frederiksodde, och härtigen begaf sig från Gottorp till Tönningen.

De allierade i Holstein.

§ 106. Emellertid hade sex örlogsfartyg och många mindre fartyg afseglat från Köpenhamn för att till de danska öarna öfverföra de allierades trupper, hvilka hittills endast gjort ett anfall på Als, dit öfverstarne Ascheberg och Knausten retirerat från Holstein. Sedan de allierade nämligen under några dagar från fastlandet beskjutit det på sagda ö belägna slottet Sonderburg, öfverförde de till ön först två hundra fotknektar och två skva-

Stationes Suecorum.
A. Urbs Nidrosia B. Templ. Cathedrale
C. Aula Regis D. Temp. B. Virginis E. Temp.
Nosocomij F. Fortalitio murata G. Suggest.
Suecorū in mole vulgo Blokhus. H. Sugg. in
Bractorn 3. torment. I. Sugg. 6. torment. K.
Sugg. 3. torment. L. Sugg. 2 torm. M. Sugg.
1. Torm. N. Sugg. 5. torm. O. Sugg. 4. torm.
P. Eruptio Suecor. quæ fiebat d. 17. octob.
copijs tam equestrib. quam pedestrib. vb.
4. Centur. Danor. fusis 50. capitis et 8.
torment bellica in vrbem aducebantur
Q. Sugg. 2. torm. R. Sugg. 2. torment.
S. Conflictus duarum navium Danica
rum cum vna Suedica Gothlandica
dicta. T. Insula Munkholm a Suecis
præsidio firmata.

Stationes Danorum.
1. Rupes Stenbierig dicta 70. ulnis vr-
bem altitudine superans in qua Danor.
Castra erant fixa. 2. Danor. accessus
obsidional. et suggest. 8. torment. et
vnius balistæ seu Mortarij 7. sugges.
Danor. 6. torm. 4. sugg. Danor. 7. tor.
in rupe quæ 7. ulnis vrbe erat altior. 5.
Opera et sugg. Dan. 6. tor. et vnius mor
tarij in monte 15. cubitis vrbe altiori. 6.
Danor. opera et sugg. 8. tor. et unius mor
tarij in rupe 20. acbitis vrbem altitudine
excedente. 7. Danor. sugg. et acces sus
5. torm. et unius mortarij 22. cubitis ur
be altiores. 8. sugg. Dan. 12. torment.
munitus in loco 7. cubit. urbe editiori
9. Rupes quinquaginta cubitis urbem
altitudine excedens.

Delineatio
Urbis Nidrosiæ vulgo,
DRONHEEM
In Norvegia, à Danis d. 28. Septem. obsessæ et
11. Decemb. deditione capta An. 1658.

N. 91.

1658. droner ryttare och senare tre tusen fotknektar och femhundra ryttare. De båda öfverstarne lämnade då de vid stranden uppförda skansarne, Ascheberg retirerade till Sonderburgs slott, Knausten till Norburg. Då Ascheberg uppfordrades att gifva sig, gaf han ett stolt svar och dref under två dagar tappert fienden tillbaka. Då anlände elfva svenska örlogsfartyg, hvilka konungen skickat ut för att eftersätta de från Köpenhamn utlupna fartygen, och på dessa lät Ascheberg föra ombord så mycket folk och vapen, som tiden medgaf, lämnande i byte åt fienden två tusen hästar. Men Knausten, som med sexhundra ryttare uppehöll sig i det en half mil längre in i landet belägna Norburg, såg ingen möjlighet hvarken att försvara sig eller undkomma, utan måste gifva sig åt fienden. Det hade varit holländarnes afsikt att öfverföra de allierade äfven till Själland, men kylan och de rundt om flytande isstyckena hindrade denna plan. Genom konungens åtgärd att vid de allierades framryckande förlägga sina trupper på fasta platser och på öarna samt ödelägga landet, kommo de allierade att uträtta endast föga i Holstein. De fleste af polackerna, som voro mycket medtagne af den långa marschen, återvände hem. Kejsaren vållade konungen åtskillig förlust genom en protest mot konungens anfall på Holstein, som han ville bevisa vara rikslän. Detta föranledde också kurfursten af Sachsen att aflåta en skrifvelse till regeringen i Pommern, hvarå konungen afgaf ett behörigt svar.

Uppror i Trondhjem och på Bornholm.

§ 107. Så snart invånarne i Trondhjems län fått underrättelse om det ånyo utbrutna danska kriget, grepos de af upprorsanda. Stämningen var hotfull mot det främmande regementet, man var uppretad öfver värfningarna, och ett särskildt stort missnöje väckte den nye härskarens åtgärd att uppsätta ett regemente fotfolk, bestående af bönder, hvilka öfverfördes till Preussen för att aldrig mer återse sitt fädernesland. De i kvarter liggande ryttarne hade också i hög grad uppretat befolkningen. Ytterlig förbittring väckte den höga tullen, som af de svenske tulltjänstemännen utkräfdes med största stränghet, isynnerhet beträffande stockfisk, som var denna trakts förnämsta förvärfskälla. Man förfor härvidlag med ytterlig småaktighet, hvilket för öfrigt var mycket oklokt, ty om man åtnöjt sig med en måttlig tull, skulle efter all sannolikhet handeln dragits dit från andra platser i Norge. 1658.

Sedan de upproriske fått understöd från andra orter i Norge och svenskarne genom fiendens öfverlägsna styrka blifvit inneslutne i städerna, befallde konungen öfverstelöjtnant Drakenberg att med manskap från Jämtland skynda de nödställde till hjälp. Men alla vägar från detta landskap till Trondhjem voro besatta af bönder, och vare sig Drakenberg icke kunde eller icke hade mod att bryta sig igenom, måste han återvända med oförrättadt ärende. Rådet hade också tillskrifvit honom att icke utsätta soldaterna för fara, ty efter eröfringen af Köpenhamn skulle man åter lätt kunna intaga Trondhjem, om det nu än ginge förloradt; och skulle svenskarne blifva slagne, komme Sverige att från den sidan stå öppet för fiendens infall.

Men konungen var icke tillfreds med att Drakenberg retirerat utan att göra ett försök, ty en krigsman finge icke visa fruktan för bönder, hvilka han bort med kraft tillbakaslå. Konungen var angelägen att rädda dem, som voro inneslutne i Trondhjem, och att behålla under sitt välde ett landskap, som utom annat gaf honom årligen två tusen femhundra skeppund koppar, och då Drakenberg fått order att inränga i Trondhjem, borde han hafva ställt sig denna order till efterrättelse, huru mycket folk det än månde hafva kostat. Nu nödgades guvernören öfver detta län, Klas Stiernskiöld, i saknad af all undsättning, gifva sig och utrymma staden samt låta med de sina konvojera sig till Härjedalen. Konungen gaf senare Stiernskiöld order att åter rycka in i Trondhjem och bemäktiga sig staden, men sedan han af Stiernskiöld fått noggrannare underrättelser om landets beskaffenhet, återkallade han ordern och befallde, att endast vägarne i Jämtland och Härjedalen skulle skyddas mot infall från Norge.

1658. På Bornholm gick det sålunda till, att sedan invånarne sammansvurit sig, inbjödo de kommendanten Johan Printzensköld på Hammershus till ett gästabud, hvarvid de öfverföllo och mördade honom och alla svenskar, som voro tillstädes. Slottet, som nu förlorat sin kommendant, höll sig en tid mot fiendens angrepp, men sedan några fartyg anländt från Köpenhamn, måste det uppgifvas till fienden.

Rådplägning om krigsförklaring mot Holland.

§ 108. Då nu holländarne uppträdt såsom uppenbare fiender till konungen, ehuru de icke ville erkänna det, gick han till råds, om man skulle förklara dem krig eller söka komma till förlikning med dem. De, som höllo före, att man borde gripa till vapen mot dem, framhöllo, att holländarne icke gjort sig förtjänte af annat, då de hetsat danskar, polacker och österrikare mot konungen, handlat i strid med Elbingfördraget, med sin flotta angripit konungen, hvars företag de städse motarbetat, och skickat hans fiender hjälp. De Förenade Nederländerna hade gifvit protestanterna ett verksamt stöd, så länge de hållit fast vid det gamla förhållandet och vänskapen med desse, genom hvilkas hjälp de kommit till stort anseende. Men sedan de i Münster skilt sig från sina vänner och ingått en separatfred, inlåtit sig med spanjorerna och med åsidosättande af det allmänna bästa endast handlat af egennytta och vinningslystnad, hade stor skada tillskyndats protestanternas gemensamma sak. Under det pågående spanska kriget hade holländarne säkerligen mera än själfve spanjorerna skadat engelsmännen. Man kunde däraf hafva anledning tro, att England icke skulle vara obenäget att samla sina krafter för att kräfva hämnd, förutom att det äfven kunde drifvas dithän af sina handelsintressen. Det lede intet tvifvel, att Sverige och England i förening skulle kunna kufva Holland, hvars maktställning icke hvilade på egen styrka och borde liksom kråkan hos Esop med förakt lämnas åt sitt öde, när hvar tog sitt. Konungen hade också en ansenlig flotta, som kunde få ytterligare förstärkning af kurländska och engelska fartyg. Man hade i den sista sjöstriden sett exempel på att holländarne ingalunda voro oöfvervinnerlige till sjöss, 1658. och om de samtidigt kunde angripas både till lands och vatten, skulle de få svårt att reda sig, då de till lands hade så ringa trupper, hvilka de dessutom icke hade lätt att rekrytera, enär enskilde därvid icke skördade så stor vinst som vid utrustning af flottor. Vidare kunde deras handel lida stort afbräck, om Sundet och Bälten afspärrades och Östersjön blefve stängd för dem. Att detta skulle vålla dem stor skada och att de mycket höllo på denna skeppsfart kunde man märka af alla de hinder, som de rest för konungens förehafvanden i Preussen och Danmark. Ty från Östersjön hämtade de sin säd och utrustning för sina fartyg, och en stor del af de varor, som de införde från Indien, fingo afsättning i Östersjöhamnarne. Ja, äfven om Sundet skulle stå dem öppet, blefve deras sjöfart icke af synnerlig betydelse, om de icke finge tillträde till de svenska provinserna och till Danzig. Därjämte kunde de oroas på hafvet af fartyg från Marstrand och Göteborg, och på Östersjön af dylika från Karlskrona och Wismar. Och franske och portugisiske kapare skulle nog troget hjälpa till, och då de holländska fartygen städse voro obevärade, skulle det vålla mycken olägenhet och kostnad för konvojer, som icke stode i förhållande till inkomsten af sjöfarten.

Man kunde också tydligen se, att holländarnes afundsjuka mot svenskarne växt allt sedan Brömsebrofreden, som tryggat den svenska handeln och tillförsäkrat svenskarne tullfrihet i Sundet. Därigenom hade svenskarnes handel och sjöfart varit stadd i jämn utveckling och alltmera gjort holländarnes fartyg umbärliga i svenska hamnar. I samma mån som svenskarne skördade vinst, ansågo holländarne sig lida förlust, de betraktade all handel, hvar den än bedrefs, såsom sitt monopol, såsom en af Gud dem gifven gåfva, till ersättning för att de icke fått så stort stycke land, att det kunde gifva dem uppehälle. Då de sålunda hade en stor fördel af handeln på Östersjön, ansågo de sig i sin fulla rätt att med händer och fötter motarbeta,

1658. att svenskarne skulle komma i besittning af alla hamnar vid Östersjön. Därför var all tanke på fred med dem omöjlig, i synnerhet sedan Kurland bragts under konungens lydno, såvida Sverige icke ville låta alla förhoppningar och planer att ernå något vidare på Östersjöns kuster fara, men i och med detsamma hade också Sverige stängt för sig all utväg att öka sin makt. Vidare voro holländarne i kraft af ett fördrag förpliktade att hjälpa danskarne, och de kunde icke svika dem, som de lockat till ett krig, utan de nödgades därtill af fruktan för Sveriges herravälde öfver Sundet och Bälten, hvilket vore detsamma som Hollands ruin, som de till det yttersta måste söka förebygga. Det vore icke värdigt att holländarne till behag släppa ur händerna, hvad man vunnit i Danmark. Holländarne voro ganska bekymrade i fråga om Öresund och hade efter Roskildefreden visat ett synnerligt stort missnöje öfver danskarnes eftergifvenhet att låta Sverige få hälften af Sundet, hvadan de också helt öppet tillkännagifvit, att de skulle komma danskarne till hjälp, om blott Köpenhamn kunde hålla stånd, tills sjöfarten åter öppnades. Huru mycket större förtrytelse skulle det då icke väcka hos dem, när de märkte, att man icke blott eftersträfvade hälften af Sundet utan hela Danmark.

Skäl mot kriget.

§ 109. De åter, som rådde till fred med holländarne eller att åtminstone söka afvärja ett hotande krig, anförde ännu viktigare skäl för sin mening. Det vore lika väl kändt, huru mycket Sverige under det tyska kriget gjort sig förtjänt om den holländska republiken, som utan Sveriges hjälp knappast skulle kunnat undvika att komma under spanskt ok, som hvilka svårigheter holländarne vållat Sverige i början af det polska kriget. Men man måste på samma gång taga i betraktande, att en stats handlingar icke finge mätas med samma mått som enskildes, enär för en stat gällde allmänt väl och statsskäl mera än andra syften, och holländarne hade icke underlåtit att ursäkta sitt handlingssätt med att konungens planer voro riktade på deras undergång, som de måste förebygga. Den holländ- 1658.
ska republiken hade folk såväl som penningar, och ett krig med densamma skulle vålla konungen många svårigheter, i synnerhet som holländarne mera än någon annan af hans fiender vore i stånd att skada honom. Om lyckan skulle vara holländarne gunstig i ett krig mot Sverige, skulle de icke få svårt att bevisa rättvisan af sin sak. Därför måste en stat för den gemensamma sakens väl af en annan tåla och lida, hvad en enskild person icke utan skada för sitt ärliga namn skulle kunna smälta. Äfven om en stat afveke från hvad som kunde anses lofligt, kräfde dock protestanternas gemensamma sak och annat, att man därför icke kastade sig öfver den. Sedan spanjorerna nödgats erkänna Holland såsom en fri republik, hade de på allt sätt sökt innästla sig där. Men detta hade ingen grund i någon uppriktig vänskap från deras sida, utan deras afsikt vore att ännu en gång kunna bringa holländarne under sitt ok. Man kunde icke tvifla på, att då kloke och fosterlandsälskande män i Holland komme till insikt härom, skulle de icke vilja helt och hållet skilja sig från protestanternas sak, fastän de tills vidare för skens skull visade vänskap för spanjorerna, en vänskap som vid första tillfälle skulle utbytas mot fiendskap. Den Loevensteinska faktionen, som allt sedan freden i Münster fört regementet, hade tillämpat samma principer som tillförene för att hålla stånd mot Huset Oranien. Men den unge prinsen af Oranien hade många för sig, en mäktig släkt på sin sida, var i besittning af stor förmögenhet, som alltjämt växte, och då han fått en god uppfostran och utmärkte sig för karaktärsfasthet, skulle han vid myndig ålder lätt kunna återvinna sina förfäders inflytande. I sådant fall komme regementet att grundas på den gamla författningen, de som tillhörde Oldenbarnevelts parti komme liksom han att afskedas och republiken skulle återknyta förbindelserna med sina gamla vänner. Men utan afseende på framtiden måste man tänka på, hvad som icke vore mindre viktigt, nämligen den nuvarande faran, så att

1658. man icke råkade ur askan i elden. Det kunde hända, att holländarne i ren förtviflan sammansloge sig med engelsmännen till en republik, hvarom också redan underhandlingar pågingo och för hvilket ändamål äfven Cromwell företagit sitt tåg till Flandern. Genom en sammanslagning af dessa republiker skulle en makt uppstå, hvilken ingen skulle våga trotsa och som skulle behärska all handel. För den svenska handeln vore det af vikt, att den holländska republiken upprätthölles, ty man hade holländarnes oförtrutna arbete att tacka för att svenska varor, som nu förefunnos i större mängd än tillförene, spriddes till skilda orter. Af dessa skäl och emedan denna republik vore synnerligen lämpad att uppehålla jämnvikten mellan grannarne, måste man söka uppnå en förlikning. Framförallt måste man tänka på hvilka hjälpmedel stode till buds för ett krig med ett folk, som icke lede någon brist hvarken på trupper, fartyg eller penningar. Beträffande utländsk hjälp hade man först att räkna med England, som icke saknade förmåga att lämna verksamt stöd och som också af viktiga skäl borde göra det. Men hittills hade engelsmännens handlingar icke stått i öfverensstämmelse med deras ord och löften, och intet annat hade uträttats, än att de afhållit illasinnade från fientligt uppträdande mot Sverige. Och då holländarne med så stor ifver tagit sig an den danska saken, syntes det antagligt, att engelsmännen gifvit dem försäkran att icke inblanda sig däruti. Oafsedt detta vore det tvifvel underkastadt, om konungen kunde vinna Englands samtycke till att bemäktiga sig Danmark, då han i och med detsamma skulle blifva herre öfver Sundet, hvilket skulle väsentligen öka hans makt. Och någon större utsikt till hjälp från Frankrike hade man icke heller. Om man trodde sig med egna krafter kunna hålla stånd mot fienden, måste man först betänka, att holländarne för närvarande lefde i fred med alla utom med svenskar och portugiser, hvilka senares sändebud i Haag dock hade framställt för Holland förmånliga fredsförslag. Därest dessa antoges, skulle holländarne kunna med alla 1658. krafter vända sig mot Sverige, hvarvid de äfven kunde få portugisiska penningar såsom hjälp till krigskostnaderna. Vise af skadan hade holländarne efter engelska kriget byggt sjuttio stora örlogsfartyg, och dessutom hade de sina gamla fartyg och dem, som användes för skeppsfarten på Indien och på Medelhafvet. Med en så väldig sjömakt komme de att föra kriget med stor kraft, då ett långvarigt krig skulle vålla deras handel på Östersjön stor skada. Holländarne hade också öfverflöd på sjöfolk, hvars sold alltid ordentligt utbetalades och hvars antal ännu mera skulle ökas, om deras sjöfart på Östersjön låge nere. Härtill skulle nästinstundande vår komma de stora danska fartygen, hvilka tillsammans med den holländska flottan skulle bilda en fruktansvärd makt, mot hvilken konungen svårligen kunde uppställa något jämbördigt. Svenskarne lede brist på matroser, enär under sista sjökriget många stupat, många insjuknat och senare aflidit. De nye, som man kunde värfva, vore på sjön opröfvade och kunde icke alls jämnställas med holländarne. För öfrigt hade man icke någon utsikt till värfningar af sjöfolk inom landet, då kofferdifartygen vore tagna i bruk för krigstjänst. Det skulle kosta alltför mycket att i England värfva matroser, då engelsmännen vore vane vid god sold och rikligt underhåll samt dessutom gjorde anspråk på att blifva mycket aktningsfullt behandlade. Men äfven om man hade tillräckligt med fartyg och folk, skulle dock kostnaderna för flottans underhåll vida öfverstiga Sveriges förmåga, och trupper och besättningar skulle icke åtnöja sig med så ringa sold i en så ansträngande krigstjänst. Rikets inkomster skulle under ett sådant krig väsentligen minskas, undersåtarne utarmas, handeln ligga nere, krediten försvagas, och någon proviantering af flottan kunde icke komma i fråga från de danska provinserna. Och om danskarne afspärrade den trånga passagen vid Köpenhamn och afstängde all kommunikation, måste Sverige blifva utsatt för allvarlig skada. Om man icke med

1658. en tillräckligt stark flotta kunde motstå holländarnes och danskarnes förenade makt, skulle konungen vållas stor förlust ej blott i Danmark utan äfven i Sverige, då genom fiendens eröfring af Gottland eller någon svensk hamn svenskarne skulle blifva afskurne från all förbindelse med sina på andra sidan Östersjön liggande provinser. Holländarne lede visserligen mycket af den afskurna förbindelsen med Östersjön, men svenskarne skulle icke komma att lida mindre däraf, och frågan gällde, hvilkendera parten bäst kunde tåla vid förlusten. För öfrigt vore det tvifvelaktigt, om svenskarne ens kunde afspärra holländarnes skeppsfart från Östersjön, ty desses konvojfartyg kunde hindra den svenska fraktfarten och skörda vinst utan någon som helst fördel för det allmänna bästa. Man påstode också, att holländarne af fransmännen fått försäkran om att icke blifva oroade af franske kapare. För öfrigt hade under detta krig den handel, som holländarne drifvit på svenska hamnar, icke varit af synnerlig betydelse. Tillförene hade till Riga årligen i regel anländt sexhundra holländska fartyg, nu knappast sextio, och förhållandet vore det samma i Reval och Narva. Då köpenskapen i svenska och finska hamnar förmedlades genom svenska fartyg, skulle, om vid ett inträffande krig de svenska hamnarne blefve för holländarne stängda, holländarne lida endast ringa afbräck. För några år sedan hade också holländarne börjat med stor ifver anlägga städer i Nya Holland och de hade nyligen fått insteg i Nya Sverige, hvarifrån de, om Östersjön blefve för dem afstängd, mycket lätt kunde hämta de varor, som de förut tagit från Sverige, såsom beck, mastträd, hampa, lin och dylikt. Olägenheterna af den långa resan dit ersattes af att man kunde idka sjöfart helaåret om, och af att man icke betungades af tull eller behöfde bero af andra makter. Den säd, man behöfde, kunde hämtas från Tyskland, och om kriget komme att draga ut på tiden, kunde man inrätta sig så, att man slutligen kunde undvara alla varor, som förut tagits från Östersjöhamnar. Polen och Litauen vore fullkomligt utarmade, så att blott en ringa del af indiska varor kunde där vinna afsättning, hvadan äfvenledes i detta fall icke mycket afbräck vållades holländarne. Den olycka, som genom ett sådant krig komme att drabba Sverige, skulle blifva öfverväldigande och outhärdlig, och den svenska handeln skulle därigenom i grund kunna ruineras. De stora driftkostnaderna för koppargrufvorna och fabrikerna betäcktes till stor del genom holländska penningar och om den källan sinade, vore denna industris undergång gifven. Endast ett fåtal kunde drifva sin koppartillverkning med egna penningar. Och för denna minskning i penningtillgången kunde man icke få någon ersättning från England eller Hamburg. Ty på dessa håll hade svenska varor icke en motsvarande afsättning, och dessutom vore krediten i England icke så fast ordnad. Sverige hade intet öfverflöd på kapitalister, i synnerhet under konungens och adelns frånvaro i krig, hvilket förlamade handeln och minskade penningtillgången, som konsumerades utom riket. Tullinkomsterna sjönko, folkets armod ökades och värdet af järnet gick ned med en fjärdedel. Någon utsikt till en fast ordnad kredit i England fanns icke, ty de fleste köpmän och fabrikernas verkmästare vore holländare eller härstammade från holländska släkter och höllo fast vid sina släktförbindelser. Man måste medgifva, att intet folk bedrefve sin handel så driftigt och ärligt som holländarne, hvilka åtnöjde sig med en måttlig vinst på sitt kapital. Engelsmännen däremot vore icke i samma grad förnöjsamme och inläte sig icke i någon köpenskap utan utsikt till afsevärd vinst. Därför aktade de blott föga handeln på Östersjön, och all deras diktan och traktan ginge ut på att ernå en snabb vinst på sina utlagda penningar. Största delen af varorna från Östersjön ginge till Holland, icke blott därför att de där rönte liflig efterfrågan, utan ock därför att de därifrån utskeppades till andra länder. Om någon förmenade, att man likaväl kunde sända dessa varor till England och tvinga holländarne att där köpa dem till högre 1658.

1658. pris, måste man taga i betraktande, att detta icke kunde ske utan stor nackdel för Sverige, då det icke vore till någon fördel för den svenska handeln, att priset uppdrefves öfver det vanliga. Ty om detta blefve förhållandet, kunde svenskarnes konkurrenter till oberäknelig skada för dem anlägga egna fabriker. Om ett skeppund järn betingade ett pris af sex thaler, kunde de svenska koppargrufvorna och fabrikerna drifvas med nöjaktig vinst, hvilket icke vore förhållandet i något annat land. Men om priset på järn skulle stiga till åtta thaler, så kunde fabriker komma att anläggas i Lüttich och Bergues, ja till och med i Vizcaya, hvilka kunde drifvas med vinst. Och skulle det gå därhän, komme det att kräfva lång tid och medföra stor förlust, innan man genom ytterligare sänkning af priset på svenskt järn åter kunde vinna afsättning. Under sådana förhållanden skulle holländarne af fiendskap till svenskarne hämta sina varor från annat håll och de svenska varorna få ligga osålda. Och vidare, om köpenskapen på Östersjön blefve alltför betungad, skulle skeppsfarten på Archangelsk komma i uppsving; svenskarne borde emelertid framförallt låta sig angeläget vara att draga den moskovitiska handeln till Östersjön. Om detta krig blefve långvarigt, skulle Sveriges väl ordnade sjöfart gå sin undergång till mötes, då intet fartyg skulle drista sig att passera kanalen förbi den holländska kusten i brist på konvoj af bestyckade fartyg, som numera efter kriget saknades, och för öfrigt skulle folk afskräckas från att bygga fartyg. Genom det nuvarande kriget med Danmark vore också gränserna mot Norge utsatta för fara, priset på salt, vin och andra varor, som svenskarne icke kunde undvara, hade höjts, hvaröfver undersåtarne hade all anledning att klaga. Giltiga orsaker till klagomål skulle icke heller saknas från ämbetsmännens sida, som under många år icke utfått sina löner, och köpmän och handtverkare, hvilka genom orimliga pålagor ingenting förtjänade, skulle råka i förtviflan inför ett nytt krig, sedan de haft förhoppning på någon ljusning genom en fred med Danmark. Och till sist, äfven om ett krig med holländarne skulle aflöpa lyckosamt, hade man ingen lön för mödan att vänta, ingen landutvidgning, ingen penningvinst utan offrade endast gods och land för tillfredsställande af hämndlystnaden. 1658.

Förslag till förlikning med holländarne.

§ 110. Ehuru det var uppenbart, huru skadligt för Sverige ett krig med holländarne skulle blifva, syntes svårigheterna nästan oöfvervinneliga att finna ett sätt, på hvilket man skulle kunna komma till vänskap med dem, utan att på samma gång rubba konungens planer på Danmark, emedan det var alldeles tydligt, att dessa ogillades af holländarne. Då handeln på Östersjön till största delen bedrefs från Amsterdam, måste man försöka att genom vänners hjälp där verka till Sveriges förmån. Det syntes, som om drabbningen i Sundet något dämpat holländarnes öfvermod. De hade nämligen icke tilltrott svenskarne tillräckligt mod och djärfhet att inlåta sig i ett sjöslag med dem. Den order, som blifvit Obdam gifven, lydde att han skulle uppsöka den svenska flottan och slå den, men däri var icke tillagd någon klausul »om det vore möjligt». Man vet ju, att republiker, där de styrande äro flere, icke med samma jämnmod bära motgångar som konungariken, hvilka regeras af ett hufvud, som icke låter sig påverkas af enskilda intressen. De olägenheter, som ett krig skulle vålla holländarnes handel på Östersjön, kunde lätt förmå dem till fredligare tankar, i synnerhet om man hotade dem med ett anfall till lands. Dessutom var äfven att taga i betraktande, att deras förhoppningar gäckats, därigenom att deras allierade dragit kortaste strået i Holstein, där de uträttat föga och i icke obetydlig grad minskat sina trupper.

Slutligen måste man söka få till stånd en förlikning med Brandenburg, i den mån detta kunde ske utan rubbning af konungens planer. Om man väl blifvit försonad med kurfursten, skulle detta mycket bidraga att stämma holländarne mildare, och man skulle också pröfva på,

1658. hvad löften kunde uträtta hos dem, exempelvis erbjudandet af tullfrihet i Sundet och försäkran om att tullen i Norge icke skulle blifva höjd. Och på det att de icke skulle behöfva befara, att dessa löften skulle svikas, skulle Frankrike och England lämna garanti för deras uppfyllande. För detta ändamål skulle ett sändebud afgå till Holland. 1658.

Holländarnes öfverläggningar om hjälp till Danmark.

§ 111. Men holländarnes planer gingo icke i den riktningen, att de ville undandraga Danmark sin hjälp, ty de trodde fast och orubbligt, att om de nordiska rikena komme under en konung, vore deras undergång gifven. För att motarbeta detta inledde de underhandlingar med Frankrike och England i syfte att bilägga tvisten mellan Sverige och Danmark, hvilken vore så skadlig för dessa länders grannar, och att återställa hvad Sverige efter fredsbrottet med våld frântagit Danmark, så att jämvikten mellan de båda rikena måtte uppehållas, och att det ena måtte blifva i stånd att afvärja det andras angrepp. Ehuru fransmännen och engelsmännen i sitt innersta gärna sågo, att Carl Gustafs anslag mot Danmark blefve stäckta, så ville de dock icke, att holländarne alltför mycket skulle försvaga Sverige och helt och hållet hindra konungens framfart. Då därför holländarne ytterligare ansträngde sig för att skicka fyra tusen fotknektar till Danmark och Appelboom sökte förekomma detta, framhållande att konungen skulle anse denne nya hjälpsändning såsom en öppen fientlighet, satte sig också de franska och engelska sändebuden kraftigt däremot. De Thou tillkännagaf samtidigt för Johan De Witt, att ehuru Carl Gustaf utan konungens af Frankrike vetskap företagit det sista härtåget mot Danmark, ville denne likväl icke ansätta honom, men på samma gång lät han förstå, att konungen af Frankrike icke ogärna såge, om Carl Gustaf blefve något tuktad. Han ville, att grannstaterna icke skulle inlåta sig med Sveriges fiender vidare än att skicka Danmark den hjälp, som de enligt sin allians med detta land vore förpliktade till. I annat fall skulle Turenne beordras att på sätt, som ske kunde, bistå Sverige. Därpå svarade De Witt, att holländarne icke gjorde annat, än hvad de genom fördrag med Danmark voro skyldige till och önskade ingenting högre, än att en ärlig fred mellan Sverige och Danmark måtte komma till stånd, hvilket för deras handel vore af stor vikt. Men de Thous lena medel behagade icke Appelboom, som framhöll, att för att förmå holländarne att taga skäl måste man hota dem med ett infall i Flandern, ty genom halfva mått och steg skulle man endast gifva ytterligare näring åt deras styfsinthet och öfvermod. De Thou åter förmenade, att man måste gå försiktigt och vänligt tillväga med holländarne, hvilka eljes skulle helt och hållet ställa sig på spanjorernas sida. Han uttalade också öppet, att det skulle vara Frankrike såväl som England kärt, om konungen ville åtnöja sig med hvad han ernått genom Roskildefreden. England fruktade, att Carl Gustaf skulle få fullständigt herravälde öfver Östersjön, och här möttes också Frankrikes och Hollands intressen. Fransmännen ville nämligen icke, att Carl Gustafs makt skulle blifva så stor, att han för framtiden icke behöfde räkna med deras hjälp eller taga någon hänsyn till deras intressen. För öfrigt talade de Thou ganska oförbehållsamt om konungens tåg till Själland och sade sig icke alls kunna förstå skälen till detta företag, då man på ett enklare sätt och med mindre risk kunnat genomdrifva full tillämpning af fredsvillkoren genom att till Danmark aflåta en skrifvelse, hvaruti uttryckligen tillkännagifvits, hvad konung enönskade samt erinrats, om att fransmännen och engelsmännen garanterat freden och framhållits, att konungen icke kunde draga bort från Danmark, förr än fredsvillkoren blifvit punktligt uppfyllda. Om Danmark icke lyssnat härtill, då hade ögonblicket varit inne att uppträda såsom nu skett, och Frankrike och England skulle icke underlåtit att påverka Danmark till en rimlig satisfaktion. Nu klagade danskarne, att konungen alltjämt drifvit upp sina fordringar och aldrig bestämdt sagt ifrån, huru långt han ämnade gå. Konungen af Danmark

1658. hade däraf anledning att frukta, att han till sist skulle mista hela sitt rike, då det aldrig blef någon ända på anspråken, hvilka alltjämt stegrats, i samma mån som man gifvit efter. Men Downing, som tycktes något vänligare stämd mot Sverige, lät De Witt förstå, att Cromwell, som beslutat att skicka en flotta mot Spanien, hade ändrat sig, då han märkt, att man umginges med planen att bringa Sverige på fall, och i stället bestämt sig för att till Carl Gustafs hjälp sända en flotta till Sundet. Cromwell kunde icke tillåta, att konungen blefve maktlös, i synnerhet som han förklarat, att han icke hade för afsikt att bemäktiga sig hela Danmark, och holländarne låtit förstå, att de icke skulle lämna honom i ro för att njuta af Roskildefreden utan drifva bort honom ur de eröfrade provinserna. Fransmän och engelsmän voro ense om att genomföra Roskildefredens bestämmelser, blott Sverige icke tillvällade sig herraväldet öfver Östersjön, Sundet och Belten. För öfrigt försäkrade Downing Appelboom, att om Cromwell i tid fått vetskap om konungens företag, skulle han hafva hindrat brandenburgare såväl som holländare att inblanda sig i saken, och han skulle gärna förhjälpt konungen till herraväldet öfver Sundet. Men nu hade företaget så brådstörtadt satts i gång, att han icke hade någon möjlighet att göra konungen någon tjänst, då hela Europa så otvetydigt gifvit tillkänna sitt ogillande af konungens tåg till Själland. Frankrike och England, som garanterat Roskildefreden, vore nu utom räkningen och visste icke, hvad de skulle göra, då denna fred utan deras vetskap blifvit bruten. Nu hade Sveriges fiender fått holländarne på sin sida, hvilket i icke ringa grad förryckt Englands och Frankrikes planer. Han tillade, att Cromwell ville gärna hjälpa konungen, därest han icke befarade, att konungen trots så många af holländarne honom tillfogade oförrätter dock skulle ingå förlikning med dem, om förmånliga villkor erbjödes, och därefter lämna Cromwell i sticket, sedan han indragit honom i saken. Han vågade därför icke utan full garanti inlåta sig på denna sak, i synnerhet som han icke kände konungens planer beträffande holländarne. 1658.

Änskönt man kunde märka, att detta till stor del var ord utan underlag, föreföll det dock, som om de Thou och Downing verkligen med allvar bemödade sig att hindra ytterligare hjälpsändning till Danmark, enär de i detta afseende afgåfve ganska skarpa memorial till generalstaterna för att underlätta saken och förmå dem att gemensamt med Frankrike och England verka för fred mellan de nordiska rikena. Downing anhöll också *30 november.* i ett memorial, att holländarne icke skulle lämna sina fartyg för öfverförande af de allierade till de danska öarna, till förekommande af att svenskarne genom en invasion af en sådan massa fiender alldeles skulle gå under.

På de första memorialen svarade holländarne i sväfvande ordalag, att de tillsammans med Frankrike och England skulle arbeta för fred mellan de nordiska rikena. Visst var, att fransmännens och engelsmännens enstämmighet i detta fall gjorde holländarne något betänksamme, liksom tillförene Obdams berättelse om sjödrabbningen, som han ansåg vara den skarpaste träffning, som han varit med om, en svårare dust till och med än sista kriget med England. De betygade, att deras åtgärder icke afsett att kufva Sverige, utan enda målet var att rädda Danmark från undergång. Och vid denna afsikt stode de fast och åstundade intet annat, än att båda konungarne finge behålla sitt, att Danmark icke ruinerades och att herraväldet öfver Östersjön icke komme i händerna på en. För öfrigt vore de icke alls fientligt sinnade mot konungen; hvad de gjorde för Danmark, skedde endast på grund af en defensivallians, som förpliktade dem till hjälp, och de önskade blott, att svenskarne skulle iakttaga det 1645 upprättade fördraget och sluta fred med Danmark.

Härpå svarade Downing, att om de ville inskränka Roskildefreden, som dock vore rättvis och billig, till hvad som i Brömsebrofreden stipulerats, så öfverskrede de gränsen för en defensivallians,

1658. som de talade om, då konungen därigenom skulle beröfvas, hvad han rättmätigt förvärfvat, och därpå skulle han aldrig gå in. Därför kunde de aldrig, utan att anses såsom Sveriges fiender, begära, att Sverige skulle afstå en tumsbredd mark. De båda sändebuden voro eniga uti att Roskildefreden skulle blifva beståndande, dock med villkor att klausulen om utestängning af främmande flottor från Östersjön uteslötes, ty denna klausul vore förhatlig för Frankrike såväl som för England. Konungen hade numera ingen orsak att hålla på denna punkt, då han af den sista sjödrabbningen vunnit den erfarenhet, att Sundet i alla fall icke kunde stängas för en stark flotta. De framhöllo vidare, att det icke borde vara svårt att förmå holländarne att gå in på deras förslag och förlika sig med Sverige, hvarom icke vore det att befara, att de i sin halsstarrighet skulle sluta sig till Österrike, hvilket skulle vara till stor nackdel för Frankrike såväl som för England. De önskade därför, att konungen icke måtte spänna bågen för högt utan åtnöja sig med Roskildefredens villkor, i motsatt fall kunde Frankrike och England icke understödja honom, hvilket skulle vålla konungen så mycket större svårigheter, som antalet af hans fiender då äfven skulle ökas med holländarne.

Då holländarne märkte fransmännens och engelsmännens ställning till saken, började de tänka på huru enighet skulle kunna uppnås för fred mellan de nordiska rikena på basis af Roskildefreden, och af detta skäl inställde de den beslutade sändningen af ytterligare fyra tusen man till Danmark. Och på anmodan af holländarne anhöllo de franska och engelska sändebuden hos Appelboom, att han icke i enlighet med konungens order skulle lämna Haag, då holländarne icke alls ville någon brytning med Sverige. Appelboom hade för öfrigt icke så lätt att komma loss från Haag, där han satt sig i skuld.

Underrättelsen om att en engelsk flotta afseglat till Sundet väckte hos holländarne ett icke ringa missnöje, som de dock sökte dölja, men de gåfvo Obdam order att iakttaga försiktighet och kvarhöllo Ruyter och de soldater, som redan begifvit sig ombord på fartygen för att afsegla. Emellertid försäkrade Downing De Witt, att England och Frankrike skulle söka förmå konungen att låta det bero vid Roskildefreden, men därest han vägrade detta, skulle den engelska flottan gå löst på honom. Genom afsändandet af denna flotta ville England gifva ett prof på trohet, rättvisa och ädelmod gent emot sina vänner och ett bevis för att det hvarken ville bringa Danmark under oket eller undertrycka Sverige. 1658.

Holländarne voro mycket missnöjde med Püchler, som kommenderade de till Danmark afsända trupperna, enär han vägrat att svära konung Fredrik trohetsed, och holländarne icke ville i sitt namn föra krig mot Sverige. Det beslöts också att skicka en ambassad till konungen, samtidigt som man anhöll, att de Thou och Downing skulle utverka, att denna ambassad finge företräde och icke såsom brandenburgarne afvisas. Detta lofvade desse, och för detta ändamål afsändes Akakia, hvilken tillrådde konungen att mottaga ambassaden, hvarigenom fiendernas kompass skulle rubbas, då desse gjort sig räkning på holländarnes stöd. Akakia tillade, att konungen behöfde icke vänta någon Beuningen utan kloke och resonlige män. På detta sätt skulle man stämma holländarne försonligare och ambassaden skulle mottagas, under den förutsättning att under tiden intet till konungens skada företoges, utan sakerna lämnades orubbade i deras nuvarande läge, och att konungens höga värdighet i intet afseende kränktes. Downing kunde emellertid icke tillstyrka något stillestånd under tiden, såsom de Thou föreslog, utan yrkade, att kriget med all kraft skulle fortsättas och att framförallt den holländska flottan instängdes i Köpenhamns hamn, alldenstund holländarne nästa vår antagligen skulle afsända en annan flotta till Danmark.

Konungens mening om aftalen i Haag.

§ 112. Konungen var icke nöjd med hvad som försiggick i Haag, i all synnerhet icke med förslaget om förnyandet af Roskildefreden med utelämnandet af punkten om ut-

1658. ländska flottors utestängning från Östersjön. Särskildt var han mycket missbelåten med att Appelboom, de Thou och Downing icke upprest sig emot utan tvärtom biträdt den meningen, som icke var förenlig med konungens fördel och säkerhet. En fred på denna basis skulle icke i minsta mån tillgodose den af honom önskade säkerheten. Fransmännens och engelsmännens planer gingo icke ut på att tillförsäkra honom en bestående fred utan att efter detta krigs slut hetsa honom mot Österrike, och af krig med detta land skulle dessa två makter draga största möjliga fördel. På detta sätt skulle konungen, då han vore sysselsatt på aflägsnare håll, fortfarande hafva en fiende i ryggen. I betraktande af fransmännens planer på fred och försoning med Spanien och deras uppenbara kallsinnighet för svenskarnes sak, ansåg han icke klokt att uppreta kejsaren, då han dessutom ville hafva vägen till försoning med honom öppen. För öfrigt var han icke tillfreds med att Appelboom kvarstannat i Haag, då holländarne öfverskridit gränsen för en defensivallians och uppträdde som öppna fiender. England, som nu ändtligen visat sig vilja uppriktigt stödja svenskarne, skulle af hans kvarstannande få anledning till misstro. Därför befallde konungen honom att icke vidare inlåta sig på några underhandlingar angående saken med holländarne, ej heller med det franska eller det engelska sändebudet, äfven om fransmännen skulle erbjuda sin garanti, då det var mera än väl kändt, huru föga de vårdat sig om garantien för den tyska freden. Och beträffande Danmark behöfde man icke hafva några bekymmer, men så mycket mera borde man tänka på att hetsa engelsmännen mot holländarne under löften om förmåner vid handeln på Östersjön, om de blott kunde förmås att verksamt hjälpa Sverige.

Förhandlingar med Cromwell.

§ 113. Vid första underrättelsen om konungens framgångar, som innehöll, att han icke blott eröfrat Kronborg utan äfven Köpenhamn, råkade engelsmännen i stor bestörtning och några af hemliga rådet läto oförtydbart förstå, att detta icke kunde lidas, utan man måste med all kraft komma Danmark till hjälp. Ett 1658.
fruktansvärdt oväsen tillställdes också af Nieupoort. Cromwell själf, som låg dödsjuk, uttryckte sitt missnöje, att konungen tagit med sig till Själland Terlon men icke Meadowe, som vid erbjudandet af sin medling i tvisten mellan konungen och kurfursten af Brandenburg fått det snäfva svaret: "Blanda er icke i mina angelägenheter, jag blandar mig icke i edra". Det förtröt desslikes Cromwell, att konungen på dennes anbud att medla i polska kriget svarat, att, då han gifvit sina sändebud order att med Cromwell sluta en allians, kunde han ej antaga hans medling, då alliansen därigenom skulle blifva fullkomligt värdelös. Detta svar hade afskräckt Cromwell från att vidare erbjuda sin medling till konungens förmån, såvida han icke blefve därtill uttryckligen anmodad. Det skulle därförutan varit honom lätt att genom öfvertalning eller hotelser afhålla holländarne från att sända Danmark hjälp, särskildt om konungen tagit Meadowe med sig och gifvit honom blott den minsta antydan om sitt företag. Om konungens plan blifvit lyckligt genomförd, skulle det varit honom kärt, då han icke tviflade på att konungen hade giltiga skäl för sitt företag, och skulle det åter misslyckats, skulle han genast skyndat till hans hjälp, hvilket nu, efter hvad som passerat, vore omöjligt. Därför hade det varit med stor ledsnad, som han erfarit, att holländarne utrustat en flotta och att Downing i Haag icke kunnat förhindra detta, då konungen sagt, att Cromwell icke skulle inblanda sig i hans angelägenheter. Cromwell kände icke konungens mening, huruvida han i full afsikt att bringa holländarne i harnesk företagit detta fälttåg för att få anledning till ett krig äfven med dem. Efter att hafva skilts från konungen hade Meadowe begifvit sig till Wismar, där han icke heller kunnat vinna någon vetskap om konungens planer. Det skulle dock varit till nytta för konungen, om Meadowe liksom Terlon fått åtfölja honom. Men konungen hade trott, att han inom åtta dagar skulle vara färdig med hela saken och kunna

1658. samtidigt gifva sina vänner underrättelse om både början och slut på affären.

Kort därefter, då de svenska sändebuden anhöllo hos Cromwell om hjälp mot holländarne, hade denne svarat, att han önskade först veta, af hvilka orsaker ett nytt krig börjats, då han iklädt sig garanti för freden. Men om holländarne företoge sig något, skulle hans flotta emellertid icke vara långt borta.

Efter Cromwells död 3 september.

§ 114. Kort därefter tog Cromwell, som hittills under titel af protektor fört regementet i England, afsked af denna världen. På grund af det sista parlamentets beslut, att han själf efter eget val skulle utse sin efterträdare, hade han utnämnt sin äldste son Richard till protektor öfver de tre rikena. Det hemliga rådet godkände enhälligt hans val och lät offentligen proklamera Richard såsom protektor. På sin dödsbädd hade fadern anbefallt sin son att stödja Sveriges sak, och sonen lät också förmärka en särskild vänskap för Carl Gustaf, trots holländarnes alla försök att genom utspridande af de grufligaste rykten om konungen draga den nye protektorn öfver på sin sida eller att förmå honom att åtminstone icke gifva svenskarne något stöd. Men engelsmännen voro i icke ringa oro, att holländarne skulle få herraväldet öfver Sundet, därest konungen blefve kufvad.

Emellertid föranledde dödsfallet och med regementsförändringen förknippade omständigheter icke ringa hinder för svenskarnes sak. Vid Oliver Cromwells likbegängelse uppstod en rangstrid, enär engelsmännen till en början endast ville gifva de svenska sändebuden rang af residenter med plats i liktåget närmast efter adelsmän med titel. Då de svenska sändebuden af flere skäl icke ville gå in härpå, särskildt med hänsyn till att konungen hade gifvit Meadowe, som dock var af borgerlig härkomst, rang framför furstar, placerades de bland ambassadörerna, dock så att sigillbevararen skulle placeras mellan desse och svenskarne. Men då svenskarne icke heller voro nöjde härmed, gaf sigillbevararen vika och förklarade saken utan betydelse. Häröfver beklagade sig andra sändebud, särskildt de franska, som ansågo, att 1658. svenskarne icke borde tilldelas så hög rang, då de icke hade karaktär af ambassadörer, hvarpå svenskarne svarade, att det icke tillkom utlänningar att föreskrifva engelsmännen lagar. Men då representanterna för Danmark, Venedig och Florens, som endast hade residents titel och därför voro i samma rum som de engelske adelsmännen, erforo, att svenskarne fått så hög rang, kräfde de samma hedersbevisning. Däremot invändes från engelsk sida, att man brukade gifva befullmäktigade ombud titeln excellens, som icke tillkom residenter, hvarefter desse under protest begåfvo sig till sina bostäder.

Emellertid hade konungen efter sin ankomst till Själland skickat Johan Leijonberg till Cromwell för att meddela honom anledningen till kriget och desslikes anhålla, att åtminstone tjugu fartyg måtte sändas till förstärkning af den svenska flottan. För denna hjälp erbjöd konungen engelsmännen samma förmåner i de svenska hamnarne, som de svenska armerade fartygen åtnjöto, hvarförutom konungen ville tillåta engelsmännen att för byggandet och utrustandet af fartyg årligen från Sverige hämta en viss kvantitet hampa, beck och trä till ett måttligt pris, hvarom man senare skulle närmare komma öfverens. Ja, han var äfven villig att gifva dem stapelrätt, så långt sådant läte sig med svensk lag förena. Men hjälpen måste snart skickas, ty med blotta löften kunde han under nuvarande förhållanden icke nöja sig. Nu var tiden inne att visa, huru mycket den så ofta omordade vänskapen var värd. Dessutom framhölls, huru farligt det kunde blifva för engelsmännen, om österrikarne finge fast fot på öppna sjön, hvilket de tycktes eftertrakta.

Oliver Cromwell hade emellertid sagt farväl åt världen, innan Leijonberg hann fram till England, men han fick dock audiens hos Richard, ehuru endast som privatman, då hans kreditivbref icke voro ställda till Richard Cromwell. Protektorn lyssnade välvilligt till hans tal och gaf strax befallning om utrustandet af en

1658. flotta, dock utan angifvande af ändamålet därmed, utan endast under försäkran att den icke skulle riktas mot konungen.

De svenska sändebuden hade icke ringa möda att dämpa missnöjet med det nya kriget, som ansågs föranledt af Carl Gustafs lystnad efter herraväldet på Östersjön och hans sträfvan att efter behag få föreskrifva lagar och påbjuda pålagor. Nieupoort klagade öfver att Georg Ayscue och andra officerare fått tillåtelse att gå i svensk krigstjänst, hvilket vore stridande mot alliansen mellan England och Holland. Härpå svarade engelsmännen, att de visste icke, att holländarne lefde i fiendskap med svenskarne.

Ehuru engelsmännen förklarat sig villige att med Sverige ingå en offensivallians mot Österrike och en defensivallians mot hela världen, uppstodo dock vissa svårigheter att finna en förevändning för att kunna sända konungen flotthjälp och uppträda mot danskarne, med hvilka de hade en defensivallians, förutom att de voro garanter för Roskildefreden. I sådant fall måste de också gripa till vapen mot holländarne, hvilket svårligen skulle kunna rättfärdigas inför parlamentet, då därigenom vållades dem skymf och risk. Ty att sända fartyg, under föregifvande, att de voro förhyrda, lät sig icke anständigtvis göra. Och dessutom kunde det dragas i tvifvelsmål, om icke konungen hade mera vidtgående planer och om Cromwell i sådant fall kunde stå till svars inför sitt samvete.

Dessa tvifvel sökte svenskarne att häfva, och på konungens anhållan angående fartyg lofvade Richard då att med första svara. Han förstod väl, att man var angelägen att få besked, men han måste först öfverlägga med det hemliga rådet om saken, i synnerhet som vid denna tid oro förmärkts inom den engelska armén, hvilken fordrade att en generalbefälhafvare skulle tillsättas med absolut makt att besätta befälsposter. Då det var beslutadt, att, så snart den holländska flottan afseglat, den engelska genast skulle följa efter, kom denna rörelse inom armén mycket lägligt för holländarne, enär det icke vid ett sådant förhållande kunde vara rådligt för protektorn att släppa ifrån sig flottan. 1658.

Ny beskickning till England.

§ 115. Efter ingången underrättelse om Oliver Cromwells dödliga frånfälle skickade konungen Gustaf Duwall till England för att kondolera Richard och lyckönska honom till protektoratet. Han hade order att tillika med Fleetwood och Friesendorff framställa för protektorn de nuvarande förhållandena och huru österrikare, brandenburgare och holländare lade råd att anfalla konungen samt anhålla om flotthjälp och föröfrigt uppmana engelsmännen att hålla holländarne från konungen samt väcka förslag om en allians mot Österrike. Vidare skulle de framhålla fördelen för Richard att stå i vänskap med Sverige för att uppehålla sin nya värdighet, huru hätske holländarne voro mot engelsmännen och huru nödvändigt det därför var för desse att hafva utländske vänner. Hvarken Englands inre eller yttre förhållanden tillåto det att vara neutralt, utan engelsmännen måste beslutsamt mota alla anslag, som gingo ut på att skada dem. För detta ändamål hade konungen också tillskrifvit Mazarin att med sina kloka råd inverka på den ännu oerfarne Richard för den gemensamma sakens stärkande. En kunde icke ensam bära bördan, men alla tillsammans hade krafter att afvärja farorna. Nu måste konungen få veta, hvad han hade att lita till, ty att låta sig nöja med blotta förhoppningar lät sig icke i längden göra. Holländarne inläto sig med konungens alla fiender, hvilka till största delen också voro Englands. Oliver Cromwell hade under förra året genom löften i icke ringa mån skadat konungen, som under förlitandet på dessas uppfyllande låtit sin flotta allt för länge ligga stilla på tyska kusten.

15 oktober.

Genom Meadowe lät Richard konungen veta, att han ville gå i sin faders fotspår och förblifva i uppriktig vänskap med konungen, hvilket skulle visa sig, om holländarne inblandade sig i det danska kriget. Men på samma gång antydde Meadowe, att Richard nu vid början af sitt regemente icke gärna ville såra dem,

1658. som fortfarande uppträdde som vänner, och att han icke i otid borde visa sig fientlig, utan att tvingande nöd vore för handen, förutom att han önskade, att kriget med Danmark måtte i godo genom förlikning slutas.

Konungens mening om engelsmännens uppträdande. 20 oktober.

§ 116. Då konungen ansåg, att skulden till holländarnes fientlighet föll på engelsmännen, som så länge gäckat honom med fåfängt hopp och förespeglingar, gaf han sina sändebud order att afbryta förhandlingarna om en allians med England. Det förhållandet att Richard alltid måste rätta sig efter sitt råds mening och icke vågade handla självständigt gaf vid handen, att man icke kunde hafva någon rätt tilltro till England. Med Richard skulle det snart vara ute, om han ställde sig neutral eller visade sig rädd. I en till generalstaterna ställd skrifvelse hade Nieupoort bland annat yttrat, att holländarne hade ingen anledning till fruktan för Cromwell, som var ganska svag, icke rätt ense med hären, och hvars undersåtar fördrogo hans regemente endast därför att han var gammal och med sin brutna hälsa icke kunde lefva länge. Hans söner kunde icke länge komma att hålla sig vid styret, unge och oerfarne pojkar, som de voro.

Emellertid gaf konungen i alla fall i hemlighet Friesendorff order att erbjuda Richard härtigdömet Bremen och Verden, om han ville skicka honom hjälp för kufvandet af Danmark och Norge; dock skulle öfverlämnandet icke ske, förr än Köpenhamn blifvit eröfradt. Men han skulle under alla förhållanden gå försiktigt tillväga, äfven om han märkte, att förslaget vore protektorn till behag och kunde leda till påföljd. Ett snart svar måste emellertid lämnas, det månde nu utfalla huru som helst. Båda sändebuden hade order att öppet begära hjälp i penningar och fartyg mot ersättning af tullfrihet i Sundet och på Island, som för engelsmännen var så väl beläget. Konungen skulle förplikta sig till att icke utan engelsmännens vetskap ingå någon förlikning med holländarne och ärligt sträfva för att tvinga dem till bönboken. Om engelsmännen icke ville företaga något mot Brandenburg, vore konungen villig att antaga deras medling för att återupprätta ett godt förhållande till kurfursten. Framförallt skulle sändebuden ådagalägga, att holländarne uppträdt fientligt, hvarigenom konungen icke varit i stånd att gagna den gemensamma saken. Och för öfrigt, om engelsmännen icke invaggat honom i förhoppningar, skulle han kunnat bringa sina saker på en helt annan bog. Meadowe hade visserligen omnämnt en medling, men konungen hade ingen tilltro till förhandlingar med danskarne, som aldrig hållit fördrag och aldrig lämnat Sverige i lugn. Om engelsmännen skilde sig från konungen, skulle för holländarne banas en väg till företag, som i framtiden skulle bereda England mycken förtret. Men ville engelsmännen icke gripa saken an, kunde de, förr än de anade det, få en hård dust med holländarne; droge de åter ut på förhandlingarna, måste sådant anses såsom liktydigt med att de vägrade hjälp, vid hvilket förhållande sändebuden skulle låta frågan om allians falla och endast begära, att engelsmännen med sina fartyg skulle föra till Sverige för detsamma nödiga varor och därifrån hämta svenska produkter. Och då konungen af hvad i Haag förekommit kunde granneligen se, att hvarken Frankrike eller England ville lämna en billig hjälp utan fastmera umgingos med tanken att genom medling af mot Sverige fientligt sinnade makter tvinga konungen till en föga betryggande fred, befallde han sina sändebud att affordra engelsmännen en bestämd förklaring, om de ville bistå honom mot holländarne eller icke. Med deras medling vore han icke betjänad. Om de vägrade den begärda hjälpen, borde ingen förtänka honom, om han för framtiden satte den gemensamma saken i andra rummet och först tänkte på sin egen säkerhet. Hufvudsakliga skälet för hans beslut var fransmännens hållning. Konungen ansåg, att under förhandenvarande förhållanden kunde han icke mera än tillförene erhålla en betryggande fred med Danmark, ty han var förvissad om, att om han aflägsnade sig något längre från dess

1658. gränser, skulle danskar och holländare falla honom i ryggen. Därför var hans fasta beslut att söka ernå fred med alla sina fiender och icke fransmännen till behag och sig själf till nackdel inlåta sig i krig med Österrike.

England sänder en flotta till Danmark.

§ 117. Sedan spänningen mellan Richard och armén något lagt sig, blef i hemlighet beslutadt att med det första sända till Danmark en flotta af tjugu utvalda fartyg med fördubblad besättning. För de svenska sändebuden antyddes olämpligheten af några långa förhandlingar, då tiden var dyrbar och hemliga spioner lurade öfverallt, utan vore det rådligast att åter hänskjuta hela saken till konungen. Emellertid försäkrades, att flottan, som afsändes, skulle vara konungen till gagn. Meadowe fick order att erbjuda sin medling, med villkor att danskarne ville ingå på ett stillestånd och förhandla utan sina bundsförvanter. De svenska sändebuden kunde emellertid icke få bestämdt besked, för hvilket ändamål ofvannämnda flotta afsändts. Flertalet trodde, att ändamålet var att befordra freden. Thurloe sade sig af ed bunden att intet uppenbara men ordade vidt och bredt om engelsmännens benägenhet för förhandlingar om en allians, som endast uppskjutits på grund af penningbrist och inre oro. Så mycket lät han dock förstå, att flottan skulle hindra holländarne från att tillvälla sig några förmåner framför engelsmännen. För att emellertid gifva svenskarne en aning om engelsmännens planer yttrade Thurloe, att Downing fått order att uppmana holländarne att alldeles hålla sig borta från det danska kriget och att icke vidare sända någon hjälp till danskarne samt äfven söka inverka på brandenburgarne, för att de skulle helt och hållet skilja sig från den katolska ligan och ställa sig på engelsmännens sida samt slutligen medverka till fred mellan Sverige och Danmark utan anslutning af någon enda bundsförvant. För öfrigt ville engelsmännen endast fatta sådana beslut, som vore till gagn för den evangeliska religionens upprätthållande och till fördel för deras republik och dess bundsförvanter. Härpå svarade svenskarne, att engelsmännen 1658. skulle handla klokare, om de bidroge till kufvandet af Danmark, och till ersättning därför skulle de tillförsäkras tullfrihet i Sundet.

Men i Haag lät Downing förljuda, att Richard hade beslutat att sända en stark flotta till Sundet, då han icke längre kunde fördraga, att holländarne med så stor makt motarbetade Sverige. Denna flotta skulle eljes lagt sig i försåt för den spanska silfverflottan, men denna plan hade lämnats åsido, sedan man kommit till visshet om att icke blott allt hvad Sverige eröfrat i Tyskland och Danmark stode i fara, utan äfven konungariket Sverige själft stode på svaga fötter. Engelsmännen lämnade därför sina framgångar i Flandern å sido och vågade sig i fara på ett obekant haf under ett hårdt vinterväder och utsatte sig för de danska och holländska flottornas förenade makt. Han försäkrade också Appelboom, att den engelska flottan afseglat med order att förena sig med den svenska. Men för generalstaterna förklarade han, att omförmälda flotta afgått för att åvägabringa en rimlig fred mellan Sverige och Danmark och hindra Sveriges undertryckande samt för genomförande af Roskildefredens bestämmelser, hvarför engelsmännen såväl som fransmännen iklädt sig garanti. Och *7 oktober.* i Helsingör försäkrade Meadowe Coyet, att om konungen af Danmark blifvit kastad öfverända, eskull Cromvell icke gjort något för att förhindra det.

Emellertid hade en engelsk flotta under Goodsonns befäl hunnit fram till Skagen, som på grund af motiga vindar dock icke kunde passeras. Några af fartygen hade också förlorat sina master och den stränga kylan hade bildat mycken is, som vållade svårigheter. Goodsonn sände därför ett fartyg för att meddela konungen flottans ankomst, hvarpå konungen tillrådde honom att på grund af den olämpliga årstiden, under hvilken ingenting gagneligt kunde uträttas, återvända till England. Flottan retirerade därför till en hamn icke långt ifrån Yarmouth. Från Cromwell kom emellertid order att flottan utan ett ögonblicks dröjsmål skulle fullföllja sin

1658. resa, men den tidiga vintern lade hinder i vägen för dess utlöpande under detta år. George Ayscue kom också samtidigt med Goodsonn tillbaka till England med sexhundra värfvade matroser. Meadowe förklarade för konungen, att denna flotta skulle ställas under konungens kommando och att, af allt att döma, ett krig emellan engelsmän och holländare förestod, då de senare utrustade femtio och de förre sjuttio örlogsfartyg.

Konungen kunde emellertid icke komma till någon rätt klarhet om engelsmännens innersta mening, då ännu ingen allians blifvit afslutad, men han gaf Appelboom order att icke förhasta sig med några erbjudanden åt holländarne för att icke väcka misstro hos engelsmännen, därest desse verkligen skulle hafva något allvar med saken. Däremot befallde han Friesendorff att erbjuda engelsmännen härtigdömet Bremen, och om detta anstode dem, skulle han icke haka upp sig på småsaker. Konungen märkte fullväl, att, därest han icke helt och hållet bragte Danmark under sitt välde, han icke kunde ernå säkerhet för ett anfall i ryggen från danskarnes sida, om han började ett annat krig. Därför skulle Friesendorff bemöda sig om att bringa alliansen med England till stånd och framhålla för engelsmännen fördelen för dem att hålla holländarne i tygeln, så att de för framtiden toge engelsmännen med i räkningen. Men om engelsmännen nu släppte tillfället ur händerna, skulle holländarne begagna sig däraf. Engelsmännen hänsköto emellertid allt detta till det parlament, som var inkalladt till nästinstundande januari, och att saken där komme att aflöpa lyckligt, därom hade Richard öfvermåttan stora förhoppningar.

Ändamålet med den engelska flottan.

§. 118. Senare förstod man emellertid af Goodsonns och Meadowes order det verkliga ändamålet med den engelska flottan. Denna hade nämligen till uppgift att i Richards namn erbjuda båda konungarne medling till fred och utverka, att under pågående förhandlingar alla fientligheter skulle inställas, på samma gång man skulle akta på att vid dessa förhandlingar intet beslötes, som vore till skada för den engelska republiken. Om 1658
själfva saken skulle man dock först öfverlägga med det franska sändebudet och, om det befunnes lämpligt, likaledes med det holländska. Men om förslaget om medling icke komme att antagas eller förhållandena icke medgåfve, att en förlikning komme till stånd, eller äfven om förhandlingar skulle beslutas, utan att stillestånd inträdde, eller om förhandlingarna skulle visa sig fruktlösa, skulle man låta konungen af Sverige förstå, att flottan skulle lämna honom sitt stöd för rimliga företag, för hvilket ändamål ett förslag till allians skulle uppsättas. Därest svenskarnes sak åter befunne sig i så godt läge, att flottan blott föga kunde gagna, skulle den intet företaga utan återvända till England. Men om förhandlingar komme till stånd och England finge tullfrihet i Sundet, skulle den engelske kommissarien gifva konungen en försäkran att icke tillåta andra folk att missbruka denna frihet till konungens nackdel. Slutligen skulle man affordra konungen en försäkran att troget fasthålla vid hvad man öfverenskommit om, för hvilket ändamål Meadowe skulle begära, att Stade vid Elbe och Landskrona vid Sundet tills vidare skulle lämnas i engelsmännens händer. Allt detta öfverensstämde emellertid långt ifrån med hvad engelsmännen ställt i utsikt.

Förhållandena i Preussen.

§ 119. Under det att krigslågan flammade i Danmark, gingo aftärerna i Preussen trögare, i det att fienderna intet annat uträttade, än att de ansatte de svenska garnisonerna, som försvarade sig tappert. Men brandenburgarne, som hittills hållit sig mera stilla, bröto nu ut i öppen fientlighet. På härtig Adolf Johans befallning gjorde då generalmajor Würtzburg ett ströftåg, plundrade Marienwerder och brandskattade trakten däromkring. Brandenburgarne å sin sida gingo helt plötsligt till anfall på en nedanför Elbing vid sjön Dullem belägen skans och togo nitton af garnisonen till fånga. Därifrån kunde de oroa både den stora och lilla ön. Men svenskarne återtogo *30 september.* utan en enda mans förlust skansen samt tillfångatogo tjugusex brandenburgare,

24 september.

1658. sedan de öfrige lyckats undkomma på båtar.

Vid början af november gjorde polackerna ett anfall på den stora ön och brandenburgarne på den lilla, hvarigenom svenskarne bragtes i icke ringa trångmål, då sålunda all förbindelse mellan Elbing och Marienburg afstängdes. Till stor fördel för fienden och till betydligt afbräck för svenskarne måste några skansar på den lilla ön öfvergifvas, hvarför härtigen gaf Lorenz von der Linde skulden. Denne hade nämligen låtit skrämma sig af den antågande fiendens härskri och utan tvingande nöd utrymt skansen. Emellertid drogo polackerna några dagar därefter bort från den stora ön, hvarefter härtigen lät åter besätta skansarne vid Dirschau och Lissau och kommenderade ut öfverste Duderstadt till andra sidan om Nogat, där han nedgjorde många kringströfvande brandenburgare och eröfrade skansen, som var besatt af etthundratjugu soldater. Fiendens förlust var inalles tvåhundra femtio stupade och sjuttio fångar. De båda öarna rensades visserligen från fiender, men blefvo till föga nytta för svenskarne, då invånarne till största delen lupit
16 november. sin väg. Därpå visade sig i närheten af Elbing en brandenburgisk styrka, som emellertid af Würtzburg fick ett sådant mottagande, att de fleste blefvo på platsen och åttio fördes som fångar till staden.

Vid denna tid blef Gosiewski ganska illa åtgången af moskoviterna, hvadan polackerna lämnade Preussen och drogo till Litauen, och då äfven brandenburgarne retirerade till sitt land, lupo många af dem öfver till svenskarne, som därigenom fingo tillfälle att fylla luckorna i sina led. Genom fiendens aftåg bereddes svenskarne någon hvila. Men Thorn, som utstått en långvarig belägring, råkade slutligen i polackernas händer. Vid sin affärd från Polen hade konungen anförtrott denna stad såväl som förvaltningen af wojewodskapet Kulm åt Bengt Oxenstierna, och som hans närmaste man förde generalmajor Bülow befälet öfver garnisonen. Oxenstierna hade äfven fullmakt vid preliminärförhandlingarna och för andra saker rörande freden. Konungen hade emellertid knappast lämnat Polen, förrän polackernas och österrikarnes förenade arméer började en blockad och snart därefter en ordentlig belägring af Thorn, som kom att räcka öfver ett halft år. Då därunder ingen undsättning kom staden till hjälp, decimerades garnisonen genom strider och sjukdomar, så att småningom tillräckligt vaktmanskap saknades för den stora stadens många dåligt befästade punkter. Borgarne visade sig ock alltmera svårhandterlige. Konungen hade visserligen gifvit Oxenstierna hemliga order att icke drifva saken till sin spets, om han icke såge sig i stånd att behålla platsen, utan rädda de mot Sverige trogna invånarne och garnisonen. Men Oxenstierna förklarade icke desto mindre, att han hade konungens befallning att icke tänka på någon kapitulation, så länge ännu en enda soldat vore i lifvet; därigenom ville han hindra den stora styrka, som låg utanför staden, att vända sig emot konungen, hvilken då belägrade Köpenhamn. I denna ytterliga fara visade Gud en väg till en kapitulation med ära. Efter att flere gånger hafva uppfordrat staden att gifva sig hotade Johan Casimir i en skrifvelse att följande dag från alla sidor gå till stormning och icke skona någon enda, om de belägrade icke genast ville gifva sig på nåd och onåd. Trumpetaren, som öfverlämnade skrifvelsen, fick emellertid ett svar, hvaraf polackerna kunde se, att man fäste endast föga afseende vid deras hotelser. Samme trumpetare öfverbragte också till Oxenstierna en skrifvelse från det franska sändebudet, som nyligen anländt från Carl Gustaf i Danmark, hvaruti meddelades, att sändebudet hade konungens order att öfverlägga med Oxenstierna om freden och därför önskade sammanträffa med honom på ort, som kunde befinnas lämplig. Till svar härå förklarade Oxenstierna, att han för underhandling icke kunde begifva sig utom den belägrade staden, hvars öfvervakande vore honom af konungen anbefalldt. Men om det behagade sändebudet att skicka en pålitlig man till staden, skulle han åhöra honom, därest han icke

1658.

Delineatio Fortalitij
Polonorum ad Lysouiam quod
à Serenissimo Principe Palatino
ADOLPHO IOHANNE Supremo Duce mili
tiæ Sueciæ, et Palatinatus in Borussia Rega
li Gubernatore fumo oppugnari ceptum est. d.
17. mens Apr. A. 1658, die autem 20. mens. eiusdem
deditione certus condationib. fecit.

A. Fortaltium Polonorum. B. Agger ter à Polonis perfossus.
C. Tormenta bellica Suecorum libr. 6. 12. et 24. D. Cuniculi à
Suecis acti. E. Propugnacula à Polonis resecta. F. Munimenta
Polonis vi extorta die 19. m. Apr. et in eis præfecti vicarius unus
Signifer unus, Milites gregarij triginta octo, quinquaginta
vulnerati. G. Tormenta bellica Suecorum ad prohibendum tran-
situm, qui Dirzouiam tentari poterat. H. Tormenta bellica
Polonorum Suecis opposita. I. Tormenta bellica Gedanensium
vna cum copijs auxiliaribus octingentorum militum. K.
Equitatus Polonorum.

Not. die 21. m. Apr. deditione facta discesserunt Poloni,
et in eis Tribuni tres, vicarius unus, Signiferi tres, tormen-
torum bellicorum rectores quatuor, milites q. gregarij
quadringenti septuaginta duo, relictis tormentis belli-
cis æneis sex, et multa vi armorum omnis ge-
neris: Fortaltium autem solo æquatum fuit.

Villa diruta

K

Molendinum

DIRZOVIA.

I

H

VISTULA FLU.

B

G

C

D

PARS CAMPORUM MARIE-
BURGENSIUM

Castra Suecorum
ad Lysouiam.

Lapointe f.

Notarum Explicatio

A. Curia
B. Templum Beatæ Virginis
C. Templum S. Johannis
D. Templum S. Laurentij
E. Templum S. Jacobi
F. Cœnobium Franciscanorum
G. Curia Civitatis nova
H. Porta Lignaria
I. Porta Culmensis
K. Porta Thorun. Vet.
L. Porta S. Catharinæ
M. Sedes tormentorum Obsidionalium Regis Poloniæ Ejusq; Sociorum.
N. Mortaria Bellica seu Machinæ Fulminales pipobolæ et lapides sine ullo termißion eruentes.
O. Succorum propugnacula & munimenta.

Declaratio Schenographica Urbis Thorunensis,

Præsta, exhibens quidem obsidionem primam paulo remotius factam a Rege Poloniæ cum Exercitu anno 1658, mense Julio, partea vero propiùs admotam die 11 Septembr. magnaq; Turcarum copia auxiliaribus. Quam obsidionem Sueonis Divini Numinis auxilio, ducti & ingenio illustrissimi et Excellentissimi Comitis ac Senatoris BENEDICTI OXENSTIERNA animose perluserint. Urbemq; fortiter defensam tenuerint ad diem 30 Decembris, [illegible] Interfectorum Polonos et Tartaros

Notarum Explicatio

P. Palmorum et Sociorum Obsidionalium accessus, aliaq; munimenta
Q. Via duo unitinerata ad Soforas militum tegendas.
R. Pons navalis pro libero inter Exercitus accessu et recessu.
S. Gravi oppugnatio aliquot dierum militum Polonorum ac Tartarorum Belli Ducium Gruszowske et Saphiæ die 16. et 17. Novembris instituta, quam obsessi fortiter repulerunt.

Castra
Electoris
Brandenburgici
Statio
Regis Poloniæ
Castra Mat. schalli
Regni
Ludovicischi
Generalis Czernetzki
Dibatze
Potkurske
Castra
Porno
Castra
Cæsarea sub Comes: de Souches.
Castra
Saphia
Litepski
cum Lithuanis.
VISTULA FLUVIUS
W. Swidde fecit

1658. hade att framställa något annat, än som tjänade att befordra freden, hvilket vore i enlighet med konungens uttryckliga order. Detta svar gaf drottningen af Polen, som af enskilda orsaker önskade ett slut på kriget, anledning att råda Johan Casimir att tillåta att till staden afsända en person å franska sändebudets vägnar. Trumpetaren återvände då med en öppen skrifvelse från de Lumbres, hvaruti denne tillkännagaf, att en sekreterare skulle komma till staden för att meddela Oxenstierna, hvad konungen honom anbefallt. Denna skrifvelse skulle trumpetaren öfverlämna till den yttersta vakten, på det att, om han blefve insläppt i staden, inga misstankar skulle uppstå, att han vore kommen för att underhandla om stadens kapitulation. Följande dag mottog de Lumbres Oxenstiernas svar, att han skulle mottaga sekreteraren, med villkor att denne icke hade att förebringa något annat, än hvad som skulle befordra freden. Åtföljd af en trumpetare anlände följande dag sekreteraren, som fördes till öfverste Drakes tält på bastionen, hvilket var med bonader prydt och omgifvet af soldater och uniformerade tjänare. Under väntan på Oxenstierna blef åt sekreteraren gifven en kostlig middagsmåltid, hvartill rätterna för högt pris anskaffats från den uthungrade staden. Däraf fick man anledning antaga, att de belägrade hade öfverflöd på proviant, och den skådelystna hopen fick den föreställning, att stadens garnison fortfarande var mycket stark. När Oxenstierna därpå liksom af en händelse passerade tältet, framförde sekreteraren det budskapet från de Lumbres, att konungen af Sverige vid dennes afresa från Danmark anmodat honom att låta polackerna förstå, att konungen till bevis på sin uppriktiga önskan om fred beslutat att afträda Thorn, så snart man blifvit ense om preliminärerna för freden. Därför var det sändebudets mening, att man borde till förekommande af ytterligare blodsutgjutelse påskynda denna sak, i synnerhet som de belägrande stodo redo att med hela sin styrka gå till stormning. Oxenstierna, som af några borgare blifvit uppmärksamgjord på att den utskickade icke var 1658. de Lumbres' man utan konungens af Polens sekreterare Trebecki, låtsades emellertid ingenting märka utan svarade, att det varit honom kärt, att af sändebudet hafva fått vetskap om konungens vilja angående Thorn. Ehuru han fullväl visste, att hans konung vore benägen för en ärlig fred med Polen, så trodde han dock fulleligen, att anledningen till konungens meddelande till sändebudet vore, att konungen hade den föreställningen, att besättningen vore bragt därhän, att den icke kunde motstå en stormning. Han kunde emellertid ärligt försäkra de Lumbres, som var en väns och allierads minister, att staden ännu hade kraft att utstå en långvarig belägring, enär den vore med allt nödvändigt väl försedd. Men då man under alla förhållanden måste lyda konungens vilja, tillkom det icke honom att göra någon invändning mot konungens befallning, i synnerhet vid det förhållandet att konungen icke var närvarande. Men han ville hemställa till sändebudets bepröfvande, huruvida det icke skulle vara välbetänkt att skicka en person till Marienburg för att hos härtig Adolf Johan efterhöra, om denne tilläfventyrs erhållit liknande order, enär han i motsatt fall hade befallning att försvara staden till sista man, i synnerhet som de belägrade intet högre önskade, än att polackerna ville gå till stormning. Därest de Lumbres ansåg ett sådant budskap till härtigen för freden gagnande, behagade han ombesörja, att de till härtigen afskickade förseddes med nödig konvoj.

Då nu polackerna mot förväntan hörde att besättningen vore i så godt skick, fruktade de, att staden icke utan tidsutdräkt och stor förlust för polackerna skulle kunna eröfras. Johan Casimir sände därför till staden en konvoj, som medförde en skrifvelse från det franska sändebudet, hvaruti meddelades, att sändebudet af konungen af Polen utverkat åtta dagars stillestånd, tills de till Marienburg affärdade herrarne hunne återkomma, om Oxenstierna icke hade något att erinra däremot. När så de till Marienburg afskickade återvändt och medfört ett svar

1598. öfverensstämmande med sändebudets meddelande, återstod för Oxenstierna intet annat än att öfverlämna staden, i synnerhet som den yttersta nöd rådde. Då polackerna nu efter de utskickades återkomst uppfordrade staden att gifva sig, svarade Oxenstierna icke desto mindre, att han skulle gifva sin mening tillkänna, om en af de Lumbres afskickad man komme till staden. Detta svar uppretade polackerna, som började en häftig beskjutning och inkastade bomber i staden. Följande dag anlände de Lumbres' sekreterare till staden och tillrådde kapitulation. Oxenstierna gaf till svar, att ehuru ännu ingen nöd stod för dörren, ville han enligt sin konungs vilja och till tecken på förnyandet af vänskapen uppgifva staden och därmed för polackerna öppna väg till Preussen. Polackerna skulle sålunda komma i besittning af staden, om de ginge in på de villkor, som han hade order att uppställa och hvilka han skulle gifva tillkänna, därest polackerna ville utse med honom i rang jämbördige att därom förhandla. Polackerna skickade så fyra af sina förnämste senatorer, hvilka mötte Oxenstierna i en trädgård i förstaden på ett bösshålls afstånd från hvarandra. Båda parterna hade en konvoj af femtio soldater. Då kanslern Prazmowski ville taga till ordet, blef han förekommen af Oxenstierna, som gjorde följande framställning: Då nu ombud från Polen voro komna för att taga del af de villkor, som hans konung uppställt för stadens öfverlämnande, var han pliktig att på förhand förklara, att han icke af någon nöd var därtill tvingad, utan han inlät sig på förhandlingar endast och allenast för att öfverbevisa polackerna om den oriktiga föreställningen, att konungen icke hade allvar med freden, och för att på samma gång visa världen, att han icke velat gäckas. För att vederlägga detta falska rykte var det honom anbefalldt att öfverlämna Thorn, med villkor att man utfärdade lejdebref för att sändebuden måtte kunna sammankomma, men att i brefven Sveriges titel och vapen utelämnades, att tid och plats för sammankomsten måtte bestämmas och att ett stillestånd på viss tid afslutades för att stämma sinnena för- 1658.
sonligare, under det man förhandlade om freden. Vidare skulle till handelns fromma skeppsfarten på Weichsel återupptagas, samt satden bibehållas vid alla privilegier och den frihet, som den tillförene haft, och slutligen full amnesti beviljas öfverhetspersoner, borgare och öfrige invånare. Om man härutinnan komme till enighet, skulle han förordna personer för att med de polske generalerna underhandla om garnisonens aftågande.

Med förtrytelse genmälde den polske kanslern härtill, att han icke kunde svara på så hårda och öfvermodiga villkor, ej heller dristade han meddela sin konung desamma. Därest icke rimligare förslag framställdes, måste han med oförrättadt ärende återvända till lägret, och utväg skulle icke saknas att kufva staden. Då nu Oxenstierna svarade, att han icke kunde afvika från de framställda villkoren, reste sig polackerna och förklarade, att de ingen skuld hade till den blodsutgjutelse, som nu skulle följa. Oxenstierna framhöll då, att en så viktig plats icke kunde så lättvindigt uppgifvas, utan att man i gengäld betingade sig vissa villkor, i synnerhet som ingen tvingande nöd vore förhanden, och för öfrigt hade han icke fordrat annat än hvad rimligt var och till befordrande af freden tjänligt. Däremot invände polackerna, att icke ens af besegrade kunde man fordra strängare villkor, hvarefter kanslern och skattmästaren Leszczynski gjorde sig redo till uppbrott. Men Lubomirski, som förde kommandot öfver armén, antog af detta trotsiga tal, att ställningen i staden var god och att det skulle kräfva både tid och möda att eröfra den. Han höll därför före, att om än Oxenstiernas villkor vore ganska hårda, det dock vore rådligast att icke afbryta denna sammankomst utan Johan Casimirs uttryckliga order, och vore han beredd att för konungen afgifva redogörelse för hvad som här sig tilldragit. Ehuru polackerna trodde, att Lubomirski härmed fikade efter något särskildt nådebevis af konungen, instämde de i hans förslag. Tillika med Morsztyn förfogade sig då Lubomirski till konungen

1658. och vid återkomsten berättade han, att föga fattats, att han genom detta förfarande ådragit sig sin konungs onåd. Ty denne hade tagit mycket illa upp, att hans ombud åhört så hårda villkor och nu gifvit honom meddelande därom. Men liksom så många gånger förut hade Johan Casimir rådfört sig med drottningen, som bragt det så vida, att konungen ehuru motvilligt gifvit ombuden frihet att förhandla om villkoren med Oxenstierna.

Sammankomsten fortsattes därefter, hvarvid polackerna invände, att konung Johan Casimir icke kunde utan skada för sitt ärliga namn afstå från en ärfd titel, som rättsligen tillkom honom, lika litet som från sitt vapen, hvilket äfven privatpersoner höllo så ytterligt noga på, och skulle Oxenstierna själf, om han vore i deras ställning, helt säkert icke tillråda sin konung att utsätta sig för en dylik skymf. Oxenstierna genmälde häremot, att då Sigismund förverkat den svenska kronan, vore det icke någon vanheder för hans son att afstå från titeln, och när man icke längre hade titeln, fanns ju intet skäl för bibehållandet af vapnet. Oxenstierna frågade vidare, om de inför sitt samvete kunde försvara att tillråda fortsättandet af ett krig, som utarmat de båda rikena under sextio år och detta för en sak, som Sverige aldrig kunde uppgifva. Här vore det för öfrigt icke lämpligt att väcka någon ordstrid om denna sak, hvilken hörde till fredsförhandlingarna, som afmedlarne fruktlöst bedrifvits under tre år.

Efter ett långt meningsbyte enades man om att Johan Casimirs rätt skulle förbehållas honom tills fredsförhandlingarna. hvarvid han skulle närmare förfäkta den, men för tillfället ville han af kärlek till freden afstå från den svenska titeln och vapnet. Sedan nu den största svårigheten var öfvervunnen, blef frågan om lejdebrefven lätt affärdad. Bestämmandet om tid och plats för förhandlingarna öfverläts åt medlarne, dock så att tiden för sammankomsten borde fastställas så fort som möjligt. Efter någon tvekan enades man om ett halft års stillestånd, hvarunder köpenskapen från båda håll skulle fritt bedrifvas och fredsförhandlingarna pågå. Ehuru polackerna visade sig ganska motsträfvige rörande Thorns fri- och rättigheter, gingo de dock slutligen in på hvad Oxenstierna fordrade. Sedan allt detta var slutbehandladt, förordnades två öfverstar att underhandla om garnisonens afförande ur staden och om den gisslan,som af polackerna skulle lämnas. På nyårsaftonen drog den ringa återstoden af garnisonen ut ur staden, etthundranittio fotknektar och etthundratio ryttare. Men när polackerna sågo den lilla hopen, blefvo de högeligen förtretade mot Oxenstierna och yttrade öppet under stor förtrytelse, att kapitulationsvillkoren icke komme att uppfyllas. För att förekomma verkställandet af denna hotelse uppmanade Johan Casimir Oxenstierna att medfölja honom till lägret, på det att icke samma skulle upprepas, som förut skett i Warschau. 1658.

Efter att hos konungen hafva intagit middagsmåltid blef Oxenstierna under stark eskort i kunglig kaross konvojerad till Graudenz. På denna långvariga belägring, hvarunder staden kommit till branten af sin undergång, hade följt en reputerlig kapitulation. En ärofull bragd hade blifvit utförd, ty en armé af fyrtio tusen man hade ett och ett halft års tid uppehållits utanför Thorn och förhindrats att kasta sig öfver konungen, som då förde krig i Danmark och för hvilken det skulle medfört ytterliga svårigheter att kämpa mot ännu en fiende där. Genom det ingångna stilleståndet och friheten för köpenskapen på Weichsel skapades tillgång på penningar till stor lättnad för garnisonerna i Preussen, hvilka ledo stor brist. Dessutom fick man också tillfälle att från Brandenburg skaffa proviant, hvarmed man kunde hjälpa sig fram ännu ett år, hvarförutan nöden skulle tvingat svenskarne att lämna Preussen. Härigenom befordrades äfven den senare i Oliva afslutade freden, och freden med Danmark påskyndades, hvilket gaf Sverige behöfligt lugn. Förtroendet till konungen stärktes hos alla, som gifvit sig

1658. under honom, genom hans åtgärd att utverka okränkbarhet af de gamla privilegierna, och till sist kröntes de svenska vapnen med ära, då ett så ringa man skap kunnat hålla staden en så lång tid mot två så starka arméer. För konungen var det också till stort behag, att Oxenstierna utan några särskilda order genom klokhet och skicklighet kunnat utföra en sådan sak.

De långsamma fredsförhandlingarna med Polen.

27 september.

§ 120. Under det att Carl Gustaf var sysselsatt i Danmark, gingo fredsförhandlingarna med Polen endast långsamt framåt, ehuru de Lumbres hade skrifvit, att polackerna voro benägne för fred, då österrikarnes förehafvanden syntes dem misstänkta och äfven Lubomirski var mycket missnöjd, enär hans egendomar i trakten af Krakau genom dem utsattes för stora olägenheter. För öfrigt voro polackerna icke så nära förbundne med österrikarne och danskarne, att en förlikning med Sverige med förbigående af dessa makter icke skulle kunna åvägabringas. Konungen, som var mycket angelägen att få freden till stånd, gaf därför Magnus Gabriel de la Gardie och Schlippenbach order att hålla sig beredde att afresa och lät utfärda lejdebref, som polackerna, ehuru mera för formens skull, begärt, icke för danskarne men för moskoviterna. Vid öfverlämnandet af polackernas pass för svenskarne ville de Lumbres göra ett inlägg af innehåll, att passen icke skulle vara till någon nackdel för polackerna, i händelse förhandlingarna skulle stranda. Med anledning häraf gaf konungen sina sändebud order, att om de Lumbres' inlägg öfverlämnades skriftligen, skulle de icke vägra att mottaga det, men om det framfördes muntligt, skulle de antingen afgifva en protest däremot eller också låtsas, som om de icke hört det.

1 december.

När senare de Lumbres öfverbragt konungens förklaring angående förhandlingarna till Johan Casimir, ställde sig denne visserligen som om han önskade förhandling men endast med tillslutning af hans allierade. Såsom plats för preliminärernas upprättande bestämde sig polackerna för Braunsberg, svenskarne för Frauenburg och fixerades dagen till 1658. den 20 mars nästkommande år. Polackerna fordrade, att bland preliminärpunkterna skulle inrymmas en förklaring om afträdandet af hvad som blifvit Polen frångaget. Carl Gustaf hade nämligen låtit förstå, att han vore benägen att afträda Preussen mot satisfaktion, kanske i penningar, och polackerna hade icke invändt något däremot, utom att de icke ville höra talas om satisfaktion. Beträffande titeln gillade polackerna samma formulär, som brukats anno trettiofem och voro nöjde med att konungen utan invändning antagit fransmännen och holländarne såsom medlare.

Då sakerna nu artade sig helt annorlunda, skickade konungen sina sändebud nya order, af innehåll att de såsom satisfaktion skulle fordra Livland, äfven de delar däraf som förblifvit i polackernas ego, samt Kurland och Semgallen, i synnerhet som polackerna själfve på riksdagen i Warschau år 1655 hade erkänt, att stillestånd blifvit af dem brutet, och äfven skickat Leszczynski och Naruszewicz till Sverige med order att afträda hela Livland, och därest detta icke skulle befinnas tillfyllest, erbjuda tre miljoner därutöfver. Härtigen af Kurland kunde tillfredsställas på det sättet, att honom lämnades Samogitien eller Mindens stift, hvartill konungen ville lägga tvåhundra tusen thaler. Vidare skulle polackerna utfästa sig att på sin bekostnad återeröfra den del af Livland, som tagits af moskoviterna, och öfverlämna den till konungen, hvarför konungen skulle såsom pant innehafva wojewodskapet Marienburg, tills allt, hvad man enats om, blifvit uppfyldt. Preussens afträdande skulle ske med det villkor, att polackerna förbunde sig att icke taga någon österrikare eller moskovit till konung, på det att man för framtiden måtte kunna lefva i bestående vänskap med dem. Konungen ville äfven hafva andel i tullen i Pillau och Memel, till ersättning för den oförrätt han lidit af Brandenburg. Expektansen på det härtigliga Preussen uppgaf han däremot gärna. Konungen önskade äfven, att tvisten med Österrike måtte blifva bilagd, men öster-

21 december.

1658. rikarne skulle utfästa sig att icke taga sig an staden Bremen och domkapitlet, icke resa något hinder för investituren, icke tvista om tullen i Warnemünde, bekräfta gräns-recessen med Brandenburg och tillåta protestanterna fri religionsutöfning i arfländerna.

Om polackerna icke hade något allvar med freden, skulle sändebuden i hemlighet erbjuda österrikarne Preussen, men dessförinnan förvissa sig om hvilka fördelar konungen däraf kunde vänta sig. Konungen var nämligen benägen för en förlikning med Österrike, från hvilket alla olyckor kommit öfver honom, för att desto kraftigare kunna bedrifva saken i Danmark. Slutligen bestämde sig dock konungen för att afstå från en del af tullen i Preussen och satisfaktion i penningar samt fordran att polackerna skulle återtaga de ofvannämnda delarne af Livland, om de i stället på honom öfverläte sin rätt därtill. Detta allt ville konungen inrymma åt polackerna för att kunna med så mycket större kraft angripa Danmark. Men fienderna å sin sida brusto icke i intriger och ränker för att korsa konungens planer och förhala underhandlingarna med Polen.

Härtigen af Kurland tages till fånga.

§ 121. De order angående härtigen af Kurland, som Douglas erhållit, äro här ofvan omförmälda. Att utföra dem var emellertid ingen lätt sak, då icke allenast för ändamålet tillräckligt antal fotfolk saknades, utan äfven härtigen af någon förrädare skriftligen blifvit underrättad om planen. För att afleda härtigens misstankar företog sig Douglas först att förjaga litauerna från Wolmar och Ronneburg. Därefter anhöll han hos härtigen om proviant för de svenska trupperna vid deras genomtåg till Litauen, allt under det han hade för afsikt att vid detta skengenomtåg öfverfalla härtigen. Douglas rådförde sig med Helmfelt och Fredrik Löwe, hvilka förmenade, att man icke skulle företaga något, förr än det af konungen utlofvade fotfolket anländt. För tillfället funnos icke flere än sjuhundra fotknektar till hands, som man tagit från garnisonen i Riga, och detta antal var icke tillräcligt för stormning af slottet och staden Mitau. Och om 1658. man icke ginge klokt tillväga, skulle härtigen utan tvifvel hinna få hjälp från polacker och moskoviter, och Douglas få hela svärmen öfver sig. För att betaga härtigen alla misstankar skulle man uppträda som vänner och för att insöfva honom i säkerhet så mycket som möjligt skona hans land men sedan plötsligt öfverfalla honom, då han minst kunde ana det. Härtigen måste emellertid lämna de svenska trupperna proviant och underhåll.

Vid slutet af augusti bröt Douglas upp genom Kurland till Litauen för att gifva trupperna underhåll i fiendeland. Truppstyrkan utgjorde tre tusen man ryttare och fotknektar. Dock tänkte han icke rycka fram längre, än att han, om nöden kräfde, hade möjlighet till säker reträtt. För att härtigen icke skulle kunna få någon kännedom om den verkliga truppstyrkan, delades den i skilda afdelningar och fördes fram på omvägar mot litauiska gränsen. Där stannade Douglas vid Janiszki och Zagory och skickade ut ströfkårer i olika riktningar. En afdelning på tvåhundra femtio man under öfverste Colombo närmade sig oförsik- *14 september.* tigt fienden och fick utstå en hård dust, hvarvid öfverstelöjtnant Yxkull och ett tjugutal stupade. Sedan Douglas fått un- *16 september.* derrättelse om att härtigen kallat landständerna till Mitau, vände han om dit för att skaffa sig kännedom om orsakerna till denna åtgärd. Han slog läger utanför staden och sände Harald Igelström och Christian Kruse till härtigen för att underhandla om arméns proviantering och underhållet af Rigas garnison. Under tiden hade Helmfelt och generalmajor Nils Bååt tillfälle att på afstånd taga fästningsverken och slottet i betraktande. Därefter hölls råd, hvarvid beslöts att uppskjuta saken, tills mera fotfolk anländt, ty antalet af de i England värfvade soldaterna hade nedgått till åttio, och resten räckte icke till för vakttjänst, och under tiden kunde man efter behag proviantera i trakten.

För att betaga härtigen alla misstankar om ändamålet med Douglas' framryckande

1658. lät denne genom Igelström och Kruse hos härtigen anhålla om ytterligare hjälp, och ett fördrag afslöts, hvars giltighet skulle bero på konungens godkännande och hvari Douglas gaf härtigen försäkring, att intet ondt skulle honom vederfaras. Genom detta villkor af konungens godkännande ansåg sig Douglas oförhindrad att lägga hand på härtigen och anfalla hans fästningar, när tillfället därtill kunde yppas, och utan afvaktan på konungens godkännande eller förkastande af den gifna försäkringen. Douglas fattade nu posto vid flodstranden en mil från Mitau och inväntade där den utlofvade hjälpen. I fördraget lofvade härtigen att lämna en viss kvantitet proviant och penningar, hvarjämte han utfäste sig att noga iakttaga alla punkter rörande neutraliteten, icke inlåta sig med moskoviter, polacker, brandenburgare eller andra konungens fiender, hvarken hemligen eller öppet företaga något fientligt mot konungen samt tillåta de svenska truppernas genomtåg och äfven bygga broar för att underlätta deras frammarsch.

Å sin sida lofvade Douglas att respektera härtigens neutralitet under afvaktan på konungens ratifikation af försäkringen och att skona hans undersåtar och länder för alla fientligheter, från inkvarteringar, plundring, kontributioner och pålagor i öfrigt. Sedan floden genom regnväder svällt, lät han på båtar sätta öfver folket och anhöll samtidigt hos härtigen om flere farkoster för transport af sjuke, som han föregaf; men ändamålet var att föra folket öfver till närheten af slottet, om hvars belägenhet han redan fått kännedom, hvilket icke hindrade honom att skaffa sig ytterligare visshet om dess läge och beskaffenhet genom att under någon förevändning skicka Igelström och Spens dit. Då desse vid sin återkomst berättade, att tillträdet dit icke erbjöd någon svårighet, gjorde man sig redo för utförandet af planen.

29 september.

Öfverste Jakob Yxkull utkommenderades med en trupp ryttare att under natten fatta posto vid stadsporten för att, om något alarm inifrån slottet skulle höras, göra så stort buller, som när en stor truppstyrka löper till stormning, men han skulle icke inträngа i staden. Denna order blef emellertid illa utförd, ty ryttarne bröto in i staden och plundrade flere hus, för hvilket nämnde öfverste senare fick ståndа ansvar. Sedan det blifvit fullständigt mörkt, lät Nils Bååt sätta fotfolket på båtarne, och samtidigt ryckte rytteriet fram mot slottet och öfverrumplade den på andra flodstranden vid ett värdshus posterade vakten. som vid detta oväntade anfall upphäfde ett våldsamt skri. Båtarne gledo sakta utför floden och fotfolket landsattes under slottet, äntrade raskt vallen och inträngde i slottet utan att observeras annat än af två skyltvakter, som lugnades med att det var en transport af sjuke. Åt härtigen och hans familj gafs genast en skyddsvakt af soldater. Några dristade att plundra härtigens barn, men Douglas, som tillkom, jagade genast bort våldsverkarne. Några gemak i bottenvåningen blefvo också utsatta för plundring, bland andra det, där silfverförrådet förvarades, men denna våldsgärning afbröts genast af några tillskyndande officerare. Vid detta tillfälle omkom ingen svensk, men af härtigens hoffolk nedhöggos en löjtnant och en dansmästare, som med vapen i hand sökte försvara sig. Svenskarne hade glömt att utsätta vakt vid härtigens kansli, hvilket föranledde, att en stor del bref uppbrändes af kanslisterna. 1658.

På härtigens befallning öfverlämnades nu till svenskarne Bauske och Doblen. Sedan Douglas kommit i besittning af Mitau, fördelade han trupperna i Kurland och försökte, ehuru med föga framgång, att förstärka dem. Landtbefolkningen, som hyste ett hjärtligt hat till svenskarne, visade nämligen endast motvilligt tillmötesgående mot de fåtalige fotknektarne, som de gärna ville drifva bort ur landet, och en stor del af adeln öfvergick till polackerna. Härtigen och hans hofstat kunde icke så snart föras till Riga, då anstalter där icke hunnit göras för mottagandet och hans gemål dessutom snart väntade att sin nedkomst Då man icke, såsom konungen befallt, kunde rycka fram mot Memel för att

Urbs et Arx MITOVIA

Sedes Celsis: Curlandiæ Ducis ab Exell: Dn. Campi Mareschallo Comite Duglasio occupata A: 1659

10 10 20 30 40

Scala perticar.

Porta aquatica.

Porta Doblensis.

Arx.

Pons.

Bolderaua minor seu Platone.

Bolderaua Flu.

Porta parva.

50 100 500 900

Porta Lituanica.

DOBBLEENA

Arx Cellciß: Curlandiæ Ducis a Suecis occupata An. 1659.

5 10 10

Scala 20. pertic Rihnland.

Porta.

Scaturigo.

Domus Gubernatoris.

Dom. annonæ militaris.

Templum.

Puteus.

Palatium Principis.

Officinæ ferrariæ.

Pomarium.

Bartsch. R.

La P. fec.

A. 93

1658. tvinga fienden till en diversion, höll Douglas för klokast att låta härtigen för skens skull behålla regementet öfver sitt land, på det att han måtte kunna utfärda nödiga order för underhåll af armén. Douglas vågade nämligen icke öfvertaga förvaltningen, af fruktan att fienderna, som befunno sig i grannskapet, då skulle inbryta och utarma både svenskarne och hela landet. Då snart därefter polackerna började inträngа i Kurland, drog Douglas rytteriet till Mitau, som härtigen låtit befästa på alla sidor. Douglas rönte emellertid endast ringa tillmötesgående af härtigens rådsherrar, hvilkas order till landtbefolkningen rörande provianteringen föga respekterades, och han tog därför själf regeringstyglarne, sedan härtigen blifvit förd till Riga och hans hoffolk med ed förpliktat sig att icke företaga något till svenskarnes nackdel vid äfventyr att blifva skildt från sin härtig. Men oaktadt härtigen var fången och Mitau eröfradt, blef Douglas gäckad i sitt hopp, att hela Kurland skulle godvilligt underkasta sig konungen. Ty två tusen brandenburgare voro i antågande genom Samogitien och en del af litauernas armé ryckte fram mot gränsen. Många kurländare lupo öfver till litauerna, hvilka vid en fruktlös stormning
13 december. af Doblen förlorade mera än fyrahundra man. Sedan därpå ett rykte spridts, att Douglas väntade förstärkning från Livland, upphäfdes belägringen af Doblen, och litauerna lämnade kurländarne åt sitt öde. Efter livländska truppernas ankomst företog sig Douglas att kufva kurländarne och drifva litauerna ut ur landet. Han intog utan motstånd Schrunden, och förlade där såväl som på slottet Hasenpot garnisoner. I Goldingen lågo tvåhundra soldater, som efter uppfordran genast gåfvo sig. På grund af det ringa antalet fotknektar kunde emellertid inga flere platser besättas. Därpå stannade Douglas vid Schrunden på litauiska gränsen för att fylla luckorna i sina regementen.

Underrättelsen om allt detta mottogs alls icke nådigt af konungen, enär han befallt Douglas att utan vidare bemäktiga sig Kurland. Nu hade Douglas utan någon som helst order från konungen inlåtit sig i en slags öfverenskommelse med härtigen, hvilket vore för konungen föga hedrande, utan att tänka på hvad världen skulle säga om att man ingått ett slags neutralitetsfördrag med härtigen, som man hittills betraktat såsom fiende. Konungen kunde ingalunda tillåta sina officerare att företaga några slags förhandlingar, och han förbjöd, att sådant i framtiden måtte upprepas, samt förklarade ogiltigt, hvad Douglas företagit. Han gaf desslikes Douglas en skarp tillrättavisning för att han släppt ifrån sig så mycket folk, då eljes en stark armé kunnat uppställas, med hvilken man kunnat öfversvämma Ostpreussen, om man blott förstått att begagna tillfället. 1658.

Stillestånd med moskoviterna.

§ 122. Konungen hyste en liflig önskan att komma till fred med moskoviterna och därvid stod han fast, trots att förhandlingarna i Wilna strandat och man däraf kunde antaga, att kriget mellan moskoviter och polacker ånyo skulle blossa upp. Emellertid ville han icke ingå på fred under andra villkor, än att allt skulle förblifva i samma skick som före kriget, och icke en fotsbredd land till moskoviterna afträdas. Om moskoviterna icke ville ingå härpå, måste man söka komma till ett stillestånd på ett eller annat år, äfven med villkor att de skulle få behålla de af dem eröfrade platserna i Livland, därest man icke med mindre kunde vinna stillestånd. För öfrigt befalldes sändebuden att påskynda förhandlingen, om förhoppning funnes om en lyckosam utgång. Men om det förmärktes, att moskoviterna icke hade någon lust till fred, vore det bättre, om man hakade fast redan vid preliminärerna, än att själfva hufvudfrågan strandade vid förhandlingarna. För närvarande vore konungen belåten, om saken med moskoviterna kunde anstå, tills det danska kriget blifvit bragt till slut, hvarefter man lättare skulle få tillfälle att tvinga moskoviterna till afträdelse af hvad de tagit. Emellertid var det ännu ovisst, om moskoviterna hade något verkligt allvar med förhandling, då de nyligen satt sjuhundra fotknektar och tre hundra ryttare öfver

1658. floden Narova för framryckning mot Estland, och man icke visste afsikten därmed. Dessutom hade kommendanten i Kockenhusen, Nastjokin, brandskattat några några konungen tillhöriga platser och sökt utvidga sina gränser trots svenskarnes protester. Douglas vågade icke heller utan konungens order göra något däremot, för att icke gifva någon anledning till brytning af stilleståndet. Ehuru förhandlingarna i Wilna mellan moskoviter och polacker strandat och några skärmytslingar dem emellan därefter ägt rum, dröjde dock de moskovitiska sändebuden alltjämt att infinna sig, utan tvifvel i afvaktan på förloppet i Danmark. Under tiden gick i Moskva ett rykte, att tsaren icke ville ingå fred med svenskarne, med mindre han återbekomme Ingermanland och Karelen. Med detta trodde man sig nämligen kunna lugna folket och afhålla det från uppror, hvilket man befarade skulle utbryta, till följd af de lidanden som kriget vållat.

Då svenskarne emellertid började ledsna på denna förhalning, anhöllo de skriftligen hos moskoviterna, att de måtte påskynda sin resa, men på denna anhållan svarades så sväfvande, att man ej rätt kunde förstå meningen. Sedan de moskovitiska sändebuden ändtligen ankommit till Novgorod, anhöllo de att några
14 augusti. skulle komma till dem för utseende af förhandlingsplats, då Pljusamünde som förut var bestämdt icke ansågs lämpligt. Svenskarne antogo slutligen Vallisaari, en plats belägen mellan Narva och Vask-Narva, sedan moskoviterna såsom obekväma afslagit både den ena och den andra orten. Nastjokin, som icke var nöjd med att de svenska sändebuden blifvit lösgifna från Moskva och gärna skulle sett att de åter uppsnappats, framkallade mycken oreda.

Under långa ordstrider om förhandlingsplats hade flera veckor förflutit, och nu kom ytterligare en tvist om den ed, som af båda parterna skulle afgifvas före förhandlingarnas början och som af moskoviterna var alldeles orimligt formulerad.
9 oktober. När ändtligen allt syntes klart för förhandlingarnas början, framkommo moskoviterna med nya fordringar, som gåfvo 1658.
anledning till nya misshälligheter. Exempelvis ville de mot öfverenskommelse medtaga ett tusen man och dessutom få rättighet att inkvartera några kompanier i Estland. De svenske kommissarierna blefvo också illa behandlade, och då sändebuden klagade däröfver, bevärdigades de icke ens med ett svar. Man tillskref den brandenburgiske envoyén, som vid denna tid anländt till Moskva, skulden därtill. En oförsynt begäran från moskoviternas sida var ock, att de skulle få besätta vägen mellan Narva och Vallisaari med sitt folk och de vägrade att, i händelse förhandlingarna skulle stranda, tillförsäkra de svenska ombuden skydd för återfärden till Narva eller Reval. Härtigens af Kurland fångenskap väckte också deras stora misshag, då han stod under tsarens skydd. Så småningom inträdde dock en förändring, moskoviterna
började visa sig fogligare och skyddsinstru- *10 november.*
mentet undertecknades och bekräftades
med ed af båda parterna. Härpå be- *16 november.*
gåfvo sig de svenska sändebuden Gustaf Bielke, Bengt Horn, Johan Silfverstierna och Filip Krusenstierna från Narva till Vallisaari, hvarest i all hast några träbyggnader blifvit för dem uppförda. Följande dag ägde den första sammankoms- *17 november.*
ten rum, hvarvid moskoviterna satte Silfverstierna efter Krusenstierna, men detta fel räknades sekreteraren till last. Till en början vägrade moskoviterna att godkänna svenskarnes fullmakt, emedan Skåne insatts i konungens titel. Härpå svarade svenskarne, att de icke ville förbinda moskoviterna att gifva konungen denna titel, men borde de tillåta konungen att begagna den. Härefter utväxlades fullmakterna.

Moskoviterna inledde förhandlingarna med ett anförande, hvaruti framhölls, att då konungen korsat tsarens planer i Polen, fordrade denne såsom satisfaktion de moskovitiska riket tillförene tillhörande provinserna Karelen och Ingermanland tillika med de i Livland eröfrade platserna och den därifrån afflyttade befolkningen, dessutom Riga, Reval och Narva med tillhörande områden.

1658. *19 november.* Vid den andra sammankomsten gjorde moskoviterna anmärkning på att namnen på de moskovitiska ombuden icke blifvit i den svenska fullmakten utsatta och yrkade på en ny fullmakt, i hvilken namnen skulle utsättas. Därpå uppstod ett meningsbyte angående konungens lilla titel. Då moskoviterna ogillat, att i den stora titeln Skåne intagits, hade man inskränkt sig till att endast använda den lilla titeln, hvilken var sålunda affattad: *Carl Gustaf, Sveriges, Götes och Wendes Konung, Härtig af Estland och Karelen, Herre till Ingermanland och Wismar.* Härmed voro moskoviterna icke tillfreds utan fordrade, att alls ingen titel skulle brukas, förr än förhandlingarna bragts till slut. Tvisten härom upptog hela sammankomsten utan att leda *20 november.* till enighet, och vid den följande sammankomsten fortsattes denna strid, tills moskoviterna slutligen ingingo på att af båda parterna skulle brukas fullständig titel och titel af Skåne äfven gifvas konungen. Härefter förfäktade svenskarne, att allt skulle blifva i samma skick som före Stolbovafreden och att allt hvad moskoviterna eröfrat skulle åter afträdas tillika med den del af Livland, som före detta krig tillhört Polen, i synnerhet som moskoviterna i kraft af en evig fred fränträdt alla anspråk på Livland. Sedan detta blifvit först ordnadt, ville svenskarne börja att underhandla om dem till kommande satisfaktion. Detta anförande blef till moskoviterna skriftligen öfverlämnadt och från båda håll gjordes försäkring om uppriktiga önskningar om fred.

Vid den fjärde sammankomsten utspann sig en omständlig och ändamålslös ordstrid om hvilkendera parten varit vållande till kriget. Vid den femte sammankomsten syntes det, som om moskoviterna vore benägne till eftergifter. De föreslogo att parterna skulle hafva hvar sin *24 november.* guvernör i Riga, emedan de flesta varor, som dit infördes, kommo från tsaren tillhöriga orter, att Reval och Narva skulle af konungen behållas men Ingermanland och Ivangorod skulle till tsaren öfverlämnas. Vidare anförde de klagomål öfver Stolbovafreden, till hvilken de 1658. blifvit tvingade, och då den innehöll för dem så hårda villkor, yrkade de att dessa måtte upphäfvas. Efter ändlösa tvister sade de, att det återstod intet annat, sedan nu förhandlingarna icke kunde fortsättas, än att enas om tre veckors stillestånd, och därpå reste de sig. Slutligen medgåfvo de dock ett något längre stillestånd, hvarpå svenskarne ingingo, och man öfverenskom att följande dag tala närmare därom.

Vid den fortsatta underhandlingen om stillestånd, hvartill moskoviterna nu voro benägne, föreslogo de, att båda parterna skulle behålla, hvad de för närvarande innehade, och begärde svenskarnes snara svar, då det för dem erbjöd svårigheter att längre underhålla sin armé i eget land. Därpå blefvo punk- *1 december.* terna i stilleståndsfördraget skriftligen affattade, hvarvid emellertid en häftig strid uppstod angående Vask-Narva, som svenskarne yrkade på att återfå, då orten var belägen i Estland och icke hörde till någon krets, men för moskoviternas motstånd däremot måste de slutligen gifva vika. Länge och väl tvistades ock om huru länge stilleståndet skulle räcka, moskoviterna yrkade på tjugu år, under det att svenskarne ville begränsa tiden till två år. Slutligen enades man om tre år med rättighet för båda parterna att, därest ingen evig fred dessförinnan blifvit afslutad, detsamma förlänga. Under hela förhandlingens gång skröto moskoviterna med den armé af fyrtio tusen man, som de hade på fältfot vid Golub.

I kraft af detta stilleståndsfördrag behöllo moskoviterna i Livland Kockenhusen, Dorpat, Adsel och Marienburg med tillhörande kretsar och i Estland Vask-Narva, som endast var en fiskarby med några usla små kojor, och hvad de för öfrigt haft i sin ägo den förste maj. Till förekommande af framtida tvister enades man för öfrigt om en del saker af mindre vikt samt att treårsstilleståndet skulle räknas från den tjugonde december 1658 till samma dag år 1661, hvilket af båda parterna konfirmerades.

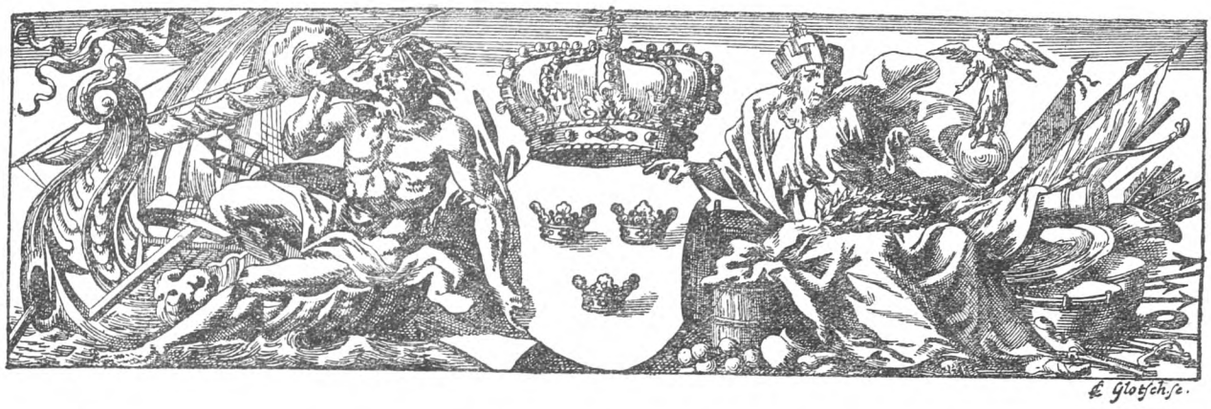

Ställningen vid årets början.

LYCKAN HADE hittills i öfvervägande grad varit Carl Gustaf bevågen, ehuru hon understundom visat sig något nyckfull. År och mödor hade tärt på hans lifskraft, och på alla håll stodo fiender, hvilka icke af Sverige ensamt kunde bekämpas. Någon säker tillit till sina vänner kunde konungen icke hysa. De ville visserligen å ena sidan icke, att fienderna skulle helt och hållet kufva honom, men å andra sidan förmenade de det vara mot deras intressen stridande, att han blefve så mäktig, att han genom egen kraft skulle kunna uppehålla sin ställning. Äfven om han såg någon ljusning uti att i viss mån hafva blifvit moskoviterna kvitt, så hade han dock emot sig de kejserlige, kurfursten af Brandenburg och holländarne, hvilka brutit upp i öppet krig, och huru tappert motstånd han än voro i stånd till, skulle han dock slutligen med nödvändighet blifva öfvermannad af denna öfverväldigande styrka. Visserligen hade man bemäktigat sig härtigen af Kurland och de flesta platserna i detta land och därmed något uträttat, men Douglas' framgångar voro dock mindre, än man till en början hade hoppats. Konungen hade trott, att polackerna och brandenburgarne genom Douglas skulle tvingas till splittring af sina krafter och till utmattning och därigenom nödgas inlåta sig på en för Sverige fördelaktig fred. Nu såg han emellertid ingen utväg möjlig att undan den fruktansvärda stormen föra sin farkost i hamn och plocka krigets frukter genom en snar fred. Och för att icke genom fiendernas sammanrotande blifva helt och hållet tillintetgjord gick hans förnämsta omsorg nu ut på icke att komma till fred med alla på en gång, utan att söka förlika sig med en hvar af dem särskildt. 1659.

Konungens motvilja för krig med Österrike.

§ 2. Svenskarnes förnämste vänner, fransmän och engelsmän, ville visserligen gärna hjälpa konungen ur danska kriget men endast för att kunna drifva honom att gå löst på Österrike. Detta märkte konungen väl, och han önskade därför förlika sig med kejsaren och erhålla fred med alla sina fiender. Han hade alls ingen lust att oroa Tyskland och att utan skäl komma i delo med Österrike, hvaraf fransmännen skulle komma att draga största fördelen. Vida viktigare syntes det honom att bringa ordning i förhållandena inom sitt eget rike, där allt under de dåliga tiderna och genom förvaltningens alltför stora slapphet råkat i villervalla. Han ville först gifva stadga och lugn åt de inre förhållandena för att sedan, när tillfälle yppades, åter genom tapperhet utmärka sig och vidmakthålla det svenska namnets ära inför Europa.

1659. Ifrån Wismar hade Magnus Gabriel de la Gardie affärdat en skrifvelse, uti hvilken han tillrådt konungen att låta tanken på underkufvandet af Danmark såsom outförbar fara, om företaget äfven till en början skulle utfalla lyckligt. Konungen borde däremot angripa Österrike, af hvilket företag han komme att skörda stor ära. Denna skrifvelse förtröt högeligen konungen, som svarade, att han vore storligen förundrad öfver att de la Gardie kommit på dylika tankar, då denne borde väl komma ihåg de beslut, som han själf i rådet varit med om att fatta, och hvilka särskilda åtgärder ansetts lämpliga för fäderneslandets välfärd och säkerhet. Han borde desslikes kunna förutse, hvad ett krig i Tyskland, till hvilket han nu ville förleda konungen, skulle medföra. Det skulle hafva varit önskvärdt, om något af denna oförskräckthet kommit till synes vid den tiden, då de la Gardie var allrådande i landet och då Sverige var Österrike så öfvermäktigt, att intet nödgade till en förhastad fred. Då skulle man icke lyssnat till kvinnotal och för uselt pris sålt de stora fördelar, som Sverige vunnit, utan klokt användt dem till fäderneslandets nytta. Men då hade man icke fäst något afseende vid dem, hvilka tillrådt, att man skulle begagna tillfället för ernående af en säkrare och bestående fördel. Nu förefunnos icke längre dessa skäl, utan förhållandena hade ändrats, så att den, som nu rådde till krig med Österrike, kastade fäderneslandet i olycka. Dessutom fanns numera intet skäl eller någon förevändning för ett dylikt krig, sedan genom westfaliska freden de förutvarande tvisterna blifvit bilagda. Ty om man nu företoge ett krig mot Österrike, skulle man få Tyska Rikets alla ständer emot sig, och icke en enda af dem skulle gifva Sverige något stöd eller någon hjälp under någon form. Och därunder skulle man i ryggen hafva danskarne, som alltid lurade på att bringa Sverige på fall och som, då svenskarne voro sysselsatte på annat håll, lätteligen skulle kunna vålla oro äfven inom landet. Därför skulle de la Gardie icke lyssna till det franska sändebudet, som endast hade tanke på att påskynda en dålig fred med Danmark för att sedan hetsa svenskar och österrikare mot hvarandra, hvilket väl vore i Frankrikes intresse, men skulle vålla Sveriges undergång. 1659.

Konungen vill icke lämna Danmark.

§ 3. Ehuru konungen väl märkte, att vännerna icke kunde bevekas att på något sätt hjälpa honom till Danmarks kufvande, lika litet som danskarnes allierade skulle tillåta det, och han däraf kunde antaga, att fransmän, engelsmän och holländare höllo tillsammans uti att påtvinga Sverige en antaglig fred, beslöt han det oaktadt att icke gifva efter och ändra sin föresats utan fastmera med all flit söka afvinna danskarne något, utöfver hvad han i Roskildefreden ernått. Hufvudsaken var nu att kunna uträtta något afsevärdt, innan holländarne hunne sända någon effektivare hjälp till Danmark. Ty det var för konungen tydligt, att dessa inlåtit sig så djupt i saken, att de icke kunde draga sig tillbaka, innan de kastat Sveriges alla fiender öfver konungen. Han kunde emellertid icke taga någon hämd på holländarne utan en närmare allians med fransmännen såväl som med engelsmän och portugiser, hvilket ock erbjöd vissa svårigheter, då många i Frankrike och Portugal af religionsskäl visade föga benägenhet därför och engelsmännen hade full sysselsättning med sina inre angelägenheter och kriget i Flandern, förutom att man också måste räkna med engelsmännens vanliga betänksamhet och långsamhet vid förhandlingar. Af de stora rustningarna i Holland kunde man också sluta, att holländarne vid vårens inträde skulle infinna sig i Danmark med en stark flotta och hjälptrupper. Härtill kom, att engelsmännen låtit tydligt förstå, att de alls icke voro tillfreds med att Köpenhamn fick en annan herre. Då konungen således hade att frukta vänner såväl som fiender, beslöt han att, så länge det var honom möjligt, försöka sin lycka, i synnerhet som han, i händelse han skulle misslyckas, endast kunde föga riskera. Men därest hans företag väl aflupe, förmenade han, att det icke skulle falla sig svårt att komma till förlikning med den ene eller

1659. den andre af fienderna, väl förståendes, att man måste mycket fördraga, som man under gynnsamma förhållanden aldrig skulle tåla.

Konungen vill storma Köpenhamn.

§ 4. Så blef då beslutadt att under vintern försöka en stormning af Köpenhamn, ty hufvudsaken var dock att blifva herre öfver denna stad. Men detta var ett svårt företag, som föregicks af många rådplägningar mellan konungen och hans generaler, hvarvid skäl för och emot förebragtes. De, som voro emot företaget, anförde, att vid ankomsten till Själland borde man genast hafva vågat en stormning, medan soldaterna ännu voro uthvilade och friske och då stadens befästningar ännu befunnes i dåligt skick, då tillräckligt manskap ännu icke fanns i staden och då borgarne stodo skräckslagne inför den hotande faran. Nu åter hade invånarne haft tid att hämta sig från den första skräcken och fått förstärkning och de sista framgångarne hade stärkt deras mod. Fästningsverken hade blifvit iståndsatta, vallen hade höjts och stadens milis hade ökats med de gamla holländska kompanierna, hvarjämte matroserna genom att deltaga i stadens försvar på samma gång kämpade för sin flotta. Vid ankomsten till Själland hade konungen följt deras råd, som förfäktat, att det vore ett farligt företag att inlåta sig i ett fältslag med folk, som bakom vallen stridde i ren förtviflan och icke hade något annat att lita till än sina vapen. Man kunde vara förvissad om att nu, då modet stärkts, skulle de kämpa till det yttersta, i synnerhet som alla åtgärder till stärkande af försvaret blifvit vidtagna. Och det kunde icke vara annorlunda; alla spände sina krafter, konungen, adeln, prästerna, allt folk, som fått vapen i hand, skulle kämpa för kronan, för hus och hem, frihet, lif och gods och för fäderneslandet, som för alla var det högsta. Under sådana förhållanden vore det bättre att draga ut på kriget, i synnerhet som konungen icke hade tillräckligt med folk för att gå till storms mot ett större antal, som säkrare skulle betvingas genom en lång belägring. Tappre och offervillige män kunde afvärja ett plötsligt anfall, men en långvarig belägring med därmed följande svåra pröfningar brukade så småningom förorsaka klenmodighet. 1659.

Men de funnos, som voro af annan mening, och som framhöllo, att det kostat konungen dyrt att icke genast hafva gått till anfall. Man borde erinra sig, hur det gått till vid belägringen af Frederiksodde, då de belägrade likaledes voro till antal öfverlägsne. Svenskarne skulle haft att berömma sig af få segrar, om de varit så rädde och blott tänkt på fiendens antal. Ju svårare förhållandena voro, ju större ära skördade man, och man skulle icke misstro lyckan, som så ofta varit gunstig och som nu kunde skapa en nordisk monarki med herravälde öfver Östersjön. Det måste anses såsom en stor feghet, om man af fruktan för en ringa förlust underläte att spänna alla krafter för ett så eftersträfvansvärdt mål.

Stormningen af Köpenhamn.

§ 5. Denna mening segrade, och man beredde sig med all ifver på en stormning. Alla nätter gjordes anfall mot staden för att utmatta de belägrade och utröna, om genom någon försummelse från deras sida tillfälle kunde yppas till en öfverrumpling af staden. Då emellertid danskarne under nätterna höllo noggrann vakt på vallarne, fanns ingen utsikt för något öfverrumplingsförsök, och konungen beslöt därför en stormning. För att förekomma detta skickade emellertid Meadowe på order från England en adelsman till staden med en skrifvelse, hvaruti han uppmanade danskarne till en separatfred med uteslutande af deras allierade och tillrådde en snar förlikning i godo, i annat fall skulle saken komma därhän, att all utväg för att hjälpa danskarne ur den öfverhängande faran blefve omöjlig. Den utskickade lät också danskarne tydligt förstå, att förberedelser gjordes i det svenska lägret för en stormning från alla sidor. Detta var emellertid intet nytt för danskarne, ty Corfitz Ulfeldt, som genom öfversten de la Voyette fått vetskap om svenskarnes alla förehafvanden, hade genom en annan förrädare från Malmö gifvit danskarne meddelande härom. Men konung Fredrik lät icke afskräcka

1659. sig utan svarade, att han icke kunde med bibehållen ära inlåta sig på några underhandlingar utom i förening med sina allierade och att genom en separatfred ingen säkerhet vunnes.

7 februari. Då beslöt Carl Gustaf att skrida till anfall och ryckte med trupperna fram mot staden, dock icke så att han kom inom skotthåll. Bidahl skickades ut till en mellan staden och Kristianshavn liggande, med sex kanoner bestyckad pråm, som stacks i brand. Följande natt uppställdes trupper rundt om staden för att göra ett skenanfall, hvilket väckte stor oro hos de belägrade, ehuru i själfva verket ingenting allvarligt företogs. Sedan soldaterna hvilat ut och förfriskat sig, företogs ändtligen under tredje natten en allvarlig stormning. För att kunna mera obemärkt nalkas hade de fleste soldaterna dragit hvita skjortor öfver uniformerna, så att de föga kunde urskiljas från den snötäckta marken, och bundit halmhylsor öfver kaskar och vapen. Sedan armén blifvit indelad i brigader och lösen gifvits genom antändande af några tjärtunnor, lät konungen femtio fotknektar bemäktiga sig bastionen vid Vesterport, hvarefter Gengel med tvåhundra fotknektar gick till anfall på den på den högra sidan om nämnda bastion mellan vallen och lönngången befintliga lilla bastionen. Delwig gick med sitt regemente löst på halfbastionen, flankerad af Fersen från höger. Sultzbach och det engelska regementet under Vavassour gjorde anfall på den närmast det kungliga ridstallet befintliga bastionen, och de la Voyette och Ascheberg med trehundra ryttare, som suttit af, gingo till storm på slottets brygghus. Åt detta håll voro fästningsverken icke fullt färdiga, hvilket äfven var förhållandet med dem, som lågo åt sjösidan, dit man nu kunde komma på isen. Alla stormade fram med eldigt mod. Så länge svenskarne ännu voro på något afstånd, spelade endast kanonerna från alla punkter på vallen, men då de hunnit närmare, välkomnades de af allt, hvad som af skjutvapen till människors fördärf blifvit uppfunnet. Det oaktadt framträngde Fersen och Delwig med oförskräckt mod till sina anvisade poster, och då de 1659. hunnit fram under vallen, refvo de ned palissaderna och kastade upp stormstegar, på hvilka fyra klättrade upp men blefvo genast nedskjutne. De, som gjorde anfallet från högra sidan, förlorade de fleste af sina officerare, bland dem Gengel och de la Voyette, hvarjämte Ascheberg, Hegstreich, Weissenstein och andre blefvo svårt sårade. Då soldaterna nu icke längre hade några anförare, drogo de sig tillbaka. Så snart konungen märkte detta, skickade han rikstygmästaren Erik Stenbock med Smålands regemente dem till hjälp. Efter att hafva bevittnat bestörtningen och modlösheten hos dem, som förlorat alla sina officerare, skyndade denne till dem, som stodo i begrepp att storma vallen i närheten af det kungliga slottet. Men vid passerandet af löpgrafven träffades han i bröstet af en kula, som dödligt sårade honom och en annan kula fällde på samma gång till marken öfverstelöjtnanten vid regementet, hvaraf stor skräck uppstod hos manskapet. Konungen utkommenderade då de båda bröderna Carl och Per Sparre med södermanlänningar, och ett annat regemente smålänningar sändes till undsättning åt Fersens regemente, som fortfarande höll sig tappert på sin post. Men de, som från andra sidan skulle göra en attack, hade misslyckats, och från vallen spelade kanonerna oafbrutet. Då konungen märkte, att så många tappre utan ändamål uppoffrades och insåg, att ingen förhoppning fanns om en lycklig utgång, lät han blåsa till reträtt. Under en och en half timme hade dessa tappre hållit ut under ett oafbrutet tätt kulregn, hvarefter reträtten försiggick, dock icke utan svårighet.

10 februari.

11 februari.

En icke mindre skarp träffning ägde rum vid en mellan staden och Kristianshavn liggande pråm, omkring hvilken danskarne hade sönderbråkat isen. Svenskarne trängde på båtar och flottar in på prämen men tillbakadrefvos af danskarne, hvarvid öfverste Schmidt och tolf man nedhöggos med yxor, många drunknade och de öfrige räddade sig genom en snabb reträtt. Sedan natten var förliden och stormningen på andra håll upp-

Delineatio Schenographica Reg: Metropolis Danor: et munitæ Urbis HAFNIÆ, quam Ser: Sueonum Rex CAROLUS GVSTAVUS magno apparatu bellico fortiter oppugnavit die 11 Februarij Anno 1659.

M A R E J. B A L T I C U M

P A R S

A M A G E N S I S

S I N U S

A. Primaria, et Generalis oppugnatio ductu et auspicijs ipsius Regis instituta.

B. Exercit: Prof: Gen: Forsen, cui demandatum erat in ruere in Propugnac: C. ut et Porticum vulgo dictum Langängen. D. cum Sequentibus cohortibus A. 200 pedites delegati globos pyrotechnicos Scalas, hipennes aliaq; instrumenta bellica ferentes. 2. Centum nautæ qui partim pontes portatiles ad Superandum aquarum alveum, partim perforata et effossa glacie ab hostibus confectum, partim etiam Scalas ad vallum transcendendum, aliumq; apparatum militarem gerebant. 3. Cohors Scanica. 4. Belgica cohors. 5. Sub Daromi Petri Sparri Cohors. 6. Cohors Lavoniæ. 7. Cohors Smalandica Dictore Kaggio.

E. Exercit: Prof: Gen: Joh: Esen, qui iussus erat in potestatem suam redigere Propugnaculum E. et domum pro excusso coquendo extrictam G. cum Sequentes Cohortes comitabantur. 8. Centum milites delegati cum globis pyrotechnicis et Securibus. 9. Centum nautæ, pontes et Scalas ferentes. 10. Cohors Comit: Palatini Sultzbachensis. 11. Poloni milites Tribun: Elsterich. 12. Cohors Exercit: Prof: Gen: Esseni subducti Pro trib: Lindeberg. 13. Cohors Dalecarlica Dictore Cantzerbergio.

Subsidiariæ Copiæ Pedestres, vulgo Reserviæ, ad primariam et Generalem oppugnationem constitutæ Sub imperio supremi Præfecti Rei Tormentariæ Comitis Erici Stenbock, quæ sequentes continebant Cohortes. 14. Prætorianos pedites Sub ductu Præfecti: Bartoldi Mortaigne. 15. Upplander Com: Nico: Brahe. 16. Westrogothi Joh: Hård. 17. Ostrogothi Dan: Prijss. 18. Smålandici Kaggij. 19. Helsingi Baro: Caroli Sparri. 20. Exercit: Prof: Smidt. 21. Baro Bidal, qui ambo coniunctis viribus naves infestabant bellicas dinamitis earum nomine Hoyendahl, et Pontonem ingentem variis tormentis instructum incendio deleverunt. 22. Subsidiariæ Copiæ Equestres sub ductu Com: Palatini Sultzbachensis. 23. Prætor: Equites sub Præfect: Buchwald. 24. Westrogothica legio. 25. Ostrogothica legio sub Com: Ludovico Leijonhufvud. 26. Finnonica legio sub Trib: Galle. 27. Legio Landgravij Hassiæ. 28. Upplandica legio Sub Trib: Erico Planting. 29. Princip: Anhaltina legio sub Protribuno Libekero.

Succentoriati Equites in insidijs constituti sub ducti Com: Caroli Leijonhufvud. 29, 30. Fabiani Berends legio finnonica. 31. 32. Equites delegati ex variis Legionibus.

H. Secunda Oppugnatio sub ductu Gen: Gustavi Banerij ad occupandam Portam urbis Orientalem et Propugnaculum dict: Kattan.

I. Exercit: Prof: Gen. Wawisser, cum sequentibus Copijs pedestribus. 33. 200 milit: delegati, ad primum assultum faciendum, globos pyrotechnicos ferentes et Secures. 34. Centum Nautæ cum pontibus et Scalis. 35. 450 Equites ex variis turmis delegati. 36. Turma Com. Palatini. 37. tribuni Aschenbergij Turma. 38. Trib: Gorgas Dimache, qui omnes et singuli pedestri irruptionem simul oppugnabant.

Subsidiariæ Copiæ Equestres. 39. Legio Generalis Banerij. 40. Leg: Trib: Bornmanni.

K. Tertia Oppugnatio, simulata, ad confundendos obsessos, sub ductu Gen: Com: Claudi Tott, cui mandatum erat impugnare Subsurbium christianshamn in insula Amager. 41. Ducenti milites delegati et magna nautarum manus cum quibusdam aliis Copijs. Subsidiariæ Copiæ Equestres. 42. Legio Trib: Oswerbak. 43. Leg: Trib: Prenglij.

L. Quarta Oppugnatio simulata sub ductu Trib: Frölich cum parte delegata equitum peditumq; ex varijs cohortibus ad exitandos et turbandos obsessos.

M. Quinta Oppugnatio æque simulata, sub ductu Protribunorum Lenemanni et Ehinghowij cum magno Officialium famulorum et Servorum numero.

N. Sexta Oppugnatio, pariter simulata et imaginara sub Tribuno Roth, cum Tartarorum Caterva.

Ericus Dahlbergh Cast: met: Prim: Ad vivum delineavit.

A. Arx sedes Regia. B. Burse Mercatorum. C. Porta Publicum. D. Armamentarium. E. Statio navium Bellicarum Classis. F. Templi Admiralitat. G. Templi S. Nicolai. H. Templi Beatæ Virginis. I. Templi Spir. Sancti. K. Templi Sac. S. Trinitatis. L. Templi D. Petri Germanorum. M. Templi Rotundum.

N. Horæi Salut. Reg: Holmiæ. O. Porta Orientalis. P. Porta Occident. Q. Subsidium Occidentale. R. Stagnum S. Georgij. S. Curia Regia in Holmia. T. Porta Sinistra. V. Porta dextra. X. Jubsidium Christianshamn. Y. Villa dicta Ladugård. Z. Castra Danorum et Belgarum. AA. Castellum. BB. Tollenium. CC. Stagnum Peblinge. DD. Stagni Schirhardi.

W. Swidde. Sculp. Holmiæ. A. 1659

N.34. N.41

1659. hört, bröt en afdelning under Vavassour fram från Vartov och gjorde ett tappert anfall mot vallen midt emot, och sedan han framryckt förbi bastionen till vänster, började han att på kastbroar gå öfver vallgrafven, där isen var sönderbråkad. Men då det befanns att broarna voro för korta, afskräcktes de anfallande och drogo sig tillbaka. De som hade kommit öfver, blefvo nedhuggne, och generalmajor Vavassour omkom äfven. Öfverstelöjtnanterna Lensmann och Fitinghoff, som beordrats att anfalla kastellet, gjorde af någon anledning ett anfall på den så kallade Kvarnbastionen vid Östergade, hvars försvar var anförtrodt åt de holländska hjälptrupperna, men de blefvo tillika med många fotknektar nedgjorde. Mot Nörreport och Kristianshavn ryckte afdelningar fram, icke så mycket för att storma som för att narra de belägrade till en diversion och bringa dem i oordning, men de kommo ingalunda undan de belägrades kanoner. Vid det ihärdiga försvaret hade holländske matroser i icke ringa mån varit till hjälp. De förstodo godt att sköta kanoner, af hvilka mer än trehundra voro planterade på vallen och utspydde en sådan eld, att det tycktes, som om hela staden stode i brand. Vid dagens inbrott räknades framför staden femhundrasextio stupade, och därtill kommo drunknade och de, som blifvit sårade och af sina kamrater bortsläpade, hvilkas antal icke kan anslås till mindre än niohundra. Men den största förlusten utgjordes af de många officerare, som stupat, bland hvilka befunno sig Erik Stenbock, Vavassour, de la Voyette, Gengel, Drummond, Lensmann, Fitinghoff, Schmidt och omkring etthundra underofficerare.

Eröfringen af Langeland.

§ 6. Efter den så olyckliga utgången af belägringen af Köpenhamn nödgades konungen för den olämpliga årstidens skull inställa krigsoperationerna. Men så snart blidare väderlek inträffat, företog han sig att bringa under sin lydno de öar, som af danskarne öfvergifvits. Tillförene hade visserligen grefve Josias af Waldeck, åt hvilken Langeland var anvisadt till kvarter, begifvit sig dit, men blifvit icke utan förlust fördrifven därifrån, hvarvid han själf sårades i armen. 1659.

Kort därefter företog emellertid Wrangel *19 mars.* med större framgång expeditionen. I Nyborg på Fyn hade han inskeppat sexhundra fotknektar och tre rytteriregementen och seglade med dem till Langeland. Henrik Horn skickades med en afdelning att angripa ön från väster, under det att Wrangel själf skulle landstiga på ostsidan. Sedan han kastat ankar på ett bösshåll från stranden, utkommenderade han öfverstelöjtnant von Wolf och major Lindeberg med två prámar, som försetts med kanoner från örlogsfartygen, att göra en första landstigning. Men prámarne fastnade på grund och kunde icke komma loss. Då vinden var laber, sköto de svenska fartygen endast långsam fart, och danskarne fingo därunder tid att sammandraga folk, som anföll de grundstötte prámarne, och på den, där Lindeberg befann sig med femtio fotknektar, togos alla tillfånga, som ej blefvo nedhuggne. Wolf kom loss från sandbanken och räddade sig med de sina åter till flottan.

Wrangel måste nu ligga stilla med flottan till midnatt, men då månen gått ned och mörkret inträdt, skickade han en del af fartygen till en annan plats för att utse ett för landstigning lämpligt ställe. De öfriga fartygen stannade kvar på samma plats, hvarifrån båtar utsändts, som hela natten oroade danskarne. De fartyg, som utskickats, hade efter tre mils resa vid dagens inbrott uppnått stranden, hvarest de icke mötte något motstånd, då danskarnes uppmärksamhet var riktad åt annat håll, och sedan svenskarne i en hast uppfört ett bröstvärn, slogo de danskarne, som sent omsider anlände, på flykten. Då de danske ryttarne fingo vetskap härom, ställde de sig, som om de ville inlåta sig i en fäktning. Men samtidigt landsteg Horn på den andra sidan, och ön kom i svenskarnes våld, hvarvid trehundra soldater tillfångatogos, och öfver tretusen af landtbefolkningen, som gripit till vapen, måste lösköpa sig med penningar. Af svenske fångar lösgåfvos alla utom Lindeberg,

1659. hvilken danskarne ombord på en båt skickat till Nakskov på Lolland. Vid denna aktion stannade trettiosex svenskar på platsen och etthundratio sårades. Sedan Langeland eröfrats, gick Wrangel till Als och intog med storm Norburg, men Sonderburg höll stånd trots tre anfall. Wrangel lämnade då ön, och efter att hafva plundrat kuststräckan af Holstein anlände han med fångar och byte åter till Fyn.

Hvad som försiggick till sjöss.

§ 7. Då nu sjön var ren från is, ville danskarne icke längre hålla sig stilla utan sände ut Niklas Helt med sexton fartyg för att observera svenskarnes

30 mars. förehafvande. Denna flotta mötte mellan Lolland och Langeland sex svenska fartyg, hvilka till en början försvarade sig tappert men slutligen måste taga till flykten. Danskarne togo ett af fartygen, som var armeradt med femtio kanoner, och ett annat körde på land. Svenska flottan under Bielkenstierna kom nu till, och Helt drog sig in i bukten vid Flensburg, där han under några dagar hölls instängd af svenskarne. Sedan underrättelse härom ingått till Köpenhamn, afseglade de öfriga där liggande danska och holländska fartygen till ett antal af tjugusex stycken under Henrik Bielke och Obdams befäl till Belt för undsättning af de i Flensburg instängda fartygen. Då de hunnit förbi Falster, kommo icke långt från Femern sjutton svenska fartyg i sikte, hvilka lämnat Helt i Flensburg och nu voro på väg genom Belt i afsikt att leverera drabbning med den till antal öfverlägsne fienden. Vinden var motig, men de måste icke desto mindre inlåta sig i träffning. Danskar och holländare skulle med all sannolikhet här hafva vunnit en afgörande seger, om de icke iakttagit en för långt

30 april. gående försiktighet. Ty innan de hunnit att sätta sin plan att omringa svenskarne i verkställighet, hvilket för dem skulle varit lätt med hjälp af den gynnsamma vinden, kastade den plötsligt om redan vid första skottväxlingen och Bielke skulle med amiralskeppet hafva råkat i svenskarnes händer, om icke Obdam hunnit komma honom till undsättning, hvarvid fartyget dock blef ganska illa tilltygadt. 1659. Skjutning på lång distans pågick kraftigt en tid från båda sidor men upphörde, sedan vinden tilltagit i styrka och svenskarne icke längre kunde med någon framgång begagna sina kanoner. Svenskarne drogo sig till Wismar, och de danska och holländska flottorna gingo till Flensburg. Vid stridens början sårades Bielkenstierna i ryggen af en kanonkula; för öfrigt ledo svenskarne endast obetydlig förlust.

Konungen eröfrar Falster och Lolland.

§ 8. Då med anledning af engelska flottans ankomst holländarne måste iaktta större försiktighet, ansåg konungen tillfället gynnsamt att bemäktiga sig Falster och Lolland, mot hvilka han förra vintern gjort ett fåfängt anfall. Väderleken och isförhållandena då voro icke sådana, att utsikten till framgång var synnerligen stor. Nu sammandrog han vid Vordingborg på Själland en stark *25 april.* afdelning rytteri och fotfolk, som han inskeppade på små båtar, konvojerade af örlogsfartyg, hvilka om aftonen gingo till ankar vid kusten af Falster för att i närheten af en af landtbefolkningen uppförd skans göra landstigning. Följande dag skickades några båtar ut för rekognoscering af stranden, och en af desse råkade få i sitt våld danske amiralen Lindenov, som var på väg till Köpenhamn med bref och rapporter om ställningen på Lolland. Sedan fångarne blifvit förde inför konungen och ransakade, gaf han order att bombardera skansen. Men han märkte snart att ingenting därmed kunde uträttas på grund af det långa afståndet, och då vattnets ringa djup icke tillät en landstigning, kvarlämnade konungen två örlogsfartyg men gick till segels med de öfriga, ombord på hvilka rytteriet befann sig, och styrde kurs på Guldborg, där vattnet var djupt ända in till stranden. Fartygen närmade sig land och med muskötkulor bortdrefs landtbefolkningen, som i stort antal samlats på stranden, hvarefter svenskarne beredde sig till landstigning. Under öfverstelöjtnant Schwerin kommo tio fotknektar först på fast mark och fattade posto bakom en häck. Där höllo de tappert stånd

INSVLÆ

MÖE

NIÆ

PARS

Arx

Pars
Insulæ
Moeniæ

Fretum inter
Möeniam et
Seelandiam.

Ichnographia
STÆKÆ
In Insula Moenia
quæ post Insulam auspicio Regis
Sueciæ à Celsissimo Principe
et Comite Palatino Sulsbacensi
Occupatam se se una cum Da-
norum copijs militaribus,
quæ eò confugerant Vic-
toris arbitrio permi-
sit, Mense .....
Anº. 1659.

N. 97.

L A A L A N D I Æ

I N S U L Æ

P A R S

MARE BALTICUM

Graeshaga
Ryda
Yllingesee
Syllested
Aringe
Kullesoo
Tryssekis
Suderball
Westenskog
Lezoo
Hoff Syllested
Welshaga
Eoom
Brödeholm
Oore
Baccamoen
Holby
Rogerup
Skollinge
Goreby
Torpa
Sagenseoo
Fredsholm
Stubbholm
Swinkolsbrygge
Utterbloe
Oster Agnada
Kettinge
Agnada
Feerlant
Gross Wagelosa Waldt.
Kleine Wagelosa Waldt.
Cænobium Hallsted
Sääby Hoff
STEENSÖ.
OPPIDUM NAKSCHOW
Treelholm
Bogenholm
Artollerie
Hallenääss
Statio Primaria
Engelholm
Paludes
Paludes

Ichnographia
NAKSCOVIÆ
muniti LAALANDIÆ Oppidi, ut et stationum ac operum quibus primum à Regni Archithalasso, Illustriss. Dn. Com. Wrangelio obsessa et oppugnata, tandem ab Illustriss. Dn. Campi Marscallo Com. Steenbockio ad deditionem coacta Fuit. d. 15. Julij Ao. 1659.

Dispositio Legionum
A. Dn. Gen. Bannerij Legio Equestr. B. Gen. Vig. præf. Ferseni leg. pedest. C. Leg. Sudermanica pedest. D. trib. Backers et Weworts leg. pedest. E. Dn. Com. Solmensis leg. equest. F. trib. Huhl leg. equest. G. trib. Prengels leg. equest. H. trib. DuVael leg. equest. I. trib. Schr. legio equestris K. trib. Gorgas leg. equest. L. Utræq; turmæ prætoriæ sub protribuno Mortaignio et protribuno Bachwaldio. M. leg. palatina equest. N. duo munimenta ad defensionem portus à Suecis extructa. O. Reductus Danorum à Suecis expugnatus. P. accessus Suecorum. Q. Suggestus pro 10 tormentis. R. Suggestus pro 6. tormētis. S. Suggestus pro 2. tormentis. T. Suggestus pro 4 tormētis. W. Cuniculi in ipso fossæ margine. W. Fovea pro duobus mortariis. X. navigia Hollandica quæ obsessis auxilia advehebāt à Suecis repulsa. Y. Celox Dn. Archithalassi inter duo munimenta in ipsis portus faucibus posita ad impediendum hostium transitu.

50 400
Perticæ Rhinland.

N. 97.

1659. mot femtio med musköter beväpnade ryttare, tills flere svenskar hunnit landsättas, hvarefter ryttarne drefvos på flykten, och landtbefolkningen kastade ifrån sig sina vapen och löpte sin väg. Trehundra fotknektar gåfvo sig åt segraren på nåd och onåd. De fleste af ryttarne hade fått tid att rädda sig öfver till Lolland, då det svenska rytteriet icke så snabbt kunde föras i land. Sedan konungen nu utan förlust af döde eller sårade satt sig i besittning af Falster, gaf han örlogsfartygen order att gå öfver till den midt emot Guldborg belägna lolländska kusten, där danskarne uppfört några skansar. Mot desse läto svenskarne sina kanoner spela så kraftigt, att oaktadt att stranden var besatt af mera än ett tusen man af landtbefolkningen, etthundra svenske fotknektar kunde landstiga och taga skansarne, som blifvit utrymde. En af skansarne, som åt landsidan icke var synnerligen starkt befäst, angreps af en afdelning danskt rytteri, som likväl blef af svenskarne tillbakaslagen. Samma öde rönte öfverste Körbers två skvadroner, som gjorde upprepade anfall, men icke länge kunde hålla stånd mot svenskarne, hvilka under tiden fingo förstärkning från flottan. Många danskar stupade därvid, och Körber själf blef sårad. Så kom äfven Lolland i konungens våld utan annan förlust för svenskarne än några sårade soldater och matroser. På Lolland såväl som på Falster fanns ett rikligt förråd af säd, som kom svenskarne väl till pass. De danske soldaterna på ön hade retirerat till Nakskov, en befäst stad, försedd med förråd af allehanda slag, tillräckliga för lång tid. Efter denna expedition begaf sig konungen till Kronborg, hvarest drottningen uppehöll sig. Han anlände dit under nattens mörker, och då han passerade genom porthvalfvet, hvarest etthundrafemtio centner krut förvarades, hände det, att genom några lakejers oförsiktiga svängande med facklorna några gnistor föllo på kruttunnornas sprund. Brandolyckan blef emellertid af några tillskyndande förekommen, innan krutet hunnit fatta eld. Senare blef konungen äfven utsatt för en stor fara i Sundet, då han från en båt skulle besik- 1659.
tiga några örlogsfartyg. Under tät dimma rände slagskeppet Morian, som gick med god fart, in på båten, som vid den häftiga stöten kantrade. Flere af officerarne i båten drunknade, men konungen fick ett grepp om skeppets akterspring och blef halad ombord med förlust af sin plymascherade hatt.

Samtidigt gjorde pfalzgrefven af Sultzbach ett angrepp på Möen, som var besatt af etthundra ryttare och femhundra beväpnade bönder. Vid första anfallet blef han tillbakaslagen, då den långgrunda kusten var honom till hinder, och måste inställa företaget, isynnerhet som ett kompani fotknektar från Köpenhamn kom öborna till hjälp. I Nykjöbing på Falster timrade då svenskarne ihop några pråmar, af hvilka hvar och en på botten kunde rymma femtio hästar. På pråmborden uppbyggdes rundt om af bräder ett slags bröstvärn till skydd för fotknektarne. Från dessa pråmar skulle ryttarne lätt kunna landsättas, under det att fotknektarne från däcken med muskötkulor skulle drifva bort den på stranden stående fienden. Pråmarne fördes först till den plats på ön, där man i allmänhet brukade landa och där alla på ön hade samlats för att hindra landstigningen. Men strax därpå roddes pråmarna till en annan plats, där soldaterna så snabbt blefvo landsatte, att de få danskar, som där funnos, icke kunde hindra landstigningen. Svenskarne uppställde sig i slagordning och slogo efter en skarp skärmytsling de anlöpande danskarne på flykten, hvarvid sjuttio danskar fingo bita i gräset. På detta sätt kom äfven Möen i svenskarnes våld.

Men ännu återstod Nakskov, till hvars stormande Wrangel beredde sig. Han tog först en liten ö i viken utanför staden med två där uppförde skansar, hvarigenom vägen för danskarne blef afspärrad och hjälp från danskar och holländare sålunda omöjliggjordes. Därpå uppfordrade han garnisonen att gifva sig, men hvarken löften eller hotelser hjälpte. Han började därför göra anstalter för en belägring och förskansade sig. Men innan belägringsarbetena hunnit af-

1659. slutas, fick han order från konungen att begifva sig till Fyn, och i hans ställe trädde Gustaf Otto Stenbock, som med all kraft ansatte de belägrade. Utan allt hopp om undsättning kunde desse icke länge hålla stånd, i synnerhet som de
26 juli. började lida brist på krut, utan nödgades gifva sig.

De allierades fruktlösa anfall på Fyn.

§ 9. Helt annorlunda aflopp de allierades anfallsplan mot Fyn. De hade under det gångna året dragit genom Holstein och kommit i närheten af Frederiksodde, och för utforskande af ställningen där afskickades öfverstelöjtnant Streithorst med tvåhundrafemtio ryttare. Men helt oväntadt stötte han på furstens af Anhalt regemente och måste icke blott lämna många af de sina i sticket utan blef äfven själf tagen till fånga. De allierade vågade icke en belägring af staden, som ägde en stark garnison, och för öfrigt stod vintern för dörren. De förlade därför sina trupper i vinterkvarter för att hvila ut till våren. De i Frederiksodde garnisonerade svenskarne hade emellertid att utstå många vedervärdigheter. Pestartade sjukdomar, som uppstått efter eröfringen, rasade fortfarande, liken af stupade danskar, som höljts öfver endast med ett tunnt jordlager, spredo under sommaren en olidlig stank, och blod flöt ännu på gatorna.

Med konungens tillstånd beredde sig därför Wrangel att lämna platsen, som var försedd med sju bastioner och kräfde en stark garnison, men konungen hade intet öfverflöd på folk. Befästningarna raserades därför, husen stuckos i brand och trupperna sattes öfver till Fyn; endast i kastellet åt sjösidan kvarlämnades
19 maj. en garnison. Detta stormades sedan af de allierade, som uppbjödo alla krafter att få det i sitt våld. Då garnisonen icke såg sig i stånd att längre motstå en sådan öfvermakt, satte den under nattens mörker med de flesta kanonerna och provianten öfver till Fyn utan förlust af en enda man. Några förnaglade järnkanoner kvarlämnades, bastionen underminerades, minor fylldes med krut och luntor placerades så att efter någon tid antändning skulle ske. Då fienden vid dagens inbrott märkte, att svenskarne läm- 1659.
nat kastellet, skyndade de dit, men plötsligen tändes minorna, kastellet sprang i luften och många fingo plikta med lifvet.

De allierade eröfra Fænö.

§ 10. Sedan de allierade nu drifvit bort svenskarne från fastlandet, beredde de sig att angripa dem på Fyn. Det syntes dem bekvämast att angreppet skedde från den lilla Fænö, som var skild från Fyn endast genom ett smalt sund, på ett bösshålls afstånd. Vid det första angreppet på den lilla ön tillbaka- *31 maj.*
drefs af svenskarne fienden med stor förlust. Men dagen därpå bröto de allierade fram med sådan kraft, att trots Weyhers *1 juni.*
ihärdiga motstånd kunde de icke hindras från att fatta posto på stranden. De svenske fotknektarne kämpade tappert, och sedan de skjutit bort sitt krut, slogo de ursinnigt med bösskolfvarne den framträngande fienden i hufvudet. Rytteriet gjorde däremot icke så ihärdigt motstånd. Om detta hade visat prof på samma tapperhet som fotfolket, skulle det icke hafva lyckats de allierade att taga Fænö, från hvilken det föll sig så bekvämt att anfalla Fyn. I denna skärmytsling stupade på svenska sidan öfverste Pober, två ryttmästare och omkring etthundra soldater, och fienden fick i byte sex små kanoner. På fiendens sida stannade omkring femhundra på valplatsen. Fienden satte sig fast på ön och försåg den med folk och ammunition för att därefter gå till anfall på Fyn. Då allt var färdigt därför, inskeppades soldaterna, hvilkas landstigning underlättades af några holländska fartyg, från hvilka kanonerna spelade. Anfallet skedde från fyra olika håll, men svenskarne gjorde så kraftigt motstånd, att fienden icke kunde komma intill stranden. Alla platser, där landstigning kunde ske, voro med bröstvärn och tranchéer väl försedde och kanoner placerade på lämpliga ställen. Dessutom fanns tillräckligt med folk, och konungen hade från Själland skickat ytterligare förstärkning. Då nu de allierades försök visat sig fruktlöst, drogo de sig tillbaka, men förlorade under reträtten öfver trehundra man utom dem, som stupat vid anfallet, och det icke obetydliga antal,

Situs locorum circa NEOBURGUM

in Fionia et positus exercituum vtriusq; partis, ante Conflictum d. 14. Novemb. 1659.

Nomina legionum exercitus Confœderatorum:

1. Legio prætoria Regis Daniæ. 2. Legio prætoria Reginæ Daniæ. 3. Leg. Polonica Passawinsky. 4. Mathei. 5. Caraffa. 6. Schultze. 7. desultores. 8. Mathei. 9. von der Natt. 11. Gulden lew. 12. Schach. 13. Brakenhusen. 14. Horleff. 15. Egg erich. 16. Iesenaht. 17. Killegre. 18. Allewa. 19. Metern. 20. Greue. 21. Quast. 22. desultores. 23. Melern. 24. Eberstein. 25. Kanenberg. 26. Friese. 27. Cruse. 28. Trampe.

FRETI BALTHICI

MAIORIS PARS

Reigstrup

Acies Danorum

Ala Sinistra

Ala dextra

Barnegard

Neoburgum

Aggeres Snevici

Fossa

Ala

Ala dextra

Acies Confœderatorum

Iuleby

Winning

Via Suenburg

Munimentum

Castra

Paludes

Castra Sub Per

Promont-Canuti

Slubshauen

Munimentum

Portus Neoburgicus.

Ellensburg

Danorum et Batauorum Classis

N. 98.

Accurata delineatio oppugnatæ a foederatis, Cæsareis, Polonicis, Danicis, et Brandeburgicis copijs sub-ductu Seren: Electoris Brandeburgici Fioniæ, mense Iunio Anno 1659 et a Suecis Strenuè defensæ cum clade repulsis hostibus.
Dahlbergh delin.

INS FYO NIA

VLA

DVCATVS HOL SATIE PARS

Fünskou pen insula

Fænöö insula

Fænöö Kulf

Baltus minor

Statio Confœderatorum

Oppidum Medelfar

MEDELFAR

Hönsgaul

Koldinger fiord

Sinus Koldingensis

SONDT

Kyholm

Sophia odde

Stirsrodde

SINVS CODANVS PARS

Fridrichs odde

IVTLANDIA PARS

A. Oppidum Midelfartum ubi Suecorum primaria stativa
B. Fœderatorum stativa
C. Huc congregabantur fœderatorum navigia ad faciendam expeditionem
D. Insula Fœnoa a fœderatis occupata
E. Fenchowa, Comitis Waldeccæ stativa
F. Primaria oppugnatio Fioniæ
G. Statio fœderatorum exercitus, dum Fœnnoa oppugnatur.
H. Statio fœderatorum exercitus, dum Fionia oppugnatur.
I. Huc subducebant se navigia Fœderatorum post oppugnationem.
K. Suecorum castella et suggestus.
L. Fœderatorum naviga discedunt.
M. Fridrixidda à fœderatis præsidio insessa

Nic. Visscher excud. Cum Privil. S.R.M.

N:99.

1659. som drunknat. Svenskarnes förlust var endast omkring tvåhundra man; de voro också skyddade af bröstvärn, under det att fienden stod blottad. De allierade läto emellertid icke afskräcka sig af detta nederlag utan grepo saken an från annat håll, då Fænö icke, såsom man vid första anblicken trott, befanns vara en lämplig anfallspunkt. I tanke att svenskarnes hela uppmärksamhet var riktad på Fænö, gjorde de därför ett försök vid Middelfart vid den smala rännan från Lilla Belt med sex större örlogsfartyg och sextio mindre, förutom färjor och pontoner, bemannade med folk till stort antal. Midt emot på Jylland stod hela deras armé i slagordning och aflossade salfvor från grofva kanoner. Under fyra timmar dånade likaledes kanonerna från fartygen. De tilltrodde sig att med mycken lätthet kunna bemäktiga sig husen på stranden, och deras utsända båtar voro endast på ett stenkasts afstånd därifrån, då Wrangel dref dem tillbaka och tvingade dem till reträtt, som icke skedde utan stor förlust. Vindens omkastning och tidvattnet, som strömmade mot Frederiksodde, voro ock bidragande orsaker till utgången. Rundt om på Belt syntes blodfärgade med ammunition och vapen uppfyllda båtar, af hvilka många gingo till botten. Fiendens amiralskepp var så illa tilltygadt, att det var nära att sjunka, och med knapp nöd kom det undan till Jylland för att bota de lidna skadorna. Men Wrangel gick modigt till anfall på de fientliga fartyg, som hade retirerat under Frederiksodde, stack fem i brand och tillfångatog några soldater. De allierade tappade det oaktadt icke lusten att eröfra Fyn utan beslöto att från tre olika håll gå till anfall på ön. För detta ändamål utsände de sex örlogsfartyg, hvilka seglade utefter hela jylländska kusten för att samla alla fartyg, som kunde anträffas. Sedan konungen fått vetskap härom, utkommenderade han Owen Cox, en engelsk sjökapten, med åtta örlogsfartyg till Middelfart för att anfalla de allierades flotta. Denna mötte vid Æbeltoft fem fientliga örlogsfartyg. Vid anblicken af denna oväntade flottafdelning betogs fienden af en sådan skräck, att han kapade ankartrossarne. Någon tid att komma undan med fartygen fanns icke, och mod att försvara sig saknades, hvadan de fleste officerare med manskap begåfvo sig ombord på små båtar i afsikt att söka uppnå stranden. Öfverbefälhafvaren ansträngde sig visserligen till en början att försvara sig, men sedan han blifvit svårt sårad, gaf han sig. Hans fartyg, som fastnat på grund och icke kunde komma loss, stuckos i brand, sedan som byte bortförts kanoner och rustningar. I denna skärmytsling stupade endast ett fåtal, men fångarnes antal var stort, däribland sexhundra brandenburgare och fyrahundra kejserlige. Efter att hafva eröfrat denna flotta stack Cox trettio små i hamnen instängda fartyg i brand. Därpå afseglade han till Aarhus, där han uppbrände tre större kofferdifartyg och tjugu mindre och äfven antände staden, hvarvid ett tusen polacker, som där lågo i kvarter, i full villervalla togo till flykten. Efter denna framgång förde Cox de från fienden tagna fartygen in i Sundet och blef af konungen, som var lika erkännsam för utförda bragder som onådig vid misslyckade företag, rikligen belönad och på ett storartadt sätt hedrad. Då de allierade nu sågo sig beröfvade sina fartyg, läto de planerna på Fyns eröfring fara; de fartyg, som de ännu hade i behåll, gjorde de obrukbara och beredde sig för ett anfall på Pommern i afsikt att draga konungen från Danmark, i hvars hjärta han stod. Montecuccoli hade skrifvit till Wien, att han utan svårighet skulle kunnat bemäktiga sig Fyn, därest de holländske skeppskaptenerna, hvilka skulle understödja landstigningen, icke handlat förrädiskt, i det de laddat sina kanoner med löst krut i stället för med kulor, hvadan skotten blifvit utan verkan. Detta märktes genast af svenskarne och eggade dem till ett modigare försvar. Sedan fienden lämnat Fænö, besattes ön af svenskarne, hvilka därefter äfven gingo öfver till fastlandet och började där återuppföra en af polackerna nedrifven skans. Men vid ankomsten af en stark afdelning fientliga trupper öfvergåfvo de åter fastlandet och drogo sig tillbaka till ön. 1659.

1659. *Afundsjukan mellan holländare och engelsmän under danska kriget.*

§ 11. Orsaken till att den holländska flottan icke kunde understödja de allierades anfall på Fyn och andra danska öar var misstron mellan engelsmän och holländare, hvilkas intressen icke sammanföllo, då det gällde herraväldet öfver Sundet. Därför hade från båda sidor utrustats flottor under förevändning att komma respektive vänner till hjälp men i själfva verket för att bevaka egna intressen och förekomma, att den ene på den andres bekostnad skulle skaffa sig frihet för sin handel på Östersjön och tullfrihet i Sundet. Under sistlidne höst hade engelsmännen också gjort stora ögon inför de holländska flottrustningarna, och de började blifva betänksamme inför de fördelar, som holländarne skulle kunna komma att tillskansa sig på Östersjön. Ty det kunde icke tänkas, att holländarne nedlade så stora kostnader, utan utsikt att af danskarne få ersättning därför. Engelsmännen sågo gärna, att Köpenhamn blefve befriadt, men de voro icke fullt säkre på, att holländarnes hjälp icke afsåge att hindra danskarne från att tänka på fred. Engelsmännens syftemål däremot var icke blott att hjälpa svenskarne utan äfven att på samma gång stifta fred. Därutinnan sammanföllo engelsmännens och holländarnes intressen, att Sverige icke skulle bemäktiga sig Danmark. Men engelsmännens mål var framförallt riktadt på, att Sverige icke skulle blifva undertryckt, dels därför att det kunde tjäna som en motvikt mot Huset Österrike, hvilket också låg i fransmännens intresse, dels för att hindra danskarnes och holländarnes förenade sjömakt att blifva för stor, hvilket skulle blifva England till skada. För England låg det makt uppå, att kriget komme till ett slut och att båda de nordiska rikena förpliktades att gifva England satisfaktion för dess kostnader.

Det ville emellertid synas, som om holländarne i detta fall handlat klokare. Ty om holländarnes hjälp åt danskarne skulle leda till Sveriges kufvande, skulle holländarne på samma gång blifva herrar öfver Danmark, såväl på grund af dess stora skuldbörda till holländarne, som genom de senares styrka så till lands som vatten, och på detta sätt skulle holländarne efter behag kunna förfoga öfver Sundet och enväldigt behärska handeln på Östersjön. Däremot om Sverige genom engelsmännens hjälp lyckades att underkufva Danmark, finge engelsmännen endast åtnöja sig med en så mäktig konungs som Carl Gustaf ord och löften att blifva med svenskarne likställde i Sundet och att dess fiender skulle utestängas från Östersjön. Det var därför ingenting att förvåna sig öfver, att holländarne voro mera ifrige i att understödja Danmark än engelsmännen Sverige.

1659.

Det torde icke vara ur vägen att här närmare redogöra för skälen till de olika meningar, som uttalades i England, angående formen för hjälp till Sverige. Somliga ansågo, att man genast borde skicka svenskarne en effektiv hjälp, andra att man skulle verka för fred mellan de nordiska rikena på villkor att allt återställdes i samma skick som före kriget. Den meningen förfäktades af dem, som stodo på holländarnes sida och önskade allmän fred. Båda konungarne voro Englands vänner och bundsförvanter, båda anhängare af protestantismens sak, och denna främjades genom enighet mellan de nordiska rikena. Alla grannar måste beflita sig om att uppehålla jämvikten mellan dessa båda makter, så att icke den ena blefve starkare och undertryckte den andra såväl som grannarne. Af allt att döma vore det bättre, att herraväldet öfver Sundet delades mellan dessa två makter, än att det råkade komma i den enas händer.

Men de, som företrädesvis sågo på det protestantiska partiets framgång och befästandet af religionsfriheten äfven i andra länder och på samma gång på Englands intresse, höllo på den första meningen. De betraktade Sveriges fiender som Englands fiender, och de ansågo, att utan en snar hjälp måste Sverige komma att draga det kortaste strået så till lands som vatten samt att det vore till större fördel för England att hjälpa Sverige än att arbeta för att Danmark komme i samma ställning som före kriget.

1659. Ifvern för en allmän fred, som man föregaf sig åstunda, vore egentligen framkallad af en önskan att se Sverige kufvadt, ty de som mest ansträngde sig därför, hetsade hela svärmen af fiender mot Sverige och framställde sådana fredsförslag, som syftade att försvaga Sveriges makt. Det måste visserligen komma till en förlikning, men svenskarne måste dessförinnan sättas i stånd att icke af tvingande nöd drifvas att antaga hvilka villkor som helst, som fienden behagade diktera. Man kunde icke stämpla Carl Gustafs företag såsom ett anfallskrig, då danskarne öppet angripit honom och tvungit honom att lämna Polen för att försvara sina egna gränser. Om lyckan här vore honom bevågen, skulle han i alla fall icke kunna inlåta sig på något företag mot Österrike, med mindre han kände sig säker för danskarne, som ingått förbund med hans fiender och endast afvaktade ett tillfälle att ånyo angripa honom. Det nuvarande företaget vore endast en fortsättning af det förra kriget och hade varit nödvändigt för att danskarne icke skulle falla honom i ryggen, under det han hade att strida mot en mäktig fiende. Sverige vore för öfrigt, det enda stödet för protestantismen i Tyskland mot Österrike, denna saks afsvurne fiende. Om man nu öfvergåfve det förra, som råkat i strid med det senares bundsförvanter, skulle Sveriges bringas därhän, att det för framtiden blefve ur stånd att stödja protestantismens sak. De öfrige bundsförvanterna skulle antingen göra ingenting eller ock hjälpa till att kasta den gemensamma saken öfverända, såsom nu danskarne på holländarnes anstiftan gjort. För att uppehålla jämvikten mellan England och Holland måste det förra stödja Sverige, lika mycket som det senare hjälpte Danmark. Om engelsmännen inskränkte sig till att vara overksamme åskådare af holländarnes ingripande, skulle desse tillskansa sig fördelar, som de aldrig skulle släppa ifrån sig. Sverige hade aldrig visat England något slags fientlighet, utan fastmera, då hela Europa sammangaddat sig för att återinsätta den Stuartska familjen på tronen, hade Sverige uppträdt så, att man stode i stor tack- 1659.
samhetsskuld till detsamma, och det vore England ovärdigt att nu löna denna välvilja med att öfvergifva Sverige, då det vore anfallet från alla håll. Englands och Sveriges intressen sammanfölle, och länderna lågo icke så nära hvarandra, att någon täflan dem emellan kunde uppstå; de vore icke heller belägna så långt ifrån hvarandra, att de icke vid behof lätt kunde hjälpa hvarandra. Dessutom funnes i hela Europa ingen makt, som man kunde hålla så fast vänskap med som Sverige. De andra ländernas intressen vore icke förenliga med Englands, antingen vore de för mäktiga, för att man med trygghet skulle kunna inlåta sig i förbund med dem, eller ock för svaga, för att man skulle hafva något stöd af dem. Efter Danmarks lika obetänksamma som olyckliga försök till protestantismens försvar, vore det numera endast en vasall åt Österrike, den afgjorde motståndaren till den gemensamma saken. Den spanske gesanten vid danska hofvet hade städse haft till uppgift att bearbeta danskarne för Österrikes planer, och den danske konungen vore den ende protestantiske furste, som vägrat mottaga det portugisiska sändebudet och som öfverallt motarbetade hans mission. Världsbekant vore för öfrigt, huru konungen af Danmark städse motarbetat svenskarnes sträfvan för protestanternas frihet, oaktadt det varit svenskarnes infall i Tyskland, som han hade att tacka för, att kejsaren återgifvit honom de förlorade provinserna. Man kunde sålunda icke längre betrakta Danmark såsom en protestantisk makt utan såsom Österrikes vasall. För öfrigt hade Danmark icke makt att efter behag beställa i Sundet, som holländarne allt sedan år 1644 så helt och hållet behärskat, att danskarne icke vågat ingå något fördrag med andra makter af sådan art, som det som ingåtts med holländarne. När sådant kunnat äga rum, då Danmark ännu vore i ett blomstrande tillstånd, huru skulle förhållandet då blifva, när Danmark råkat i en så dålig ställning som för närvarande? Om nu holländarne lyckades rädda Danmark från undergång, komme

1659. de att i ersättning för sina kostnader lägga beslag på hela Sundet, och det blefve de engelska varorna, som till största delen skulle komma att betala den skatt, som holländarne efter behag komme att utkräfva. Ty på holländarnes makt öfver danskarne hade man sett bevis under det sista holländska kriget, då danskarne helt förrädiskt uppbringat engelska fartyg, och senare när danskarne tillåtit en holländsk flotta att segla ända til Danzig och djärft kryssa omkring i Östersjön. Och slutligen måste man tänka sig möjligheten af att österrikarne, sedan de väl understödt Danmark, kunde komma att bemäktiga sig de af dem så länge åtrådda hamnarne vid Östersjön, hvilken plans utförande svenskarne hittills förhindrat. Om österrikarne nådde sitt mål, kunde en hvar lätt förstå, huru det skulle gå med engelsmännens och andras handel på detta haf. Hvilka motskäl än kunde anföras mot en dylik förmodan vore af alls ingen betydelse. Förbundet mellan England och Danmark hade af danskarne under det sista kriget på det samvetslösaste sätt kränkts och holländarne på allt sätt gynnats framför engelsmännen, allt under förevändning af en traktat mellan Holland och Danmark. Och Bradshaw, som för den gemensamma sakens skull sändts till Danmark, hade fått ett skymfligt mottagande. Mellan svenskar och engelsmän åter hade städse rådt en oföränderlig vänskap, och svenskarne hade i det sista kriget mellan engelsmän och holländare gjort England stora tjänster, förutom deras ingripande tillförene beträffande kurfurstens af Pfalz ställning, hvilket endast genom spanska intriger omintetgjordes. Man skulle icke låta förvilla sig af namnet protestant, man skulle se till gärningarna, och huru danskarne förhållit sig till den gemensamma saken är redan omförmäldt. En hvar visste mera än väl, hvad svenskarne uträttat för protestantismens sak i Tyskland, och om de icke af danskar och holländare nödgats att lämna Polen, skulle protestanternas kyrkliga förhållanden därstädes icke råkat i så eländigt skick, som nu vore fallet. Det tjänade icke till något att tala om upprätthållandet af jämvikten, frågan hängde icke på om Sveriges makt skulle blifva för stor, utan den gällde att rädda detta rike från undergång. Blefve Sverige lämnadt utan hjälp, skulle det gå sin undergång till mötes, och då vore det lönlöst att söka uppehålla någon jämvikt. För öfrigt kunde Sveriges maktutveckling icke blifva så synnerligen afsevärd, då det hade emot sig utom Danmark äfven Österrike, med hvilket det legat i fejd under åttio år. Om danskar, brandenburgare och holländare komme att undertrycka Sverige, skulle de också kasta sig öfver England, som ingalunda skulle vara vuxet att drifva tillbaka så många fiender. Det funnes ingen anledning att bekymra sig öfver om Sundet komme under ens herravälde, ty under flere hundra år, alltsedan Skåne blifvit skildt från Sverige, hade det varit i Danmarks våld. Och om nu Sverige komme att härska däröfver, behöfde man icke oroa sig, då detta land alltid begagnade sin makt för att främja protestantismens sak. Och äfven om Sverige icke vore ense med alla protestantiska makter, så skulle icke något värre hända, om Sundet komme i svenskarnes händer, än hvad förhållandet hittills varit under danskarnes välde. Saken vore emellertid nu kommen till den punkt, att hvarken svenskar eller holländare, hvilka, såsom det syntes, nu inträdt i danskarnes rätt, skulle nöja sig med hälften af Sundet, och svenskarne skulle hellre sätta allt på ett kort än släppa ifrån sig något af hvad de genom så stora uppoffringar vunnit. Då det nu stod i Englands makt att tillförsäkra den ene eller andre herraväldet öfver Sundet, vore valet icke svårt, hvilkendera England skulle stödja. Ty säkert vore, att därest svenskarne blefve förjagade från Sundet, skulle såväl desse som andra protestantiska makter lida stor skada och Englands alla förhoppningar om fördelar i Sundet grusas. 1659.

Underhandlingar med Richard Cromwell.

§ 12. Engelsmännens förhandlingar med konungen voro endast ett vacklande fram och åter, så att han ej rätt visste, hvad han hade att vänta af dem. Enligt fransmännens påstående hade Cromwell på eget bevåg skickat den flotta till

1659. Sundet, som sedan återvändt till England. Om afsikten med en ny expedition hade Richard Cromwell för de svenska sändebuden icke uttalat sig vidare, utan endast sagt att flottan skulle åter gå till segels, så snart hafvet blefve isfritt. Han ville icke heller erkänna, att han kommit öfverens med fransmännen om upprätthållandet af Roskildefreden, hvarom de Thou berättat i Haag. Visst var emellertid, att mellan Frankrike och England ett fördrag blifvit ingånget för att åvägabringa förlikning mellan de nordiska rikena. I detta fördrag hade insatts en klausul, af innehåll att om med anledning af den hjälp, som England skulle sända Sverige för befordrande af freden, någon makt skulle gripa till vapen, England och Frankrike skulle förklara denna makt såsom sin gemensamma fiende. Men någon allians mot Österrike kom emellertid icke till stånd, enär konungen icke ville inlåta sig därpå, med mindre den äfven riktades mot Huset Österrikes alla nuvarande och framtida anhängare och särskildt mot Danmark. Engelsmännen kunde dock aldrig förmås att inblanda sig i det pågående danska kriget genom ett i republikens namn afslutadt fördrag, som förpliktade till hjälp åt konungen mot danskarne, därest desse icke ville lyssna till billiga förslag eller förlikning. Men konungen af Danmark kunde icke öfvertalas till någon separatfred; han skulle fortfarande hålla fast vid det österrikiska partiet, om han icke blefve inbegripen i alliansen mot detta parti. Under sådana förhållanden kunde de svenska sändebuden icke afsluta någon allians, enär konungen därigenom skulle hetsas mot Österrike utan att hafva erhållit någon försäkring om hjälp mot Danmark. Slutligen kommo engelsmännen därhän, att förhandlingarna om alliansen skulle föras i Danmark och icke i London för att icke väcka grannarnes misstankar. Då emellertid de svenska sändebuden yrkade, att alliansen skulle afslutas i London, isynnerhet som Meadowe ändå kände hemligheten och Mountagu, som var förordnad till amiral öfver flottan, äfven önskade, att saken blefve afgjord före hans afresa, då han eljes ej rätt kunde veta, hvad han skulle företaga i Danmark, beslöts en ny sammankomst mellan de svenska sändebuden och de engelske kommissarierna. De förra framhöllo därvid de fördelar, som engelsmännen kunde vänta af alliansen, och erinrade om utrymmandet åt dem af Lehe skans och Stade såsom säkerhet, hvilket syntes vara engelsmännen till behag. Men då splittring uppstod i parlamentet, och Richard icke kunde genomdrifva sina förslag, gick hela saken om intet. Och engelsmännen bådo, att man icke skulle vara så påträngande, då den inre ställningen vore så vacklande, men tillrådde, att konungen icke skulle helt och hållet draga sig ifrån England, då detta skulle framkalla stort missnöje hos folket. 1659.

Det beslöts emellertid, att flottan under Mountagus befäl skulle afgå till Sundet, ehuru Lambert öppet uttalade i parlamentet, att det vore bättre, att Sundet stannade i besittning hos den makt, som vore minst i stånd att försvara det. Richard öppnade detta parlament med ett tal, hvaruti han anbefallde Carl Gustafs sak till det bästa. *24 februari.*

Danskar och holländare utspridde allehanda slemma rykten om konungen och strödde omkring sig paskiller, hvilka visserligen bemöttes af de svenska sändebuden men icke fullt tillfredställande, då orsakerna till det ånyo började kriget icke voro af dem till fullo kända, enär intet öppet manifest därom offentliggjorts. Nieupoort uppdiktade fruktansvärda saker om belägringen och stormningen af Köpenhamn, hvarvid sju tusen svenskar skulle hafva stupat. Men kort därefter meddelade han för att erhålla visshet om engelsmännens planer en helt annan nyhet, nämligen att Köpenhamn blifvit med storm taget. Han förde också åtskilligt tal om den holländska flottan, i akt och mening att förmå engelsmännen att hålla kvar sin flotta hemma eller åtminstone uppskjuta dess afsändande, för att den holländska flottan skulle vinna försprång.

Oenigheten inom parlamentet ökades; en del önskade en fri republik utan öfverhufvud och till dem hörde sekteristerna

1659. och de kvarvarande från det långa parlamentet, till hvilka anslöto sig anhängarne af det kungliga partiet, i akt och mening att under den allmänna oron bana väg till tronen för Carl Stuart. Större delen stod dock på Richards sida. Öfverhuset motsatte sig flottans afseglande, underhuset åter tillstyrkte afseglingen, förbehållande sig dock beslutanderätt om krig och fred. Sedan svårigheterna inom parlamentet blifvit utjämnade, började oroligheter inom härеn, hvars soldater ingåfvo en skrifvelse, hvaruti de uttryckligen fordrade en generalbefälhafvare, som skulle vara fullt självständig, hvarjämte de yrkade att anses såsom lemmar af republiken och icke såsom legosoldater,

Emellertid gick flottan till segels. Den var sammansatt af fyrtio af de bästa örlogsfartygen och bemannad icke med soldater utan med en dubbel besättning af matroser. Om afseglingen gaf Richard genom Gustaf Duwall konungen meddelande.

Engelsmännens framställning till konungen om fred eller förbund.

§ 13. Emellertid försäkrade Meadowe konungen, att protektorn under förhandenvarande förhållanden icke skulle öfvergifva honom utan bistå honom mot alla fiender, och till bevis på sin vänskap hade han afsändt flottan. Därjämte lät han förstå, att protektorn önskade, att de hittills i London förda förhandlingarna skulle fortsättas och slutföras i Danmark, för hvilket ändamål han innehade tillfyllestgörande fullmakt. Meadowe skulle dock dessförinnan göra framställning om fred mellan Sverige och Danmark och å Richard svägnar göra sig underrättad, om danskarne hade lust till en separatfred oberoende af kejsaren, brandenburgarne och polackerna. Om danskarne icke ville lyssna till detta förslag, skulle han underhandla med de svenske kommisserierna om punkterna i alliansen. Af denna anledning anhöll han om tillstånd för sig eller för någon af de sina att afresa till Köpenhamn för att göra framställning i saken. Dock ville han förut veta konungens tankar om förnyandet af freden med Danmark.

29 januari. Sedan konungen gifvit tacksamt erkännande åt Richards vänskap, framhöll han huru försåtligt man hittills handlat under fredens täckmantel, hvarför han tvingats 1659. att här bruka de vapen, för hvilka han kunnat hafva bättre användning annorstädes. För öfrigt önskade hvarken han eller danskarne fred, och det vore icke passande af honom att först tala om fred, enär han icke blott kunde förlita sig på rättvisan af sin sak utan för öfrigt vidtagit sådana åtgärder, att han hoppades genom vapenmakt vinna större trygghet från danskarnes sida än genom fred. Dessutom vore danskarne bragte i sådant trångmål, att de måste godvilligt söka fred, om de hade något allvar med saken. Men då de hittills alltjämt hetsat fiender mot konungen och allt mera inlåtit sig i förbund med hans fiender, förefölle det klokare, om protektorn utan alla omvägar började underhandla om en allians med konungen, hvilket för båda parterna vore fördelaktigast. På de fredsvillkor, som föreslagits, kunde Sverige icke vinna någon säkerhet från danskarnes sida, då desse förbundit sig med Sveriges fiender och icke ville lösgöra sig från dem. Sverige hade till och med mera att frukta af danskarnes allierade än af dem själfve. Protektorns anseende kunde också komma att lida, om hans medling blefve utan verkan.

Men Meadowe ändrade icke åsikt utan höll sig till de order han fått och begärde lejdebref för de sina för afresa till Köpenhamn i ändamål att tillråda danskarne att snarast möjligt sluta fred oberoende af deras allierade. Enär Danmark var Englands vän och bundsförvant, anstode det icke protektorn att inlåta sig med konungen för att slå Danmark till marken utan att dessförinnan göra ett försök att medla fred. Men därest danskarne icke ville oberoende af sina allierade ingå på förhandlingar, skulle han enligt order afsluta en allians med konungen. Konungen var till en början något betänksam, om han skulle tillåta underhandlarne att afresa till den belägrade staden, men för att göra protektorn till viljes gaf han därtill sitt medgifvande. Ändamålet förfelades emellertid, då danske konungen förklarade sig icke vilja inlåta sig på några separatunderhandlingar, då hans

1659. värdighet icke tillåte, att de allierade uteslötes från underhandlingen, och han utfor till sist i smädelser öfver det sista infallet. Sedan Meadowe förklarat, att han icke kunde betrakta ett dylikt svar annat än som ett rent afslag på hans förslag, öfvergick han till det andra alternativet i sin order, nämligen frågan om en allians med Carl Gustaf. För denna angelägenhet förordnade konungen Schering Rosenhane, Christer Bonde och Peter Julius Coyet till kommissarier, och till desse öfverlämnade Meadowe vid sammankomsten ett utkast till allians. Men då detta utkast ställde hoppet om hjälp på framtiden och konungen för sina planers utförande behöfde omedelbar hjälp, samt då det dessutom innehöll några punkter, som konungen icke kunde gå in på, afgåfvo de svenske kommissarierna ett annat förslag med angifvande af tydliga skäl för de fordringar, som däruti framställts. Meadowe hade emellertid icke någon fullmakt att afsluta en allians på dessa villkor, men lofvade att inberätta saken för protektorn och försäkrade, att all flit skulle användas för ernående af ett önskadt svar, och för detta ändamål afsändes från Göteborg ett fartyg till England.

Meadowe framställde äfven till konungen förslag om förnyande af vänskapen mellan konungen å ena sidan och Brandenburg och Holland å den andra för att skilja dessa makter från Österrike och binda dem fastare till protestantismens sak, och till främjandet häraf erbjöd protektorn sin medling. Såväl häraf som af holländarnes fortsatta rustningar till Danmarks hjälp slöt konungen, att han hade att förvänta en verksam hjälp af England, såväl som att protektorn vore benägen för en allians till båda parternas nytta. Han gaf därför sina sändebud order att söka utforska, om engelsmännen hade allvar med saken eller om det till äfventyrs låge någon list förborgad därunder.

Engelska flottans ankomst till Sundet. 6 april.

§ 14. Innan svaret på alliansförslaget hunnit ankomma, hade Mountagu med den engelska flottan redan anländt till Sundet. Engelsmännen hade med stor ifver påskyndat affärden för att komma före holländarne, då den, som först kunde 1659. besätta Sundet, antagligen finge bestämmanderätten öfver handeln där. Denna skyndsamhet väckte ej ringa misstro i Holland, trots Downings muntliga försäkran till generalstaterna att den engelska flottan icke hade order att uppträda fientligt mot den holländska skeppsfarten utan endast att befrämja fred mellan de nordiska rikena. Ehuru holländarne icke satte mycken tilltro till dessa försäkringar, så gåfvo de sig, då saken icke kunde ändras, sken af att tro därpå och bedrefvo mera lamt utrustningen af sin flotta, under föregifvande af att den numera icke vore behöflig, då Danmark fått skydd af den engelska flottan. I enlighet med en förut med konungen gjord öfverenskommelse hälsade den engelska flottan vid passerandet af Kronborg icke med flaggorna, som vajade från masttopparne. Men generalamiralen hälsade fästningen med tjuguett skott, hans närmaste fartyg med nitton, det tredje i ordningen med sjutton, och de öfriga hvardera med endast ett skott, hvarpå svenskarne från fästningen svarade med dubbel lösen. Sedan flottan passerat Sundet, kastade den ankar mellan Hälsingborg och Hven.

Mountagus order.

§ 15. Det torde icke vara olämpligt att här något beröra de order, som Mountagu emottagit, på det att man åtminstone måtte få en föreställning om skillnaden mellan engelsmännens ord och deras verkliga tankar. Till en början erinrades om huru genom kriget i Östersjöländerna, förnämligast mellan Sverige och Danmark, engelsmännens och andra folks skeppsfart blifvit oroad och en stor del af köpenskapen i Europa för öfrigt rubbats. Man hade därför ansett af behofvet påkalladt att af alla krafter söka bringa detta krig till slut och undanrödja allt omak och alla olyckor, som däraf uppstått. För detta ändamål hade Filip Meadowe fått order att till befordrande af fred erbjuda båda konungarne Englands medling. Vidare hade mellan England och Frankrike till båda ländernas fördel en öfverenskommelse träffats att samfäldt arbeta för biläggande af striden.

1659. Därför hade dessa makter låtit sig angeläget vara att gemensamt erbjuda de båda konungarne sin medling och att ikläda sig garanti för freden, förutom att de voro betänkta på att söka åvägabringa förlikning mellan Carl Gustaf å ena sidan och Polen och Brandenburg å den andra. För ernåendet af detta mål hade de äfven bemödat sig att söka vinna generalstaternas medverkan till ett så nyttigt företag. England och Frankrike hade därför gifvit sina ministrar i Haag såväl som hos de nordiske konungarne order att söka befordra en fred, som på samma gång skulle blifva till gagn för allmän säkerhet och för Englands intressen. Då den flotta, som under sistlidne vinter utrustats för afgång till Sundet, på grund af ogynnsamma väderleksförhållanden icke kunnat anlända till sitt mål, hade ånyo en flotta utrustats för att fortast möjligt afsegla dit. Omedelbart efter ankomsten till Sundet skulle Mountagu af Meadowe göra sig underrättad om utgången af den erbjudna medlingen och om förhoppning funnes om förhandlingar. Därefter skulle han för båda konungarne anmäla, att han på protektorns befallning var kommen med en flotta för att söka befordra fred mellan dem och, så mycket det i hans förmåga stod, undanrödja alla svårigheter, som förefunnos för åvägabringandet af en förlikning, i synnerhet som det för båda konungarne såväl som för alla grannar vore af vikt, att det pågående kriget bragtes till slut. För den händelse förhandlingarna vid flottans ankomst skulle vara påbörjade, skulle Mountagu bemöda sig, att de med det snaraste måtte utmynna i en efterlängtad fred. Men om förhandlingarne icke skulle vara började, eller om sådana strider vore för handen, att ingen utsikt till en lycklig lösning förefunnes, skulle Meadowe föreslå Roskildefreden såsom basis för fred mellan de stridande parterna, dock med de ändringar till hvilka det sista kriget kunnat gifva anledning, och skulle han för båda konungarne framhålla detta såsom den lindrigaste utvägen för att få ett slut på detta olyckliga krig. Vidare skulle Mountagu för båda konungarne tillkännagifva, att han i egenskap af flottans amiral hade order att bekämpa den part, som afslog en på så billiga grunder fotad fred, för hvilken protektorn ville ikläda sig garanti. Om man nu kunde förmå konungarne till förhandling, skulle man föreslå dem ett stillestånd, därvid uttryckligen skulle stipuleras, att inga af de allierades trupper skulle få öfverföras till Fyn, Själland eller andra af svenskarne besatta öar, inga soldater eller fartyg sändas till Köpenhamns hjälp och att den ene konungen icke genom någon allierads bistånd skulle något företaga mot den andre. Mountagu skulle med all flit vaka öfver att stilleståndet skulle obrottsligen hållas och använda hela sin makt mot den, som ville bryta det. Och då danskarne rest svårigheter mot förhandling, förnämligast af den orsak att de voro så fast bundne vid sina allierade, skulle Meadowe för dem förklara, att, så snart freden vore afslutad, ja till och med under förhandlingarnas gång, protektorn skulle låta sig angeläget vara att söka åvägabringa förlikning mellan konungen af Sverige å ena sidan och Polen och Brandenburg å den andra, och kunde man vara förvissad om att han därutinnan skulle hafva framgång. Protektorn höll nämligen för oundgängligen nödvändigt att först förlika de båda konungarne med hvarandra, då därförutan efter all sannolikhet ingen fred med de öfriga kunde komma till stånd, och hyste han förhoppning om holländarnes gillande därutinnan. Därför skulle Mountagu, så snart tillfälle yppade sig, rådgöra med konungen af Sverige och låta honom förstå huru farligt det vore för honom såväl som för hans vänner, att så många makter så till lands som vatten sammanslutit sig mot honom och att han, äfven om han finge hjälp, icke skulle kunna värja sig mot dem. Skulle protektorn nu stå honom till tjänst, utsatte han han sig för att blifva invecklad i krig med såväl holländarne som med Danmarks allierade. Detta skulle icke parlamentet tillåta, lika litet som Englands nuvarande ställning kunde uthärda det. 1659.

1659. Därför ville protektorn, såsom en trogen vän och bundsförvant till konungen, nu gifva honom det rådet att med Danmark godvilligt gå in på en billig fred på basis af Roskildefördraget hvarför protektorn, om konungen det önskade, vore villig att ikläda sig garanti. Därest detta råd icke vunne konungens gillande, kunde protektorn icke sända konungen någon hjälp, då för England däraf stor skada kunde uppstå. Om nu holländarne äfven ville gifva Danmark enahanda råd, vore det intet tvifvel, att saken skulle få en lycklig utgång. Om Danmark icke skulle vilja lyssna till omförmälda förslag, skulle Mountagu tillkännagifva, att ehuru protektorn hittills icke inblandat sig i detta krig, så kände han sig, då Englands intresse så starkt berördes däraf, pliktig att nu använda alla tillåtliga medel för att få ett slut på detsamma. Och då han genom sin minister så mycket som möjligt, ehuru fruktlöst, försökt att åstadkomma en uppgörelse i godo, nödgades han nu komma sin vän och bundsförvant konungen af Sverige till hjälp, isynnerhet som denne syntes benägen till fred i enlighet med Roskildefördraget Den allmänna välfärden och Englands intresse tilläte icke, att Sverige genom så många fienders sammanslutning undertrycktes. Om all möda för åvägabringandet af fred visade sig förspilld, skulle Mountagu till försvar bistå svenskarne med sin flotta och antingen ensam eller i förening med den svenska flottan förhindra, att de allierades trupper blefve öfversatte till Fyn, Själland eller något af svenskarne besatt område, och därest sådant försök från de allierades sida gjordes, skulle Mountagu med all kraft ingripa däremot. Om den svenska flottan, vare sig ensam eller i förening med den engelska, blefve af någon, hvem det vara månde, angripen, skulle Mountagu skrida till kraftigt försvar. Han skulle ock hindra, att någon undsättning eller hjälp sändes Köpenhamn, om danskarne vägrade att ingå på förhandlingar i enlighet med framställdt förslag. Därest någon dristade att göra ett försök i dylik afsikt, skulle han för påskyndandet af freden låta så många fartyg, som han ansåg nödigt, under svensk flagga anfalla och förfölja fienden. 1659.

Emedan protektorn föresatt sig att med anslutning och hjälp af holländarne bringa denna sak till stånd och därjämte förebygga all misshällighet mellan svenskar och holländare, gaf han sitt sändebud i Haag order om att anmoda generalstaterna, att förena sig med England och Frankrike i och för förnyandet af Roskildefreden och för detta ändamåls vinnande anhålla, att holländarne icke skulle sända Danmark någon vidare hjälp, förr än man sett utgången af den samfällda förhandlingen. De skulle sålunda icke tillåta sin flotta att gå hvarken till Sundet eller Östersjön, utan skulle den på lämplig ort afvakta fredsslutet. Protektorn hoppades, att holländarne därutinnan skulle villfara hans önskan, och Mountagu hade order att hvarhelst han anträffade den holländska flottan visa den vänskap och tillkännagifva, att han vore kommen för att åvägabringa fred mellan Sverige och Danmark. Han skulle icke ansluta sig till någondera parten och icke bringa någondera af dem hjälp, om fred på något sätt kunde ernås med Roskildefördraget såsom grund och med de ändringar, som af förhållandena påkallades. Protektorn vågade hysa förvissning om att holländarne skulle lyssna till hans förslag och samarbeta med honom för fred på omförmälda villkor och för öfrigt på sätt, som dem lämpligast syntes, samt ingenting företaga, som kunde väcka misstro mellan England och Holland. Sålunda skulle amiralen för den holländska flottan på intet sätt understödja den ena parten, med sin flotta hvarken begifva sig till Köpenhamn, Sundet eller Östersjön, icke bruka någon fientlighet mot Sverige, utan stanna utanför Sundet och Belten, tills man sett, om genom samfälld medling fred kunde komma till stånd, eller om på annat sätt förlikningssaken kunde ordnas.

För detta ändamål skulle också Mountagu gifva den holländske amiralen sin paroll att iakttaga samma uppträdande. Men om denne icke ville förbinda sig därtill, utan företoge sig att med sin flotta inträngа i Sundet och Belten för

1659. undsättning af Köpenhamn eller anfall på den svenska flottan, eller om den danska flottan skulle söka att förena sig med den sist ankomna holländska, skulle Mountagu stöta till den svenska flottan och uppbjuda all kraft för att förhindra detta. I händelse före den engelska flottans ankomst en holländsk flotta anländt framför Köpenhamn och förenat sig med den danska, skulle Mountagu för den holländske amiralen göra kunnigt, för hvilket ändamål han vore kommen, och anhålla, att holländarne ville till fredens befrämjande ansluta sig till honom. Om detta icke vunne holländarnes gillande, eller om saken förhalades, skulle Mountagu skynda till svenskarnes hjälp, och om någon dristade försöka att öfverföra de allierades trupper för anfall på svenskarne, skulle han med all kraft, vare sig ensam eller i förening med svenskarne afvärja detta djärfva försök. Då emellertid händelser kunde inträffa, hvilka man icke kunde förutse eller hade svårt att på afstånd bedöma, skulle han hafva sin uppmärksamhet riktad förnämligast på två saker, nämligen på åvägabringandet af en god fred mellan de båda konungarne och i andra rummet på att bistå svenskarne enligt honom gifna order, dock först efter att för konungen hafva framlagt det medförda förslaget till allians och fått konungens godkännande och bekräftelse däråa. Men äfven om alliansen icke komme till stånd, skulle han det oaktadt icke underlåta att hindra öfverförandet af de allierades trupper.

I händelse svenskarne åter icke ville ingå på någon fred, skulle han noga aktgifva på öfverenskommelsen mellan danskar och holländare och se till, att samma fördelar, som holländarne betingade sig för sin handel, äfven måtte komma engelsmännen till del, under framhållande af att, därest så icke skedde, England skulle på annat sätt bevaka sina fördelar.

Beträffande hälsning och salutering de engelska och svenska flottorna emellan och det sätt, på hvilket de skulle förena sig, skulle Mountagu taga republikens värdighet i akt. Om en utländsk makts örlogsfartyg anträffades i engelskt farvatten, skulle han se till, att Englands värdighet upprätthölles och fordra hälsning med flaggorna och de öfversta seglens strykande, och därest sådant vägrades, med våld göra sig åtlydd. Om flottan komme i nödläge eller årstiden kräfde dess återvändande, skulle han utan att invänta nya order draga hem. Om något mänskligt skulle honom hända, skulle hans närmaste man ställa sig dessa order till efterrättelse. 1659.

Engelsmännens tankar och planer.

§ 16. Af denna instruktion var det tydligt, att engelsmännen då ansågo för sig fördelaktigt att förhindra Danmarks undertryckande och att låta detta land såsom den svagare makten förblifva herre öfver Sundet, enär Danmark icke komme att pålägga grannarne några bördor, och därest de dristade att göra ett försök i detta hänseende, detta lätt skulle kunna afvärjas. Därför ansträngde de sig till det yttersta att bringa Roskildefreden på fast grund och skydda Danmark mot Sveriges öfvervälde såväl som mot holländarnes förmynderskap, på det att konungen af Danmark måtte förblifva en fri och oberoende furste. Men därest detta icke kunde ske, höllo de för klokare att träda i förbindelse med Sverige och dela rofvet än att låta danskarne tillsammans med holländarne rycka till sig Sundet.

Vid ankomsten dit skulle Mountagus första åtgärd blifva att söka förhindra De Ruyter att förena sig med Obdam, som öfvervintrat i Köpenhamn, på det att desse icke måtte komma i tillfälle att behärska Sundet. Då han därför hade passerat Skagen, lämnade han efter sig ett spejarfartyg, hvars betälhafvare skulle till De Ruyter öfverlämna en skrifvelse, med anhållan att denne icke skulle lämna någon hjälp till någondera parten och icke gå med sin flotta hvarken till Sundet eller Belten, tills man vunnit insikt om huru det samfälda medlingsförslaget mottagits, eller tills man enats om något annat sätt att ordna saken. Om De Ruyter gillade detta, skulle icke heller Mountagu lämna någon hjälp till någondera parten.

Ankomsten af en så stark flotta injagade hos danskarne till en början icke ringa skräck, på samma gång som den

1659. väckte stor glädje hos svenskarne, hvilka häruti sågo en förhoppning om hjälp från sin trognaste vän. Danskarne åter fruktade, att engelsmännen nu skulle taga hämnd för danskarnes uppträdande i det sista holländska kriget. Full af oro och bekymmer skref också konung Fredrik till holländarne och anhöll, att de genast måtte skicka honom den utlofvade hjälpen, då fienden blifvit förstärkt med en så fruktansvärd makt. Men svenskarnes fröjd blef lika kort som danskarnes skräck, ty Mountagu skickade sin sonson och sin viceamiral för att komplimentera Carl Gustaf och på samma gång tillkännagifva, att flottan vore kommen för att befordra fred mellan de nordiska rikena, i hvilket syfte Mountagu skulle efter bästa förstånd handla. Under tiden skulle hvarken den ene eller andre understödjas eller någon skada vållas.

11 april. En skrifvelse af enahanda innehåll aflät Meadowe till danskarne, upprepade det af protektorn förut gjorda erbjudandet om medling och framhöll den oersättliga skada, som af krigets fortsättande skulle uppstå, samt huru under förhandenvarande förhållanden Roskildefreden vore den säkraste grund att bygga på. Därpå svarade konung Fredrik efter några dagar, att den erbjudna medlingen vore honom till synnerligt behag och att befordrandet af fred låge honom nära om hjärtat, men han vore icke fri och kunde icke ingå på några underhandlingar utan de kejserlige, konungen af Polen och kurfursten af Brandenburg, med hvilka han nyligen trädt i förbund; utan deras medgifvande kunde han icke ingå fred med Sverige. I själfva verket voro artiklarne i Roskildefreden honom mycket emot, och han hade gjort sig förhoppning om vida förmånligare villkor vid fred med Sverige genom hjälp af så mäktiga bundsförvanter.

Engelsmännens förslag anstår icke konungen. § 17. Det engelska förslaget misshagade Carl Gustaf så mycket mera, som han gjort sig stor förhoppning om en verksam hjälp. Han hade trott, att denna flotta till honom skulle öfverbringa den önskade förklaringen af det nyligen erhållna alliansförslaget, men därom förspordes intet. Under förhandlingen hade 1659. Meadowe dock talat om den belöning, som borde tillkomma England, om därifrån hjälp skulle lämnas Sverige, i ändamål att under Carl Gustafs spira bringa två konungariken, och att svenskarne borde visa sig frikostige för en dylik hjälp. Nu åter talade Meadowe icke om annat än öfverenskommelsen mellan Frankrike och England för uppehållande af Roskildefreden. Konungen ansåg för sig i hög grad menligt, att hans säkerhet ånyo skulle grundas på papper och bläck och att han skulle släppa ur händerna ett tillfälle att vinna en tryggad ställning. Han misstänkte dock, att förslaget icke skulle komma att af danskarne antagas, därigenom att österrikarne icke komme att inbegripas i freden, och han hyste därför en tyst förhoppning, att danskarnes förhalning kunde befordra hans planer. Af något hot ville han icke låta sig påverkas, lika litet som han genom långsamma förhandlingar ville gå miste om alla fördelar.

Då Mountagu och Meadowe meddelade konungen protektorns order, framhöll han utförligt sin förundran, att England, till hvilket han under dessa orostider satt sådan lit och för hvars skull han afslagit holländarnes alla erbjudanden, nu af honom fordrade något dylikt och utan hans vetskap och vilja gifvit danskarne vissa förhoppningar grundade på Roskildefreden samt, hvilket var det allra mest oväntade, att hans vän protektorn öfverenskommit med Sveriges uppenbara fiender holländarne om hur långt hjälpen skulle sträckas, som ock hvilka förslag han borde åtnöja sig med. Det föreföll, som om det stode i deras makt att föreskrifva honom lagar, hvilka han vore skyldig att efterlefva. Genom det till danskarne framställda förslaget hade icke allenast modet växt hos Sveriges fiender, utan konungen hade blifvit försatt i en synnerligen farlig ställning, hvilken han emellertid beslutat draga sig ur genom fortsättande af kriget. Han kunde för ingen del tro, att dessa åtgärder härrörde från ovilja från engelsmännens sida, hvartill ingen anledning förefunnes, utan mera be-

1659. rodde på obekantskap med utländska förhållanden, och att de kanske vore i den tron, att han skulle blifva hjälpt genom Roskildefredens upprätthållande och därigenom vinna den af honom åstundade säkerheten. Af själfva förhållandena vore det emellertid klart, att han behöfde en mera betryggande säkerhet, om hans undergång skulle förhindras. Ty ställningen vore nu en annan, än på den tid då Roskildefreden slöts. Då hade man haft förhoppning, att danskarne skulle vinnas af hans uppriktighet och foglighet och visa ärlighet och vänskap tillbaka, i synnerhet som de efter Roskildefreden mycket ifrat för ett förbund med Sverige mot alla fiender. Då hade också hans affärer i Preussen varit så lyckosamma, att han skulle vare sig på fredligt sätt eller med vapenmakt kunnat komma i besittning af hela denna provins, hvarigenom han ock kunnat ernå en förmånlig uppgörelse med moskoviterna. Om Roskildefreden genast hade blifvit bekräftad, skulle dörren stått för honom öppen att äfven i Tyskland vinna stora förmåner under interregnum, då österrikarne ännu icke hade någon säkerhet att vinna kejsarkronan. Många skulle då hafva ställt sig på hans sida, om icke danskarnes ständiga intriger nödgat honom att släppa det gynnsamma tillfället ur händerna. Därför måste han nu framförallt se till, att danskarne blefve helt och hållet urståndsatte att vare sig själfve eller genom andra skada Sverige. Äfven i Polen hade ställningen blifvit en helt annan, och Preussen vore alldeles ödelagdt, Thorn och andra platser förlorade, och polackerna hade icke längre lust till fred. Med moskoviterna hade han med stor förlust för Sverige måst ingå ett treårigt stillestånd, då de i Livland eröfrade platserna måst återlämnas. Kejsartronen hade bestigits af en fiende till Sverige och ingen försäkran hade af honom gifvits till trygghet för Sverige. Genom konungens långa uppehåll i Danmark hade Rhenförbundet icke kunnat komma på fast fot, hvilket kunde underlätta försök från kejsarens sida att omkullkasta det. Brandenburg hade fått tid att bringa ordning i sina förhållanden och att med holländarnes 1659.
hjälp motarbeta konungen. Därför vore det nu mycket oklokt att stanna vid Roskildefreden, ty när danskarne icke respekterat denna, då de hade den svenska armén öfver sig, hvad kunde man då icke vänta, om konungen släppte från sig fördelarne och läte den tanken rotfästa sig hos danskarne, att Själland blifvit orättfärdigt anfallet! Hvilket engelsmännen äfven tycktes vilja insinuera, eftersom de så ifrigt yrkade på Roskildefredens upprätthållande. Om Sverige endast hade med Danmark att göra, skulle det förra visserligen under några år icke hafva något att frukta. Men under ett öppet krig med flertalet af sina grannar kunde konungen aldrig hafva full trygghet för danskarne utan måste lefva i oro, för att desse skulle kunna gifva Sverige ett dödligt hugg, då konungen vore sysselsatt på skilda håll eller någonstädes lede ett nederlag. Dessutom kunde han icke med tillbörligt eftertryck företaga något mot andra fiender, därest han icke hade full förvissning om trygghet från den danska sidan, ty han måste i motsatt fall dela sina trupper och hålla en stor del af dem hemma till skydd för fosterlandet. Han måste därför i Danmark vänta på sina fiender för att där antingen kämpa mot dem eller förhandla med dem, men genom att stanna vid Roskildefreden utsatte han sig för en allvarlig fara. Härtill kom för öfrigt, att om han lämnade Danmark, måste han börja ett krig i Tyskland, om hvars lyckliga utgång ingen förhoppning funnes, då hela Tyska Riket skulle falla öfver honom, under det att ingen utsikt vore förhanden om hjälp från Frankrike, England eller någon annan makt, utom möjligen några obetydliga subsidier. Under sådana förhållanden skulle hela hans armé komma att gå under, då de värfvade tyske soldaterna, afskräckte genom hemkallelseediktet, icke skulle våga följa honom till Tyskland. Huru liten tilltro till garanti man har af erfarenheten från den tid, då holländarne garanterat Brömsebrofreden och fransmännen westfaliska freden. Men om engelsmännen kunde åvägabringa en ärlig

1659. fred med Österrike, kunde det därefter vara tid att tala om Roskildefreden. Detta ville han hafva uttaladt såsom ett bevis för att han sträfvade efter en ärlig fred, hvarigenom Sverige kunde erhålla full trygghet, utan att han därför ville afslå en förlikning med Danmark. Holländarne hade också till honom framställt förslag att stanna vid Roskildefreden.

Konungens mening om engelsmännens förslag.

§ 18. Emellertid trodde konungen, att man icke kunde så mycket tillskrifva protektorn denna instruktion som fastmera parlamentet, hvilket han icke var herre öfver och hvilket tagit intryck af allehanda rykten, som utspridts af holländarne och fransmännen. Protektorn hade därför inskränkt sig till att utsända en flotta för att hindra holländarnes hjälpsändning och de allierades afsikt att öfversända trupper till öarna. Konungen trodde också, att sedan protektorn vunnit mera auktoritet, skulle han uppträda med mera kraft, och Meadowe tillstod för konungen, att fransmännens och holländarnes framställning af konungens företag gifvit en annan riktning åt protektorns mening och bragt honom på tanken att upprätthålla Roskildefreden.

Konungen, som ansåg det vara en dårskap att släppa ifrån sig de fördelar han nu hade och utsätta sig för samma fara från Danmark som tillförene, var icke sinnad att fransmännen till behag inlåta sig på ett långvarigt krig, i synnerhet som fransmännen icke handlat ärligt mot honom i Frankfurt och nu till hans nackdel ingått en öfverenskommelse med engelsmännen. Han höll därför för klokare att göra fred med samtlige sina fiender än att nu sluta en dålig fred med danskarne och sedan fortsätta ett ödesdigert krig med de öfrige.

Då Mountagu fått vetskap om konungens mening, sade han, att han hittills icke haft full klarhet i saken utan hade trott, att Roskildefredens upprätthållande skulle vara till stor fördel för Sverige. Han kunde emellertid icke afvika från sina order men ville inrapportera konungens förklaring till protektorn.

19 april. Hos konungen hade vissa misstankar uppstått af att i det kreditivbref, som protektorn låtit utfärda för Mountagu, 1659. titeln bundsförvant, som alltid tillförene brukats, blifvit utelämnad. Han befallde därför sina sändebud i England att framhålla detta för protektorn samt söka utforska anledningen till Englands förändrade hållning. De skulle också hafva sin uppmärksamhet riktad på att Mountagu icke måtte få några instruktioner, hvarigenom något tvång skulle utöfvas på konungen eller någon skada vållas hans säkerhet, om man icke kunde afvinna engelsmännen något mera. För öfrigt skulle de antyda för protektorn, att konungen hellre skulle förlika sig med sina argaste fiender och uppgifva allt, hvad han annorstädes eröfrat, än på föreslagna villkor ingå på fred med Danmark och öfvergifva de för Sverige så väl belägna platserna i Danmark, och att förr skulle hela världen få störta sig öfver honom, än han afstode från denna plan. Ty om han uppgåfve Danmark och inläte sig i ett långvarigt krig med andra fiender, blefve följden endast att danskarne vid första tillfälle skulle kasta sig öfver honom. Danmark hade ingen annan fiende än Sverige, under det att konungen hade många fiender och vore mera utsatt för anfall än Danmark samt kunde lätteligen lida ett nederlag, som danskarne otvifvelaktig skulle begagna till sin fördel. På Englands garanti vore icke att lita, då detta rike nu stode på vaggande grund, och om det hos engelsmännen än icke saknades vilja att hjälpa, så brast dem förmåga därtill. Och för öfrigt skulle den fred, som man nu ville påtvinga honom, beröfva honom de redan vunna fördelarne, betaga honom all makt att värja sig för sin fiende utan att därför för framtiden gagna hans vänner, såvida icke äfven fred med andra fiender kunde gifvas honom.

Ytterligare förhandlingar med England.

§ 19. Ehuru de engelske fullmäktige icke sågo någon möjlighet att bemöta konungens skäl, afveko de dock icke från sina order utan anhöllo fortfarande, att konungen måtte gå in på deras förslag. För att det icke skulle se ut, som om konungen icke hade någon lust till fred, befallde han Schering Rosenhane,

1659. Christer Bonde och Peter Julius Coyet att inleda underhandling med Mountagu och Meadowe. De svenska ombuden framhöllo därvid, att konungen visserligen icke ville helt och hållet förkasta Roskildefreden, men han åstundade en större säkerhet, än den han hade att vänta af denna fred. — Hvilken säkerhet, som härmed åsyftades, omnämnde de emellertid icke. — För att ernå denna säkerhet, vore det nödvändigt, att England förpliktade sig till att gifva Sverige en verksam hjälp mot alla, som ville störta det, och om Danmark icke kunde bevekas till fred, måste engelsmännen vara betänkte på att förlika holländarne med konungen, och om det komme därhän, att äfven desse började krig, hjälpa konungen mot dem, för hvilket ändamål de engelska ombuden borde förskaffa sig tillfyllestgörande fullmakt att förhandla.

Mountagu märkte, att konungens uppsåt var att förhala underhandlingen, och han trodde att skälet därtill var, att engelska flottan lagt sig för ankar på en sådan plats, att amiralen icke med god reputation skulle kunna låta den holländska flottan passera fram till Köpenhamn. Därvid måste det komma till strid, som skulle vara konungen till hjälp utan att bringa England någon fördel. För att undvika detta försökte Mountagu att få ett klart besked af konungen. Detta uteblef emellertid, och Mountagu förnam, att konungen stod i begrepp att rycka fram mot Lolland. Då detta skulle vålla rubbning i underhandlingarna, lät han förstå, att han, inseende att han icke i rätt tid skulle hinna få förklaringen, nu måste verkställa de andra honom gifna orderna. Han lättade därför ankar och seglade genom Sundet ut i Kattegat och lade sig vid Kullen. Då flottan passerade Kronborg, skickade konungen Nils Brahe och Gustaf Posse ut till den för att önska lycka och framgång till det för konungen okända företaget. Två timmar senare sände konungen ånyo ut en båt med en skriftlig förklaring, att han icke vore afvog mot Roskildefreden och icke heller ville förkasta det framlagda förslaget, blott han tillförsäkrades större trygghet, än 1659.
han hittills haft, och de, som läto sig angeläget vara att upprätta fred i dessa trakter, ville tillkännagifva, hvarpå den af honom äskade säkerheten skulle grundas. På detta sätt vore han redo att underhandla med engelsmännen ensamme eller ock med dem och danskarne gemensamt. Härtill bidrog mycket den pågående fredsunderhandlingen mellan Frankrike och Spanien, hvarigenom enligt Meadowes antydan engelsmännen hade behof af sin flotta hemma. Och detta var till synes till behag för Mountagu, som ville, att man skulle tro, att hans afsikt att draga hem med flottan förestafvats af nödvändigheten att göra en påtryckning på konungen. Men ett annat skäl för uppbrottet förefanns äfven uti hafsströmmen, som här visade mycken föränderlighet och skulle vålla mycken olägenhet, därest han tilläfventyrs skulle komma i någon fäktning med holländarne. Vid Kullen åter fanns öppen sjö, och hafsströmmarne gingo i vindens riktning. Emellertid antydde Mountagu, att han icke ännu hade någon order att draga hem, men han kunde när som helst vänta en sådan, om icke konungen antoge det framställda förslaget. Han ansåg konungens förklaring tillfyllestgörande, och han skulle öfversända den till England, men han misstänkte, att något förborgadt låg under den fordrade säkerheten och att konungen närmast tänkte på Norge och Själland, hvarom han hört hviskas. Och det kunde han bestämdt försäkra, att därpå skulle England aldrig ingå. I alla öfriga stycken ville han ärligen stå konungen bi, och om holländska flottan, som nu väntades, dristade gå till Köpenhamn och landsätta folk på öarna eller föröfva några fientligheter mot konungen, skulle han möta detta med våld. Men han befarade icke detta, då holländarne icke hade någon annan afsikt än att upprätthålla Roskildefreden, hvilket konungen också gillat, och beträffande säkerheten för öfrigt kunde ju öfverenskommelse träffas. Därtill fogade Meadowe, att protektorns mening hade icke varit att ovillkorligen tvinga konungen till 1659.

1659. bekräftelse af Roskildefreden, utan önskade han bereda honom vissa fördelar, ja han ställde i utsikt en allians mellan England och Sverige, på det att flottan snarligen måtte komma i aktion. Då han kort därefter fick vetskap om konungens landstigning på Falster och Lolland, blef han något tveksam, huruvida konungen därefter komme att hafva något egentligt behof af den engelska flottans hjälp.

Underhandlingar med engelsmännen om en allians.

§ 20. Sedan konungens förklaring mottagits, yrkade engelsmännen i Köpenhamn ifrigt, att konungen af Danmark äfven skulle med uteslutande af sina allierade bekräfta Roskildefreden, hvartill danskarne till en början icke ville lyssna. Men sedan Carl Gustaf väl eröfrat Falster och Lolland, lät konung Fredrik så till vida beveka sig, att han lämnade de kejserlige och polackerna ur räkningen, om blott Brandenburg och Holland kunde inbegripas i förhandlingarna. Med detta svar syntes emellertid engelsmännen föga tillfreds, och Meadowe lät de svenske kommissarierna förstå, att han ville ånyo bringa på dagordningen en allians med Sverige och gärna önskade få veta, huru konungen skulle ställa sig därtill. Därför öfverlämnade han också till konungen ett utkast till allians, som något skilde sig från det förra förslaget, och som inleddes med en erinran om det nya och olyckliga krig, som ånyo uppstått mellan Sverige och Danmark. Konungen af Sverige hade satt sig i besittning af Kronborg och herraväldet öfver Sundet samt belägrat Köpenhamn för att tvinga konungen af Danmark till en ärlig och säker fred. Vidare hade en stark österrikisk och polsk armé för att hjälpa Danmark dragit in i Jylland och närmade sig redan Fyn och Själland, hvilken plan, om den lyckades, efter all anledning skulle medföra en säker undergång för protestantismen i dessa trakter och utsätta den för att utplånas i hela Europa, hvarjämte äfven köpenskapen på Östersjön skulle lida och likaledes Danmark, som man nu afsåge att skydda, gå under. Till förekommande af allt detta, och då konungen af Sverige anhållit om protektorns hjälp, hade man kommit till enighet om att 1659. protektorn skulle till konungens af Sverige hjälp sända till Sundet ett visst antal fartyg, hvilka så skulle utrustas, att de kunde hålla ut på sjön till slutet af hösten. Denna flotta skulle tjäna konungen till skydd och bemöda sig om att hindra utländska fartyg under hvilken flagga eller amiral som helst att förena sig med den danska flottan. Dessutom skulle denna engelska flotta äfven förhindra de alliera-des trupper att framtränga till Köpenhamn eller landstiga på någon af öarna, så att Köpenhamn icke måtte tillföras vare sig folk, proviant eller penningar. Och slutligen skulle den bistå den svenska flottan, därest denna blefve utsatt för angrepp från danskarne eller de allierade på öppen sjö eller i någon hamn innesluten. För de kostnader, som på detta härtåg måste nedläggas, och för den risk, som engelsmännen därigenom skulle kunna löpa, betingade sig England vid passerandet genom Sundet och Belten frihet från all tull och alla pålagor för fartyg och varor, som hittills erlagts till Sverige, hvarjämte engelska fartyg vid passerandet af ofvannämnda farvatten efter förevisandet af sjöpass hos svenske ämbetsmän skulle till engelske ämbetsmän betala de umgälder, som af protektorn beslutats. Vidare skulle engelsmännen i alla nuvarande och blifvande svenska hamnar icke affordras större pålagor än de, som ålåge svenska fartyg, och för öfrigt likställas med svenske undersåtar. Konungen af Sverige skulle vara pliktig att afspärra Sundet och Belten för att skydda handel och sjöfart mot alla, som uppträdde mot någon af de båda allierade. Alla hamnar och farleder i Sverige skulle utan några pålagor stå öppna för engelska fartyg, och skulle det vara dem tillåtet att där förse sig med alla sina behof medsamma rätt, som tillkomme de svenska fartygen. De båda allierade skulle bemöda sig om att skilja kurfursten af Brandenburg och andra protestantiske furstar från Huset Österrike och förmå dem att förena sig mot denna makt. För detta ändamål skulle den engelska flottan operera, så länge årstiden det medgåfve och flottan vore i godt stånd.

1659. *Konungens order till sina sändebud i England med anledning af engelsmännens förslag.*

§ 21. Engelsmännens fordran att i alla stycken blifva i svenska hamnar likställde med svenske undersåtar behagade icke konungen, då de fartyg, som där åtnjöto frihet, voro så byggda, att de äfven kunde till krigstjänst brukas. Om dylika privilegier beviljades såväl åt personer som fartyg, skulle svenskarne småningom drifvas bort från sjön. Men engelsmännens önskan att i öfrigt blifva likställde med svenske undersåtar ville konungen gärna bifalla. Uppfyllandet åter af engelsmännens fordran på Östersjöns afspärrande för alla Englands fiender skulle inveckla Sverige i strider med hela Europa. Engelsmännen skulle dessutom icke vara i stånd att på detta vatten drifva alla slags kommercier, och om de till äfventyrs skulle äga förmåga därtill, skulle de därigenom tillskansa sig fördelar på svenskarnes och grannfolkens bekostnad. För öfrigt vore det ock en fara att utan undantag öppna alla svenska hamnar för engelska flottor. Då konungen icke ansåg, att engelsmännens förslag inom den närmaste tiden kunde blifva föremål för ingående pröfning och då det för svenske undersåtar och deras handel vore till stort men, lät han upprätta ett annat förslag, som öfversändes till Meadowe. Men denne höll envist fast vid det engelska förslaget, från hvilket han enligt order icke kunde afvika, samtidigt med att han antydde, att någon jämkning kunde ske. Konungen befarade, att den engelska flottan skulle lägga sig för ankar utanför Köpenhamn och där göra några öfverenskommelser till Sveriges skada, då han antog, att ersättning för flottutrustningen skulle komma att utkräfvas af den ene eller andre af de två konungarne.

7 maj.

I sitt förslag hade konungen bland annat såsom säkerhet erbjudit engelsmännen en hamn vid Östersjön samt Glückstadt, som skulle till dem såsom evärdlig besittning öfverlämnas, så snart det blifvit eröfradt, och dessutom staden Krempe med tillhörande krets samt Wilsterområdet. För de penningar, som de lämnade, skulle de få Island i pant tillika med tullinkomsterna i Bergen, hvarjämte konungen äfven vore villig att på dem öfverflytta Norges rätt till Orkneyöarna. Men innan dessa områden blifvit tagna från fienden, ville konungen omedelbart efter ratifikationen tillsvidare öfverlämna Stade och Schwingeskans, förbehållande sig dock suveräniteten öfver själfva staden. Detta förslag syntes icke misshaga Meadowe, hvadan man kunde hoppas på ett afgörande af saken, ehuru han nog så tydligt lät förstå, att han hellre sett, om engelsmännen fått åt sig öfverlåtna Kronborg och Hven. Men därtill hade konungen alls ingen lust, då engelsmännens grannskap till äfventyrs kunde blifva honom mera till men än danskarnes. 1659.

Då emellertid engelsmännens förslag var oantagligt och Mountagu förklarade, att han icke kunde företaga något, innan alliansen blifvit afslutad, så återstod för konungen intet annat än att lämna Meadowe ett nytt förslag med anförande af de orsaker, hvarför han icke kunde antaga engelsmännens förslag, och med anhållan, att Meadowe med det första ville öfversända detsamma till England och för protektorn framhålla obilligheten af de föreskrifna villkoren. Då konungen märkte, att Meadowe på grund af obekantskapen med nordiska förhållanden tilldelats alltför detaljerade order, försökte han att genom sina sändebud i England få alliansen bragt till stånd och öfversände för detta ändamål fullmakt och instruktioner till dem. Det väckte också hos konungen någon betänklighet, att Meadowe icke, såsom brukligt var, ville förete sin fullmakt utan ville behålla den till förhandlingens slut. Och vidare syntes det konungen orimligt, att den engelska flottan icke skulle stanna kvar längre än till hösten, då det mycket väl kunde hända, att hvarken det danska kriget till dess vore slutadt, eller att holländarnes fientlighet upphört. Och emedan Meadowe försäkrat, att han icke ägde rätt att afvika den minsta hårsmån från förslaget, föreföll det, som om man mera sökte tvist än förlikning, hvilken senare eljes brukar komma till stånd just genom jämkningar. Den af Meadowe gjorda inledningen till förslaget behagade icke heller konungen.

1659. Sändebuden i England fingo order, att, därest saken icke kunde där blifva föremål för behandling, de åtminstone skulle bringa det såvida, att konungens förslag blefve med förståelse mottaget och vidare utarbetadt samt sändt till Meadowe, som borde förses med en vidare fullmakt. Tillika sändes till Friesendorff ett hemligt utkast, af innehåll att om protektorn ville söka förmå danskarne att afträda Norge, ville konungen åt England utrymma härtigdömet Bremen, dock med förbehåll att undersåtarnes rättigheter lämnades orubbade, samt arbeta för att Island och Grönland komme under Englands välde. Danmarks krona skulle då sättas på härtigens af Gottorp hufvud, och om konungen af Danmark blefve från sitt rike förjagad, skulle detsamma delas så, att konungen af Sverige finge Norge, Själland och Fyn förutom andra öar, Cromwell hela Jylland utan kränkning af härtigens af Gottorp rätt jämte härtigdömet Bremen med Verden, hvarförutom England skulle tillförsäkras tullfrihet i Sundet.

Engelsmännen försvara sina åtgärder.

§ 22. Då de svenska sändebuden förehöllo engelsmännen, att deras flotta, af hvilken konungen hoppats så mycket, icke fått annat uppdrag än att påtvinga honom en osäker fred och att för detta ändamål hemliga underhandlingar bedrifvits med fransmän och holländare, tillbakavisade Thurloe dessa beskyllningar och genmälde, att man till Sveriges bästa hade ingått en öfverenskommelse med Frankrike, att man skulle hålla holländarne i tygeln, om de skulle uppträda fientligt, samt desslikes binda fransmännen, som icke voro så vänligt sinnade mot Sverige, och att man icke kunnat underlåta att taga vissa försiktighetsmått, i händelse holländarne ville företaga något i Danmark. Att man skulle förklara holländarne krig, kunde icke begäras, då engelsmännen redan voro invecklade i krig med Spanien och icke kände sig säkre hvarken för fransmännen eller sina egna medborgare. Dessutom rådde stor penningbrist, och parlamentet, som hade hand om pungen, ville inskränka men icke öka anslagen för krig. Genom engelsmännens förslag hade konungen i alla fall vunnit, att de allierades planer korsats. Det var fullt uppriktigt och i bästa mening som de lagt Roskildefreden såsom grund, då de väl bemärkt konungens farliga ställning och huru holländarnes och de allierades makt så vuxit, att de dristat yrka på Brömsebrofreden såsom basis. Då engelsmännen bestämdt vägrat att ingå på detta förslag, hade holländarne fordrat återlämnandet af Trondhjem och Bornholm, hvilkas invånare gjort uppror, men sedan de erfarit den ifver, hvarmed flottrustningarna i England bedrefvos, hade de stannat vid Roskildefreden såsom grundval och medgifvit öppnandet af förhandlingar med Danmark. Men engelsmännen hade icke velat ingå på holländarnes förslag, att om endera af de krigförande parterna utan grund afsloge freden, medlarne icke skulle understödja den motspänstiga parten, eller om medlarne toge sig an den ena eller andra partens sak, detta icke skulle gifva anledning till någon fientlighet mellan medlarne. Det vore helt visst en sak af icke ringa vikt, att engelsmännen förhindrat holländarne att kasta sig öfver konungen. Under alla förhållanden hade de icke tillfogat honom någon skada, men i preliminärförhandlingen höfdes det icke dem att vara förespråkare för konungen eller yrka på något utöfver hvad som stipulerats i förut ingångna traktater, för hvilka de iklädt sig garanti. Då konungen alltid fört på tungan talet om en ärlig och billig fred, borde det icke synas honom underligt, att enhvar bevakade sina intressen. Genom afsändandet af en så dyrbar flotta kunde man nogsamt inse, att de befordrat och alls icke motarbetat, hvad konungen med fog kunde begära, och de hyste alls ingen afund öfver konungens framgångar utan sågo tvärtom med misshag fiendens växande makt. De hade handlat i enlighet med sundt förnuft och politisk klokhet, då de icke till skada för sig själfve velat gifva för stor makt i en endas händer, och man måste vara nöjd med att de hindrat fienden att kasta sig öfver konungen och sökt genom medling åvägabringa en billig fred, som skulle blifva till gagn för Sverige. Därtill fogade han 1659.

1659. något harmset, att protektorn vore väl värd ett öppet erkännande och tack för afsändandet af en flotta, som enligt hans förmenande uträttat något stort och viktigt, ty fienden hade icke så mycket haft i tankarne hvarken Roskildefreden eller Brömsebrofreden utan fastmera konungens undergång, att drifva bort honom icke allenast från Själland och Fyn utan från hela Tyskland och jaga honom tillbaka till sitt eget land, och dessa planer skulle nog kommit till utförande, om man icke fruktat för England. Holländarne hade också i England uttryckt sin förundran öfver engelsmännens bristande statsklokhet, då de inlåtit sig i företag, som slutligen måste blifva dem till skada. Genom den från England sistlidne höst afsända flottan hade öfverförandet af fyra tusen fotknektar till Danmark förebyggts och en holländsk flottas ankomst förhindrats. Men om engelsmännen icke rönte någon tack därför utan misstro och illasinnade uttydningar af sina åtgöranden, skulle de hädanefter afhålla sig från all inblandning, i synnerhet som de genom den mellan Frankrike och Spanien afslutade freden hade nog att syssla med hemma. De komme därför kanske att slå in på en annan väg, som mera tilltalade parlament och folk, och som det icke skulle vara svårt för dem att följa. Engelsmännen hade städse varit benägne att bistå konungen och främja hans planer, men under den förutsättning, att deras rike icke utsattes för fara. Något ansvar för utgången ville de icke ikläda sig, lika litet som de på förhand kunde bestämma, huru de skulle handla, då de inom sitt eget land hade mycken oro. Hade konungen väntat sig något därutöfver, hade han gjort orätt. Meadowe hade aldrig haft några andra order än att under alla omständigheter fullfölja underhandling om fred till allmänt väl och i båda parternas intresse. Men att det skulle varit honom befaldt att med konungen underhandla om Danmarks och Norges betvingande och att i Englands namn framställa något så orimligt, det hoppades han, att konungen icke förväntat eller kunnat tro, att han för närvarande eller i framtiden 1659.
skulle vilja påtaga sig något ansvar för. Hvilken allmän ovilja skulle icke däraf framkallas? Och hvilka förtretligheter och hvilken fara uppstode icke, om man läte sig ledas af partilidelse? Om Meadowe skulle tillåtit sig något dylikt, hade det varit mot order, hvilket understundom brukas för utlistande af hemliga tankar. Konungen hade icke tillbörligen beaktat förhållandet mellan hvad han fordrat och hvad han erbjudit, i det att han begärt, att engelsmännen med all makt skulle arbeta för att åt honom förvärfva herraväldet i norden, under det att konungen å sin sida icke erhjudit så synnerligen mycket, icke ens lofvat att utestänga holländarne från Östersjön, enär han föregifvit, att den svenska handeln därigenom skulle gå under. Man hade ansett, att tullfrihet i Sundet betydde så mycket, men denna var af mycket tvifvelaktigt värde, då den utan bindande säkerhet vid tillfälle kunde blifva utan all verkan, och den kunde också kringgås genom höjning af tullen i Göteborg och Stockholm. Och då konungen vägrade att gå längre, kunde man icke se, huru man skulle förfara för att båda parterna skulle blifva tillfredsställda. Man borde icke tro, att engelsmännen voro så enfaldige, att de skulle eftersätta egna fördelar för att stå andra till tjänst.

Vid de svenska sändebudens fråga, om flottan hade fått order att vända tillbaka, svarade Thurloe därtill visserligen nej, men han förteg, hvad flottan skulle göra i det ena eller andra fallet. Engelsmännens sträfvan ginge för öfrigt ut på att ärligt och uppriktigt arbeta i konungens intresse, och de hade aldrig haft i sinnet att genom påtryckning tvinga honom till något, utan de ville tvärom endast hindra motpartens planer och på bästa sätt befordra konungens fördelar. Protektorn och hans parti stode alltid på konungens sida, men för framtiden kunde man icke svara, då man måste befara, att protektorns planer under dessa orostider icke kunde utföras, i betraktande af att man icke visste, hvem som framdeles kunde få regeringstyglarne i sin hand.

1659. *Oron i England.*

§ 23. Den inre oron i England föranledde en stagnation i förhandlingarna om en allians, och till skada för konungen ökades holländarnes inflytande hos den nya regeringen. Dessa inre oroligheter framkallades af krigsbefälet och andra mäktiga personer, som för länge sedan låtit förljuda, att den af protektorn införda författningen vore från början orättfärdig och borde afskaffas, för hvilket ändamål i hemlighet arbetades. En bidragande orsak till orons öfverhandtagande var oenigheten mellan olika trosbekännare, som funnos i stort antal och hvilka, huru föga de eljes kommo öfverens, dock voro ense i sitt missnöje med den nuvarande författningen. Alla partier lurade blott på tillfälle att svinga sig upp och underblåste splittringen för att en gång kunna kasta författningen öfver ända och tillskansa sig större frihet. Söndringen uppehölls särskildt af generalitetet, som satt inne med makten och därför kunde med så mycket större eftertryck fullfölja sina planer. Oliver Cromwells kungliga makt misshagade framförallt generalerna, och det föreföll också, som om Oliver under de sista åren af sin lefnad icke fört regementet med samma skicklighet och klokhet som i början utan visat för mycken eftergifvenhet mot missnöjde, som nu begagnade sin makt mot den nuvarande regeringen. Dessutom hade han icke uppfostrat sin äldste son Richard med hänsyn till den höga värdighet, som han skulle komma att bekläda, icke tidigt nog invigt honom i statssaker, ej heller anförtrott honom någon mera maktpåliggande post vid armén, hvarigenom han kunnat sättas i tillfälle att förvärfva sig soldaternas tillgifvenhet. Militärpartiet hade icke förr fått öfvervikt, än det tvang Richard att upplösa parlamentet och öfverlämna öfverkommandot öfver armén åt Carl Fleetwood. Därefter återinfördes det så kallade långa parlamentet, som Oliver upplöst 1654. Richard måste nedlägga sin höga värdighet och sjönk ned till en så sorglig ställning, att han icke ens var i stånd att tillfredsställa sina kreditorer.

6 maj.

Detta parlament, som var motståndare såväl till ett monarkiskt regemente som till ett öfverhus, upptog tiden uteslutande med ordnandet af egna angelägenheter och hade ingen tanke på Carl Gustafs intressen. Mountagu var icke nöjd med det nya regementet och blef därför beröfvad sitt befäl. Meadowe hade emellertid försäkrat konungen, att England, huru det än månde gå Richard, skulle förblifva Sveriges vän och trots den nuvarande oron visa sitt förtroende för konungen. Och han tillfogade, att om den engelska flottan blefve hemkallad, föranleddes en sådan åtgärd icke af den inre oron utan af den nyligen mellan Frankrike och Spanien afslutade freden. Då franska sändebudet i London hemlighöll fredsslutet, hade man anledning att misstänka, att fransmän och spanjorer smidde planer i afsikt att drifva bort engelsmännen från Flandern. 1659.

Så snart konungen kommit till klarhet om ställningen i England, gaf han sina sändebud order, att huru regeringssättet än månde komma att gestalta sig, skulle de förhandla med den, som fått makten i hand, i synnerhet som den allians, hvarom fråga var, rörde hela det engelska folket och var inriktad på dess bästa. De skulle förfara på enahanda sätt som tillförene Whitelock, hvilken kommit till Sverige och där afslutat ett förbund i parlamentets namn, men därefter lämnat Cromwells ratifikation däraf. Vidare skulle de förklara, att konungen ingalunda ville förkasta Roskildefreden utan endast önskade större säkerhet, hvarför England bland andra äfven borde ikläda sig garanti.

30 maj.

Men sedan deputerade från parlamentet haft en sammankomst med de svenska sändebuden, blef det kunnigt, att mellan engelsmän, fransmän och holländare i Haag ingåtts ett fördrag i syfte att upprätthålla Roskildefreden. Då parlamentet emellertid hade full sysselsättning med de inre angelägenheterna och för öfrigt ledsnat på den svenska saken, togo sig holländarne däraf anledning att i England motarbeta planen angående Roskildefredens upprätthållande, och från parlamentet afgick bref till konungen af innehåll att engelsmännen icke ansågo sig bundne af allt, som aftalats med

1659. Cromwell. Då flottan emellertid redan befann sig i Danmark, tillät icke Englands anseende, att man afvek från fördraget, utan skulle Roskildefreden, så godt sig göra lät, upprätthållas, dock med den ledsamma klausulen att den af parterna, som icke ville godkänna den, skulle med våld tvingas därtill. Då de omförmälde deputerade sedan blifvit af holländarne, som stodo i godt anseende hos parlamentet, omstämde, läto de vid den påföljande sammankomsten förstå, att de önskade, att konungen skulle afstå från Trondhjem och Bornholm, och att de nuvarande förhållandena icke tillåto England att inblanda sig i ett krig i norden. Hvad än de svenska sändebuden invände, framhärdade de engelske deputerade i sin mening och framhöllo, att deras förslag var till stort gagn för konungen under hans nuvarande ställning, och de tillade, att engelsmännen hade ingen anledning att, för att vara svenskarne till behag, inlåta sig i krig med holländarne. Konungen hade lofvat att med fyrtio fartyg stöta till den engelska flottan, men nu hade man förnummit, att antalet inskränkts till sexton, af hvilka många voro ganska dåligt utrustade. Och sanningen att säga, förhållandet inom landet var icke sådant, att man kunde företaga något verksamt mot holländarne.

Nieupoort hade i England framställt saken så, att konungen af Danmark vägrat ingå på fred, hvadan holländarne ämnade undandraga danskarne sin hjälp och antingen återkalla sin flotta eller ock uppträda emot danskarne, om blott Sverige ville låta förmå sig till någon eftergift, så att konungens af Danmark värdighet icke kränktes och holländarne icke skulle beskyllas för att under sken af hjälp hafva bidragit till Danmarks undergång. Dessutom vore det icke rimligt, att holländarne skulle afstå från sina fördelar för att göra Carl Gustaf till herre öfver Östersjön och gifva honom medel i handen att hämnas på dem, när det behagade honom. Denna eftergift skulle bestå i afträdandet af Hven, Bornholm och Trondhjem samt uppgifvandet af alla anspråk i Guineasaken. Englands enda önskan var också, att konungen skulle bekväma sig härtill, då de icke längre kunde bestrida underhållet af flottan. 1659.

Underhandlingar i Haag om biläggandet af striderna mellan Sverige och Danmark.

§ 24. I Haag ansträngde man sig framförallt att bringa kriget i Danmark till slut och att göra en bräcka i Roskildefreden. Då underhandlingar för åvägabringandet af fred i Danmark pågingo mellan engelsmän och fransmän och Nieupoort anmodades att därvid medverka, försökte holländarne att få underhandlingarna flyttade till Haag, då de misstänkte, att engelsmännen mera lutade åt svenskarnes sida, och befarade, att de skulle af desse betinga sig några fördelar på Östersjön. Det skulle också blifva lättare för de tre makterna att sluta ett fördrag, om de kunde enas om att icke tillåta Sverige att bemäktiga sig Danmark. Man försökte äfven, ehuru förgäfves, att åvägabringa ett separatfördrag mellan konungen och holländarne och att skilja desse från Danmark. Men holländarne ansågo icke att något separatfördrag kunde gifva dem säkerhet för deras handel på Östersjön, om Sverige blefve allhärskande i Sundet. Emellertid ville de icke anses såsom Sveriges fiender och voro därför icke tillfreds med att Obdam hade tillåtit utväxling af svenska fångar, hvilket han borde hafva öfverlåtit åt danskarne, då holländarne icke voro Sveriges fiender; ja, då österrikarne och spanjorerna framställt önskan om en allians med holländarne, hade de afslagit detta erbjudande i förhoppning på att kunna återställa vänskapen med Sverige. De befarade emellertid att blifva utsatte för skymfen, att deras sändebud icke skulle blifva mottagna af konungen, och gåfvo därför sina ombud titeln deputerade, hvarigenom skymfen skulle blifva mindre, därest de blefve afvisade. Men Mazarin försäkrade, att de behöfde icke alls hysa någon farhåga i detta hänseende, äfven om konungen icke på förhand förklarade sig benägen att mottaga dem, ty fransmännen och engelsmännen ville ansvara för att de skulle få audiens.

Men lika litet som engelsmännen ville, att Sverige skulle undertrycka Danmark, lika litet kunde de tillåta, att holländarne

1659. skulle spela herrar öfver danskarne, och för detta ändamål hade de sändt en flotta till Sundet. Downing sade rent ut, att svenskarne måste bekväma sig till fred, då de voro omgifne af så många fiender och nyligen vid stormningen af Köpenhamn hade lidit ett så svårt nederlag. De Thou skydde icke heller att öppet uttala, att Europa icke kunde tillåta, att Sverige bragte Danmark under sitt välde. Mazarin hade också uttryckligen förklarat för det holländska sändebudet Boreel, att Frankrike icke ville förhjälpa konungen af Sverige till Danmarks underkufvande, utan att Roskildefredens bestämmelser vore det yttersta, som Sverige kunde hoppas på; hvad därefter af svenskarne eröfrats, måste till Danmark återställas. Vidare borde Sundstullen lämnas åt Danmark, och Sverige icke tillstädjas någon bestämmanderätt däröfver. Men om svenskarne skulle vägra att ingå på dessa förslag, komme de att af Frankrike öfvergifvas, och då vore det ute med Sverige.

Då med anledning af dessa uttalanden svenska sändebudet på konungens befallning gjorde Mazarin föreställningar, sökte denne urskulda sig med att furstar kunde icke gå sina vänner till mötes längre, än deras intressen tilläte, och mellan vänner uppstode ofta små misshälligheter genom att man icke i tid gaf efter i någon sak. Men sådana undanröjdes snart, om man komme till förklaring och utan förutfattade meningar öfverlade om sakerna. Han aktade Carl Gustaf icke blott såsom en mycket tapper furste, utan räknade honom såsom en af Frankrikes allra bäste och förnämste bundsförvanter.

Den från England till Sundet så plötsligt afsända flottan gaf holländarne mycket att tänka på. Deras flotta var äfven snart färdig äfvensom några prámar, hvilka man brukade för transport af boskap, och som skulle användas för öfverförande af de allierades rytteri till de danska öarna. Genom Nieupoort läto de försäkra protektorn, att de icke hade i sinnet att helt och hållet undertrycka svenskarne eller vinna några förmåner på Östersjön, och därför hade de icke heller ingått 1659. förbund hvarken med kejsaren, Polen eller Brandenburg. Deras innersta önskan var, att oron i norden måtte stillas, och i detta syfte voro de beredde att i förening med Frankrike och England ingå ett fördrag.

Enligt öfverenskommelse afgåfvo de *18 mars.* Thou och Downing till generalstaterna ett memorial, hvaruti de anförde, att de af sina herrar voro anbefallde att med holländarne söka utfinna ett medel, hvarigenom det nordiska kriget genom förlikning i godo måtte bringas till slut, och anhöllo de tillika, att för detta ändamål fullmäktige måtte förordnas. Men detta väckte ett häftigt motstånd från de danska sändebuden, som icke ville, att holländarne skulle ingå något separatfördrag eller att Frankrike och England skulle utan danskarnes vetskap och vilja något företaga.

Fransmännen och engelsmännen afsågo att draga holländarne öfver på sin sida och att förlika dem och danskarne med svenskarne, för att desse med det snaraste äfven måtte komma till fred med polackerna och därefter kunna anfalla Österrike. Och då konungen förklarat, att han i första rummet var angelägen om säkerhet från den danska sidan, så att icke danskarne, då han var sysselsatt på annat håll, vid första tillfälle skulle falla honom i ryggen, ville de efter skedd förlikning ikläda sig garanti för freden. Detta var äfven till behag för holländarne, som försäkrade, att om svenskarne inginge på förslaget om fred, men danskarne afsloge det med hänsyn till sina allierade, skulle de genom att undandraga dem sin hjälp nog bringa dem till förnuft. Vid en sammankomst med de Thou och Downing hade de också bedyrat, att de alls icke hyste något hat eller någon fiendskap till svenskarne; deras åtgöranden vore uteslutande föreskrifna af statsskäl. Och om svenskarne skulle råkat i samma trångmål som danskarne, skulle de med all makt hafva bistått de förre, liksom de nu gjorde det med de senare. Om vid utförandet af gifna order man öfverskridit gränsen för det tillbör-

1659. liga, så kunde i dylika fall sådant icke alltid förhindras. Nu kräfde emellertid deras intresse att hålla fred och ärlig vänskap med Sverige, och kunde ett godt förhållande blifva befäst, skulle konungen af Sverige få erfara stora fördelar därutaf. Det oaktadt kunde de icke skilja sig från Danmark, hvilket de måste hjälpa såväl på grund af ett fördrag, som därför att republikens intresse kräfde Danmarks upprätthållande; och Obdam hade order att gentemot den engelska flottan uppträda som vän, och samma hade engelsmännen från sin sida lofvat gentemot den holländska flottan.

Till en början hade provinsen Holland velat gå tillbaka till Brömsebrofreden, under föregifvande att därförutan kunde Danmark icke af egna krafter bestå. Detta motsatte sig emellertid Downing mycket kraftigt och hotade, att om man icke afstode från denna fordran, skulle den engelska flottan förena sig med den svenska och först gå till anfall på Obdam och senare mot De Ruyter, så snart denne med den nya flottan anlände. Vid denna hotelse fogade sig holländarne efter engelsmännens fordran af Roskildefreden såsom grundval. De Thou och Downing förklarade vidare, att de icke mot konungens vilja ville tvinga honom till antagandet af Roskildefreden såsom basis utan genom vänlig öfvertalning förmå honom därtill. Ehuru fördraget nu var ingånget, voro holländarne icke desto mindre orolige, att engelsmännen ensamme skulle bringa freden i Danmark till stånd, och de sände därför konung Fredrik en skriftlig försäkran om hjälp, på det han icke skulle förhasta sig med freden.

Den första Haag-konserten 11 maj.

§ 25. Fransmän, engelsmän och holländare afslöto nu sinsemellan ett fördrag i syfte att återställa fred mellan de nordiska rikena, hvilket, då det skett utan de nordiska konungarnas vetskap eller vilja, var exempellöst. I inledningen till detta fördrag framhölls Frankrikes och Englands bekymmer öfver det krig, som ånyo uppstått mellan Sverige och Danmark med anledning af svårigheterna vid tillämpningen af Roskildefreden, hvadan fransmännen och engelsmännen ansågo sig skyldige att söka finna en utväg för krigslågans snara släckande. I detta syfte hade intet synts dem lämpligare än att samfäldt erbjuda sin medling. De hade äfven lyckats för detta mål vinna holländarnes anslutning för att med så mycket större framgång kunna verka för afvärjandet af de olyckor, som tryckte grannkonungarnes undersåtar och för återupprättandet af den hämmade köpenskapen på Östersjön, som vållade hela Europa så stor skada, hvarjämte de ville förebygga, att andra makter inblandade sig i detta krig. 1659.

Sålunda blef beslutadt, att de tre staterna skulle använda all flit för att åvägabringa en ärlig fred mellan Sverige och Danmark på grundval af Roskildefreden, hvarur dock artikeln om utestängning af utländska flottor från Östersjön skulle utgå, på det att ingen skada skulle tillfogas någon af de tre staterna, samt att, om någon af konungarne med anledning af det nyss utbrutna kriget skulle yrka någon ändring, sådan skulle genom de tre staternas medling bringas till afgörande. Den engelska flottan skulle icke förena sig med vare sig den svenska eller den danska flottan eller bistå den ena parten mot den andra under en tid af tre veckor, räknad från den dag, då flottans amiral fått meddelande om detta fördrag. Den nu färdiga holländska flottan skulle iakttaga samma förhållningsregel, icke sluta sig till Obdams flotta och icke under någon förevändning handla för eller emot någondera konungen. Inom sagda tid skulle icke heller Obdams flotta låna sig till öfverförande af de allierades trupper till de danska öarna eller göra den svenska flottan något ohägn. Under den tid, då de tre staternas ombud voro sysselsatta med återupprättandet af freden, skulle den nyss utrustade holländska flottan hålla sig aflägsen från Köpenhamn, Sundet och Belten. De tre staterna skulle undandraga den af konungarne, som icke ville ingå på billiga förslag, all hjälp och så länge därmed fortfara, tills han läte sig till fred beveka. Men om de tre staterna sinsemellan icke kunde enas om de anspråk, som af de båda konungarne

1659. framställdes, och af denna anledning nödgades bispringa någondera af de krigförande parterna, skulle freden staterna emellan därför icke anses bruten. — Denna punkt ville de Thou hålla hemlig, då han ansåg, att dess offentliggörande kunde ingifva konungarne förhoppning om hjälp eller bundsförvantskap. — Aftal gjordes äfven rörande den garanti, som de tre staterna skulle ikläda sig för den blifvande freden. Vidare betingade de tre staterna sig förmånen, för sina fartyg att icke blifva betungade med några nya pålagor i Sundet eller Belten, och att därest den ena statens undersåtar där komme i åtnjutande af några fördelar, sådana äfven skulle komma de andras till del, så att full likställighet och enahanda frihet skulle tillkomma alla tre staternas undersåtar. Dessutom skulle Frankrike och England verka för undanröjandet af misshälligheten mellan Sverige och generalstaterna och för att Elbingfördraget med elucidationerna blefve ratificeradt samt att kurfursten af Brandenburg och Danzig skulle inbegripas däri, därest de en månad efter anmodan förklarade sig därtill benägna. Slutligen skulle de tre staterna äfven bemöda sig om att bringa till stånd fred med Polen samt söka åstadkomma en förlikning i godo mellan Carl Gustaf och kurfursten af Brandenburg, dock utan att detta finge gifva anledning till något uppskof med freden mellan de båda konungarne. Tre veckor efter fredens undertecknande skulle ratifikation ske, dock utan hinder för fredens trädande i kraft omedelbart efter dess afslutande.

Missnöje med konsertförfördraget.

§ 26. Utom upphofsmännen själfve fanns knappt någon, som gillade detta fördrag. Den danske ministern i Haag gaf sitt ogillande tillkännna i en vidlyftig skrifvelse, hvaruti han bland annat framhöll, att danskarne hellre skulle utgjuta sin sista blodsdroppe än ingå på en fred med uteslutande af sina allierade, och på enahanda sätt utlät sig konungen af Danmark i en direkt skrifvelse till generalstaterna. Till och med Obdam sade trotsigt, att han ville hellre dö än ställa sig ett dylikt fördrag till efterrättelse. Och Brandenburgs minister gjorde en ingående framställning om huru hans kurfurste på holländarnes anstiftan gripit till vapen mot konungen af Sverige och huru orimligt det därför vore, att han icke tagits till råds för befordrandet af en allmän fred. Carl Gustaf ansåg det otillständigt, att holländarne, som uppträdt fientligt mot honom, sedan de erfarit att en engelsk flotta afseglat till Sundet, nu sökte bemantla sina onda anslag och ställa sig, som om de aldrig haft i sinnet att anfalla Sverige med krig. Likväl hade de icke aktat för rof att förbinda sig med danskarne och skicka trupper och fartyg till det nödställda Köpenhamn. Konungen framhöll vidare, huru illasinnade holländarne varit mot svenskarne allt sedan Brömsebrofreden, huru de år efter år visat prof på sin afundsjuka öfver Sveriges framgångar och huru angelägne de varit att söka hindra Sveriges växande makt samt bemödat sig om att hålla de nordiska rikena i jämvikt, efter som de funno för godt. År 1649 hade de också till svenska handelns nackdel afslutat en traktat med Danmark angående Sundstullen, rest svårigheter för det svenska kompaniet i Afrika, uppviglat staden Bremen och, då de senaste tvisterna skulle biläggas, hade Beuningen motarbetat Sveriges alla anspråk. Då senare år 1655 förhandlingar om ett förbund med Danmark varit nära sin afslutning, hade dessa helt och hållet omintetgjorts genom Beuningens intriger. Under sken af att förnya alliansen, som likväl icke skulle utlöpa förr än femton år därefter, hade holländska sändebud kommit till Preussen. Men i själfva verket var ändamålet att utspionera konungens planer och göra hans fiender ännu trotsigare samt föreskrifva konungen lagar för tullen i hans egna hamnar, hvarjämte äfven deras afsikt var att hjälpa Danzig, som förklarat sig vara konungens fiende. Under förevändning att skydda handeln hade de till Östersjön skickat en flotta, som emellertid hade till uppgift att förstärka Danzig med trupper, hvilka icke allenast skulle försvara staden utan äfven

1659. göra utfall mot svenskarne. I tal hade de förklarat, att de ville skydda handeln, i handling hade de eggat danzigarne till sjöröfveri, som i den holländska flottans åsyn föröfvats mot svenske undersåtar. Dock hade konungen lämnat allt detta åsido, förnyat vänskapen och ingått en ny allians, hvarvid han tillmötesgått holländarnes alla önskningar, och deras sändebud hade också efter väl förrättadt ärende vid hemkomsten blifvit offentligt tackade. Ratifikationen af denna allians hade expedierats enligt öfverenskommelse, men saken var ännu den dag i dag genom allehanda undanflykter oafgjord. Under tiden hade de icke underlåtit att genom beskickningar till moskoviter, polacker, österrikare, brandenburgare och danskar hetsa fiender mot Sverige. I synnerhet hade de drifvit sitt spel i Danmark, bistått danskarne till lands och vatten, försträckt dem penningar och hetsat dem mot svenskarne, och under det att danskarne fritt fått förskaffa sig både fartyg och soldater i Holland, hade svenske värfvare hindrats i sitt förehafvande och till och med kastats i fängelse. Oaktadt det gått så olyckligt för danskarne i det nu pågående kriget, hade genom Beuningens intriger konungen af Danmark vägrat att lyssna till fredsanbud, tills han mot holländarnes vilja tvingats till freden i Roskilde. Men kort därefter hade man på deras anstiftan vägrat att uppfylla fredsvillkoren just i de punkter, på hvilka Sveriges säkerhet framförallt berodde, och i stället för en af danskarne ifrigt åtrådd allians, som redan var beslutad, hade ett för Sverige ogynnsamt fördrag afslutats. Efter Roskildefreden hade de försträckt danskarne penningar till värfning af soldater och skickat dem en stark afdelning fotknektar, för att, sedan danskarne återhämtat sig, de skulle kunna falla svenskarne i ryggen då desse lågo i fejd med andra fiender. Då konungen till egen säkerhet nödgats ånyo vända sina vapen mot Själland, hade holländarne så ifrigt tagit sig danskarnes sak an, som om det gällt deras eget land. Deras minister Lamaire, som med all säkerhet väntade svenskarnes anfall på Kronborg, hade i förlitande på folkrätten stannat kvar på fästningen och där tillåtit sig många skymfliga tillmälen mot svenskarne. Omedelbart efter sin ankomst till Själland hade konungen för holländarne tillkännagifvit orsaken till sitt företag och försäkrat dem om sin vänskap samt lösgifvit alla i Sundet tagna fartyg, men holländarne hade icke ens bevärdigat honom med ett svar utan åsidosatt den gamla vänskapen, ja till och med gifvit Obdam, som afsändts med en stark flotta, order att utan uppskof gå till anfall på den svenska flottan, hvar den än anträffades, och anstränga sig för att tillintetgöra den samt på enahanda sätt förfara med en hvar som sökte att förhindra detta. Äfvenledes hade han order att öfverföra de österrikiska och brandenburgiska trupperna till öarna. Och Obdam hade också till det yttersta ansträngt sig att utföra dessa order och försökt att bortsnappa de svenska vaktskeppen. Utan att hälsa den svenska flottan och utan föregående anmälan hade han gått till anfall på densamma, och sedan han efter träffningen förenat sig med den danska flottan, hade han företagit sig att spärra inloppet till Landskrona och där instänga svenskarne. Och alla svenska fartyg, som han kunnat uppsnappa i öppna sjön, hade han kapat och plundrat på deras last — allt enligt en honom gifven särskild order. Vidare hade han befordrat de allierades öfverfart till Als och troget hjälpt till att nedgöra svenskarne. Och för detta allt hade Obdam erhållit officiellt erkännande. Holländarne hade äfvenledes skickat officerare till Norge för att vara behjälplige vid anfall på svenskarne. Helt nyligen hade de försträckt danskarne en betydande penningsumma för underlättandet af de danska värfningarna, och i Holland hade man lagt beslag på svenska fartyg. Därtill kom ytterligare, att de skickat ett sändebud till tsaren för att hetsa honom till krig mot Sverige och lofvat honom att från sitt håll samtidigt angripa svenskarne. Till sist hade de nu utrustat en flotta, som skulle under De Ruyters befäl afgå. Då man i allt detta kunde spåra en tydlig och bitter fientlighet och att holländarne anslutit sig till dem, som skulle 1659.

1659. hjälpa Danmark, så vore det otillständigt, att de nu dristade tränga sig fram såsom medlare och efter sitt behag föreskrifva de båda krigförande konungarne lagar.

Holländarne stå fast vid fördraget.

§ 27. Alla dessa beskyllningar inverkade icke i minsta mån på holländarne, som tvärtom af alla krafter ansträngde sig att göra Haagkonserten effektiv, trots de Thous såväl som Downings vägran att underteckna fördraget, under förevändning att de icke därför hade tillräckliga order. Holländarne affärdade till konungen af Danmark en kurir med försäkran, att de utan någon hänsyn för den engelska flottan skulle till hans hjälp sända fyrtio kompanier, och att republiken icke skulle underlåta något, som kunde tjäna till att förebygga Danmarks undertryckande. På det att flottan så snart som möjligt skulle blifva klar, utfärdades förbud för kofferdifartyg att utlöpa, innan det för flottans behof nödvändiga antalet matroser blifvit fyldt, och för att locka sjömännen höjdes solden. Sedan äfven

11 maj.

fotknektar påmönstrats, afseglade flottan under De Ruyters befäl till Danmark. Denne hade order att icke öfva någon slags fientlighet, därest han icke blefve därtill nödd, samt att icke förr än efter tre veckor löpa in i Sundet eller förena sig med Obdam, allt enligt Haagkonsertens bestämmelser. När De Ruyter kommit in i Kattegat, lade han sig för ankar mellan Læsö och Anholt och stannade där för att gifva tid åt de sändebud, som på två särskilda fartyg åtföljt flottan, att förfoga sig till konungarne på Kronborg och i Köpenhamn. Till konungen af Sverige afgingo Slingelant och Huijbert, hvilka man förmenade skulle vara svenskarne till behag, då de voro gynnsamt stämde emot dem. Då desse i Haag togo afsked af Appelboom, antydde de, att Carl Gustaf nu med ära kunde ingå fred, när han därtill blefve uppmanad, och att han för framtiden i handel såväl som i annat kunde vänta sig mycket stöd af holländarne. Erfarenheten hade nu lärt dem, huru skadligt det vore för dem att lefva i oenighet med Sverige, och därför skulle de, om fred återinträdde, så mycket mera beflita sig om att behålla konungens vänskap. Konungen skulle göra klokt 1659.
uti att icke afvisa republikens vänskap, i synnerhet som förhållandena i England voro så osäkra och han borde med mycket större trygghet lita på holländarne, som kunde skydda honom mot alla faror från andra håll. Hvad som i Haag förhandlats, hade endast varit förberedande åtgärder, hvarigenom väg kunde banas till hufvudfrågan och lände konungen icke alls till någon nackdel, och om man blott komme till förhandling, skulle nog allt ordnas efter konungens önskan.

Allt detta var mera fagert tal än uppriktighet, enär sändebuden hade uttryckliga order att på alla sätt gå danskarne till mötes, och holländarnes hela diktan och traktan gick ut på att beröfva konungen Trondhjem, emedan de befarade, att han där skulle sänka tullen, hvilket skulle ruinera Bergen och för konungen bana väg till herraväldet öfver hela Norge. De Thou tillrådde också konungen att antaga fredsförslaget, i betraktande af den allmänna oron, som kunde inveckla konungen i ännu större svårigheter. Man tänkte därvid på freden mellan Frankrike och Spanien, de inbördes striderna i England och ovissheten om den engelska flottan under sådana förhållanden skulle kunna lämna honom någon hjälp. Vid Haagkonserten hade de Thou ansett, att konungen icke skulle med god reputation ernå fred; däremot skulle han komma i ännu större trångmål, om De Ruyter och Obdam satte fyra tusen holländske fotknektar öfver till Själland och Fyn.

De holländska sändebudens ankomst till konungen.

§ 28. Så snart Slingelant anländt till Sundet och där lagt sig för ankar, afsände han till konungen, som då uppehöll sig på Kronborg, Jan Sypestein för att anmäla hans ankomst och öfverlämna en i högeligen höfviska ordalag affattad skrifvelse af innehåll, att generalstaterna anmodats af konungen af Frankrike och Englands protektor att med dem samarbeta för fred mellan de nordiska rikena. I betraktande af den våda för hela Europa, och i all synnerhet för de nordiska rikena, som uppstått genom detta krig, hvilket, om det längre fortsattes, kunde sätta hela Europa i brand, samt vid hågkomsten

1659. af gammal vänskap och bundsförvantskap förklarade de sig beredda till medling och hade för detta ändamål affärdat sändebud, hvilka äfven hade till uppgift att söka undanröja allt missförstånd mellan svenskar och holländare samt bringa Elbingfördraget med ty åtföljande elucidationer till slutligt afgörande. Af denna anledning anhöll Slingelant om audiens hos konungen för att fullgöra sitt uppdrag.

25 maj. Till svar härå afgaf konungen en skriftlig förklaring, hvaruti han anförde, att han från sin sida icke gifvit någon anledning till misshällighet med holländarne, men genom illasinnade tillskyndares anstiftan hade konungens alla åtgärder för vidmakthållandet af vänskapen gäckats. Därefter erinrade han om hvad med anledning af Elbingfördraget senare förekommit och tillfogade, att efter hvad som passerat borde man inse, att audiens icke kunde beviljas en från holländarne afsänd beskickning, som hade till uppgift att bilägga striden med Danmark, och att föga tilltro kunde sättas till deras åtgärder, innan en återförsoning mellan svenskarne och dem ägt rum. Han ville emellertid icke vägra att återknyta den gamla vänskapen med holländarne, om de menade ärligt, och om han erhölle rimlig satisfaktion för lidna skador. För sådant ändamål kunde Slingelant komma, och han skulle blifva mottagen, såsom hans rang kräfde, och skulle i sådant fall lejdebref lämnas. Utan att ingå på konungens förklaring, som han skickade till sina principaler, begaf han sig till konungen och blef under för sändebud öfliga ceremonier af honom i audiens mottagen. Tre dagar därefter anlände också hans kollega Huijbert till Kronborg och fick samma mottagande. Efter ytterligare några dagar anlände äfven Vogelsang och van Haren, hvilka blifvit särskildt afsände till konungen af Danmark, och som gärna ville tillsammans med sina kolleger framlägga saken för konungen af Sverige. De framhöllo generalstaternas oro öfver det olyckliga krig, som nu rasade mellan de nordiska rikena, samt att holländarne icke haft i sinnet att någonsin företaga några fientligheter mot Sverige. Men enär de genom en 1659. allians voro bundne vid Danmark, hade de icke kunnat öfvergifva sin bundsförvant, som kommit i en ytterlig nöd. Nu vore sändebuden emellertid komne för att förnya den gamla vänskapen med ett rike, med hvilket holländarne sedan lång tid stått i så förtroligt förhållande, och för att undanröja de misshälligheter och den förbittring, som med sådan skärpa blifvit rådande mellan de två grannkonungarne. Under upprepandet af önskan om förnyelse af den gamla vänskapen och förbundet lade Slingelant särskild vikt på att Elbingfördraget med elucidationer måtte ratificeras.

På detta svarade konungen med mycken vänlighet ehuru i något sväfvande ordalag, att han längtade icke mindre efter fred än holländarne, men beträffande Elbingfördraget hade genom holländarnes förvållande ställningen blifvit en annan, enär de i stället för utlofvad vänskap och förbund uppträdt fientligt. Emellertid hade förbittringen icke stigit så, att en försoning vore utesluten, och för åvägabringande däraf ville han utse kommissarier.

Konungens tankar rörande återförsoning med holländarne.

§ 29. Innan konungen ville antaga holländarnes medling i kriget mellan honom och Danmark, fordrade han, att återförsoning med holländarne skulle ske. I detta syfte kräfde billighet och rättvisa, att holländarne skilde sig från Sveriges fiender och afhölle sig från alla fientligheter mot svenskarne, åtminstone under den tid som underhandlingarna påginge samt att de ersatte all skada, som deras trolöshet vållat, och godtgjorde Sverige, hvad de enligt 1640 och 1645 ingångna fördrag voro skyldige till, äfvensom att de återlämnade de svenska fartygen och utrymde Nya Sverige. För visso vore holländarnes orättfärdighet stor och den skada, som de tillfogat såväl konungen som protestantismens sak oberäknelig, enär några af konungens bundsförvanter genom det af holländarne framkallade danska kriget fullkomligt gått under och andra såsom Rakoczy och Brandenburg gått öfver till konungens fiender. Därtill komme, att nyligen eröfrade platser gått förlorade och andra områden blifvit ödelagda, för hvilket allt holländarne måste

1659. anses pliktige att gifva satisfaktion. Och emedan de visade så stort intresse för kurfursten af Brandenburg och staden Danzig, vore konungen äfven benägen att återförsona sig med dessa, på det villkor att under pågående krig med Polen det skulle stå honom fritt att upptaga tull i Pillau och Memel efter samma grund som i Riga. Detta var fullt i enlighet med krigets rätt och hade under förra kriget också ägt rum; kurfursten af Brandenburg hade genom fördraget i Labiau äfven medgifvit detta och tillförsäkrat konungen andel i tullen. Något annat sätt att erhålla satisfaktion af kurfursten och hjälp mot egna och protestantismens fiender kunde konungen icke utfinna. Det skedde icke holländarne någon oförrätt, om en måttlig och för alla lika tull utkräfdes.

Om konungen skulle nödgas åter afträda de eröfringar han gjort i Danmark, fordrade han i ersättning hela Norge och Kronborg med närmaste område, i synnerhet om all tull skulle upphäfvas, utom den som erlades för underhåll af fyrarne. Vidare skulle antalet danska örlogsfartyg begränsas, ty en stark dansk flotta skulle städse utgöra en fara för Sverige; och om de danska och holländska flottorna skulle komma att förena sig, komme mycket obehag att vållas icke blott Sverige utan äfven England. Och slutligen skulle danskarne icke tillåtas att värfva soldater eller förstärka sina trupper utöfver ett visst antal, då konungen ansåg det oklokt att nu släppa tillfället ur händerna att försäkra sig om en framtida och bestående trygghet.

Förordnande af kommissarier för underhandling med de holländska sändebuden.

§ 30. Till kommissarier för underhandling med de holländska sändebuden förordnade konungen Schering Rosenhane, Gustaf Soop, Coyet och Edvard Ehrensten. Då holländarne vid första sammankomsten företedde sin fullmakt, befanns densamma icke alls gälla förevarande fråga och var dessutom full af uppenbara felaktigheter, hvilket holländarne icke heller kunde förneka, hvadan den af svenskarne ogillades. Då framlämnade holländarne en annan fullmakt, som var något vidare och mera tillfredsställande, ehuru äfven den i många stycken bristfällig. De började med att framförallt yrka på att underhandlingen skulle betraktas såsom en fortsättning af 1659. den i Preussen påbörjade, alldeles som om förhållandena genom deras oresonlighet icke undergått någon förändring sedan dess, i stället för att genast gå till verket på rätt sätt och börja med att söka åvägabringa försoning och utjämning af alla tvister. Då nu detta för dem framhölls, sökte de på alla sätt urskulda sig, anförande att de icke direkt anfallit Sverige med krig, att de icke ansåge sig bundne vid de gamla fördragen, och att det vore mera gagneligt, om eftervärlden icke vidare erinrades om deras misshälligheter och tvister.

Emellertid var det redan i Haagkonserten stipuleradt och i Slingelants första skrifvelse framhållet, att man skulle börja därmed. För öfrigt voro de i fullmakten konstituerade såsom *deputerade* och icke såsom *fullmäktige,* hvilket eljes i alla fullmakter brukar uttryckligen utsättas. Och i fullmakten stod »förhandla», och hvilket redan i Preussen gifvit anledning till anmärkning, då rätteligen därtill bort fogas »och afsluta» för att icke lämna rum för olika tolkning. Men då nu holländarne icke ville erkänna dessa fel och brister och konungen å sin sida ville undvika, att en så viktig förhandling afbrötes, föreslog han den utvägen, att tillsvidare utväxla fullmakterna och att ett annat formulär skulle uppsättas, som af båda parterna kunde gillas. Detta godkändes af holländarne med det tillägg, att de »skulle förnya de gamla fördragen och upprätta nya». Därpå begärde holländarne lejdebref för sig och sina kolleger i Köpenhamn för att äfven kunna underhandla med konungen af Danmark.

Då man nu skulle skrida till själfva saken och svenskarne därvid läto förstå, att man efter så många oförrätter och lidna skador skulle först underhandla om en ärlig försoning och sedan öfvergå till behandling af de gamla och nya fördragen, talade holländarne om ingenting annat än förnyandet af vänskapen och biläggandet af striderna med Danmark, hvadan under sammankomsten ingenting uträttades. Det blef emellertid för holländarne snart tydligt, att dessa underhandlingar icke inom tre veckor skulle hinna afslutas och att sven-

1659. skarne icke genom blotta ord skulle låta drifva bort sig från sina kvarter och eröfrade områden, i synnerhet som konungen med stor ifver lät uppföra befästningar vid Kronborg, Kjöge, Korsör och andra platser samt äfven förstärkte lägret utanför Köpenhamn, förutom att han till men för danskarnes försvarskraft öfverallt lät uppsnappa till krigstjänst dugligt krigsfolk. Holländarne måste därför tillgripa kraftigare medel för att nå sitt mål.

De holländska sändebud, som voro förordnade att i Köpenhamn underhandla med konung Fredrik, tillrådde honom på det allvarligaste att gå in på Haagkonserten, hvilket för honom under förhandenvarande förhållanden vore det allra bästa. Men efter att hafva uttryckt sitt tack för all honom bevisad vänskap förklarade han, att han förr satte allt på sin spets än ingick på en förlikning på Roskildefredens grundval, i synnerhet som hans vänner och bundsförvanter därifrån skulle uteslutas. Han kunde icke ingå på någon annan fred än en, uti hvilken alla skulle inbegripas. Därtill borde holländarne fortfarande gifva honom sitt understöd, och vore detta det bästa medlet till befordrandet af en efterlängtad fred. Till förhandlingsplats föreslog han Lübeck. Detta för holländarne så otillfredställande svar förryckte i icke ringa mån sändebudens plan, enär de tagit för afgjordt, att svenskarne skulle afslå fredsförslaget, men danskarne däremot villigt antaga det, hvaraf skulle följt, att svenskarne skulle gått miste om hjälp af den engelska flottan, hvaremot de fått full frihet att lämna Danmark det bistånd, som de kunde finna lämpligt. I denna kritiska situation visste de icke, huru de skulle handla. Meadowe å sin sida sökte förmå holländarne att i enlighet med Haagkonserten undandraga danskarne sin hjälp, då desse afslagit fredsförslaget. Sändebuden kunde icke invända något däremot och meddelade sig med Obdam, som med sin flotta låg i Stora Belt. Denne, som af Meadowe förut fått underrättelse om tre veckors stillestånd och vid denna underrättelse visat sig mycket trotsig svarade, att han hade ingen kännedom därom och icke heller några order i detta fall. Antingen var detta förhållandet, eller också ville han icke låta sig påverkas af en främmande minister. Efter all anledning skulle danskarne komma i ytterligt trångmål, såvida icke en regementsförändring i England inträdde. Då nu emellertid Meadowe icke hade någon fullmakt från det nya parlamentet och inga nya sändebud från England voro tillstädes, begagnade holländarne tillfället att lösrycka sig från den första Haagkonserten och planera en annan, som vore mera till Danmarks förmån. 1659.

Konungens tankar om Elbingfördraget.

§ 31. Då holländarne så enträget yrkade på ratifikation af Elbingfördraget, förklarade konungen sig icke alldeles obenägen därtill, förutsatt att till större trygghet för honom äfven Brandenburg och Danmark däri inbegrepes. Men han befarade, att denna affär kunde väcka misstro hos engelsmännen och gifva dem anledning att afbryta underhandlingarna om alliansen. Då konungen städse tog hänsyn till engelsmännen och icke ville företaga något, som kunde misshaga dem, och då ingen återförsoning med holländarne syntes kunna komma till stånd, med mindre Elbingfördraget ratificerades, hvarpå enligt sändebudens utsago vänskapen mellan Sverige och Holland berodde, företog sig konungen att med Meadowe öfverlägga om saken. För denne framhöll han, att holländarnes fordran icke i och för sig själf vore honom så mycket emot, men han vore oviss, om hinder för den föreslagna alliansen med England därigenom kunde uppstå. Och nu ville han höra Meadowes mening, på det att intet måtte företagas eller beslutas, som kunde väcka Englands misshag. Härpå svarade Meadowe, att ställningen syntes honom mycket bekymmersam, då danskarne afböjt fredsförslaget och han mycket betviflade de holländska sändebudens ärlighet i saken. Emellertid kunde han icke efter eget godtfinnande göra något utan måste följa order, som gingo ut på att med all flit söka undanröja missämjan mellan konungen och holländarne på basis af Elbingfördraget, som han ansåg mycket fördelaktigt för Sverige, om blott Danmarks, Brandenburgs och Danzigs anslutning därtill vunnes.

1659. Sedan konungen erfarit Meadowes åsikt, lät han meddela de holländska sändebuden, att han önskade, att båda parterna skulle ratificera Elbingfördraget, om blott holländarne skilde sig från konungens fiender, hvartill för öfrigt fördraget förpliktade, och i andra afseenden uppfyllde fördragets artiklar. Därefter höllo de holländska sändebuden, som voro skickade till de båda konungarne, en sammankomst på halfva vägen mellan Köpenhamn och Helsingör.

Den holländska flottan respekterar icke stilleståndet.

§ 32. Vid det af Haagkonserten beslutade stilleståndet fäste Obdam intet afseende utan uppträdde fientligt mot svenskarne, föregifvande sig icke hafva någon vetskap om sagda beslut och urskuldande sig med, att han stod under konungens af Danmark kommando. Då de engelska och holländska sändebuden senare meddelade honom omförmälda beslut, mottog han detta med hån och anföll svenska fartyg, hvar han påträffade sådana. För att för konungen afspärra vägen till Fyn lade han sig med sin flotta för ankar mellan Nyborg och Korsör och gaf där skydd åt de danska fartygen, hvilka därifrån bekvämligen kunde gå till anfall på svenskarne. Han lät äfven öfverföra de allierades trupper till Fænö, hvarigenom stor skada vållades de svenska trupperna och de riskerade att nödgas öfvergifva Fyn. Äfven De Ruyter, som i kraft af Haagkonserten hittills hållit sig stilla mellan Læsö och Anholt, lyfte ankar och förfogade sig på Obdams befallning till Samsö för att vara honom så mycket närmare, sedan stilleståndet gått till ända.

Då de engelska sändebudens resa blifvit fördröjd och på det att intet måtte företagas till skada för den efterlängtade freden, anhöllo engelsmännen hos holländska sändebudet Nieupoort om förlängning af stilleståndet under ytterligare tre veckor. Ehuru Nieupoort icke hade några order därutinnan, gick han in på förslaget. Denna förlängning, som utan generalstaternas vilja och vetskap beviljats, var dem emellertid icke till behag, men för att det icke skulle se ut, som om de vore likgiltiga för något, som befordrade freden, läto de saken passera och utfärdade order till sina amiraler att rätta sig därefter men att efter förloppet af de tre veckorna sammanslå flottorna och landsätta folket i Köpenhamn. 1659.

Under det att den engelska flottan afvaktade nya order, yppade sig ett tillfälle för den att göra konungen en god tjänst. Han hade nämligen skickat Wrangel med tjuguåtta fartyg till Lilla Belt för undsättning af Fyn, som då var hårdt ansatt af de allierade. Under vägen hade Wrangel jagat två fartyg på land, hvilket af holländarne ansågs såsom brytning af stilleståndet. Obdam och De Ruyter, som nyligen förenat sina flottor, beredde sig att fasttaga Wrangel. Men då Mountagu erfor detta, afseglade äfven han till Lilla Belt, där han anträffade de af nittio fartyg bestående danska och holländska flottorna, hvilka voro på jakt efter den svenska flottan. Vid anblicken af den engelska flottan uppgåfvo då danskarne och holländarne sin plan och lade sig i Stora Belt vid Romsö, under det att engelsmännen stannade vid Kalundborg. Därigenom undgick den svenske amiralen en ögonskenlig fara och styrde i båda flottornas åsyn kurs på Hesselö och därifrån till Öresund. Men ankommen dit blef han af konungen, som ansåg, att han illa uppfyllt sin skyldighet, satt i arrest.

Då de holländske amiralerna sågo den engelska flottan så nära, misstänkte de, att en träffning var oundviklig. Men Mountagu affärdade till dem en skrifvelse med försäkran, att han vore deras vän, som icke hade annat än fred och vänskap i sinnet. Härpå utbyttes från ömse sidor vänskapsbetygelser, och då stilleståndet nu var tilländalupet, utsträckte amiralerna det ytterligare i tre veckor. Sedan båda flottorna uppehållit sig några dagar i Östersjön, vände Mountagu åter till Sundet och lade sig för ankar mellan Hven och Köpenhamn, hvarigenom vägen för holländarne stängdes, men samfärdseln med konungen kunde uppehållas, tills sändebuden hunnit anlända från London. Detta hindrade emellertid icke Obdam att på en annan väg komma till Köpenhamn.

1659. De inom sina vallar instängde danskarne blefvo högeligen förbittrade öfver det förlängda stilleståndet, hvarigenom krigsbördan ännu längre skulle komma att tynga dem och de allierade hänvisades till overksamhet. Konung Fredrik skref också det ena brefvet efter det andra till holländarne för att beveka dem att rädda Danmark från undergång. Han framhöll, huru deras med stora kostnader utrustade flottor lågo overksamma, att svenskarne midt för deras åsyn tagit Nakskov och på Själland och Fyn befästa platser, som voro lämpliga för landsättning af trupper, ja, svenskarne drogo icke ens i betänkande att till och med anfalla holländska fartyg, hvaraf man kunde sluta hur ringa förhoppning förefanns att genom stillestånd eller förhandlingar bringa dem till förnuft. Därför borde de befalla sina officerare att lyda hans kommando, på det att Danmark måtte räddas ur den öfverhängande faran och fienden tvingas till en billig fred. Detta framhöll Peder Charisius likaledes på det allvarligaste i tre särskilda memorial, men intet kunde förmå holländarne att afvika från den med fransmännen och engelsmännen ingångna Haagkonserten. Ty de Thou hade inför sittande generalförsamling förklarat att om holländarne bröte det under så många svårigheter ingångna fördraget, skulle konungen af Frankrike draga sig undan medlingskapet och genom ett fördrag med England med all kraft understödja Sverige. Holländarnes fruktan var emellertid mindre för fransmännen än för engelsmännen, som voro deras grannar och hade en flotta i ordning. Det var visserligen sant att holländarnes flotta var den engelska öfverlägsen i fartygsantal, så att de icke därför behöfde oroa sig, men de ville i alla fall icke invecklas i ett krig, hvars utgång syntes dem oviss. Deras fruktan stillades emellertid snart, då både Frankrike och England ratificerat Haagkonserten, och de engelska sändebuden när som helst voro att förvänta till Sundet.

De holländska sändebudens vacklande hållning.

§ 33. Man kunde snart märka, att de holländska sändebuden efter sin återkomst från Köpenhamn icke med någon synnerlig ifver bedrefvo fredsarbetet. Vid 1659. den första sammankomsten med de svenske kommissarierna förkastade de det nya förslaget till fullmakter och vidhöllo det förra samt började tvista om allt möjligt. Framförallt vägrade de att först skrida till undanröjandet af missförstånd och åvägabringandet af återförsoning. De fruktade att därigenom liksom gifva ett erkännande af att de tillfogat svenskarne oförrätt. Man kunde häraf tydligen förstå, att de i denna sak icke ärnade förfara fullt ärligt och uppriktigt. Konungen, som på intet sätt ville hindra eller fördröja förhandlingarna, lät dem förstå, att han icke allenast för Meadowe förklarat sig benägen att ingå på fred, utan han ville äfven bekräfta Elbingfördraget och ytterligare fullständiga elucidationerna samt för öfrigt rätta sig efter förhandenvarande förhållanden. Man borde i alla ting iakttaga en förnuftig ordning och därför nu börja med punkten om återförsoning för att sedan öfvergå till det öfriga. Men denna konungens framställning hade ingen verkan, och därför trodde han, att de icke ville handla ärligt och uppriktigt, eller att de icke väntat sig, att konungen skulle vilja en återförsoning eller bekräfta Elbingfördraget, ännu mindre att konungen af Danmark skulle vägra antagandet af fredsfördraget. Då holländarne för ett dylikt fall icke hade några order, sökte de nu draga ut på tiden för att hinna få nya order och fäste sig alls icke vid de fördelar, som ställdes i utsikt för dem, om de öfvergåfve konungen af Danmark. Då nu denne förklarat sig obenägen att ingå på en separatfred och endast velat höra talas om en allmän fred, lät Carl Gustaf i sin ordning förstå, att äfven han kunde vara benägen därför, om man blott kunde finna en utväg att snart börja förhandlingarna därom och för att befria alla från krigets elände snart bringa den till slut. Konungen fäste uppmärksamheten på den skamliga förevändning, som danskarne anfört för sin vägran, nämligen att så länge kriget i Preussen räckte, skulle köpenskapen i alla händelser blifva rubbad. Han erinrade om, att då Gustaf Adolf

1659. förde krig i Preussen, hade Christian IV gynnat honom, och likaledes hade konung Fredrik lyckönskat Carl Gustaf till kriget med Polen.

De engelska sändebudens ankomst till Danmark.

§ 34. För biläggande af striden hade äfven det engelska parlamentet afsändt till Danmark öfversten Algernon Sidney och Robert Honywood, af hvilka den förre i Holland hade en broder, som var öfverste för ett regemente och den senare en broder, som var ryttmästare, samt Thomas Bonn, till hvilka såsom fjärde skulle komma Edward Mountagu, med hvilken man visserligen icke var rätt nöjd och därför icke, i likhet med hvad som skett för öfrige officerare, bekräftat hans utnämning, men som man i hans egenskap af amiral icke kunde förbigå. Meadowe, som hittills varit fredsmedlare, uteslöts såsom en hängifven anhängare af den förra regeringen och föga välvilligt stämd mot den nya. Några ville äfven skicka med Bradshaw, men då denne icke var så väl sedd af danskarne, blef han utesluten. Whitelock, som också var utsedd till sändebud, afsade sig uppdraget, emedan han blifvit förbigången vid tillsättandet af posten såsom storsigillbevarare, och för öfrigt icke gillat instruktionen för sändebuden. Då Sidney tog afsked af de svenska sändebuden i London, förklarade han, att ingen ändring skulle ske i Roskildefreden utom hvad som vore billigt och rimligt, och att all hänsyn skulle tagas till Sveriges intressen. Sidney och hans kolleger hade order att handla efter omständigheterna, att inlåta sig i krig eller hemskicka flottan, allt efter som Englands intresse kräfde, men det allmänna bästa ställdes i andra rummet. Engelsmännen ansågo för öfrigt, att det engelska namnet stod i så högt anseende, att det icke behöfde höjas, och de ville icke genom ett nytt krig utsätta sig för någon risk. Det blef alltmera tydligt, att engelsmännen icke ville inblanda sig i något krig och icke på ärligt sätt taga sig saken an, utan att de endast afsågo att under sken af vänskap och försonlighet småningom utmatta båda parterna för att för framtiden hafva så mycket mindre att frukta af dem. Och ehuru de icke önskade, att Carl Gustafs makt skulle helt och hållet 1659. undertryckas, ville de å andra sidan icke heller, att den skulle ökas. Hans ovanliga framgångar och hans snabba marscher hade hos dem väckt mera oro än deras grannars hela makt, i synnerhet som desse icke voro enige. Dessutom voro de därutinnan ense med holländarne, att intet skulle vara farligare, än om Sundet stannade i händerna på den, som redan ägde de flesta hamnar vid Östersjön och som traktade efter att äfven lägga de öfriga under sitt välde. England begagnade också hvarje tillfälle att smickra holländarne, af fruktan att de skulle stödja Stuartarne, hvilkas anhängare började röra på sig. Härtill kom den tryckande penningbristen, som var en följd af de stora skulder, hvilka Cromwell åsamkat landet. Därför rättade de sig i allt, som rörde de nordiska rikenas angelägenheter, helt och hållet efter holländarne. En anledning till oro för dem var också freden mellan Frankrike och Spanien.

Men för att återkomma till den om- *23 juni.* förmälda beskickningen, så anlände den med stort följe till Helsingör, sedan konungen afrest till Nakskov, som af svenskarne nyligen eröfrats. För att nu icke förspilla tiden under afvaktan på konungens återkomst, sammankommo de dagligen med de franska och holländska sändebuden, hvarvid syntes, som om förhandlingarna i all endräkt försiggingo. Denna förtrolighet mellan de främmande sändebuden behagade icke svenskarne, som visade sitt missnöje däröfver och läto antyda, att det icke alls passade, att sändebud, som voro skickade af utländska makter, höllo sammankomster i lägret med en annan makt, som icke var konungens vän, innan de blifvit af honom i audiens mottagna. Sedan konungen kort därpå återkommit, anmälde de sig hos honom på Frederiksborg och blefvo där under öfliga ceremonier i audiens mottagna. Under ett konfidentiellt samtal framförde de sitt uppdrag beträffande Haagkonserten, som af de tre staterna var ingången, framhöllo, att engelsmännen därvid ifrigt förfäktat konungens intresse, och uppmanade honom nu på alla sätt att antaga fredsförslaget.

1659. Men konungen, som litat så mycket till sina vänner och hoppats ännu mera af dem, blef högeligen missnöjd vid detta tal. Han märkte, att hans sak af illasinnade och om förhållandena okunnige blifvit mera ogynnsamt framställd, än som i själfva verket var öfverensstämmande med ställningen. Klokt och försiktigt erinrade han om förutvarande och nuvarande förhållanden och förklarade, att han icke hyste minsta fruktan för framgången af sitt företag. Under alla omständigheter var han benägen för fred, vare sig med alla gemensamt eller med hvar och en särskildt, om han blott kunde uppnå säkerhet och lugn. Därefter gjorde han en kort rekapitulation af händelserna allt sedan Gustaf Adolfs tid, enär det syntes, som om sändebuden icke hade någon kännedom därom. Han hade alltid varit böjd för fred, men hade aldrig kunnat aflocka danskarne en tillfyllestgörande förklaring, hvar och huru de ville förhandla därom. Han kunde icke inse annat, än att saken under formen af en allmän förhandling skulle råka i ännu större förvirring.

Sändebuden ordade härvid något om åvägabringandet af ett stillestånd, men konungen lät förstå, att han icke hade för sed att ingå korta stillestånd, som voro förenade med mycket omak. Om han det oaktadt skulle lyssna till deras förslag, kunde det ske endast med det villkor, att båda parternas ställning förblefve oförändrad och att intet tillfördes Köpenhamn, i all synnerhet icke trä, stenkol eller krigsmaterial. I första rummet måste danskarne gifva besked om huru de ville förhandla och skicka sändebud för affattande af stilleståndspunkterna.

Slutligen framställde medlarne samfälldt för konung Fredrik ett förslag till fred, hvilket han emellertid icke ville antaga, med mindre allt, som honom fråntagits, blefve återlämnadt och hans bundsförvanter äfven inbegrepes i freden. Då Carl Gustaf fick vetskap härom, beslöt han att stanna på Själland, såvida icke de fasta platserna i Danmark och särskildt Kronborg lämnades honom såsom säkerhet för freden.

§ 35. Under det att man tvistade i Danmark, planerades i Haag nya förslag, hvilka för svenskarne voro ännu ofördelaktigare än det förra. Efter regementsförändringen i England ansträngde sig holländarne genom Nieupoort, som stod i hemlig korrespondens med flere parlamentsledamöter, att kullkasta Haagkonserten. Så snart holländarne erfarit, att danskarne icke ville gå in på fred enligt konsertens program, började de vackla, men på de Thous och Downings bestämda yrkande beslöto de att hålla fast vid konsertens bestämmelser och hotade Danmark med att undandraga det sin hjälp, därest icke förslaget antoges. Detta hindrade icke Nieupoort att i London af alla krafter arbeta för att åt Danmark återvinna mera än hvad Roskildefreden stipulerat, för att åstadkomma större jämvikt mellan de båda nordiska rikena. Genom hemliga underhandlingar försökte också änkeprinsessan af Oranien att kullkasta Haagkonserten, och denna plan omfattades af många, bland andra amsterdamarne. Detta motarbetades visserligen af de Thou, som till generalstaterna ingaf ett skarpt memorial med hot, att, därest de icke vidhölle Haagkonserten, skulle Frankrike öppet ställa sig på Sveriges sida. Men holländarne betraktade detta memorial som luft. De framhärdade i sin föresats att slopa konserten, i synnerhet, som den engelska flottan höll sig stilla, Danmark och Brandenburg bestämdt motsatt sig fördraget och Englands inre förhållanden voro i gungning. Framför andra gjorde amsterdamarne mycket väsen af att en flotta af åttio fartyg och sex tusen fotknektar, som i dagligt underhåll kostade sextio tusen gulden, skulle ligga overksam, och att soldater under sommarvärmen skulle hållas inspärrade ombord på fartygen och där anfäktas af sjukdomar. Till Nieupoort utfärdades order att uppmana parlamentet att förmå svenskarne till afträdande af Trondhjem, Bornholm och Hven och uppgifvande af anspråken i Guineaaffären, hvaremot Roskildefreden borde lämnas orubbad med undantag af tredje artikeln. Med

1659. *Nya förslag i Haag.*

1659. anledning häraf fick Downing order att med generalstaterna underhandla om hvad Nieupoort föreslagit.

Nu började äfven de Thou att vackla och förklarade, att konungen måste antaga fredsförslaget, äfven om han därigenom komme att lida någon mindre förlust. Ty på England vore ej längre att lita, då den nuvarande regeringen hade helt andra synpunkter än den förra och ryggade tillbaka för att stöta sig med holländarne, som de snarare på allt sätt smickrade. Därför hade också engelsmännen till Köpenhamn skickat sändebud, som voro holländarne bevågna. Men kunde konungen blott blifva försonad med holländarne, skulle hans andra fienders planer lätt kunna korsas, ty i Holland kunde pengar såväl som alla slags förnödenheter uppbringas. För öfrigt ville fransmännen såväl som engelsmän och holländare förmå svenskarne att lämna Kronborg och åtnöja sig med den garanti, som de tre staterna ville ikläda sig.

Den andra Haagkonserten 14 juli.

§ 36. Så kom då den andra Haagkonserten till stånd, hvarigenom man enades uti att om den ene, eller båda konungarne gemensamt, fordrade, att en eller annan punkt i Roskildefreden med anledning af de platser, som eröfrats, eller med hänsyn till lidna skador skulle ändras, skulle de tre staternas ministrar, som uppehöllo sig i Danmark, medla och under fjorton dagar använda all flit att på grundval af den förra konserten åstadkomma enighet därutinnan. Men om under sagda tid enighet icke kunde uppnås eller parterna icke ville inlåta sig på ett medlingsförslag, skulle ministrarne med stöd af flottorna bringa det därhän, att fred på grundval af Roskildefreden komme till stånd, dock med uteslutning af tredje artikeln. Alla platser, som eröfrats sedan denna fred, skulle återlämnas och Trondhjem stanna i Danmarks ägo. Anspråken på Guinea skulle uppgifvas, och Elbingfördraget med elucidationerna ratificeras. Sedan de fjorton dagarne voro utlupne, skulle flottorna icke lämna någon hjälp åt den af konungarne, som vägrat att ingå på förslaget, men däremot lämna allt möjligt stöd åt den, som antagit detsamma, för att därigenom tvinga den vägrande parten att ingå på förslaget. Dessa punkter underskrefvos endast af Downing och i generalstaternas namn af Vrijbergh i de Thous bostad, men denne satte icke sitt namn därunder, urskuldande sig med att han därtill icke hade några order, på samma gång som han förklarade, att han skulle för sitt hof framställa saken. 1659.

Efter några dagar ingicks mellan engelsmännen och holländarne ett tredje konsertfördrag, som var ännu skarpare formuleradt och mera bindande, hvaruti stipulerades, att om den i det sista fördraget bestämda fristen af fjorton dagar ännu icke börjat efter inhändigandet af detta fördrag, skulle den inträda inom tjugufyra timmar efter mottagandet af detta, och skulle den af konungarne, som icke antoge detta förslag, utan dröjsmål tvingas därtill. Detta fördrag undertecknades endast af Downing och å holländarnes vägnar af Holck. *4 augusti.*

Då holländarne emellertid voro ganska bekymrade för Köpenhamn, aflätо de till sina befälhafvare hemliga order för denna stads uppehållande med befallning att hellre våga allt, än låta staden gå sin undergång till mötes och råka i svenskarnes händer. Vare sig nu engelsmännen hade någon vetskap om denna order eller icke, så läto de därom intet förmärka, då de lika litet som danskarne ville tillåta, att en så förnämlig stad, som uppehöll jämvikten i norden, skulle komma i svenska händer.

Konsertfördragen försvaras af sina upphofsmän.

§ 37. De förenämnda Haagkonserterna blefvo föremål för ogillande såväl som för försvar. Downing urskuldade sig för Appelboom med de onda tiderna. Då engelsmännen voro uppfyllde af oro för sitt lands inre förhållanden, måste de undvika att stöta sig med holländarne, hvilka redan i Danmark hade en flotta af åttio fartyg, som kunde gifva England tillräcklig sysselsättning och göra Stuartarne utmärkta tjänster. För att undanröja all misstro, hade engelsmännen därför beslutat att hemkalla sin flotta. För fransmännens uppträdande gaf de Thou Appelboom följande förklaring: Emedan

1659. Frankrike icke hade någon flotta i beredskap, hade det nödgats underhandla med protektorn om afsändandet till Sundet af en engelsk flotta. Detta hade denne till en början afslagit, förebärande, att han ogillade detta andra krig mot Danmark och att han för öfrigt behöfde sin flotta i kriget mot Spanien. Men då fransmännen fortfarande yrkade därpå, hade han för medgifvande därtill fordrat, att fransmännen skulle bekosta utrustningen af flottan. Då emellertid konungen af Frankrike icke kunde villfara denna begäran, enär kriget med Spanien kräfde så stora kostnader, hade protektorn slutligen förmåtts att sända en flotta till svenskarnes hjälp, dock med det villkor att, därest England därigenom skulle invecklas i krig, fransmännen skulle med all makt hjälpa England. Engelsmännen skulle emellertid så mycket som möjligt söka förebygga en konflikt med holländarne. På det att konungen likväl måtte kunna ernå en fördelaktig fred och för att draga holländarne öfver på engelsmännens sida hade under maj månad ett konsertfördrag afslutats, hvilket väckt ej ringa bestörtning hos Sveriges fiender, som därför uppbjudit alla sina krafter att kullstörta detsamma. Änkeprinsessan af Oranien hade i Groningen låtit förmäla sin dotter med fursten af Anhalt för att därigenom få Vriesland och Groningen öfver på sin sida. För att vinna folkets bifall hade också en stor liga bildats. Jan De Witt hade blifvit utsatt för stenkastning af pöbeln i Amsterdam för sin medverkan till majfördragets upprättande och för det att han lagt sig emot hjälpsändning till Danmark. Engelsmännen å sin sida voro betänkte att hemkalla sin flotta, som enligt deras utsago månatligen kostade tvåhundra tusen thaler och hvilken de till sin egen säkerhet behöfde hemma, förutom att vintern stod för dörren. Till förekommande af alla onda anslag från Sveriges fiender hade de Thou och Downing ingifvit ett skarpt memorial till generalstaterna och hotat med krig från Frankrikes och Englands sida samt hänvisat till det fördrag, som vid årets början mellan dem ingåtts. Därefter hade ytter- 1659.
ligare underhandlingar i denna sak bedrifvits, hvarvid holländarne första dagen redan bragt på tal frågan om Trondhjem, för att tillfredsställa såväl danskarne som sitt eget folk, hvilket ofta skriat öfver att ingenting giordes för Danmark. För att icke drifva saken till sin spets, hade engelsmännen slutligen gifvit med sig, dock under förbehåll att icke genast behöfva underteckna fördraget. Däraf hade holländarne tagit sig anledning att göra illasinnade uttydningar och inbillat folket, att man endast ville draga dem vid näsan och bringa Danmark till undergång. Slutligen hade emellertid Downing också fått order att skrifva under, men de Thou hade icke heller velat underteckna, då han icke visste, om det skulle gillas af konungen, om hvilken han dock hoppades, att han skulle antaga fredsförslaget och därigenom förebygga holländarnes onda anslag. Den inre oron i England styrkte holländarne i deras tro att kunna efter godtfinnande ordna de danska förhållandena eller åtminstone genomdrifva Trondhjems återlämnande, hvilket äfven engelsmännen önskade, af det skäl att stadens läge midt emot Skottland vore så lämpligt för öfversättandet af trupper till Stuartarnes hjälp. Holländarnes skäl åter var fruktan för att sommaren skulle gå förbi, innan fred komme till stånd, hvilket skulle ännu en gång kunna gifva svenskarne tillfälle att begagna vintern till uppnående af ytterligare fördelar. Dessutom längtade holländarne att ändteligen blifva förskonade från vidare förluster af kriget, hvilket till så stor del ödelagt deras handel och förorsakat dem så stora utgifter för underhåll af flottan. Af den årliga handelsomsättningen i Amsterdam, som belöpte sig till åttio miljoner, härflöto tre fjärdedelar från köpenskapen på Östersjön, hvilken nu låg alldeles nere, och den till Danmark afsända flottan kostade årligen tjugu miljoner, medan flottkostnaderna under spanska kriget icke dragit mera än sjutton miljoner årligen.

Trots holländarnes visade vänskap för

1659. Danmark, ville konung Fredrik icke släppa in i Köpenhamn de till Danmark afsända holländska trupperna, af fruktan att dessa gäster skulle få någon slags öfvermakt där. Och han visade sig också mycket ogunstig i fråga om det af holländarne åvägabragta stillståndet, hvarigenom svenskarne skulle få tillfälle att bringa de öfriga danska öarna under sin lydno och ännu mera befästa för dem lämpliga platser.

Konsertfördragen behaga icke Carl Gustaf.

§ 38. Engelsmännens och holländarnes åtgöranden syntes Carl Gustaf mycket förhatliga, och han ansåg det oförsynt att under högmodiga later föreskrifva de båda konungarne lagar, och att de skulle med vapenmakt tvingas, därest de icke ville ställa sig desamma till efterrättelse. Den första Haagkonserten skulle väl i någon mån kunnat fördragas, då den mera skulle tjäna såsom instruktion för sändebuden än vara för konungarne bindande. Men då de tre staterna, utan att förut hafva inhämtat konungarnes mening, dristat göra sig till skiljemän och domare, innebar detta ett förödmjukande af den kungliga värdigheten. Konungen hade aldrig kunnat tänka sig, att engelsmännen efter så många löften om vänskap skulle ansluta sig till hans fiender och gå med på ett för honom så ofördelaktigt fördrag och med sådan otack löna honom, som erbjudit dem så stora förmåner. Och detta syntes honom så mycket mera obilligt och otillständigt, som han ju antagit förslaget om Roskildefreden såsom basis, ehuru han icke vore därtill förpliktad i kraft af den första Haagkonserten, utan manats därtill endast af vänskap för England, under det att danskarne helt kort vägrat antaga det framställda förslaget. Nu hade till nackdel för den, som antagit förslaget men till behag för den motspänstige dansken, ett annat från det förra helt skiljaktigt fördrag blifvit afslutadt, som ingalunda i godo skulle kunna påtvingas honom.

Men utom konungen funnos äfven andre, som ansågo, att engelsmännen här handlat i strid mot klokhet och förnuft. Genom ett dylikt förfarande hade de förtörnat Sverige, som dock velat förskaffa engelsmännen så stora förmåner, 1659. och därför hade de bort känna sig skyldige att göra sig Sverige ännu mera förbundet. Genom dylika åtgärder hade de i icke ringa mån satt sitt goda namn och anseende på spel, ty såsom garanter för Roskildefreden voro de pliktige att uppehålla dess okränkbarhet. Och endast föga berömmelse hade de att vänta af att de utrustat en stor flotta, som till alla grannars skräck legat på sjön utan all nytta och utan att hafva vunnit det föresatta målet. Många och stora kostnader hade också här tillspillogifvits. Konungen af Sverige kunde väl förstå, att engelsmännen icke skulle nedlagt dessa stora kostnader utan förhoppning att af honom erhålla ersättning därför, och han hade också i själfva verket erbjudit dem icke ringa fördelar beträffande varor af flere slag, virke och utrustningsartiklar för fartyg. Nu hade emellertid engelsmännen själfve beröfvat sig alla förmåner och i strid med sina intressen velat tvinga konungen att ratificera Elbingfördraget, i kraft af hvilket bland annat holländarne tillerkändes samma friheter som andra folk och Sverige till och med förpliktades att hjälpa holländarne äfven mot engelsmännen. Hade England däremot vidblifvit sitt förra uppträdande, skulle de hafva bevarat sitt anseende och kunnat bringa fred till stånd efter sitt eget godtfinnande. Ty äfven mot sin vilja skulle holländarne då hafva måst stanna vid Roskildefreden, emedan de hade full sysselsättning med Portugal och Sverige och icke skulle vågat draga öfver sig äfven franska och engelska vapen. Nu voro engelsmännen reducerade till att spela andra rollen, och för dem återstode intet annat än att såsom ett slags bihang inbegripas i Elbingfördraget. Slutligen hade de genom detta fördrag gifvit sina afundsmän ännu en fördel genom att biträda förslaget om Trondhjems återlämnande till Danmark, ty danskarne hade mindre fördel däraf än holländarne, enär inkomsterna från denna stad voro förpaktade till Amsterdam. Holländarne hade också där det bästa tillfälle att värfva matroser,

1659. af hvilka de under sista kriget haft tre tusen på sin flotta. Sålunda hade holländarne nått sitt mål, under det att engelsmännen handlat i strid med sitt eget intresse, i det att de förlorat anseende såväl som penningar och handelsförmåner.

Konungens planer för den närmaste tiden.

§ 39. Sedan konungen närmare begrundat, huru sårande för hans höga värdighet och skadliga för hans sak förbemälda konsertfördrag voro, i det han åter kommit i sin förra osäkra ställning, hvarur han velat genom detta nya krig befria sig, och då han icke kunde lida, att några af de viktigaste artiklarne i Roskildefreden uteslötes, beslöt han att till en början antaga Frankrikes och Englands medling. Men holländarne, som voro hans fiender och dagligen visade prof därpå, kunde han afgjordt icke antaga såsom medlare, med mindre den gamla vänskapen mellan svenskarne och dem först återställdes. Vidare ville han icke af medlarne låta sig föreskrifvas några lagar, utan freden med Danmark skulle enligt sedvanligt bruk genom kommissarier från båda parterna förhandlas. Men han var icke sinnad att inlåta sig i förhandlingar med Danmark, om icke på samma gång fred med alla hans fiender kunde ernås eller om icke i den separatfred, som medlarne föreslagit, full säkerhet gåfves honom icke allenast på papperet utan i verkligheten och Danmark bragtes därhän, att ingen fara vidare därifrån hotade honom. Om icke detta kunde ernås, var han besluten att icke lämna ifrån sig någon af de platser, som han hade i sina händer och som voro för honom bekvämliga. En hvar kunde också inse, huru ringa konungens sak blefve hjälpt genom en separatfred med Danmark, om man toge i betraktande, huru danskarne till hans skada dragit honom bort från Polen och utestängt honom från all vidare framgång, huru danskarne till behag många fiender anfallit honom, hvilka stora förluster han lidit i Livland, Preussen, Holstein och Jylland, huru mycket folk och penningar han förlorat i Danmark. De platser, af hvilka han kommit i besittning vore emellertid synnerligt bekväma för underhåll 1659. af flottan och för att hålla fienden på afstånd. Däremot kunde man icke veta, hvart man skulle föra armén efter en med Danmark afslutad fred. Ty att föra den sjöledes till Preussen skulle kosta för mycket penningar och vore heller icke utan risk, då en för landstigning lämplig hamn saknades. Dessutom vore hela Preussen ödelagdt och icke ens i stånd att underhålla därvarande garnisoner. Att inträngа i Polen åter vore farligt, då de svenska trupperna voro så medtagna och man icke kunde vara trygg för danskarne utan att förstärka garnisonerna i de befästade städerna och vid gränsen. Att genom Tyskland företaga ett tåg mot Österrike och Brandenburg skulle icke tillåtas, ty om konungen dristade göra detta, skulle riksständerna utropa honom som fredsbrytare utan att tänka på den oförrätt han lidit i Tyskland och annorstädes. Och alla länder, som den svenska armén måste genomtåga, skulle förklara konungen för fiende, och på detta sätt skulle antalet af hans ovänner ytterligare ökas. Ett tyskt krig skulle för honom blifva en olidlig börda, hvilken länge skulle tynga honom, då han inga bundsförvanter hade, och ingen hjälp af protestanterna vore att förvänta. Härtill kom, att han efter afslutad fred med Danmark icke hade en tillräckligt stark armé för att anfalla fienden och inga nog starka platser för att hålla honom tillbaka. Och då han genom kriget med Danmark gått förlustig så många platser i Pommern, vore det så mycket större skäl att behålla de i Danmark tagna platserna, tills han återfått dem, som gått förlorade i Pommern.

Då konungen tog allt detta i öfvervägande och å andra sidan insåg nödvändigheten af att komma till fred för att icke, om kriget skulle fortsättas, alldeles komma till korta i striden mot så många fiender, ansåg han, att han antingen skulle genom en allmän fred göra sig kvitt alla sina fiender eller, om han påtvingades separatfred, icke ingå den efter andras godtycke utan efter hvad han höll för sitt rike nyttigt. Han beslöt därför att icke återlämna de platser i

1659. Danmark, af hvilka han var i besittning, förr än han förlikt sig med dem, som danskarne till behag uppträdt fientligt mot honom eller ock Danmark blefve så försvagadt, att det icke vidare skulle kunna skada honom.

Engelsmännens oresonliga uppträdande.

§ 40. Engelsmännen gjorde anspråk på att underhandlingarne skulle föras efter deras godtfinnande och fordrade, att båda parternas kommissarier utan att hålla någon sammankomst sinsemellan skulle framställa sina anspråk, förebärande att saken på detta sätt lättare skulle kunna afgöras. Detta ogillades af konungen, hvilken vidhöll det förhandlingssätt, som mellan alla folk öfligt var och som i alla tider brukats mellan Sverige och Danmark. Konung Fredrik däremot förklarade sig benägen att ingå på detta förslag, men detta var ingalunda förestafvadt af någon lust till fred utan i full förvissning om att Carl Gustaf stolt skulle förkasta ett dylikt sätt för förhandlingar. Skulden till en vägran af fredsförslaget skulle då falla på konungen af Sverige, hvilket i sin ordning skulle gifva holländarne en förevändning att

6 augusti. företaga något mot Sverige. Af denna anledning underkastade han sig utan förbehåll holländarnes medling med sådant förtroende, att han ville, att båda parternas kommissarier omedelbart efter fredsartiklarnes formulerande skulle ratificera och kungöra dem, utan att han behöfde hvarken gifva sina kommissarier oinskränkt fullmakt eller de svenske lejdebref.

Efter de engelska sändebudens återkomst från Köpenhamn sammanträdde de med de svenske kommissarierna och diskuterade konungens af Danmark önskan angående en separatfred. Svenskarne begärde att från konungen af Danmark få en skriftlig förklaring därutinnan, tilläggande att konungen af Sverige hade så ofta gifvit tydliga bevis på sin benägenhet för fred, att det icke anstod honom att därom vidare uttala sig, förrän han från konungen af Danmark fått en definitiv förklaring. Detta kunde han med så mycket större fog fordra, som medlarne icke kunde förneka, att de lofvat att vid sin återkomst från Köpenhamn 1659. medföra en skriftlig förklaring, hvaruti konungen af Danmark skulle uttala sig om platsen för förhandlingarnas förande och om sättet. Engelsmännen, som icke kunde förete någon dylik förklaring, föredrogo till en början, att man skulle öfverlåta förhandlingssaken åt dem gemensamt med de franska och holländska sändebuden och utan de danske kommissariernas medverkan. Vid nästföljande konferens påvisade de svenska sändebuden oformligheten i att göra sig till skiljedomare utan hörande af parternas kommissarier och att detta vore ett ovärdigt och mycket ovanligt förfaringssätt; att engelsmännen, som saknade kännedom om de nordiska rikenas förhållanden, skulle nödgas därom förskaffa sig upplysningar från ena och andra hållet, hvilket skulle vålla uppskof; att det förfaringssätt, som af svenskarne föreslagits, nämligen förhandling mellan konungarnes kommissarier enligt vedertaget bruk, skulle lättare undanröja svårigheter; att det vore nödvändigt att veta, med hvilka personer man hade att förhandla, enär ingen lycklig utgång kunde väntas, därest man icke hade kännedom om förhandlarnes förmåga; att lejdebref och tillfyllestgörande fullmakter måste af båda parterna utfärdas och öfverenskommelse om tid och plats, om personer och annat mera måste göras; samt att, om några meningsskiljaktigheter uppstode, man då, såsom bruk var, skulle vända sig till medlarne.

Men engelsmännen togo inga skäl, *3 augusti.* de sade endast, att så eller så ville de hafva det och befallde såsom herrar. Trots konungens förklaring, att han icke ville antaga holländarnes medling utan förutgången försoning, handlade de uteslutande i samförstånd med holländarne, och de lämnade Frederiksborg, där konungen uppehöll sig, och återvände till Helsingör, hvarifrån de skriftligen förfrågade sig hos honom, om han ville förhandla på grundval af Roskildefreden, samt sade sig hafva i sina händer konungens af Danmarks skriftliga deklaration om gillande af förslaget, hvilket

1659. för öfrigt vore den enda utvägen att inom fjorton dagar komma till fred.

Konungen svarade, att deras ifver var honom till synnerligt behag och att de sedan länge känt hans benägenhet för fred, men att konungen af Danmark aldrig kunnat förmås att afgifva en bestämd förklaring. Emellertid kunde han icke finna det lämpligt att på förhand yttra sig om villkoren, hvilka ju voro det verkliga föremålet för underhandlingen, utan man måste börja med preliminärerna, såsom i allmänhet och särskildt de nordiska rikena emellan brukats. Denna form för underhandlingar vore så mycket mera nödvändig, som den förutan intet kan afslutas med bindande kraft, under det att den väg, som medlarne ville beträda, endast tjänade till att utan ändamål få veta, hvad den ena eller den andra parten tänkte, och för öfrigt blott skulle ytterligare inveckla saken. Det vore därför bäst att följa det vedertagna bruket, som också engelsmännen själfve plägade tillämpa, utfärda lejdebref och fullmakter och öfverenskomma om tid och förhandlingsplats, på det att man måtte veta, med hvilka och om hvad man skulle förhandla. Beträffande artiklarne i Roskildefreden, hvilkas revision skulle blifva föremål för själfva förhandlingen, hade konungen redan tillfyllest förklarat, att han aldrig fått den säkerhet, som var syftemålet med denna fred. Då danskarne icke underlåtit att våldföra sig på denna fred, medan den svenska armén ännu stod kvar i hjärtat af Danmark, hvad kunde man då vänta, när konungen väl vore långt därifrån invecklad i krig på annat håll! Saken hade nu kommit till den punkt, att man icke längre kunde hoppa från det ena ämnet till det andra, utan man måste afsluta en fred på förnuftig grund. Utan att afvika från Roskildefredens verkliga andemening skulle konungen i alla afseenden visa sig tillmötesgående och så långt som protestanternas gemensamma intresse och det stora antalet af hans fiender som Danmark hetsat mot honom, det tilläte. Medlarnes uppgift vore endast att handla i enlighet med sitt uppdrag och se till, att preliminärerna enligt vedertaget bruk nu fortast möjligt afslutades. 1659.

Konungens meningsbyte med de engelska och holländska sändebuden.

§ 41. Engelsmännen fortforo emellertid att med myndig ton vilja bestämma öfver fredsmedlingen, och det sades, att danskarne redan gått in på deras förslag. Engelsmännens uppträdande ansågs dock icke härröra så mycket af öfvermod som fastmera af intriger från holländarne, som genast efter engelsmännens ankomst till Danmark lyckats draga dem på sin sida. Det var holländarne, som hittat på detta sätt för förhandling för att därigenom kunna välta skulden för ett afslag på Carl Gustaf. Danskarne, som endast för syns skull antagit förslaget, skulle då äfven kunna påräkna engelsmännens stöd.

Konungen hade mera än en gång föreställt engelsmännen, att deras uppträdande var förolämpande för hans höga värdighet, och att det icke var Guds vilja, att han skulle låta påtvinga sig andras mening och råd. Men om de ville handla som vänner, som de städse i tal sagt sig vara, och utföra sitt uppdrag enligt folkrätten, skulle deras medling vara honom till synnerligt behag. Oaktadt dessa upprepade förklaringar från konungens sida läto de skriftligen öfverlämna förslaget till fred och hade de öfverlämnat en skrifvelse af enahanda innehåll till konungen af Danmark, som mottagit den men begärt betänketid, innan han lämnade svar. Samma dag anlände alla sändebuden till konungens läger och hade i sitt sällskap äfven Sten Bielke, som hittills kvarhållits i Köpenhamn, men på Terlons anhållan lösgifvits, enär han af konungen blifvit utsedd till fullmäktig vid fredsförhandlingen. Mot Bielke utväxlades på Terlons anhållan de danska riksråden riksamiralen Ove Gjedde, rikskansleren Christoffer Urne och Jörgen Brahe. *16 augusti.*

Då de engelska och holländska sändebuden inträdde i förmaket för att öfverlämna det affattade fredsförslaget, begagnade Terlon tillfället att aflägsna sig enär han förutsåg, att konungen skulle blifva mindre nådig, och han ville icke vara vittne till en obehaglig scen. Efter en stund trädde konungen ut i förmaket och Sidney och hans kolleger beredde

1659. sig att till honom öfverlämna det sammanvikna utkastet till fredsförslag. På konungens fråga, hvilket papper detta var, svarade Sidney, att det var en önskan från de tre staterna. Strängt allvar präglade konungens ansikte, då han härpå svarade, att han icke ville mottaga skrifvelsen, och vändande sig till engelsmännen fortfor han: Det förvånar mig, att I, som hafven utgifvit eder för att vara mina vänner, dristen att föreskrifva mig lagar. Jag mottager gärna Eder medling, så vida I hållen eder inom vänskapens råmärken, men skiljedomare hvarken kan eller vill jag lida.

Därpå vände han sig till holländarne och sade: Men I, som ären mina fiender, kunnen icke blifva medlare i denna tvist, och jag skulle kunna behandla eder på samma sätt som konungen af Danmark behandlat Sten Bielke. Och ställande sitt tal till alla i gemen yttrade han: I förlitande på edra flottor uppgören I förslag, men jag hugger det midt itu med mitt svärd. Och därvid slog han med handen kraftigt på sin värja. Efter dessa ord vände han sändebuden ryggen och närmade sig de öfriga närvarande. Holländarne följde emellertid efter konungen, betygande att de icke voro hans fiender och ville gifva bevis för att de voro hans bästa vänner. Med vredgad uppsyn betraktade konungen dem och sade: Mina sändebud hafven I skymfligen behandlat, men här gån I omkring såsom eder lyster hvart som helst. Därpå svarade Slingelant: Af en så storsinnad furste hafva vi intet att frukta, hvartill konungen genmälde: Det tycks som om I icke synnerligt fästen eder vid denna storsinthet. Därefter vände han sig bort ifrån dem och inlät sig i samtal med andra närvarande, och då sändebuden fruktade att ytterligare uppreta honom, gjorde de sin reverens och lämnade gemaket.

Holländarne ansågo, att deras sändebud blifvit något öfvermodigt mottagna och De Witt brusade upp, liksom han ville blåsa till strid samt uttalade helt högt, att man måste anfalla svenskarne och borra deras fartyg i sank. Men de mera måttfulle erkände, att tillräckliga skäl funnos att ursäkta konungens vrede 1659. och särskildt beskylde de Sidney för att i ord såväl som i handling hafva uppträdt för stramt samt sakna förutsättningar att i godo förhandla.

För att reta engelsmännen mot Carl Gustaf uppdiktade danskarne vid denna tid många saker. Bland annat påstodo de, att konungen skulle hafva sagt, att han såsom konung och ärekrönt segrare hvarken kunde eller ville tåla slikt öfvermod af två republiker, af hvilka den ena afsatt sin herre och furste, den andra halshuggit sin, och det förundrade honom, att sådana kungamördare dristat träda inför honom och med af kungablod ännu rykande händer framräcka en skrifvelse. Ehuru oförenligt sådant tal än var med konungens sinnelag och kloka uppträdande, spreds dock genom Gersdorff och Rosenvinge den uppdiktade historien i England, allt i syfte att uppreta parlamentet mot konungen, och för samma ändamål berättades den äfven för Downing. Med glädje sågo danskarne hvarje anledning till ökad misstämning mellan holländarne och svenskarne och hoppades, att de förre nu skulle hämnas på de senare för den lidna skymfen. Genom kurirer spredo de också denna historia, kryddad med tillsatser, i akt och mening att mera allmänt öka upphetsningen mot svenskarne. Holländarne inskränkte sig emellertid till att beklaga sig för de franske och engelske ministrarne.

Konungen besvärar sig öfver engelsmännens uppträdande.

§ 42. På konungens befallning besvärade sig de svenska sändebuden i England eftertryckligt öfver den sista Haagkonserten, i hvilken engelsmännen hittills förnekat sig hafva haft någon del. Slutligen måste de dock erkänna det, men förklarade på samma gång, att om de handlat annorlunda skulle det hafva väckt hela världens klander, i det att de därigenom skulle hafva förhjälpt Carl Gustaf till Danmarks undertryckande. Något dylikt vore icke öfverensstämmande med engelsmännens intresse, och genom sitt handlingssätt hade de nu undanröjt alla misstankar därutinnan. Hvad de skulle göra, om båda konungarne förkastade förslaget, visste de icke, och icke heller

1659. visste de, hvad de skulle svara på konungens bref, och gjorde därför ständigt undanflykter för att komma ifrån det. I själfva verket lämnade också den inre oron dem ingen tid öfrig för att tänka på utrikes angelägenheter och sedan Henry Vane blifvit så godt som allsmäktig i parlamentet, var det holländska inflytandet där öfvervägande.

Då svenskarne någon tid därefter beklagade sig öfver de engelska sändebudens förfarande, svarade engelsmännen med ännu högljudare klagovisor öfver konungens tillvägagående, sägande, att när konungen vållat dem så stor skada, fara och möda och icke ens värdigats lyssna till deras förslag att under så svåra och förtviflade förhållanden söka befria både honom själf och dem från vidare ledsamheter, kunde de icke annat än anse sig besvikne och känna sig bedröfvade öfver att icke skörda någon vinst för en lämnad hjälp. Konungen skulle helt visst icke kunnat bemäktiga sig de danska öarne och Nakskov, om han icke haft den engelska flottans stöd. Nu tillåto emellertid icke de inre förhållandena, som voro ganska oroande, att flottan längre stod till konungens tjänst, och om konungen nogare betraktade den allmänna ställningen i Europa, borde han med sitt upplysta förstånd inse, att det icke vore klokt att i förlitande på den engelska flottan utsätta sin egen för fara. Engelsmännen hade aldrig haft i sinnet att mot konungens vilja söka tvinga honom till något eller upphäfva sig till domare öfver honom, utan de hade endast velat låta honom förstå, att därest han icke ville lyssna till deras af uppriktigaste hjärta dikterade råd, måste de draga sig tillbaka.

De svenska sändebuden svarade, att huru skenbart rimlig denna förklaring än kunde förefalla, så stämde den likväl icke öfverens med deras handlingar. Konungen hade hyst alltför stor tillit till deras vänskap, som han skattat alltför högt. Man hade ännu icke sett slutet, och huru ärlige de varit skulle då visa sig. Och om engelsmännens runda löften icke åstadkommit annat, så skulle världen däraf åtminstone få se, att konungen gjort sig förtjänt af mera än han fått, och detta 1659. var så mycket hårdare, ju mera oväntadt det var.

Efter ett längre meningsbyte förklarade engelsmännen, att de uppbjudit all sin förmåga och att de icke kunnat uträtta något mera hos holländarne utan att råka i strid med dem. Härpå svarade svenskarne, att det vore ju alls intet förnuft uti att låta holländarne drifva sig till ett sådant trångmål, om det icke längre stått i deras förmåga att hindra kränkning af ära och vänskap. Om så stor nöd varit förhanden, borde de hafva låtit detta komma till konungens vetskap och afbrutit förhandlingarna med holländarne, men förhållandet var nog, att de gärna lyssnat till holländarnes förslag.

Då engelsmännen icke kunde göra några vidare invändningar mot svenskarnes skäl, erkände de öppet, att statsskäl icke tillåtit dem att handla annorlunda, att konungen af Danmark måste bibehållas vid sin makt och att, om Sverige komme till fullt herravälde öfver Östersjön, det för framtiden blefve alltför stor fara för alla, som voro beroende af detta haf. Häremot invände svenskarne, att om detta från början blifvit uttaladt, kunde man besparat sig många ord och att det nu vore gagnlöst att ingå på något vidare ordande om saken. Under alla förhållanden hade engelsmännen öfverskridit gränsen för en fredsmäklares befogenhet, för att icke tala om hvad man borde vänta af en vän och bundsförvant, men nu visste man af deras eget erkännande, att de med orätt skjutit skulden på holländarne, under det att den helt och hållet hvilade på dem själfve. Ty så länge som man trott, att engelsmännen handlat ärligt och på fullt allvar, hade holländarne icke allenast visat benägenhet för uppehållandet af Roskildefreden utan alla inskränkningar, utan äfven talat om, att man borde gifva konungen satisfaktion.

De svenska sändebuden anhöllo slutligen, att engelsmännen ville företaga andra mått och steg, men desse förklarade, att de noga öfverlagt, innan de fattat sitt beslut. Och kort därefter fattade också parlamentet beslut att stå fast vid

1659. den sista Haagkonserten. Svenskarne affattade då en protest för att öfverlämna till parlamentet, men af vissa orsaker, som här nedan skola omförmälas, blef protesten icke aflämnad.

Konungen vägrar fortfarande att antaga skiljedomare.

§ 43. Emellertid förblef konungen fast vid sin mening och förklarade genom Schering Rosenhane ånyo för medlarne sin allvarliga önskan att ernå en ärlig och betryggande fred, samt att det skulle vara honom kärt, om de ville förhjälpa honom därtill, men icke såsom skiljedomare, då det vore oerhördt, att republiker satte sig till doms öfver konungar. För öfrigt ville konungen icke ingå förlikning på annat sätt, än att båda parterna förordnade kommissarier, och att för målets befrämjande fransmännen och engelsmännen åtoge sig medlarskapet. Holländarne kunde han däremot icke antaga till fredsmedlare, hvilket icke borde förundra någon, då de vore hans fiender och fortfarande sökte skada hans rike. Men å sin sida vore han åter mycket förundrad, att engelsmännen förenat sig med holländarne och ville föreskrifva honom lagar, alldeles som segrare pläga göra med besegrade. För att de nu måtte blifva öfvertygade om konungens allvarliga mening förordnade han till kommissarier vid den förestående förhandlingen Schering Rosenhane och Sten Bielke, lät utfärda lejdebref för de danske kommissarierna samt anhöll, att danskarne måtte göra sammaledes, på det att förhandlingen genast måtte kunna börja.

Men medlarne, som voro ganska missnöjde öfver det strama mottagandet, läto dock icke allt hopp fara om en lycklig utgång af deras plan. I synnerhet Sidney, som mycket lutade åt holländarnes sida, var mycket uppretad mot konungen och hade vid en öfverläggning med sina kolleger yrkat, att man i förening med holländarne skulle tvinga den halsstarrige konungen till antagande af det fredsförslag, som i Haagkonserten beslutats. Hvaremot Mountagu och Bonn invände, att de icke ännu förnummit, att konungen af Sverige vägrat antaga fredsförslaget, utan snarare öppet förklarat sig villig och beredd till förlikning samt utfärdat lejdebref för motpartens sändebud. Man kunde för öfrigt icke förtänka konungen, att han 1659. ville, att förhandlingarna skulle ske, såsom brukligt var mellan andra folk, och icke läte påtvinga sig något, som vore honom till nackdel. Danskarne hade förvisso genom sin vägran rest mycket mera hinder för fredssakens befordran. Men detta hindrade icke Sidneys listiga intriger för att söka framtvinga ett anfall af de engelska och holländska flottorna på den svenska.

Holländarne börja underhandla om återförsoning med konungen.

§ 44. Då holländarne nu insågo, att konungens beslut att icke antaga deras medling var oryggligt, därest icke vänskapen mellan svenskarne och dem först blifvit återställd, föreslogo de en återförsoning och undanröjande af all missämja. Detta förslag befordrades genom Terlon till Schering Rosenhane tillika med en skrifvelse, hvaruti holländarne meddelade, att de önskade komma till lägret för slutbehandling af Elbingfördraget med elucidationer, och att de därefter skulle uppbjuda all sin förmåga att söka åvägabringa fred mellan konungen och dem. Då de af konungen ansetts såsom partiske och såsom medlare olämplige, och då det icke behagat konungen att ratificera elucidationerna, innan tvisterna mellan honom och generalstaterna blifvit bilagda och den gamla vänskapen återförnyad, så hade de härmed velat öfversända ett förslag till försoning att undertecknas, så snart fred mellan de båda konungarne blifvit afslutad.

Följande dag skickade de en person till lägret för att erhålla visshet om deras ankomst vore till behag och om de skulle blifva mottagne i enlighet med sin rang. Och då ett gynnsamt svar ingått, begåfvo sig Slingelant och Huijbert till lägret, där de fingo företräde hos konungen. Sedan de med anledning af konungens svärfaders, härtig Fredrik af Holstein, dödliga frånfälle kondolerat Hans Majestät, giorde de en framställning rörande elucidationerna till Elbingfördraget, freden med Danmark och misshälligheterna mellan konungen och dem.

Konungen svarade härpå, att ingenting skulle vara honom kärare än återknytandet af vänskapen med holländarne, för hvilket ändamål han ville sända Coyet

1659. till Holland för att inför generalstaterna själfva betyga sin benägenhet därtill. För fred med Danmark vore han icke mindre benägen, men den måste blifva ärlig och betryggande. För uppnåendet af en sådan fred vore det bästa sättet, att förhandlingen såsom brukligt var mellan de nordiska rikena skedde genom befullmäktigade ombud från båda parterna.

Efter slutad audiens begåfvo sig holländarne åter till Köpenhamn i sällskap med Terlon, i hvars händer konungen lämnat lejdebref för de danske fullmäktige.

Danskarne gå ovilligt till underhandling.

§ 45. Titlarne i lejdebrefven gåfvo anledning till svårigheter, enär svenskarne icke ville tilldela konungen af Danmark titel af Göthes konung, då denna titel numera icke syntes berättigad, och danskarne å sin sida nekade konungen af Sverige titel af Skåne, då de icke ville erkänna Roskildefreden, i kraft af hvilken Skåne kommit under Sveriges välde. Emellertid framställdes af holländarne ett medlingsförslag, som af båda parterna antogs, nämligen att Carl Gustaf skulle tituleras endast konung af Sverige och Fredrik endast konung af Danmark utan vidare tillägg. Sedan säkra lejdebref af svenskarne öfverlämnats, begärde desse likadana af danskarne, hvarvid de senare uppställde nya svårigheter. Då anhöllo engelsmännen och holländarne skriftligen hos konung Fredrik om omedelbart utfärdande af önskade lejdebref, enär förhandlingarna därförutan icke kunde börjas, och skulden till fredens förhalande komme att drabba honom, därest han icke utfärdade brefven. Konung Fredrik lämnade då för de svenska fullmäktige i fredsmedlarnes händer säkra lejdebref åtföljda af en förklaring, att han ville skicka kommissarier för åvägabringande af fred, om Carl Gustaf först ville uttala sin mening öfver de punkter, som funnos i denna förklaring. Men då i denna skrift mycket influtit, som icke allenast kunde väcka konungens af Sverige missnöje utan äfven vore för medlarne misshagligt, blef konung Fredrik såväl muntligen som skriftligen af desse uppmanad att återtaga denna förklaring med alla dess utflykter på sidan om saken och att till öfverenskommen plats skicka kommissarier försedde med nödiga fullmakter att afsluta saken. Därest detta icke skedde, kunde de icke tro, att konung Fredrik hade något allvar med freden, då han icke ville göra något, som erfordrades för att uppnå den. 1659.

Då nu konung Fredrik såg sig så hårdt ansatt, afgaf han ändtligen en riktigare förklaring, hvaruti han godkände allt, som stod i öfverensstämmelse med Haagkonserten. Denna förklaring blef tillika med lejdebrefven af Terlon samma dag öfverlämnad i det svenska lägret, och, ehuru svenskarne hade ett och annat att anmärka däremot, blef den dock godkänd. *24 augusti.*

Förhandlingarna med Danmark börja 25 augusti.

§ 46. Sålunda började nu förhandlingarna mellan svenskar och danskar i några mellan staden och det svenska lägret uppslagna tält, som stodo ungefär femtio steg från hvarandra. Från lägret begåfvo sig då Schering Rosenhane och Sten Bielke dit, från staden Oluf Parsberg och Mogens Hög, hvardera parten med ett följe af femtio ryttare. De hälsade hvarandra midt emellan två tält, hvarvid medlarne trädde åt sidan. Parsberg talade först och Schering Rosenhane svarade, hvar och en på sitt modersmål. Från båda parterna betygades benägenhet för fred, och fullmakterna utväxlades. Därefter begaf sig hvardera parten till sitt tält, svenskarne åtföljde af Terlon och två engelsmän, danskarne af två engelsmän och två holländare. Svenskarne hade vid danskarnes fullmakt gjort den anmärkningen, att den icke var skrifven på pergament samt att den var hopviken i litet format, hvilket Parsberg skämtsamt urskuldade med att då pergament i allmänhet preparerades med kalk, skriftens skärpa lätt utplånades.

Därefter hölls en sammankomst i det svenska tältet, dit danskarne hade förfogat sig. Vid därvid företagen öfverläggning om plats för förhandlingarna föreslogo svenskarne Roskilde såsom den bekvämaste, men då denna stad var angripen af smittosam farsot, kunde den icke antagas af danskarne, hvilka ansågo den plats, där de befunno sig, såsom

1659. den lämpligaste, i synnerhet som båda konungarne uppehöllo sig i närheten. Beträffande förhandlingssättet förordade svenskarne, att de skulle sinsemellan förhandla så mycket ske kunde, och anlita medlarnes hjälp endast i de stycken, där de icke kunde enas. Vidare skulle de lägga Roskildefreden till grund och söka endräkteligen ställa till rätta, hvad som däruti befunnes bristfälligt. Men danskarne invände, att det funnes en kortare väg, på hvilken man kunde förhandla, och öfverlämnade en skrift af följande innehåll: Då konungen af Danmark helt oförutsedt blifvit af konungen af Sverige öfverfallen och vid en tid, då han ansåg sig säkrast kunna åtnjuta Roskildefredens välsignelser, ansågo de billigt, att svenskarne afträdde alla platser, hvilka i kraft af Roskildefreden tillkommo Danmark, och att en tillfredsställande satisfaktion gåfves för den uppenbara skada, som Danmark genom detta anfall lidit. Vidare skulle alla dessa platser genast utrymmas, alla danske fångar, äfven de som blifvit från Danmark bortförde, ställas på fri fot samt slutligen Danmarks bundsförvanter inbegripas i freden.

Svenskarne å sin sida begärde en bekvämare förhandlingsplats och att öfverenskommelse mellan parterna om förhandlingssättet skulle träffas, innan man skrede till verket. I tvistigare fall ville svenskarne icke motsätta sig fredsmedlarnes ingripande, men om det vore danskarnes mening, att medlarne skulle i enlighet med Haagkonserten eller under någon annan förevändning äga beslutanderätt, så kunde svenskarne icke biträda en sådan mening, som vore något oerhördt och för konungens höga värdighet kränkande.

Revision af artiklarne i Roskildefreden 27 augusti.

§ 47. Två dagar senare hölls i danskarnes tält en sammankomst, hvarvid båda parternas kommissarier företogo en revision af de särskilda artiklarne i Roskildefreden. Svenskarne framhöllo vid föredragning af den andra artikeln, att danskarne icke iakttagit densamma, i det att de icke från danska hofvet aflägsnat mot svenskarne fientligt sinnade ministrar, icke uppsagt allianserna utan fastmera efter afslutad fred ingått nya med Österrike, Polen och Brandenburg och 1659. hetsat tsaren mot svenskarne. Danskarne förnekade, att sådant skett före det sist utbrutna kriget, men svenskarne bevisade riktigheten af sitt påstående och fäste särskildt uppmärksamheten på den af Ahlefeldt i Wien afslutade alliansen. Slutligen enades man om att behålla artikeln, med den inskränkning, som af danskarne yrkades, att med allianser skulle endast förstås offensiva. Rörande den tredje artikeln framhöllo danskarne, att den stode i strid med den allians, som deras konung ingått med holländarne, enär enligt denna holländarne ägde frihet att låta sin flotta inlöpa i Östersjön; och om deras flotta komme till Sundet, behöfde det icke ske i fientligt syfte. Svenskarne frågade då: för hvilket ändamål eljes en krigsflotta skulle komma? Förevändningen att skydda handelsfartyg vore meningslös. Slutet blef, att denna artikel skulle hänskjutas till medlarne. Vid fjärde artikeln företogo danskarne en undersökning af några förut i Köpenhamn upprättade aktstycken, efter hvilka denna artikel skulle förtydligas. Den femte artikeln gaf danskarne anledning att fordra återlämnandet af alla däri nämnda områden, men svenskarne invände, att detta kunde icke beviljas. Då kvällen nu inbröt, slutades sammankomsten.

Därefter sammankommo medlarne i svenskarnes tält, hvarvid Sidney öfverlämnade en skrift, undertecknad af alla utom af Terlon, samt anhöll, att då denna vore till konungen ställd och icke innehöll något för honom kränkande, den måtte mottagas och till konungen befordras, enär den vore för sakens befrämjande till synnerligt gagn. Efter åtskillig tvekan blef den på Terlons anhållan mottagen, men då den var förseglad och till konungen ställd, blef innehållet af densamma icke kunnigt. Schering Rosenhane erinrade emellertid därvid, att det vore något ovanligt, att fredsmedlare opåkalladt och utan anmodan från någondera parten tilläte sig dylikt. Sådant vore vid förhandlingar utan exempel, och man kunde icke an-

1659. nat än däri se ett tecken på att medlarne stode mera på den ena partens sida än på den andres. Därjämte framhöll han, att det vore icke rätt, att holländarne ville tränga sig med i dessa underhandlingar, då konungen så tydligt förklarat, att han icke utan efter skedd återförsoning med dem ville godkänna dem såsom medlare.

Vid öppnandet af omförmälda skrifvelse befanns den innehålla ett yrkande, att Roskildefreden skulle bekräftas samt att allt, som efter densamma blifvit af båda parterna eröfradt, skulle återlämnas och Trondhjem under alla förhållanden förblifva i Danmarks ägo. Den tredje artikeln skulle helt utgå, och inga nya tullar eller pålagor skulle hvarken af svenskarne eller danskarne påbjudas. De tre staternas undersåtar skulle i båda rikena tillförsäkras lika rättigheter och alla förmåner i enlighet med Elbingfördraget och elucidationerna skulle tillerkännas dem. Brandenburg skulle äfven i freden inbegripas, därest kurfursten inom en månad efter anmodan tillkännagåfve sin benägenhet därför. Om ännu vid denna tid några meningskiljaktigheter mellan konungen och kurfursten förefunnes, skulle de tre staternas ministrar söka bilägga dem och skulle desse äfven bemöda sig om att släcka krigslågan i Polen. De med härtigen af Holstein gjorda öfverenskommelser skulle hållas och de tre staterna skulle ikläda sig garanti för freden.

Denna skrifvelse upptogs af konungen mycket onådigt, i synnerhet som han befallt, att intet fredsförslag annat än från danskarne skulle mottagas, men om medlarne öfverlämnade någon skrifvelse, skulle kommissarierna däråt endast ägna en flyktig uppmärksamhet och, därest de funne det lämpligt, visa den för de danske kommissarierna. Då skulle endast två fall kunna inträffa: antingen skulle danskarne godkänna innehållet, utan att svenskarne ägnat någon uppmärksamhet däråt eller uppgifvit sin rätt att förkasta förslaget, eller ock skulle danskarne afvisa förslaget och hela skulden falla på dem, hvarvid medlarnes oberättigade förfarande skulle komma i dagen.

§ 48. Ehuru konungen aldrig ställt sig obenägen för fred utan endast vägrat att låta sig påtvingas Haagkonsertens förslag, anbefallde de holländska sändebuden, sedan tiden för stilleståndet var utlupen, Obdam att, då konungen af Sverige icke velat afgifva en tydlig förklaring angående fredsförslaget, men konungen af Danmark visat sig benägen för de tre staternas förslag, anfalla svenskarne, hvar helst han anträffade dem och så mycket han kunde, förse Köpenhamn med proviant samt påskynda De Ruyters ankomst. Därjämte anhöllo de hos fransmännen, att desse icke skulle hjälpa Sverige, och hos engelsmännen, att de officiellt skulle återkalla alla engelske undersåtar, som voro i svensk tjänst, samt lägga beslag på i engelska hamnar liggande svenska fartyg. 1659. *Holländarne uppträda mot Sverige.*

I den sista Haagkonserten var beslutadt, att de båda republikernas sändebud gemensamt skulle bestämma det antal fartyg, som befunnes erforderligt för affären i Danmark samt att, i betraktande af de stora kostnaderna, resten såsom obehöflig skulle hemsändas. Men de holländska sändebuden hade hemliga order att icke skicka hem mera än tjugu fartyg, sedan de dock förut förvissat sig om, att de karvarande voro tillräckliga för att gifva eftertryck åt Haagkonsertens beslut. Sändebuden skulle likväl se till, att de engelska fartygen afseglade först och att återstoden af den engelska flottan i fartygens antal och styrka icke blefve den holländska öfverlägsen. Engelsmännen, som icke kände något om denna order, anhöllo hos holländarne, att man skulle noga bestämma det antal fartyg, som skulle öfvervintra i Danmark. Då det blef tydligt, att holländarne icke ville dela sin flotta, förklarade Mountagu, att då de holländska sändebuden icke i enlighet med Haagkonsertens beslut ville bestämma, huru många af deras fartyg skulle förena sig med de engelska och huru många, som skulle hemsändas, hade han beslutat att hemföra hela den engelska flottan. Han ville visserligen icke afvika från Haagkonsertens beslut eller inlåta sig på några nya förslag, men han saknade medel för underhåll af en så stor flotta. För skens skull försökte

1659. holländarne att förmå engelsmännen att frångå denna föresats och försäkrade, att tillräckligt af proviant kunde anskaffas, samt framhöllo, huru angeläget det för de båda republikerna vore att här hålla sin makt samlad. Om engelsmännen droge tillbaka sin flotta, skulle med nödvändighet båda republikernas anseende lida, deras inflytande öfver de båda konungarne reduceras och hela saken dragas ut på oviss tid.

Man höll därpå åtskilliga öfverläggningar om det antal fartyg, som skulle lämnas kvar i Danmark, hvarvid holländarne föreslogo, att minst femton engelska fartyg skulle stanna, tills nya order från generalstaterna hunnit anlända. Under tiden skulle holländarne ingenting företaga utan att dessförinnan hafva rådfört sig med de engelska sändebuden. Då engelsmännen däremot invände, att en dylik olikhet i makt hvarken anstod dem eller innebar någon trygghet, lämnade holländarne en skriftlig försäkran samt dessutom såsom gisslan en af de sina, hvilken skulle stanna ombord på den engelska flottan och med Mountagu rådpläga alltefter som sakerna gestaltade sig.

5 september. Sidney förklarade emellertid, att han icke hade några order om flottans hemsändande utan endast att ställa sig Haagkonserten till efterrättelse. Påtryckt af holländarne att närmare förklara sig, afgaf Mountagu ett sväfvande svar och afbröt sammankomsten samt afseglade med Honeywoods och Bonns medgifvande följande dag från Köpenhamns redd. Vid afskedet från konungen på Kronborg rönte han bevis på stor vänlighet, och han själf såväl som de fleste officerarne blefvo rikligen begåfvade med skänker.

Den engelska flottans uppbrott. § 49. Sålunda återvände den engelska flottan, för hvilken, som det påstods, sexhundra tusen pund sterling användts, hem, och detta plötsliga uppbrottt väckte åtskilliga tankar hos de stridande parterna. Svenskarne voro bekymrade öfver att Sundet, deras hamnar och hela hafvet blifvit öfverlämnade åt de i makt öfverlägsne holländarnes godtycke. Danskarne höllo före, att Mountagu begifvit sig af för att slippa företaga något mot svenskarne, hvilka, såsom danskarne påstodo, öppet afslagit freden och för hvilka det var till behag, att förlängning af stilleståndet blifvit för holländarne omöjliggjord. 1659.

Holländarne ställde sig, som om de icke skulle vara tillfreds med den engelska flottans afresa, hvilken stod i strid med Haagkonserten och som skett vid en tid, då den skulle fått tillfälle att visa, hvad den dugde till. Men i sina hjärtan gladde de sig, att den för dem besvärliga flottan dragit bort och lämnat åt dem makt att utan dröjsmål genomföra sina planer. Men Sidney blef bekymrad öfver denna plötsliga afresa, ty han insåg, huru ringa hans inflytande hädanefter skulle blifva, då han icke längre hade vapenmakt bakom sig, under det att holländarne kunde stödja sig på en stark flotta. Carl Gustaf åter var icke missbelåten öfver flottans afsegling, ty om den stannat kvar, kunde den under Sidneys påverkan kommit att användas mot svenskarne. I akt och mening att korsa Sidneys planer och förebygga, att ett fåtals afundsjuka skulle föranleda ett fientligt uppträdande mot Sverige, hade Mountagu skyndat bort med flottan. Han hade också försäkrat konungen, hvars storsinthet och godhet han nogsamt lärt känna, om sin orubbliga vänskap. Helt visst var han också konungens vän: det bevisade han nu genom att segla bort med flottan, och det hade han bevisat förut, då han räddat Carl Gustaf Wrangel undan holländarne och hindrat en god del af desses förehafvanden.

Konungen befallde sina sändebud i England att betyga parlamentet hans tack för att de tillåtit flottan att så länge dröja i Danmark, och han aflät en direkt skrifvelse till parlamentet i enahanda syfte. Sändebuden hade affattat ett memorial att likaledes öfverlämnas till parlamentet, men de afstodo från framlämnandet däraf för att icke väcka förbittring eller framkalla några åtgärder mot Sverige. Konungen hade desslikes beordrat sändebuden att hos parlamentet anbefalla Mountagu till det bästa, men detta afböjdes af denne, som ansåg, att en dylik

1659. rekommendation mera skulle skada än gagna honom, då han icke åtnjöt parlamentets bevågenhet. Parlamentet hade icke heller gillat, att han tagit med sig hela flottan, utan borde han hafva kvarlämnat i Sundet femton skepp för, hvilkas proviantering några fartyg redan voro afsända, hvarom han också fått underrättelse, då han var på tjugu mils afstånd från England. Inom parlamentet var man missnöjd med att Mountagu genom sin affärd gifvit holländarne alltför stor öfvervikt, så att de engelska sändebudens ord hädanefter icke skulle finna tillbörligt eftertryck. I parlamentet framställdes också förslag att skicka tillbaka till Sundet femton fartyg för gemensamt uppträdande med holländarne, men något beslut därom blef emellertid icke fattadt.

Af Nieupoort utsattes Mountagu för mycket klander, särskildt för att han i strid mot Haagkonserten begifvit sig bort från Danmark. Men parlamentet bemötte Nieupoorts beskyllningar med att de holländske ministrarne och amiralerna i många stycken handlat i strid mot konserten och framhöll, att då Mountagu velat med dem öfverenskomma om det antal fartyg, som skulle kvarlämnas i Danmark, hade de holländska sändebuden svarat, att de saknade order i detta fall. Engelska flottan hade emellertid af brist på proviant nödgats begifva sig hem, hvilket icke hindrade, att engelsmännen skulle hålla fast vid Haagkonserten, men om afsändandet af någon flotta yttrades intet. Mountagus afresa hade emellertid förryckt parlamentets planer, så att man nu ej rätt visste, hvad man skulle göra i denna nordiska aftär, och Sidney hade också anfört klagomål öfver Mountagus åtgärd.

De svenska sändebuden ansågo icke lämpligt att på något sätt ställa sig in hos parlamentet utan förhöllo sig mera reserverade för att visa, att Sveriges välfärd icke berodde af engelsmännens nåd, att engelsmännen hade mera behof af konungen än han af dem, och att han kunde mera gagna den gemensamma saken, än de med skrytet om sitt höga anseende kunde uträtta.

Ett rykte spreds i England, att ko- 1659.
nungen skulle dragit sin värja mot Sidney och utfarit i sådana ord, som att han aldrig väntat sig något godt af sådana konungamördare och att engelsmännen gärna kunde begifva sig af med sin flotta, af hvilken han alls icke hade något behof. Mountagu sökte emellertid vederlägga detta rykte, som han stämplade såsom ren lögn.

I stället för det memorial, som de svenska sändebuden tänkt aflämna till parlamentet, gjorde de nu en framställning af det danska krigets förlopp och engelsmännens uppträdande därvid och vederlade de beskyllningar, som gjorts mot svenskarne. Men mödan var förspilld, enär holländarne alltid hade öfvertag, och skriften blef icke ens föredragen i parlamentet. När kort därefter Lambert och senare Monk reste sig, råkade England i största förvirring, och ingen tid blef öfrig för utrikes angelägenheter.

Fruktlösa försök till fred 27 augusti.

§ 50. Dagen efter den engelska flottans aftärd höllo de båda parternas fullmäktige en sammankomst, hvarvid danskarne förklarade, att förhandlingen drog alldeles för länge ut på tiden och en genare väg att förhandla måste beträdas. Konung Fredrik hade afgifvit sin förklaring öfver det af medlarne upprättade fredsförslaget, som svenskarne endast hade att genomläsa och antaga. I motsatt fall kunde underhandlingarna icke längre fortsättas.

Man visste emellertid, att denna konung Fredriks förklaring endast gick ut på en förhalning af saken för att gifva holländarne anledning att gripa till vapen mot svenskarne, ty danskarne insågo mera än väl, att Carl Gustaf aldrig skulle kunna godtaga den, då den var för hans höga värdighet kränkande. Säkert är, att konungen af Danmark genom sina sändebud i England och Holland sökte hindra genomförandet såväl af Roskildefreden som Haagkonserten. Äfven medlarne tillstodo, att om än Carl Gustaf skulle godkänt Haagkonsertens beslut, skulle danskarne icke ändå gjort det.

De svenske kommissarierna framhöllo, att det icke tillkomme medlarne att utan

1659. parternas vetskap upprätta förslag, och att konungen af Danmark hade skadat sitt höga anseende genom att afgifva en dylik deklaration. Danskarne urskuldade sig med att det skett af tvingande skäl och att hvarje timmes förlängning af kriget kostade flere tusen riksdaler, samt att de haft order att lämna denna deklaration till medlarne, hvilka i sin ordning skulle öfverlämna den till konungen af Sverige. Och kort därefter anlände också de engelska och holländska sändebuden till tältet för att öfverlämna sagda deklaration till svenskarne. Men af fruktan för att desse, som sannolikt icke icke skulle godkänna detta otillbörliga sätt för underhandling, skulle vägra att mottaga skriften, undveko de att framlämna den utan föredrogo i stället muntligen dess innehåll, som var, att konungen af Danmark förklarat sig sinnad att ställa sig den sista Haagkonserten till efterrättelse och godkänna medlarne såsom skiljedomare. Svenskarne svarade, att medlarnes åtgöranden alltid skulle vara konungen till behag, så länge som de inskränkte sig till att medla, när parterna så önskade, och så länge de uppträdde såsom vänner, men såsom skiljedomare kunde han icke godkänna dem, och förhandlingarna måste föras mellan de båda konungarnes kommissarier. Det vore något oerhördt att utan konungens vetskap göra upp fredsförslag, som skulle påtvingas honom, och att republiker föreskrefve konungar lagar eller sökte tvinga furstar att antaga medlare, som icke anstode dem. Men om man ville förhandla, såsom brukligt var mellan de nordiska rikena, behöfde man icke tvifla på, att en säker och lätt väg till fred stode öppen. Därmed slutades konferensen och hvar och en gick till sitt.

Sedan de holländska sändebuden återkommit till Köpenhamn, gåfvo de De Ruyter order att af alla krafter angripa svenskarne, så snart tillfälle yppades. Följande dag meddelade de detta åt fransmännen och engelsmännen och förklarade, att detta icke behöfde fördröja freden, hvilken måste åvägabringas i enlighet med Haagkonserten, då ingen annan utväg funnes. Under tiden skulle 1659. emellertid medlingsarbetet gemensamt fortsättas, men de hade grundade skäl för att icke begifva sig till lägret, förr än visshet vunnits, att svenskarne antagit generalstaternas medling, och att de skulle blifva i enlighet med sin rang mottagna. Terlon och engelsmännen förklarade, att holländarne icke handlat emot öfverenskommelse och tilkännagåfvo för sin del, att de icke såsom fredsmedlare skulle företaga något annat än i samråd med holländarne. Två dagar senare kommo Terlon och Sidney åter till lägret för att göra sig underrättade om från konungen svar anländt på danskarnes begäran och fredsmedlarnes förslag. Engelsmännen yrkade enträget på, att konungen, om än blott konfidentiellt, ville meddela sin mening om deras förslag, på det att de måtte kunna förebygga fientligheter af holländarne, hvilka hade uppträdt mycket hotfullt och förklarat, att de skulle arbeta lika kraftigt för Köpenhamns försvar som om det gällde Amsterdams. Men svenskarne läto utan alla omsvep förstå, att medlarnes möda vore helt förspilld, om de fortsatte på denna väg. Ty danskarnes begäran vore så sväfvande affattad, att det vore omöjligt att därpå afgifva ett svar, och medlarnes befallningar skulle konungen icke underkasta sig ens med risk af sitt lif. En betryggande fred önskade konungen för visso, men för maktspråk komme han icke att vika. Då nu vintern redan inbrutit, befunnos tälten obekväma för vidare förhandlingar, hvilka borde förläggas till Roskilde, Helsingör eller Frederiksborg. Flera dagar förflöto, utan att danskarne infunno sig i lägret. Svenskarne ledsnade på att vänta och hotade, att om danskarne icke visade mera allvar med freden, ville de icke längre ligga utanför deras portar och tigga om fred. Medlarne anhöllo då enträget hos konungen af *11 september.* Danmark om förhandlingarnas fortsättande, och att han ville välja mellan de af svenskarne föreslagna platserna. Men konungen af Danmark afslog båda delarne och ville icke lyssna till något, förr än konungen af Sverige, i likhet med honom,

1659. afgifvit förklaring, att han antoge medlarnes förslag, och lämnade svar på de af konungen af Danmark honom förelagda punkterna. Med detta svar voro medlarne emellertid icke tillfreds utan fortsatte sina yrkanden, som endast ledde till att konungen af Danmark, ehuru motvilligt, äfven förordnade Gersdorff till kommissarie, men med villkor att den holländska flottan och trupperna skulle fortsätta fientligheterna mot svenskarne, tills fredsförhandlingarna blifvit bragta till ett lyckligt slut.

På detta sätt upptogos åter förhandlingarna, men förhandlingsplatsen blef icke ändrad, då danskarne såväl som holländarne vägrade att aflägsna sig så långt från flottan. Tälten bortfördes nu, och hus af trä uppfördes till bättre skydd mot kölden, hvarefter kommissarierna åter kommo tillsammans. Men intet af vikt uträttades vid dessa konferenser, då danskarne voro ganska liknöjde och långsamme, och flere dagar gingo förbi, utan att de läto se sig, hvaremot svenskarne alltid stodo beredde i lägret. Danskarne hoppades nämligen städse att med vapenmakt kunna utföra något af betydelse mot svenskarne, och sedan Mountagu begifvit sig bort, hade deras lust till fred aftagit. Dennes närvaro hade något tillbakahållit holländarne, som misstrodde honom. Men nu hade de både tillfälle och makt att utföra sina planer och i afvaktan därpå förhalade de under alla slags förevändningar förhandlingen.

Danskarnes fruktlösa företag.

§ 51. Under de ofruktbara och ändlösa ordstriderna hade De Ruyter till sin stora förtrytelse nödgats tillbringa hela sommaren i Stora Belt, men efter engelska flottans affärd begaf han sig genast till Köpenhamn och fortsatte därifrån till Sundet samt besatte Landskrona. Under Kronborgs fästning lågo två svenska krigsfartyg, som han gärna skulle velat göra obrukbara, men sedan två brandskepp utan resultat utskickats, höll han för rådligast att icke vidare anfalla dem. Många förmenade, att det skulle varit honom lätt att tillintetgöra hela den svenska flottan i denna hamn, men holländarnes afsikt var icke att undertrycka Sverige utan fastmera att uppehålla jämvikt mellan detta 1659. rike och Danmark. För öfrigt skulle det nog icke varit så lätt att taga den svenska flottan, som hade fästningen bakom sig, förutom skydd af här och hvar på stranden uppförda batterier. På det att emellertid en så stark flotta måtte något uträtta, detascherades öfverste Killigrew, som förde befälet öfver fotfolket ombord, med ett tusen tvåhundra fotknektar, tolf krigsfartyg och sju brandskepp för att taga Kjöge. Kunskapare hade underrättat konung Fredrik, att icke mera än tvåhundra soldater funnos i staden och att befästningarna mot vattnet voro blottade. Men svenskarne, som fått vetskap om planen, hade raskt rekryterat manskapet i staden, och Carl Gustaf själf begaf sig också dit för att göra alla förberedelser för Killigrews mottagande. Denne, som ingenting visste om dessa åtgärder, hade under nattens mörker hunnit närma sig staden på en half mils afstånd. Då bedarrade vinden och hafvet låg blickstillt, hvilket nödgade honom att invänta dagbräckningen, vid hvars inbrott han fick syn på den på stranden i gevär stående fienden. Om han nu fortsatt mot land, skulle hans undergång varit gifven; han fann därför för godt att återvända till flottan.

Samtidigt hade danskarne, med anledning af en väntad resning af landtbefolkningen, vid Ystad i Skåne landsatt en stark afdelning fotfolk, och Killigrew fick äfven order att förfoga sig dit. Men konungen sammandrog sina trupper och gick löst på danskarne, som med oförrättadt ärende vände åter till Köpenhamn. Killigrew ville äfven där landsätta de holländske soldaterna, som hade svårt att uthärda så lång tid ombord. Men borgarne i Köpenhamn voro föga belåtne med en sådan hjälpsändning, då de befarade, att soldaterna skulle medföra sjukdomar och föranleda hungersnöd, och förklarade, att de själfve voro tillräckligt starke att försvara staden. Detta afspisande misshagade holländarne, som ansågo det obilligt, i betraktande af att danskarne voro skyldige dem så stor tack.

Förräderi, som upptäckes.

§ 52. Danskarnes försök att genom förräderi öfverrumpla svenskarne fick icke

1659. någon lycklig utgång. Några borgare i Helsingör hade nämligen sammanrotat sig för att öfverfalla Kronborg och i denna afsikt lockat öfver till sig några hundra bönder, som där voro sysselsatte med uppförandet af befästningar. Under ledning af en ingeniör Steenwinkel skulle en hop bryta in i slottet, sedan de, som brukade köra ved till detsamma, gifvit tecken genom att stjälpa omkull några vedlass. Denna plan inberättades för konung Fredrik, som skänkte den sitt fulla gillande och utfäste stora belöningar för dem, som grepe verket an. En till fiskare förklädd person reste med bref fram och åter mellan fästningen och Köpenhamn. Då han en natt var stadd på en sådan färd från hufvudstaden till Helsingör, tyckte han sig vid passerandet af de svenska fartygen märka en liten båt, som styrde kurs på honom. Han blef förskräckt, fäste en liten sten vid brefvet och kastade det i vattnet ej långt från stranden. Men snöret, som fasthöll brefvet vid stenen, lossnade, brefvet flöt upp och dref mot stranden, där det hittades af en fotknekt, hvilken var på väg från lägret till Helsingör, och denne bragte det till konungen. Förräderiet blef sålunda upptäckt och af dem, som anstiftat planen, blefvo somlige straffade till lifvet, andre bötfälldes och några skuddade stoftet af sina fötter; bland de senare en student, som åtagit sig att förgifta konungen.

Redan länge hade man konspirerat för att åt danskarne förråda Malmö, hvilken plan emellertid gick om intet, då alltför många blifvit invigda däruti. Under förra vintern hade af folk från Köpenhamn två gånger försök gjorts att landstiga vid Limhamn, en fjärdedels mil från Malmö. Men första gången hindrade storm försöket, andra gången strandade fartyget vid Saltholm. Då efter anställdt förhör dom öfver de skyldiga skulle fällas, kommo några bref i dagen, som kastade ljus öfver saken. En i Limhamn bosatt person var den egentlige anstiftaren af komplotten. Han hade gömt de mottagna brefven och koncepterna till dem, som han afsändt till Köpenhamn, i en liten låda, hvilken han gräft ned under en buske i kalkgrafven och lagt däröfver en sten. 1659. Lådan blef emellertid uppkrafsad af en räf och bragt i dagen, och i densamma funnos originalbref från konung Fredrik, Joachim Gersdorff och Corfitz Trolle, af hvilka man fann, att äfven Corfitz Ulfeldt var invecklad i komplotten. Denne hade måst fly från sitt fädernesland och funnit en tillflykt i Sverige, där han kom i åtnjutande af både ärebetygelser och välstånd, och genom Roskildefreden hade han också återfått sina gods i Danmark. Icke desto mindre försökte han vid det ånyo uppflammande kriget, vare sig med anledning af sin ombytliga natur eller däraf att han icke längre hade någon tillit till svenskarnes sak, att genom en vanärande handling återvinna konungens af Danmark gunst. Då han kom till vetskap om att förräderiet var upptäckt, låtsade han ett plötsligt slaganfall och mållöshet och höll sig i flere månader sängliggande. Ofvannämnde Ulfeldts svåger Hannibal Sehested, som länge burit ett blindt hat till honom, grusade genom en listigt utförd plan följande år helt och hållet hans lycka och välfärd. Då Ulfeldt nu icke längre kunde komma i åtnjutande af sin förra gunst i Sverige, lika litet som af sina inkomster i Danmark, föreslog Sehested konung Fredrik, att han, som stod på resa till Stockholm, skulle få order att anbefalla Ulfeldts sak åt svenska rådet. Han tänkte, att det otvifvelaktigt skulle synas rådet misstänkt, att förbön för landsförrädaren Ulfeldt gjordes från danskt håll. Men Carl Gustaf var vid denna tid redan död, kriget var slut och rådet ägnade icke någon ingående undersökning åt saken. Då Ulfeldt dessutom på grund af sin mållöshet icke kunde höras, förklarades han frikänd. Sehesteds list hade sålunda icke lyckats, men han gaf icke upp spelet. Han uppsökte Per Brahe och anhöll, att domen icke skulle offentliggöras samt utbad sig att få protokollet till sig öfverlämnadt på det att han måtte blifva i tillfälle att personligen till Ulfeldt få öfverlämna detta nådebevis. Sedan han fått frikännandet i sin hand, berättade han för Terlon och Sidney, att rådets dom var fällande, hvarom han bad dem underrätta

1659. Ulfeldt, på det att denne i tid genom en hastig flykt måtte kunna rädda sitt lif. Vid mottagandet af detta meddelande blef Ulfeldt ytterligt förskräckt, lyckades rymma ur fängelset men begaf sig till sin olycka från Malmö öfver till Köpenhamn. Genom denna flykt, till hvilken det onda samvetet drifvit honom, blef återtillträdet till Sverige honom afskuret, och då han nu kom till Danmark utan förutgången försoning med konung Fredrik, hvilken han dödligt förolämpat, fick denne tillfälle att utkräfva en välförtjänt hämnd.

Då De Ruyter icke kunde uträtta något af vikt i Sundet, skickades han med de holländska sändebudens medgifvande af konung Fredrik med de holländska trupperna och många medelstora fartyg till Holstein för att därifrån öfverföra de alliérades trupper till Fyn. Obdam åter, som af konung Fredrik blifvit rikligen begåfvad, passerade med sin flotta Sundet, där han på fiendemanér lossade skott mot båda fästningarna. Vid återkomsten till Holland blef han, om än under protester från några håll, officiellt betackad för sitt väl utförda uppdrag.

Fredsmedlarne anlända till konungen på Falster.

§ 53. För att vara något närmare Pommern, som var öfversvämmadt af de alliérades trupper, hade konungen begifvit sig till Nykjöbing på Falster, och dit förfogade sig också de franska och engelska sändebuden för att så mycket som möjligt befrämja fredssaken. Före sin afresa till Falster hade de engelska sändebuden helt öfvermodigt förkunnat, att om fredsunderhandlingarna genom svenskarne förhalades, skulle de låta en flotta med trupper komma från England och visa svenskarne skarpare tänder, än holländarne gjort. Och om affären skulle utmynna i ett krig, skulle svenskarne därefter icke så lätt, som de trodde, komma till fred, och krigskostnaderna skulle blifva dem dyra. I sådant fall skulle engelsmännen ingå en allians med holländare och danskar och kanske äfven med andra, som stodo i förbund med desse. Och när en skrifvelse från parlamentet väl hunnit komma konungen i handom, finge man visshet, om han ville rätta sig efter engelsmännens förslag. Förenämnda skrifvelse, som var uppsatt redan före Mountagus afresa, var af det innehåll, att konungen skulle ställa sig Haagkonserten till efterrättelse och afträda Trondhjem, och om han icke ville bekväma sig därtill, skulle den engelska flottan hemkallas. Då konungen ansåg holländarne såsom fiender, hade deras sändebud vägrat att medfölja till Falster, men de hade aflåtit en skrifvelse med betygande af sin benägenhet för fred. 1659.

Då nu underhandlingarna i Nykjöbing skulle börjas, visade det sig genast, att utan holländarne kunde intet beslut fattas, och därför enades man om att aflåta en skrifvelse till dem med anmodan att infinna sig. Konungen lät då för dem utfärda lejdebref och befallde en trupp ryttare att konvojera dem, hvarjämte några af konungens män skulle möta dem på vägen. Vid ankomsten till Nykjöbing blefvo de väl logerade och präktigt trakterade, och underhandlingarna började under de bästa förhoppningar, enär alla *25 oktober.* syntes visa stor benägenhet för fred. Men då konungen vidhöll sin mening om förhandlingssättet, och medlarne ville gå sin väg, kom man icke till något beslut.

Svenskarne begärde, att innan man skrede till hufvudsaken, skulle medlarne bifalla vissa fordringar, nämligen att de tre staterna gemensamt och sedan hvar och en för sig skulle förbinda sig att ansvara för att Danmark obrottsligen skulle hålla, hvad man enat sig om; vidare att de tre staterna skulle arbeta för förlikning mellan konungen å ena sidan och kejsaren och kurfursten af Brandenburg å den andra, hvilka konungen af Danmark till behag anfallit de svenska provinserna; samt slutligen att de skulle verka för att allt, som af desse blifvit eröfradt, måtte återställas och försäkring gifvas, att ingen vidare kränkning af westfaliska freden skulle förekomma. Man om desse vägrade att återlämna, hvad som blifvit eröfradt, skulle de tre staterna med våld tvinga dem därtill och för framtiden garantera Sverige dessa provinser. Om detta blefve medgifvet, ville konungen tillmötesgå de tre staterna och med Danmark underhandla om

1659. fred på grundval af Roskildefördraget Men då han genom det nu pågående kriget i Tyskland blifvit beröfvad åtskilliga områden där, tillät konungens ställning honom icke att efterskänka några uppnådda fördelar i Danmark eller att inlåta sig på ett krig i Tyskland, då han hvarken hade några bundsförvanter eller visste någon lämplig krigsskådeplats. Emellertid var konungen benägen icke allenast till vänskap med holländarne utan äfven till fred med kejsaren och kurfursten af Brandenburg äfven utan satisfaktion.

Medlarne ingingo på garantin och lofvade att hvad öfriga punkter beträffade göra sitt bästa. Roskildefreden måste dock ändras därutinnan, att danskarne erhölle frihet att ingå defensivallians med eho det vara månde och att de såsom ersättning för under kriget lidna skador skulle återfå Trondhjem samt att enligt öfverenskommelse de svenska trupperna affördes från Danmark. Öfriga artiklar i Roskildefreden skulle lämnas orubbade. Dessutom begärdes, att konungen af Sverige skulle betagas rätt att påbjuda några pålagor i Sundet, att de tre staternas undersåtar skulle åtnjuta lika rättigheter i svenska hamnar, att Elbingfördraget med elucidationer skulle af konungen ratificeras, hvilket skulle vara fransmännen såväl som engelsmännen till behag, samt att Brandenburg och Danzig i fördraget inbegrepes, därest de därtill skulle befinnas villiga. I freden med Danmark skulle äfven härtigen af Gottorp och hansestäderna inbegripas, och invånarne på Bornholm tillförsäkras full amnesti och glömska af det passerade. Slutligen uttäste sig ock de tre staternas sändebud att söka åstadkomma fred med Polen och bilägga striderna med Brandenburg.

Denna skrifvelse öfverlämnades af de tre staternas sändebud till de svenske kommissarierna, men då holländarne tagit sig titel af medlare, ville svenskarne till en början icke mottaga skrifvelsen, då det måste anses såsom otillbörligt att tillvälla sig titel af medlare mot konungens vilja, men sedan Sidney midt för ögonen på holländarne strukit öfver denna titel, mottogo svenskarne skriften.

Då konungen kom till insikt om med- 1659.
larnes afsikt att efter fredsslutet hetsa honom mot Österrike, framhöll han tydligt för dem, att en sådan fred måste afslutas, som icke satte honom i en sämre ställning än för närvarande. Han hade icke allenast med Danmark att göra, han hade äfven andra fiender, och om han åt danskarne utrymde fästningar och områden inom deras land, gåfve han dem svärdet i hand, hvarigenom han ånyo kunde blifva utsatt för anfall. Danmark hade många bundsförvanter, som på dess anstiftan angripit Sverige. Därför vore han icke hulpen, därest han icke äfven blefve befriad från andra fiender genom fred eller genom en särskild garanti af medlarne, hvarigenom han kunde återbekomma de platser, som genom danska kriget gått honom förlustige. Därför kunde han icke göra fred enligt Haagkonsertens föreskrift, utan han måste göra den i enlighet med sitt rikes intresse. Att han höll sig kvar i Danmark skedde icke för att vinna något särskildt utan af tvingande nöd. Ty att lämna Danmark endast i förlitande på löften vore dåraktigt, då han hade en alltför dyrköpt erfarenhet af huru tro och lofven hållas. Freden skulle icke räcka längre, än tills tillfälle yppades att anfalla Sverige. Därför måste Danmark drifvas därhän, att det icke längre vågade göra några onda anslag mot Sverige.

Efter detta anförande gåfvo engelsmännen tydligt tillkänna, att de icke haft någon annan kunskap om de svenska förhållandena än den, som de bibragts af danskar och holländare, hvilka emellertid af egna intressen mycket förvrängt dem. Engelsmännen anslogo också sedan andra strängar och lyssnade, såsom det syntes, mera än tillförne till konungens skäl. De erkände nämligen, att det icke skulle vara klokt af konungen att draga bort från Danmark utan att dessförinnan hafva återfått platserna i Pommern. Då emellertid medlarnes svar icke afvek från Haagkonsertens bestämmelser, hvilka konungen icke ville låta påtvinga sig, kunde intet vidare uträttas. Och för öfrigt anstod det icke konungen att något eftergifva,

1659. för att det icke skulle synas, som om han läte skrämma sig af fienden.

Tiden tillbragtes för öfrigt med jakter och gästabud, vid hvilka konungen enskildt som officiellt visade all höfviskhet. Då han en gång satt med sändebuden vid taffeln, ingick underrättelse, att den fientliga flottan var inom synhåll, men konungen lät därvid intet märka, utan måltidskalaset forsattes under gamman till sent på natten. Men i arla morgonstund steg konungen till häst, red omkring på ön och vidtog åtgärder för att mota fienden, i händelse en landstigning skulle komma att företagas. Genom flere kurirer och genom vårdkasar på höjderna blef det klart, att flottan låg i Stora Belt. Konungen lämnade då Falster och begaf sig skyndsamt till Korsör, under det att medlarne återvände till Köpenhamn.

De allierades anfall på Fyn.

§ 54. Det syntes, som om fiendens förnämsta mål var eröfringen af Fyn, där pfalzgrefven af Sultzbach förde befälet, sedan Wrangel lämnat ön för att försvara Pommern. Pfalzgrefven hade konungens order att om han märkte, att fienden ginge löst på Langeland, sticka allt i brand och öfverföra folket till Fyn. Men fienden brydde sig icke om Langeland utan koncentrerade sin kraft på ett angrepp på Fyn. Hans Schack hade i Kiel inskeppat sexhundra danske fotknektar och aderton kompanier ryttare samt två tusen femhundra man tyska hjälptrupper. De kejserliga, polska och brandenburgiska trupperna togo under Ebersteins befäl vägen öfver land mot Middelfart, där några fartyg väntade för att öfverföra dem. Flottan seglade snabbt för god vind förbi Langeland och kom snart i sikte af Nyborg, där den lade sig för ankar vid inloppet till hamnen och hvarest efter hållet krigsråd en landstigning beslöts. Till verkställandet häraf utsågs Johan Ahlefeldt med tvåtusen man. Men då de fleste båtarne, på hvilka folket var inskeppadt, under nattens mörker afvikit från kursen och genom motvind kommit ifrån hvarandra, vände de med oförrättadt ärende vid dagbräckningen åter till flottan. Följande dag lättade flottan ankar och seglade för god vind utefter kusten till Kjerteminde, som efter 1659. besiktning befanns vara lämplig plats för landstigning. Soldater inskeppades genast på båtar och skickades mot stranden. Danskarne gingo i spetsen men råkade fastna på grund icke långt från stranden, och kunde icke fortsätta. Då sprungo holländarne i vattnet, som stod dem till bröstet, och vadade mot land, allt under det att från fartygen en liflig kanonad riktades mot staden och bron. För att mota landstigningen gingo några svenske ryttare i vattnet, men blefvo af den öfvermäktige fienden snart tillbakadrifne. Och emedan de af pfalzgrefven utskickade fotknektarne, utan hvilka landstigningen icke kunde förhindras, icke så hastigt kunde hinna fram till Kjerteminde, nödgades svenskarne under natten lämna staden, hvarefter danskarne utan möda kunde landstiga. Därefter användes några timmar för landsättning af hästarne. Schack, som icke hade några underrättelser om Eberstein, beslöt att stanna några dagar i Kjerteminde för att låta soldaterna hvila ut och därefter fortsätta till Odense, dit dock vägen vid alla viktiga pass var af svenskarne väl besatt.

Konungens försvarsåtgärder på Fyn.

§ 55. Konungen var mycket bekymrad icke endast för bevarandet af Fyn utan lika mycket för sina väl pröfvade och utvalda trupper. Han hade till en början befallt att föra all på ön befintlig proviant till Nyborg och, sedan på denna plats lämnats erforderlig besättning, föra det öfriga manskapet öfver till Själland. Man hoppades att där kunna hålla stånd, tills konungen hunnit från Wismar göra ett infall i Holstein och drifva fienden därifrån, i synnerhet som flottan icke längre än en månad kunde uppehålla sig på hafvet. Men denna plan lät sig icke utföras, då man icke hade tillräckligt med fartyg vid Fyn och den fientliga flottan spärrat vägen till Själland, hvilket ock var en orsak till att konungen själf icke begaf sig dit, hvartill han hade stor lust men afhölls därifrån af fruktan att vid öfverfarten blifva uppsnappad. Gustaf Otto Stenbock blef emellertid skickad dit för att tillsammans med pfalzgrefven af Sultzbach föra befälet öfver de fyra tusen ryttare och

FRETUM BALTICUM MAJUS

Promon torum Canuti

Slithaven portus

INSULÆ FYONIÆ PARS

SINUS NEO BURGICUS

Hellensbug

NEOBURGUM
Fioniæ oppidum, una cum delineatione Terrarum vicinarum vsque ad Fretum Balticum et Promontorium Canuti An. 1659.

100. 200. 300. 400. 500. 600. 700.

Scala 700. pericarum Danicarum quarum singula continet sex vlnas Sialandicas sive pedes duodecim, bis mille vero perucæ, conficiunt vnum milliare seu 1200. ulnas.

NEOBURGUM.

Arx

Sialandia

Insula

Corsoör

Fretum

Sproo

Balticum

Majus

Promontorium Canuti

N. 102.

1659. ungefär ett tusen fotknektar, som funnos på ön.

Under tiden hade Eberstein satt öfver Middelfartsundet med fyra regementen kejserligt rytteri, lika många brandenburgare, sexhundra polacker, lika många danske dragoner och ett tusen danske ryttare, hvilka alla på tre dagar blefvo öfverförde på båtar, hvarvid de utan svårighet höllo hästarne vid tygeln simmande. De i skansarne på stranden och bakom bröstvärnen sig uppehållande svenskarne begåfvo sig, så snart fienden kom i sikte, på flykten, lämnande en myckenhet ammunition och trettio kanoner i sticket. Landstigningen gick därför lätt, oaktadt de fartyg, som därvid skulle vara behjälpliga, i följd af motiga vindar icke hunnit fram. Men Eberstein, som fruktade någon list från svenskarnes sida, framtågade med så stor försiktighet, att han på sju dagar icke hann tillryggalägga mera än de sju milen till Odense. Där anträffade han Schack och Killigrew, hvilka sedan tre dagar där väntat hans ankomst.

Sedan pfalzgrefven af Sultzbach fått underrättelse om de allierades öfvergång vid Middelfart, beslöt han till en början att med hela rytteriet anfalla dem, innan de hunnit samla sig, hvilket vann konungens gillande. Men han ändrade plan, då han fann, att rytteriet var ganska utmattadt. För att icke blifva omringad af den från två sidor anryckande fienden drog han sig tillbaka till Nyborg, hvilket väckte konungens stora misshag, enär Fyn otvifvelaktigt skulle gå förloradt, om de svenska trupperna blefve afspärrade på en plats, där hvarken proviant eller foder i tillräcklig mängd förefanns. Däraf skulle större olycka följa, än om man inläte sig i en farlig träffning, förutom att ju mera tid man gåfve fienden, ju mera tillfälle skulle han få att förstärka sig. Men att öfverföra dit så mycket trupper, att man kunde blifva fienden vuxen, ansåg konungen icke klokt, i betraktande af att så ringa proviant fanns och att den fientliga flottan fyllde hela Sundet.

17 november. Konungen tillgrep därför ett annat medel för att rädda sina trupper, i det han gaf sina kommissarier order att hos medlarne anhålla om en sammankomst med anledning af det garantiförslag, som desse nyligen öfverlämnat. Då medlarne vid den sista sammankomsten på Falster visat sig något mera tillmötesgående, ända därhän att hos dem försports benägenhet för bevarandet åt konungen af hans tyska provinser, skulle kommissarierna framhålla för dem den farliga belägenhet, hvaruti dessa provinser råkat, i det att belägringsarbetet framskridit ända till grafvarne vid Stettin och Demmin, hvarigenom faran för dessa städer vore öfverhängande, därest icke undsättning snart anlände. Redan förut hade pfalzgrafven af Sultzbach från konungen fått order att bortföra trupperna från Fyn för att hjälpa de tyska provinserna, och nu befallde han kommissarierna att genom de franska och engelska sändebuden utforska de holländska sändebuden, om det var deras afsikt att bemäktiga sig ön, sedan de svenska trupperna blifvit därifrån affördа, samt att söka hejda de allierades framfart. Men de skulle därvid icke låta märka den fara, hvaruti Nyborg sväfvade, utan tvärtom uttrycka sin belåtenhet med den där befintliga styrkan, hvilken konungen skulle söka på alla sätt komma till hjälp. Om holländarne icke hade för afsikt att för sin del lägga beslag på ön, ville konungen underkasta sig de tre medlarnes gemensamma beslut, ja till och med att ön utrymdes åt danskarne, endast hans trupper finge fritt aftåg. Om holländarne skulle föregifva, att konungen af Danmark, på hvilkens befallning detta härtåg till Fyn satts i gång, hade det afgörande ordet i denna sak, och att de för sin del icke önskade något högre än fred, skulle kommissarierna äfven betyga konungens benägenhet för freden men på samma gång noga aktgifva på, att danskarne, som hittills visat sig så halsstarrige, icke måtte genom de allierades uppviglingar afslå freden. Denna skulle bäst befordras, om de svenska trupperna affördes till Tyskland och de holländska fartygen och trupperna lämnade Danmark. För öfrigt önskade konungen, att Roskildefreden i alla afseenden upprätthölles, förutsatt att med afseende å tredje artikeln stipulerades, att dan-

1659. skarne icke finge tillåta Sveriges fiender att hålla flottor eller trupper i sina hamnar och farvatten och att allt ordnades i öfverensstämmelse med den vänskap, som nu skulle återupprättas. Fri genomfart genom Sundet utan erläggande af någon tull till Danmark skulle beviljas alla folk, och i stället för Trondhjem och Bornholm skulle Akershus amt tillerkännas konungen.

Svenskarnes nederlag på Fyn. 14 november.

§ 56. Men då svenskarne redan lidit ett nederlag på Fyn, kom detta förslag för sent. De allierade, som möttes vid Odense, hade en truppstyrka af nio tusen man, voro sålunda dubbelt öfverlägsne svenskarne, och de hade beslutat att våga en träffning, om svenskarne ville inlåta sig därpå. De ryckte därför fram mot Nyborg och mötte en half mil från staden svenskarne, som stodo i slagordning och icke kunde rädda sig annat än genom ett vapenskifte. Svenskarnes högra flygel under befäl af pfalzgrefven af Sultzbach bestod af nio skvadroner, af hvilka fyra utgjorde eftertruppen under generalmajor Böttichers befäl. På högra sidan stodo etthundra dragoner och framför fronten voro tre artilleripjäser placerade. Den vänstra flygeln hade samma styrka och var på samma sätt uppställd under kommando af Henrik Horn och grefven af Waldeck. Öfver centern, som räknade fyra brigader, tillsammans icke öfverstigande fjorton kompanier, förde Stenbock befälet, och hade till sitt förfogande fem kanoner. Bakom sig hade de skogen och framför sig en graf, som på grund af den ojämna marken på sina ställen var vattenfylld, på andra torr, där man kunde komma fram, om det komme till fäktning.

De allierades trupper voro delade i två kårer under Ebersteins och Schacks kommando. Deras högra flygel kommenderades af generalmajor Quast och var sammansatt af brandenburgare, en del polacker och ett kompani danske dragoner. Eftertruppen bildades af grefve von der Naths och öfverste Matthäis regementen. Centern utgjordes af några brigader danske fotknektar, framför hvilka fjorton kanoner voro placerade. Kejserlige och polska trupper, en skvadron af Ebersteins regemente och några dragoner samt fem kompanier holländske fotknektar utgjorde vänstra flygeln. De öfriga skvadronerna af Ebersteins och Kannenbergs regementen bildade eftertruppen. Schacks högra flygel kommenderades af generallöjtnant Ahlefeldt, den vänstra af generalmajor Trampe. I midten stodo de holländske hjälptrupperna, hvilka voro indelade i tre regementen under öfverste Killigrew, Allowa och van Meteren. Ebersteins trupper höllo till vänster midt emot svenskarnes högra flygel och Schack lät sina trupper rycka från höger, så att de allierades samfällda trupper bildade en front, som emellertid blef bruten genom Ebersteins plötsliga attack. Innan träffningen började hade Eberstein utkommenderat 400 ryttare för att utforska svenskarnes ställning och rörelser, men desse mötte ett kraftigt motstånd och tillbakakastades af svenskarne midt in i fiendens slagordning. Därpå blefvo Ebersteins regementen, som ryckt fram mot grafven framför svenskarnes slagordning, med stor förlust tillbakaslagna, hvarvid Ebersteins samtlige officerare stupade eller sårades. Och icke lyckligare gick det Schack, hvars hela rytteri bragtes i oordning och måste taga till flykten, så att om icke grafven hindrat svenskarne att sätta efter de flyende och förekomma desses ordnande, skulle de utan tvifvel hemfört segern. Men Killigrew, som märkte rytteriets flykt, avancerade i god ordning och öppnade en så kraftig eld mot svenskarne, att de tvungos att lämna grafven och måste retirera i full oordning. De samlade sig visserligen och upptogo striden ånyo men måste vika för öfvermakten och nedhöggos nästan till sista man af det förenade danska och polska rytteriet. Emellertid ryckte generallöjtnant Ahlefeldt, som hunnit samla sina trupper och fört dem öfver grafven, fram mot svenskarnes vänstra flygel, som efter ett tappert motstånd nödgades vika för öfvermakten och jagades ända till Nyborgs portar. Med anledning af denna vilda flykt och då fotfolkets förvirring icke gaf Sultzbach någon förhoppning om seger, retirerade han i god ordning inom staden. Under natten

1659.

Insula

Sialandia.

Corsöer.

B A L T U S

Spreo Insula.

M A I O R

Knibshofuet.

Skabshofuet.

Kobblet

Huuset.

Elsnr Borg.

Vindmuhl

Regis Reisstrupp

Barnegaard

Accurata delineatio Regionis circa Nieburgum Fioniæ cum prælio ibi commisso inter Danorum et fœderatorum Exercitum ab una et Copias Suecicas in ea insula agentis ex altera parte die 14 Novemb: 1659.

A. Oppidum Nieburgum.
B. Arx laci circumfixa.
C. Portus Nieburgensis.
D. Pons navalis et aditus ad Insulam retro oppidum sitam.
E. Munitiones imperfectæ versus vivarium.
F. Mönter ante Nieburgum veteribus operibus circumdati a Suecis milite infesti.
G. Paludes ad oppidum Nieburgum.
H. Comiterium et Capella ante oppidum incensa.
I. Peninsula in paludem excurrens.
K. Castellum Suecorum in angustiis Kobbelet dictus inter paludem iam dictam et Battensium, aditum ad Castra muniens.
L. Castra Suecorum retro oppidum et paludem in Insula.
M. Parvum Castellum cum magno fossarum ad finem portus.
N. Sylva ante Nieburgum, quam Sueci adventu fœderatorum transierunt et post eam Consuerunt, dextrum quidem Cornu inter O et N, Sinistrum inter O et P.
O et N, Sinistrum inter O et P.
Q. Fossa ante Sinistrum Cornu qua initio ad suum Commodum fuerat ducta, post eam transire Copenhagium Nota. apud P. in Sylva manus peditum disposita erat, prohibitura ne Sueci ab hoste iuxta rivum in valle R circumvenirentur, accessu ad oppidum inter cluso.
STV. Hoc modo ab S. iuxta collem T. pedestri loca elatiora V. versus vicum Reigestrup inditio fœderati constituerant.
W. Pugna committitur.
X. Fœderatorum plerœq; machinæ præter eas quæ in colle T. steterant.
YZ. Suecorum machinæ.
Z. Suecorum equitatus post diuarum horarum pugnam, peditatu et machinis pleriq; relictis oppidum et Castra versus cedens.
AA. Danicæ et Belgicæ naves, pridie adverso vento impeditæ die 15 mane accedentes, leuioribus navibus portui immissæ.
BB. Oppidum machinis verberatum cum iam pactum deditionis absolutum est.

W: Swidde Sculps. Hafniæ A: 1690.

N. 103.

INSU LÆ

Paludes.

LA NGELANDI E

Ichnographia
RUTCOPIÆ
Langelandiæ Oppidi
post occupatam Insulam à
S: R: M: Sveciæ muniri con:
tinuatæ
Anno 1659.

A. Pons ubi naves appellunt

B. Agger tormentis instructus
vulgo Blockhaus.

10. 20. 30.
Scala 30. Virg: Rinl.

Forum.

Templum

P A R S.

TERRITORIUM MINUS

Ichnographia Arcis et Oppidi NICOPIÆ.

In Falstria in eo Statu ubi à R:mo M:to Suecia occupata fuit d. 28. Apr: 1659

A. *Arx.*
B. *Equile.*
C. *Hortus.*
D. *Templum oppidi.*
E. *Munitiones recens institutæ.*
F. *Lacus dulcis.*
G. *Fretum Gulbergense.*

100 200 400 600 800 1000 1200 1400 1600 1800

Ped: Reinland.

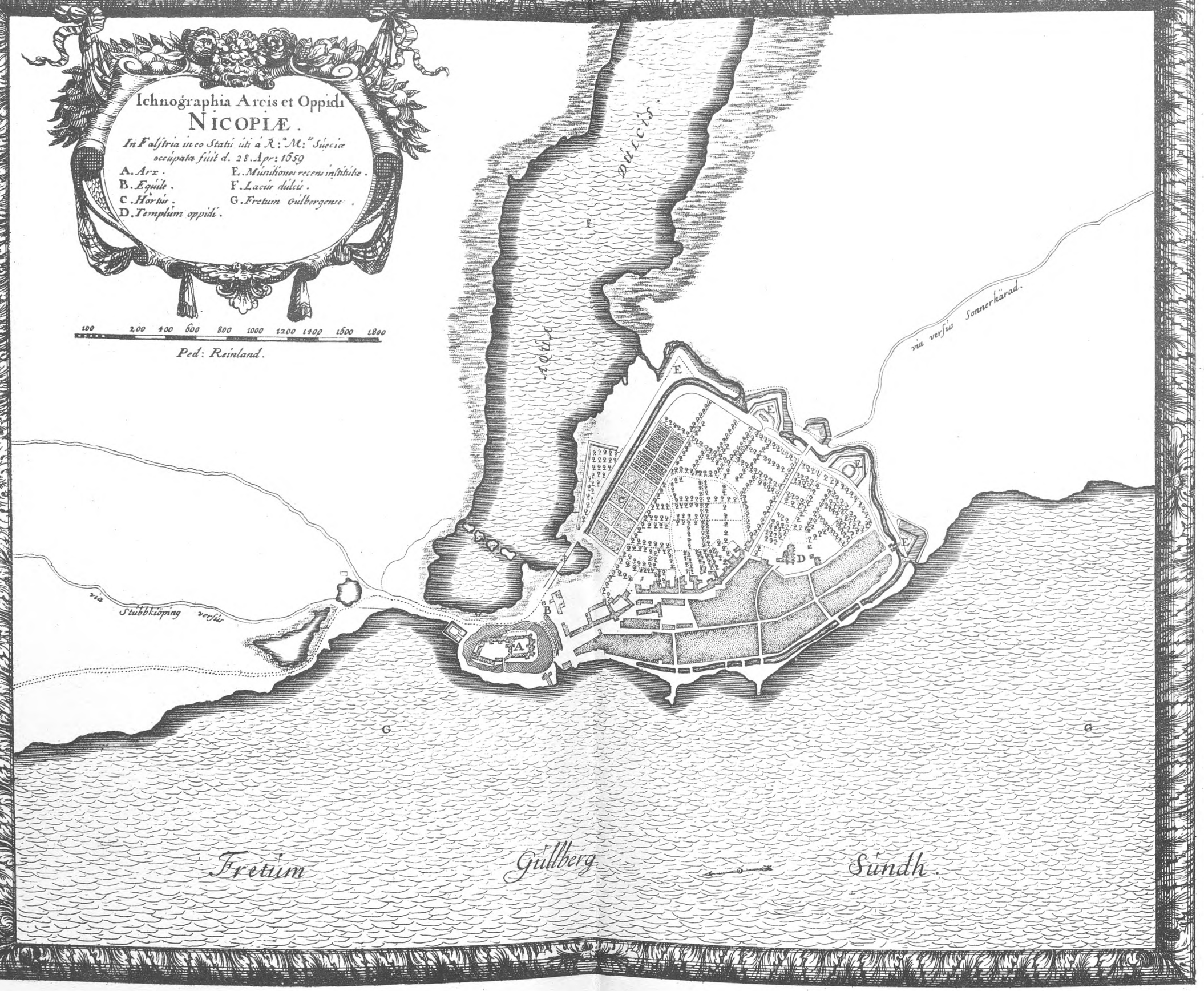

Delineatio Oppidi KÖEG
ante quam novis operibus munire-
tur Anno. 1659.
A. Templum. C. Porta Haffniense
B. Forum. D. Porta nova.

SI NUS

KOEGEN- SIS

Via qua itur Haffniæ

C

A

B

D

via Wardinburg

Delineatio Geometrica Oppidi
KÖEG.
eo statu, quo post factam Pacem, Seren.
Rege Daniæ restituebatur A. 1660.
5 10 15 20 25 30 40 50 60 70 80.
Rheinl. Ruthen.

SI NUS

KOEGEN- SIS

N. 100.

Ichnographia Delineatio
CORSORÆ
et locorum illi adiacentium maximè,
Castelli noui à Rege Sueciæ ad por=
tum defendendum extructi Aº. 1659.
Virgæ ——— Rhinland.

PARS SELANDIÆ

Castellum Nouum

Via Andersschouiensis

Via Scheloreriensis

Via Kalundburgensis

PARS SELAN-DIÆ

Munimentum

Continuus Caprinensis Agger

Castellum

CORSORA

PARS MARIS BALTHICI

N. 101.

OCEANI

PARS

Fretum Öresundi

Selandiæ

Insulæ pars

Arx Cronenburgensis

Scania

Ducatus

Vrbs Helsingburgum

FRETVM BALTICUM

alias ÖRESUND

Moles planiformis

Civitatis Helsingbræ pars diruta in Com modum munimentorum Arcis

Delineatio Arcis CRONENBURGENSIS
quam Serenis. Rex Sueciæ amplioribus munimentis cinger. fecit A. 1659
Nomina propugnaculorum.
A. Carolus. B. Gustavus. C. Hedwiga D. Eleonora.
E. Princeps Carolus. F. Munitio interior.

N. 112

1659. ryckte fienden närmare och beredde sig att på morgonen gå till anfall, allt under det att De Ruyters kanoner oafbrutet spelade. Det svenska rytteriet såg sig icke i stånd att försvara platsen utan sände en trumpetare till fienden med erbjudande att gifva sig på billiga villkor, på samma gång som framställning gjordes till De Ruyter att upphöra med skjutningen. Men i sitt öfvermod afslog fienden detta erbjudande och fordrade kapitulation på nåd och onåd. Horn uttågade då ur staden med tre tusen ryttare, som han öfverlämnade åt fienden tillika med de danske fångar och fanor, som tagits i striden. De svenske soldaterna blefvo fördelade på de allierades trupper, men officerarne behöllos som fångar, hvarförutom fienden kom i besittning af fyrtio af rytteriets fanor och tjuguåtta af fotfolkets samt ett stort byte. Bland fångarne befunno sig Horn själf, grefven af Waldeck, Weyher, härtig Johan Adolf af Weimar och Conrad Christoffer Königsmarck, af hvilka de två siste tillfångatagits vid föregående dags drabbning. Tio öfverstar och många andra officerare undergingo samma öde. Antalet döde på svenskarnes sida uppgick till omkring två tusen, bland hvilka befunno sig generalmajor Bötticher och några officerare af lägre grad. Pfalzgrefven af Sultzbach och Stenbock voro de enda, som lyckades rädda sig. Då de icke sågo någon utväg att kunna försvara Nyborg och icke hade någon utsikt till hjälp, föredrogo de att utsätta sig för faran af en osäker flykt framför att öfverlämna sig åt en säker undergång. De gingo ombord på en slup, passerade under natten förbi den holländska flottan och anlände till Korsör, där de för konungen afgåfvo rapport öfver nederlaget.

Fienden förlorade högst femhundra man och dessutom stupade öfverste Both, en generalmajor, en öfverstelöjtnant, tre ryttmästare, polske generalen Piasezynski och holländske kaptenen Hemmema. Uppblåste af denna seger ville de allierade nu gå till anfall på svenskarne på Själland, i synnerhet som de trodde, att desse skulle vara fullständigt modlöse efter det lidna nederlaget. De sökte öfvertyga De Ruyter, att den korta öfverfarten dit vore synnerligen lätt, men denne vägrade att låna sig däråt, framhållande att årstiden var för långt framskriden, att isen var farlig för fartygen och att proviant saknades. Sanningen var, att holländarne voro nöjde, om Sverige komme till fred utan att blifva helt och hållet tillintetgjordt. De hade icke glömt Danmarks trakasserier under dess lyckodagar och de fruktade för öfrigt Huset Österrikes öfvermakt i Tyskland. Eberstein återförde därför sina trupper till Holstein, Schack stannade kvar på Fyn med de holländska trupperna och De Ruyter lät föra till Köpenhamn en stor del af transportflottan. 1659.

Detta nederlag grep Carl Gustaf i hög grad, men det nedslog icke hans mod, utan han tänkte oupphörligen på att taga revanche. För att bättre kunna försvara Själland behöll han kvar de trupper, hvilka han tänkt sända till Pommern, och han beordrade öfverstelöjtnant Butler att från Langeland till Lolland öfverföra ryttare med sadlar och vapen men utan hästar. Konungen underlät icke heller något för att sätta de öfriga öarna i försvarstillstånd. Konfidentiellt gaf han Erik Dahlbergh order om nya fästningsarbeten vid Kronborg, Stahl fick enahanda order beträffande Kjöge, Wijck för Korsör och andra för Nykjöbing på Falster och Rudkjöbing på Langeland.

Konungens mening om fredsvillkoren. 14 november.

§ 57. Medlarne hade icke förr fått underrättelse om händelserna på Fyn, förrän de begåfvo sig till Helsingör, öfvertygade om att konungen nu skulle låna villigt öra till deras förslag. Men de misstogo sig därutinnan, ty konungen, som icke ville låta någon tro, att han förlorat modet, visade sig lika fast som tillförene och gaf sina kommissarier order att icke gifva vika utan fortsätta underhandlingarna utan fruktan. Ty om de visade sådan, skulle det icke förbättra ställningen, och då den framskridna årstiden var ett hinder för något mera betydande företag från fiendens sida, hade konungen vidtagit sådana anstalter, att om fienden ville vidare framrycka, skulle det icke vara svårt att mota honom. Men kommissarierna skulle intet underlåta

1659. för att befordra freden, och om de icke kunde undgå att ställa sig Haagkonserten till efterrättelse, skulle de framförallt skriftligen binda medlarne att hålla öfverenskommelserna, så att man icke efteråt framkomme med nya förslag, hvilket engelsmännen och holländarne förut tillåtit sig, då de efter antagandet af Roskildefreden därur ville utesluta Trondhjems afträdande. Då konungen af Danmark aldrig varit böjd för freden, syntes det nu antagligt, att han skulle vara det ännu mindre efter den seger, han vunnit på Fyn, och därför skulle de anhålla att medlarne, åtminstone engelsmännen och fransmännen, om holländarn evägrade ingå därpå, skulle tvinga konungen af Danmark att inom tre eller fyra veckor antaga freden. Det vore ju orättfärdigt att alltid låta konungen af Danmark göra, hvad honom lyste, under det att konungen af Sverige alltid skulle rätta sig efter medlarnes behag. Om konungen af Danmark skulle begagna sig af några omvägar för att slippa ifrån freden, skulle kommissarierna förklara, att konungen af Sverige icke längre ansåg sig bunden af Haagkonserten, och att han borde äga att af konungen af Danmark fordra skadeersättning för alla de förluster, som han lidit eller komme att lida i Tyskland, samt att ingen ändring finge ske i Roskildefreden, och därest Trondhjem måste återlämnas, han därför skulle få satisfaktion. Kommissarierna skulle också vara på sin vakt mot holländarne, icke göra dem något medgifvande rörande elucidationerna i Thorn, innan de blifvit förvissade om den pågående underhandlingens utgång och fått förhoppning om satisfaktion för återafträdandet af Trondhjem. Men om holländarne stödde konungen i denna sak, skulle kommissarierna tillmötesgå dem i afseende på elucidationerna. Man skulle likväl låta dem förstå, att de icke kunde hafva anspråk på annat, än hvad som stod i Elbingfördraget, hvilket lämnade åt båda parterna rätt att efter behag ordna tullen, hvar och en inom sina områden. Och detta var så mycket mera befogadt, som elucidationerna i Thorn icke voro skriftliga förpliktelser utan endast muntliga och villkorliga löften, hvadan de nu icke kunde beviljas annat än mot omförmälda satisfaktion. Därtill kom, att holländarne endast fordrat dem för att hafva en förevändning att hjälpa Danmark och icke behöfva fortsätta kriget för denna saks skull, om man kommit till enighet i öfrigt. Slutligen skulle kommissarierna så bedrifva saken, att Sveriges handel blefve fullkomligt okränkt, ty hvilka förmåner än skulle tillkomma svenskarne i Sundet, skulle svenska handeln icke utan fullkomligt skydd kunna drifvas på hafvet med samma fördel som holländarnes. Konungen ville också framförallt, att frågan om garantin för freden skulle afgöras, på det att han måtte få visshet om hvilken hjälp han hade att vänta af medlarne, i händelse konungen af Danmark komme att bryta freden. Dessutom fordrade konungen, att alla befästningar, som han låtit uppföra i Danmark, skulle raseras, framförallt vid Kronborg, såväl nya som gamla, enär inga befästningar där längre behöfdes, då tullfrihet i Sundet skulle beviljas alla folk. 1659.

Förlikning med holländarne.

§ 58. Konungen insåg emellertid, att det icke fanns någon utsikt till fred, med mindre han gaf efter för holländarne rörande Elbingfördraget, rättade sig efter förhållandena och samtyckte till elucidationerna, såsom de begärde. Men för att icke utan allt vederlag gifva efter i sina rättigheter, förbehöll han sig att dröja med beviljandet af denna fordran till efter freden. Å ena sidan blefvo härigenom holländarne oförhindrade att uppträda som medlare, å andra sidan alla anklagelser, som riktats mot konungen att vilja ruinera handeln, gendrifna. För att vinna tid och på samma gång kunna uträtta något nyttigt lät konungen också genom sina kommissarier holländarne förstå, att då de och engelsmännen förklarat sig icke hafva några andra order, än som föreskrifvits dem genom Haagkonserten, och på den grund icke kunde tillmötesgå honom i hvad han åstundade, vore han benägen för förlikning med dem, på det att de måtte med samma makt och myndighet som fransmännen

1659. och engelsmännen kunna verka för fredssaken, hvilken konungen ville hafva ordnad på grundval af Roskildefreden och på ett sätt, som vore förenligt med hans höga anseende och säkerhet.

Detta förslag vann i hög grad holländarnes bifall, då de därigenom trodde sig lättare kunna förmå konungen af Danmark
29 november. till fred. Till en början upprättades ett förslag till förlikning, genom hvilket alla missförstånd, tvister och fientligheter skulle undanröjas och en uppriktig, ärlig och evigt bestående vänskap mellan konungen och konungariket Sverige å ena sidan och den holländska republiken å den andra skulle råda. Denna öfverenskommelse skulle emellertid icke vara bindande förr än efter freden mellan Sverige och Danmark. Under tiden skulle de holländska sändebuden med all flit verka för fred med Danmark samt desslikes söka undanröja anledningen till konungens klagomål mot holländarne och till det bästa anbefalla saken hos generalstaterna. Detta var så mycket nödvändigare, som sändebuden hade förklarat, att deras fullmakt icke sträckte sig utöfver hvad som i Haagkonserten föreskrifvits rörande Elbingfördraget och elucidationerna och att de därför icke kunde göra något vid konungens klagomål. Men konungen trängde icke heller så starkt därpå utan ville framförallt låta holländarne förstå att genom att gå dem tillmötes i afseende på elucidationerna hade han visat sin fredskärlek, ehuru hans fiender för att göra honom förhatlig anklagat honom för motsatsen. Uti samma förlikningsförslag konfirmerades Elbingfördraget med elucidationerna i Thorn med uteslutande af paragrafen *Verum enim vero*, uti hvilken holländarne för sina armerade fartyg påyrkat samma förmåner som för svenskarnes.

Det återstod visserligen ännu några oafgjorda tvister, såsom exempelvis beträffande Carloff, de förluster svenskarne tillskyndats i Nya Sverge, som holländarne bemäktigat sig, de kontributioner, som enligt Elbingfördraget skulle erläggas efter moskoviternas infall i Livland, och afskaffandet af de till Sveriges nackdel af holländarne påbjudna pålagor 1659.
å svenska fartyg, som trafikerade Östersjön samt å af dessa förda varor. Men af fruktan att berörandet häraf skulle fördröja förlikningen, ville konungen icke, att hans kommissarier skulle tala något härom, utan uppdrog han åt Coyet att ordna dessa saker i Haag. Öfvertygad om att konungen af Danmark endast motvilligt skulle gå in på fred och icke underlåta något tillfälle att oroa Sverige, önskade han att holländarne skulle medverka till att han i stället för Trondhjem och Bornholm finge i satisfaktion Akershus amt och efter grefvens af Oldenburg död Würden. I sådant fall ville konungen afstå från anspråk på subsidier och från Nya Sverige mot en miljon thaler samt tillika utfästa sig att icke höja tullen på trävaror, som man brukade hämta från dessa trakter i Norge. Akershus åstundade han nämligen därför att dess läge utgjorde ett godt skydd för Sverige, och för att konungen af Danmark, som nu mot sin vilja inlät sig på fred, icke skulle begagna första tillfälle att öfva fientlighet mot Sverige. Därest holländarne åter skulle vidare förhala saken och visa sig fientlige, skulle konungen icke känna sig bunden af Elbingfördraget och elucidationerna, och därför var han angelägen att med det första få vetskap om holländarnes ställning. Detta förlikningsförslag väckte en del misstankar hos engelsmännen, som för öfrigt hade blifvit ganska svårhandterlige och oemottaglige för skäl samt ville tvinga konungen att utan förbehåll antaga Haagkonsertens bestämmelser. Fleetwood fick order att besvära sig häröfver inför parlamentet och förklara, att inga hotelser kunde förmå konungen att gå in på Haagkonserten i dess nuvarande form. Engelsmännen fordrade, att konungen skulle afstå från Trondhjem och nöja sig med deras löfte, att de skulle befordra hans sak rörande Bornholm, under det att konungen dock begärde mera än denna ö i satisfaktion.

Konungens order angående freden med Danmark.

§ 59. Efter att hafva vidtagit erforderliga anstalter på Själland lämnade konungen befälet där åt pfalzgrefven af Sultzbach och begaf sig öfver Skåne till

1659. Göteborg, dit han sammankallat ständerna. Då han icke kunde förmå sig att utan kompensation afträda Trondhjem, ansåg han säkraste utvägen att erhålla sådan vara att med vapen i hand bemäktiga sig Akershus. Han befallde därför Harald Stake att från Värmland göra ett infall i Norge och Lars Kagg att belägra Fredrikshald, men då den senare icke kunde finna någon för anfall lämplig plats och kylan dessutom var ganska stark, blef intet af betydelse uträttadt.

Emellertid fingo kommissarierna Schering Rosenhane och Bielke order att, då man från danska sidan endast syntes söka förhala fredsförhandlingarna, tillsammans med medlarne uppsätta artiklarne i enlighet med konungens förslag samt framhålla rättvisan af hans sak. Om medlarne skulle för detta ändamål sakna fullmakt, skulle de anmoda dem att anskaffa sådan från sina principaler och därefter söka förmå danskarne att gå in på hvad som beslutats. Om kommissarierna icke lyckades på denna väg, skulle de hänskjuta saken till Coyet i Haag för att denne skulle söka vinna holländarne, som voro den viktigaste parten i spelet. Artikeln om förbud för främmande flottors inlöpande i Östersjön utan de båda konungarnes medgifvande skulle kommissarierna hålla strängt på, då skyddandet af detta haf ostridigt tillkomme de två konungarne, hvaraf också följde, att ingen krigsflotta utan deras medgifvande där kunde få tillträde. Den, som komme som vän, hade icke behof af väpnade fartyg, då handeln vore fri och konungarne sörjde för dess säkerhet. Det vore ju också alldeles orimligt begärdt, att flottor i fientligt syfte till den ene eller den andre konungens nackdel skulle insläppas i Östersjön. Däremot ville konungen medgifva, att utländska krigsfartyg finge reträtt i svenska och danska hamnar, för så vidt det icke strede mot mellan konungarne ingångna förbund.

I satisfaktion skulle kommissarierna fordra de danska adelsgodsen i Skåne, hvilka voro konfiskerade på grund af adelsmännens vägran att aflägga tro- och huldhetsed till konungen, eller ock 1659. en miljon thaler i reda penningar. Dessutom begärde konungen Akershus med tillhörande område samt Egersund och där närbelägna Listers, Mandals och Nedenes samt äfvensom det lilla område i härtigdömet Bremen, som kallas Verden, hvaremot han ville afträda Trondhjem och Bornholm och frånträda anspråken på Delmenhorst, Dithmarschen och subsidierna i kraft af Elbingfördraget och slutligen äfven anspråken i Guinea, då det erbjöd svårigheter för Danmark att återlämna Cabo Corso, som råkat i mohrernas händer. Konungen begärde äfven, att efter nuvarande grefvens af Oldenburg död tullen på Weser skulle upphäfvas, hvartill holländarne gärna ville medverka. Men om detta icke kunde ernås, skulle man åtnöja sig med en försäkran, att denna tull icke skulle ordnas till nackdel för svenske undersåtar. Om konungen icke på annat sätt kunde komma i besittning af Verden, ville han köpa det. Bland de två tusen ryttare och fotknektar, som enligt Roskildefreden skulle till konungen öfverlämnas, ville han helst hafva sådane, som på Fyn eller annorstädes tagits till fånga och varit i dansk krigstjänst. De i Danmark värfvade fotknektarne skulle återlämnas till sina förre herrar, såvidt möjligt vore; för döde och förlupne kunde man icke afgifva någon räkenskap. Titel af Götes konung skulle af konungen af Danmark få brukas, med villkor att konungen af Sverige vore oförhindrad att bruka titeln Norges konung. Det skulle stå konungen fritt att slopa de uppförda fästningsverken vid Kronborg och annorstädes i Danmark. Härtigens af Holstein angelägenheter skulle icke upptagas, förrän allt öfrigt blifvit afgjordt, på det att, därest freden ginge om intet, icke anledning skulle gifvas att förfara med honom såsom fiende. Vidare ville konungen icke helt och hållet motsätta sig Brandenburgs och Polens inbegripande i freden, hvilket holländarne begärt, om de skickade sändebud för att utjämna mellanhafvande stridigheter. Ty eljes vore det ju obilligt att fordra af honom, att han skulle ingå

1659. fred med dem, under det att de skulle äga fritt val att antaga eller förkasta fredsförslaget efter alla intriger, som de tillåtit sig för att hindra förhandlingarna. Med ett ord, om holländarne ville vara rättvise, borde de icke fästa mindre afseende vid konungens klagomål än vid fiendens intressen.

Förhandlingarna återupptagas. 4 december.

§ 60. Efter underhandlingen begåfvo sig de holländske medlarne till Köpenhamn för att bearbeta konungen af Danmark för freden. Terlon och engelsmännen fortforo att uppmana Carl Gustaf att utan förbehåll antaga Haagkonsertens stipulationer, men konungen fann det obilligt, att han skulle tvingas därtill, då valet lämnades hans fiende öppet att efter behag antaga eller förkasta detta förslag, och svarade endast, att han vore beredd att förhandla på grundval af Roskildefreden, om blott konungen af Danmark, som hittills icke visat någon benägenhet för freden, visade samma goda vilja och bestämde tid och plats för återupptagandet af förhandlingarna. Sedan holländarne ändamålslöst förspillt några dagar i Kö-

20 december. penhamn, begåfvo de sig på Terlons uppmaning åter till Helsingör men utan att medföra någon förklaring rörande preliminärerna. Därför uppsatte de svenske kommissarierna ett förslag till fred och öfverlade därom med medlarne samt ville försöka, huru långt man kunde komma på denna väg. I detta utkast återfordrade konungen Bornholm och såsom satisfaktion för öarna, som han skulle lämna, och för Trondhjem, som han skulle afträda, begärde han Akershus amt, Lister, Mandal och Nedenes samt tio krigsfartyg och Würden i härtigdömet Bremen på denna sida om Weser. Men han skulle afstå från Würden såväl som Bornholm och Guineaanspråken, om danskarne ville till honom afträda Akershus. Sedan medlarne fått del af detta utkast, visade Sidney och holländarne uppenbart missnöje däröfver, vare sig af fientligt sinne mot svenskarne, eller på anstiftan af fienden för att få förhandlingarna afbrutna eller för att injaga skräck hos svenskarne och kunna ernå, hvad de till nackdel för svenskarne men till fördel för danskarne yrkat på. Ja, Sidney visade sig så uppretad, 1659. att han icke ens ville höra talas om hvad som redan var mellan båda parterna öfverenskommet rörande Sundet utan förkastade det såsom ett nytt förslag. Han ville ock göra ett motförslag, men detta afstyrdes af Slingelant, och utan att taga *26-27 dec.* några som helst skäl visade han sig dag från dag alltmera ovänlig mot konungen. Och holländarne voro det icke mindre och tilläto sig stickord och tillmälen, som i ingen mån stodo efter danskarnes.

Beträffande den andra artikeln ville medlarne icke gå in på förbud för främmande krigsflottor att passera Sundet, med mindre undantag gjordes för England och Holland, hvilka länder därutinnan skulle äga full frihet. De erkände visserligen, att konungarne af Sverige och Danmark på grund af deras staters belägenhet voro herrar öfver Östersjön, och de förklarade, att de gjorde icke anspråk på några rättigheter där. Men de ansågo icke, att man kunde vägra dem tillträde dit utan att på samma gång vara fiende till dessa länder och våldföra sig på vänskapen, hvilken de båda konungarne nu tycktes vilja stärka genom den fred, hvarom förhandlades. De framhöllo också, att ett dylikt förbud icke vore i öfverensstämmelse med den garanti, som de tre staterna stodo i beredskap att ikläda sig. Ty huru skulle i händelse af ett krig i Östersjön denna garanti uppehållas, om de blefve förvägrade tillträde till detta haf? Eller om de äfven iklädde sig garanti för freden med Polen, huru skulle de kunna lämna Sverige bistånd, om freden blefve af polackerna bruten? Ja det vore att befara, att därest de passerade Öresund, Danmark skulle betrakta dem som fredsbrytare och anfalla dem med krig.

På detta svarade de svenske kommissarierna, att om de komme som vänner, behöfde de icke komma med armerade fartyg, och att de därför saknade all grund att begära tillträde för sina krigsflottor. Då handeln vore fri, vore det alldeles obehöfligt att konvojera handelsfartyg med krigsskepp, hvilkas ankomst endast kunde väcka misstankar. Då engelsmän och holländare i detta fall begärde ett

1659. undantag för sig, låge det nära till hands att tänka, att orsaken vore, att de skulle vara oförhindrade, när lusten fölle på, att anfalla Sverige eller Danmark.

Oemottaglige för alla skäl, vidhöllo medlarne sin mening, hvadan svenskarne funno för godt att helt hållet utesluta denna artikel hellre än att utsätta sig för risken, att medlarne skulle lyckas däruti inflicka något till Sveriges nackdel. Medlarne yrkade också på att afträdelsen af Trondhjem blefve tydligen uttryckt, och att från Skåne och Halland skulle undantagas Læsö, Anholt och Saltholm för att förekomma, att svenskarne senare skulle kunna framkomma med några anspråk på dessa. Beträffande den kompensation, som konungen väntade sig i Norge, förklarade Sidney och Huijbert, att det vore en fåfäng förhoppning och att konungen icke skulle få en fotsbredd mark där, ja icke ens ett sandkorn; att om också Danmark skulle gå in därpå, skulle England och Holland aldrig tillåta det. De betraktade sig som konungens af Danmark förmyndare, och de ärnade icke i denna angelägenhet framställa något medlingsförslag. Vogelsang tillade, att om man också skickade tio sändebud till Holland, skulle man icke ernå något vidare, och hvarken De Witt eller borgmästaren i Amsterdam skulle våga öppna sin mun i denna sak inför generalstaterna, i synnerhet som till holländarne förpaktats tullinkomsterna inom omförmälda områden. Han framhöll också, att sedan Trondhjem råkat i svenskarnes händer, hade tullen där blifvit höjd, hvilket haft till följd en stor minskning i den holländska skeppsfarten dit. Detta hade hos generalstaterna väckt ett så stort missnöje, att de nödgats gripa till sådana medel, som nu framkommit. Och Sidney sade i en hånfull ton, att konungen hade tagit Bohus för att skydda Västergötland, nu ville han hafva Akershus till skydd för Bohus, och om han väl komme i besittning däraf, skulle han under förevändning af att skydda Akershus fordra Stavanger och så vidare Bergen till skydd för Stavanger och slutligen Trondhjem till skydd för Bergen. Genom Terlon fick man veta, att fransmännen och engelsmännen förberedde en allians, hvarigenom 1659. de, under förutsättning att freden gick om intet, ömsesidigt skulle förbinda sig att nästkommande vår uppträda i Sundet med sina flottor och taga, hvad de kunde, samt dela detta sinsemellan. Vid Sveriges anspråk i Guineaaffären fästes lika litet något afseende, då det ansågs, att danskarne med våld blifvit tvingade att ingå därpå för att blifva kvitt de svenska trupperna. De ville äfven, att allt artilleri skulle lämnas kvar på de platser, som svenskarne skulle afträda, och att konungen af Danmark skulle behålla titel af Göthes konung, liksom engelske konungen alltjämt behöll titel af Frankrike, ehuru engelsmännen icke ägde en bit af detta land. Svenskarnes alla invändningar voro utan verkan och något medlingsförslag framkom icke från medlarne. Det svenska utkastet, som Sidney emottagit, försedde han med randanmärkningar och skickade det åter till svenskarne, hvilket öfvermodiga beteende mycket förtörnade konungen.

Medlarnes barska uppträdande skrämde de svenske kommissarierna till att afgifva en skriftlig förklaring att afträda Trondhjem och senare öfversända afträdelseinstrumentet, en åtgärd, som var så mycket mindre påkallad, som medlarne i ingen punkt gått konungen till mötes. Kommissariernas åtgörande misshagade högeligen konungen, då de därigenom bundit honom utan att på samma gång skaffa honom den säkerhet, som han begärt, och för öfrigt hade han förbjudit sina kommissarier att expediera någon afträdelsehandling. Därför lät konungen afgifva en motförklaring och återkallade sina kommissariers förklaring, såsom varande afgifven mot hans order. Därjämte förehöll han på det allvarligaste sina kommissarier att öfverila sig med några förklaringar, innan man blifvit med medlarne ense om förhandlingssättet. I de redan affattade punkterna skulle de icke tillåta någon ändring, innan de hänskjutit frågan till konungen, som hade ansvaret för verkställandet af alla beslut och måste se till, att intet skedde, som vore för hans höga värdighet kränkande eller för hans rike skadligt. Framförallt skulle de söka åstad-

1659. komma enighet i afseende på garantin, innan de gingo vidare. Om medlarne icke ville lyssna härtill och för öfrigt icke ville gå i ordning med frågorna, satte konungen sig öfver deras orättrådighet. Kommissarierna skulle icke tåla medlarnes hån eller hotelser utan gifva dem svar på tal, såsom konungens höga värdighet det kräfde och säga dem rent ut, att han icke tänkte tigga dem om en fotsbredd mark eller gifva efter af sina rättigheter, förr än han erhållit full säkerhet för sitt rike och rättmätig satisfaktion, och han hoppades kunna drifva tillbaka en hvar, som dristade anfalla de platser, af hvilka han vore i besittning. Om detta icke skulle afhålla medlarne från deras öfvermodiga språk, skulle kommissarierna utan omsvep säga, att konungen fann deras uppträdande oförenligt med deras uppdrag såsom medlare, och att de endast hade att säga ifrån, om de ville vara konungens vänner eller fiender, och skulle det komma till krig, lämnade han utgången i Guds hand och skulle återkalla sina kommissarier, hvilket han icke skulle göra, om medlarne visade benägenhet för fred. I motsatt fall skulle han förskansa sig på lämpliga platser i Danmark och stanna där, tills försynen, visade honom en väg att komma ur svårigheterna. På den punkten stodo nu fredsförhandlingarna vid årets slut.

Utanför Köpenhamn.

§ 61. I och vid Köpenhamn uträttades intet af betydelse i all synnerhet icke under höstmånaden, då det stigande vattnet hindrade alla utfall från de belägrades sida. Men vid vinterns inbrott, sedan de smala vattnen tillfrusit, flydde många, pinade af kylan och uttröttade af krigstjänsten, från det svenska lägret in i staden. Konung Fredrik lät i trakten omkring lägret utströ flygskrifter, hvaruti han utlofvade för ryttare och häst tio thaler och åt en fotknekt fem thaler förutom godt och bekvämt kvarter. Detta föranledde, att ett hundratal, hvaraf största delen var tyskar, lät locka sig till staden. Af denna orsak aflägsnades sedan de tyska regementena från lägret, där endast svenskar och finnar kvarstannade.

Under vintern gjorde en afdelning danske ryttare ett utfall och öfverföll en svensk postering, hvarvid sextio dels nedhöggos, dels togos till fånga. Kort därefter begåfvo sig några våghalsar ut ifrån Köpenhamn i en båt, och efter att hafva landstigit en mil från staden gömde de sig under dagen i en skog. Följande natt fortsatte de till Frederiksborg, hvarifrån de ur kungliga stallet bortförde tjuguåtta hästar, med hvilka de lyckades undkomma in i staden. En löjtnant, som deserterat, gjorde likaledes nattetid ett utfall med en liten trupp, passerade oförmärkt des venska vaktposterna och kom fram till Roskilde, nedgjorde skiltvakten och tog öfver tjugu hästar, som fördes till Köpenhamn. Dessa rofferier voro i hufvudsak af ringa betydelse, men hos de vid segrar föga vane danskarne väckte de jubel och bidrog att lifva den inom murarne så länge instängda massan, som började blifva otålig. Å andra sidan tog Ascheberg två kompanier danske fotknektar, hvilka på väg från Femern till Köpenhamn af storm drifvits i land på Möen. 1659.

§ 62. Då holländarne i de flesta afseenden motsatte sig konungens förslag, beslöt han att göra ett sista försök för att vinna dem på sin sida. För detta ändamål afsändes Coyet till Holland med order att bearbeta generalstaterna i gemen och hvarje provins särskildt samt framförallt Amsterdam. Och förhoppning fanns, att Coyet skulle kunna något uträtta, då holländarne fått erfarenhet af att det icke var så lätt att kufva konungen. Konungen traktade så mycket mera efter försoning med holländarne, som han af engelsmännen icke kunnat ernå annat än tomma löften. Det framgick äfven tydligt af den sista Haagkonserten, att engelsmännen icke voro mindre afundsjuke på svenskarne än holländarne, och för öfrigt kunde man med anledning af oroligheterna inom deras land icke vänta något stöd af dem.

Coyet afgår såsom sändebud till Holland.

Coyet hade i uppdrag att framhålla allt, som kunde bidraga att vinna holländarnes vänskap. Men på det att hans uppdrag icke skulle blifva så allmänt kändt och särskildt icke väcka engelsmännens misstankar, innan man kunde se, hvad som kunde vinnas, skulle Coyet taga som förevändning för sin mission Elbingfördraget och elucidationerna samt föreställa hol-

1659. ländarne, att de genom sin hjälp gjort danskarne öfvermodige och obenägne för en billig fred. Han skulle särskildt framhålla, att holländarne och engelsmännen icke skytt att kasta skulden för detta nya krig på konungen och fordrat, att han skulle återlämna de eröfringar han gjort och låta sig nöja med en stympad Roskildefred utan att fästa minsta afseende vid i kriget lidna skador och den risk, för hvilken han därigenom utsatte sitt rike, samt slutligen erinra om holländarnes hot att tvinga konungen att ingå på de villkor, som de efter sitt behag ville föreskrifva. Mot allt detta skulle Coyet öppet protestera men samtidigt i tysthet och på godt manér söka vinna Jan De Witt och andra män af anseende för konungen. Han skulle för dem framställa, huru konungen mot sin vilja och utan sin förskyllan blifvit invecklad i det danska kriget, under det han var upptagen i Polen af att bringa ett stort företag till slut, samt huru mycket det gått konungen till sinnes, att misshällighet uppstått mellan honom och holländarne, på hvilkas vänskap han satte så stort värde. Vidare skulle han framhålla den stora skada, som tillfogats protestanternas gemensamma sak till fördel för österrikarne, som stodo redo att fatta fast fot vid Östersjön, ja kanske äfven vid öppna hafvet, om de blott i ro finge ordna sina angelägenheter, hvarefter ingen protestantisk makt skulle kunna bjuda dem spetsen. Härtill kommo ytterligare de förluster, som drabbade den holländska köpenskapen genom detta krig, och för hvilka holländarne icke kunde vänta någon kompensation hvarken af Sverige eller Danmark, då båda dessa makter, om kriget länge fortsattes, skulle bringas till undergång. Men om holländarne försonade sig med konungen, skulle deras köpenskap och skeppsfart åter komma i gång, oberoende af om kriget med Danmark komme att fortfara. Sveriges och Hollands välfärd hängde tillsammans och intetdera folket kunde undvara det andra. Dessutom skulle Coyet fästa uppmärksamheten på att under nuvarande osäkra förhållanden i England konungen af Skottland lätt skulle kunna komma i tillfälle att återförvärfva tronen. Om detta inträffade, skulle Danmark, sedan det återhämtat sig på grund af blodsförvantskap, och af statsskäl komma att sluta sig till England, hvilket vore så mycket antagligare, som danskarne stode till holländarne i stor skuld, hvilken de hvarken hade vilja eller förmåga att gälda, och som skulle föranleda till en brytning mellan dem. Och om denne konung genom Spaniens hjälp åter komme i besittning af sitt rike, skulle han mera se på spanjorernas intressen än på holländarnes. 1659.

Icke mindre fara hade holländarne att vänta från Frankrike, när detta land väl fått fred med Spanien, hvadan efter allt att döma holländarne voro väl i behof af en trogen vänskap, och ingen kunde gifva den bättre än Sverige, som skulle visa holländarne så mycket större tillmötesgående och gifva dem så mycket kraftigare hjälp, i samma mån det tillväxte i makt och säkerhet. Och så mycket det stode i konungens förmåga och som på goda grunder kunde begäras, ville han gå holländarnes önskningar till mötes, om de ville upphöra med sina fientligheter och visa honom vänskap. Om de till äfventyrs nu såsom tillförene skulle invända, att de på grund af allians med Danmark blifvit indragne i detta krig för att rädda det från undergång och ingalunda af hat till svenskarne, skulle Coyet svara, att den allians, som existerade mellan holländarne och danskarne måste tolkas så, att den på intet sätt kränkte eller afbröt deras gamla med Sverige ingångna allians, hvilken konungen å sin sida obrottsligen hållit. Eljes skulle det vara dåligt beställdt med tro och lofven mellan konungen och republiken, om det skulle stå hvilkendera parten som helst fritt att efter omständigheter och godtycke bryta gamla öfverenskommelser. Holländarne hade mera än tillräckligt uppfyllt sina förpliktelser till Danmark, hvars konung missbrukat deras hjälp och genom sin hårdnackenhet ville tvinga generalstaterna till ytterligare utgifter. Och Danmarks förbindelser med Österrike hindrade freden, på hvilken den danske konungen icke utan sina allierades inbegripande ville ingå, om än

1659. allt skulle störta tillsammans. Huru dansken än ställde sig, hade han aldrig i i sinnet att hålla en ärlig fred med Sverige, om den påtvingades honom, utan skulle han vid första lägliga tillfälle bryta den. På detta sätt skulle Sverige alltid sväfva i fara, och konungen kunde för den gemensamma sakens skull icke gå in på något, därest Danmark icke blefve så inskränkt i makt, att det icke vidare kunde tillfoga Sverige skada, så stor lust därtill det än hade. Däraf vore det uppenbart, att konungen måste underkufva Danmark, innan han förlikte sig med andra fiender, som på Danmarks anstiftan anfallit honom. För visso skulle det vara honom ovärdigt och skulle han göra sig illa förtjänt om sitt rike, om han nu släppte ur händerna de platser, som han med förlust af så många tappre män eröfrat och hvilka för krigets fortsättande vore af sådan nytta, samt förlade krigsskådeplatsen annorstädes och invecklade sig i de största svårigheter, hvarigenom han skulle blifva oförmögen att gagna den gemensamma saken såväl som sina vänner. Af detta krig hade holländarne för öfrigt haft föga vinst, och ingen förhoppning funnes, att de hädanefter heller skulle skörda något nämnvärdt däraf. Och det vore icke utan risk för dem, om de icke i tid ändrade sig, medan de med godt samvete och ära kunde göra det, i synnerhet som denna affär dragit mycket längre ut på tiden, än man från början kunnat föreställa sig.

Efter framställning af alla dessa skäl för konungens ärliga afsikter, skulle Coyet öfvergå till att påpeka nyttan, som holländarne satte framför allt annat, och framhålla, huru lätt det skulle vara för dem att utan uppoffringar betinga sig förmåner, som skulle blifva stadigvarande och till stort gagn och skydd för deras republik. Sedan holländarne blifvit sålunda förberedde, skulle Coyet låta förstå, att konungen intet högre önskade än återupplifvandet af den gamla vänskapen och att holländarne måtte skilja sig från Danmark och konungens öfrige fiender, men om de icke vågade öppet göra detta, åtminstone indirekt förena sig med honom i hvad som rörde handel och sjöfart. 1659.

De förmåner, som Coyet på godt manér skulle förespegla holländarne, voro tullfrihet i Sundet och Belten för deras fartyg, som vid genomfart endast hade att salutera fästningarna och uppvisa af holländska myndigheter utfärdade sjöpass samt erlägga sedvanliga mastafgifter och bidrag för underhåll af fyrar. I de nyeröfrade provinserna, Pommern, Livland och härtigdömet Bremen skulle dem tillkomma samma förmåner, som åtnjötes af obestyckade fartyg, hvilka endast erlade half tull, dock endast för varor, som från Holland fördes till nämnda länder eller ifrån dessa till Holland, men icke för varor, som af holländska fartyg fördes mellan svenske hamnar. Om konungen komme att behålla Preussen, skulle holländarne där åtnjuta samma rättigheter som svenske undersåtar, dock så att den i Riga gällande tulltaxan äfven skulle tillämpas där, på det att likformighet måtte äga rum i alla konungens hamnar. Äfven i Norge skulle samma förmåner komma dem till godo och äfven något därutöfver, hvarom man skulle senare öfverenskomma.

Om detta icke tillfredsställde dem, skulle Coyet till slut erbjuda dem samma rättigheter, som voro gällande för svenska obestyckade fartyg, i alla konungens hamnar, ehuru konungen föredroge att hellre gifva dem ett stycke land än bevilja dem denna förmån. Sedan tiden för beckmonopolet utlupit, skulle handeln med denna vara åter blifva fri. Om konungen komme att bemäktiga sig Danmark, vore han benägen att öfvertaga Danmarks skuld till holländarne, högst två miljoner thaler, och därför till dem pantförskrifva Vendsyssel och vissa hamnar på Island och i Norge eller tullen i Bergen, så att holländarne blefve betäckte såväl till kapital som ränta. Om konungen blefve herre öfver Köpenhamn, skulle han till holländarnes förmån afspärra all köpenskap till staden, för att holländarne, sedan de kommit i besittning af Nyborg och hela Fyn, lättare skulle kunna göra sig till herrar öfver hela handeln i Sundet

1659. och Belten, då ingen hamn af betydenhet funnes i grannskapet.

Men om holländarne vid tanken på huru de handlat mot svenskarne till äfventyrs icke vågade lita på dessa löften utan möjligen trodde, att det endast vore en fint för att på förhand binda dem, och att sedan, när Danmark väl vore kufvadt, löftena icke skulle infrias, ville konungen såsom säkerhet för uppfyllandet af löftena efter grefvens af Oldenburg frånfälle åt dem utrymma detta grefskap och Glückstadt med tillhörande område, hvarest en garnison kunde väl underhållas. Men då konungen ännu icke tagit dessa platser i besittning, ville han tills vidare öfverlämna åt dem Lehe skans och Stade samt, därest detta icke befunnes tillfyllest, Nyborg på Fyn. Skulle holländarne icke heller åtnöja sig härmed, skulle de få valet mellan hela Fyn, hvarvid konungen skulle behålla Lehe skans, Stade, grefskapet Oldenburg och Glückstadt med de raserade fästningsverken, eller, om de hellre önskade det, förbehålla sig Fyn, Oldenburg och Glückstadt samt besätta Lehe skans och Stade, tills de kunde faktiskt komma i besittning af dessa områden. För att göra De Witt gynnsamt stämd för konungens förslag, skulle Coyet å konungens vägnar erbjuda honom förmånliga gods på Jylland.

Till gengäld för så många förmåner skulle holländarne gifva konungen hjälp till sjöss och låta honom i ro förhandla med konungen af Danmark om öfriga områden och med härtigen af Gottorp. Den skatt på handelsvaror, som holländarne upptogo under sken af att hålla hafvet fritt från sjöröfvare, skulle afskaffas, aftären med Nya Sverige ordnas och Guineakompaniets anspråk gäldas med penningar. Om nu holländarne inginge på dessa förslag, skulle Coyet uppbjuda hela sin förmåga för att åvägabringa ett förbund mellan konungen och dem, särskildt riktadt mot England, som icke med blida ögon såg de Förenade Nederländernas maktutvidgning.

För att stämma Brandenburgs anhängare i Holland försonligare, skulle Coyet förklara, att konungen vore benägen att mot en ganska obetydlig satisfaktion förlika sig med kurfursten. Men alla dessa medgifvanden gjorde konungen endast under förutsättning att få fria händer att kufva Danmark och så klippa dess vingar, att ingen fara därifrån vidare skulle hota Sverige. Om emellertid Coyet icke skulle lyckas, utan holländarne fortfarande stode fast vid att stödja Danmark, skulle han åtminstone försöka vinna så mycket, att den blifvande freden tillförsäkrade Sverige den önskade tryggheten. För detta ändamål skulle Roskildefreden utan inskränkningar bekräftas och danskarne hålla konungen skadeslös för de förluster, som honom vållats i Tyskland, Preussen och andra områden, innan han afförde sina trupper från Danmark. Denna satisfaktion skulle bestå i afträdelse af hela Norge, på det att hela den skandinaviska halfön blefve ett sammanhängande helt; att danskarnes rätt att uppbära tull i Sundet skulle upphöra; att Kronborg med tillhörande område öfverlämnades till Sverige, hvarförutan ingen trygghet vore att förvänta; att Danmarks hela flotta till konungen öfverlämnades och Guineakompaniet erhölle skadeersättning. Vidare skulle tillkomma några saker af mindre betydenhet, såsom att konungen af Danmark skulle afstå från titeln Götes konung, då han icke vidare hade några besittningar, som berättigade därtill; att han ur Danmarks vapen borttoge de tre kronor, till hvilka han icke hade någon rätt; att konungen af Sverige skulle äga rätt att äfven taga sig titel af Norge; att danskarne icke skulle värfva tyska soldater, särskildt icke ryttare, åtminstone icke öfver femton kompanier och icke bygga några nya fästningar utan endast underhålla dem som uppförts under kriget, men slopa de öfriga; att de i förra freden utlofvade två tusen fotknektar skulle öfverlämnas; att de skånska gods, som tillhörde danske adelsmän, hvilka vägrat att hylla konungen, skulle indragas; att de i Roskildefreden efterskänkta punkterna skulle blifva bestående; att grefskapet Oldenburg skulle införlifvas med härtigdömet Bremen; att afförandet af de svenska trupperna skulle ske på 1659.

1659. Danmarks bekostnad; att löftena till härtigen af Gottorp skulle infrias och samregeringen i Holstein afskaffas, då den alltid gjorts till förevändning för att störta härtigen, som i satisfaktion skulle erhålla Rendsborg. Om denna sista punkt skulle Coyet dock icke bedrifva några officiella förhandlingar med holländarne utan afvakta ett lämpligt tillfälle att framställa denna fordran.

Coyets underhandlingar med holländarne.

25 september.

§ 63. Emellertid blef Coyet uppehållen i fullgörandet af sitt uppdrag, därigenom att det örlogsfartyg, som holländarne ställt till hans förfogande för öfverfarten, under natten strandade på sandbankarne vid Anholt och var nära att lida skeppsbrott. Ur den ögonskenliga faran räddades han först efter tre dagar af ett kofferdifartyg, som tog honom och hans svit ombord. Då vinden kastat om, kom det holländska örlogsfartyget loss från sandbanken och fördes med de ombord varande lyckligt tillbaka till Öresund, och sedan det åter bragts i sjövärdigt skick, afseglade Coyet med sin svit till Holland.

25 oktober.

Så snart Coyet anländt till Amsterdam, försökte han att få ett konfidentiellt samtal med borgmästaren Simon van Hoorn. Men denne urskuldade sig med att hans kolleger icke skulle se ett sådant samtal med blida ögon och äfven om de icke skulle hafva något däremot, komme generalstaterna att upptaga illa, om Coyet här i Amsterdam började någon förrättning, innan han haft företräde hos dem. Men de danske och brandenburgiske ministrarne upprörde himmel och jord för att hindra denna audiens och bragte på tal, huru onådigt de holländska sändebuden en gång blifvit mottagna af konungen. Holländarne voro visserligen beslutne att på allt sätt motarbeta konungen af Sverige, men ansågo dock icke klokt att uppträda som hans öppne fiender, hvarigenom de allierade skulle vinna största fördelen. Alla holländarnes sträfvanden gingo ut på tryggandet af handelsfriheten, hvilken skulle bättre tillgodoses, om Sundet delades mellan Sverige och Danmark, än om det komme att enväldigt behärskas af det senare landet, hvars trakasserier ännu icke voro glömda. För öfrigt passade det icke att afvisa sändebud från en konung, för hvilken man ville medla. Coyet blef sålunda emottagen och gjorde inför generalstaterna följande framställning: De båda folkens regeringar hade för länge sedan insett fördelen af vänskap mellan Sverige och Holland och därför slutit nämare förbund allt under den förhoppning, att det skulle blifva beståndande. Men obillighet och egennytta hade hetsat folken mot hvarandra. Denna vänskap hade under Gustaf II Adolf och Christina befästs genom nya allianser, som troget hållits af Carl Gustaf, hvilken också i enlighet med holländarnes önskan velat ytterligare sluta ett fördrag, ehuru det sist ingångna ännu i flere år hade gällande kraft. Ett sådant fördrag hade på för republiken förmånliga villkor afslutats i Elbing och ratifikation däraf hade af konungen hitskickats. Men genom intriger af vissa personer, hvilka icke brukade så mycket se på fäderneslandets välfärd som på egen fördel och som hade sin lust i att fiska i grumligt vatten, hade det kommit därhän, att i stället för att ratificera fördraget hade holländarne begärt ytterligare förklaringar af åtskilliga punkter. Detta var i och för sig orimligt, då fördraget ännu icke blifvit ratificeradt och dessutom sändebuden uppburit officiellt erkännande för att de fullgjort sitt värf enligt gifna instruktioner. Konungen hade icke desto mindre gått in på holländarnes begäran, trots däraf vållad skada för hans undersåtar. För detta tillmötesgående hade konungen icke rönt annan tack, än att holländarne på anstiftan af danskarne förkastat alla konungens erbjudanden, hvaraf man kunde antaga, att deras fordran på ytterligare förklaringar endast åsyftade ett kullkastande af hela fördraget och att de icke längre vore konungens vänner och bundsförvanter. Genom att afsända en flotta till Danzig hade de ytterligt försvårat en uppgörelse med Polen. Åt danskarne, som utan orsak anfallit Sverige, hade man lämnat allt möjligt understöd, under det att, om man samvetsgrannt iakttagit fördraget, man skulle varit skyldig att hjälpa konungen af Sverige. Emellertid ville konungen gärna tro, att enskildes intriger här spelat in och att

1659. *15 november.*

1659. hvad som skett icke utgått från officiellt håll. Sedan freden med Danmark var afslutad, hade danskarne sin vana trogne fortsatt sina trakasserier och lagt snaror för svenskarne, hvilket nödgat konungen att vända sina vapen mot Själland. Orsaken till detta fälttåg hade konungen meddelat republiken och gjort alla slags vänliga erbjudanden samt äfven lösgifvit de holländska fartyg till ett antal af öfver hundra, som han hade i sitt våld. Men i stället för svar hade holländarne utan förutgående meddelande afskickat en flotta, som föröfvat alla slags fientligheter mot svenskarne. Då de holländska sändebuden därefter infunnit sig, hade de blifvit i all vänlighet mottagna, men när man skulle börja underhandlingarna, visade det sig, att de voro mycket illa underrättade om konungens planer och om rättvisan af hans sak, förutom att deras order voro sådana, att de svårligen kunde befordra freden. Men konungen hade icke däraf låtit afskräcka sig utan nu skickat Coyet för att närmare förklara konungens mening och för att söka undanröja all anledning till missförstånd, och för detta ändamål anhöll han, att kommissarier måtte förordnas.

Coyet hade affattat sin framställning i sväfvande ordalag för att på förhand kunna utforska holländarnes ställning, innan man skred till hufvudsaken. Men ehuru holländarne voro utledsne på kriget och kände tyngden af flottrustningarna, ställde de sig afvaktande, för att få se något resultat af de allierades framfart på Fyn och i Pommern. Och de gjorde framställning både till fransmännen och engelsmännen, att desse skulle undandraga konungen all hjälp och hemkalla sina i svensk tjänst stående undersåtar, och genom offentliga kungörelser befallde de sina egne undersåtar att vid risk af deras egendomars sekvestrering lämna den svenska krigstjänsten. De, som ledsagade Coyet till och från generalstaternas församling, vägrade att antaga hans inbjudning till middagsmåltid och tilläto sig till och med att förolämpa honom med öfvermodigt tal om de allierades landstigning på Fyn.

Beuningen hade anmärkt på några ut- 1659.
tryck i Coyets framställning, som han ansåg sårande. Generalstaterna förklarade då, att republikens värdighet fordrade, att ett svar afgafs till Coyet, hvilket borde framställa den ringa grund, som fanns för klagomålen och att hela skulden var konungens. Så snart underrättelsen om svenskarnes nederlag på Fyn ingått, fäste holländarne ännu mindre afseende vid konungen, i synnerhet som hvarken Frankrike eller England lät förmärka något rätt allvar med att hjälpa konungen, hvars planer också danskar och brandenburgare med all makt motarbetade. De, som ännu stodo på konungens sida, menade, att det vore för honom klokast att på hvilket sätt som helst förlika sig med holländarne och öfrige fiender, då i framtiden nog förhållandena skulle ändra sig, så att han kunde taga skadan igen. I motsatt fall kunde man befara, att han genom ett förenadt motstånd från alla hans fiender alldeles skulle gå under, och hans underhandlingar med de holländska sändebuden togos också såsom ett tecken på att hans makt var i sjunkande.

Då Coyet omnämnde öfverlämnandet af Trondhjem mot erhållande af Akershus och de danske adelsmännens gods i Skåne, antydde De Witt, att holländarne uppriktigt önskade, att freden mellan de nordiska rikena måtte komma till stånd, och att detta förslag icke skulle af holländarne motarbetas samt att deras sändebud fått order att söka i godo vinna danske konungens medgifvande därtill. Därom hyste man dock sina tvifvel, då denne till Holland afsändt sändebud för att verka för krigets fortsättande, tills man återvunnit Skåne, som betraktades såsom Danmarks hjärta. Det förefanns ock utsikt därtill, då Sverige ansågs icke längre kunna bära så tunga bördor. Men att tvinga konungen af Danmark till en dylik kompensation eller att undandraga honom sin hjälp, tills han ingått därpå, detta kunde holländarne icke med godt samvete göra, bundne, som de voro, af Haagkonsertens bestämmelser; och för öfrigt skulle England kunna taga anstöt däraf. Därför ansåg De Witt, att konungen

1659. icke borde hålla så strängt på denna kompensation för Trondhjem, enär han därför kunde få skadeersättning i andra provinser, hvilkas besittning skulle garanteras af de tre staterna.

Holländarne ställde sig sålunda afvisande mot Coyets förslag, men de visade sig å andra sidan icke mera tillmötesgående mot Otte Krag och Godske Buchwald, hvilka konungen af Danmark afsändt för att motarbeta Coyet. Deras plan gick ut på att med åsidosättande af Roskildefreden såväl som Haagkonserten endast så länge ansätta svenskarne, att de skulle nödgas återlämna Skåne, att i den blifvande freden alla allierade skulle inbegripas, de holländska hjälptrupperna åter uppbringas till sex tusen man samt till konungen af Danmark månatligen skulle utbetalas tjugu tusen thaler, hvarförutom trettio örlogsfartyg skulle ställas till hans förfogande och under hans kommando. Såsom säkerhet härför skulle danskarne lämna Trondhjem, Malmö och Landskrona, så snart dessa platser blifvit återeröfrade, eller Glückstadt. Men detta mötte motstånd från engelsmännen, som icke ville tillåta holländarne att innästla sig vid Elbe eller Sundet, och de framhöllo för öfrigt, att detta var en motsägelse, då danskarne förut hetsat holländarne mot svenskarne förnämligast af det skäl, att de ansågo, att herraväldet på detta vatten icke borde komma i en hand, men likväl yrkade på att inloppet till Östersjön skulle behärskas af dem ensamme.

På sin framställning erhöll Coyet en tid därefter ett skriftligt svar af det innehåll, att tidpunkten nu visserligen icke vore lämplig att bringa på tal de gamla misshälligheterna, då man bemödade sig om att förnya den forna vänskapen, men i betraktande af att allt, hvad holländarne hittills företagit, uttydts sålunda, att de brutit mot de gamla fördragen, hvilka svenskarne däremot troget hållit, och hela skulden på detta sätt vältes på Holland, aktade republiken nödigt att erinra om, att hvad svenskarne tillåtit sig icke heller hade varit i enlighet med fördragen. Därefter omnämndes, huru drottning Christina, trots den för- 1659.
dragsenliga skyldigheten att lämna hjälp vid det engelska kriget, vägrat detta och äfven förbjudit levererandet af de för Hollands räkning i Sverige gjutna kanonerna, hvarjämte äfven åtskillige köpmän utan giltiga skäl tagits i fängsligt förvar. Carl Gustaf hade också vid det första sammanträdet med ständerna, vid hvilket han var närvarande, uppräknat konungariket Sveriges bundsförvanter och vänner men därvid med tystnad förbigått Holland. Omedebart efter sitt tillträde till regeringen hade han sändt till Holland Gustaf Sparre, som dock icke, såsom brukligt var, haft några order att förnya förbundet. Och när holländarne å sin sida anhållit om förnyandet däraf, hade konungen svarat, att han icke ansåg sig hafva någon förpliktelse därtill, sedan holländarne slutit förbund med Danmark. Vidare hade den svenska flottan utkräft en oskälig tull på Östersjön af holländske undersåtar; deras sändebud hade mot sin vilja blifvit i flere dagar kvarhållna i Lauenburg; kurfursten af Brandenburg hade man sökt förmå att höja tullarne i Preussen och för öfrigt gjort, hvad man kunnat, för att bryta alliansen mellan Holland och Danmark. Holländarne hade ingalunda velat omintetgöra Elbingfördraget, endast begärt förklaringar däröfver. Under sådana förhållanden, och då svenskarne själfve förklarat, att det gamla förbundet icke längre hade gällande kraft, hade holländarne aktat nödigt och med sundt förnuft öfverensstämmande att i första rummet se på sina egna intressen och för detta ändamål sändt en flotta till Danzig till skydd för denna stad, med hvilken de stodo i förbund, och för att trygga sin handel. Det var dem för öfrigt icke obekant, huru ifrigt drottning Christina såväl som konung Carl Gustaf bemödat sig att med Danmarks hjälp söka utestänga holländarne från Östersjön. Men då konungen af Danmark icke velat låna sitt öra därtill, kunde det icke väcka någon förundran, att holländarne gåfvo sitt stöd åt den, som uppträdt som vän och bundsförvant, och som nu sväfvade i fara att mista sin

1659. självständighet, hvilket ock vunnit hela världens erkännande. Slutligen gåfvo de dock tillkänna, att därest fred mellan de två nordiska rikena komme till stånd, skulle de icke underlåta något, som kunde befordra återupprättandet af vänskapen mellan Sverige och republiken.

Emellertid, oaktadt generalstaterna förordnat kommissarier för en sammankomst med Coyet, ville de icke ingå på några underhandlingar om en allians utan hänsköto denna sak till sina sändebud i Danmark. Men då kort därefter konungens död inträffade, togo sakerna en helt annan vändning.

Förhållandet mellan Sverige och Frankrike.

§ 64. Fastän fransmännen under konungens alla svårigheter undandrogo honom sin hjälp, underläto de likväl icke att framhålla de tjänster de gjort Sverige. Mazarin lät helt öppet förkunna, att det var på konungens af Frankrike uppmaning, som den engelska flottan vid förra årets slut afsändts till Öresund. Därtill hade engelsmännenn bekvämat sig först efter allvarliga påtryckningar från konungen af Frankrike, och först efter sedan denne nödgats offra betydliga penningbelopp för att genomdrifva saken. Dessa åtgärder hade af Frankrike och England vidtagits endast i syfte att förhindra Sveriges fullkomliga undertryckande gennm dess mäktige fiender. Fransmännen hoppades kunna bringa saken därhän, att Roskildefreden blefve bekräftad och förväntade Mazarin, att konungen af Sverige äfven skulle befinnas villig därtill. Den franske gesanten i London hade också, så snart han erfarit flottans afsegling till Sundet, för det holländska sändebudet framställt förslag, att holländarne gemensamt med fransmännen och engelsmännen skulle bemöda sig att åvägabringa försoning mellan de nordiske konungarne. De antydde också, att kurfursten af Brandenburg äfven önskade förlikning med konungen, under förutsättning att de ville garantera, att konungen icke skulle utkräfva någon hämnd på honom. Och Polen vore icke mindre benäget för fred, hvilket fransmännen tillrådde konungen att gå in på, då Sverige därefter icke skulle hafva några flere fiender än kejsaren.

Oaktadt kardinalens alla försäkringar 1659. sågo fransmännen med misstänksamma blickar på vänskapen mellan Sverige och England, hvilken de fruktade skulle utmynna i en närmare allians, syftande på en delning af Danmark mellan Sverige och England, hvarefter holländarne skulle dragas öfver på dessa makters sida. Om denna plan lyckades, skulle dessa tre stater, om de hölle tillsammans, blifva öfverlägsna alla katolska. Emellertid lofvade fransmännen att använda alla sina krafter för ett obrottsligt upprätthållande af freden i Tyskland.

Björnklous beskickning till Frankrike. 9 augusti.

§ 65. Då konungen icke hade rätt förtroende till engelsmännen och då holländarne alltjämt framhärdade i sitt trots, ansåg han klokt att i syfte att vinna en närmare anslutning från Frankrikes sida till detta land skicka Björnklou, som hittills uppehållit sig i Frankfurt. Björnklou hade order att redogöra för den nuvarande ställningen i Tyskland, att framhålla, huru föga österrikarne respekterade artiklarne i westfaliska freden, hvilka planer de förehade, huru de uppträdt icke allenast från polska krigets början utan omedelbart efter freden i Münster och huru de bedrifvit hemliga stämplingar mot konungen, angripit honom utom riket och nu äfven anfallit honom i Tyskland. Beträffande den nuvarande ställningen skulle Björnklou göra tydligt, huru skadligt det blefve för konungen såväl som för det gemensamma bästa, om han genom en separatfred tvingades att begifva sig bort från Danmark, innan han kommit till förlikning med sina öfrige fiender, hvilka till Danmarks förmån gripit till vapen mot honom. Han kunde nämligen hvarken splittra sina krafter eller ensam företaga något. Vidare skulle Björnklou spörja Mazarin, hvad Frankrike ämnade företaga inför Österrikes trotsiga uppträdande under Tyska Rikets förvirrade förhållanden, och anföra vägande skäl för en fredsgaranti, som vore till Frankrikes såväl som till hela Europas fördel, samt uppmana Frankrike att rädda freden i Tyskland, hvartill det tillförene så kraftigt bidragit. Och då efter slutad fred med Spanien mycket

1659 krigsfolk utan tvifvel måste aftackas, skulle han söka förmå fransmännen att ställa några tusen man till konungens förfogande samt lämna Sverige subsidier. Om han märkte, att fransmännen ställde sig gynnsamt gentemot detta förslag, skulle han afsluta en ny allians på grundval af den gamla. Men om de icke syntes benägne därför nu, skulle han åtminstone söka utverka subsidier och förmå fransmännen att förhindra ett anfall på härtigdömet Bremen, hvilket de lätt skulle kunna göra med stöd af Rhenförbundet. Han skulle också uppbjuda all sin förmåga för att vinna fransmännens gillande af Coyets förehafvanden i Holland samt för att skilja holländarne från Danmark. Men om de icke kunde förmås därtill, skulle han se till, att de fartyg, som under svensk flagga kryssade på hafvet, måtte få reträtt i franska hamnar. Om fransmännen ville betinga sig några förmåner och friheter i Danmark, skulle Björnklou därutinnan tillmötesgå dem, så långt som detta läte sig göra med hänsyn till allmän välfärd. Och vidare, då fransmännen lofvat att under alla förhållanden verka för upprätthållandet af westfaliska freden och genom ett infall i Elsass och Schwaben tvinga kejsaren till en diversion, och då dessa löften ännu icke infriats, skulle han anhålla om tre tusen fotknektar och kontanta penningar för värfningar samt slutligen söka förmå fransmännen att hetsa pfalzgrefven af Neuburg mot Brandenburg.

Björnklous föreställningar.

§ 66. Vid sin ankomst till franska hofvet fann Björnklou konungen af Frankrike ganska vänligt stämd mot Sverige. Till de Thou i Haag såväl som till de Lumbres i Polen hade order gifvits, som voro för Sverige gynnsamma, och för tyska riksständerna hade tillkännagifvits, att konungariket Frankrike alltid skulle bevaka Sveriges rätt enligt westfaliska freden. Dessutom hade vid fredsslutet mellan Frankrike och Spanien dessa makter kommit öfverens om att söka åvägabringa fred mellan de nordiska rikena. Colbert hade också sändts till Wien med uppmaning till kejsaren att sluta fred och med hot om krig, därest han icke lyssnade till uppmaningen, hvarjämte Colbert 1659. skulle förklara, att fransmännen i senare fallet skulle sända svenskarne fyrtio tusen man hjälptrupper. Men Colbert skulle i denna sak vända sig till spanske ambassadören vid kejserliga hofvet de Fuentes, enär Leopold på Peñarandas anstiftan icke notificerat Frankrike om sin upphöjelse till kejsare, hvadan konungen af Frankrike icke ville hafva någon direkt förbindelse med kejsaren, än mindre hedra honom med kejserlig titel. Man förmenar, att Sverige har denne minister att tacka för att fred uppnåddes efter Carl Gustafs död. Och när Colberts rapport om freden ingått till de Lionne, sade denne också till Björnklou, att med denna hade Sverige fått en sexfaldig fred, ty sex voro Sveriges fiender, nämligen kejsaren, Brandenburg, Polen, Moskva, Danmark och Holland.

Dessutom ansågo fransmännen berättigadt, att Sverige i stället för Trondhjem erhölle i ersättning likvärdiga områden. Men de Thou uppträdde i Haag icke med vederbörlig kraft. Han smickrade holländarne, hvilket gjorde dem ytterligare öfvermodige, och antydde, att denna fordran på ersättning för Trondhjem var ett påfund af Coyet och icke alls härrörde från konungen af Frankrike.

Beträffande hjälptrupper anhöllo fransmännen, att man skulle gifva sig till tåls, tills man fått visshet om kejsarens planer. Emellertid stodo åtta tusen man redo, i händelse härtigdömet Bremen eller Wismar skulle angripas, men borde man afvakta och icke gripa till vapen, förrän alla medel för en uppgörelse i godo visat sig fruktlösa. Efter slutad fred med Spanien var Frankrike nu i stånd att gripa till vapen mot kejsaren och Brandenburg, om dessa i stället för att förlika sig med svenskarne skulle söka att fördrifva dem från Tyskland. Efter ingången fred med Frankrike ville spanjorerna icke indragas i något krig i Tyskland utan verkade hos kejsaren för fred, och vid Brandenburg, som åtrådde Pommern och därför icke hade någon lust till fred, fäste man intet afseende.

Då kort därefter underrättelsen om Carl Gustafs död ingick, befallde ko-

1659. nungen af Frankrike alla sina sändebud att ännu verksammare än förut stödja Sverige, som förlorat en så utmärkt konung, hvars son han ville gifva bevis på den stora vänskap, som förbundit honom med hans höge fader. Och till Sveriges ständer riktade han en uppmaning att nu uppträda med samma fasthet som efter Gustaf Adolfs död. Vidare hotade han de Thou att rappelera honom, om denna längre uppträdde på det sätt, som gifvit Coyet anledning till klagomål. De Thou började då tala i en annan tonart, och holländarne slutade upp med att yrka på Brömsebrofredens upprätthållande, som danskarne sökte genomdrifva.

Kejsaren var fortfarande föga benägen för fred, men Colberts bemödanden, understödda af kurfurstarne af Mainz och Köln, bragte det därhän, att äfven han slutligen förklarade sig böjd för fred och för att svenskarnes rättigheter i Tyskland skulle lämnas okränkta. Efter denna deklaration reste Colbert till Danzig för att påskynda freden med Polen. Medan man var sysselsatt därmed, ingick underrättelse, att holländarne lagt beslag på några svenska fartyg, hvilket föranledde en skarp och hotfull protest från konungen af Frankrike som på samma gång förklarade, att han icke skulle öfvergifva Sverige. Helt öppet uttalade sig de Thou på enahanda sätt, men enskildt antydde han för sina vänner, att konungens af Frankrike skrifvelse endast var tillkommen för att rädda skenet och framtvingad af Björnklous obehärskade uppträdande. I själfva verket voro konungen och Mazarin icke alls Sverige bevågne, hvars maktutvidgning de icke kunde tillåta.

Underrättad om detta tilltag af de Thou, beklagade sig Björnklou däröfver, hvilket åsamkade det franska sändebudet en skarp tillrättavisning. Men de Thou förevisade sina vänner en annan skrifvelse från Mazarin, hvaruti bland annat stod, att de Thou icke behöfde fästa sig vid tillrättavisningen, och att svenskarne kunde aldrig förnöjas. Ehuru dylikt tillvägagångssätt icke var stridande mot kardinalens karaktär, var det tvifvel underkastadt, huruvida denna skrifvelse var understruken eller äkta. 1659.

De kejserliges infall i Pommern.

§ 67. Sedan de kejserlige gjort ett fruktlöst anfall på Fyn och då de icke vågade lita på den holländska flottans hjälp, begagnade de en annan utväg för att förmå svenskarne att lämna Danmark, i det att de gingo till anfall mot Pommern. Kejsaren insåg, att en eröfring af Fyn icke skulle lyckas, med mindre svenskarnes härstyrka där blefve minskad. Då ett anfall på Pommern var en öppen kränkning af westfaliska freden, måste någon förevändning för anfallet gifvas och man lät därför utsprida, att regeringen i Glückstadt hos kejsaren hade anhållit om skydd mot svenskarnes fientligheter, trots att sagda regering vägrat antaga anbudet om neutralitet. Till kurfursten af Mainz och andra riksständer aflätos skrifvelser af innehåll, att konungen lämnat förslaget om fred med Polen utan afseende, och att kejsaren företog infallet i Pommern endast för att tvinga konungen till fred och icke för att där taga några platser i besittning. Denna skrifvelse skickades af kurfursten af Pfalz till konungen, som grundligt och ingående vederlade den. Kejsaren hade också framkastat den beskyllningen, att man velat utestänga honom från förhandlingarna i Danmark, ehuru han icke kunnat vara i okunnighet om Haagkonsertens bestämmelser, hvilka af konungen icke godkänts. Alldeles som om de förebragta förevändningarna varit tillräckliga och som om hans företag skedde i Tyska Rikets namn, kallade han sina trupper en riksarmé, stämplade konungen såsom riksfiende och förklarade alla, som voro i svensk krigstjänst, fågelfrie.

De allierades trupper drogos nu från Jylland och Holstein, där endast Quast kvarlämnades med fyra kejserliga och lika många brandenburgiska regementen tillika med något polskt manskap. Vid framtågandet plundrades landtområdet i trakten af Wismar och Neukloster. Marderfelt, som var kommendant i Wismar och som hade konungens order att icke företaga något mot de allierade, fick då befallning att göra dem all skada han kunde.

Pagus Newenkirchen

Fundation

Castra Confoederatorum

Stayrium

Delineatio Oppidi
GRIJPSWALDÆ
In Pommerania, uti ea d. 20 Septemb. ab Electore
Brandeburgico una cum Caesareis et aliis Foederatis oppugnata
fuit, incendio initio excitato et capta exteriore munitione, hostesque
itenim non sine strage de pulsi sunt; posteà 3. Octobr subito a stultо apud
portam Steinbeckeranam incaute Cinata.
Anno 1639.

a. S. Nicolai
b. S. Mariæ } Templum.
c. S. Jacobi
d. Curia.
e. Cœnobium Franciscanor:
f. Collegium
g. Molarium
h. Lavinium } porta.
i. Singuis
K. Steinbeccensis
l. Cæsareorum a Bastis.
m. Brandeburgicorum a Bastion.
d. 2 Sept:
n. Locus insolandis linteis telis
Palude circumdatus.
o. Oppugnatio operis Cornuti
p. Brandeburgica mortaria
die 6. Octob:
q. Platea dicta knopp straße
magnam partem in censa
r. Turris ubi pulvis asserva
batur ignitis globis acciter
verberata
s. Via et lapidibus stratis agger
Stralsundam versus
t. Prata humida et palu
V. Foederatorum castra

Willem Swidde. Sculp: Holmiæ A° 1639.

N. 104.

DEMMINVM

a fœderatorum Cæsareano rum et Brandenburgentium Exercitibus d. 15 Octob. A. 1659. obsessum, et 9. Novemb. deditione captum.

A. Accessus Cæsareanor.
B. Duo Cæsar. suggest. singuli 6. torment. instructi.
C. Cæsar. foveæ et Morta.
D. Accessus Brandeburgen sium et duo suggest. singuli 6 torment. ut et mortaria.
E. Propug. in monte monialiu.
F. Fœderatorum Castellum ad Angustias adtus.
G. Castra Cæsareanorum.
H. Brandenburgicor. Castra.
I. Machinæ bellicæ et reli qua ad rem tormentar. pertinentia.
K. Tormenta fœderator. in veteri Castro Demin.
L. Reductus Suecorum der Meienkrebs
M. Tribun. Iosephi Statio nes ac suggestus quorū singuli 6. Torment. erant
N. Reductus Fœderatorum et 400. Equites ibidem excubias agentes.
O. Castrum dirutum Demin.
P. Pagus Vorwerk.
Q. Mons patibularis.
R. Prata et campi Vliginosi.
S. Porta Vaccina.
T. Porta fœminarum.
V. Porta Calisiensis.
W. Porta Holsatica.
X. Porta Mentzeriana.
Y. Porta Piscatoria.
Z. Porta Bona.
Pericæ Rhinlandicæ.

Agri Satiui editores

Via Stralsund.

FLUVIUS PENE

Via Lützium versus

Via Anclambensis

Via Rostockiensis

Via ad Malchin

Talense Fl.

Palcow Fl.

N. 165.

Delineatio Obsidionis Urbis STETINI

in Pomerania à Cesarianis et Confoederatis incœptæ d. Septemb. et derelictæ d. . . . Novemb. Anni 1659.

E. I. D. B. delineat.

Prata Uliginosa

Prata Paludinosa

Paludes

Dantz.

Fluvius

Krakenhavior

wieſe

Lepkenberg

Lastadie

Pladdrins

Parnitz Flu.

Silber wieſe

FLUVIUS

Die ober vik

Die unterwyk

Stoerfangk

Swinegrund

Damm

via qua

via

Carzensis

Paſswalckenſis

NOTULARUM EXPLICATIO.

A. Arx Regia.
B. Templum Sae Mariæ.
C. Templ. S. Iacobi.
D. Templ. S. Nicolai.
E. Templ. S. Spiritus.
F. Templ. S. Gertrudæ.
G. Templ. S. Petri.
H. Porta vulgo Uxoria.
I. Porta vulgo Molaria.
K. Porta Paſsaviensis.
L. Porta S. Spiritus.
M. Caſtellum vulgo ſtellatum.
N. Cæſareanum Castra.
O. Cæsareanor. acceſsus, et Suggestus Torment.
P. Castra Brandenburgensium.
Q. Accessus et suggestus tormentar. Brandenburg.
R. Forum Equarium.
S. Forum ſcenarū et Curia.
T. Forū. Piſcarium.

N. 106.

1659. Under tiden hade kejsaren i Schlesien sammandragit en annan armé, som under Ludwig Raduit de Souches bröt in i Hinter-Pommern och först gick till anfall på slottet Wildenbruch, som hade en besättning af endast trettio fotknektar, hvilka utan motstånd gåfvo sig. Greiffenhagen, som icke hade någon garnison,
3 augusti. gaf sig likaledes godvilligt, hvilket icke hindrade de kejserlige att, sedan de plundrat byarne rundt om, äfven sticka staden i brand. En i närheten befintlig skans, som hade en besättning af etthundrafemtio man under befäl af en major, gjorde till en början ett tappert motstånd, men måste dock snart gifva sig.

Därefter tågade de mot Damm och eröfrade den i närheten belägna så kallade tullskansen, hvars besättning af sexton fotknektar och en löjtnant beviljades fritt aftåg till Stettin, men själfva fästningen Damm försvarades tappert af fransman-
14 augusti. nen öfverste Courtières, som tillbakaslog de kejserlige, hvilka under mera än fyra timmar fortsatte stormningen men slutligen måste draga sig tillbaka med en förlust af några hundra man. De Souches försökte då genom en skrifvelse förmå svenskarne till kapitulation under framhållande af den ögonskenliga fara, hvaruti de sväfvade, och föreslog hederliga villkor. Men de belägrade svarade icke härpå utan gjorde mot aftonen ett tappert utfall, hvar-
22 augusti. vid många fiender stupade och en öfverstelöjtnant fördes såsom fånge till staden. Sedan fienden vågat en ytterligare stormning, måste han med stor förlust draga sig tillbaka. Men vid de kejserliges förnyade kraftigare anfall var intet motstånd vidare möjligt, utan kapitulationen ägde rum på de villkor, att svenskar och finnar skulle konvojeras till Anklam och resten, tyskar, polacker och danskar till ett antal af tvåhundranittio, instuckos i de kejserliga regementena.

5 september.

Emellertid hade en kejserlig afdelning under generalmajor Johan Richard Stahremberg tagit Kammin och skansen Dievenow och därefter kastat sig på ön Wollin samt drifvit öfverste Wolframsdorf med sina ryttare in i staden af samma namn. Vid fiendens antågande hade kommendanten i Wollin låtit sticka förstaden i brand, 1659.
men då en stark vind blåste upp, blef äfven en stor del af staden tillika med slottet, proviant och ammunition lågornas rof. Under denna häftiga eldsvåda försökte de kejserlige flere stormningar men blefvo med förlust tillbakaslagne. *27 september.*
Slutligen stormade de dock in i staden, och vid första anfallet stupade kommendanten. De, som undgått fiendens första raseri, blefvo samtlige fångar, åttahundra fotknektar, fyrahundra ryttare och många officerare.

Efter eröfringen af Damm gick de Souches öfver Oder och började belägra Stettin, där Paul Würtz, som nyss anländt från fälttåget i Preussen, befann sig med två tusen femhundra fotknektar, och till förstärkning af desse uppmanade han borgarne att äfven gripa till vapen.

Efter aftåget från Holstein lägrade sig de allierade först vid Warnemünde, som de utan svårighet intogo, och fortsatte därifrån mot gränsen af Pommern, där Müller med en afdelning rytteri kom dem till mötes. I saknad af fotfolk kunde han emellertid icke hindra Tribsees' skans att gifva sig, sedan de trettio fotknektar, som där voro garnisonerade, tappert försvarat sig under halfannan timme och nedgjort några af fienderna. Därefter tog Sporck Klempenow och Loitz, och äfven Damgard öfvergafs af den svenska besättningen, som lämnade kanonerna kvar och begaf sig till Stralsund. I tanke att Greifswald skulle blifva ett lättfånget byte styrde brandenburgarne sitt tåg dit, men vid ett nattligt anfall därpå blefvo *23 oktober.*
de af generallöjtnant Müller icke utan förlust tillbakaslagne. Likväl injagade detta stormningsförsök en sådan skräck hos borgarne, att de flydde från vallen och skyndade till sina bostäder samt afläto en skrifvelse till kurfursten med bön om att blifva förskonade från bombardemang och brand och lofvade att icke sätta sig till motvärn och att taga till herre den, som lyckan gynnade.

Kurfursten hade redan hunnit tåga två mil mot Demmin, då denna skrifvelse nådde honom. Vid budbärarens meddelande att staden vid sumptrakterna åt

1659. Stralsundssidan var ganska klent försvarad, vände kurfursten under natten tillbaka. Müller hade emellertid just åt den sidan låtit uppföra ett bröstvärn och, sedan han fått underrättelse om fiendens plan, där vidtagit åtgärder för ett kraftigt försvar. När brandenburgarne vid dagbräckningen gjorde ett anfall, mötte de därför ett tappert motstånd, tillbakaslogos och måste lämna öfver tusen man i sticket. Med oförrättadt ärende måste därefter de
15 oktober. allierade draga bort från Greifswald. Vid Demmin, där öfverste Henrik Wijck förde kommandot, använde Otto Christoffer Spar alla knep, som belägrande bruka. Men de belägrade försvarade sig tappert, tills fienden med stora ansträngningar lyckats genom en underjordisk gång arbeta sig fram genom grafven till vallen, då staden, som varit belägrad i öfver en månad, slutligen måste kapitulera men på hederliga villkor.

Vid Stettin gick det hett till. Till en början hade borggrefven Christian Albert af Dohna i kurfurstens namn uppmanat Würtz och borgarne till en godvillig kapitulation, men den trumpetare, som öfverbragte skrifvelsen, fick af borgarne ett snäft svar och af Würtz alls intet. Då gingo de belägrande till anfall, som tappert afvärjdes. Flera utfall gjordes med växlande lycka, hvarvid åtskillige stupade å ömse sidor. Men sedan de belägrande ryckt närmare och tagit den framför grafven befintliga ravelinen, uppstod för de belägrade större svårighet att göra vidare utfall. Belägringsarbetet hade nu nått fram till själfva vallen, som redan börjat undermineras, under hvilket arbete dock flere af de belägrande omkommo.

21 oktober. Under tiden hade Wrangel, som skickats af konungen med en större truppstyrka från Fyn till Pommerns understödjande, brutit upp till Stralsund och till en början drifvit bort fienden från Usedom genom att öfver Wolgast dit öfversända Arentsen, som efter en half timmes fäktning tog den där uppförda skansen, hvilken var besatt af sexhundra fotknektar. Därpå blefvo ett tusen ryttare och sexhundra fotknektar utan att möta något motstånd transporterade uppför Oder, enär de belägrande oförsiktigt nog lämnat denna 1659.
väg öppen. Wrangel själf anlände också till Stettin, där han likväl icke uppehöll sig längre, än han behöfde för att lifva de belägrades mod.

Sedan nu Würtz fått hjälp, gjorde *2 november.*
han ett plötsligt utfall på de kejserlige, som kände sig så säkre, att de i all gamman åto sin mårtengås, dref dem från approcher, förskansningar och batterier och förnaglade deras kanoner. Därefter inträngde han i själfva det kejserliga lägret och väckte där stort allarm. Würtz' häst blef emellertid skjuten under honom, hvilket hindrade framryckningen och gaf de kejserlige tillfälle att från alla sidor i lägret gå löst på svenskarne. Desse blefvo då tillbakadrifne till staden med en förlust af sjuttio man, under det af fienden nedgjordes eller tillfångatogos öfver trehundra. Den följande dagen *3 november.*
gjorde de belägrade under öfverstelöjtnant Schwerin ett utfall uppför floden i ett tjugutal båtar mot Kurau, där brandenburgarne hade sin proviantdepot. Här togo svenskarne med storm skansen, som var besatt af tjugu fotknektar, och bortförde med sig femton tunnor krut; provianten kastade de dels i floden, dels fördes den jämte annat byte till Stettin. Efter sex veckors fruktlöst arbete måste de allierade upphäfva belägringen, sedan de förlorat mycket folk och endast vållat ringa skada med inkastandet af bomber i staden. Efter att hafva inlagt garnisoner *4 november.*
i Kammin, Wollin, Damm och Demmin gingo de i vinterkvarter.

Konungens fruktlösa klagomål hos riksständerna.

§ 68. Då de kejserlige nu våldfört sig på freden genom anfall på konungens tyska provinser, anförde han hos riksständerna klagomål däröfver och anhöll i kraft af den af dem gifna garantin om hjälp. Men detta föranledde icke till någon åtgärd, då ingen ville med våld möta kejsaren och alla syntes oberörda af svenskarnes olyckor. Lika litet var någon hjälp att vänta af Rhenförbundet, hvars planer biskopen af Münster, som låtsats ansluta sig till detsamma, lyckats utforska och förrådt åt kejsaren. Kurfursten af Trier hade äfven skilt sig från förbundet, ett ytterligare bevis för hur ringa tilltro

1659. man kunde hafva till förbund, som upprättas af så många hufvuden. Härtigarne af Lüneburg hade försäkrat kurfursten af Brandenburg, att om han icke angrepe konungens områden i Westfalen och Neder-Sachsen, skulle de garantera, att kurfurstens besittningar därstädes äfven blefve förskonade för anfall. Konungen ansåg det hårdt att icke äga frihet att tvinga sina fiender till en diversion, men han måste dock betrakta det som en fördel, att dessa länder åtminstone blefve räddade från krigets olyckor, i synnerhet som han icke kunde företaga något i dessa trakter, innan han fått visshet om hjälp från Frankrike. Därför ville konungen icke heller inlåta sig i något förbund med pfalzgrefven af Neuburg, förr än denne brutit löst mot Brandenburg och innan han vore säker på den franska hjälpen.

Försök till förlikning med Brandenburg.

§ 69. Då man från intet håll kunde lita på någon hjälp, aktade konungen nödigt att söka minska antalet af sina fiender. För detta ändamål uppdrog han åt grefven af Waldeck, som skulle begifva sig till Kassel, att söka åvägabringa en försoning med kurfursten af Brandenburg. Anledningar funnos också att tro, att denne icke skulle befinnas obenägen härtill, sedan Fyn utan framgång anfallits, hvaraf han kunde befara, att om fred med Danmark komme till stånd, han icke skulle blifva däri inbegripen och att skådeplatsen för det af Österrike uppväckta kriget till äfventyrs skulle kunna blifva förlagd till hans områden. I längden skulle kanske icke heller hans förbindelse med kejsaren blifva till någon fördel för honom, i betraktande af att kejsarens utan hans medgifvande företagna fälttåg till Pommern väckt icke ringa förtret. Kurfursten hade icke gynnat detta infall vidare, än att han beviljat de kejserlige fritt genomtåg likväl utan att hafva lämnat proviant åt trupperna. Han ansåg sig under dessa förhållanden icke böra afslå återknytandet af vänskapen med Sverige, i synnerhet som suveräniteten öfver Preussen svårligen komme att godvilligt lämnas honom af polackerna, äfven om de på grund af sin bekymmersamma ställning skulle nödgas utrymma det åt honom. 1659. För att vinna suveräniteten måste man också räkna med grannarne.

Konungen, som icke ville försumma något tillfälle att stärka sin ställning, beslöt att oförtöfvadt inleda underhandlingar om förlikning med kurfursten, i synnerhet som denne i afsevärd grad skulle kunna förhindra förlikning med polacker och holländare. I detta syfte skulle grefven af Waldeck låta kurfurstens svåger, landtgrefven Wilhelm, förstå den stora skada som genom konungens och kurfurstens oenighet tillfogades protestantismen och huru österrikarne icke blott hetsat protestanter mot hvarandra utan äfven dragit några öfver på sin sida, hvarigenom österrikarne lätteligen skulle kunna få öfverhand öfver alla. Konungen fordrade för öfrigt ingen satisfaktion för honom tillfogad skada, icke heller någon allians, endast att kurfursten skilde sig från konungens fiender och icke vidare lämnade dem någon hjälp, icke beviljade dem genomtåg eller tilläte, att kontraband dem tillfördes genom hans land. Konungen önskade emellertid, att härtigen af Gottorp återinsattes i sina rättigheter och att kurfursten i enlighet med fördraget i Labiau betalade resterande penningbelopp, eller, därest han icke ville detta, läte konungen få andel i tullen i Pillau. Om landtgrefven skulle nämna något om härtigens af Kurland återinsättande i sina rättigheter, skulle Waldeck svara, att konungen icke kunde gå in därpå och såsom skäl därför anföra, att Kurland utgjorde en del af Livland, som de polska sändebuden redan fått order att afträda till Sverige, att åt Sverige måste åtminstone tillerkännas *dominium directum* däröfver och att konungen icke kunde befria härtigen från vissa onera. Det vore bättre, att härtigen finge vederlag på annat håll, exempelvis i Samogitien, Litauen eller Pommerellen, eller att kurfursten där toge satisfaktion och i stället gåfve härtigen Minden med titel af riksfurste.

Om med allt detta intet kunde uträttas hos kurfursten, var konungen besluten att sammandraga trupper i härtigdömet

1659. Bremen och göra infall i kurfurstens westfaliska områden. Då emellertid härtigens af Kurland fångenskap hos många, särskildt härtigens närmaste anförvanter, hade framkallat hat mot konungen, hade Waldeck försetts med en särskild skrifvelse, som han skulle förevisa i Kassel och annorstädes. Dess innehåll var, att under drottning Christinas regering hade härtigen af Kurland beviljats neutralitet under vissa villkor, hvilka han hade att noga ställa sig till efterrättelse. Då Carl Gustaf tillträdt regeringen hade han emellertid hyst betänkligheter att bekräfta detta fördrag, emedan man svårligen kunde bevilja ett fientligt rikes vasall en dylik förmån, i synnerhet sedan alla wojewodskapen i Polen och Preussen underkastat sig konungen, och äfven kurfursten af Brandenburg öfvergått till honom. Då dessutom freden mellan Sverige å ena sidan och moskoviter, danskar och holländare å den andra var förestående, kunde man icke arbeta därpå, innan härtigen uttalat sig. Konungens sändebud hade också därför flere gånger hemställt hos härtigen om ett uttalande, huruvida han ville sluta sig till konungen eller till motparten. Sedan den svenska armén inbrutit Litauen, och företaget att bringa detta land under konungens lydno lyckligen genomförts, hade härtigen begagnat tillfället att uppskjuta afgifvandet af sin förklaring under framhållande af sin stora ifver att befordra litauernas handel, till hvars fromma det icke skulle lända, om han slöte sig till något visst parti. Under alla förhållanden skulle han emellertid troget hålla vänskap med konungariket Sverige, men om han skulle ställa sig under Sveriges lydno, vore det för honom bättre, om det skedde efter sedan litauerna gjort det, hvarigenom han lättare skulle kunna försvara sitt handlingssätt inför världen och Polen. Detta hade icke hindrat honom att hemligen motarbeta konungens sak i Litauen för att därigenom vinna tid och se, hvad kejsaren, moskoviterna och andra skulle kunna inverka på svenskarnes företag. Till den ändan hade han också utsått missämja mellan furst Jan Radziwill, Gosiewski och Litauens adel och stått i 1659. hemligt förstånd med biskopen af Samogitien och andra för att göra Radziwill, som då stod i begrepp att antaga konungens skydd, misstänkt. Genom dylika stämplingar hade oron i Litauen underhållits, hvilket slutligen ledt till öppet uppror, hvarunder ett icke ringa antal svenske soldater i de spridda kvarteren satt till lifvet. När därefter underrättelse ingått, att ett infall i Livland från moskoviternas sida vore att förvänta, hade härtigen redan hunnit af tsaren skaffa sig lejdebref, ehuru han i Riga låtit helt andra afsikter komma till synes. Detta infall hade underlättats af härtigen, som nattetid höll hemliga sammankomster med de moskovitiska sändebuden och andra agenter för att motarbeta hvarje öfverenskommelse i godo med konungen. Till tsaren hade skickats sändebud för att hetsa honom mot svenskarne, och i Mitau hade hållits rådplägningar för att påskynda de fientliga planernas utförande. Då härtigen blifvit förvissad om att moskoviterna skulle gripa till vapen, antydde han för de svenska sändebuden, att han icke kunnat afslå den af tsaren honom erbjudna hjälpen, och förmenade, att svenskarne icke skulle vara i stånd att skydda honom, förutom att de icke hållit sitt ord till honom. Vidare hade om svenskarne utspridts mycket skymfliga rykten, hvilka vid det härtigliga hofvet gåfvo anledning till mycket spott och spe. Härtigens gemål hade begifvit sig till Königsberg, där de österrikiska, danska och polska sändebuden uppehöllo sig, och inför dessa hade hon häftigt utfarit mot svenskarne och sagt, att det svenska slöddret och en handfull finnar ingalunda skulle kunna skrifva lagar för härtigen, som nog visste, huru han skulle drifva dem tillbaka öfver hafvet till deras klippor. Cromwells sändebud Bradshaw, hvilken var skickad för att söka åvägabringa fred, fann icke nåd för härtigen, i hvilkens intresse det låg, att konungen icke skulle komma till fred med moskoviterna. Därför motarbetades detta sändebuds åtgöranden och för moskoviterna antyddes, att den mellan Sverige

1659. och England ingångna närmare alliansen förnämligast ginge ut på att undertrycka moskoviterna, hvilket så mycket lättare läte sig göra, då svenskarne vore herrar på Östersjön och engelsmännen kunde hindra moskoviternas sjöfart på öppna hafvet. Icke mindre misstänkliggjordes svenskarnes afsikter för det engelska sändebudet, hvars sekreterare var bestucken och plägade flitigt umgänge med rådsherrarne, hvarigenom desse lättare kunde motarbeta sändebudets åtgärder. Härtigen hade också till skada för Riga för Bradshaw talat om sin benägenhet att medgifva stapelrätt för engelska varor i Mitau. Under alla slags förevändningar hade det engelska sändebudet blifvit uppehållet och alla hinder hade lagts i vägen för dess afresa. När allt hopp om en lycklig utgång på Bradshaws mission synts ute, hade denne begifvit sig till Preussen och därifrån till Hamburg. Strax efter hans afresa anlände från Nastjokin i Kockenhusen en kurir, med anhållan att härtigen skulle återkalla Bradshaw, hvilket utan svårighet kunnat ske, men härtigen föredrog att svara, att det engelska sändebudet icke hade någon benägenhet för freden. Efter Roskildefreden, då äfven moskoviterna visade lust till fred och tsaren lösgifvit de svenska sändebuden, hade härtigen och kurfursten skickat sändebud med stora skänker till tsaren och med uppdrag att för honom framhålla, att freden med Danmark icke skulle blifva beståndande och att man skulle ernå stora fördelar genom ett förbund med Österrike. Vidare hade härtigen om svenskarne låtit utsprida de skändligaste rykten, så att föga fattats, att tsaren åter låtit taga de svenska sändebuden i fängsligt förvar. Men då dessa planer misslyckats och saken blifvit bragt så vida, att förhandlingar börjats, hade han erbjudit sin medling för att kunna leda affären efter sitt behag. Nu var emellertid konungens tålamod uttömdt, och han hade därför bemäktigat sig härtigen, och om vid sättet därvid något vore att anmärka, skulle Douglas därför ställas till ansvar.

Allt detta meddelade Waldeck och mera därtill, hvilket af landtgrefven vänligt upptogs med löfte att afskicka ett sändebud till kurfursten. På grund af förändrade förhållanden blef emellertid denna mission inställd. Hos andra furstar gjorde grefven af Waldeck äfven hemställan om upprätthållandet af westfaliska freden, men fick endast sväfvande löften till svar. 1659. *24 oktober.*

§ 70. Detta år gick det underligt till vid kriget i Kurland, där en hop kurländare sammanrotade sig och anföllo Sackenhausen, där tjugufyra svenske soldater nedgjordes. Å andra sidan utkommenderade öfverste Spens, som hade befälet i Goldingen, ryttmästaren Warnhoff med etthundra ryttare, och denne sammanstötte under natten vid Alschwangen med tre skvadroner kosacker och två skvadroner dragoner, af hvilka åttio nedhöggos och de öfrige jagades på flykten. Vid återtåget öfverföllo de vid Lindeneck två kompanier brandenburgiske dragoner, nedgjorde femtio och togo trettiofyra fångar samt två standar. Några dagar därefter bröt generalmajor Aderkas upp med en stark afdelning och stötte på öfverste Korff och några kurländska skvadroner, som vid Hasenpot stodo på öppna fältet. Aderkas gick genast till anfall på kurländarne, tog vid första anloppet tre fanor och jagade dem hals öfver hufvud genom staden, hvarvid de fleste blefvo nedgjorde eller fångne. Korffs dragoner kringrändes och stuckos in i de svenska leden. Öfverstarne Korff och Buck räddade sig med några få ryttare in i fästningen men måste senare på aftonen gifva sig på nåd och onåd. Gustaf Armfelt gjorde likaledes ett utfall från Doblen och öfverrumplade i Neustädtel fienden, som skingrades och lämnade fyra fanor i sticket. För att kunna handla med större eftertryck lät Douglas kalla några trupper från Ingermanland och Estland, ett tusen man till fots och två skvadroner till häst, med hvilka han tänkte operera i Litauen. Med desse och några andra trupper, som funnos i Livland, marscherade han mot Kurland, där Yxkull och Reinhold Glasenap gingo löst på en fientlig afdelning af niohundra man, som fattat posto vid en by vid Kania. Fienden

Svenskarnes förehafvande i Kurland.
26 februari.

7 mars.

26 mars.

29 mars.

1659. blef slagen och eftersatt till Salatty, de fleste nedhöggos, öfver etthundra, tillika med en ryttmästare och tre kaptener, togos till fånga, förutom att åtta fanor
15 april. kommo i svenskarnes våld. Därefter fortsatte de öfver floden Windau, hvilken var tillfrusen, och togo Libau, där en stor mängd spannmål påträffades, som skickades till Riga. Vidare gick tåget till Schoden där generalmajor Berg icke utan missaktning väntade svenskarne. Douglas gick genast löst på honom, som efter ett lamt motstånd blef jagad på flykten, hvarvid femhundra fiender nedgjordes och öfver sextio togos till fånga med fyra standar och tio fanor. Allt fotfolk, som anträffades, måste bita i gräset under den halfva mil, som måste tillryggaläggas, innan skogen kunde uppnås. I Schoden mellan floderna Windau och Wardawa låg Douglas nu en tid stilla; på ena sidan hade han Samogitien, på den andra Kurland. Konungen ville icke, att han skulle bryta upp mot Litauen, för att icke väcka några misstankar hos moskoviterna, hvilka vid denna tid stodo där mot polackerna. Han hade däremot befallt Douglas att, sedan han lämnat skydd åt Kurland, marschera mot Memel för att sammanstöta med härtig Adolf Johan och angripa Ostpreussen. Douglas skulle icke alls fästa något afseende vid moskoviternas framgångar i Litauen, hvilka kunde påskynda en fred med Polen. Men han skulle icke marschera till Preussen, om den litauiske fältherren Komorowski efter ingånget tre månaders stillestånd med Nastjokin hade för afsikt att infalla i Kurland. Då Komorowski verkligen gjorde ett infall, bröt Douglas upp från Schoden och tågade till Zeidisch, hvarvid han under vägen vid Syndie stötte på fienden, hvilken, ehuru tre gånger starkare, måste efter en kort skärmytsling retirera öfver Wardawa.

Ehuru härtigen af Kurland kvarhölls i Riga, upphörde han icke med sina försök att stämpla mot svenskarne, hvilket föranledde konungen att tänka på hans öfverförande till Stockholm. Men konungen ändrade snart mening och lät sätta honom i
Juli. förvar på fästningen Ivangorod, där Simon Helmfelt var kommendant. Denne, som förut var bekant med härtigen, bemötte 1659. honom med all höfviskhet och hade inga svårigheter att hindra hans hemliga korrespondens. Emellertid, då Douglas erfor, att Erik Kruse var i antågande med förstärkning, lämnade han fotfolket vid Goldingen och drog med rytteriet och fyrahundra dragoner honom till mötes. Kruses trupper posterades mellan Schlock och Tuckum, nio mil från Riga, men själf begaf sig Douglas till denna stad för att därifrån öfversända till Sverige åttahundra polacker, som sutto som fångar på olika platser.

Svenskarnes ställning i Kurland försämras.

§ 71. Hittills hade svenskarnes ställning i Kurland varit tämligen god, i det att de flesta platserna voro besatta med svenska trupper, såsom Mitau, Bauske, Goldingen, Doblen, Nienburg, Drugdagen, Schrunden, Grobin, Libau och Windau. Nastjokin hade gifvit Douglas förhoppning, att han efter utlupet stillestånd skulle operera tillsammans med honom mot polackerna. Men sedan moskoviterna lidit ett svårt nederlag och Sapieha inryckt i Kurland, som han sköflade och hvarifrån han lät drifva boskapen till Litauen, förändrades ställningen. Under det att Douglas väntade på förstärkning, hade Komorowski belägrat Goldingen, och Douglas' försök
13 augusti. att drifva bort honom kröntes icke med framgång, enär de förskansningar, som den förre där låtit uppföra, trotsade allt genombrott. För att tvinga Komorowski att retirera marscherade Douglas då mot Janiszki vid Litauens gräns, i tanke att genom ett anfall på denna plats förmå Komorowski att skynda till försvar af sitt land. Men då ingick underrättelse att två kurländske adelsmän, Buchholz och Netelhorst, samlat en hop bönder, som på stegar ämtrat vallen i Doblen och tvungit fästningen att kapitulera. Douglas vände därför dit och anträffade Netelhorst, som måste gifva sig fången, under det att Buchholz med en del fångar hunnit begifva sig på väg till Birsen. I Doblen kvarva-
2 september. rande svenskar af tågade och fästningsverken raserades. Under Douglas' framtågande råkade tvåhundrafemtio ryttare, som under öfverste Hastfehrs kommando detacherats, att öfverrumplas af två tusen

1659. polacker, hvarvid knappt etthundra af svenskarne lyckades rädda sig. Orsaken till detta nederlag tillskrefs Hastfehr, som mot gifven order framtågat för långsamt.

En allvarsammare skada vållades emellertid svenskarne af det mellan polacker och moskoviter förnyade stilleståndet, ty därigenom fingo polackerna andrum och kunde med hjälp af brandenburgarne tvinga Goldingen till kapitulation, då Douglas icke var stark nog att tillbakaslå fienden. Skulden till kapitulationen tillskrefs emellertid fästningskommendanten öfverste Jakob Spens, som tvärtemot order intagit i fästningen en stor massa slödder och underlåtit att i tid vidtaga nödig proviantering. Svenskarne förlorade här mycket folk, enär polackerna icke höllo ingångna öfverenskommelser, togo officerare till fånga, instucko soldater under sina fanor och plundrade dem på deras packning. Polackerna ursäktade sig med att Douglas förfarit på enahanda sätt i Wolmar. Därpå tog fienden äfven Windau, hvars besättning uteslutande bestod af danskar, hvilka efter att hafva slagit tillbaka några anfall icke vidare ville strida utan sträckte vapen. Kommendanten öfverstelöjtnant Bickerton nödgades då gifva sig, men kapitulationsvillkoren uppfylldes lika litet här som i Goldingen. Man skickade visserligen officerarne till Riga, men soldaterna kvarhöllos och tvungos till tjänst i polska armén.

8 september.

22 september.

Sedan Douglas försett Mitau och Bauske med proviant, ryckte han fram mot Annenburg i Semgallen, hvarvid han hade att utstå många vedervärdigheter från landtbefolkningens sida. Efter femton dagars belägring måste också Schrunden gifva sig, trots Erik Loods tappra försvar. Denna gång uppfyllde polackerna kapitulationsvillkoren. Då nu Douglas fruktade, att hela svärmen af fiender skulle inbryta och afskära honom vägen till Livland, gick han i tid öfver Düna och slog läger vid stranden af denna flod. Men icke ens Livland var utan fara, ty en fientlig armé af femton tusen man hotade med infall, och furst Boguslaw Radziwill bröt med brandenburgiska trupper fram från Preussen och tvang efter tre veckors belägring Gorbin till kapitulation. Nu ägde svenskarne i behåll i Kurland endast Mitau och Bauske, hvilka båda städer belägrades af polackerna. Bauske försvarades tappert ända till krigets slut; och de anstormande polackerna ledo där svåra nederlag. Vid årets slut kapitulerade generalmajor Valentin von Meijer och öfverlämnade Mitau, ehuru nöden icke tvang därtill, då tillräckligt af proviant ännu återstod och besättningen bestod af trehundrafyrtio fullt stridsduglige fotknektar. Meijer blef för detta sitt beteende satt i fängsligt förvar i Riga. Polackerna framställde nu flere gånger förslag om ett stillestånd till maj månad, då de hade god utsikt till framgång med förhandlingarna i Preussen, men då Douglas i detta hänseende saknade order och då han fruktade att väcka misstankar hos moskoviterna, afböjde han stilleståndsförslaget.

30 september.

25 oktober.

1659.

§ 72. Polackerna framställde fortfarande förslag om stillestånd, hvarför härtig Adolf Johan efter förlusten af Thorn icke var obenägen, om han blott kunde få behålla Strasburg. Men utan konungens hörande vågade han intet besluta utan drog ut på förhandlingarne, under afvaktan på svar från konungen. Konungen ville emellertid icke ingå på stillestånd, då han befarade, att polackerna därefter skulle med större kraft gå löst på Douglas. För öfrigt var han icke nöjd med att härtigen inledt några förhandlingar, då han aldrig kunde fördraga, att hans generalbefälhafvare utan hans order inläto sig på dylika. Han ansåg klokare att operera i Preussen för att tvinga brandenhurgarne till en diversion och draga en del af fienderna från Danmark. Därför beordrades Paul Würtz, som med rytteriet stod i Pommern, att rycka in i Preussen. I Würtz' ställe anförtroddes öfverbefälet i Pommern åt Müller med annat rytteri. Sedan Würtz vid Gollnow sammandragit sina trupper, ryckte han fram mot Schlochau, där härtig Adolf Johan efter öfvergång af Weichsel skulle möta honom. För att vilseleda fienden lät man sprida ett rykte, att man hade för afsikt att ombyta garnisonerna i städerna.

Ställningen i Preussen.

1659. Härtigen bröt nu upp från Marienburg
27 januari. och begaf sig till Montau, gick vid Weissenburg öfver Weichsel och ställde vidare sin marsch mot Konitz, dit Bülow skickats i förväg för att bereda kvarter. Tre gånger uppfordrades borgarne där att gifva sig, men de visade sig ganska trotsige och utforo i skymford mot svenskarne. Härtigen, som ville statuera ett exempel och förekomma vidare hårdnackenhet, satte sig i spetsen för sina trupper och inträngde efter två timmars fäktning i staden, hvarvid ett tjugutal svenskar stupade eller sårades, och äfven Bülow träffades af en kula i armen. Många borgare stannade på platsen, staden plundrades och soldaterna fingo ett rikt byte. Därefter gick man förbi Schlochau och marscherade mot Hammerstein vid pommerska gränsen, i akt och mening att inbilla fienden att härtigen var på väg till Tyskland och för att hindra, att hans återtåg skulle afskäras.

1 februari. Sedan härtigen vid Friedland förenat sig med Würtz, tågade de tillsammans åter mot Schlochau och Konitz, från hvilka platser de afförde besättningarna. Öfverste von Letmatz skickades i förväg för att sätta i stånd Woziwodabron. Där ställdes vakt, men denna måste följande morgon gifva sig åt sexton polska kompanier, som voro ute på spaning. Letmatz satte emellertid efter polackerna och återtog fångarne, hvarvid den polske befälhafvaren och trettio man stupade, och de öfrige eftersattes halfannan mil till skogsbrynet. Framryckningen gick vidare till klostret Bislaw och sedan till Schwetz, där två polska kompanier angrepo de svenska förtrupperna och jagade dem tillbaka, men Letmatz slog snart fienden på flykten, nedgjorde flertalet, tog officerarne till fånga och eröfrade två fanor. Armén fortsatte sin marsch till Kulm, hvars garnison af fem kompanier blef skräckslagen och gaf sig på nåd och onåd åt härtigen, som instack soldaterna under de svenska fanorna men lät officerarne aftåga. Ett icke ringa byte förvärfvades i denna stad, hvilken såsom dåligt befäst för öfrigt icke ansågs af sådan betydelse att någon garnison där förlades. Därpå förseddes Graudenz med proviant, och mellan denna stad och Neu- 1659.
enburg gick härtigen åter öfver Weichsel, och en stark afdelning skickades i förväg till Marienwerder, där en brandenburgisk kapten var kommendant. Då denne uppfordrades att gifva sig, uppträdde han så, som om han ärnade med all kraft försvara sig. Men så snart härtigen ryckt fram, lämnade han staden och skyndade till fästningen, som snart gaf sig på nåd och onåd, hvarvid tio kompanier fotfolk instuckos i de svenska leden. För uppehållandet af förbindelsen mellan Marienburg och Graudenz förlades i fästningen en garnison. Härtigen tågade därefter till Riesenburg, där kommendanten efter att hafva bränt förstäderna rustade sig till motvärn. Då det emellertid icke ansågs mödan värdt att offra tid och folk på en så obetydlig plats, fortsattes till Rosenberg och därifrån till Saalfeld, som gaf sig utan motstånd. En garnison förlades i staden, hvarefter tåget gick vidare till Holland, där garnisonen efter afbrännande af förstäderna beredde sig till motvärn. Härtigen tågade emellertid förbi för att inlåta sig i träffning med fienden, som stod vid Braunsberg. Efter att hafva lämnat trossen i Mühlhausen påskyndade härtigen med ett utvaldt manskap sin marsch i tanke att öfverrumpla fienden, som slagit läger i förstaden. Men denna plan gick om intet, enär isen på floden Passarge icke var tillräckligt stark för öfverförande af trupperna, och brandenburgarne, som där uppehållit sig, dragit sig undan till Königsberg. I stället intog härtigen Liebstadt och förlade där garnison. Borgarne i Mohrungen gåfvo sig utan motstånd, sedan soldaterna retirerat in i fästningen, som också genast kapitulerade. Etthundratjugu ryttare och fyrtio dragoner instuckos i de svenska skvadronerna. Härtigen fortsatte till Dirschau, som var synnerligen lämpligt skydd för Stora Werder och bekvämt för att slå en bro. Efter några timmars beskjutning gaf sig staden, med *11 mars.* vilkor att de, som förut tjänat under de svenska fanorna, och hvilka voro omkring sjuttio, åter skulle inträda i svensk tjänst, under det att de öfrige skulle konvojeras

1659. till Mewe. Därefter fattade trupperna posto i Danziger-Werder, där Würtz öfverföll en trupp danzigare, som vågat sig utom staden, nedgjorde en del och tog fyrtio fångar.

Då härtigen nu äfven själf anländt hit, passade brandenburgarne på att återtaga Liebstadt, hvilket underlättades af att eld fattat i halmtaken och snart utbredde sig öfver hela staden. Men då de fortsatte till Mohrungen, blefvo de kraftigt tillbakaslagne. Såväl därifrån som från Saalfeld och Marienwerder lät dock härtigen senare afföra garnisonerna för att icke så mycket försvaga sin armé. Detta fälttåg hade ganska afsevärdt upprifvit de svenska trupperna i följd af talrika deserteringar och officerarnes oförmåga att uppehålla disciplinen. Hästarne voro ock mycket medtagne, och härtigen beslöt därför att hvila ut på den Lilla Werder Men i början af maj kommenderade han ut Bülow till andra sidan af Weichsel för att taga Stargard, där denne ock efter sprängning af tornet inträngde utan förlust af en enda man. Af fienden stupade etthundratrettio man, sextiofem togos till fånga och fem fanor eröfrades. Sedan härtigen kvarlämnat trossen på den lilla ön och begifvit sig till Stargard,
13 maj. trodde sig fienden ostraffadt kunna göra ett anfall. De på ön kvarvarande svenskarne måste då med någon förlust retirera inom skansarne. Men då fienden icke kom öfver någon proviant och icke heller kunde uträtta något afsevärdt, drog han sig tillbaka till Lichtenfeld, och härtigen förde sitt folk öfver till Stora Werder, där han var utan fara för öfverfall.

Konungen var emellertid icke belåten med härtigens åtgöranden, enär han ansåg, att åtskilligt mera bort kunna uträttas. Härtigen urskuldade sig med att han icke kunnat uträtta något mera; hans lofliga och kloka planer hade blifvit motarbetade, han kände sig sårad och anhöll om entledigande. Konungen hade emellertid låtit sjöledes sända honom två regementen fotfolk till hjälp, hvilka också med bistånd af härtigens rytteri lyckligt ilandsattes.

Hungersnöden tog alltmera öfverhand 1659.
i de preussiska städerna, hvilka knappt hade så mycket proviant, som behöfdes, innan den nya skörden kunde komma till användning. Afsiktligt förhalade fransmännen fredsförhandlingarna med Polen, hvarvid städerna råkade i yttersta nöd, så att slutligen ingen annan utväg syntes möjlig än att utan all skadeersättning gifva sig polackerna i våld. Desse hade redan sammandragit en armé, hvilken i slutet af juli skulle stå färdig att rycka in i Preussen och gå till anfall mot någon hufvudfästning samt genom ödeläggande af skörden vålla allmän hungersnöd. För att icke utsätta garnisonen i Stargard, som var svagt befäst, för en säker undergång lät härtigen afföra den därifrån. Ett ihållande regnväder hade förstört alla fältfrukter, hungersnöden tilltog och *22 juli.* den spannmål, som man låtit öfverföra från Pommern, bortsnappades af holländarne. Vare sig härtigen ansåg ställningen i Preussen ohållbar eller af andra orsaker, öfverlämnade han tillsynen öfver landet åt Lorentz von der Linde och lät sätta sig öfver till Pommern, dit äfven Würtz anlände i hög tid, då österrikarne redan gjort infall. Härtigens afresa upptogs af konungen mycket onådigt, då fienden måste anse denna afresa såsom ett tecken på att han gifvit Preussen förloradt.

Svenskarnes ställning i Preussen försämras ytterligare.

§ 73. Efter härtigens affärd blef ställningen i Preussen allt bekymmersammare dag från dag, enär fienden uppbjöd alla sina krafter att uthungra och utmatta svenskarne, som icke voro i stånd att hålla honom från halsen. Af väpnade ryttare funnos endast tolf kompanier, af obeväpnade sex. Besättningen på Stora Werder utgjorde sjuhundrasextio fotknektar, hvartill kommo garnisonerna i städerna. Lilla Werder var fullständigt ödelagd, och invånarne utblottade; från den förra kunde man knappt påräkna fyrahundra läster spannmål. Det oaktadt blef en brandenburgisk truppafdelning, som närmat sig Elbing i akt och mening att drifva bort boskapen därifrån, af öfverste Schütz jagad ner i ett träsk, hvarvid icke få omkommo och åttio fångar togos. Men *27 augusti.* vid fiendens annalkande till Dirschau

1659. måste denna stad öfvergifvas af svenskarne, som glömde att vid aftåget sticka den i brand, hvilket tillskyndade fienden icke så ringa fördel. Efter fyra stormningar eröfrades Graudenz af polackerna och de kejserlige, alla borgare nedhöggos och staden lades i aska. Besättningen retire-
4 september. rade inom fästningen, som dock följande dag måste öppna sina portar för fienden. Kommendanten, som gömt sig i tornet, tvangs att gifva sig fången. Därefter gick fienden löst på Stora Werder, som var mycket lättare åtkomlig, enär vattnet icke var djupare, än att hela skvadroner ryttare
16 september. kunde vada därigenom. Lubomirski ryckte med tio tusen man mot Montauer Spitze, men svenskarne försvarade sig tappert och tvungo honom att draga sig tillbaka. Två tusen brandenburgare och ett tusen danzigare sattes på båtar öfver vid Tysmart. Det svenska rytteriet hade fått order att begifva sig till den så kallade hufvudskansen, men vid fiendens plötsliga anfall och på grund af den af dy uppfyllda vägen, kunde de icke komma fram utan retirerade dels till Marienburg dels till Elbing.

Sedan fienden inträngt på Stora Werder, yppade sig olika meningar om mot hvilken plats man i första rummet borde rikta anfallet. Polackerna ville gå mot Marienburg, brandenburgarne mot Elbing, danzigarne mot Haupt. Danzigarnes åsikt vann majoritet, i synnerhet som de voro villige att lämna allt, som behöfdes för en belägring. Lubomirski hade visserligen redan angripit skansen vid den bro, som ledde till Marienburg öfver Nogat, men sedan fåfänga försök gjorts att upprifva densamma, uppgafs företaget, i synnerhet som polackerna saknade proviant. Man öfvergaf därför Stora Werder och styrde tåget mot Pommerellen.

Vid Haupt gick det hett till, och generalmajoren Niklas Danckwardt-Lilliestrom uppbjöd alla krafter att försvara skansen. Men redan vid den andra stormningen tog fienden den midt emot Haupt på motsatta stranden befintliga skansen, dit det icke synnerligt djupa vattnet lätt lämnade tillträde. Fienden gick nu löst på Haupt och kunde utan motstånd fatta posto på banken vid Frische Nehrung, då de belägrade af brist på rytteri icke kunde göra något utfall. Sedan belägringsarbetet nått fram till den underjordiska gång, som omgaf grafven, togs det där befintliga utanverket vid fjärde stormningen under stor manspillan på fiendens sida, men blef ånyo återtaget af Danckwardt-Lilliestrom. Fienden fortsatte emellertid med all kraft belägringen, hvarvid svenskarne förlorade de fleste af sina officerare, och soldaternas antal minskades också i den grad, att knappt så många återstodo, som voro behöflige för försvar af de tre bastionerna. De från alla håll nedregnande kulorna och stenarne och det oafbrutna skjutandet åstadkom allmän förvirring, så att de belägrade kände sig helt rådlöse. Under denna ihållande kanonad hade invånarne lämnat sina hus och uppbyggt små kojor här och hvar, men i följd af markens sumpiga beskaffenhet uppstod farsoter. Öfverlöpare, till större delen danske värfvade soldater, förrådde de belägrades ställning för fienden, som redan raserat bryggeriet och väderkvarnen, men någon ammunition hade han ännu icke kommit öfver. Då nu fienden emellertid gick till allmän stormning och från båda sidor ryckte in i grafven samt dessutom gynnades af den inträffade kylan, såg Danckwardt-Lilliestrom sig icke längre i stånd att försvara sig utan gick in på de för fjärde gången erbjudna kapitulationsvillkoren. Han hade då under tre månader *12 december.* tappert uthärdat denna svåra belägring. Med trehundra fotknektar, etthundrafemtio sjuke och etthundra ryttare, till större delen officerare, samt sexton kanoner och två mörsare konvojerades han till Pommern.

Svenskarne hade emellertid frivilligt *1 december.* uppgifvit Stuhm, och öfverste Johan Pleitner hade på grund af hungersnöd nödgats öfverlämna Strasburg, med villkor att garnisonen skulle konvojeras till Elbing. Detta hindrade icke, att garnisonen vid Rosenberg hejdades af brandenburgarne, tvingades att öfverlämna sina vapen och fördes i fängsligt förvar till Braunsberg, oaktadt polackerna vid kapitulationen uttryckligen lofvat skydd äfven mot bran-

MARIENBURGERWÆRDER.

quel tung

VISTVLA

VETUS

FLVV:

VERSVS

GEDANVM

VISTVLA

Nehe Kahl

Geometrica
Delineatio Munitionis.
DANTZIGER HOEFT.
Uti illiud à Gedanensibus et eorum Fœderatis d: 2 Octob: obsideri captum, et 20 Decemb: expugnatum fuit.
Anno 1659.

A. *Tribuni Winteri statiua.*
B. *Præfecti vigilium Sthir statiua.*
C. *Tomsouine stat.*
D. *Siberi statiua.*
E. *Castellum Schmerbloccense.*
F. *Castellum Mariæburgense.*
G. *Smantberg.*
H. *Aggeres periipti apud Schmerbloccum.*
I.K. *Aggeres perrupti apud Kesmarcium.*
L. *Accessus.* M. *Suggestus.*
O. *Vetus Castellum Gedanensium à Rege Gustavo Adolpho destructum.*
P. *Steenbocki* } *propugnaculum.*
Q. *Regis* }
R. *Principis*
S. *Armamentoriium.*
T. *Dantziger Hoeft.*

100 virg: Rinland: 100

W. S. Sculp:

1659. denburgare och de kejserlige och lämnat en konvoj af tvåhundra ryttare. Boguslaw Radziwill skickade också öfverste Hille med femtio ryttare och en afdelning dragoner för att stoppa garnisonens framtågande, föregifvande att han såsom öfverkommendant icke utan kurfurstens vetskap kunde tillåta genomtåg af krigsfolk genom hans områden. Med anledning häraf anförde Lorentz von der Linde klagomål hos Lubomirski, som icke heller gillade brandenburgarnes tillvägagående, och lät förstå, att han ville gifva gisslan för fångarnes återförsättande i frihet, men svenskarne åtnöjde sig emellertid med Lubomirskis paroll. Då man tillförene i Strasburg varit sysselsatt med uppsättandet af kapitulationsvillkoren, hade erinrats, huruvida man icke skulle för kurfurstens minister anmäla svenskarnes genomtåg genom kurfurstens länder, men Lubomirski såväl som kansleren Pac hade ansett detta obehöfligt. De visade därför sitt tydliga missnöje öfver hvad som skett och skickade skyndsamt den unge Czarniecki med två tusen polacker för att befria de fångne svenskarne. Men brandenburgarne hade påskyndat sin marsch, så att de redan hunnit till Braunsberg. Uppretade däröfver plundrade polackerna sex byar och kyrkor på kurfurstens område och lade dem i aska. Konungen af Polen aflät också en skrifvelse till Radziwill med uppmaning att lösgifva svenskarne, men denne hänsköt saken till kurfursten.

Svenskarne hade nu icke mera kvar i Preussen än Elbing och Marienburg, och de ledo brist på allt, hvilket föranlät Lorentz von der Linde att till lindrande af nöden i Elbing midt i vintern därifrån bortföra tre tusen invånare.

Fredsförhandlingarna med Polen förhalas.

§ 74. Bland andra olägenheter, som den ånyo uppblossande krigslågan i Danmark föranledde, var, att freden med Polen, som under förra året syntes närma sig afslutning, blef skjuten åsido. Franska sändebudet i Polen, de Lumbres, hade vid sin ankomst till Wismar förlidet år försäkrat, att polackerna voro allvarligt böjde för fred, i synnerhet sedan tsaren fordrat ett bestämdt besked, om de ville antaga hans son till konung. Att hittills ingen sammankomst kommit till stånd 1659. eller några lejdebref blifvit utfärdade, hade helt och hållet berott på österrikarne. Polackerna voro äfven sinnade att afträda Livland fram till Düna och afstå från anspråken på svenska kronan. Den enda svårigheten gällde Preussen, hvaraf de icke ville att svenskarne skulle behålla något. Vid en sammankomst mellan Schlippenbach, Gyldenklou och de Lumbres godkändes preliminärt Johan Casimirs afsägelse af anspråken på svenska kronan, under den förutsättning att den formulerades i en särskild akt rätt och slätt och utan alla kryphål.

De Lumbres ansåg emellertid, att denna afsägelse borde inflyta i själfva hufvudhandlingen och tillade, att polackerna ville afträda äfven den del af Livland, som hittills varit i deras ägo, men ingalunda Kurland. Beträffande Preussen hade polackerna tydligen uttalat, att besittningen däraf var för dem ett lifsvillkor och de skulle villigt betala två miljoner polska gulden därför, hvilken summa svenskarne emellertid ansågo för obetydlig, i betraktande af att de polska sändebuden i Stockholm redan erbjudit tre miljoner thaler därför, förutom afträdelse af hela Livland. De Lumbres hyste emellertid ingen förhoppning, att polackerna skulle gå utöfver tre miljoner gulden, trots svenskarnes försök att få denna summa ökad, under medgifvande af att betalningen finge ske i terminer, och att, tills likviden blifvit fullgjord, svenskarne skulle innehafva Elbing och Marienwerder såsom pant. På någon delning af tullen skulle polackerna aldrig ingå, menade de Lumbres. Angående svenskarnes fordran att polackerna icke skulle välja till konung någon moskovit eller österrikare, svarade de Lumbres, att polackerna redan rådplägat härom, och att svenskarne kunde behålla en del af Preussen, tills polackerna i framtiden valt sin konung, ty så snart förlikning ingåtts med Sverige, skulle polackerna alltid finna en utväg att skaka af sig det österrikiska oket, och för öfrigt vore de starka nog att hålla moskoviterna i tygeln.

1659. Därefter begaf sig de Lumbres åter till Polen och lofvade att inom två månader gifva meddelande, när en ny sammankomst skulle kunna hållas. Men sedan kriget i Danmark ånyo uppblossat, fördröjde polackerna saken för att se, huru de allierades företag skulle utfalla och hvad holländarne skulle göra.

Misshälligheter med anledning af lejdebrefven.

§ 75. På det att man emellertid skulle kunna säga, att något uträttats, rådplägade man om de lejdebref, som skulle lämnas sändebuden. De svenska lejdebrefven för polackerna och desses bundsförvanter lågo för längesedan färdiga i Stettin, där konungen ville att utväxlingen skulle ske, och icke i Preussen.

5 mars. Akakia öfverbragte lejdebrefven från polackerna. Mot dessa framställdes den anmärkningen, att de voro skrifna på papper och icke på pergament, helt enkelt hopfästa med silke och med otydliga sigill försedda. För dessas utbytande mot andra behöfde Terlon och de Lumbres använda öfver ett halft år, under hvilken tid den förre utan sin konungs order men af välvilja för svenskarne och till påskyndande af freden företog en resa till Polen för att utverka nya lejdebref. Med undantag för sigillet, som befanns riktigt, voro dessa icke desto mindre behäftade med flera fel och kunde lika litet som de förre af svenskarne godtagas. På franska sändebudets anhållan om andra lejdebref medgåfvos visserligen polackerna att utfärda sådana men med hot, att därest dessa icke blefve godkända, inga nya lejdebref vidare skulle af dem utfärdas. Men icke ens dessa befunnos i det skick, att de kunde af svenskarne godkännas, i det att de svenska sändebudens titlar icke voro riktiga och hvarken månad eller dag voro utsatta. De voro dessutom försedda med ett ovanligt sigill, föreställande en ryttare, som betäckte sitt bröst med en sköld med Litauens vapen, liknande konungariket Sveriges vapen. Därunder stod, att dessa bref voro beseglade med konungens sigill, under det att på dylika handlingar konungarikets sigill skulle brukas. Oaktadt de polska hotelserna blefvo nu för tredje gången lejdebrefven underkända, fastän man icke hade någon förhoppning på nya. Emellertid öfverlämnades af Akakia andra, hvilka ändtligen befunnos i god ordning, och utväxling skedde. En förhoppning om fred kom nu till synes, enär alla rättskaffens patrioter önskade den för att blifva fria från det ok, som österrikarne ville med vapnens makt lägga på polackerna, och dessutom drottningen såväl som Lubomiski längtade efter freden. De oupphörliga ändringarna i de polska lejdebrefven hade kräft lång tid, och nu vållades ytterligare dröjsmål af de kejserliga lejdebrefven, hvilka afsiktligt blifvit oriktigt affattade. I dessa hade nämligen kejsaren gifvit Johan Casimir titel konung af Sverige, hvilken titel Johan Casimir själf icke vidare brukade i förhandlingar med Sverige, hvaremot titel af Skåne icke var gifven konungen af Sverige. Dessutom voro de undertecknade af grefven af Wolkenstein, hvilken vid tiden för lejdebrefvens utfärdande, den 20 juli 1658, vistades på sina gods i närheten af Frankfurt am Main och ännu icke tillträdt vice kanslersämbetet efter Ferdinand Kurtz. 1659. *17 juli.*

Mot de brandenburgiska lejdebrefven anmärktes, att grefve Bengt Oxenstiernas titel Kongl. Maj:ts och Rikets råd utelämnats. Säkerhet för bud, kurirer, bref och andra försändelser saknades. Dessutom stod *ett fartyg* i stället för *fartyg*, hvilket befanns oegentligt, då de svenska sändebuden icke anständigtvis kunde resa med *ett* fartyg. Icke heller var det tillfyllest sörjdt för säkerheten för de mindre fartyg, som skulle till Pillau öfverföra proviant och annat. Därför fordrade svenskarne ändring därutinnan och att allt skulle bringas i god ordning. Det kejserliga lejdebrefvet återställdes till Akakia för att denne skulle i Preussen anskaffa ett riktigare. På det att emellertid förhandlingarna, som konungen på allt sätt ville påskynda, icke genom väntan på nya lejdebref måtte fördröjas, anhöll han, att polackerna skulle gifva de svenska sändebuden skydd mot de i Preussen stående kejserliga trupperna. Konungen gaf också sina sändebud order att bryta upp från Stettin för att

1659. icke riskera att blifva af fienden där inneslutna, och begifva sig till Stralsund. Då de la Gardie ännu icke i början af september afrest, väckte detta konungens ogillande och han befallde Schlippenbach och Gyldenklou att bryta upp, oafsedt om de la Gardie dröjde kvar.

De svenska sändebudens instruktion.

§ 76. Stillståndet med moskoviterna gaf konungen godt hopp om fred med dem, och det skulle äfven göra polackerna mera benägne för fred än all fransk vältalighet kunde åstadkomma. Polackerna kunde icke längre fördraga österrikarne, de voro icke heller rätt säkre för kosackerna och kunde äfven befara krig med moskoviterna, hvadan det syntes dem så mycket angelägnare att komma till fred med svenskarne.

14 februari. Sedan nu stillståndet var nära sitt slut, utfärdade konungen för sina sändebud följande instruktion: De skulle gå varsamt tillväga beträffande det polska Livland, i synnerhet rörande fordran af satisfaktion för städerna Dünaburg, Rositten, Lutta och Marienhusen, så att i intet stycke något företoges, som kunde verka störande af stillståndet med moskoviterna. Till den ändan skulle de bearbeta polackerna för att desse frivilligt skulle erbjuda denna del af Livland, i synnerhet som det vore antagligt, att de hellre ville gifva ifrån sig denna än något annat. Detta erbjudande skulle således komma självfvilligt från polackerna. De skulle villigt tillmötesgå polackerna i allt rörande Polens rätt men hänskjuta öfrigt till förhandlingarna med moskoviterna. Och på det att stillståndet med moskoviterna på intet sätt måtte rubbas utan förblifva på samma punkt som för närvarande, skulle de se till, att Livland blefve inbegripet i stillståndet, på det att polackerna dymedelst måtte betagas möjlighet att företaga några fientligheter mot detsamma, eller för öfrigt därom framställa några yttranden. Men om polackerna skulle antyda, att de måste där angripa sin fiende, skulle sändebuden uppställa som villkor, att de platser, som polackerna möjligen komme att taga från moskoviterna, skulle till svenskarne öfverlämnas. Vidare skulle de anstränga alla sina krafter för åvägabringandet af fred icke blott med polackerna utan äfven med kejsaren och brandenburgarne. Och detta borde så mycket lättare kunna ske, som konungen af ingendera parten fordrade annat än bekräftelse af westfaliska freden, att han komme i åtnjutande af hvad i denna fred lofvats honom och att de icke skulle inblanda sig i svenskarnes krig. Om de icke ville gå in på detta förslag, komme hela världen att ställa sig på konungens sida gentemot deras obillighet. 1659.

Vidare ålades sändebuden att icke för- *2 augusti.*
hasta sig med afträdandet af Preussen utan vänta, tills man kommit till enighet om hela Livland, hvaruti konungen äfven ville hafva Kurland och Semgallen inbegripna. Framförallt sökte konungen stäcka Schlippenbachs vidtsväfvande planer rörande behållandet af Preussen, hans förhoppningar om fred med Danmark, återförsoning med holländarne och hjälp från England. Ty den tunga börda, som hvilade på konungen, nödgade honom till fred med Polen, äfven om han måste afträda Preussen utan satisfaktion. Då krigsföretag icke alltid aflöpa efter beräkning, är det bättre att i rätt tid taga en förlust än att till sistone mista allt; därpå utgingo konungens planer.

Gyldenklou hade order att uppbjuda alla sina krafter för att få Kurland, och om han icke på annat sätt kunde nå detta mål, till slut afstå ifrån all satisfaktion äfven i penningar af polackerna. Men då förhållandena i Danmark gestaltade sig *29 oktober.*
allt sämre och sämre, ändrades orderna allt efter omständigheterna. Man måste nu närmast vara betänkt på att skydda budbärarne, så att bref icke blefve uppsnappade och brutna af fienden. Då holländarne redan börjat uppträda fientligt, skulle sändebuden vägra att antaga dem till fredsmedlare, och skulle detta väcka opposition, måste man vara betänkt på att i hemlighet förlika sig med Polen och utan medlare förhandla med kejsaren. Därvid skulle såsom satisfaktion fordras hela Livland med allt hvad Polen förut ägt där samt Kurland och Semgallen, som polackerna redan vid riksdagen 1655 beslutat afträda, hvilket Niemirzyc och

1659. Mierczynski kunde intyga. I stället skulle härtigen af Kurland få satisfaktion i Samogitien, Pommerellen eller annorstädes. Men sändebuden skulle undvika att beröra, hvad som i Tyskland skulle gifvas härtigen i satisfaktion i betraktande af grannskapet till Brandenburg, såvida icke detta lands ministrar gåfve anledning därtill. Emellertid skulle de lämna härtigen af Kurland valet mellan ett stycke land eller penningar såsom ersättning, i hvilket senare fall beloppet dock icke borde sättas högre än sexhundra tusen thaler, enär härtigens inkomster icke öfverstego tjugu tusen thaler. För den händelse polackerna skulle hålla på härtigens återinsättande, skulle sändebuden ingå därpå endast med villkor, att han skulle innehafva sitt land på samma sätt som före kriget, under hvilket polackerna af hat till svenskarne efterskänkt mycket åt honom. Han skulle hädanefter blifva Sveriges vasall, och polackerna skulle afstå från sin rätt till Kurland. Om behofvet påkallade, skulle konungen äga rätt att förlägga garnisoner på de fasta platserna i landet, och slutligen skulle städerna i Kurland likställas med Livlands och det ena landet icke åtnjuta några förmåner framför det andra, i synnerhet som båda tillförene varit ett helt. Men om det syntes, som om förhandlingarna skulle stranda på denna punkt, skulle sändebuden medgifva, att härtigen och adeln finge behållas vid sina nuvarande fri- och rättigheter under konungariket Sveriges direkta dominium. Biskopsstiftet Pilten skulle behållas af konungen, som skulle till härtigen utgifva femtio tusen thaler, hvarför denne pantsatt detsamma. Vid Livlands afträdande skulle åt konungen äfven förbehållas den litauiska tullen vid Dünaburg, och skulle sändebuden likaledes yrka på andel af tullen i Preussen, hvarför såsom skäl skulle anföras Sveriges behof däraf, hvarjämte man skulle ställa i utsikt för drottningen af Polen, att hon under sin lifstid skulle få åtnjuta del af Sveriges inkomster från Pillau och Memel, hvilka inkomster skulle henne tillhandahållas af de svenske ämbetsmännen. För att vinna kurfurstens af Brandenburg medgifvande härtill, skulle man framhålla behofvet af 1659.
att likställighet i tullen genomfördes i alla hamnar i enlighet med den taxa, som gällde i Riga, hvarigenom hans inkomster skulle ökas, utan att köpenskapen blefve därpå lidande. Genom att en dylik delaktighet i tullen beviljades konungen, skulle han känna sig pliktig att stödja kurfurstens suveränitet öfver Preussen, hvartill han ville genast förbinda sig, om kurfursten i sin ordning ville befordra freden. Om nu detta förslag till delaktighet i tullen antoges, skulle saken så ordnas, att i det polska Preussen hälften tillkomme Polen, den andra hälften Sverige; i Ost-Preussen åter skulle Polen, Sverige och Brandenburg uppbära en tredjedel hvar, eller ock kurfursten hälften och svenskar och polacker en fjärdedel hvar. Men om kurfursten icke ville bekväma sig till fred, skulle svenskar och polacker, med uteslutande af kurfursten, dela alla tullinkomsterna sinsemellan, och ordnandet af saken skulle öfverlåtas åt Sverige.

Dessutom skulle sändebuden i kraft af fördraget i Labiau göra anspråk på expektans på härtigdömet Preussen, i betraktande af att det var konungen, hvilken kurfursten vore skyldig tack för detta land. Om expektans på hela härtigdömet icke kunde vinnas, skulle sändebuden åtminstone söka utverka expektans på de områden, som lågo på andra sidan Passarge och öfver Ortelsburg till Litauen med undantag af Ermelands stift. Innan man genomdrifvit punkterna om Kurland, tullar och expektans, skulle sändebuden emellertid icke afstå från något af öfriga ersättningsanspråk, och därest omförmälda punkter icke godkändes, skulle de yrka på, att Polen gåfve satisfaktion i vissa länderier eller penningar, hvarvid beloppet skulle höjas i samma mån, som polackerna visade sig omedgörlige och hårdnackade. Vidare önskade konungen, att allt hvad som blifvit Rakoczy aftvunget, skulle lämnas ur räkningen, och att härtigens af Croy anspråk skulle tillgodoses, hvarförutom sändebuden skulle begära sexhundra tusen thaler. Om del i tullen och expektansen icke kunde erhållas,

1659. skulle de fordra två miljoner eller en miljon tvåhundra tusen thaler, som dock kunde efterskänkas, om Kurland erhölles och punkterna beträffande Rakoczy och härtigen af Croy uppfylldes. Om polackerna icke ville uppsätta någon officiell handling, skulle de åtminstone konfidentiellt förbinda sig att icke tillåta någon österrikare eller moskovit att efter Johan Casimirs frånfälle bestiga den polska tronen. Tills det blifvit infriadt, hvartill man utfäst sig, skulle konungen behålla platserna i Preussen, men garnisonerna där skulle af Preussen underhållas. Om kurfursten skulle befinnas sinnad att ingå ett fördrag, kunde detta ske endast på det villkor, att han fränträdde alla mot konungen ingångna allianser, återafträdde alla i Pommern tagna platser, icke beviljade genomtåg för konungens fiender och att i alliansen äfven inbegrepes pfalzgrefven af Neuburg.

I händelse kurfursten icke ville bekväma sig till fred, skulle sändebuden af polackerna betinga sig fritt genomtåg, om konungen ginge till anfall på kurfurstens länder, samt löfte att polackerna icke skulle lämna kurfursten hjälp. Och vidare att det måtte stå konungen fritt att hålla garnison i Elbing, tills förlikning med kurfursten kommit till stånd, hvarefter denna stad skulle försättas i sin förra ställning.

Om kurfursten icke kunde förmås till något, skulle sändebuden erinra polackerna om allt hvad kurfursten tillåtit sig under detta krig, och om desse skulle befinnas benägna för en allians med konungen mot Brandenburg och Österrike, skulle de ingå därpå i ändamål att förjaga kurfursten ur Preussen, som i ty fall skulle delas mellan Sverige och Polen, så att gränsen blefve Passarge och Ortelsburg, hvarvid polackerna skulle få trakten mot Weichsel, konungen den mot Litauen. Men innnan något beslut fattades, skulle konungens mening inhämtas.

28 november. Efter nederlaget på Fyn var konungen ifrigare än någonsin att komma till fred med Polen för att mot Danmark kunna använda sina trupper i Preussen. Därför fingo sändebuden order att icke fordra mera än afståendet från titeln, från anspråken på de gustavianska arfgodsen och på Livland samt att städerna i Preussen skulle lämnas i sin förra ställning, men framförallt att Elbing icke skulle utrymmas åt kurfursten och att konungen erhölle *dominium directum* öfver Kurland; om denna senare fordran skulle visa sig till hinder för freden, finge den emellertid uppgifvas. Konungen insåg nämligen, att danskarne icke skulle komma att gå in på hans väl så billiga fordringar och ville därför samla all sin makt för att med våld tvinga dem därtill. 1659.

Preliminärerna till freden med Polen.

§ 77. Så snart de svenska sändebuden från Pommern anländt till Weichselmünde, anmälde de till Danzig sin ankomst och anhöllo om lejd. Därpå stego de i land på Frische Nehrung och sedan de öfvernattat i Heubude, begåfvo de sig öfver Haupt till Bernsdorf. Där uppsöktes de af de Lumbres, som var på väg till Marienburg för att med de polska sändebuden underhandla om preliminärerna. Lubomirski, som befann sig med sin armé i närheten, hade order att deltaga i preliminärunderhandlingen, och de Lumbres föreslog äfven svenskarne en sammankomst i detta syfte på en närbelägen plats, men desse ansågo sig icke böra visa allt för stor lust till fred, emedan polackerna bröstade sig öfver sina stora framgångar. De begåfvo sig i stället till Elbing, och *14 september.* dit förfogade sig ock de Lumbres, som förklarade, att, hvad titelfrågan beträffade, förefanns numera ingen svårighet, men väl rörande Kurland och satisfaktion för Preussen. Han meddelade också, att polackerna icke voro obenägne för en separatfred. Beträffande uppehållsort för underhandlarne önskade svenskarne för sin del Frauenburg eller Tolamit och att polackerna skulle välja Braunsberg, och anhållan gjordes om skydd några mil rundt dessa orter för tillförsel af proviant, om fripass för budbärare och kurirer och att sammankomsten skulle taga sin början den 15 oktober.

För att ordna dessa saker afreste de *22 september.* Lumbres till polska hofvet, men under en hel månad hördes intet från honom. Slutligen kom Akakia till Elbing och fram- *16 oktober.* ställde några betänkligheter beträffande

1659. förhandlingsplats. Svenskarne visade sig
20 oktober. tillmötesgående, dels för att behaga drottningen, dels för att motverka österrikarnes och brandenburgarnes planer, som gingo ut på att söka få förhandlingarna framskjutna, tills de svenska garnisonerna hunnit blifva uthungrade. Sändebuden märkte fullväl, hvar ursprunget till dessa intriger var att söka, och om polackerna läte locka sig, skulle det aldrig blifva någon ända därpå. Akakia förklarade, att sändebudens ankomst skulle vara mycket angenäm för drottningen, som hyste obetingadt förtroende för Carl Gustafs fredskärlek, samt att hon beslutat att själf begifva sig till Thorn för att påskynda underhandlingarna, trots österrikarnes och brandenburgarnes alla ansträngningar att förhindra hennes resa.

För att stämma polackerna försonligare erbjödo österrikarne sig att afföra sin garnison från Krakau, om den finge användas mot Livland, dit krigsskådeplatsen i sådant fall skulle förläggas, och om polackerna nöjde sig med att hålla städerna i Preussen inneslutne på afstånd. Befolkningen i Livland vore ganska upprorisk, och för svenskarne skulle ett infall i deras eget land kännas mycket besvärande. Men i hopp om en snar fred och för att icke riskera andra fördelar fäste polackerna sig icke vid dessa förslag nu, hvaremot de, om freden icke komme till stånd, skulle tillgripa denna utväg.

Emellertid uppsnappades svenskarnes bref, dechiffrerades och offentliggjordes. Då klagomål anfördes däröfver, bemöttes de från de allierades sida med hån, och man urskuldade sig med att skyddet endast afsåge sådana skrifvelser, som fördes af särskilde budbärare men icke dem, som befordrades med allmänna posten. Sedan sändebuden under nära tre månader uppehållits i Preussen, och därunder varit utsatta för alla slags förtretligheter, utan att någon förhandlingsplats blifvit bestämd, föreslogo polackerna därtill ändtligen klostret Oliva, hvilket förslag svenskarne ansågo sig böra antaga, då motparten icke velat gå in på Frauenburg eller Braunsberg, och svenskarne vägrat antaga Strasburg, Kulm, Graudenz eller Stargard, hvilka platser af fienden successivt 1659.
föreslagits. De visade detta tillmötesgående äfven för att icke utsätta sig för beskyllningen att hålla på oväsentliga saker och för att icke riskera, att hela freden skulle gå om intet. De Lumbres ansåg också, att all utsikt förefunnes till en lycklig utgång, om svenskarne i denna punkt visade tillmötesgående mot det polska hofvet, som hade för afsikt att under förhandlingarna uppehålla sig i Danzig. Platsen var för öfrigt bekväm, då man därifrån hade sjökommunikation och, i händelse förhandlingarna skulle stranda, man lätt kunde komma därifrån medelst fartyg. Då emellertid klostret befanns för litet för så många gäster, bestämde man, att sammankomsterna skulle hållas där, men ombuden hafva sina kvarter i byn Zoppot. Svenskarnes tillmötesgående öfverraskade högeligen de kejserlige, som icke trott, att svenskarne skulle vilja ingå på denna anordning. Då alla hinder för förhandlingarnas början syntes undanröjda, sökte de kejserlige upphetsa till fortsättning af kriget och framhöllo det gynnsamma tillfälle, som nu erbjöde sig att jaga bort svenskarne icke blott från Preussen och Kurland utan äfven ur Livland. Ja, det skulle icke längre förefinnas några svårigheter för de allierade att plocka fjädrarne af svenskarne. Däremot ifrade drottning Marie Louise starkt för fred, enär Johan Casimir var gammal och svag, och hon, som försträckt polackerna mycket penningar, tänkt tillbringa sina återstående dagar i Polen.

På det att sändebuden så mycket tryggare måtte kunna företaga resor mellan Elbing och klostret, ingicks ett stillestånd på tio dagar. Då emellertid de kejserliga lejdebrefven ännu icke anländt, hvilka dock i behörig form strax därefter utfärdades, gaf Johan Casimir sändebuden ett särskildt pass, som tillförsäkrade dem säkerhet. Dessutom fingo de en konvoj af trehundrade ryttare och fotknektar samt etthundra hejdukar af kungliga polska gardet. Desse slogo läger vid Kassubens gräns, en fjärdedels mil från Zoppot. Sändebuden reste inkognito i de Lumbres kaross genom Danzig, men följet och bagaget öfverfördes öppet.

1659. *Öppnandet af förhandlingarna i Oliva.*

§ 78. Sålunda syntes det nu, som om polackerna ändtligen ville allvarligt förhandla, hvilket föranleddes af deras fruktan för österrikarnes intriger, som gingo ut på att snappa åt sig deras land, hvilket endast kunde förebyggas genom ett snabbt fredsslut. En ytterligare anledning till polackernas fredsifver var kosackernas uppror och fruktan för ett angrepp från moskoviterna, med hvilka polackerna icke vågade förlika sig, då tatarkhanen hotade dem med ett infall, därest de icke slöte fred med svenskarne. Det föreföll också, som om de kejserliges och brandenburgarnes mod något sjunkit, sedan de nödgats uppgifva belägringen af Stettin. Och drottningen lät hemligen svenskarne förstå, att polackernas stortalighet och hotfulla åthäfvor ingenting hade att betyda, då de blott ville gifva sig sken af att icke önska fred för att på godt manér kunna komma till en uppgörelse med österrikarne. Man märkte emellertid, att de Lumbres förhöll sig ganska kylig gentemot dessa förhandlingar. Han såg genom fingrarne med att sändebudens bref mot gifven paroll blifvit bortsnappade, hvilket han bort beifra. Och Akakia hade äfven tillstått, att de Lumbres icke komme att pådrifva sammankomsterna, då han i betraktande af båda parternas fredsifver ansåg, att freden allt för snart kunde blifva afslutad. Orsaken därtill var, att fransmännen icke ville, att freden med polackerna komme till stånd, förr än säkerhet vunnits för fred med danskarne. Därför fick Björnklou order att försäkra kardinalen, att konungen vore lika benägen för fred på båda hållen, samt anhålla, att de Lumbres måtte anbefallas att med allvar pådrifva saken, enär konungen icke längre kunde hålla stånd mot så många fiender och österrikarne endast kunde hafva fördel af uppskofvet, hvilket däremot skulle lända Frankrike till nackdel. I själfva verket var konungens ställning nu sådan, att han icke längre kunde komma Preussen till hjälp och han gaf därför sändebuden order att afstå från anspråken på Kurland, om blott polackerna kunde förmås att gifva med sig i titelfrågan och afstå Livland.

1659. *Förhållandet till moskoviterna. 27 mars.*

§ 79. Då det var konungen angeläget att ernå ett stillestånd med moskoviterna, lät han till tsaren aftärda en skrifvelse, hvaruti anhölls om utväxling af ratifikationerna och hemställan gjordes, att plats och tid måtte bestämmas för en sammankomst af utsedde kommissarier. Tsaren å sin sida skickade ett sändebud med anhållan om en sammankomst för underhandling om evig fred. Och då konungen hade stor lust härtill, förordnade han för denna angelägenhet till kommissarier Bengt Horn, Gustaf Banér, Johan Vestring och Andreas Walviek och beordrades Horn att genast förfoga sig till Riga för att genom brefväxling med Nastjokin underhålla fredslusten hos moskoviterna, tills de öfrige kommissarierna hunne anlända. Desse erhöllo order, att om de märkte, att freden vore allvarligt menad af moskoviterna, som nyligen lidit ett stort nederlag i strid mot tatarerna, skulle de utan dröjsmål skrida till förhandling, då det för konungen var af ytterlig vikt att vinna trygghet från denna sida. Och för att förebygga, att moskoviterna skulle framkomma med några lockande förespeglingar, skulle de inskränka förhandlingen till viss tid och, om freden icke komme till stånd, nöja sig med bekräftelse af det i Vallisaari ingångna stillestånd.

24 augusti.

Härefter sammanträffade Horn och Nastjokin på halfva vägen mellan Riga och Kockenhusen vid Thomsdorf, hvarvid den senare gjorde framställning om evig fred, hvartill den förre genast visade sig benägen, och framskred saken så till vida, att båda företedde sina fullmakter. Men vid närmare granskning befanns den moskovitiska fullmakten endast vara ett vanligt kreditivbref från tsaren till konungen. Platsen, såsom belägen ej långt från Düna och oroad af polackernas ströftåg, var synnerligen olämplig för underhandling, hvadan man beslöt att uppskjuta sammankomsten till den 30 oktober, då den skulle hållas mellan Dorpat och Helmet, hvarvid behörig fullmakt från tsaren skulle vara förhanden.

25 september.

På bestämd dag hölls vid Pähestekylle vid floden Embach en sammankomst, hvarvid moskoviterna gjorde många för-

30 oktober.

1659. säkringar om sin vänskap för svenskarne och anhöllo, att desse skulle först framställa sitt förslag. Denna anhållan afslogs emellertid af svenskarne, som önskade, att moskoviterna skulle skriftligen afgifva sitt. Desse begärde då att återfå de i Livland eröfrade platserna och att Ingermanland och Karelen, som tillförene tillhört det moskovitiska riket, skulle återafträdas. Häremot fordrade svenskarne, att allt, som frântagits dem, skulle återlämnas och dessutom till Sverige afträdas den del af Karelen, som ännu hörde under Moskva tillika med Kargopol och ryska Lappland. Med anledning häraf uppstod ett långvarigt meningsutbyte, som slutade med att moskoviterna först afstodo från det svenska Karelen och sedan svenskarne från den moskovitiska delen af denna provins. Härefter

1 november. aflämnade svenskarne en skriftlig anhållan om återställande af allt, som blifvit dem frântaget, tillika med en billig satisfaktion. Häremot fordrade moskoviterna, att man skulle stanna vid villkoren i freden i Teusina, enär Stolbovafreden var en dem påtvungen fred. Teusina-freden hade tillerkänt moskoviterna Ingermanland och Kockenhusen. Nastjokin lät förstå, att tsaren var benägen att för städerna i Livland gifva en viss summa penningar och nöja sig med Ivangorod och Jama i Ingermanland samt ingå en allians mot Polen. Svenskarne afstodo i sin ordning från Kargopol.

4 november. Men vid följande sammankomst spjärnade moskoviterna emot, ville återtaga hvad de förut medgifvit och någon penningsumma för städerna i Livland ville de icke längre höra talas om, hvarförutom de fordrade Koporie. De nämnde äfven om förlängning af stilleståndet, antagligen af det skäl att Nastjokin så länge som möjligt ville draga fördel af sitt kommissariat. Några vidare fordringar 1659. framställde moskoviterna icke, och svenskarne förklarade då, att de icke önskade annat än återställandet af hvad som frântagits dem och lämna alla öfriga oförrätter åt glömskan. De tillförene framställda fordringarna vidhöllo moskoviterna emellertid, men erbjödo en stor lösensumma för städerna i Livland och en allians mot Polen. Ehuru det syntes, som om moskoviternas fredslust vore allvarligt menad, hvartill också grundade skäl förefunnos däruti, att tatarerna förlidet år bortfört från Moskva fyrtio tusen människor och att polackerna skymfligt tillbakaskickat deras sändebud, förklarade dock Nastjokin, att han hade order att uppskjuta förhandlingarna till annan tid, i synnerhet som med anledning af polackernas ströftåg det icke vore tryggt att längre stanna på denna plats, då nu Düna redan var tillfrusen. Det i Vallisaari ingångna stilleståndet blef då bekräftadt, och rörande gränstvisterna skulle kommissarierna skriftligen meddela sig med hvarandra, och förhandlingarna skulle återupptagas, sedan närmare order ingått från respektive principaler.

Så skildes man under ömsesidigt godt *20 november.* förhållande från hvarandra och under försäkran, att detta uppskof icke skulle lända till någon nackdel för de påbörjade förhandlingarna. Nastjokin hade litat på att svenskarne skulle afträda platserna i Livland mot den af honom erbjudna penningsumman, därvid seende på sitt enskilda intresse att få kvarstanna som guvernör i Kockenhusen, då han icke var synnerligen väl sedd i Moskva. Detta var ock ett skäl, hvarför han icke ville tillåta de svenska sändebuden att för ratifikation af stilleståndsfördraget afresa till Moskva, på det att hans intriger icke måtte afslöjas.

* * *

Oceani Septentrionalis Pars.

Insula Knifsöön

Insula Sio öa

IDDE FIORD.

Pagus Borgwika

Pagus Kpardahl

Pagus Röö

Pagus Klänne

Pagus Laby Statio Primaria Dn: Marschalli Kaggi

Pagus Ly

Pagus Karlstad Statio Excel. Dn. Gustavi Horni Supr. Rei Tormentarij præfecti.

Statio Dn: Generalis Harald: Stake

Store Brand Bierget

Lille Brand Bierg

Paludes

Delineatio Oppidi Halldæ

in Norwegia ab Excell. Dn. Campi Marescallo Comite LAURENTIO KAGGE, d. 21. Ianuar. 1660. obsidione cinctæ, sed 23. Febr. eadem liberatæ.

A Templum sub adventum Suecorum a Danis deruum. B. Munitio Danica in Insula Sióöa, Nyährsgasue dicta a Suecis vi occupata. C Munimentum Danorum in monte Rödsberge a Suecis d. 25. Ian. occupatum. D. Munitio Danica in rupe Draco dicta. E. Fortalitium in rupe Oglan. F. Via angusta lapidibus strata inter rupes, Ofwen för Klöwen dicta. G. Muniment. in rupe Passpå. H. Fortalitium in rupe Bradeland. I. Munitio et rupes Roland. K. Munitio et rupes Christianopolis. L. Munitio et rupes Kig=ud^M Muniment. et rupes Hwitfeldsholm. N. Marc-Antonio.

O. Moles lignea Bien venu dicta. P. Moles lignea Budden dicta. Q. Muniment. Civium. R. Muniment. S. Petri. S. Propugnaculum primarium in excelsa rupe Krasensteen, reliqua Castella omnia supereminens ijsdemq; velut imperans. T. Mons Risunsbierg a Danis desertus. V. Muri e vivis lapidibus inter rupes et Castella. W. Villa Ösgard. X. Rupes Store Brandbierg. Y. Rupes Lille Brandbierg dicta. Z. Via qua itur Friderici stadium Norwegiæ. aa Via Regia quæ ducit in Sueciam. bb. Via qua euntes in Sueciam hyberno tempore vtuntur. CC. Via occulta ex oppid. in muniment. principale.

10 50 100 150
Virge Renland.

2. Dragones seu Insultores Illustr. Dn. Horny. 3. Tres Centuriæ Dragonū Trib. Taubÿ. 4. Equitum Westgothicorum tres Turmæ. 5. Duæ Turmæ Smalandor. sub Excub. Præf. Ioan. Drake. 6. Tres Turmæ e Leg. Westgothic. Pedest. sub Trib. Drakenberg. 7. Leg. Montanorū. sub Trib. Leborio. 8. Leg. Nericiorum sub Trib. Anrep. 9. Centur. aliquot desultor. Smalandicor. 10. Turm. Westmannicor. sub. protrib. Linneberg. 11. Desultor. Trib. Taubi. 12. Suecor. Suggest. et Mortaria. 13. Heic fluuius vado transitur. 14. Via quæ Halda ad molendina in valle Testedahl sita sunt autem ibi molend. 10. et 22. officinæ Secandis lignis et asseribus.

N. 108

Konungens infall i Norge.

UNDER ETT så långvarigt krig och genom ett så stort antal fiender hade konungen blifvit bragt därhän, att han måste söka ernå fred, ty i saknad af all hjälp från sina vänner var han oförmögen att ensam längre bära den tunga bördan. Men på det att han icke skulle nödgas ingå på något, som icke vore med hans värdighet förenligt, beslöt han att söka träffa en billig förlikning med polackerna genom återinsättandet af härtigen af Kurland i dennes rättigheter och att för afträdandet af städerna i Preussen ej fordra annan ersättning, än att konungen af Polen skulle afstå från sina anspråk på titel af Sverige och på Livland. Att för ett så billigt pris köpa fred måste under alla förhållanden vara för Polen önskvärdt. Men för att icke sina afundsmän till behag helt och hållet släppa ifrån sig Trondhjem beslöt han att göra ett kraftigt infall i Norge, då han hoppades att såsom ersättning lättare erhålla den del däraf, som han önskade, om han tagit den förut. Ja, han hyste också förhoppning att efter förlikning med Polen kunna med de gamla regementena och några nya uppbåd blifva stark nog för att kunna utmatta fienden, och därigenom ernå den fred han önskade. 1660.

Då nu vintern banade väg för honom öfver alla vatten och träsktrakter, sände han Lars Kagg och Harald Stake med en större truppstyrka till Norge. Desse slogo först alla fientliga trupper, som satte sig till motstånd, jagade dem på flykten och började belägra Fredrikshald, genom hvars eröfring en öppen väg in i Norge skulle banas. De hade också redan tagit de framför staden uppförde skansarne, och godt hopp fanns att bemäktiga sig de öfriga fästningsverken, då ogynnsam väderlek och öfverhandtagande sjukdomar korsade planen. Konungens kort därefter timade död förändrade emellertid ställningen och belägringen måste upphäfvas.

Konungens framställning till rikets ständer 4 januari.

§ 2. Vid konungens ankomst från Danmark till Göteborg, dit han kallat rikets ständer, framhöll han för dem den nuvarande ställningen, hvilken kräfde nya värfningar för att fylla luckorna, enär under alla förhållanden en stark armé vore det kraftigaste medlet att ernå en reputerlig fred. Från städerna måste ett dubbelt antal matroser utskrifvas och erforderliga penningar lämnas för krigsförnödenheters anskaffande. Inom rådet och ständernas utskott öfverlades nu om huru med dessa saker skulle för närmaste tiden ordnas.

Medan man som ifrigast rådplägade härom, insjuknade konungen, men då till en början ingen fara syntes förhanden,

1660. fortsatte han som vanligt sitt ansträngande arbete. Under en månad fortgick sjukdomsförloppet utan att ingifva någon anledning till oro, och man började hysa förhoppning om hans fulla tillfrisknande, därest han blott ville unna sig någon
7 februari. hvila från regeringsbestyren. Men plötsligen blossade febern ånyo upp och temperaturen steg oafbrutet under två dygn, hvilket antydde, att verklig fara vore förhanden. Konungen var mycket fet, hade svårt att komma i svettning och tillbragte mesta tiden sittande i en stol, då han icke kunde fördraga liggande ställning. Man beskyllde lifläkaren Köster för okunnighet och gaf honom skulden till den vändning, som sjukdomen tog, enär denne ansåg den vara skörbjuggsartad, ehuru det fanns all anledning att antaga den vara af samma art som en i trakten grasserande febersjukdom och bort från början behandlas därefter. Så snart konungen insåg, att han måste vandra den väg, som för alla dödliga, höga som låga, utstakad är, lät han kalla till sig drottningen och kronans förnämste ämbetsmän, och då han märkte, huru bedröfvade alla voro inför hans tillstånd, talade han många vänliga ord till dem gemensamt såväl som enskildt till de fleste. I första rummet tillrådde han dem att i tid föra statsskeppet i fredens hamn, då efter hans bortgång ingen vore skickad till styrman i ett så svårt oväder och en sådan storm. Följande natt tillbragtes under kamp mot den häftiga sjukdomen, och dagen därpå, då han blifvit viss om dödens annalkande, ägnade han åt riksvårdande ärenden. Sedan därutinnan allt blifvit bragt i ordning och omsorgerna för det timliga lämnats, såg han döden oförskräckt i ögat och sade, att han aldrig fruktat den. Han vände så sina tankar till Gud och hvad ofvan är, begick efter kristligt bruk den heliga nattvarden och bad om Guds förlåtelse. Efter att hafva befallt läkaren att några timmar före dödsstunden gifva honom meddelande därom lät han föra sig i säng. När läkaren senare erinrade honom om att stunden var nära, lät han föra sig från sängen till en stol framför ett bord, hvarefter hans testamente upplästes i närvaro af några riksråd, hvilka tillfrågades, 1660. om något däruti vore att ändra, och då riksråden därtill svarade nekande, underskref han egenhändigt testamentet. Därpå undertecknade han desslikes några bref, order och andra handlingar och ihågkom sina välförtjänte män med belöningar. Sedan allt detta var ordnadt, önskade han, liksom om han arbetat sig trött, hvila, men då de närvarande bådo honom intaga sängen, svarade han, att så snart han kommit dit, skulle han dö, hvilket dock icke desto mindre måste ske. Det oförskräckta mod, som han hela sin lefnad visat, förnekade sig icke allt intill döden. Så blef han då buren i säng, och sedan han befallt sin själ i sin skapares och frälsares hand, slöt han utan en ryckning eller klagan endast med en suck sitt ärorika lif i armarne på riksmarskalken grefve *12 februari.* Gabriel Oxenstierna och grefve Nils Brahe omkring två timmar efter midnatt. Under hela sin sjukdom kämpade han ståndaktigt och med oförfäradt mod mot de svåra anfallen.

Bland fiender såväl som bland vänner gick det ryktet, att hans sjukdom och död föranledts af sorg öfver nederlaget på Fyn. Men om än detta nederlag gick konungen djupt till sinnes, så var dock hans karaktär icke af den art, att hans hjärta skulle låta sig täras af en oförnuftig sorg. Visst är, att när pfalzgrefven af Sultzbach och Stenbock återkommo från Fyn, blefvo de icke mottagne med hårda ord eller på sådant sätt, som kunde antyda ett harmfullt sinnelag. Tvärtom blefvo de föremål för ärebetygelser, den senare förordnades till guvernör öfver Skåne, den förre öfver Själland, hvaraf det synes, som om konungen velat gifva dem ett öppet erkännande för deras tapperhet och ingalunda visa någon vrede öfver en olycklig utgång. Utan minsta missmod sade han ock till sin omgifning, att ingen kunde vara herre öfver lyckan; aldrig vore man mera underkastad dess växlingar än i krig och detta nederlag vore tillfyllest ersatt, genom att hans soldater så tappert kämpat mot en dubbelt så stark fiende. Läkarne hade för öfrigt långt före detta nederlag förutsagt, att konung-

1660. ens lefnad kunde på grund af hans tilltagande fetma icke blifva synnerligen lång.

Konungens död inföll vid en tid, då konungariket Sverige befann sig i ett mycket farligt läge, omgifvet som det var af fiender på alla sidor, och då tronföljaren var i sin spädaste ungdom. Till förekommande af strider vid tillsättandet af förmyndareregering hade konungen låtit sig angeläget vara att i sitt testamente därom förordna. Tronföljarens uppfostran, förmynderskapet öfver honom och förvaltningen af riksärendena hade uppdragits åt drottning Hedvig Eleonora jämte innehafvarne af de fem höga riksämbetena, nämligen riksdrotset, riksmarsken, riksamiralen, rikskansleren och riksskattmästaren. Drottningen skulle vara ordförande i regeringen och hafva två röster, så länge hon icke inginge i nytt äktenskap. Närmaste platsen näst henne skulle tillkomma konungens broder, härtig Adolf Johan, som skulle innehafva riksmarksämbetet, Per Brahe var redan riksdrots och Carl Gustaf Wrangel riksamiral. Det höga rikskanslersämbetet anförtroddes åt Magnus Gabriel de la Gardie och Herman Fleming blef riksskattmästare. Alla förmanades eftertryckligen att med all trohet och nit beflita sig om att den mäktige men numera faderlöse fursten måtte uppfostras i den rena evangeliska läran och undervisas i alla dygder, som anstode en konung och kristen, och skulle förmyndareregeringen under konungens minderårighet så förvalta riksärendena, att den kunde för sin förvaltning och sitt regemente stå till svars inför Gud, rikets ständer och hela världen.

Vid härefter i Stockholm hållet riksmöte beslöts göra den förändring i testamentet, att härtig Adolf Johan skulle uteslutas från förmynderskapet och ur regeringen, och i dennes ställe såsom riksmarsk inträdde Lars Kagg såsom varande den äldste af de höga generalspersonerna. Då emellertid Kagg snart med döden afgick, blef Carl Gustaf Wrangel 1664 riksmarsk, och riksamiralsposten anförtroddes åt Gustaf Otto Stenbock. Under förevändning af svag hälsa aflägsnades Herman Fleming från riksskattmästarämbetet, som lämnades åt Gustaf Bonde, hvilken hittills varit president i kammarkollegium. 1660.

Carl Gustafs eftermäle.

§ 3. Carl Gustaf var född den 8 november 1622 på Nyköpings slott. Hans fader var Johan Casimir, pfalzgrefve af Zweibrücken; modern Catharina var dotter af konung Carl IX af Sverige. Prästen, som förrättade hans dop, har berättat, att ett ljussken omgaf barnets hufvud likt en gloria, hvilket äfven bekräftats af de vid dopet närvarande. Redan som ung visade han tecken på ovanliga anlag; hans fader tycktes för honom också haft mera aktning än kärlek. Pfalzgrefven lät gifva honom en sorgfällig uppfostran och gaf hans studier en sådan riktning, som tydde på, att han hyste en viss förhoppning, att en krona skulle pryda sonens hufvud genom förmälning med drottning Christina, hvilkens kärlek Carl Gustaf under gemensam samvaro med henne i unga år vunnit.

Efter slutad undervisning i hemmet sändes han sexton år gammal till Uppsala. På det att man icke skulle tro, att han i fädernehemmet insupit några läror, som stodo i strid mot konungariket Sveriges statsreligion, anförtroddes hans undervisning åt teologie professorn Johannes Lenæus, som redeligen undervisade honom i andliga ting och senare, då han skulle draga ut i främmande länder, för honom författade en bok, *De Veritate & Excellentia Christianæ Religionis,* som skulle tjäna honom till skydd mot syndiga människors förförelser, då man på resor ofta nödgas till umgänge med sådana, som antingen ingen religion hafva, eller äro irrlärige. Carl Gustafs vistelse i Uppsala under bemälde Lenæi uppsikt föranledde denne, som senare var blifven ärkebiskop, att i icke ringa mån bidraga till Carl Gustafs upphöjelse på tronen efter drottning Christinas afsägelse, enär prästeståndet såväl som borgare och bönder hade stort förtroende till Lenæus. Under hela sin vistelse i Uppsala förmärktes hos Carl Gustaf mera blygsamhet och allvar, än som eljes brukar komma till synes vid unga år.

1660. Efter någon tids vistande i Uppsala sändes Carl Gustaf att se sig om i främmande länder och för att bilda sig under umgänge med utmärkte män. Öfver Danmark och Nordtyskland begaf han sig till Nederländerna och Frankrike, som han grundligt genomreste. Därefter fortsatte han genom Schweiz till Strassburg, där han inledde bekantskap med härtig Bernhard af Weimar. Efter dennes död reste han åter öfver Schweiz till Paris. Under hela sin resetid hade han visat stor lust för umgänge med i politik och krigsväsen erfarne män, och ännu finnes i behåll den resebok, som han med egen hand nedskrifvit och där många namn på sådana män finnas antecknade. Utom andra för en furste lämpliga kunskaper, som han förvärfvat, hade han äfven i unga år af latin lärt så mycket, som för en konung nödigt var; franska talade han med färdighet, tyska väl, svenska var hans moders mål, och äfven italienska förstod och talade han godt. Efter två års vistelse utomlands sporde han Hugo Grotius, huru han skulle fullända sina studier. Denne svarade, att i enlighet med sitt höga stånd skulle han icke längre hänga öfver böcker utan ägna sig åt statssaker. Han följde rådet och vände hem.

De svenska vapnen stodo då i högsta ära, och han begaf sig därför till Tyskland för att lära krigets konst under den högt berömde fältherrn Lennart Torstenson. Hos honom började han som volontär, men för att komma i aktiv krigstjänst och vinna större anseende befordrades han snart till ryttmästare vid Torstensons lifregemente och därefter till öfverste för kurländska rytteriregementet. Efter att under fem år hafva gifvit upprepade prof på tapperhet i krig begaf han sig åter till Sverige i förhoppning på förmälning med drottning Christina. Men hon ville icke lyssna härtill utan sände honom såsom generalissimus till Tyskland. Den snart afslutade freden betog honom emellertid tillfälle att skörda mera ära på slagfältet, men hans klokhet och fasthet bragte det såvida, att gjorda öfverenskommelser trots motpartens list och ränker icke blefvo kullkastade och att all möda och alla krigsbragder, som under åratal genomkämpats, icke blefvo tillspillogifna. 1660.

Sedan Carl Gustaf blifvit vald till tronföljare, gick han klokt tillväga, så att inga misstankar om otidig maktlystnad från hans sida skulle framkalla afund eller skada honom. Efter tillträdet till regeringen gaf han prof på tapperhet och klokhet, hvilka i denna historia blifvit omförmälda. Om än lyckans öfvermåttan leende gudinna en och annan gång lockat honom att eftertrakta saker, som han icke med egen makt kunnat vinna och behålla, så har han dock aldrig begått något skymfligt, och när genom hela Europas afund nöden tvang honom att gifva vika, så skedde det med all konungslig värdighet. Han var en furste af underbar storsinthet, i krigets konst väl förfaren och i grund och botten en rättrådig man och tapper hjälte. Bland otaliga prof på hans oförskräckta mod må blott erinras, att, när de franska sändebuden kraftigt afrådde honom från att låta det komma till en drabbning vid Warschau, enär fienden vore honom vida öfverlägsen, svarade han, att han väl visste, huru stark fienden var, men han fruktade honom icke, hvilket icke hindrade honom att vara beredd att inom två timmar sluta fred. Men om fienden icke ville det, tvekade han icke att möta honom på öppna fältet, ja, han skulle önska, att alla hans fiender voro samlade på detta fält, på det att han skulle kunna slå dem alla på en gång. Icke mindre djupt förstående ägde han i statssaker och visade i synnerhet i farans ögonblick stor klokhet, så att man kan tveka, om han uträttat mera genom kloka beslut än genom tapperhet på slagfältet. Härtill kom en framstående, liflig och för en furste synnerligen väl lämpad vältalighet; hans tal var icke mindre flytande än hans klarhet och ledighet i skriftliga uppsatser. De många skrifvelser af hans hand, som ännu äro i behåll, äro fyllda af kloka tänkespråk och däri angifvas grundade skäl för hans beslut, som äro af underbar verkan. Han

Castrum doloris
In funere Sereniß: ac Potentiß: Principis ac Dn: Dn:
CAROLI GUSTAVI,
Svecorum, Gothorum, Vandalorumq: Regis Augustißimi
in Templo Arcis Holmensis adornatum.
Devotißimus iuxta ac mœstißimus delineavit E I. Dahlberg Pro Tribun.

Qui sex bella simul fudit sex victor in hostes,
Et prope tot terras sub sua iura dedit,
Cui pontem Oceanus glacie firmavit, ut illàc
Transportaret equos, agmina, Castra Duces.
CAROLUS Orbis honor jacet heiè. Heroa dederùt
secula nulla, dabunt secula nulla parem.

J. P. Paulet sculp.

N. 109.

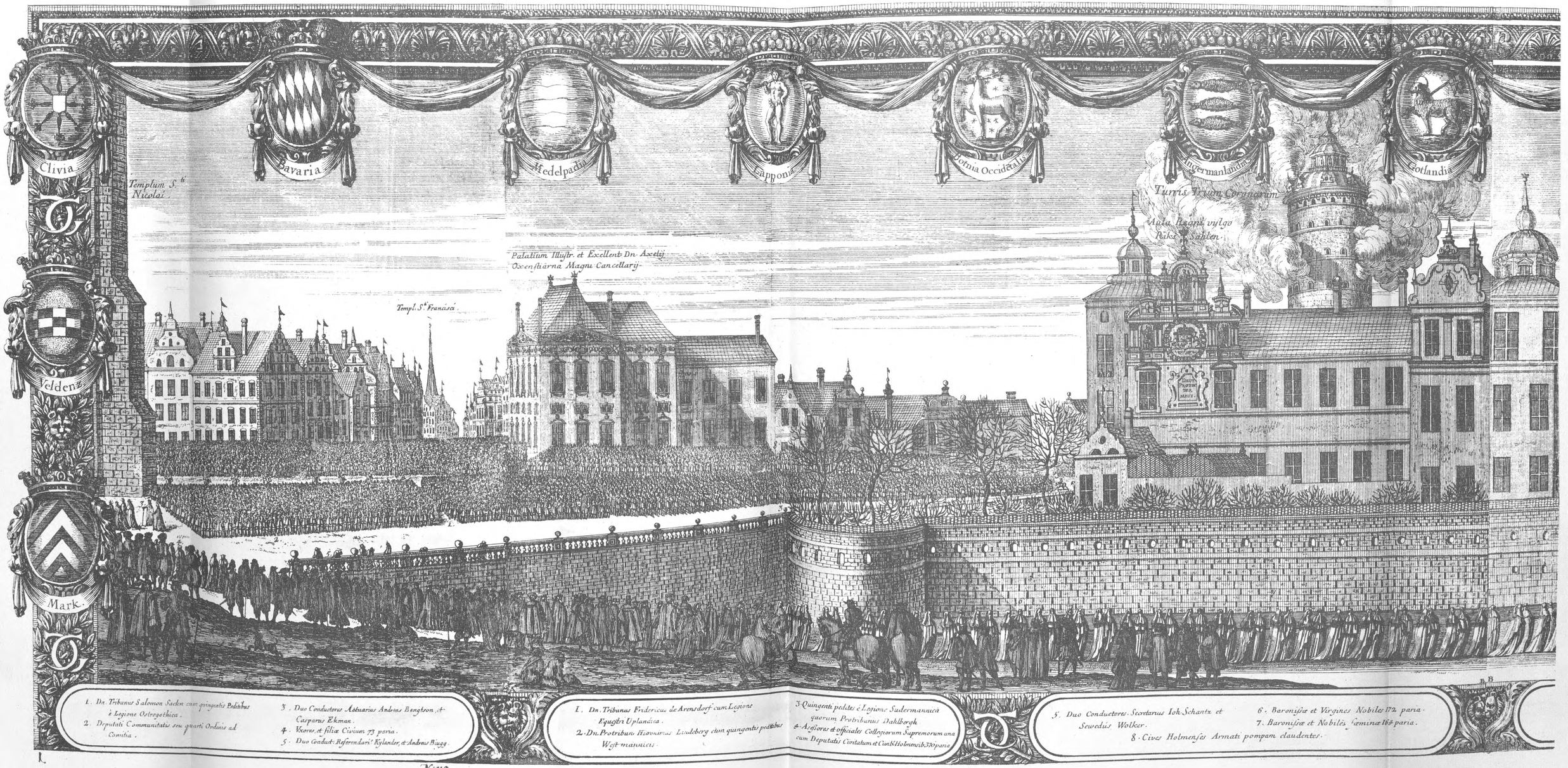
Clivia
Bavaria
Hedelpadia
Lapponia
Nova Occidentalis
Ingermanlandia
Gotlandia
Templum S.ti Nicolai.
Palatium Illustr. et Excellentz Dn. Axelij Oxenstiärna Magni Cancellarij.
Templ. S.te Francisci.
Turris Trium Coronarum
Aula Regni vulgo Riks Sahlen.
Velden.
Mark.
1. Dn. Tribunus Salomon Sacken cum quingentis Peditibus è Legione Ostrogothica.
2. Deputati Communitatis seu quarti Ordinis ad Comitia.
3. Duo Conductores Actuarius Andreas Bengtson, et Casparus Ekman.
4. Vxores, et filiæ Civium 73 paria.
5. Duo Conduct: Referendarii Kylander, et Andreas Bugg.
1. Dn. Tribunus Fridericus de Arensdorff cum Legione Equestri Uplandica.
2. Dn. Protribun. Hieronimus Lindeberg cum quingentis peditibus Westmannicis.
3. Quingenti pedites è Legione Sudermannica quorum Protribunus Dahlbergh.
4. Assessores et officiales Collegiorum Supremorum una cum Deputatis Civitatum et Civit. Holmiensib. 370 paria.
5. Duo Conductores Secretarius Ioh. Schantz et Sewedus Wolker.
6. Baronissæ et Virgines Nobiles 172 paria.
7. Baronissæ et Nobiles Fœminæ 165 paria.
8. Cives Holmenses Armati pompam claudentes.
B B
L
N:uo.
2

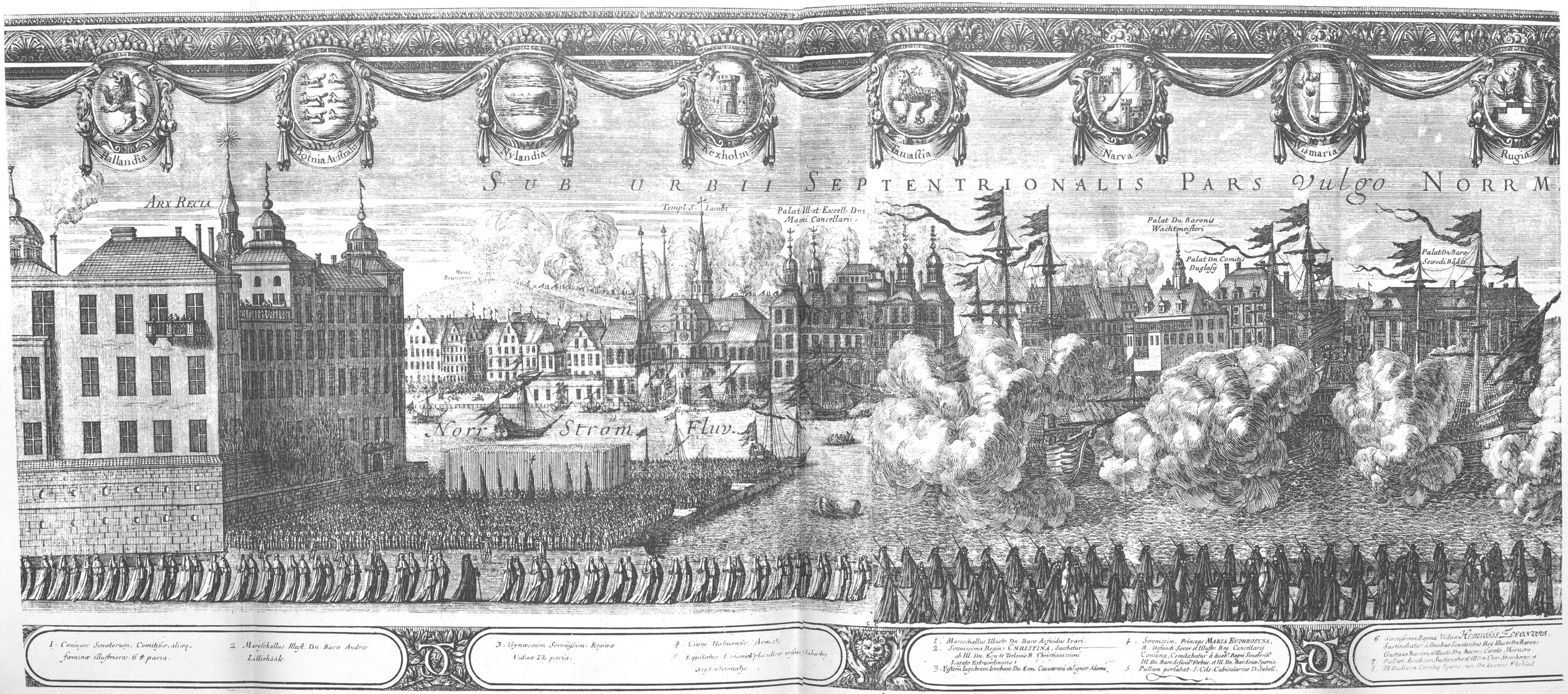

1. Coniuges Senatorum, Comitibus, aliisq. fœminæ illustriores. 64 paria.

2. Marescallus Illust. Dn. Baro Andreas Lilliehöök.

3. Gynæceum Serenissimæ Reginæ Viduæ 72 paria.

4. Cives Holmenses Armati.

5. Equitatus Leonum splendidè vestitus Subsidij Septentrionalis.

1. Marescallus Illustr. Dn. Baro Axiuidus Ivari.
2. Serenissima Regina CHRISTINA, ducebatur ab Ill. Dn. Equite Tordenskiold Legato Extraordinario.
3. Vgbein lugubrem levebant Dn. Com. Caccarani & Dignor Adami.
4. Serenissim. Princeps MARIA EUPHROSYNA, R. Festum, Sororis Illustr. Reg. Cancellarij Comitissæ, Comitabatur à duobus Regni Senatoribus Ill. Dn. Baro Axiuid Forbus, et Ill. Dn. Baro Erik Sparre.
5. Pallam portabat S. Cels. Cubicularius D. Sabell.
6. Serenissima Regina Vidua HEDWIGIS ELEONORA, Sustinebatur à Duobus Senatoribus Reg. Illustr. Dn. Baronis Gustavo Banner, & Illustr. Dn. Baronis Carolo Mörner.
7. Pallam deferebant Sustinebantque Ill. Dn. Com. Stenbergue et
8. Ill. Dn. Baro Carolus Sparre cum Dn. Iacobo Fleblad.

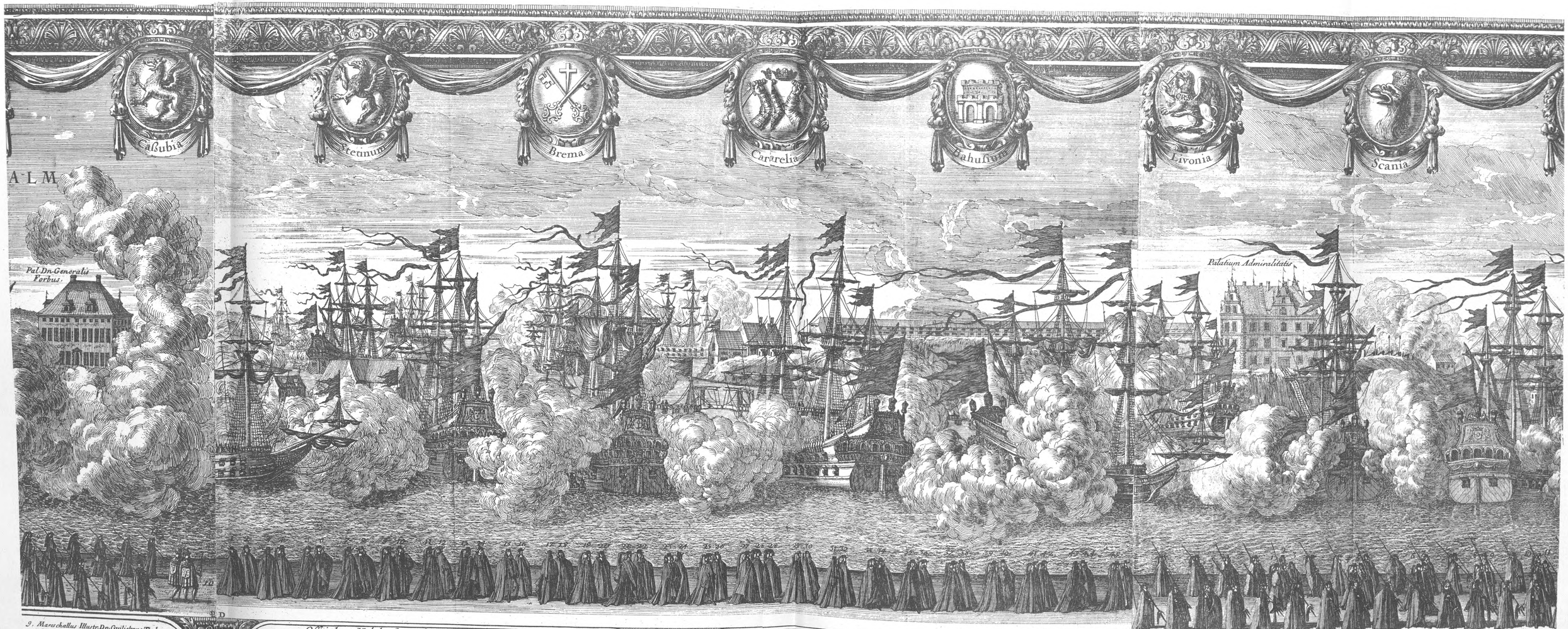

9. Marschallus Illustr. Dn. Guilielmus Taube Regn. Sue Senator.
10. Duo Regis Armorum Dn. Ericus Gyldenbrinck et Dn. Alex. Wrang.
11. Satellites Reginam ab utraq; latere Stipantes.

Officiales et Nobiles Serenissimam Reginam Viduam præcedentes.

1. Dn. Ericus Stansfeldt.
2. Dn. Ericus Karpfian.
3. Dn. Nils Tungelt.
4. Dn. Sven-Svart.
5. Dn. Stroinsfelt.
6. Dn. Grönberg.
7. Dn. Daniel Leyonstiarna.
8. Dn. Nils Appelgreen.
9. Dn. Samiel Kempenschield.
10. Dn. Martinus Blic Crona.
11. Dn. Landsberg.
12. Dn. Chemnitz.
13. Dn. Behmer.
14. Dn. Blyschield.
15. Dn. Andreas Boom.
16. Dn. Iost Quant.
17. Dn. Martinus Lindström.
18. Dn. Sparfelt.
19. Dn. Carolus Rosenstielke.
20. Dn. Snekenfelt.
21. Dn. Ericus Klowerschield.
22. Dn. Johan Lager Crona.
23. Dn. Nils Rosenfecht.
24. Dn. Vaigner.

Officiales et Nobiles Serenissimam Reginam Viduam præcedentes.

25. Dn. Canterinterhielm.
26. Dn. Lillieholcholm.
27. Dn. Olaus sive Strömschield.
28. Dn. Ericus seu Rosenhelm.
29. Dn. Joan. Jon. Beyer.
30. Dn. Rosenhoenfeldt.
31. Dn. Wulfenkla.
32. Dn. Retzenfelt.
33. Dn. Joan. Wahrang.
34. Dn. Quikelberg.
35. Dn. Edenberg.
36. Dn. Buhrenschield.
37. Dn. Siohielm.
38. Dn. Carolus Beckenfelt.
39. Dn. Jonas Oxtierna.
40. Dn. Palmstruuch.
41. Dn. Gustaf Palmqvist.
42. Dn. Hegerhiarna.
43. Dn. Snekenberg.
44. Dn. Fogelsak.
45. Duo Marschalli Dn. Franciscus Horn. et Dn. Balthasar Marschallt.

Senatores Regni.

1. Illustr. Dn. Baro Gustavus Posse.
2. Illustr. Dn. Baro Claudi Stiernschield.
3. Illustr. Dn. Baro Benedictus Horn.
4. Illustr. Dn. Baro Christer Horn.
5. Illustr. Dn. Comes Nicolaus Brahe.
6. Illustr. Dn. Baro Gustavus Soop.
7. Illustr. Dn. Baro Joannes Rosenhane.
8. Illustr. Dn. Baro Steno Bielke.
9. Illustr. Dn. Baro Ericus Flamming.
10. Illustr. Dn. Baro Axelius Sparre.
11. Illustr. Dn. Comes Benedictus Oxenstiarna.
12. Illustr. Dn. Comes Claudius Tott.
13. Illustr. Dn. Baro Petrus Ribbing.
14. Illustr. Dn. Comes Axelius Lillie.
15. Illustr. Dn. Baro Thuro Sparre.

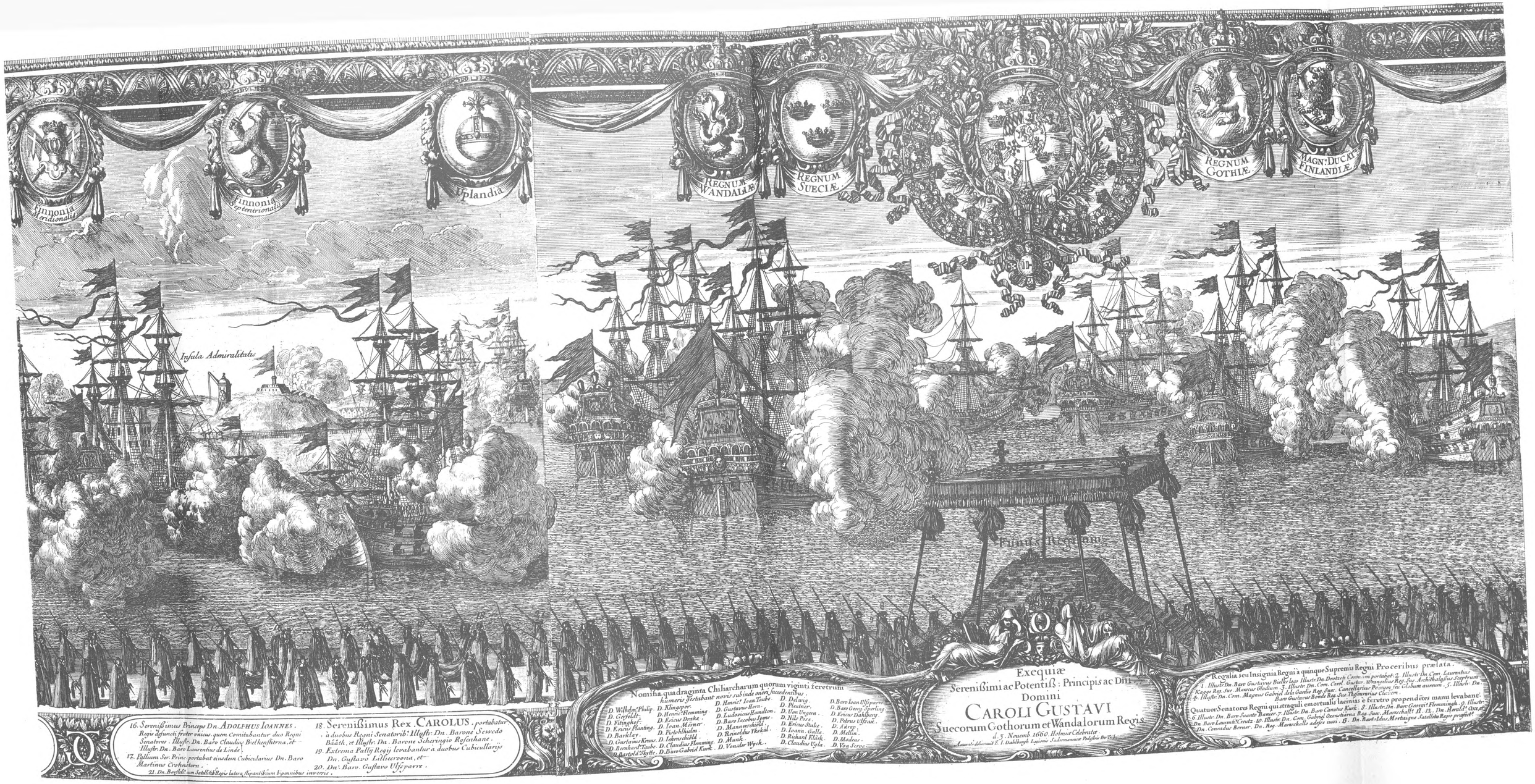
Finnonia Meridionalis
Finnonia Septentrionalis
Uplandia
Insula Admiralitatis
REGNUM WANDALIÆ
REGNUM SUECIÆ
REGNUM GOTHIÆ
MAGN: DUCAT: FINLANDIÆ
Finis Regnorum
Exequiæ
Serenissimi ac Potentiss: Principis ac Dni
Domini
CAROLI GUSTAVI
Suecorum Gothorum et Wandalorum Regis
d. 3. Novemb. 1660. Holmiæ Celebratæ
Nomina quadraginta Chiliarcharum quorum viginti feretrum humeris gestabant novis rubinde onerisuccedentibus.
D. Wilhelm Philip. D. Klingspor.
D. Gevseldt. D. Henric Flemming.
D. Fitinghof. D. Ericus Drake.
D. Ericus Planting. D. Ioan. Mörner.
D. Barclay. D. Petrohlhalm.
D. Gustavus Kruus. D. Isbrechtild.
D. Bernhard Taube. D. Claudius Flemming.
D. Bartol. d'Skytte. D. Baro Gabriel Kurk.
D. Henric Ioan Taube.
D. Gustavus Horn.
D. Ludovicus Hamilton.
D. Baro Iacobus Spens.
D. Mannerchiöld.
D. Reinoldus Yhkull.
D. Munk.
D. Vonsdor Wyck.
D. Delwig.
D. Fleutner.
D. Von Ungern.
D. Nils Peetz.
D. Ericus Stake.
D. Ioann. Galle.
D. Richard Klirk.
D. Claudius Ugla.
D. Baro Ioan Ussparre.
D. Baro Georg. Sperling.
D. Ericus Dahlberg.
D. Petrus Ussparre.
D. Adrep.
D. Mellin.
D. Medeus.
D. Vea Scroe.
16. Serenissimus Princeps Dn. ADOLPHUS IOANNES. Regi defuncti frater unicus, quem Comitabantur duo Regni Senatores. Illustr. Dn. Baro Claudius Bielkenstierna, et Illustr. Dn. Baro Laurentius de Linde.
17. Pallium Sac. Princ. portabat eiusdem Cubicularius Dn. Baro Martinus Crothstorn.
18. Serenissimus Rex CAROLUS, portabatur à duobus Regni Senatorib. Illustr. Dn. Barone Sevedo Bååth, et Illustr. Dn. Barone Scheringio Rosenhane.
19. Extrema Pallij Regij levabantur a duobus Cubicullarijs Dn. Gustavo Lillieroona, et Dn. Baro. Gustavo Ussparre.
20. Dn. Baro. Gustavo Ussparre.
21. Dn. Bogislaus Sadelitsk Regis latera Hispanitsk cum hyppinibus incessus.
Regalia seu Insignia Regni a quinque Supremis Regni Proceribus prælata.
1. Illustr. Dn. Baro Gustavus Bielke loco Illustr. Dn. Drotsetz Comitem portabat. 2. Illustr. Dn. Com. Laurentius Kagge Reg. Sue. Marcus Gladium. 3. Illustr. Dn. Com. Carol. Gustav. Wrangelius Reg. Sue. Archithalassiæ Sceptrum. 4. Illustr. Dn. Com. Magnus Gabriel dela Gardie Reg. Sue. Cancellarius Pecunia, seu Globum aureum. 5. Illustr. Dn. Com. Magnus Gabriel de la Gardie Reg. Sue. Thesaurarius Clavem.
Baro Gustavus Bonde Reg. Sue. Thesaurarius Clavem.
Quatuor Senatores Regni qui singuli emortualis lacinias è feretro propendères manu levabant.
1. Illustr. Dn. Baro Svante Banér. 2. Illustr. Dn. Baro Georgius Flemmingh. 3. Illustr. Dn. Baro Gustavus Kurck. 4. Illustr. Dn. Baro Comitus Kurk. 5. Illustr. Dn. Baro Svante Banér. 6. Illustr. Dn. Baro Svante Banér. 7. Illustr. Dn. Baro Comitus Kurk. 8. Illustr. Dn. Baro Georgius Flemmingh. 9. Illustr. Dn. Baro Laurentius Kruutz. 10. Illustr. Dn. Com. Gabriel Oxenstierna Reg. Sue. Marschallk D. 12. Dn. Herald. Occ. et Dn. Comitus Berner. Dn. Reg. Marschallo adjuti sui. 13. Dn. Bartholdus Mortaigne Satellitis Regni præfect.

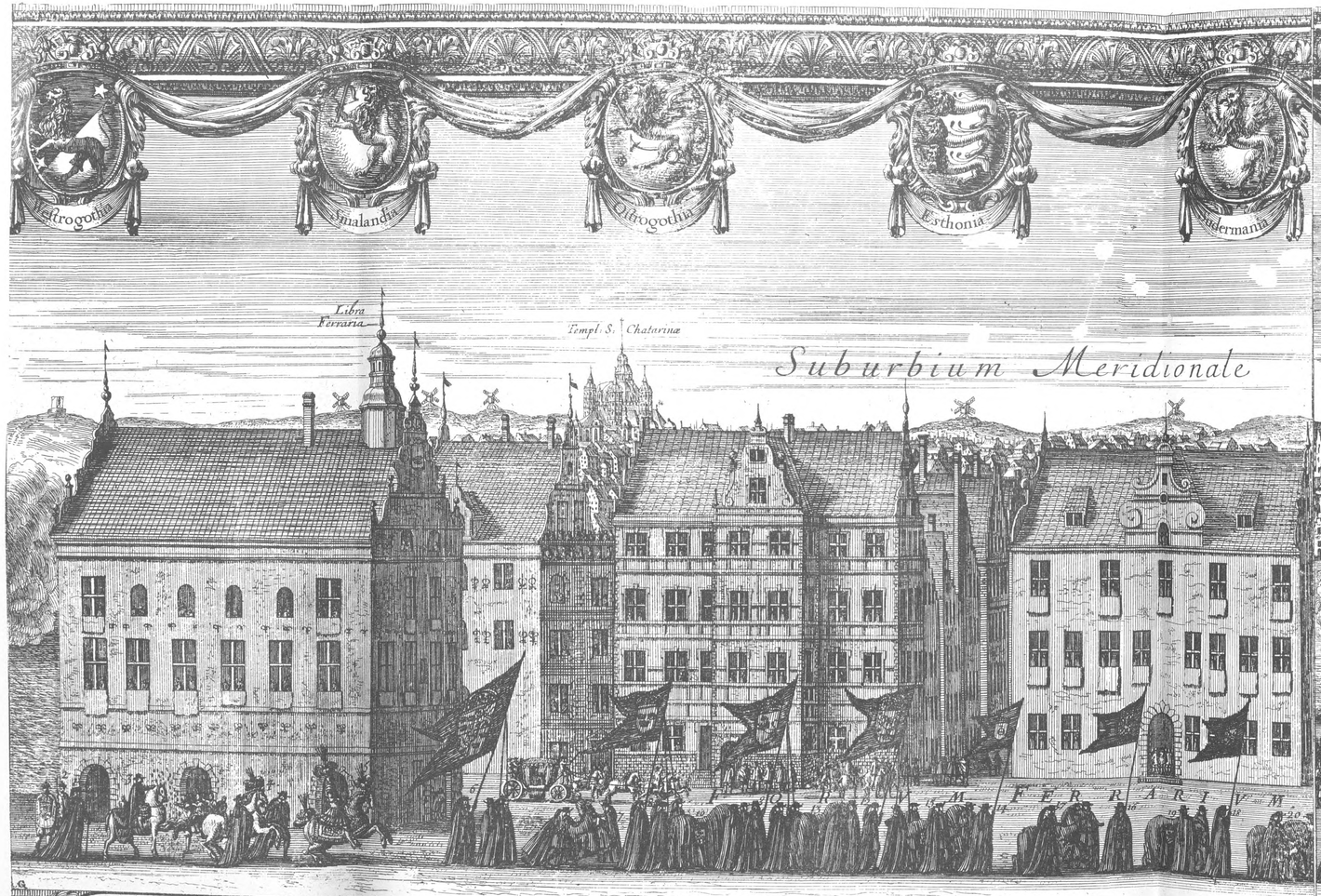

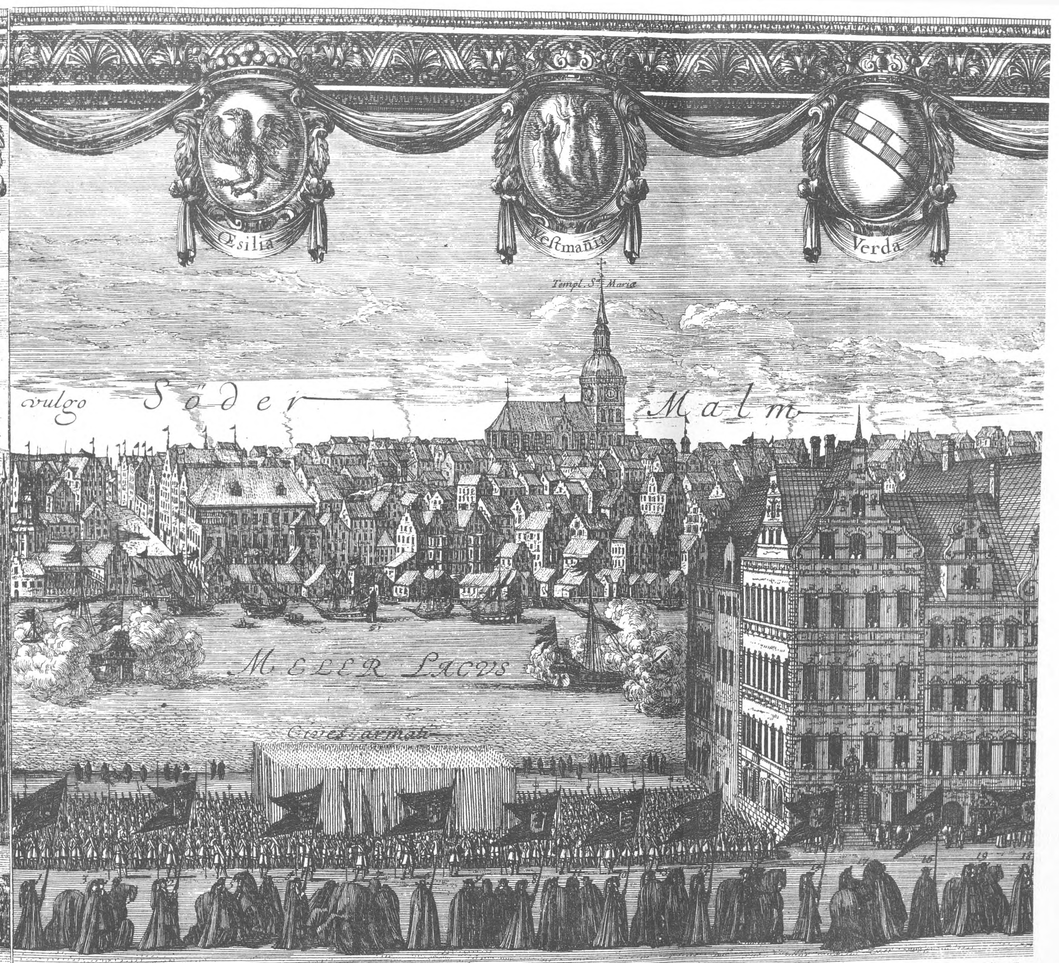

1. Tribunus Bartoldus Mortagne, cum 80. Satellitibus stratis
sunus ab utroque latere, tigantibus.
2. Duo Reges Armor. cum Vexillorum caduceis Aureis.
Dni. Jonas Polemarum, et Andreas Lilliequist.
3. Rationum Professor Burgensis Cremanberg, nummos aureos
et argenteos in Vulgus Spargens.
4. Equites ejus defensui Reg. affecti
et stabuli Regij Præfecto Dn. Hermanno Wintero, et Cubicula-
rio Pp. Nicolao Kagge.
5. Illustr. Dn. Joannes Gyllenstierna Cubicularius Regius
Chatarinæ insignita indutus.
6. Vexillum primarium præferebatur ab Illustr. Dn. Baronе Gustavo
Horno Reg. Sen. et Supr. Rei Tormentariæ præfecto.
7. Regnum Sitcorum, ab Illustr. Com. Axelio Delagardie.
8. Illustr. Dn. Com. Gabriel Oxenstierna Thuromsis filius, et Illustr.
Dn. Baro Gustavus Ulfspäre.
9. Vexill. Regn. Gothiæ ab Illustr. Dn. Com. Ottone Wilhelmo Königsmark.
10. Equum ducob. Illustr. Dn. Comes Thuro Oxenstierna Junior, et
Dn. Gustavus Drake.
12. Regn. Wandalorum Illustr. Com. Axelius Lillie.
13. Illustr. Baro Nils Bielke, et Dn. Rundel.
Vexilla Provinciarum
14. Uplandia Illustr. Dn. Baro Georgius Gyllenstierna.
15. Dn. Laurentius Mörner, et Dn. Silverbrand.
16. Magn. Ducat. Finnlandia Illustr. Dn. Baro Gustav. Sparre.
17. Dn. Henricus Flemming, et Dn. Carolus Rantzeschiöld.
18. Ducat. Westrogothia Illustrissi. Dn. Baro Erikus Sparre.
19. Illustr. Dn. Philippus Stiärnschiöld, et Dn. Swinchufvud.
20. Equum Duc. Finnoen. Septentrional. Ducibat. Dn.
Carolus Georgius Kagge, et Dn. Rosenschiöld.

1. Vexill. Finn. Septentr. port. Illustr. Dn. Baro Laurentii Fleming.
2. Smalandia. Illustr. Dn. Baro Abrahamus Leyonhufvud.
3. Illustr. Dn. Baro Carolus Oxenstierna, et Dn. Cronort.
4. Finnonia Meridional. Illustr. Dn. Baro Ernestus Kreutz.
5. Illustr. Dn. Baro Joan. Wachtmeister, et Dn. Hoksefvicht.
6. Ostrogothia. Dn. Carolus Sacken.
7. Dn. Baro Gustavus Linde, et Dn. Lilliehielke.
9. Scania. Dn. Baro ab Ungern.
9. Dn. Gustavus Wrangelius, et Dn. Gyllenax.
10. Esthonia. Dn. Tzekelius.
11. Dn. Ericus Stake, et Dn. Skakelborgh.
12. Livonia. Dn. Otto ab Rooson.
13. Dn. Jacobus Creutz, et Dn. Petrus Stahlhamer.
14. Sudermannia. Ill. Dn. Claudi Roolamb.
15. Dn. Baro Axelius Leyonschiöld, et Dn. Pohlman.
16. Bahusium. Dn. Carolus Schoting.
17. Dn. Gabriel Fallenberg, et Dn. Ramèward.
18. Osilia. Dn. Jacobus Törnschiöld.
19. Dn. Carolus Falkenberg, et Dn. Ruhlbars.
20. Carelia. Dn. Johannes Printz.
21. D. Horus Gyllenankar, et Dn. Tawast.
22. Wastmannia. Dn. Andreas Appelbohm.

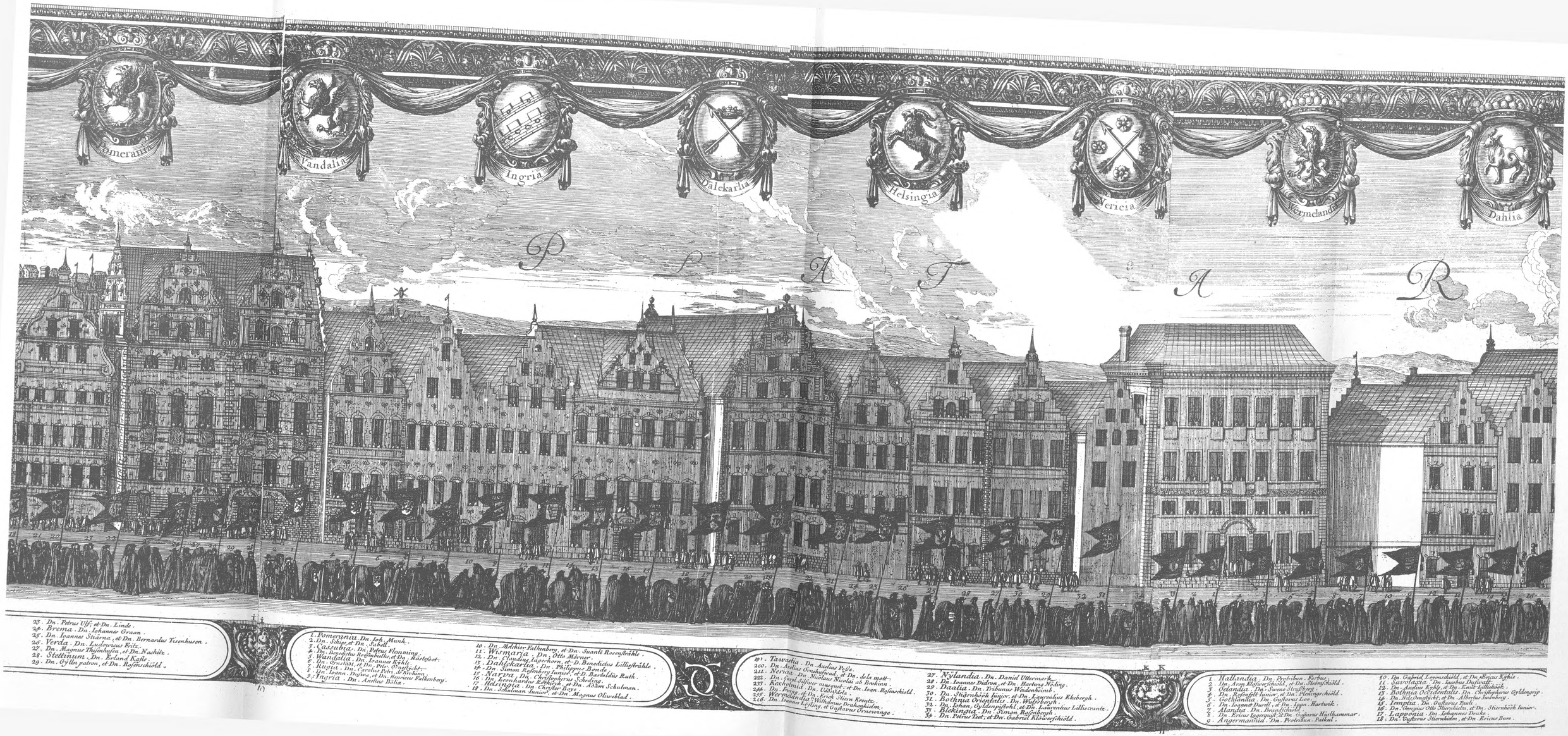

23. Dn. Petrus Ulf, et Dn. Linde.
24. Brema. Dn. Johannes Gruan.
25. Dn. Ioannes Stiarna, et Dn. Bernardus Tisenhusen.
26. Verda. Dn. Ludowicus Fritz.
27. Dn. Magnus Thulenhusen, et Dn. Nachitz.
28. Stettinum. Dn. Ferdinand Kalle.
29. Dn. Gyllo patron, et Dn. Rosenschield.

1. Pomerania. Dn. Joh. Munk.
2. Dn. Schlipt, et Dn. Sabell.
3. Cassubia. Dn. Petrus Flemming.
4. Dn. Benedictus Raphaelis, et Dn. Rietfoot.
5. Mandalia. Dn. Ioannes Kehle.
6. Dn. Ornehöl, et Dn. Peter Oxenschield.
7. Rugia. Dn. Carolus Fehr, et Brokann.
8. Dn. Ioann. Duglou, et Dn. Rowcus Falkenberg.
9. Ingria. Dn. Axelius Bolia.

10. Dn. Melchior Falkenberg, et Dn. Suante Rosenschöld.
11. Wismaria. Dn. Otto Mörner.
12. Dn. Claudius Ingerhorn, et D. Benedictus Lillieschöld.
13. Dahlekarlia. Dn. Philippus Brahe.
14. Dn. Simon Rosenberg junior, et D. Bartholdus Ruth.
15. Narva. Dn. Christopherus Schoding.
16. Dn. Leonhardus Rehbinder, et Dn. Adam Schulman.
17. Helsingia. Dn. Christer Bera.
18. Dn. Schulman junior, et Dn. Magnus Oliveblad.

19. Tawastia. Dn. Axelius Pelle.
20. Dn. Axelius Oxenhufwud, et Dn. de le mott.
21. Nericia. Dn. Nicolaus Nicolai ab Brokann.
22. Dn. Carol. Silfver marsvet, et Dn. Ioan. Rosenschöld.
23. Kexholmia. Dn. Ulof Oxele.
24. Dn. Franz, et Dn. Jacob Steen Kreutz.
25. Wermelandia. Dn. Wilhelmus Drakenhielm.
26. Dn. Ioannes Leffing, et Gustavus Oxenstierna.

27. Nylandia. Dn. Daniel Ulfenmark.
28. Dn. Ioannes Didron, et Dn. Hartwig Nieding.
29. Daalia. Dn. Tribunus Waidenheimb.
30. Dn. Stiernhiök junior, et Dn. Laurentius Ekeborgh.
31. Bothnia Orientalis. Dn. Wulfsbergh.
32. Dn. Johan. Gyldenpistohl, et Dn. Laurentius Lillie crantz.
33. Blekingia. Dn. Simon Rajalinus.
34. Dn. Petrus Teet, et Dn. Gabriel Rosenschield.

1. Hallandia. Dn. Perbrihan. Kruus.
2. Dn. Arvid Klofverschield, et Dn. Stromschield.
3. Oelandia. Dn. Sveno Stralhorn.
4. Dn. Rosenhök junior, et Dn. Flodrigar. Kiold.
5. Gothlandia. Dn. Gustavus Loo.
6. Dn. Ioannes Durell, et Dn. Ivan. Hartwik.
7. Adanfat. Dn. Brunschield.
8. Dn. Ericus Lagerguist, et Dn. Gustavus Hielhammar.
9. Angermanlidia. Dn. Perbrihan. Falkel.

10. Dn. Gabriel Leyonschield, et Dn. Ericus Kehle.
11. Sarvolaxia. Dn. Iacobus Duswall.
12. Dn. Axelius Kexle, et Dn. Knut Lillieshöök.
13. Bothnia Occidentalis. Dn. Christopherus Gyldenorig.
14. Dn. Nils Omegbrigt, et Dn. Albertus Svedberg.
15. Tempsfal. Dn. Gustavus Buell.
16. Dn. Georgius Otto Stiernhielm, et Dn. Stiernhöök Iunior.
17. Lapponia. Dn. Johannes Drake.
18. Dn. Gustavus Stiernhoden, et Dn. Ericus Bure.

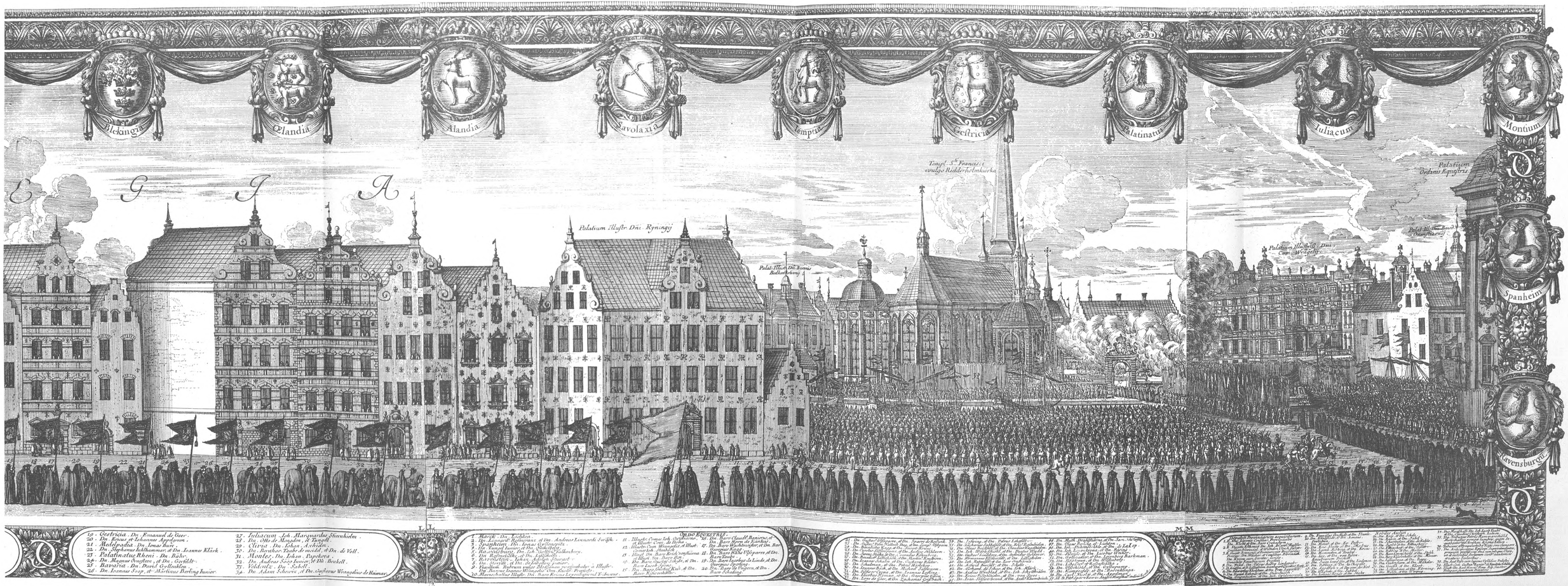
Hekingia
Flandia
Alandia
Savolaxia
Empria
Gestricia
Palatinatus
Iuliacum
Montium
Spanheim
Ravensburgh
Palatium Illustr. Dni. Ryningij
Templ. S.ti Francisci
Palatium Illustr. Dni Comitis Wrangelij

1660. ägde en märklig förmåga att vinna människor, hvarigenom mången rent af twangs att utan ens någon eller blott af en swag förhoppning om belöning wåga sitt lif för honom. Vidare förstod han alltid att rädda och upprätthålla sitt höga anseende och att gälda, hvad hvar och en rätteligen tillkom, liksom han visste att till sitt verkliga värde uppskatta det rätta. Swek och lumpenhet kunde han icke lida, ej heller att de, som borde nöja sig med äran att få mottaga hans order, tolkade dem efter sitt godtycke. I sitt arbete var han outtröttlig och kunde af inga nöjen eller lustbarheter lockas att försumma det. Och ehuru hans tilltagande fetma mycket besvärade honom, fullgjorde han icke desto mindre en plikttrogen generals och härförares alla åligganden. Ja, de funnos till och med, som tadlade honom för att själf hafva utfört sådant, som han kunnat öfverlåta åt sina tjänare, hvarigenom han öfveransträngde sig. Som en fader älskade han sina soldater och älskades af dem tillbaka, hvilket icke hindrade honom från att högt skatta wetenskaper och fredens värf. Han var mild och frikostig utan slöseri, en furste, hwilken, så långt det i hans förmåga stod, icke lät någon, som uträttat något berömwärdt, blifva obelönad, och där han icke med gåfwor kunde tillfyllest belöna, ersatte han det med wänlighet och godhet. Han var besjälad af uppriktig kärlek till sitt rike och ville därför gifva det en sådan ställning, att det skulle komma i åtnjutande af en fullt betryggande säkerhet och genom egna krafter bestå utan att vara underkastadt främmande inflytande. Efter så många och svåra krig var hans allra högsta önskan att nu komma till fred, på det att de inre förhållandena måtte bringas i ordnadt skick och den allmänna ställningen såväl som enskildes måtte förkofras. Men det var icke Försynens vilja, att Sverige längre skulle äga en så utmärkt furste. Han bortrycktes i sin ålders blomma vid ännu icke uppnådda trettioåtta år. Fäderneslandet visade sin tacksamhet mot sin så högt förtjänte konung genom att gifva honom en likbegängelse, som i prakt icke öfverträffats af någon föregående dylik. Den stät, som därvid utvecklades, behöfver wår penna icke skildra, enär den i ett konstfullt kopparstick blifvit här klart och tydligt framställdt. Till minne af Carl Gustaf hafva ock omstående minnespenningar blifvit präglade. 1660.

§ 4. Efter konungens dödliga frånfälle gingo de påbörjade underhandlingarna lättare, då afunden mot Sverige, sedan det beröfvats en så tapper furste, mycket aftagit, och den faderlöse tronföljarens förmyndare ansågo klokt att om än med några eftergifter ernå fred. De voro tillfreds, om de blott kunde få behålla Skåne, Halland och Blekinge samt Bohuslän. Till den ändan återkallades trupperna från Norge, och belägringen af Fredrikshald upphäfdes. Kommissarierna vid fredsförhandlingarna förseddes ock med nya order för att underlätta saken. *Förhandlingarna i Oliwa.*

Underhandlingarna med Polen togo också fart. Vid första sammankomsten begärde de Lumbres att få se svenskarnes fullmakt för förhandling med polacker, brandenburgare och de kejserlige, och då han intet hade att därvid erinra, frågade han, om svenskarne ville utväxla fullmakterna eller lämna dem åt honom i förvar, eller om de ville gifva honom dem i afskrift eller i original. För att visa sitt tillmötesgående lämnade svenskarne originalen, hvilka de föredrogo att få utväxlade, sedan de af de Lumbres erhållit en förbindelse, att han icke skulle lämna dem till motparten, med mindre denna aflämnade sina fullmakter. Därest detta icke skedde, skulle svenskarnes fullmakt till dem återställas. Polackerna mottogo utan tvekan den svenska fullmakten, men lejdebrefven för de kejserlige och polackerna skickade de tillbaka, dels därför att kejsarens titel i det förra icke var fullständig, dels därför att i sigillet på det senare konungens af Sverige hela titel var insatt. Emellertid förklarade de sig tillsvidare nöjde med de under förlidne sommar utfärdade lejdebref, tills nya hunne blifva utfärdade. Till svenskarne öfverlämnade de Lumbres motpartens fullmakt, kejsarens lejdebref och en särskild försäkran från kurfursten *28 dec. 1659.*

1660. angående kurirer och säkerhet på själfva förhandlingsplatsen. Några småsaker, som kunnat gifva anledning till anmärkning, förekommo visserligen, men svenskarne fäste sig icke därvid. Beträffande den af konungen af Polen utfärdade fullmakt anmärktes likväl, att i stället för *subortas controversiaas* stod *subordinatas controversias* och att i den af republiken Polen utfärdade fullmakten orden *bello Polonico-* och konungariket Sverige, och där stod 1660. äfven, att konungen af Sverige ville genom sina sändebud i Preussen underhandla om sina affärer, en stilisering, som alldeles tydligt var för hans kungliga värdighet kränkande och icke heller skickade sig för sändebuden, hvilka kommit som parter till fredsförhandlingarna. Om sändebudens kurirer och bref fanns icke heller något intaget. I de kurfurstliga lejdebref-

Svecico voro raderade och kommissariernas titlar abbrevierade. Däraf låg det antagandet nära till hands, att den plats, som afsedts för kommissariernas namn, varit för knappt tillmätt och att deras namn blifvit ditsatta efter fullmaktens undertecknande, hvadan således syntes som om icke alla kommissarier blifvit af riksdagen förordnade. Detta blef emellertid rättadt. I de kejserliga lejdebrefven stodo konungen och konungariket Polen före konungen ven hade felaktigt uppgifvits, att förhandlingarna skulle försiggå i Pommerellen, ehuru Zoppot var beläget i Kassuben, att sändebuden skulle begifva sig från Pommern till Pommerellen, och för öfrigt voro de dagtecknade den 12 december 1659. Man visste dock, att sändebuden i slutet af augusti brutit upp från Pommern och uppehållit sig i Elbing öfver tre månader. Om säkerhet på den plats, där de under förhandlingarna skulle vistas,

1660. stod intet, utan endast för resa fram och åter, och om kurirer inom Livland och Tyskland var heller ingenting nämndt. Dessa ofullständiga handlingar återlämnades af svenskarne till de Lumbres, hvilken lofvade att anskaffa andra. Emellertid behagade det polackerna synnerligen, att svenskarne genast aflämnat sin fullmakt, hvilket åter icke tillfredsställde de kejserlige, och Lisola lät också förstå, att detta alltför stora tillmötesgående från svenskarnes sida syntes honom misstänkt. Det påstods nämligen, att kejsaren hade ingått förlikning med moskoviterna, enligt hvilken den förre skulle komma i besittning af polackernas område intill Weichsel, de senare af områdena på andra sidan om floden, hvilka planer polackerna emellertid hoppades korsa genom en snar fred. Därför gjorde de kejserlige ansträngningar att uppehålla fredsförhandlingarna och framställde förslag att uppskjuta deras början sex veckor, för att danskarne under tiden äfven skulle hinna anlända. Men därpå ville polackerna icke ingå, och Lubomirski sade, att ställningen kräfde, att polackerna blefve frie från kriget för att ägna sig åt sitt rikes inre angelägenheter. Polackerna trodde sig för öfrigt märka, att svenskarne på grund af garnisonernas i Preussen eländiga tillstånd eftertraktade en snar fred. De kejserlige och brandenburgarne anhöllo då, att förhandlingarna skulle ske skriftligen, hvarigenom de skulle få bättre tillfälle att intrigera och vinna ytterligare tid. Men svenskarne ansågo klokare att muntligen afgöra den ena artikeln efter den andra och genom sekreterare skriftligen affatta det, hvarom man kommit till enighet, såsom skett i Osnabrück.

Svenskarnes framställning den 21 januari.

§ 5. Härpå läto svenskarne genom medlarne till de kejserlige och brandenburgarne göra en skriftlig framställning, öfver hvars inledning de kurfurstlige visade sitt missnöje och ville sända skrifvelsen tillbaka. Polackerna åter motsatte sig detta, sägande, att det måste stå dem fritt att svara därpå. Men de Lumbres föreslog, att skrifvelsen skulle utan inledning föredragas, hvilket af svenskarne medgafs. De kurfurstliges svar behöll de Lumbres för sig själf, under föregifvande 1660. af att det icke vore lämpligt, att det komme för svenskarnes ögon. Däremot föredrog de Lumbres i kort sammandrag först konungens och republiken Polens, sedan kejsarens och kurfurstens framställningar för svenskarne. Men då svenskarne märkte, att den gamla visan upprepades vid frågan om afstående från anspråken på Sverige och arfvegodsen och om upphäfvandet af de mot Sigismunds ättlingar fattade bestämmelserna, inlade de icke allenast protest däremot utan skickade äfven genom legationssekreteraren skrifvelsen tillbaka till medlarne. De Lumbres svarade då, att om man ville gifva med sig i andra punkter, skulle Johan Casimir afstå från sin rätt och polackerna icke vidare yrka därpå.

När de Lumbres återkom, berättade han emellertid, att polackerna ansågo, att Johan Casimir icke kunde afstå från dessa anspråk; åtminstone måste hans rätt omnämnas och därför bad de Lumbres, att svenskarne skulle inskränka sig till att bestrida. Öfver en timme gjorde svenskarne invändningar häremot och försäkrade, att de icke i strid mot gifna order och icke utan fara för sitt lif kunde inlåta sig på något meningsbyte i denna sak. Däremot förfäktade de Lumbres, att här icke var fråga om att ingå i någon diskussion om själfva anspråken, men man kunde icke fordra afstående af anspråk eller en titel, om icke både det ena och andra förefunnes. Häremot invände svenskarne, att ett tillmötesgående i detta fall förutsatte, att en sådan fråga vore framställd, hvilken de på inga villkor kunde tillåta, och att det för öfrigt icke tillkomme polackerna någon rätt att bestämma, hvad man skulle börja med. De kunde utan vidare med fullt fog svara, att det icke stode i deras makt att inlåta sig på frågan om konungens af Polen rätt till konungariket Sverige, då de ingalunda kunde erkänna en sådan rätt. På det att emellertid underhandlingarna icke redan i början skulle råka i baklås, antogo svenskarne den af de Lumbres föreslagna utvägen att i en särskild skrifvelse afgifva svar. Detta blef af det innehåll, att de

1660. icke kunde antaga något förslag, i hvilket rätt till svenska kronan vore omförmäld, enär de icke tillerkände Johan Casimir något anspråk på Sveriges rike, som med all rätt tillkomme Carl Gustaf och med all rätt af honom besuttes. De Lumbres lofvade då, att polackerna skulle mottaga denna skrifvelse och försäkrade desslikes, att saken inom få veckor skulle vara bragt till slut samt att polackerna endast väntade på yttrande af kurfursten, hvilken emellertid svårligen skulle bekväma sig till några underhandlingar, i betraktande af att han vägrade att afträda platserna i Holstein och Pommern. Man kunde ock sluta till polackernas benägenhet för fred däraf, att de föreslogo, att sändebuden skulle göra hvarandra besök, hvartill svenskarne borde taga initiativ. Desse svarade, att det tillkomme polackerna att taga första steget, därför att då svenskarne voro i Elbing, polackerna hade skrifvit, att de skulle begifva sig till förhandlingsplatsen och där invänta svenskarne.

Det förslag, som svenskarne tillställde de kejserlige, innehöll, att alla fientligheter skulle inställas, vänskapen återupprättas, westfaliska freden bekräftas och hvad i densamma ännu vore underlåtet, uppfyllas. Kejsaren skulle tillförsäkra dem af sina undersåtar, som voro anhängare af den augsburgiska trosbekännelsen, fri religionsutöfning och samvetsfrihet. De i Pommern, Holstein och Schleswig eröfrade platserna skulle återlämnas och de svenska provinserna garanteras mot framtida infall. De af konungen genom westfaliska freden ernådda rättigheter skulle lämnas oförkränkta. Konungen skulle åtnjuta samma rätt som riksständerna i allmänhet beträffande såväl värfning af soldater som genomtåg. Kejsaren skulle icke inblanda sig i tvisten med staden Bremen och domkapitlet. Tullen i Mecklenburg skulle lämnas orubbad; det med kurfursten ingångna gränsfördraget hållas; de hinder, som hittills förefunnits angående investituren, skulle undanröjas och för dess mottagande icke så kort tid föreskrifvas utan åt konungen öfverlåtas bestämmandet af tid, som för honom vore lämplig. Vidare skulle konungen tillerkännas satisfaktion för liden skymf och skada och försäkran gifvas att för framtiden ingen oro skulle honom vållas. 1660.

I inledningen till det förslag, som lämnats till kurfursten, hade svenskarne icke utan skärpa erinrat om hans uppträdande mot konungen. Punkterna däri voro följande: Vänskapen skulle förnyas och kurfursten uppsäga alla allianser, som han ingått mot konungen; kurfursten skulle icke tillåta konungens fiender att tåga genom hans områden till konungens länder; konungen skulle medgifvas rätt att efter Tyska Rikets lagar värfva soldater inom kurfurstens områden; de i Pommern, Holstein och Schleswig tagna platserna skulle återlämnas och kurfursten gifva konungen satisfaktion för lidna skador och oförrätter samt afgifva försäkran att icke vidare företaga något fientligt mot honom.

Hinder vid förhandlingarna. 4 februari.

§ 6. Saken hade nu framskridit så långt, att Johan Casimir visat sig benägen att afstå från anspråkan på Sverige och Livland, och äfven polska Livland skulle däri kunnat blifva inbegripet, om man blott haft till sitt förfogande trettio tusen thaler för att muta de litauiske kommissarierna, af hvilka en blifvit af kurfursten erbjuden en årlig pension af tjugu tusen thaler, om han kunde förhindra freden. Och såsom en sista utväg att hindra underhandlingarna hade de kejserlige och kurfursten försökt att besticka litauerna, för att desse skulle motarbeta Livlands afträdande. För städerna i Preussen, hvilka inom kort skulle af hungersnöd nödgas gifva sig åt fienden, hade man hoppats erhålla tvåhundra tusen thaler. Att däremot begära Kurland skulle endast framkalla ett krig eller en brytning af förhandlingarna. För öfrigt förefunnos andra svårigheter, dels att holländarne såsom medlare skulle göra gemensam sak med kejsaren och kurfursten, dels att polackerna skulle fordra en allians med Sverige mot moskoviten. Ty under andra förhållanden vore det icke klokt att för ernående af fred med svenskarne öfvergifva sina allierade kejsaren och kurfursten och hetsa desse tillika med moskoviterna mot sig. Men då de svenska sändebuden icke hade några order angående en dylik allians,

Typus Solennitatum quibus
Tabulæ pacis inter regna Sueciæ et Daniæ postquam
In tentoriis æquali spacio inter Castra Suedica et urbem
Hafniam fixis signatæ erant, sub dio extradebantur
Die 27. May 1660.
Dahlbergh ad viv. delineavit

Urbs Malmogia
Falsterbo
Tornby
Castrorum Suecicor. pars.
Köge
Wik
Villa Ladegarden
Urbs Hafnia
Tabernacula Dnor. Plenip. Dan.
Tentoria Dnor. Plenip. Sued.

NOMINA
DNN. MEDIATORUM
Nomine Christis Galliarum Regis
1. Dn. Hugo de Terlon Eques ord. S. Joannis Hierosolimitani.
Nomine Reipub. Anglicanæ.
2. Dn. Algernon Sidney. 3. Dn. Robertus Honniwod.
Nomine Dnn. Ord. Generalium Belgii
4. Gothfrid Stingeland. 5. Petrus Vijelank. 6. Petrus de Hubert. 7. Wi[illegible]
Legati Sued. helm: van Haeven.
8. Dn. Baro Schering Rosenhane.
9. Dn. Baro Stenbock.
Legati Danici
10. Dn. Olof Pasberg
11. Dn. Axel Urup.

N. 111

1660. måste man gå mycket försiktigt till väga för att icke afskräcka polackerna. Därför svarade svenskarne, att efter ingången fred låge det i Sveriges och Polens gemensamma intresse att sluta en allians, hvartill konungen också vore benägen, men förslag därom kunde icke uttryckligen framställas före afslutad fred, i synnerhet som konungen dessförinnan måste underhandla med alla sina fiender.

Å andra sidan erbjödo kejsaren, kurfursten och holländarne polackerna antingen en förmånlig fred med moskoviterna eller ock ett gemensamt uppträdande mot desse, i händelse polackerna ville afslå fred med Sverige. Dessutom förefanns en annan svårighet, i det att de fordrade Skånes återlämnande till Danmark och säkerhet för behållande af de eröfrade platserna i Pommern.

De Lumbres, som hittills alltid ställt i utsikt afträdandet af anspråken på Sveriges krona, därest svenskarne blott ville gå inpå det öfriga, lät nu förstå, att Johan *8 februari.* Casimir ville uppgifva sina anspråk, endast under den förutsättning att han under sin lifstid finge behålla titeln gentemot dem, som icke voro svenska undersåtar. Han yttrade vidare, att svenskarne vore alltför hårdnackade, då de fordrade, att polackerna skulle gå in på allt, under det att de icke ville gifva efter i något. Och det vore också en skymf för Johan Casimir att efterskänka allt, som hans förfäder dock ägt rätt till, och om man alltför envist hölle därpå, komme förhandlingarna att stranda.

Under det att alla voro emot Sverige och hotade att bryta förhandlingarna, var drottningen af Polen den enda, som genom sin klokhet och ståndaktighet uppehöll saken, och hon bragte det så vida, att i stället för att polackerna förut fruktat österrikarne, de senare nu började att smickra de förre. Och då en viss Fantomi på anstiftan af österrikarne skickades från polska hofvet till Frankrike för att anföra klagomål öfver svenskarne, begaf sig på drottningens initiativ Akakia äfven dit för att gendrifva dessa klagomål.

Svenskarnes ansträngningar för påskyndandet af freden. 10 mars.

§ 7. Att svenskarne ilade till sin undergång och att ställningen i Elbing och Marienburg var hopplös insågo polack- 1660. erna fullväl. Genom fredens förhalande blef faran för garnisonerna i dessa städer allt ögonskenligare; hela Kurland utom Bauske var i fiendens hand och genom intriger restes alltjämt nya hinder. Brandenburg erbjöd polackerna de eröfrade platserna i Pommern, men polackerna ville icke hafva något med brandenburgarne att skaffa. I syfte att förhindra freden utbasunade också det holländska sändebudet van den Honert, att holländarne voro benägne för en allians med polackerna. Men därvid fäste icke heller polackerna något afseende, i synnerhet sedan de erfarit, att på Själland förhandlingar mellan svenskar och danskar pågingo. Äfven de moskovitiska sändebuden i Danzig ansträngde sig i samma syfte.

Slutligen afgåfvo polackerna följande förklaring: Då Johan Casimir endast hade en kort tid att lefva, ville han behålla titel af Sverige, hvilken dock icke skulle begagnas gentemot detta land. De i Sverige befintliga Birgittagodsen skulle till honom återställas, hvarefter han i sin ordning skulle erbjuda dem åt påfven för underhåll af den kyrka, som i Rom var ägnad åt nämnda helgon. Af Livland ville ville han afträda så mycket, att gränsen droges i midten af Düna-floden. Beträffande satisfaktion hade sändebuden inga order, hvadan de därutinnan icke kunde något bestämma.

Härpå svarade svenskarne, att de fordrade afstående från titeln utan något som helst villkor eller undantag. Birgittagodsen hörde icke till saken, och den livländska gränsen kunde icke uppdragas på föreslagna sätt, enär staden Rigas område sträckte sig mera än tre mil på andra sidan om Düna, och dessutom låg Dünamündes skans på andra sidan om bemälda flod. På en satisfaktion gjorde svenskarne sig under alla förhållanden förhoppning, och freden vore nära, blott andra icke blandade sig i saken i akt och mening att förhindra den. Ja, den polske kansleren lät förstå, att han varit allvarligen i delo med österrikarne och sagt dem rent ut, att polackerna icke längre ville låta sig gäckas af dem och

1660. att freden vore så godt som afgjord, förutsatt att Frankrike icke reste något hinder däremot. Ty ehuru de Lumbres alltid försäkrade, att han med all flit arbetade för freden, märkte man dock ganska väl, att han var rätt så likgiltig för densamma.

Förhandlingarna närma sig afgörandet. 13 mars.

§ 8. Förhandlingarna bedrefvos så, att de Lumbres hvarje vecka fyra gånger höll sammankomster i Zoppot med svenskarne och med motparten i Danzig, och man hade nu hunnit så långt, att man var nära att formulera fredsförslaget. Men arbetet därmed framskred långsamt, så att för sakens påskyndande begåfvo sig på svenskarnes och de Lumbres' enständiga uppmaning och på Johan Casimirs befallning de polske och brandenburgiske kommissarierna till klostret Oliva, som låg emellan svenskarnes och polackernas kvarter, men på grund af Kolowrats opasslighet uppehöllo sig de kejserlige förnämligast i Danzig. Vid samtlige kommissariers ankomst till Oliva gick hvar och en genom en särskild port öfver en särskild gård till sina rum, och fredsmedlarne öfverbragte den ena partens förslag till den andra. Mellan svenskarne och de kejserlige uppträdde polackerna såsom medlare. När en punkt blifvit afgjord, underskrefs den af respektive parters legationssekreterare och lades därefter å sido, tills den skulle intagas i själfva instrumentet.

3 april. Efter konung Carl Gustafs död ingick till de svenska sändebuden order, att äfven holländska sändebudet van den Honert skulle antagas till medlare. Denne drog emellertid i betänkande att åtaga sig uppdraget, då underhandlingarna redan framskridit så långt, att man snart kunde vänta deras afslutande, utan ansåg, att det vore tillfyllest om blott handlingen blefve honom tillställd.

2 april. Det spanska sändebudet de Fuentes' sekreterare Luciano anlände äfven från Wien och erbjöd sin tjänst för att bringa freden till stånd, hvarom de Lumbres gjorde framställning. Men svenskarne invände däremot, att då det icke vore kändt, om de Fuentes' fullmakt berättigade honom att uppträda såsom medlare och icke heller om det vore honom tillåtet att använda annan i sitt ställe, visste de icke, om de borde antaga hans medling. För öfrigt fanns för svenskarne ingen tid till långa förhandlingar, då garnisonerna dogo af hunger och knappt hade bröd för sex dagar till. En ingående pröfning af artiklarne förekom icke, sedan svenskarne såväl som deras motpart funnit dem antagliga. Detta lättvindiga sätt att förhandla hade de allierade också förutsett och hoppades därigenom kunna förhindra fredsslutet, hvilken plan dock genom svenskarnes skicklighet och uthållighet omintetgjordes. 1660.

Vid första sammankomsten erhöllo svenskarne underrättelsen om konungens död, hvilken inträffat för fem veckor sedan, men motparten hade redan åtta dagar tidigare fått vetskap därom. Efter underrättelsen om dödsfallet reste fienden hufvudet och lät förljuda, att man ville afbryta eller uppskjuta förhandlingarna, men drottningen satte sig däremot. De Lumbres aflade hos svenskarne kondoleansbesök och betygade, att han nu skulle med så mycket större ifver antaga sig deras sak, som enligt testamentet åt hans konung gifvits ett öfverförmynderskap för den svenske tronföljaren. Huru han kunnat komma på den tanken, är icke bekant, då i testamentet intet därom stipulerats.

Förhållandena i Kurland.

§ 9. Först företogs till behandling härtigens af Kurland sak. Genom dennes kansler Fölkersahms ingripande och äfven under påtryckning från Brandenburg, som för förhandlingarna reste alla tänkbara svårigheter och gaf anledning till flere dagars häftiga tvister, måste svenskarne, af fruktan för ett uppror, efter af härtigen erhållen försäkran, att han icke skulle utkräfva någon hämnd, icke allenast ingå på att återinsätta honom i hans rättigheter utan äfven afstå från anspråk på det polska Livland och åtnöja sig med det svenska Livland. Men då denna punkt skulle skriftligen affattas, uppstod flere dagars tvist om den del af Livland, som var belägen på andra sidan om Düna, om öarna Dahlen och Runö, om skeppsfarten på floden Bolderaa, om handeln på Düna, om frihet för polackernas skepps-

1660. fart uppefter Düna till Mitau, om Rigas jurisdiktion, såväl kriminell som civil, och annat mera, af hvilket allt svenskarne slöto, att motparten sökte anledning att bryta förhandlingarna. Polackerna visade sig ganska trotsige, och de kejserlige uppbjödo alla krafter för att förhala eller rent af kullkasta hela saken, allt med understöd af danskarne och af de moskoviter, som uppehöllo sig i Danzig. Konung Karl Gustaf var död, inga vänner stodo svenskarne bi, fransmännen voro likgiltige och nästan hela Europa syntes hafva sammansvurit sig att störta Sverige. I Kurland hade man endast Bauske kvar, i Preussen fanns ingen armé, som kunde gifva eftertryck åt deras fordringar, garnisonerna i Elbing och Marienburg ledo af en förfärande hungersnöd, och när svenskarne ville något kraftigare häfda sina anspråk, sade de Lumbres liksom å polackernas vägnar, att städerna i Preussen skulle utan några vidare förhandlingar falla i polackernas händer, och därmed skulle följa religionsförändring och Elbing beröfvas sina privilegier.

Religionsfrågan i Livland.

§ 10. Liksom förut i Stuhmsdorf bragtes nu af polackerna och medlarne religionsfrågan på tal. Svenskarne ville ogärna inlåta sig på ämnet, men i förhoppning på att guvernören och konsistoriales genom klokt tillvägagående skulle kunna hindra ett beslut, som vore till deras nackdel, upptogo de saken. De kejserlige ministrarne, och förvånansvärdt nog äfven de brandenburgiske, understödde med ifver polackernas yrkanden. Johan Casimirs medfödda vidskeplighet eggades af jesuiterna och österrikarne. I samma pipa blåste också de Lumbres under sken af gudfruktighet och hotade med afbrytande af förhandlingarna, om svenskarne icke ginge in på saken, samt förklarade till och med, att om svenskarne tilläte fri religionsutöfning i Livland, skulle Johan Casimir helt och hållet afstå från titeln konung af Sverige. Man kunde icke annat än förundra sig öfver att brandenburgarne gåfvo sin tillslutning till fri utöfning af den katolska religionen i Livland. Svenskarne nödgades medgifva fri religionsutöfning åt i Livland bosatte katolska undersåtar men icke åt främlingar, hvilket polackerna fordrade, och man hoppades, att guvernören skulle hafva ett vaksamt öga på, att inga katoliker skulle ytterligare insmyga sig i Livland och där förvärfva fast egendom. En häftig strid uppblossade ock rörande från Livland utvisade, hvilkas återinflyttning svenskarne motsatte sig. Konung Gustaf Adolf hade nämligen i ett liknande fall gifvit utvisade en frist af tre år för att återvända, men då de icke begagnat sig däraf, hade deras gods öfverlämnats åt svenske adelsmän och kunde nu icke från dem återtagas. 1660.

Uppgifvandet af anspråken på Sverige.

§ 11. Många svårigheter måste undanröjas och mycken tid offras på frågan om uppgifvandet af konungens af Polen anspråk på Sverige. Man hade trott, att saken genom hemlig öfverenskommelse redan var afgjord, men när man nu efter Carl Gustafs död skulle fatta öppet beslut, ville Johan Casimir icke gifva efter genast; först efter många öfvertalningar lät han förmå sig att gå in på uppgifvandet af anspråken. Däremot vägrade han att i en särskild handling erkänna uppgifvandet, hvilket också medlarne ansågo alltför hårdt, till stöd för sin åsikt anförande analoga exempel. Under flere dagar pågick strid om huru uppgifvandet skulle stiliseras, och polackerna hotade med brytning af förhandlingarna, om icke vid formuleringen användes uttrycken *jure, jure prætenso, prætensione, concessione & translatione juris in Regem Sueciæ*. Slutligen kom man så vida, att Johan Casimir för sig och sina efterkommande afsade sig alla anspråk på Sveriges krona, Sverige tillhörande provinser och inom Sverige belägna arfgods, men skulle hanunder sin lifstid behålla titeln och vapen att brukas inom Polen och till andra makter än Sverige och svenske undersåtar, till hvilka en förkortad titel skulle användas i enlighet med hvad som i Stuhmsdorf blifvit bestämdt. Efter Johan Casimirs död skulle hvarken konungen af Polen eller republiken Polen i sitt vapen föra den svenska titeln. De Lumbres anförde, att det vore intet ovanligt, att två furstar begagnade titel af samma land. Exempelvis hade konungen af Eng-

1660. land prålat med titel af Frankrike, hvaråt fransmännen emellertid endast skrattat. Svenskarne yrkade fortfarande på, att uppgifvandet skulle i en särskild handling intagas, men polackerna satte sig såsom tillförene däremot, och därutinnan understöddes de af de kejserlige, kurfurstlige och holländarne, som föregåfvo, att sådant förfarande vore kränkande för Johan Casimirs ära och reputation.

Om amnesti och annat. § 12. Frågan om amnesti och glömska af alla oförrätter bemöttes till en början med hån af polackerna, som sade, att hvarken konungens eller republikens undersåtar behöfde några förespråkare eller advokater. Emellertid bragte svenskarne det så vida, att icke blott städerna i Preussen utan äfven Polens ständer och enskilde personer, som i detta krig stått på Sveriges sida, tillförsäkrades oförkränkt frihet. Beträffande städerna i Preussen bestämdes särskildt, att utöfvandet af evangeliska och katolska bekännelsen skulle därstädes behållas vid samma frihet som tillförene. Från lutheranerna i Polen, hvilkas antal var ringa, liksom från de reformerte, gjordes ingen framställning till svenskarne, men desse begärde försäkran, att en och hvar, hvilken tro han än bekände, skulle åtnjuta amnesti, och att allt skulle blifva i samma skick som före kriget. Detta skulle äfven gälla för icke-katoliker i Polen, hvilka öfver hundra år där haft sin fria religionsutöfning.

För Rakoczy lika litet som för kosackerna kunde lejdebref erhållas, och så ofta svenskarne bragte denna fråga på tal, begagnade polackerna tillfället att förhala förhandlingarna. De förmenade, att kosackerna visserligen vore förtjänte af amnesti och Rakoczy såsom Sveriges bundsförvant kunde väl inbegripas i freden, men den senare hade redan 1657 slutit fred med dem och kosackerna hade förra året i Wien förlikt sig med republiken, och därför måste man därvid låta bero.

De Lumbres hade visserligen ställt i utsikt tvåhundra tusen thaler i skadeersättning, men konungens död minskade utsikten och svenskarne sänkte sina anspråk först till etthundra tusen thaler och slutligen till etthundratjugu tusen floriner att lämnas under form af lån till underlättande af truppernas bortförande; en så ringa summa kunde nämligen icke betraktas såsom satisfaktion. Icke heller efterskänkandet af Rakoczys skuld, fyrahundra tusen thaler, kunde man utverka, och såsom skäl för vägrandet föregafs, att denna summa var anvisad åt kvartianerna, från hvilka man kunde befara uppror, om beloppet efterskänktes. 1660.

De kejserlige och brandenburgarne hade affattat sin garanti i sådan form, att de trodde, att svenskarne icke skulle komma att godkänna den, utan att anledning skulle gifvas till brytning af förhandlingarna. Men svenskarne gingo in därpå, med villkor att all oförrätt, som den ene kunde komma att tillfoga den andre skulle genom kommissarier utjämnas och icke genom krig afgöras, och att mot den förolämpande parten, därest denne icke ville ingå på uppgörelse i godo, gemensamt uppträdande skulle ske, hvilket skulle vara till fördel för svenskarne såväl som för de öfrige. Detta förslag var egentligen inspireradt af brandenburgarne, som därigenom lättare kunde ernå en allmän fred, och svenskarne ville icke motsätta sig saken, för att det icke skulle se ut, som om de ständigt hade krig i sinnet.

Förlikning med de allierade. § 13. När freden med Polen var nära sin afslutning, uppstod frågan om förlikning med kejsaren och kurfursten af Brandenburg. Ty polackerna ville icke ingå fred med mindre desse däri inbegrepes, enär de fruktade ett anfall från kejsaren, innan Frankrike hunne komma till hjälp och innan svenskarne blifvit kvitt det danska kriget. För att väcka betänkligheter hos polackerna hade Lisola vid polska hofvet låtit utsprida det ryktet, att Colbert skickats till Wien endast i ändamål att åvägabringa en separatfred mellan svenskarne och kejsaren men måst återvända med oförrättadt ärende. Man blef emellertid snart öfvertygad om osannfärdigheten af detta rykte. För ingående af fred med polackernas allierade förefunnos för svenskarne viktiga skäl. För det första hade Carl Gustaf befallt det, och därnäst kräfde ställningen inom Sverige detsamma. Ett uppskof därutinnan

1660. var förenadt med ögonskenlig fara, det kunde väcka ovilja i Tyska Riket, Frankrike hade ännu icke gifvit besked om hjälp, med ingen enda fiende var ännu förlikning träffad, holländarne voro icke att lita på och Sveriges krafter voro uttömda.

Det saknades visserligen icke heller skäl för uppskof med freden, då man icke kunde se, huru man skulle kunna efter afslutad fred uppehålla armén i fiendeland, och då de utländska trupperna äfven utan sold måste aftackas, blefve det svårt att locka andra till svensk krigstjänst. Det höll också hårdt att nödgas smälta så mycken oförrätt, då man aldrig kämpat för en rättvisare sak. Äfven kosacker och brandenburgare måste ehuru motvilligt ingå på fred, för att undvika den ovilja, som eljes kunde drabba dem. Svenskarne ville också begagna tillfället att klargöra en del saker i Westfaliska freden, som ännu voro sväfvande. De kejserlige påstodo däremot, att sådant hade alls intet med den polska freden att göra utan måste hänskjutas till rikslagstiftningen. Af Brandenburg kunde intet vidare utverkas, än att allt skulle blifva försatt i samma skick som före kriget och att gränsrecessen bekräftades. Från brandenburgarnes sida gjordes också försök att i fredsinstrumentet inrycka något godkännande af den allians, som kurfursten ingått med polackerna i Wehlau och Bromberg 1657, då han öfvergaf svenskarne för att sluta sig till polackerna, men svenskarne satte sig däremot såsom varande för dem skymfligt. Emellertid måste man så till vida tillmötesgå kurfursten, att man skulle anse det mellan konungen och honom ingångna fördraget såsom annuleradt, men själfva fördragsinstrumentet i original blef icke utlämnadt trots kurfurstens ifriga yrkande därpå. De brandenburgiske ministrarne fordrade eftertryckligt Elbings öfverlämnande till kurfursten, enär polackerna genom fördraget i Bromberg pantförskrifvit det till honom för fyrahundra tusen thaler. Därest icke staden utrymdes, skulle brandenburgarne ej heller utrymma de af dem eröfrade platserna i Pommern och Holstein. I denna fordran understöddes brandenburgarne också af polackerna, 1660. som till sist föreslogo, att om svenskarne icke ville afträda denna stad till kurfursten, men polackerna senare komme att göra det, svenskarne icke skulle betrakta det såsom något fredsbrott, under förevändning att en dylik afträdelse stode i strid mot den andra artikeln, som bekräftade stadens privilegier, och att en sådan afträdelse icke kunde ske utan med villkor af privilegiernas bibehållande. Om denna sak affattades en särskild artikel, som öfverlämnades till kurfursten och polackerna men icke intogs i fredsinstrumentet. När saken kom under öfverläggning mellan svenskarne och deputerade från Elbing, lyckades de förre öfvertala de senare att ingå på, att efter utväxling af ratifikationerna skulle staden icke öfverlämnas åt någon annan än konungen och republiken Polen. Och då polackerna i förtäckta ordalag läto förstå, att kurfursten aldrig skulle komma i besittning af Elbing, tillrådde svenskarne och polackerna gemensamt elbingarne att så snart som möjligt söka sammanbringa omförmälda summa för att tillställas kurfursten, innan tiden för öfverlämnandet utginge. Elbingarne hoppades att genom engelske köpmän kunna ihopbringa summan, och polackerna gåfvo elbingarne försäkran, att beloppet skulle af republiken dem återgäldas.

Pfalzgrefvens af Neuburg sändebud Rautenstein anhöll, att hans herre äfven måtte i freden inbegripas, till hvilken anhållan alla gåfvo sitt bifall utom kurfurstens sändebud, som häftigt motsatte sig detsamma, under förklaring, att därest denna anhållan beviljades, skulle de icke underteckna.

Freden i Oliva afslutas 23 april.

§ 14. Ändtligen blef efter många svårigheter fred afslutad i Oliva den 23 april en half timme före midnatt. Härigenom ändades, under villkor som i betraktande af konungariket Sveriges dåvarande ställning voro ganska reputerliga, de strider, som under så många år utkämpats mellan två folk. Till stor del hade man drottningen af Polen att tacka för att denna fred kom till stånd. Det officiella kungörandet af freden skedde

1660. den 30 april, sedan man blifvit enig om
30 april. allt hvad som borde föregå undertecknandet, bland annat formuläret för ratifikationen. Man hade först beslutat, att undertecknandet skulle ske i kyrkan, för hvilket ändamål bord blifvit ditflyttade för svenskarne, polackerna och de allierade. Men då de kejserlige, oaktadt de endast voro mellankommande part, gjorde anspråk på företräde framför polackerna, som voro hufvudpart, och tydligen ville tillvälla sig öfverinseendet öfver hela anordningen samt dessutom icke ville tillåta de Lumbres att närvara, blefvo borden mot aftonen åter förflyttade från kyrkan, och undertecknandet tillgick på följande sätt: Först blefvo de exemplar, hvilka skulle undertecknas, i det galleri, som förband svenskarnes och polackernas rum, genom de Lumbres' sekreterare officiellt utväxlade och med tydlig röst föredragna i närvaro af mycket folk, som strömmat dit från Danzig. Detta drog ut inpå sena kvällen, så att undertecknandet icke kunde ske förr än omkring klockan tio. Men då undertecknandet af den andra parten skulle ske i närvaro af polackernas, de kejserliges och brandenburgarnes sändebud, och de Lumbres, som var medlare, icke såsom sådan erkändes af de kejserlige och sålunda icke kunde närvara, tog man den utvägen att efter sekreterarens föredragning förfoga sig till medlarens rum för att förelägga honom handlingen till underskrift. Härefter öfverlämnade medlaren polackernas, de kejserliges och brandenburgarnes exemplar åt den svenske sekreteraren och svenskarnes exemplar åt polackernas, de kejserliges och brandenburgarnes sekreterare, hvilka sekreterare i sin ordning öfverbragte exemplaren till respektive parter för underskrift. Därefter lämnade polackerna de kejserlige och brandenburgarne särskilda afskrifter för undertecknande, men då desse vägrade att erkänna de Lumbres såsom medlare, nekade de sin underskrift. I den originalhandling, som öfverlämnades till de kejserlige, var heller icke medlaren omnämnd. Ehuru brandenburgarne redan undertecknat tillsammans med polackerna, måste deras sändebud aflämna ett särskildt in- 1660.
strument, då i det till polackerna aflämnade exemplaret användts abbrevierad titel, under det att i de öfriga titeln var fullständigt utsatt. När nu handlingarna blifvit underskrifna och med sigill försedda, öfverlämnade båda parternas sekreterare till respektive öfverordnade de utväxlade exemplaren, hvarefter, sedan medlaren framfört sina lyckönskningar, alla förfogade sig till sina kvarter.

Originalhandlingarna voro skrifna på papper men skulle senare utbytas mot på pergament skrifna exemplar, hvilket tiden icke nu tillät, då polackerna visade sig otålige att få afresa. Lubomirski, kanslern Prazmowski såväl som riksskattmästaren Rey hade också redan begifvit sig i väg. De officiella besöken hade redan tre dagar före undertecknandet ägt rum, hvarvid polackerna en förmiddag gjort svenskarne den äran i Zoppot och samma dags eftermiddag gjorde svenskarne polackerna kontrabesök i Striess. De kurfurstlige aflade besök hos svenskarne den 1 maj, hvilket af desse besvarades samma dag i Fleming. De kej- *1 maj.*
serlige fullgjorde skyldigheten genom en sekreterare hos svenskarne, som besvarade den på enahanda sätt. Efter fredens afslutande lösgåfvo brandenburgarne den kvarvarande garnisonen i Strasburg.

Icke desto mindre gjordes af de kejserlige och brandenburgarne försök att störa freden, i det att de lofvade att, därest polackerna ville förblifva i vapen, hjälpa dem att afväpna svenskarne. Men polackerna, som blott önskade att blifva kvitt så misstänkta allierade, ville icke lyssna till locktonerna.

Vid fredsslutet hade polackerna haft i tanken att ingå en allians med Sverige, hvilken plan den brandenburgiske ministern Hoverbeck med all makt sökte förhindra, i det han utspred, att Sverige efter Carl Gustafs död var uppfylldt af inre oro. Sedan de allierades onda anslag visat sig utan framgång, blefvo ratifikationerna utväxlade mellan svenskar och polacker i Danzig, hvarefter äfven de allierade sågo sig nödsakade att tre dagar därefter likaledes utväxla sina. *8 augusti.*

6 augusti.

1660. *Svårigheter vid de danska förhandlingarna.*

§ 15. Ännu större svårigheter voro att öfvervinna vid förhandlingarna med Danmark, och sedan medlarne vid årets början afrest från Helsingör till Köpenhamn, förgingo flera dagar, utan att man försporde, hvad de hade för händer. Terlon berättade också, att allt mindre benägenhet för fred förmärktes hos danskarne, enär de hoppades att genom krigets fortsättande uppnå förmånligare fredsvillkor och att deras sändebud i Haag skulle kumna utverka några särskilda förmåner för dem. Då Terlon tillsammans med de engelska sändebuden återkom från Köpenhamn till Helsingör, anhöll han hos de svenske kommissarierna, att konungen skulle gifva efter beträffande satisfaktion, enär i motsatt fall all möda vore förspilld för åvägabringandet af fred. Danskarne började redan visa sig trotsige och ville begagna den närvarande ställningen för att återvinna Skåne och annat. Trots mogen öfverläggning hade medlarne icke kunnat se någon annan utväg, huru mycket de än bemödat sig, än upprätthållandet af Roskildefreden och afträdandet af Trondhjem; därförutan funnes ingen utsikt till förlikning.

Härpå svarade svenskarne, att konungen under alla förhållanden haft skäl för sitt kraf på satisfaktion, och han hade särskildt befallt sina kommissarier att se till, att garantin blefve betryggande, att söka komma till enighet om sättet för förhandlingarna samt icke inlåta sig på något vidare, förrän konungen af Danmark förklarat under hvilka villkor han ville förhandla. Man borde i tur och ordning behandla punkterna och icke börja bakifrån med satisfaktionsfrågan. Det skulle icke tillkomma medlarne att afgifva något förslag utan danskarne att framställa ett motförslag, ty medlarnes uppgift vore att sammanjämka de båda parternas förslag.

Icke desto mindre blefvo de af medlarne gjorda förslagen af svenskarne beaktade, då de väl visste, att dessa icke fått några nya order.

I Köpenhamn uträttades föga, då på medlarnes anhållan om svar på svenskarnes förslag danskarne ursäktade sig med Gersdorffs opasslighet. Konungen af Danmark ville icke höra något om Akershus, än mindre lämna ifrån sig Bornholm, då han lofvat dess invånare sitt skydd, och sitt ord kunde han icke med godt samvete svika eller för sitt anseendes skull återkalla. Emellertid voro danskarne betänkte på ett svar på det svenska förslaget, hvarvid de ord för ord tänkte använda medlarnes förslag med tillägg af några särskilda fordringar rörande satisfaktion för i kriget lidna skador. Därvid skulle de dock tillförsäkra sig medlarnes godkännande och vinna dem för sig och på samma gång kunna ådagalägga sin fredskärlek. Och då de visste, att detta förslag skulle komma att af svenskarne förkastas, trodde de, att de därigenom ingenting skulle riskera, men däremot att skulden till fredens förhindrande skulle falla på svenskarne. De svenske kommisarierna rådde då konungen att begagna sig af en fint och låtsas antaga förslaget, hvarigenom danskarnes plan skulle korsas. Danskarne skulle då nödgas hålla på detsamma och fångas i sitt eget nät. 1660.

21 februari. Härunder ingick till kommissarierna underrättelsen om konungens dödliga frånfälle, hvarefter de hos den nya regeringen anhöllo om order, huru de skulle förhålla sig beträffande afträdandet af Trondhjem, hvilket medlarne höllo så strängt på, i synnerhet som de holländska sändebuden fått order att påskynda fredsslutet eller, om man blefve drifven till det yttersta, göra ett försök mot Skåne eller Själland.

Förhandlingarnas fortsättning efter konungens död.

§ 16. Medlarne anlände till Helsingör för att kondolera, och de betygade, att deras vänskap för Sverige i ingen mån skulle förändras genom konungens frånfälle. Härpå öfverlämnade Terlon och Honywood till svenskarne ett utkast till förklaring, som de för större säkerhets skull fordrade af svenskarne rörande deras tankar angående freden. Samma dag mottogo de svenske kommissarierna nya fullmakter tillika med nya lejdebref för medlarne och danskarne.

27 februari.

28 februari.

De nya orderna innehöllo bland annat, att ehuru Sveriges ställning kräfde fred, skulle kommissarierna trots konungens död icke låta förmärka någon onödig fruk-

1660. tan men likväl icke spänna bågen för högt. De skulle därför afstå från Trondhjem och med tystnad förbigå Roskildefredens tredje artikel. Vidare skulle de göra ett mothugg mot danskarne genom att antaga deras af medlarne upprättade förslag och på detta sätt sätta klämskruf på dem.

29 februari. Sedan med Slingelants gillande några ändringar vidtagits i förslaget, afgåfvo svenskarne en förklaring, af innehåll att de medlarne till behag och såsom bevis på sin fredskärlek ville antaga Roskildefreden såsom grundval, afstå från Trondhjem och för öfrigt med båda konungarnes godkännande göra de ändringar, som tidsförhållandena kräfde; hvad medlarne och de båda konungarne enats om, skulle obrottsligen hållas; fartyg skulle i Sundet och på Östersjön icke af konungen af Sverige besväras med några nya pålagor, lika litet som konungen af Danmark skulle vara befogad att af de tre staternas undersåtar utkräfva något utöfver den vanliga tullen; och i öfrigt ville de i förlitande på medlarnes rättrådighet och ärliga uppsåt åt dem hänskjuta saken. De platser, som i kraft af ett blifvande fördrag komme att tillkännas danskarne, skulle af svenskarne utrymmas efter utväxling af ratifikationerna. Dessutom skulle polacker och brandenburgare, om det dem behagade, inbegripas i freden, och förhanden varande tvister emellan dem billigtvis utjämnas.

Därutöfver framställde holländarne det förslag, att om de af svenskarne erhölle försäkring, att deras fartyg icke blefve anfallna af kaparfartyg eller svenska örlogsfartyg, skulle de draga sin flotta tillbaka från Landskrona och icke vidare företaga några fientligheter mot den svenska flottan, hvilken skulle få frihet att segla, hvart den ville. Häröfver blefvo svenskarne mycket tillfreds, fastän de hyste något tvifvel, om holländarne skulle komma att hafva så synnerligt intresse för freden, sedan de väl vunnit trygghet för sina fartyg i Östersjön.

Men då svenskarne begärde af medlarne försäkran, att desse skulle garantera upprätthållandet af de öfriga artiklarne i Roskildefreden och att inga nya anspråk måtte framställas, ville de icke lyssna därtill, frambärande såsom skäl att vissa af deras kolleger icke voro närvarande och att om man tvingade dem därtill, skulle de icke vidare kunna uppträda såsom medlare. Terlon afgaf dock den försäkran, som af svenskarne begärdes. 1660.

Danskarnes olust för fred. § 17. Sedan medlarne mottagit svenskarnes förklaring, vände de åter till Köpenhamn och öfverlämnade den till konung Fredrik, med anhållan att han måtte med anledning däraf uttala sin mening. Då konungen mötte deras muntliga anhållan med tystnad, afläto de den skriftligen, med tillägg att äfven det minsta dröjsmål skulle lända till skada för freden. Men då konungen icke heller bevärdigade den skriftliga anhållan med något svar, beslöto holländarne under påtryckning af fransmännen och engelsmännen att icke vidare lämna honom någon hjälp med sin flotta. Därjämte förklarade de för svenskarne sin benägenhet för ett stillestånd i enlighet med svenskarnes förslag och för Elbingfördragets bekräftande, hvilket eljes skulle uppskjutits till efter danska fredens afslutande. Och de läto ganska oförstäldt förstå, att om konungen af Danmark icke ville taga reson, skulle de vända sina vapen mot honom. Ja, de skulle icke hindra den svenska flottan att gå till sjöss för att stoppa öfverförandet af vidare trupper från Holstein till Köpenhamn. Därefter utfärdade de order till De Ruyter, som låg utanför Landskrona, att inställa alla fientligheter mot svenskarne och låta deras fartyg fritt och obehindradt passera.

7 mars. Då konung Fredrik fick vetskap härom, begaf han sig med några brännare till Landskrona för att söka inverka på holländarne i syfte att bränna de svenska fartygen i själfva hamnen eller att åtminstone förmå holländarne att stanna kvar, tills han fått tid att taga sina mått och steg. De Ruyter, som redan stod färdig till uppbrott, gaf de holländska sändebuden meddelande om förhållandet, och dessa visste nu icke, huru de skulle gå till väga. Å ena sidan syntes det dem

1660. otillbörligt att såsom vänner till konungen af Danmark nu öfvergifva honom, då denne låtit förljuda, att han icke skulle vika från platsen, förr än han utfört sin plan. Dessutom ansågo de sig icke kunna återkalla sina order utan att blifva ansedda som löftesbrytare. Under dessa brydsamma förhållanden erinrade de sig, att de ännu icke erhållit den af svenskarne utlofvade försäkran om garanti för den holländska skeppsfarten, och under denna förevändning befallde de De Ruyter att stanna kvar framför Landskrona, tills han fått nya order. Men följande dag, då den väntade försäkran ankommit från Helsingör och konung Fredrik med oförrättadt ärende återvändt till Köpenhamn, fick De Ruyter ånyo order att bryta upp från Landskrona.

Den mellan svenskarne och holländarne träffade öfverenskommelsen var af det innehåll, att intet våld, ej heller någon oförrätt skulle hädanefter tillfogas någondera partens örlogs- eller kofferdifartyg, och att därest något dylikt inträffade, innan amiralerna hunnit få meddelande om denna öfverenskommelse, skadan genast skulle ersättas. Utom denna handling hade svenskarne äfven skickat en annan skrifvelse, hvaruti de tackade för holländarnes vänskap och anhöllo, att Elbingfördraget måtte snarast ratificeras men från nu anses såsom gällande och bekräftadt. Holländarne ansågo likväl, att man för närvarande borde vara nöjd med stilleståndet och afsände till Killigrew på Fyn order att inställa fientligheterna och ingenting företaga, så vida icke svenskarne gåfve anledning därtill. Svenskarne hade mera än ett skäl att ingå på stillestånd. Om en landstigning på Själland företoges, blefve en sammandragning af trupperna nödvändig, och svårigheterna för underhåll af dessa skulle genom bristen på proviant blifvit stora. Nu behöfde man däremot icke befara en landstigning, då danskarne icke utan holländarnes hjälp tilltrodde sig att kunna företaga något angrepp. Förhållandet mellan danskar och holländare var för öfrigt icke så godt numera, då de förre beskyllde de senare för opålitlighet och de senare de förre för otacksamhet. Svenskarne föredrogo 1660.
ett stillestånd på obestämd tid framför på viss tid, då i senare fallet holländarne skulle kunna draga misstankar, att svenskarne endast ville vinna tid för att åter företaga något mot Danmark, och freden därigenom äfventyrades. Om stilleståndet åter kunde utsträckas till krigets slut, vore därmed vunnet, att Danmark undandroges all hjälp af holländarne.

Under det att de holländska sändebuden stodo tvekande, om de skulle återkalla flottan från Landskrona, grepos engelsmännen af oro öfver att icke flottan enligt order syntes till och afläto till holländarne en skarp skrifvelse. De framhöllo däri till en början sin benägenhet för fred och konungens af Danmark halsstarrighet, som visat sig uti att han icke ens värdigats gifva ett svar. De framhöllo vidare, huru holländarne till lands och vatten anfallit konungen af Sverige, under förevändning att denne icke velat ingå på fred, och anhöllo nu, att desse i enlighet med rättvisa, billighet och gifna löften skulle undandraga Danmark sin hjälp, då den danske konungen hittills vägrat och allt fortfarande öppet vägrade att ingå på fred och genom alla slags intriger endast sökte vinna tid till stor skada för engelsmännen, samt att de skulle inställa alla fientligheter mot svenskarne, hos hvilka en allvarlig åstundan efter fred förspordes. Om holländarne icke ville lyssna härtill, måste de i den engelska republikens namn protestera mot holländarnes brott mot ingångna öfverenskommelser, hvarför det tillkomme det engelska parlamentet att utkräfva satisfaktion.

Medlarnes påtryckning på danskarne.

§ 18. Sedan den holländska flottan afgått från Landskrona, lämnade fredsmedlarne allt annat åsido för att göra en gemensam påtryckning på konung Fredrik i syfte att förmå honom att följa svenskarnes exempel och afgifva en förklaring om antagandet af freden. Under afvaktan på återkomsten af en till Holland afsänd kurir dröjde han ännu med svaret och lefde i den förhoppningen, att generalstaterna genom hans sändebud skulle låta förmå sig att utverka för honom gynnsam-

1660. mare fredsvillkor. Under tiden sporde han de holländska sändebuden, hvilken ersättning holländarne förväntade sig för sina kostnader under det pågående kriget. Detta måste han känna, då kostnaderna, huru höga de månde vara, måste, innan freden blefve sluten, affordras svenskarne, de där varit upphof till kriget. Detta spörsmål framkastades för att fördröja freden, och samtidigt lät han sina sändebud i Haag anföra skarpa klagomål öfver att de holländska sändebuden i Danmark efter mottagandet af svenskarnes förklaring utan hans vetskap omedelbart låtit återkalla flottan från Landskrona. Därigenom hade svenskarnes flotta fått full frihet att löpa ut och redan bortsnappat flere danska fartyg, ja till och med låtit se sig utanför Köpenhamn och i holländska flottans åsyn utan ingrepp från densamma föröfvat allt slags rofferi. Efter att hafva erinrat om förbundet dem emellan och om holländarnes löfte att återupprätta Danmarks förra ställning, anhöll han, att de måtte uppsäga det för honom så skadliga stilleståndet, hvarigenom han under förra året gått förlustig sina öar och nu betagits tillfället att genom brännare förstöra den svenska flottan. De borde därför befalla De Ruyter att med all kraft anfalla svenskarne och tvinga dem till en sådan fred, att Danmark vunne trygghet och ersättning för lidna skador.

Dessa klagomål blefvo icke utan verkan, i synnerhet som i den svenska förklaringen intet omnämndes om Haagkonserten, och holländarne för öfrigt ansågo förklaringen icke vara tillräckligt omfattande samt dessutom ingaf dem tvifvelsmål, om deras önskningar därigenom skulle gå i fullbordan. Generalstaterna aflät därför till sina sändebud en skrifvelse af innehåll, att de icke voro rätt tillfreds med flottans uppbrott från Landskrona lika litet som med de svenska rofferierna. I skrifvelsen var dessutom tillagdt, att om freden icke vore afslutad, och man ansåge, att svenskarne voro skuld därtill, skulle sändebuden icke allenast förhindra deras kringströfvande utan af alla krafter angripa dem till lands och vatten och åter instänga dem.

Sedan den danske kuriren återkommit 1660. *18 mars.*
från Haag, kallade konung Fredrik medlarne till hofvet, hvarvid han i stället för att afgifva en förklaring till dem framställde frågan, hvilka ändringar svenskarne önskade i Roskildefreden. Därpå svarade holländarne, att detta var en sak, hvarmed medlarne icke hade att befatta sig, utan de hade endast att anhålla om konungens förklaring angående freden. Efter ett omständligt ordande fram och åter lofvade konung Fredrik slutligen, för att det icke skulle synas, som han helt och hållet motsatte sig fredsanbudet, att följande dag afgifva förklaring till svenskarne. Hvilket ock skedde. På Terlons initiativ anhöllo svenskarne, att holländarne i kraft af Elbingfördraget, hvilket från den dag, då förklaringarna utbytts, skulle vara gällande, måtte förena sina vapen med svenskarnes. Men holländarne förmenade, att detta såsom stridande mot Haagkonserten icke kunde ske, och att det vore olämpligt att nu yrka därpå, då man stod inför fredsslutet. De beklagade för öfrigt, att Coyet framställt vissa betänkligheter angående Elbingfördraget och elucidationerna, som med så mycken möda här blifvit ordnade. Danskarnes förklaring gjorde emellertid en ända på dessa ordstrider, och fredsverket syntes nu gå en lycklig lösning till mötes.

Då den holländska flottan afseglade från Landskrona, följdes den af åtta svenska krigsskepp, hvilka efter att hafva saluterat De Ruyter, lade sig för ankar icke långt ifrån honom i afsikt att spärra inloppet till Köpenhamn och bortsnappade åtskilliga transportfartyg, som vågat sig för nära. De holländska sändebuden gåfvo då strax order till De Ruyter att icke tillåta, att några fientligheter föröfvades. Denne ställde sig dessa order till noggrann efterrättelse, och när svenskarne sände tre krigsfartyg till Dragör, lät äfven De Ruyter lika många gå dit för att aktgifva på svenskarnes rörelser. Under förevändning att hämta proviant seglade de öfriga svenska fartygen då till Landskrona tillbaka, kastade där ankar och höllo sig beredda för alla eventualiteter. Men de tre fartygen, som ankrat

1660. vid Dragör, seglade då ut i Östersjön och mötte där ett från Holstein kommande fartyg, ombord å hvilket befunno sig generalerna Schack och Ahlefeldt, hvilka på sin konungs order voro kallade till Köpenhamn. De togos till fånga och fördes till Malmö, där de lämnades i Stenbocks förvar. Men en kapten i holländsk tjänst Walter Vane, som kom från Fyn, blef genast lösgifven och skickad till Köpenhamn, såsom om freden mellan Sverige och Danmark redan vore bragt till stånd.

Svenskarnes rådplägning om fredsartiklarne.

§ 19. Då nu efter allt utseende förhandlingarna komme att lyckligt aflöpa, öfverlade de svenske kommissarierna sins emellan, huruvida det icke skulle vara klokast att helt och hållet utesluta artikeln om slopandet af de nyuppförda befästningsverken, i betraktande af att det måste för Sverige vara angeläget, att Danmark icke blefve af andra undertryckt, hvilket lätt kunde hända, om det blefve beröfvadt dessa befästningar, i synnerhet som alla vägar, på hvilka man kunde komma in i detta land under detta krig blifvit allmänt kända. Underhållet af dessa skulle också medföra ganska stora kostnader och besvär för danskarne och gifva anledning till tvister mellan konungen och adeln och mellan denna och borgarne. För öfrigt kunde man gärna unna danskarne desamma såsom ett slags ersättning för de förluster, som svenskarne åsamkat dem. Och om man raserade dem, stode det ju i alla fall danskarne fritt att efter svenskarnes aftåg åter uppföra dem.

Beträffande garantin ansågo kommissarierna, att den borde affattas i mera allmänna ordalag, på det att medlarne icke måtte få anledning att framkomma med några förslag från sin sida, hvilket skulle kunna inveckla Sverige i deras inbördes tvister. Frankrikes egna intressen förpliktade till stödjandet af Sverige, och samma vore förhållandet med Holland, om det skulle åtnjuta fördelarna af Elbingfördraget. Däremot kunde man mindre lita på England, och det vore för öfrigt icke klokt att gifva engelsmän och holländare anledning att blanda sig uti handeln på Östersjön.

Danskarne började tänka på en närmare allians med Sverige såsom värn för Danmarks bestånd, men man misstänkte en list därunder med afsikt att väcka missämja mellan Sverige och Holland. Förmyndareregeringen afvisade också helt och hållet hvarje tanke därpå vid minnet af den ringa framgång Durell på sin tid haft, och af underhandlingarna i Köpenhamn efter Roskildefreden. Då nu danskarne icke ville afträda Bornholm, lika litet som de ville erkänna Guineaskulden, var förmyndareregeringen tveksam, huruvida det icke skulle vara förmånligare att taga de adliga godsen i Skåne, hvilka danskarne själfve uppskattade till ett värde af tre miljoner riksdaler eller begära fem små amt i Norge omkring Glommen. Carl Gustaf hade också ifrigt önskat att förvärfva dessa amt, som skulle vara till nytta för Sveriges säkerhet, då genom ett sådant förvärf gränsen mellan Sverige och Norge komme att gå midt i floden. Om man nu släppte detta tillfälle ur händerna, vore allt hopp ute att åt detta håll utvidga Sveriges gränser, hvilket af Terlon ställts i utsikt. Man ville emellertid icke så strängt yrka på förvärfvet af dessa amt, som voro arfgods, hvilka konung Fredrik skattade så högt, att han hellre ville afstå något af Danmark än släppa dem ifrån sig. Engelsmännen och holländarne hade också mera än en gång förklarat, att de icke skulle tillåta, att en fotsbredd af Norge afhändes Danmark. Och för öfrigt höllo danskarne mycket på dessa områden för Fredrikshalds och Fredriksstads skull och för tullens skull, förutom att dessa platser voro förpantade till holländarne. Å sin sida saknade danskarne icke skäl att anföra mot saken, då Danmarks trygghet minskades genom denna gräns. Sverige hade hittills varit säkert inom sina gamla gränser och hade vunnit ytterligare trygghet genom förvärfvet af Bohus och Marstrand. Därför vore det bättre att i ersättning för Bornholm och Guineafordringen söka förvärfva adelsgodsen i Skåne. Carl Gustaf satte så stort värde på besittningen af dessa gods, att han skulle velat gifva en miljon riksdaler för att slippa åter- 1660.

1660. lämna dem till Danmark. Då den förnämsta danska adeln hade gods i Skåne, skulle den med nödvändighet sträfva efter att detta landskap åter komme under Danmark. Visserligen måste adelsmännen svära konungen af Sverige tro- och huldhetsed, men det svenska regementet skulle aldrig komma att passa dem, och de skulle aldrig komma att känna sig så införlifvade med Sverige, att de icke skulle längta tillbaka till Danmark. Man kunde hålla det för alldeles säkert, att danskarne i allan tid skulle åtrå att åter komma i besittning af Skåne, huru mycket de än försäkrade motsatsen, och denna plans realiserande underlättades mycket däraf, att de förnämste danskarne, som bodde i Skåne, voro spioner, hvilka lurade på första tillfälle att anfalla Sverige. Det skulle icke heller erbjuda någon svårighet för dem att vinna präster, borgare och bönder på sin sida, och vid riksdagarne hade de godt tillfälle att utforska Sveriges planer. De nedärfda motsatserna mellan båda folken skulle aldrig kunna utjämnas så, att någon uppriktig vänskap mellan svenskar och danskar kunde uppstå. Ja, man kunde till och med befara, att danskarne skulle begagna sina vanliga knep och vid ständig beröring med svenskarne öfverhöfvan upphöja och berömma förhållandena i Danmark, hvilket hos en del folk lätt kunde alstra förakt för det svenska regementet och framkalla oroligheter. Det kunde också hända, att en svensk konung af missnöje med den svenska adeln, af ombytlighet eller till följd af förmälning med en dansk prinsessa, komme att gynna den danska adeln på den svenskas bekostnad, befordra den till höga ämbeten och gifva den samma privilegier som svenske undersåtar. Dessutom, om danskarne åter komme i besittning af sina gods, skulle naturligtvis svenskarne nödgas draga sin väg. Carl Gustafs förläningar skulle blifva ogiltiga, såsom skett i Preussen och Kurland, och klagomål uppstå, att lif och blod sålts för ett värdelöst papper. Under de tunga krigsåren hade konungen i följd af penningbrist icke kunnat på annat sätt löna sina tjänstemän än genom förläningar, och då sådant skett utan slöseri och på goda grunder, vore intet att anmärka mot att dessa förläningar ägde fortbestånd. Det hade icke funnits något annat sätt att belöna välförtjänte män, som därförutan skulle känt sig missnöjde och tvekat att vidare riskera sitt lif för fosterlandet. Om de danske adelsmännen skulle vägra att ingå på denna uppgörelse, skulle man framhålla för dem, att det icke vore mera än billigt, att äfven de bidroge till kostnaderna för ett krig, som de själfve framkallat. Under förutsättning att de blefve godtgjorde, skulle det för dem blifva till mera behag att lämna sina gods och draga härifrån än att lefva under det för dem förhatliga svenska regementet. De komme också att vålla guvernörerna mycket obehag och skulle vägra åtlyda deras påbud, i synnerhet om de hade folket på sin sida. Man kunde icke heller fordra ed af dem, så länge de sutte i danska rådet eller eljes beklädde höga riksämbeten, än mindre kunde man förbjuda dem att komma till sina gods. Inom andra stater funnes för öfrigt icke något exempel på, att en grannfurstes rådsherrar och förnämste adelsmän innehade gods och gård i en annan furstes provins, framförallt i en sådan, som tillhört ett rike, åt hvilket de ville återförvärfva denna provins. Så länge desse hade bostadsrätt i Skåne, så länge skulle hos dem likaväl som hos landtbefolkningen hoppet lefva att åter komma under sin förre herre, då däremot, om de lämnade Skåne, Sverige skulle blifva i tryggare besittning af denna provins. 1660.

Man kommer till saken.

§ 20. Då de holländska sändebuden under afvaktan på nya order ganska lamt bedrefvo underhandlingarna, klagade svenskarne öfver denna långsamhet och framhöllo deras undfallenhet för danskarne, som vidt skilde sig från deras förfarande gentemot svenskarne. Af deras förklaring, att de fått order att påskynda freden, nödgades danskarne emellertid bryta sin tystnad. Men danskarne ville ingalunda afgifva sin förklaring skriftligen utan endast muntligen genom sina kommissarier. Detta motsatte sig på det kraftigaste svenskarne, som ansågo, att

1660. danskarne icke i detta fall skulle hafva något privilegium framför svenskarne. Konungen af Danmark förklarade då skriftligen, att han utan uppskof skulle skrida till förhandling och till medlarnes afgörande hänskjuta, hvad som borde ändras i Roskildefreden. Till kommissarier hade han redan förordnat Oluf Parsberg, Axel Urup och Peder Reedtz.

Till Terlon hade Mazarin skrifvit, att konungen af Frankrike kännt sig uppfordrad att genom sina ministrar officiellt anhålla hos konungen af Danmark om satisfaktion åt Sverige för Trondhjem. Icke desto mindre ansåg Terlon, att, då så många fiender sammansvurit sig mot Sverige, man icke borde taga hänsyn till hvad som vore billigt, utan till hvad som vore utförbart. Därför borde man taga en mindre förlust på ett håll och söka därför få ersättning på ett annat. Om man under så brydsamma förhållanden uppträdde påstridigt, kunde man utsätta sig för värre förlust, än att nu gå miste om Trondhjem. Men härutinnan voro engelsmän och holländare af olika åsikt, ty de förre fruktade, att de senare till äfventyrs kunde komma att lägga beslag på Trondhjem till ersättning för sina kostnader. Och Sidney lät tydligt förstå, att Englands intresse icke tillät holländarne att sätta sig fast i Trondhjem. För närvarande behöfde England endast hålla en flotta, men om holländarne innästlade sig i Trondhjem, måste engelsmännen också hålla en flotta i Skottland för att gifva akt på holländarnes görande och låtande i Norge, på det att icke något måtte företagas till norra Englands och Skottlands skada.

Förhandlingarna börja. 24 mars.

§ 21. De svenske kommissarierna begåfvo sig nu från Helsingör tillbaka till lägret och medlarne förfogade sig också följande dag dit samt anhöllo om

25 mars.

nya lejdebref för danskarne, för hvilkas säkerhet pfalzgrefven af Sultzbach iklädde sig garanti, tills lejdebrefven hunne anlända. Därpå föreslog Terlon ett stillestånd, hvilket han ansåg nödvändigt till förekommande af förhandlingarnas störande. Härigenom skulle ock härtigen af Gottorp få andrum att hämta sig, i synnerhet som man med all makt trängde på honom. Men svenskarne gjorde invändningar däremot, då danskarne på detta sätt skulle få en alldeles särskild fördel, i det att de på grund af stilleståndet komme i åtnjutande af fri handel och tillförsel, under det att de svenske soldaterna skulle lida hungersnöd. 1660.

Kort därefter uttalade sig också förmyndareregeringen mot stillestånd, enär danskarne därunder endast skulle vinna tid samt smida onda anslag, och framhöll, att man lika fort kunde sluta fred som ingå stillestånd. Om holländarne blott ville undandraga danskarne sin hjälp, skulle det vara tillfyllest för att hålla danskarne i tygeln. Härtigen af Gottorp måste med tålamod och ståndaktighet fördraga sitt lidande. Hvad beträffade gången af förhandlingarna ansågo svenskarne det bättre, att man först ordnade saken med medlarne och därefter hölle en sammankomst med danskarne och på en gång gjorde allt färdigt. Detta vore kortaste vägen att komma till ett slut. Om man däremot förhandlade direkt med danskarne, kunde sinnena lätt råka i svallning, och hela förhandlingen afbrytas. Man skulle för öfrigt begagna sig af medlarne, om mellan parterna någon meningsskiljaktighet yppades, som eljes icke kunde biläggas.

Medlarne åter ville hellre, att båda parterna skulle sammankomma och försöka, huru långt man kunde enas, samt att, därest meningsskiljaktigheter uppstode, medlarne skulle ingripa. Vogelsang anmälde missnöje öfver att svenska skepp, som lågo utanför Köpenhamn, uppsnappade de fartyg, som förde proviant till staden, ett förfarande som holländarne icke kunde tillåta. Men detta klagomål tillbakavisades icke blott af svenskarne utan äfven af Sidney, ty hvarför skulle man icke hafva rätt därtill mot en fiende, då intet stillestånd var ingånget? Därmed var sammankomsten slut.

Fredsartiklarne granskas. 27 mars.

§ 22. Då man hunnit till granskning af Roskildefredens artiklar, uppstod mellan svenskar och danskar olika mening angående den andra artikeln, som rörde ingåendet af allianser. Danskarne ansågo, att artikeln endast afsåg offensiv- men

1660. icke defensivallians, ty försvar mot tillfogad oförrätt vore i enlighet med folkrätten tillåtet. Svenskarne lämnade emellertid detta hårklyfveri utan afseende och ville icke göra någon skillnad på arten af allians, på det att danskarne icke måtte komma i tillfälle att ingå något fördrag till Sveriges nackdel. Om danskarne ville vara ärlige, hade de ingen anledning att beklaga sig, då båda parterna förpliktade sig till samma sak. Frihet att ingå allians, när det dem behagade, vore dem icke förmenadt, såvida alliansen icke åsyftade några fientligheter mot Sverige. Att stödja bundsförvanter och äfven försvara dem, om det icke skedde till den ena eller andra partens nackdel, vore icke förbjudet och kunde icke tadlas, så mycket mera som en garantiförening mellan tre stater vore ingången. Svenskarne förstodo väl, att danskarne i detta hänseende ville hafva fria händer, på det att de, så snart svenskarne råkat i krig med någon, skulle kunna falla öfver dem, under förvändning att de vore bundsförvanter till Sveriges fiender, och genom en artikel om endast defensivallians skulle detta vara tillåtet. De skulle kunna säga, att de voro visserligen inga fiender till Sverige, men de kunde icke underlåta att bistå sina bundsförvanter, alldeles på samma sätt som holländarne, hvilka efter föröfvande af de allra gröfsta fientligheter mot Sverige, dock påstodo sig icke vara Sveriges fiender. Så hade ock Gersdorff, sedan danskarne inlåtit sig i förbund med österrikarne, skrifvit till Bille, att konungen af Danmark hade med Österrike afslutat en defensivallians, som i själfva verket var en offensivallians. För öfrigt önskade svenskarne en ärlig fred, men om meningsskiljaktigheten i alliansfrågan icke blefve bilagd, skulle danskarne, under förevändning att de hade en defensivallians med Österrike, vara oförhindrade att efter afslutad fred med Sverige åter anfalla svenskarne, därest desse vore invecklade i krig med Österrike.

Danskarne hänsköto denna punkt till medlarne, hvilka emellertid biträdde svenskarnes åsikt såsom varande fullt riktig.

§ 23. Vid de två följande sammankomsterna uträttades genom danskarnes hållning intet. De ville, att förhandlingarna skulle så bedrifvas, att man skulle taga artiklarna i Roskildefreden i följd och fatta beslut om dem i tur och ordning. Men följande dag förklarade de, att konung Fredrik ansett, att till fredens påskyndande det vore bäst, att svenskarne aflämnade på en gång hela utkastet, hvilket han med sitt råd ville genomse och däröfver afgifva utlåtande. Ehuru svenskarne väl insågo, att detta blott var en fint för att kullkasta hela saken, beslöto de dock i öfverensstämmelse med medlarne att öfverlämna utkastet, hvilket desse skulle jämföra med danskarnes och söka sammanjämka förslagen. Holländarne fordrade därvid, att danskarne skulle i ersättning för lidna skador återbekomma Bornholm och att Guineafordringen skulle efterskänkas. Men detta förkastades af svenskarne såväl som af fransmännen och engelsmännen. Medlarne yrkade äfven på, att Ulfeldt skulle inbegripas i amnestin, hvilket svenskarne, för att på godt manér blifva honom kvitt, icke motsatte sig. Det skulle också synas, som om svenskarne på medlarnes förbön skänkt honom förlåtelse för hans begångna missgärningar. Förmyndareregeringen var visserligen icke benägen att inbegripa honom i amnestin såsom svensk undersåte. Men för att vara medlarne till behag ville man mildra straffet, ehuru föga förtjänt han än gjort sig af någon lindring. 1660. *Danskar och holländare vålla trakasserier. 28 o. 29 mars.*

Då holländarne städse läto sitt missnöje komma till synes öfver att till Köpenhamn destinerade fartyg af svenskarne bortsnappades i holländska flottans åsyn, drogo svenskarne sig tillbaka till Landskrona under förevändning att proviantera. Äfven detta väckte holländarnes misshag, och de förklarade, att de ville ärligen förhandla, och så snart de erhållit nya order, skulle de meddela svenskarne desamma, innan de kommo till utförande. På afträdandet af Bornholm såväl som på efterskänkandet af Guineafordringen höllo holländarne fortfarande, ehuru de icke hade de öfrige

1660. medlarne på sin sida, och de Thou i Haag satte sig bestämdt däremot. Efter att en tid förgäfves hafva försökt att vinna bifall till sina yrkanden öfvergingo holländarne till hotelser och förklarade, att de skulle gifva sin flotta order att operera mot svenskarne, hvilka begärde skriftligt meddelande därom för att för hela världen kunna framlägga bevis för holländarnes obillighet och våldsamma uppträdande. Men därtill ville holländarne icke bekväma sig. Engelsmännen, och framförallt Sidney liksom äfven Terlon, voro icke tillfreds med detta tillvägagångssätt och gjorde holländarne allvarliga föreställningar. Det var visserligen till nytta för svenskarne, att holländarne icke finge regera efter sitt behag, men å andra sidan lände det dem äfven till nackdel, då förhandlingarna därigenom fördröjdes. Och danskarne vägrade också att gå in på utbyte af de skånska godsen mot Bornholm och Guineaskulden.

Slutligen gjorde engelsmännen anspråk på ersättning för sina kostnader i detta krig, hvilket till en början väckte mycken oro hos svenskarne. Engelsmännen förklarade emellertid, att de endast fordrade, att följande ord skulle intagas i fredsfördraget: Enär England skickat Sverige hjälp mot dess många fiender, mot hvilka England för sin del aldrig haft något fientligt i sinnet, skulle Sverige aldrig förgäta detta, hvilket skulle utgöra en belöning af så ädel art, att ett storsint folk icke kunde begära mera. Och skulle konungariket Sverige aldrig underlåta att gifva England prof på sin vänskap, om England däraf komme i behof. Någon annan vedergällning önskade England icke af ett af så många krig utmattadt rike. Svenskarne afgåfvo till engelsmännen i en särskild handling en förklaring af analogt innehåll.

Fredsmedlarnes inbördes tvister.

§ 24. Emellertid framskredo fredsförhandlingarna ganska långsamt på grund af tvister fredsmedlarne emellan. Desse gjorde oupphörligen nya framställningar, som icke angingo parterna i freden. Än gällde det likställighet i Sverige för de tre staternas undersåtar, hvilket holländarne ville hafva inryckt i fördraget, än att upphäfvandet af tredje artikeln i 1660. Roskildefreden skulle i särskilda ordalag uttryckligen formuleras. Vidare yppade sig en annan svårighet, som var en icke ringa anledning till oro för svenskarne. Då desse och holländarne genom Elbingfördraget lofvat hvarandra ömsesidig hjälp, ifrågasatte engelsmännen, huruvida svenskarne, därest engelsmän och holländare råkade i krig med hvarandra, i kraft af detta fördrag skulle vara förpliktade att bistå holländarne mot engelsmännen. Desse begärde därför af svenskarne en förklaring, som skulle intagas i fredsinstrumentet, utgående därpå, att parternas i freden mening icke vore, att Elbingfördraget förpliktade till uppträdande mot någon af medlarne, i händelse desse råkade i krig med hvarandra. De svenske kommissarierna tvekade, huru de härvidlag skulle förfara, då de genom öppen förklaring å ena sidan kunde stöta holländarne och å andra sidan genom en vägran att tillmötesgå engelsmännens fordran kunde uppreta dem. Emellertid försäkrade de konfidentiellt Sidney, att Elbingfördraget icke i något afseende vore riktadt hvarken mot Frankrike eller England, hvilka båda makter vore Sveriges vänner, som gjort sig förtjänte om Sverige och därför också inbegripits i fördraget, som för öfrigt förnämligast afsåge handelsintressen. Svenskarne sökte komma ifrån saken, men om engelsmännen skulle återkomma till den, ämnade de hänskjuta den till Haag för undanröjandet af denna stötesten för freden. I alla händelser skulle de gifva Sidney denna konfidentiella försäkran, då Sverige icke ville inblanda sig i Englands och Hollands ofta förekommande tvister.

Holländarne framställde också anspråk på satisfaktion af danskarne för sina kostnader i detta krig. Detta sökte Sidney afstyra med att han i sådant fall i engelska republikens namn skulle fordra ersättning af svenskarne, som han emellertid under pågående underhandlingar ville öppet efterskänka för att förmå holländarne till samma eftergift. Förmyndarregeringen hade anbefallt de svenske kommissarierna att icke tillåta, att någon satisfaktion

1660. gåfves holländarne från danskarnes sida samt på samma gång framhålla, att afträdandet af Trondhjem icke vore någon satisfaktion åt danskarne, hvartill man icke hade någon skyldighet, då desse orsakat krigets fortsättande, utan hade denna afträdelse skett uteslutande af kärlek till freden och för att gå medlarne till mötes. Det var lönlöst, att danskarne genom fordran af satisfaktion sökte välta skulden till kriget på svenskarne, hvilka däremot hade tillfyllestgörande skäl att af danskarne fordra satisfaktion för sina förluster i Preussen och Pommern.

Emellertid tilltog dag från dag missämjan mellan medlarne, då holländarne i förlitande på sin starka flotta ville spela herrar, under det att fransmän och engelsmän, som icke hade någon vapenmakt till hands att stödja sig på, betydde ganska litet. I förlitande på sin makt aflämnade holländarne ett af dem upprättadt förslag till fred, hvilket af fransmännen och engelsmännen togs mycket illa upp och föranledde en öfverenskommelse dem emellan, att för närvarande intet skulle företagas eller anses för giltigt, med mindre alla medlarne vore ense, samt att Guineasaken skulle hänskjutas till respektive principaler. Då nu detta förslag blef holländarne delgifvet för underskrift, vägrade de att underteckna, under förebärande att det vore fullkomligt obehöfligt och att Haagkonserten vore för dem tillfyllest bindande, förutom att det vore till nackdel för konungen af Danmark, hvilket vore ett ytterligare skäl för dem att icke låna sig därtill.

Holländarnes öfvermod. § 25. Under det att missämjan mellan medlarne hittills hållit sig inom gränsen för det passande, kom det nu genom holländarnes uppträdande till skymfligheter, som endast bruka förekomma mellan fiender. Generalstaterna, som icke voro tillfreds med svenskarnas förklaring, trodde efter De Ruyters uppbrott från Landskrona, att svenskarne icke längre hade någon lust till fred och skickade sina sändebud i Danmark den ena ordern efter den andra, utgående på, att, om svenskarne icke ville gå in på fred, skulle de i kraft af Haagkonserten med vapenmakt tvingas därtill. Och sändebuden underläto icke att öppet förklara, att de skulle ställa sig orderna till efterrättelse. Den i Landskrona hamn liggande svenska flottan var föremål för noggrann observation, och därest den dristade något företaga, skulle det med all makt afvärjas, hvarom De Ruyter, som låg i Köpenhamns hamn, hade stränga order. Oaktadt alla varningar för holländarne, begåfvo sig svenskarne i kraft af öfverenskommelsen om inställandet af alla fientligheter och frihet för skeppsfarten, ut från Landskrona med nio krigsskepp, ett kofferdifartyg och ett mindre transportfartyg för att till Stockholm öfverföra den kungliga husgerådsattiraljen. Under väntan på god vind låg denna flotta för ankar under Hven. Så snart de holländska sändebuden fått vetskap härom, skickade de Cornelis Evertsen med sju fartyg till Sundet för att hindra svenskarnes segling, om de skulle gå åt detta håll; om de åter skulle ställa kursen åt Östersjön, skulle de mötas af De Ruyter. Sedan vinden blifvit gynnsam, lyfte svenskarne ankar och seglade förbi Köpenhamn, men väl anlände till sandbankarne vid Saltholm, möttes den *25 april.* svenske befälhafvaren af en skrifvelse från De Ruyter med förständigande att stanna där och därest han dristade att fortsätta, skulle De Ruyter förhindra det, på det att intet till äfventyrs måtte företagas i strid mot de svenska sändebudens förklaring eller till nackdel för de pågående underhandlingarna. Denna skrifvelse väckte hos svenskarne mycken öfverraskning, och de tvekade, hvad de borde göra. Men sedan De Ruyter genom ett kanonskott gifvit dem en ytterligare varning, ströko de segel och lade sig för ankar, då de icke ville på en så obekväm plats riskera en strid med en vida starkare fiende. Evertsen, som följt efter de ur Sundet utlöpande svenska fartygen, fattade posto mellan dem och Landskrona för att för dem spärra vägen till denna hamn. Följande dag närmade sig De Ruyter och omringade svenskarne. De holländska sändebuden Huijbert och van Haren, som från det norra tornet i Köpen-

1660. hamn observerat De Ruyters rörelser, begåfvo sig då ut till honom och beordrade honom att meddela den svenske amiralen, att operationen endast företagits för befordrande af freden och ingalunda skulle lända honom till någon skada. Orsaken var emellertid, att holländarne befarade, att de svenska skeppen skulle efter fredsslutet i Preussen därifrån öfverföra trupper till Danmark och hindra freden och därjämte äfven kullkasta Elbingfördraget och elucidationerna. Holländarne trodde sig af hvad Sidney på svenskarnes anstiftan bragt på tal angående detta fördrag hafva fog för en dylik misstanke.

Detta holländarnes förehafvande upptogs mycket illa af svenskarne såväl som af fransmännen och engelsmännen, och svenskarne sade rent ut åt holländarne, att de voro trolöse, då de så högtidligt lofvat inställandet af alla fientligheter och tillika förmält, att, om de finge andra order, skulle de, fjorton dagar innan de företoge något, gifva svenskarne meddelande därom. Tvärtemot tro och lofven hade svenskarne nu blifvit orättfärdigt angripne, samtidigt med att holländarnes sändebud på förhandlingsplatsen öppet förklarat, att man nu icke längre behöfde tvifla på freden. Öfver denna skymf anförde svenskarne skriftligen klagomål hos de öfrige medlarne, och denna skrifvelse lämnades till Terlon, just då holländarnes sändebud voro gäster hos honom. Terlon blef synnerligen förtörnad öfver denna sak, som gaf anledning till ett häftigt uppträde, hvarvid många hårda ord fälldes och hvarunder Terlon beskyllde holländarne för trolöshet och otillständigt förfarande. Holländarne hade intet annat att urskulda sig med, än att operationen mot den svenska flottan föranledts af att svenskarne icke ville bekväma sig till fred. Och dock hade de vid sin återkomst till Köpenhamn dagen förut endast haft idel beröm öfver svenskarnes fredskärlek och sagt, att de icke hade något vidare att begära. Äfven Sidney förehöll holländarne deras trolöshet såsom för öfrigt icke varande något ovanligt från deras sida och uttalade sig kraftigt till förmån för svenskarne samt slutade med, att genom ett 1660.
slikt uppträdande en så svår skymf äfven tillfogats Frankrike och England, att den icke kunde lämnas ohämnad. Därefter afsändes kurirer till Frankrike och England. Men holländarne läto sig icke afskräckas utan fortgingo på samma sätt, i det att de utan fransmännens och engelsmännens vetskap och gillande skickade svenskarne ett fredsförslag, alldeles som om det tillkomme dem uteslutande att diktera lagar och med krig anfalla en och hvar, som icke underordnade sig dem. Häröfver uttalade fransmännen och engelsmännen, fastän utan verkan, sitt misshag. I omförmälda förslag fordrade holländarne bland annat, att tredje artikeln i Roskildefreden skulle upphäfvas och att åt dem såväl som åt fransmän och engelsmän frihet skulle gifvas att med krigsfartyg passera Sundet samt att konungen af Sverige skulle förvägras att med några som helst pålagor besvära de fartyg, som passerade Sundet.

Oenigheten mellan medlarne uppehåller fredsslutet. 22 april.

§ 26. Terlon och engelsmännen infunno sig hos de svenska sändebuden och förklarade, att de icke vidare ville förhandla med holländarne, förr än desse gifvit upprättelse för sitt skymfliga handlingssätt. De framställde tillika förslag, att svenskarne skulle själfve direkt förhandla med danskarne och såsom medlare vid tvisten endast använda fransmännen och engelsmännen men utesluta holländarne, hvilka genom sitt uppträdande gjort sig ovärdige medlareskapet. Danskarne önskade också att så snart som möjligt komma till förlikning med svenskarne, ja till och med att utestänga holländarne, då man för länge sedan var utledsen på deras oförsynthet och icke vidare kunde smälta deras skymford.

Svenskarne gladdes öfver att danskarne ändtligen ärligt önskade fred, men visste icke, huru de nu skulle förfara. Ty om holländarne nu skulle utestängas från förhandlingarna, kunde man befara ett krigsutbrott, och holländarne voro redo och hade en öfverlägsen flotta. Om man icke vidare begagnade sig af deras medling, hade man icke heller något godt att vänta af dem, som alltid i denna sak sett

1660. mera på sina egna intressen än på Sveriges. Det var emellertid omöjligt att längre fördraga holländarnes trots och öfvermod, de hade här icke uppträdt såsom medlare utan velat egenmäktigt föreskrifva lagar och med åsidosättande af billighet och rättvisa ständigt högröstadt ordat om generalstaternas befallningar.

Emellertid hade holländarne med hänsyn till svenska flottans anhållande
26 april. svarat, att afsikten icke varit att vålla Sverige någon skymf eller skada utan endast att befordra freden och förebygga, att något hinder därför skulle uppstå.
4 maj. Efter några dagars förlopp aflato de ånyo till svenskarne en skrifvelse, hvaruti de anhöllo, att desse åter ville hålla en sammankomst med dem för att bringa freden till stånd, hvarjämte de förebrådde svenskarne deras sammankomster med fransmännen och engelsmännen och för öfrigt icke underläto att framkasta hotelser.

Till svar härå betygade svenskarne sin benägenhet för fred och framhöllo, huru hindrande holländarne uppträdt för dess genomförande genom sitt skändliga och trolösa tillvägagående. Med villkor att holländarne lösgåfve de anhållna fartygen och gåfve upprättelse för den svenskarne tillfogade skymfen, ville de åter lämna dem tillträde till förhandlingarna.

Detta svar uppretade holländarne, ända därhän att de skulle gått till anfall på svenskarne, därest danskarne icke förhindrat det, af fruktan att kriget då åter skulle blossa upp och bringa ännu större olyckor öfver Danmark.

Förbittringen mot holländarne växte alltmera hos de öfrige medlarne, så att desse icke ville närvara vid någon sammankomst med holländarne, som handlat mot tro och lofven. Fredsverket råkade i stockning, och svenskarne kommo i en svår mellanhand, ty om de förhandlade uteslutande med fransmännen och engelsmännen och lämnade holländarne utanför saken, skulle det medföra de anhållna fartygens förlust och den holländska flottan skulle skrida till angrepp till oersättlig skada för Sverige, då freden i Oliva ännu icke vore afslutad. Fransmännen och engelsmännen afgåfvo visserligen stora löften om hjälp, men det var icke 1660.
mycket att lita på, då sändebuden därutinnan icke hade några order utan handlade på eget ansvar. De franska sändebuden uttalade också sina tvifvel, om Mazarin hade lust till krig med holländarne, oaktadt Frankrike nödgats smälta så mycken skymf från dem. Och Englands nuvarande ovissa ställning gaf icke något hopp om verksam hjälp; äfven om det skulle befinnas villigt därtill, skulle hjälpen icke hinna fram i tid, då holländarne när som helst kunde gå till anfall.

Å andra sidan, om man antoge holländarnes medling, skulle de båda andra medlarne draga sig tillbaka och lämna Sverige åt sitt öde, ehuru de nu voro dess vänner och höllo på dess intresse. Om dessa båda makter ställde sig afvisande, skulle det icke blifva lätt att åter vinna dem för sig, och holländarne skulle då få tillfälle att mot Sverige utspy allt sitt gift, hvilket var kraftigt nog. Hannibal Sehested, som nu började deltaga i förhandlingarna, föreslog, att svenskar och danskar skulle ensamme afgöra saken, men detta förslag tålde att tänka på, då det var ganska tvifvelaktigt, om danskarne komme att skilja sig från holländarne, med hvilka de voro så nära förbundne, och de förre skulle därvid icke underlåta att betinga sig förmånliga villkor.

§ 27. Då missämjan mellan medlarne *Svenskar och danskar förhandla utan medlare.*
alltjämt fortfor och holländarnes oresonlighet numera äfven stötte danskarne lika mycket som svenskarne, syntes Sehesteds förslag vara den bästa utvägen att komma till en snar fred. Svenskarne såväl som danskarne kände starkt behofvet af fred, och de senare insågo mera än väl, att vid ett fortsatt krig syndafloden skulle öfversvämma dem. Därför gjordes från båda håll eftergifter för att få slut på saken, och liksom danskarne gåfvo svenskarne adelsgodsen i Skåne i stället för Bornholm, afstodo svenskarne från sin Guineafordran, hvarför konung Fredrik *7 maj.*
skriftligen betygade sin tacksamhet och uttalade sin förhoppning om tillmötesgående äfven i andra afseenden. Därpå *15 maj.*
affattades en hemlig artikel, hvarigenom

1660. Corfitz Ulfeldt skulle återfå sina gods i Danmark och tillåtelse att med sin gemål där bosätta sig, sedan hans process i Sverige blifvit slutförd, hvarförutom äfven Ebba Ulfeldt skulle få satisfaktion. De skymfliga rykten, som utspridts om svenskarne, skulle man glömma. *Jus feciale* och *Manifestum Danicum* skulle indragas och icke vidare publiceras och de i Danmark tryckta paskillerna *Speculum fidei Danicæ, perfidiæque Suecicæ* och *Dissertatio politico-historica de detentione Legati Suecici Hafniæ,* af Gunde Rosenkrantz författade och publicerade, skulle konfiskeras. Författaren till dessa skrifter skulle hädanefter icke gifvas tillträde till någon sammankomst, vid hvilken de båda rikenas gemensamma angelägenheter vore föremål för behandling än mindre tillåtas att underskrifva pågående fördrag.

Fredsmedlarnes otjänster.

§ 28. Sedan således från båda sidor en ärlig sträfvan efter fred visat sig, blefvo förhandlingarna bragta till slut inom få dagar, hvilket efter allt utseende icke skulle blifvit förhållandet, om fredsmedlarne fått blanda sig i saken. Engelsmännen sågo icke gärna, att freden så snart komme till stånd, då de icke kände sig trygge, så länge den holländska flottan ännu var kvar. För öfrigt ville medlarne mot öfligt bruk helt och hållet sköta saken efter sitt behag och ansågo sig icke skyldige att gifva hvarken svenskar eller danskar meddelande om hvad de förehade. Det af svenskarne dem tillställda förslaget lämnade de utan allt afseende och värdigades icke beakta svenskarnes skäl. Däremot uppgjorde de egenmäktigt allt omöjligare förslag, som de ville påtvinga svenskarne, ehuru de sinsemellan icke voro ense därutinnan. Ur det svenska förslaget ströko de sexton af de viktigaste punkterna, särskildt de som rörde tullen, som just var roten och upphofvet till alla tvister, hvilka de icke ville se helt och hållet utjämnade. Däremot ville de inrycka många punkter, som icke alls rörde Sverige, men som voro till deras fördel. På detta sätt fördröjdes förhandlingarna, på hvilka man icke kunde se någon ända.

Men på det att det icke skulle synas, som om svenskarne ville helt och hållet förbigå medlarne, föreslogo de ännu en sammankomst med dem. Därvid förspilldes emellertid tiden med meningslösa samtal, och då svenskarne framhöllo, att man borde uträtta något af verkligt gagn, möttes de med det snäfva svaret, att om svenskarne icke kunde lida, att förhandlingarna fortginge såsom hittills, kunde medlarne draga dädan, eller också kunde de sätta upp ett förslag, som skulle inom fyra timmar vara färdigt för undertecknande. Detta föranledde svenskarne att så mycket snabbare afsluta freden för att blifva kvitt dylika härsklystne medlare. Sidney underlät icke att underblåsa tvedräkten för att förarga holländarne, och han aflät till svenskarne ett förslag till fördrag med England, hvilket var fullkomligt oantagligt, hvarjämte han lät förstå, att, därest det icke antoges, skulle han icke underteckna freden med Danmark, hvilken skulle blifva till nackdel för England, såvida man icke kommit till enighet om den rätta tolkningen af Elbingfördraget, som skulle ratificeras samtidigt med fredsslutet. Svenskarne svarade, att de icke hade några order i detta hänseende och framhöllo, att detta fördrag icke komme att lända till nackdel för England, som vore i detsamma inbegripet. Engelsmännen hade emellertid icke något annat syfte än att förhala fredsslutet och ville därför icke lyssna till några skäl. 1660. *17 maj.*

Men icke allenast medlarne utan äfven kejsaren sökte med alla möjliga medel hindra freden, och till och med efter freden i Oliva erbjöd han Danmark en trupphjälp af sju tusen man, som han på sin bekostnad skulle underhålla, så länge Danmark vore i behof däraf. De danske gesanterna i Haag anhöllo också hos Carl II af England, som återinträdt i besittningen af sitt rike, att han ville gifva sina sändebud i Danmark sådana order, som vore för detta land gagneliga. Men konungen af England svarade, att han icke kunde i en dylik sak något företaga eller besluta, förrän han af sitt råd fått kännedom om orsakerna till en sådan

1660. anhållan. Under alla dessa försök att hindra fredens fullbordande beslöto svenskarne, att om danskarne längre spjärnade emot, skulle de i grund ödelägga de danska öarna och till det yttersta försvara Nakskov och Kronborg.

Fredsslutet med Danmark.

§ 29. Men ändtligen nalkades dock den stund, då den så länge uppskjutna freden skulle blifva en verklighet, och danskarne längtade så mycket mera därefter, sedan freden i Oliva afslutats, utan att man tagit någon hänsyn till Danmark. De engelska sändebuden sågo också nu gärna, att fred komme till stånd, då deras fullmakter i och med konung Carl II:s återkomst till sitt rike upphört att vara gällande, och de sålunda nödgades med oförrättadt ärende och utan ära återvända hem. Svenskarne blefvo emellertid betänksamme inför denne konungs återkomst till sitt rike, då de befarade, att han på grund af släktskapen med konungen af Danmark skulle ansluta sig till denne. Detta gaf äfven holländarne åtskilligt att tänka på. Hvad danskarne själfve beträffade, önskade de långt hellre en säker fred än fortsättning af kriget, hvars utgång var oviss och som redan utarmat landet. Förhoppningen om understöd af England stod i vida fältet, då detta lands inre förhållanden icke voro ordnade.

Sedan nödiga förberedelser blifvit gjorda, började man underhandla om afträdandet af städerna, hvarvid svenskarne ville, att garnisonerna skulle kvarstanna, tills ratifikationerna blifvit utväxlade, hvaremot danskarne fordrade, att städerna skulle utrymmas, så snart freden undertecknats. Svenskarne ansågo detta vara förenadt med en viss risk, men då härtigen af Gottorp var hårdt ansatt i Tönningen och genom fredens uppskjutande kunde blifva nödgad att ingå på hårda villkor, gingo de slutligen in på att några dagar efter fredsslutets undertecknande utrymma lägret utanför Köpenhamn och afträda Nykjöbing på Falster, hvaremot belägringen af Tönningen skulle upphäfvas och de danska trupperna afföras från trakten kring Eider och Husum.

Sedan enighet härom uppnåtts, läto 1660. holländarne förstå, att de vore beredde att utväxla ratifikationerna af Elbingfördraget och äfven att lösgifva de svenska fartygen. Svenskarne gåfvo sitt bifall till utväxlingen och lofvade att för framtiden hålla god vänskap med holländarne, om desse gåfvo bevis för samma benägenhet genom att lösgifva fartygen. Detta delgafs de öfrige medlarne, med uppmaning att de ville medverka till undanröjandet af allt groll, på det att freden ändtligen måtte komma till stånd.

Den 27 maj granskades förslaget, som *27 maj.* klockan fyra eftermiddagen undertecknades först af medlarne och därefter af de båda parterna. Följande dag lösgåfvo *28 maj.* holländarne de svenska fartygen, som vid afseglingen hälsades med lösen af hela holländska flottan. Omedelbart därefter utfärdades af de tre staterna garantiförbindelsen, hvarefter svenskarne förklarade, att dessas undersåtar icke af Sverige skulle affordras någon tull i Sundet, hvilken alltid för dem varit betungande. Svenskarne fordrade dock, att de tre staterna skulle deltaga i kostnaderna för underhållet af tullarne. Hvad den holsteinska affären beträffade, bekräftades hvad man för två år sedan enats om i Köpenhamn.

Efter slutad fred blef konung Fredrik *2 juli.* på öfligt sätt notificerad om Carl Gustafs död. Genom ett hemligt påbud indrogos alla medaljer med för Sverige skymflig prägel, som slagits. Fyra dagar efter fredsslutet förde pfalzgrefven af Sultzbach de svenska trupperna till ett antal af tre tusen stridbare män från lägret utanför Köpenhamn och uppställde dem i slagordning, hvilket åskådades af massor af folk från staden. Under högtidlig kanonsalut bröt han därefter upp mot Roskilde, hvilken stad efter två års belägring nu blef fri.

§ 30. Det återstår nu att omnämna *Freden i Kardis.* freden med moskoviterna, för hvars afslutande Kardis på estländska gränsen i Dorpatkretsen blifvit utsedd till förhandlingsort. Redan vid första sammankom- *30 mars.* sten hade moskoviterna vetskap om konungens död, men svenskarne låtsade

1660. icke om, att de visste något därom. Moskoviterna ville behålla de eröfrade platserna i Livland, men svenskarne yrkade på dess återställande. Då konungens död icke längre kunde hemlighållas, gåfvo
31 mars. svenskarne officiellt meddelande därom, hvarefter moskoviterna på öfligt sätt kondolerade.

5 april. Vid den därpå följande sammankomsten uppträdde svenskarne mera bestämdt, på det att det icke skulle se ut, som om konungens död nedslagit deras mod. Då under meningsutbytet svenskarne höllo fast vid att återfå de eröfrade platserna i Livland, begärde moskoviterna slutligen en skriftlig förklaring, som också af svenskarne öfverlämnades för att öfverbringas till tsaren. Det ansågs lämpligt, att båda parternas ombud uppehöllo sig på samma plats, då, om de skulle vara skilda, det kunde få utseende af att förhandlingarna voro afbrutna.

6 maj. Någon tid därefter, då de respektive ombuden stodo i begrepp att begifva sig på andra håll, erbjödo moskoviterna en summa penningar för städerna i Livland. Den förnämste af de svenske representanterna, Bengt Horn, reste öfver till Sverige för att icke återvända till Reval förr än under julmånaden, och icke långt därefter kommo de moskovitiska ombuden till Dorpat, betygande sin benägenhet för fred.

23 mars 1661. Vid den första sammankomsten anfördes från båda parterna klagomål öfver hvad som företagits i strid mot stilleståndet. Moskoviterna beklagade sig också bland annat öfver Magnus Gabriel de la Gardie, som vid freden i Oliva titulerat tsaren storfurste, hvilket ansågs såsom en förskräcklig förbrytelse. Härpå svarade svenskarne, att dessa förhandlingar icke förts med dem utan med annan part, att svenskar och moskoviter hade öfverenskommit om hvilka titlar, som skulle brukas vid förhandlingar dem emellan men icke vid förhandlingar med annan part. Dessutom hade förhandlingarna med polackerna förts på latin, som icke hade något annat passande ord än storfurste eller storhärtig och att af ytlig fåfänga skapa nya latinska ord skulle endast väckt åtlöje. Moskoviterna invände, att alla 1661.
latinske skribenter voro okunnige, då de icke kunde gifva någon bättre titel åt en så mäktig potentat. Svenskarne å sin sida klagade öfver, att tsaren vägrat gifva deras konung titel af Livland. Efter en långvarig ordstrid förklarade svenskarne, att de icke ville fortsätta förhandlingarna, därest moskoviterna icke erkände föregående fördrags okränkbarhet och medgåfve återställandet af platserna i Livland. Om det öfriga skulle man nog komma till enighet. Moskoviterna däremot ville hellre upprätta ett alldeles nytt fördrag och af det förra endast behålla, hvad som passade dem. Platserna i Livland ville de återställa, om de i stället finge Ingermanland, hvilket svenskarne emellertid förkastade.

Då vid påföljande sammankomst svenskarne i första rummet yrkade på återfåendet af platserna i Livland, hvarförutan de icke ville vidare förhandla, läto moskoviterna i sväfvande ordalag förstå, att om svenskarne förbunde sig att icke fordra något mera, skulle de beträffande Livland göra, hvad billighet och rättvisa kräfde. Då nu moskoviterna icke ville uttala sig bestämdare, ville svenskarne afbryta förhandlingarna, enär moskoviternas otillfredsställande svar på svenskarnes billiga fordran nogsamt bevisade, att de icke hade någon allvarlig mening med freden. Efter lång tvekan och endast gradvis medgåfvo moskoviterna afträdandet af några adelsgods samt Adsel. Svenskarne afbröto då sammankomsten med den förklaring, att de icke skulle infinna sig vid någon mera sammankomst, därest moskoviterna icke ville gå in på ett återställande af omförmälda platser. Moskoviterna kunde icke medgifva detta utan skulle öfverlägga sins emellan, huru långt de kunde gå. För att drifva moskoviterna till det yttersta fordrade svenskarne vid
följande sammankomst icke endast återställandet af platserna i Livland utan dessutom en rättmätig satisfaktion för dem tillfogad skada och oförrätt samt att moskoviterna icke vidare skulle oroa Sverige. Men moskoviterna ville icke ingå på några afträdelser, med mindre

13 april.

5 april.

1661. svenskarne afgåfve försäkran att icke därutöfver fordra någon satisfaktion. Och därvid höllo de fast.

För att förmå moskoviterna till uppgifvandet af platserna i Livland, företedde svenskarne bevis för all den skada, som dem tillfogats under kriget och begärde i satisfaktion därför det moskovitiska Karelen, Kargopol, det moskovitiska Lappland och en miljon thaler. Moskoviterna ville, att det skulle anstå med ersättningsfrågan, tills man hunnit ena sig om afträdelserna i Livland, hvilka de först ville inskränka till några obetydliga platser. Sedan svenskarne afstått från Karelen, erbjödo de Dorpat men fordrade att få behålla Kockenhusen, Marienburg, Neuhaus och Vask-Narva samt förklarade slutligen, att de icke hade några order att afträda något ytterligare. Häremot framhöllo svenskarne, att under sådana förhållanden förefanns ingen utsikt till fred och att det för deras konung var både osäkert och ovärdigt att låta moskoviterna behålla omförmälda fyra gränsplatser.

När saken kommit till sin spets, frågade moskoviterna, om svenskarne icke kunde finna någon väg ut ur svårigheterna, hvarpå desse svarade, att de icke visste annat råd än att skiljas i godo och utsätta en dag för uppbrott. Detta svar väckte icke ringa bestörtning hos moskoviterna, i synnerhet som från Sverige skickats några trupper till Livland för att injaga skräck hos moskoviterna. Och då desse sågo, att svenskarne verkligen gjorde sig redo för uppbrott, bådo de dem dröja, tills de hunne genom en kurir få nya order från Moskva.

Efter lång tvekan gingo svenskarne in 1661.
härpå, dock med det villkor, att svaret *10 april.*
skulle komma dem tillhanda inom en half
månad. Efter en tids förlopp kommo sändebuden åter tillsammans, hvarvid moskoviterna till en början förklarade, att deras order lydde på att icke afträda omförmälda platser. Men efter påtryckning *7 maj.*
af svenskarne afstodo de först Kockenhusen och Vask-Narva, dagen därpå Marienburg och slutligen äfven Neuhaus. Sedan svenskarne vunnit denna framgång, fordrade de i satisfaktion en miljon thaler samt yttrade i stolt ton, att de hade kunnat reda sig med alla sina fiender och hade numera ingen kvar. Moskoviterna å sin sida beklagade, att deras framgångar i Litauen blifvit hejdade af svenskarne. Då efter tre dagars ordstrider moskoviterna icke kunde aftvingas något vidare, sade svenskarne, att de ville låta anstå med detta anspråk för att se, huru moskoviterna skulle ställa sig till deras öfriga billiga fordringar. Svenskarne befarade nämligen, att polackerna genom att åt moskoviterna öfverlämna Smolensk skulle komma till förlikning med dem.

Man öfvergick därefter till andra punkter, hvarvid det ånyo var nära att komma till en brytning, då moskoviterna yrkade på att få behålla platserna i Livland under tre år, räknadt från stilleståndets i Vallisaari afslutande. De begärde också, att ingen spaning efter öfverlöpare skulle göras och att för en och hvar skulle stå fritt att välja, hvem han ville tjäna. Härom uppstod en häftig ordstrid, som slutade med, att man under stor upphetsning upplöste sammankomsten.

Då svenskarne senare med kraft återupptog saken, enades man om bekräftelse af Stolbovafreden i alla stycken och att platserna i Livland inom två månader efter undertecknandet skulle återlämnas, men Marienburg stanna i moskoviternas händer, tills utväxlingen af ratifikationerna ägt rum. Moskoviterna visade för öfrigt mycket tillmötesgående, i förhoppning om att blifva befriade från att lämna satisfaktion.

Sålunda blef äfven denna
fred den 21 juni
sluten.